

MINISTERUL CULTURII, CULTELOR
ȘI PATRIMONIULUI NAȚIONAL

EPISCOPIA ORTODOXĂ
A COVASNEI ȘI HARGHITEI

MUZEUL NAȚIONAL AL CARPAȚILOR
RĂȘĂRITENI

CENTRUL ECLEZIASTIC DE DOCUMENTARE
„MITROPOLIT NICOLAE COLAN”

ANGVSTIA

13

ISTORIE

Editura ANGVSTIA
Sf. Gheorghe

2009

www.cimec.ro / www.mncr.ro

Coperta 1 / Cover 1

Mănăstirea Doamnei, Toplița – Biserica „Nașterea Maicii Domnului”, construită în anul 1658
Doamnei Monastery, Toplița – „Nativity of the Mother of God” Church, built in 1658

Coperta 4 / Cover 4

Monumentul *Eroilor căzuți pentru reîntregirea Neamului* din Covasna, ridicat în anul 1938 și dărâmat în toamna anului 1940
The monument of the „Fallen Heroes for the Reunification of the Nation”, built in 1938 and destroyed in the autumn of 1940

ANGVSTIA 13

.

ANGVSTIA 13, 2009

ISTORIE

Editura ANGVSTIA
Sf. Gheorghe
2009

Redactor șef

Dr. Ioan Lăcătușu

Redactor responsabil

Dr. Luminița Cornea

Secretar de redacție

Erich-Mihail Broanăr

Consiliul de redacție

Prof. univ. dr. Anthony F. Harding – Univeristatea din Exeter, membru al Academiei Regale Britanice, Marea Britanie

Prof. univ. dr. Nicolae Edroiu – Universitatea „Babeș-Bolyai”, membru corespondent al Academiei Române, Cluj-Napoca

Dr. Valeriu Cavruc – Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni, Sfântu Gheorghe

Dr. Viorica Crișan – Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei, Cluj-Napoca

Dr. Valeriu Sîrbu – Muzeul Brăilei, Brăila

Prof. univ. dr. Gheorghe Lazarovici – Univeristatea „Lucian Blaga”, Sibiu

Prof. univ. dr. Sabin Adrian Luca – Univeristatea „Lucian Blaga”, Sibiu

Prof. univ. dr. Hab. Ion Niculiță – Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău

Prof. univ. dr. Hab. Gheorghe Postică – Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Chișinău

Tehnoredactor

Erich-Mihail Broanăr

Orice corespondență se va adresa:
Please send any mail to the following address:

**CENTRUL ECLEZIASTIC DE DOCUMENTARE
„MITROPOLIT NICOLAE COLAN”**

520003 Sfântu Gheorghe

Str. Mikó Imre, Nr. 2

Telefon/fax: **0267.313.534**

E-mail: **cohara_ro@yahoo.com**

MUZEUL NAȚIONAL AL CARPAȚILOR RĂSĂRITENI

520008 Sfântu Gheorghe

Str. Gábor Áron, Nr. 16

Telefon/fax: **0267.314.139**

E-mail: **secretariat@mncr.ro**

ISSN 1454-8275

ANGVSTIA 13, 2009

Cuprins (Table of contents)

Cuprins – Table of contents	5
Drd. Liviu CÎMPEANU, Dr. Elisabeta MARIN , Însemnările cronistice ale lui Markus Schunckabunck, trimisul lui Mihai Viteazul, despre misiunile sale la Curtea împăratului Rudolf al II-lea – <i>Die chronistische Aufzeichnungen des Markus Schunckabunck, Gesandter Michael den Tapferen, über seine Aufträge am Hofe des Kaisers Rudolf II</i>	9
Drd. Vasile LECHINȚAN , Un căpitan necunoscut al lui Mihai Viteazul în Odorheiul Secuiesc – <i>The Unknown Captain of Mihai Viteazul in Odorheiu Secuiesc</i>	15
Dr. Ioana CRISTACHE-PANAIT , Forma de plan a bisericii de la Pârâul Doamnei – Toplița (Harghita). Importanța sa tipologică în istoria și arhitectura românească – <i>The form plan of the church from the "Doamnei" river – Toplița (Harghita). Its typological importance in the Romanian history and architecture</i>	17
Emil POP, Valeria POP , Prezențe culturale românești creștine ale secolului al XVII-lea: Pater Ioan Căianu-Valahus – <i>Cultural Christian Romanian attendings of the XVIIth century: Ioan Pater Căianu-Valahus</i>	39
Drd. Vasile LECHINȚAN , Secuii în Moldova și Țara Românească la 1857 – <i>The Sekler in Moldavia and in "Țara Românească", in 1857 The passports released in Odorheiu Secuiesc</i>	47
Dr. Gelu NEAMȚU , Drama preoțimii române din Transilvania în timpul revoluției de la 1848-1849 – Aspecte inedite – <i>The Romanian Transylvanian priests' drama during the 1848-1849 Revolution – New aspects</i>	59
Ana HANCU , Bucur Ioan – un caz de spionaj la Tg. Mureș în timpul revoluției de la 1848-1849 din Transilvania – <i>Bucur Ioan – un cas d'espionage à Târgu-Mureș pendant la revolution de 1848-49 de Transylvanie</i>	63
Elena MIHU , Preotul Nicolae Stoicovici din Jacu și frații săi și „răsplata” primită pentru devotamentul lor în Revoluția din 1848-1849 – <i>The father Nicolae Stoicovici of Jacu, his brothers and the "reward" received for their devotion in the 1848-1849 revolution</i>	67
Dr. Ioan RANCA , O radiografie diplomatică franceză a stărilor quasi revoluționare din Ungaria și Transilvania anterioară revoluției de la 1848-1849 – <i>A French diplomatic radiography of the quasi revolutionary situations from Hungary and Transylvania, taken before the 1848-1849 revolution</i>	77
Dr. Constantin Burac , Andrei Șaguna în publicistica eminesciană – <i>Andrei Șaguna in Eminescu's Press</i>	81
Dr. Ioan LĂCĂTUȘU , Nicolae Iorga despre Mitropolitul Andrei Șaguna – <i>Nicolae Iorga about Andrei Șaguna Metropolitan</i>	87
Drd. Nicoleta PLOȘNEA , Bisericile române din Protopopiatele Trei Scaune, Odorhei, Ciuc-Giurgeu, Reghin (1850-1914) I. Structuri administrative – <i>L'églises orthodoxe roumaines de protopopiates Trois Chaises, Odorhei, Ciuc-Giurgeu, Reghin (1850-1914) I. Structures administratives</i>	107
Drd. Ana DOBREANU , Documente privind revizuirea din 1900 a frontierei dintre Austro-Ungaria și România. Referiri asupra secțiunii ce delimita comitatele Ciuc și Trei Scaune de România – <i>Documents regarding the revision of the between Austro-Hungaria and Romania from 1900. References on the delimitation section between Ciuc and Three Chairs of Romania counties</i>	125
Dr. Constantin I. STAN , Elie Miron Cristea și Expoziția jubiliară de la București din 1906 – <i>Elie Miron Cristea and the jubilee exhibition from 1906 Bucharest</i>	131
Corina SPOREA-BĂRĂGAN , Românii din Buzăul Ardelean implicați în făurirea României Mari – <i>The Romanian People from the Transylvanian Buzau, Involved in Building of the Great Romania</i>	141

Dr. Constantin I. STAN , Activitatea Episcopului Justinian Teculescu pentru realizarea și consolidarea Marii Uniri – <i>Bishop Justinian Teculescu's activity for the "Great Union" fulfillment and consolidation</i>	159
Dr. Luminița CORNEA , Horia și Bujor Teculescu despre visul de aur al românilor transilvăneni: Unirea de la 1 Decembrie 1918 – <i>Horia and Bujor Teculescu about Transylvanian Romanians' gold dream: The Union from 1 December 1918</i>	171
Dr. Radu RACOVITAN , R.W. Seton-Watson și revizionismul ungar în primii ani după primul război mondial (1920-1927) – <i>R. W. Seton-Watson and the Hungarian revisionism in the first years after the First World War (1920-1927)</i>	175
Dr. Aurel PENTELESCU, Dr. Gavriil PREDA , Episcopul Justinian Teculescu la Eparhia Cetatea Alba – Ismail. Documente inedite – <i>Justinian Bishopric Diocese Teculescu at Akkerman – Ismail. New documents</i>	187
Dr. Luminița CORNEA , Membrii ai familiei Cioflec la Școala de Fete „Carmen Sylva” din Timișoara – <i>Members of Cioflec Family at School of Girls "Carmen Sylva" from Timișoara</i>	197
Gabriela VULPE , Activitatea Protopopiatului Oituz în perioada 1921-1938 reflectată în protocoalele acestuia – <i>Archiprêtre Oituz activité au cours de 1921-1938 reflète dans ses protocoles</i>	201
Drd. Eugen POP , Structuri de siguranță, ordine publică și apărare în vara și toamna anului 1940, sub impactul cedării părții de nord-vest a României – <i>Safety structure of public order and defense in 1940 summer and fall, under the impact of North-Vest Romania transfer</i>	205
Gheorghe RADU , Președintele Poloniei și refugiații polonezi în județul Neamț – <i>Président de la Pologne et des réfugiés polonais dans le comté de Neamț</i>	211
Dr. Alin SPÂNU , Suferințele bisericilor naționale din Transilvania de sud-est în timpul ocupației horthyste (septembrie 1940 – septembrie 1944) – <i>The sufferings of the national churches in the south-east Transylvania During the Horthy's occupation (September 1940 – September 1944)</i>	215
Alexandru DUȚĂ , Documente de la D.J.A.N. Galați despre refugiații din Transilvania de Nord stabiliți în anii 1940-1944 în județele Covurlui și Tecuci – <i>Documets de D.J.A.N. Galați sur les réfugiés du nord de la Transylvanie établis dans les comtés Covurlui et Tecuci au cours de 1940-1944</i>	221
Dr. Petre ȚURLEA , Răspuns glorificării unui naționalist șovin: Episcopul Márton Áron – <i>Response to the glorification of a jungoistic nationalists: Márton Áron</i>	225
Dr. Nicolae BUCUR , Domnu' Trandafir în viziune harghiteană – Profesorul Gheorghe Afloarei – <i>Mr. Trandafir in a "harghitean" vision Professor George Afloarei</i>	239
Dr. Constantin CATRINA , Profil de muzician: Matei N. Jurebiță (1908-1997) – <i>A musician profile: Matei N. Jurebiță (1908-1997)</i>	243
Drd. Gina GHIAȚĂ , Din istoria orașului Miercurea-Ciuc. Aspecte privind activitatea urbanistică (1948-1965) – <i>From the town of Miercurea-Ciuc History. Aspects Regarding the Urban Planning (1948-1965)</i>	247
Vasile STANCU , Poziția partidului Frontul Plugarilor din raioanele Sfântu-Gheorghe și Târgu-Secuiesc privind înființarea Regiunii Autonome Maghiare – <i>The "Plowman Front" Party's position from Saint-George and Tg. Secuiesc regarding the establishment of Autonomous Hungarian Region</i>	255
Mircea BODNARI , Reforma agrară din anul 1945 în județul Trei Scaune – <i>The land reform of 1945 in The Three Chairs County</i>	263
Ion BĂLAN , Începuturile procesului de colectivizare în sud-estul Transilvaniei (1949) – <i>The beginnings of the collectivization process in the South-East of Transylvania</i>	275
Dr. Traian CHINDEA , Momente din istoria structurilor de poliție din spațiul Covasnei și Harghitei – <i>Moments from the history of police structures from Covasna and Harghita</i>	287
Florian BANU , Câteva considerații cu privire la rețeaua informativă a Securității din sud-estul Transilvaniei (sfârșitul anilor '50 – începutul anilor '60) – <i>A few considerations about the informative network of the Securitate (political police) from the South-East of Transylvania in the final of '50's and early of '60's</i>	293

Cronica activității a Centrului Ecleziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan” pe anii 2007-2009 – <i>Activities cronicle of C.E.D.M.N.C. 2007-2009</i>	305
Recenzii – <i>Reviews</i>	335
Lista autorilor – <i>Authors</i>	353

Însemnările cronistice ale lui Markus Schunckabunck, trimisul lui Mihai Viteazul, despre misiunile sale la Curtea împăratului Rudolf al II-lea

Cuvinte cheie: Mihai Viteazul, cronică, Viena, Împăratul Rudolf al II-lea

Stichworte: Mihai Viteazul, Chronik, Wien, König Rudolf II

Zusammenfassung

Das vorliegende Studium veröffentlicht zum ersten Mal die rumänische Übersetzung der Chronik von Markus Schunckabunck, Ratsherr und Persönlichkeit aus Kronstadt, am Ende des 16. und Anfang des 17. Jh. und Gesandter des Fürsten Michael den Tapferen am Hofe des Kaisers Rudolf II. Die Unterlage des Textes ist das Originalmanuskript des M. Schunckabunck, das sich heute im Archiv und Bibliothek der Honterusgemeinde Kronstadt (AHG), Handschriftensammlung J.F. Trausch (IV.F.1), befindet.

Julius Gross veröffentlichte die Beschreibung der zwei Legationen aus 1597, die Schunckabunck im Auftrag des Fürsten Michael den Tapferen ausgeführt hat, in Quellen zur Geschichte der Stadt Brassó, Bd. 6. (1915), nach eine Kopie aus dem 18. Jh. Die Informationen aus dieser Ausgabe wurden aber von der rumänischen Historiographie kaum ausgenutzt, vielleicht wegen der Schwierigkeit des deutschen Textes. Diese Tatsache und die Verschiedenheit zwischen den Original und die Kopie aus den 18. Jh. veranlasste uns zu einer Umschreibung des Originals und zu die Übersetzung derselben, um es der rumänischen Historiographie zugänglicher zu machen.

1. Introducere.

Printre comorile arhivistice păstrate în Arhiva Johannes Honterus a Comunității Evanghelice C. A. Brașov (Arhiva Bisericii Negre) se numără manuscrisul original al cronicii lui Markus Schunckabunck, senator brașovean 1597-1603, care a îndeplinit în această calitate mai multe funcții administrative în oraș și pe domeniile aparținătoare de acesta¹. În 1597 Markus Schunckabunck a îndeplinit și două importante misiuni diplomatice, în calitate de sol al lui Mihai Viteazul, la Curtea de la Praga a împăratului romano-german Rudolf al II-lea (1576-1612). Acestea au fost consemnate de Schunckabunck într-un manuscris, alături de o cronică de familie, la scurt timp după aceea, oricum cel mai târziu în anul 1605, ultima dată înscrisă în cronică.

Contextul acestor misiuni diplomatice a fost expus în 1959 de către istoricul Carl Göllner, într-un studiu publicat în revista *Forschungen zur Volks- und Landeskunde*², folosind doar ediția lui Julius Gross din *Quellen zur Geschichte der Stadt Brassó*, vol. VI³. În această ediție textul cronicii a fost stabilit pe baza unei copii târzii de sec. XVIII din colecția de manuscrise a Bibliotecii Gimnaziului Honterus, cota istorică: 55 D⁴. Paginația acestuia, indicată de editor, corespunde întru totul cu cea din volumul coligat, cu cota IV.F.1.148/II: f. 93 r. – 97 r.; f. 101 r. – 106 v., care face parte din seria de manuscrise (IV.F.) a Arhivei Johannes Honterus a Comunității Evanghelice

C.A. Brașov. Potrivit însemnării de pe pagina de titlu, acest volum a aparținut Bibliotecii Gimnaziului Johannes Honterus însă cota lui istorică de pe aceeași pagină nu este D.55 ci D.42⁵. În ciuda coincidenței paginației, nu se poate stabili deocamdată cu certitudine dacă J. Gross a folosit acest manuscris, datorită neconcordanței dintre cota indicată de el în 1915 (D. 55) și cea identificată de noi (D.42).

Acest manuscris a avut la bază chiar originalul lui Schunckabunck, după cum indică titlul: „Copie derjenigen Legationen, welche Markus Schunckabunck, ein vornehmer Mann aus Cronstadt auf Befehl des Mihaly Wayda in hochwichtigen Angelegenheiten nach Prag in Böhmen zu dem Rudolf II Römischen Kaiser angetreten, und selber (h)in ein Besonderes Büchlein nach damahligen Zeiten aufgezeichnet also...”⁶ (subl. n.).

În aceeași arhivă, în colecția de manuscrise Joseph Franz Trausch, într-un volum coligat cu cota IV.F.1.Tq.134 (f. 161 r. – 168 v.; 169 r. – 174 v.), există încă o copie făcută de mâna lui J. F. Trausch, care pare să fi avut la bază copia din sec. XVIII descrisă mai sus. Dovadă în acest sens este titlul care reproduce întocmai citatul de mai sus⁷. Și această copie a făcut parte din Biblioteca Gimnaziului Johannes Honterus, conform ștampilei de pe foaia de titlu.

Manuscrisul original al lui Markus Schunckabunck a fost găsit de editorii colecției *Quellen...*, abia după culegerea textului pentru

tipar. În introducere, J. Gross face totuși o descriere acurată a mss. original, indicând diferențele dintre acesta și textul editat, modernizat de copistul din sec. al XVIII-lea⁸.

Originalul se află astăzi, așa cum am arătat mai sus, în seria de mss. a Arhivei Johannes Honterus a Comunității Evanghelice C. A. Brașov, făcând parte tot din colecția Joseph Franz Trausch (IV.F.1), cota sa completă fiind: IV.F.1.Tn.227/2.

El este compus din patru scrieri delimitate între ele de un anumit număr de file albe, nescrise.:

f. 1–4 însemnările lui M. Schunckabunck despre diferite evenimente de familie din perioada 1591-1605, așadar o cronică de familie.

f. 5 – 18 r. file albe, nescrise.

f. 18 v. – 28 v. descrierea celor două solii din 1597⁹

f. 29 r. – 50 v. file albe, nescrise.

f. 51 – 56 listele cu membrii sfatului orașenesc între anii 1598–1603

f. 57 – 67 file albe, nescrise.

f. 68 *curriculum vitae* al lui J. Boltosch; și f. 131 v. – 138 r. o cronică de familie întocmită de Boltosch jr., consemnând evenimente din perioada 1600-1637. Ambii au fost înrudiți cu M. Schunckabunck iar însemnările lor pe manuscrisul acestuia relevă faptul că au fost posesorii ulteriori.

Cronica de familie este un gen de scriere istorică foarte răspândit în societatea săsească din secolele XVI-XVII¹⁰. Coroborarea informațiilor cu caracter familial sau personal cu informații privitoare la Patrie (fie că este vorba de orașul de baștină sau de Transilvania) este o caracteristică a scrierilor istorice din mediul cultural săsesc din perioada amintită și poate fi întâlnit, spre exemplu, în toate cronicile citate la nota 10. La fel și în cazul cronicii lui M. Schunckabunck, după cum ușor se poate observa din cuprinsul de mai sus.

Temele acestor scrieri sunt evenimentele și trăirile considerate de autor a fi demne de însemnat, ceea ce ne dezvăluie cel puțin parțial, felul de a gândi al acestuia. Astfel, aceste cronici pot sta și la baza unor lucrări legate de istoria ideilor și a mentalității din epoca modernă timpurie din Transilvania.

Datorită instruirii lor școlare, desigur, o urmare a Reformei religioase, sau a cunoștințelor lor lingvistice, senatorii din orașele săsești au fost trimiși în repetate rânduri ca soli ai principilor Transilvaniei sau ai domnilor

Țărilor Române, mai ales în mediul german, la Curtea Imperială.

Din descrierea făcută de Markus Schunckabunck a celor două solii reiese clar că o vizită la Curtea Imperială de la Praga, în calitate de ambasador, era cu adevărat punctul culminant al vieții unui orașean sas de la sfârșitul secolului al XVI-lea, un eveniment consemnat la loc de cinste alături de cele, de asemenea foarte importante, din mediul domestic sau public (aici ne referim la lista cu membrii sfatului orașenesc, de care autorul era firește interesat, viața publică ocupând un rol major în activitățile sale).

Cea mai interesantă și, din punct de vedere istoriografic, valoroasă parte a însemnărilor senatorului brașovean este descrierea celor două solii pe care le-a întreprins în 1597 la Praga, însoțit prima dată de Banul Mihalcea. Această descriere este un izvor istoric de primă mână dat fiindcă a fost scrisă de către protagonistul soliei, la scurt timp după îndeplinirea acesteia, în intervalul 1597-1605. Totuși, istoriografia românească aproape a ignorat textul editat din colecția *Quellen...*, vol. VI¹¹ și nici nu a fost receptat cum se cuvine articolul lui C. Göllner, probabil datorită barierelor lingvistice ridicate de limba germană. Această stare de fapt dar și diferențele dintre mss. original și copia de sec. XVIII care a stat la baza ediției din 1915, ne-a determinat să întocmim prezentul studiu.

Textul după care s-a făcut traducerea, a fost stabilit pe baza mss. original de la Arhiva Johannes Honterus a Comunității Evanghelice C. A. Brașov (cota: IV F. 1. Tn.227/2). Prezentul studiu dorește să introducă în circuitul istoriografiei românești informația despre cele două solii ale senatorului brașovean din 1597, cuprinsă în cronică, de aceea oferim în premieră traducerea acesteia.

2. Text.

Însemnările cronistice ale lui

Markus Schunckabunck după manuscrisul original din Arhiva Comunității Johannes

Honterus, Brașov.

Cota IV. F. 1. Tn. 227/2.

Traducere.

f. 18 v. **1597** În 2 Ianuarie milostivul principe Mihai Vodă, domn în Țara Românească, m-a trimis de la Alba Iulia, împreună cu Banul Mihalcea, boierul său, în solie la

Praga la Împăratul Roman Rudolf al II-lea. În același timp, mărețul principe Sigismund Bathori, domn al Transilvaniei, Țării Românești și al Moldovei etc., a mers în persoană la Praga la Împărat, împreună cu tot Sfatul său și cu cei mai distinși domni ai Transilvaniei. Principala lui demers la Împărat a constat în stăruința cu tărie de a se despărți de soția sa Maria Criștierna, spunându-i împăratului că este inapt pentru căsătorie.//

f. 20 r. De asemenea a cerut Împăratului să ia sub stăpânirea sa Transilvania, (totodată și) Țara Românească și întreg principatul său. Lui, domnului Bathori, Împăratul trebuia să-i asigure șederea în Imperiu și să-i acorde un principat. Aceasta nu i-a fost acum aprobată domnului Bathori, dar a fost realizată ulterior, în anul 1598. În ziua înainte stabilită au ajuns la Alba Iulia comisarii Împăratului Roman, respectiv Ștefan Zuhay episcop și doctorul Petzchen. Domnul Bathori a predat în mâinile acestora stăpânirea întregii Țări, în numele Împăratului și imediat, a doua zi, a plecat de la Alba Iulia din Transilvania în Țara Nemțească, împreună cu tot tezaurul său, dar soția sa a rămas în Transilvania./

f. 20 v. **1597** în 12 Februarie am avut audiență la însuși Împăratul, împreună cu Banul Mihalcea și numai eu prezentând Împăratului, în limba germană, solia lui Mihai Vodă, am expus greutățile lui, cerând ajutorul Împăratului să apere Țara Românească, ceea ce Împăratul a acceptat cu multă îngăduință iar nouă ne-a acordat multă cinste, ne-a dat o masă gratuită la Praga timp de 6 săptămâni întregi și a pus să se aducă mâncarea din propria bucătărie la hanul nostru și a pus să ni se dea tot felul de băuturi din propria sa pivniță și să ni se servească de către oameni importanți și ne-a cinstit cu pahare mari și frumoase; lui Mihai Vodă, în urma acestei solii a noastre i-a făgăduit întreținerea în Țara Românească a 4.000 de oameni cu soldă, pentru o perioadă de 6 luni iar pentru lunile din vara următoare pentru cei 4.000 de oameni ne-au fost dați 20.000 fl.¹² bani peșin.

f. 22 r. **1597** în 25 Octombrie milostivul principe Mihai Vodă m-a trimis încă o dată, în grup de trei, cu solie la Împăratul Roman, am călărit atunci 13 zile de la Alba Iulia la Praga, pe o vreme cumplit de rea și pe un drum prost. Atunci toate mi s-au poruncit verbal, Mihai Vodă nu a scris nimic altceva Împăratului decât o Credență pe care mi-a înmănat-o pentru ca maiestatea sa să mă creadă ca și când Mihai Vodă ar fi acolo, în persoană și mi s-a făcut mare cinste pentru că mi s-a acordat audiență la Împărat, în a patra zi de la sosirea mea la Praga și că Împăratul m-a ascultat cu multă îngăduință și am anunțat toată solia în limba germană după modesta mea bună chibzuință, după cum urmează:/

f. 22 v. **1.** Atotputernice, Împărate Creștin, Măreț și Neînvins, Preamilostive Domn, milostivul meu domn Mihai Vodă, domn în Țara Românească, vă transmite Majestății Voastre Imperiale slujirea sa credincioasă și preasupusă și vă transmite împreună cu toată Țara Românească, domnie lungă și fericită de către D-zeu cel Atotputernic și întărire de la Sfântul Duh ca să-i biruiți și să-i stăviliți pe dușmanii Creștinătății. Preamărite Împărat, domnul meu împreună cu toată Țara, vă transmite Majestății Voastre Imperiale, cu supunere, credincioasă mulțumire pentru marea milostivire pe care Majestatea (Voastră) Imperială le-ați arătat-o în fața celei mai mari restrîști care i-a cuprins, și ați pus să fie întreținuți acolo, cu multă îngăduință, 4.000 de oameni și ați pus să li se plătească soldă îndestulătoare.//

f. 24 r. Ajutor cu care domnul meu, din mila lui Dumnezeu, s-a împotrivit în acest an Tătarului, care vroia să năvălească și care a ajuns cu putere mare până la Cetatea Albă pe Nistru. Pentru că a aflat că domnul meu împreună cu ajutorul Majestății Voastre Imperiale s-a hotărât întru totul să i se împotrivescă și pentru că a crezut că ajutorul Majestății Voastre Imperiale este mai mare, s-a întors înapoi. Pentru că acest dușman poate reveni, domnul meu vrea să i se împotrivescă tot timpul și cere supus, împreună cu Țara, Majestății Voastre Imperiale să nu oprească acest ajutor

milostiv, ci să îl mențină acolo pentru anul viitor. Cu acest ajutor al Majestății Voastre Imperiale domnul meu speră să fie de mare folos întregii Creștinătăți, pentru că a fost pregătit să treacă Dunărea și să redea Bulgaria creștinilor și să îndeplinească tot ceea ce va porunci Majestății Voastre Imperiale, vrând să slujească întotdeauna și pe toate căile.

2. În acest timp, celor 4.000 de oameni trimiși de Majestatea Voastră Imperială în ajutor, nu le-a fost dată solda de către comandanții Majestății Voastre Imperiale și, pentru ca această armată să nu se împrăstie, stăpânul meu milostiv a pus să i se dea acea soldă pe trei luni, deoarece ei nu puteau fi întreținuți cu cuvinte. Acești bani au fost ceruți cu împrumut de către comandanții Majestății Voastre Imperiale de la domnul meu. De aceea adresez, rugămintea supusă a domnului meu către Majestatea Voastră Imperială să porunciți să i se înapoieze amintita solda pentru trei luni.

3. Adresez rugămintea preasupusă a domnului meu să îi luați în considerare slujba credincioasă pe care a adus-o cu toate eforturile Creștinătății și asta în ciuda faptului că întreaga sa Țară a fost pustiită și distrusă. etc.//

f. 26 r. Să-i dispuneți și să-i dați cu cea mai mare milostivire unele bunuri în împărăția Majestății Voastre Imperiale pentru ca, în cazul în care, doamne ferește, o să fie izgonit din Țara sa, să aibă un loc unde să-și aibă reședința cu soția și copilul și pentru care să slujească toată viața Majestății Voastre Imperiale.

4. Încă de pe timpul Împăratului Turcesc, Țara Românească a avut obiceiul ca fiecare principe care dorea Țara, trebuia să jure Împăratului și să-i dea scrisori că va plăti toate datoriile făcute de domnii dinainte, fie la turci fie la creștini și fiecare trebuia să dea de asemenea noi scrisori de garanție, ceea ce a trebuit să facă și domnul meu, și de aceea a trebuit să le dea și creștinilor multe scrisori de garanție./

f. 26 v. Acestea atingeau o asemenea sumă încât întreaga Țară ar fi putut cu greu ajunge la acea valoare și de aceea, în prezent, domnul meu vrea să revoce astfel de datorii. Domnul meu se îngrijo-

rează că dacă va pleca din Țara sa, aceste datorii îi vor fi cerute cu multe drepturi pentru că a dat pentru acestea propria scrisoare de garanție și de aceea el s-a eliberat acum de astfel de drepturi păgâne și stă alături de Creștinătate. Rugămintea lui preasupusă către Majestatea Voastră Imperială este de a fi iertat, preamilostiv, cu o scrisoare ca nimănui, atât lui, cât și urmașilor lui sau boierilor Țării Românești, în toată împărăția Majestății Voastre Imperiale, să nu li se mai pretindă aceste (datorii) niciodată.

În schimbul acestora stăpânul meu milostiv promite împreună cu toată Țara să se pună în slujbă supusă și credincioasă Majestății Voastre Imperiale și roagă preasupus pe Majestatea Voastră Imperială pentru un răspuns.//

f. 28 r. Această argumentare verbală a mea a primit un răspuns milostiv după o lună (de ședere) la Praga. I-am adus și de data asta lui Mihai Vodă scrisoarea de la Împăratul și anume despre datoriile ce au fost făcute în vremea turcilor în Țara Românească, atât de către ceilalți domni cât și de el, ca astfel de datorii să nu mai trebuiască să fie niciodată plătite, nici de Mihai Vodă nici de toți urmașii lui și nici de către boieri. Conform scrisorii, după care am și eu o copie, în tot Imperiul Roman nici un om, fie el creștin sau păgân, să nu aibă puterea să-l aducă în fața judecății nici pe Mihai Vodă, dar nici pe urmașii lui și în același timp nici pe boierii Țării Românești. Eu i-am adus și 20.000 fl., pe urmă i s-au dat pentru toate lunile din vara următoare câte 20.000 fl. și dacă i-ar fi cerut Împăratului, așa cum l-am sfătuit eu, ar fi primit cele două castele frumoase de lângă Bratislava, Bașin și Szent Görgj, cu un venit anual de 60.000 fl.

De data aceasta am venit în 10 zile de la Praga la Alba Iulia în Transilvania./

f. 28 v. De ambele dăți când am fost trimis la Majestatea sa am primit ca amintire de la Împăratul Roman frumoase cadouri și anume șase pahare mari, aurite cu o lucrătură frumoasă și deosebită.

3. Concluzii

Sintetizată, informația istorică din cronica tradusă mai sus este:

Ian.-Feb. 1597: prin misiunea diplomatică a lui M. Schunckabunck și a Banului Mihalcea, Mihai Viteazul iese de sub suzeranitatea principelui Sigismund Bathori, care, prin tratatul de la Alba Iulia din 10/20 Mai 1595, îi media legăturile cu Liga Creștină fixându-i practic statutul unui guvernator. Voievodul nu mai putea încheia tratate sau lua hotărâri fără acordul principelui Transilvaniei, care se intitula: *Dei gratia Transilvaniae, Moldaviae, Valachie Transalpinae... princeps*¹³.

În ciuda acestei stări de fapt, voievodul Țării Românești i-a trimis pe Markus Schunckabunck și pe Banul Mihalcea la Rudolf al II-lea cu misiunea, practic secretă, de a stabili relații diplomatice directe cu Împăratul. Markus Schunckabunck nu afirmă explicit caracterul secret al soliei dar zice că *...numai eu prezentând Împăratului, în limba germană, solia lui Mihai Vodă, am expus greutățile lui, cerând ajutorul...* De asemenea, așa cum arătam mai sus, în vigoarea tratatului de la Alba Iulia Mihai Vodă nu avea voie să aibă relații diplomatice cu alți suverani, așadar este aproape sigur că solia celor doi trimiși ai săi a avut caracter secret. Reușita acestei solii îi schimba lui Mihai Viteazul statutul internațional, devenind vasal direct al Împăratului. Ca urmare, acesta din urmă i-a trimis 4.000 de mercenari și 20.000 fl. pentru plata acestora.

În Oct. 1597 Schunckabunck este trimis de Mihai Viteazul din nou la Rudolf al II-lea.

Voievodul cere prin acesta banii pentru solda celor 4.000 de mercenari, plătită din visteria domnească. Cere de asemenea ca cei 4.000 de mercenari să fie întreținuți în continuare de către împărat și un loc de rezidență în cazul în care ar fi alungat de la domnie. În ultimul rând mai cere împăratului anularea datoriilor față de sultan pe care el, Mihai Vodă și principii care au domnit înaintea lui, le acumulaseră în timpul stăpânirii otomane. În răspunsul primit la o lună după îndeplinirea soliei, Schunckabunck obține pentru Mihai Vodă cele solicitate de la împărat.

Aceste informații au fost prea puțin folosite de istoriografia românească, deși, așa cum s-a arătat, textul lui Schunckabunck a fost editat (dar netradus) de aproape o sută de ani!

Markus Schunckabunck nu a fost apreciat de istoriografie așa cum ar fi meritat, deși misiunea lui, împreună cu Banul Mihalcea, a fost o reușită. Rezultatul acesteia, alături de alte tratative diplomatice al căror artizan a fost italianul Giovanni Marini Poli, a fost încheierea în 1598 a unui Tratat între voievodul Țării Românești și Împărat, în calitate de rege al Ungariei, restabilindu-se astfel vechea legătură de vasalitate dintre cele două Țări¹⁴. Totuși, M. Schunckabunck nu se numără printre diplomații lui Mihai Viteazul recunoscuți de către istoriografia românească¹⁵. Prin această semnalare autorii încearcă să pună în valoare un personaj mai puțin cunoscut dar foarte interesant și un mss. cu informații de primă importanță istorică.

**Drd. Liviu CÎMPEANU,
Dr. Elisabeta MARIN**

Note – Anmerkungen

1. *Quellen zur Geschichte der Stadt Brassó (Kronstadt)*, Bd. VII – Beiheft I. Fr. Stenner, *Die Beamten der Stadt Brassó (Kronstadt). Von Anfang der städtischen Verwaltung bis auf die Gegenwart*, Brassó (Kronstadt), 1916, p. 133-134.
2. Carl Göllner, *Über die diplomatische Mission des sächsischen Bürgers Marcus Schunckabunck im Dienste Michaels des Tapferen (1597)*, în *Forschungen zur Volks- und Landeskunde*, vol. II/1959, București, p. 153-157.
3. *Quellen zur Geschichte der Stadt Brassó*, vol. VI, Brașov, 1915, p. 2-7.
4. *Ibidem*, p. I.
5. Tot pe pagina de titlu există și o cotă istorică veche, 26 A., care a fost tăiată.
6. Arhiva Johannes Honterus a Comunității Evanghelice C. A. Brașov, cota: IV.F.1.148/II, f. 93 r.
7. Arhiva Johannes Honterus a Comunității Evanghelice C. A. Brașov, cota: IV. F.1.Tq.134, f. 161 r.
8. *Quellen...*, vol. VI, p. II.
9. Această parte, alături de lista cu membrii sfatului orășenesc între anii 1598–1603 au fost singurele fragmente ale însemnărilor lui M. Schunckabunck publicate de J. Gross în 1915. Din Introducere reiese că mss. din sec. XVIII, folosit de editor pentru stabilirea textului, cuprinde doar descrierea soliilor și listele cu funcționarii magistratului.
10. Menționăm doar câteva exemple editate: Cronica familiei Scheerer-Oltard în Eugen v. Trauschenfels (ed.), *Deutsche Fundgruben*, vol. III, Kronstadt, 1860, p. 1-49; cronica familiei Rether-Drauth, în *Quellen...*, vol. V, Brașov, 1909, p. 616-625; cronica familiei Lassel, în *ibidem*, p. 625-625; cronica familiei Benkner în *ibidem*, vol. VI, p. 1-2; cronicile familiilor Rauss, Drauth etc. din același volum.
11. Preluată, pe scurt, de P.P. Panaiteșcu în monografia *Mihai Viteazul*, apărută în perioada interbelică. Vezi P.P. Panaiteșcu, *Mihai Viteazul*, ed. a II-a, București, 2002, p.124-125.
12. Fl. = florin, monedă forte în Evul Mediu și Epoca (pre)Modernă.
13. I. A. Pop, *Mihai Viteazul și Transilvania*, în (coord.) I. A. Pop, Thomas Năgler, Andras Magyari, *Istoria Transilvaniei*, vol. II, Cluj-Napoca, 2005, p. 85-86.
14. *Ibidem*, p. 87-88.
15. Vezi de exemplu lista din C-tin Rezachevici, *Trimiși ai lui Mihai pe drumurile Europei*, în *Magazin Istoric*, Nr. 6/1971, p. 77. În această listă figurează Banul Mihalcea, dar nu și protagonistul principal al soliei de la începutul anului 1597.

Un căpitan necunoscut al lui Mihai Viteazul în Odorheiul Secuiesc

Cuvinte cheie: Mihai Viteazul, căpitan, scaun secuiesc, Odorhei

Key words: Mihai Viteazul, Captain, Seckler Chair, Odorhei

Abstract

As in the Romanian historiography it is not known that Mihai Viteazul has appointed a Romanian captain over "Odorheiul Secuiesc" seat, although his name appears in a work about the great voivode published in 1893, the article presents a document from the archives, which confirms the Romanian's Ștefan Luțul high official seat over Seckler Odorhei.

Printre românii care au avut funcții importante în fostele scaune secuiești în Evul Mediu au fost și nobilii și voievozii maramureșeni **Balc** și **Drag**, numiți de regele Ungariei **comiți ai secuilor** (1387-1389), precum și marele erou al Evului Mediu creștin, **Ioan de Hunedoara**, care a deținut și el dregătoria de **comite al secuilor**.

Interesant este că în istoriografia românească nu se cunoaște faptul că Mihai Viteazul a numit un căpitan român peste scaunul secuiesc Odorhei, deși numele lui figurează într-o lucrare despre marele voievod editată încă în 1893. Astfel, istoricul maghiar Szádeczky Lajos, în cartea sa *Erdély és Mihály vajda története 1595-1601* [Istoria Transilvaniei și a lui Mihai voievod 1595-1601], apărută la Timișoara în 1893, la pagina 357 este publicat un document dat în Alba Iulia la 25 august 1600, și anume porunca voievodului Mihai Viteazul dată căpitanului scaunului secuiesc Odorhei pentru ca să restituie locuitorilor din Medișoru Mare (*Medeseren*) bucata de pământ încorporată abuziv cetății. Porunca lui Mihai este următoarea (textul maghiar la Szádeczky, loc.cit.):

Locuitorii din Medișoru Mare au venit înaintea noastră cu plângeri, spunând că le-a fost luată cu forța o bucată de pământ de către Telegdi Mihály, pe vremea când era căpitan al Odorheiului, și a alipit-o cetății. Pământul a fost ocupat până acum de culturile de grâu ale lui Moise Szekely iar după plecarea lui a devenit liber și li se cuvine lor. Ne roagă să le dăm înapoi acea bucată de pământ. Așa stând lucrurile, lăsăm și poruncim ca să îndreptăm problema aceluia pământ, după cum spun.

Altfel să nu faci!

Dat la Alba Iulia, în ziua de 25 august, anul Domnului 1600. Mihai voievod

Semnătura este în limba română și destinatarul este:

*Domniei Sale **Stephano Lwczwl**, căpitanul scaunului Odorhei, **nobis dilecto**.*

Firește că pentru mulți nefamiliarizați cu grafia arhaică maghiară numele **Lwczwl** le pare ceva de neînțeles, în fapt litera **w** are valoare de **u** și **cz** de **ț**, astfel că numele se citește **Luțul**. Se cunoaște că la data emiterii poruncii, Mihai Viteazul era revenit la Alba Iulia încă din 6 iulie din acel an. (În 16 mai era la Suceava, în 27 mai la Iași, în 27 mai din nou la Suceava) și în această capitală a semnat un act la 6 iulie prin care s-a intitulat: **„Io Mihail voievod, din mila lui Dumnezeu domn al Țării Românești și al Ardealului și a toată Țara Moldovei”**.

Un document de arhivă vine să confirme dregătoria lui Ștefan Luțul din Odorheiul Secuiesc, unde a fost ridicată atunci și o biserică ortodoxă. Astfel, în fondul Scaunul Odorhei de la Direcția Județeană Cluj a Arhivelor Naționale (Judecătorești II/10 1626, p.96-97) se află un proces de judecată din 1627 în care este pomenit un fapt petrecut în timpul lui **Mihai voievod** când căpitan era **Ștefan Luțul** (*Mihály vajda idejeben Luczul kapitan leuen / Luczul Capitan*) și în alt loc este amintit timpul în care era „principele tiran” (*Tyrannus Fejedelem jdeieben*), cum peste timp nu prea îndepărtat este numit în documente maghiare Mihai voievod Viteazul. Procesul era pornit tot pentru un pământ situat în hotarul Mărtinișului (*Homorod Szent Martoni*), în partea spre Rareș (*Reczened fele*). Reclamanți sunt iobagii Gal Peter și Gal Ferenc și pârât primpilul Orban Janos din Mărtiniș. Se arată că pământul, o parte arabil

și o parte fânaț, a fost ocupat cu forța, fără nicio lege, de antecesorul pârâtului în timpul lui Mihai voievod, când căpitan era Ștefan Luțul. Interesantă este mărturia unui localnic din Mărtiniș pe nume Berze Miklos, care spune că pământul ar fi fost dat lui Orban Georgie când Bartha Sandor și Bartha Jlona au venit din Moldova (*Moldovabo*), fapt care atestă, aici doar colateral, relațiile permanente ale secuilor cu țara vecină de peste munți.

Din păcate nu se păstrează procesele de judecată din timpul când **Ștefan Luțul** era căpitan al scaunului secuiesc Odorhei, dar cu siguranță că noi cercetări asupra acestei perioade importante din istoria națională vor aduce și alte mărturii care să scoată la lumină personalitatea acestui dregător al lui Mihai Viteazul.

Drd. Vasile LECHINȚAN

Notă – Notes

Szádeczky Lajos, *Erdély és Mihály vajda története 1595-1601* [Istoria Transilvaniei și a lui Mihai voievod 1595-1601], Timișoara 1893, p. 357.

Forma de plan a bisericii de la Pârâul Doamnei – Toplița (Harghita). Importanța sa tipologică în istoria și arhitectura românească

Cuvinte cheie: arhitectură, mănăstire ortodoxă, Toplița, Harghita

Key words: architecture, Orthodox monastery, Toplița, Harghita

Abstract

The study offers documentation records regarding the construction of the "Doamnei" Monastery, from the eighteenth century, information regarding its founders, architecture and painting, its flowering periods but also its decay ones, and its similarities and construction features with other Orthodox wood churches. It is also highlighted its typological importance in Romanian history and architecture, the more so, as in Transylvania, the monastery church from the "Doamnei" river – Toplița, remained the only one with this type of form: rectangular with an unhooked altar.

Am avut prilejul să-i simt suflul de veacuri în iarna anului 1974 și în primăvara lui 1983.

Și-a risipit începuturile. O tradiție o leagă de Doamna lui Gheorghe Ștefan, domnul Moldovei, aflat în pribegie, în Transilvania, pe la 1658¹. Dar, în ridicarea sa, se mai vorbește de o Doamnă, cu peste jumătate de secol mai devreme, o boieroaică din timpul lui Mihai Viteazul. Sunt consemnări care o consideră mai timpurie. Un document, cu întâmplări anterioare anului 1764, menționa: „fiind la noi în vestita varmeghie a Turzii „ab initio”, o bisericuță, micimea, fiindcă satul într-o acele vremi au fost puținel”; și-au ridicat o alta, tot de lemn, prin 1745, dată înscrisă pe icoane, slujindu-se la amândouă. Conscriptia lui Clain, din 1733, nu o ia aminte, nici a lui Aron (1750). Statistica generalului Bucov, de la 1760-62, înscrie aici o biserică neunită, cu 78 familii ortodoxe, bisericuța mănăstirii nefiind pomenită. Cu Țara Românească și Moldova, mănăstirea de la Pârâul Doamnei a fost întotdeauna în relații strânse, rămânând numai o mică parte din dovezile, ce au însă o semnificație profundă. Un mineu buzoian, din 1699, îi este dăruit, în 1711, de Neagul vel căpitan za Cazaci din Țara Românească, pe care cronicarul lui Vodă Brâncoveanu, îi atestă sub poruncă domnească. Anul 1710 a însemnat un moment de reînnoire a lăcașului mănăstiresc. Ne este mărturie ușa de intrare, pe care inscripția o datează „...în aprilie 7219” (1710). Pe un montanț al ancadramentului sunt urme de sculptura pe motive străvechi (dreptunghiular tăiat în diagonală, crucea cu brațele din triunghiuri). Era, posibil, cartea

căpitanului Neagul să fie o părticică din daniile pe care le făcuse atunci mănăstirii. Multe valori s-au risipit în timp. Amintim icoana cu reprezentarea Adormirea Maicii Domnului, cu inscripție în limba slavă, din 1677, care constituia o certă dată antecur. Din documente reiese că a avut și un clopot, dăruit de Șerban Cantacuzino Voievod, cu inscripție, trecut ca motivație în apărarea locului mănăstirii, pe care baronul Iosif Bornemisza vroia să-l acapareze (proces din anii 1819-1820).

A fost mutilată cu prilejul străpunerii unei ferestre (pe decroșul nord), o inscripție, din ea mai citindu-se „Misail monahul ...văleatu”, în grafia mijlocului de veac XVIII. De la Misail a rămas o dovadă de vrednică creație, o strană, cu spetează și brațe cioplite, a cărei consemnare îi întregeste numele: „Să se știe de cine s-au făcut această strană, de Vaidăș Misail”. După ce a asigurat-o împotriva ploilor, printr-un înveliș proaspăt de șită, în 1747, biserica a fost pictată, conform inscripției, prin cheltuiala și osteneala mai micului între frați și smerit părinte Nicodim „pentru iertarea păcatelor sale” la „văleatul 7255 iunie 25 de zile”, de zugravul „Andrei ot Sonfalu” (Cornești), prima operă cunoscută a acestui artist de pe Târnavă.

Au rămas mărturii de la vrednicul întocmitor de carte manuscrisă, Ștefan Moldoveanu, ce colinda pământul transilvan să înzestreze bisericile cu cărțile atât de dorite. Pe un manuscris al mănăstirii, rămas din cele multe, un Antologhion, consemnează. „această carte ce se cheamă praznicar peste tot anul, din Triod și din Penticostar, am scris eu

Ștefan dascălul moldoveanul din Dragomirești". Pe coperta întâia a prețiosului manuscris (de 584 file), copistul lasă posterității „să se știe de când au cumpărat părintele Nicodim dela mănăstirea Toplița această carte ce se chiamă prăznicariu de la mine, anume Ștefan dascălul, pe bani gata 12 florini vonași”². Părintele Nicodim a iubit mult lăcașul, pe care l-a înfrumusețat cu pictură și l-a înzestrat cu cărți. Cartea manuscrisă, mai sus numită, a ajuns ulterior la Stănceni, de unde s-a întors cu lăcașul bisericesc, hărăzit de patriarhul Miron Cristea a fi „Mănăstirea Sf. Ilie”. Pe o altă filă a aceluiași manuscris aflăm consemnarea: „Și am scris eu cucernicul între cei învățați, Pavel dascălul, când am zugrăvit sfânta biserică a Ojicanilor, anul 1794 iunie 29 dni”³. Pe un alt manuscris, ajuns la mănăstirea Toplița, se consemnează: „Scris-au eu Ștefan dascălul, moldoveanul din Dragomirești, când am fost în Țara Ardealului, în ținutul Turdzii, văleat 7251” (1742).

Spre mijlocul secolului al XVIII-lea, obștea mănăstirească, „acerbă” în credința strămoșească, este tulburată de uniții ce doreau să o ocupe. De aici pleacă, în 1749, la mănăstirea Prislop, Varlaam Topliță, care ajunge egumen și ieromonahul Nichita. Nu este de mirare implicarea lor în mișcarea lui Sofronie. Oproșiți, dar neînfrânți în idealul luminării neamului, ei se întorc, la numita mănăstire, cu misiunea de a deschide o școală pentru prunci din districtul Hațegului⁴. Episcopul Blajului era anunțat la 12 noiembrie 1774 că pe cinstitul egumen Varlaam Topliță, în 9 noiembrie „l-au așezat în rânza pământului din care au fost făcut”⁵.

Frământarea monahilor și a obștii toplițene, provocată de unire, răzbate din inscripția, descoperită în pod și așezată unde i-a fost locul, pe spatele tâmpiei, care anunță cu bucurie: „să se știe de când au căzut uniția din Ardeal, 1762”⁶.

Conscripția lui Bucov atestă și ea faptul pentru toplițeni, înregistrând încă patru preoți uniți, biserica ortodoxă cu 79 familii⁷. Curând biserica trece iarăși la unire, cei patru preoți uniți își îndeplineseră misia. Reiau uniții și mănăstirea, după cum reiese din scrisoarea către Episcopul Grigore Maior, scrisă cu „mare obidă”, în 1780⁸, de preotul Mihail, feciorul popii Toma, sub care se construise biserica „lângă aceea” (a mănăstirii n.n.): „și așa într-o amândouă făcându-se slujbă până în vremea

unii vizitații canonicești, a spăsitului în Domnului, vicar Petru Pavel Aaron, și care pecețuindu-se acea bisericuță mică s-au oprit ca să se mai facă într-însa nicio slujbă”. În anii bine, de curând – se plânge Mihail, protopopul neunit Mihail Idiceanu „Însuși cu puterea sa au rupt pecețiile, a Mării Sale, răposatul Aron (1764 n.n.) și bisericuța o au dat unui preot neunit: „care au furat darul preoției din Țara Moldovei”. Ortodocșii au început a zidi altă biserică de lemn mare, în ținutimul celei unite, „căreia zidiri noi cu vreo 30 de gazde ai sta împotriva n-am încetat”. Cere Episcopului să-i oprească și în scurt timp „obraznicii schismatici” s-ar întoarce la unire. Ortodocșii fiind în apărarea legii românești și au redobândit biserica”⁹.

Revenind la lăcașul mănăstiresc, acesta a fost tot timpul sub vreme și vremi. În 1932, gata de prăbușire, a fost din nou salvat. Biserica Doamnei este acum sub ocrotirea binecuvântată a mănăstirii Sf. Ilie Prooroc¹⁰, fapt ce se resimte din plin. În anii '80 ai secolului trecut a fost restaurată cu o largă participare (Direcția Monumentelor Istorice, arhiepiscopia Sibiului, mănăstirea Sf. Prooroc Ilie). Când am revăzut-o, în primăvara lui 1983, părea că a primit ceva din ambianța de altădată. Pe deal, unde a fost odinioară tot satul, i-a fost adusă o casă tradițională asemenea celor multe ce au dăinuit la Toplița, în secolul al XIX-lea.

În 1960, Virgil Vătășianu aduce o „contribuție la studiul bisericii de lemn din Țările Române”¹¹ prin care remarcă importanța cunoașterii etapelor de evoluție ale acestora, cunoașterea diferitelor variante planimetrice și prin care: „să descopere între variantele existente pe acelea care oglindesc etape ale evoluției”. V. Vătășianu considera necesar în vederea acestui studiu. „Întocmirea unui repertoriu al acestei categorii de monumente”. În lucrarea sa, autorul întocmește un proiect tipologic al bisericilor de lemn, în care, însă, exemplele doveditoare, extrem de rare, sunt preluate din bibliografia existentă atunci¹².

În proiect se reliefează importanța bisericilor cu absida pătrată, dându-se un singur exemplu, Rona de Jos – Maramureș, din 1655: „ce pare a fi biserica cea mai veche”¹³.

Vasile Drăguț apreciază că: „acest tip de plan, ușor de realizat, a avut o largă răspândire în arhitectura bisericească din Europa medievală, fiind folosit atât pentru edificiile de piatră, cât și pentru cele de lemn. Este foarte

probabil că vechile biserici de lemn din părțile Bihorului, Sălajului, Sătmarului, ca de altfel toate bisericile de lemn românești au aparținut acestui tip de plan¹⁴.

În prima jumătate a secolului XX, în fața procesului impetuos de dispariție a bisericilor de lemn, iubitorii acestora se străduiau să le rețină, pe cât posibil, într-un fel sau altul, înfățișarea. În 1910, Octavian Codru Tăslăuanu propunea înființarea unui inventar al acestor monumente¹⁵. Atanasie Popa, profesorul de matematică, iubitor al bisericilor de lemn, propunea prin 1930: „ar fi bine să nu se ceară cercetarea bisericilor prea târziu, măcar cu un an înainte, ca la o eventualitate că biserica este vrednică a fi între monumentele istorice, să nu fie distrus înainte de vreme”¹⁶. Atanasie Popa pe parcursul a multor decenii (1929-1942): „nota cu răbdare tot ceea ce alcătuiau înfățișarea și zestrea obiectivelor pe care le vizita, fiind profund afectat de acelea a căror dispariție era iminentă”. Și nu au fost puține.

Aceeași pătimire a avut-o și Coriolan Petranu, pe timpul desfășurării activității sale, în redarea elaborării valoroaselor lucrări, când afla de dărâmarea unor lăcașuri, cu puțin înainte: „fără a ni se fi păstrat măcar o fotografie ori un desen, fiind ele astfel pierdute pentru știință”¹⁷. Erau multe, și nu puține au fost cele dispărute după cercetarea lor, ele intrând, grație acestor strădanii, în circuitul științific, prin lucrările acestor pionieri ai bisericii de lemn.

Întocmirea unui repertoriu al bisericilor de lemn, preconizat de Octavian Codru Tăslăoanu, realizat pentru județele Arad și Bihor de Coriolan Petranu, considerat obligatoriu, de Virgil Vătășianu, nu s-a împlinit.

S-au făcut pașii însemnați în același scop, prin cercetările ce s-au desfășurat pe parcursul ultimelor decenii ale secolului trecut.

Începem cu începutul, județul Sălaj, această țară a pădurilor, care constituie primul șantier al cercetărilor noastre cu rezultate bune în ceea ce privește bisericile de lemn¹⁸.

Până în 1800 nu existau în Sălaj decât două biserici de zid, ridicate la sfârșitul secolului trecut. În secolul al XIX-lea, din a doua jumătate a sa și în secolul următor, bisericile de lemn au cedat locul celor din zid. A fost răpusă biserica de lemn din Bănișor, despre care tradiția păstrează că era una dintre cele mai vechi, de pe vremea lui Bella al IV, cea din Cheud, datată (1550), Băița (1638). Un

clopot, cu inscripție din 1598, al bisericii de lemn din Lemniu, a continuat să bată în lăcașul de zid ce a înlocuit-o (1896). Biserica veche din Șimleul Silvaniei a fost răpusă de vijelie, în 8 iulie 1866. Bătrâna bisericuță din Gâlgău, din 1658, a avut parte de o descriere, spre sfârșitul zilelor (1932). A fost demolată, în 1963, înainte de a fi văzută bisericuța din satul Marin.

Am aflat, în județul Sălaj, 18 biserici de lemn (dintr-un număr de 65), de plan dreptunghiular, cu altarul decroșat, pătrat¹⁹. Vom insista asupra unora dintre ele, toate însă având meritul să îmbogățească istoria și arta românească. Biserica de lemn din Sânpetru Almașului, din secolul XVII, a urmat uneia din 1498 (am preluat și înscris pe talpa celei ce a înlocuit-o). Se remarcă printr-un element de bătrână și părăsită tradiție și anume decorul de pe absida altarului, format din patru orificii circulare, cu marginile crestate, cuprinse într-un cerc în „frânghie”, legate prin alte chenare, în torsadă, de brâul median al bisericii, decorat pe același motiv. Este fermecător și unic, dintre cele ajunse până la noi.

Turbuța, satul risipit la poale de dealuri, își are biserica pe un dâmb. Ea păstrează, peste veacuri, modelul străbun din Viela Olahalis Torbicza (cu o primă atestare documentară, cunoscută, din 1387).

Se remarcă frecvența, pe Valea Agrișului, a planului cu absida decroșată, pătrată, și anume la 9 exemplare din 15 păstrate. Planul nu s-a folosit, în partea locului, mai mult decât în alte zone, ci s-au păstrat în izolarea Văii Agrișului. Toate bisericile aparțin secolului al XVIII-lea. Sunt exemplare mai vechi, pe alocuri, exemplul constituindu-l Sighetul Silvaniei (datat 1632), rămas singuratic în apropierea Bihorului. În această zonă, deschisă, procesul înlocuirii bisericilor de lemn a fost mai grăbit.

Plaiurile din Țara Năsăudului și din ținutul Bistriței (județul Bistrița Năsăud) au fost încărcate de biserici de lemn. Au dăinuit mult și multe, dar înlocuirea cu lăcașul de zid a venit pe neașteptate și nu a mai putut fi oprit²⁰. Un raport bistrițean, din deceniul întâi al secolului XX, constata că din bisericile de lemn „mai avem destule pe satele noastre, rămase din bătrâni – ele ridicate cu sute de ani înainte, acum înnegrite de vreme – se prăbușesc rând pe rând, făcând loc bisericilor de zid”. Tradiția, dar și alte izvoare, au păstrat amintirea unora dintre ele. Documentele

vorbesc astfel de biserica mănăstirii de pe apa Bichigiului, care-și sfârșea existența la 1526, alt așezământ, tot din lemn, înlocuind-o. În 1738, se menționa că românii din Vermeș aveau o biserică ruinată, din cauza vechimii, pe care cereau să o refacă sau să-și înalțe alta din nou. În 1708, satul Ciceu-Poieni dăruia comunei Mănăstur biserica sa străveche, căci aici se înălțase un lăcaș nou, tot din lemn. Un izvor menționează biserica din Negrilești construită „în timp de tot vechi”, de boierul moldovean Indrei Drăgan-Dănuț. Acesta este județul în care s-a constatat cel mai mic număr de biserici de lemn, 22 cu valoare de monument, din care șase înfățișează planul pus în discuție, cu altarul pătrat. Restul adoptă și ele planuri străvechi, din care opt reprezintă un dreptunghi, având ambele capete poligonale cu trei laturi. Bisericile cu absida răsăriteană pătrată aparțin secolelor XVII-XVIII²¹. La Buza, pe o bârnă din peretele sud se citește anul 1601, poziția sa fiind răsturnată, posibil la o renovare. Începutului de secol XVII aparține și lăcașul din Apatiu. Biserica din Dobricel păstrează o ușă de intrare pictată, cu chipul lui Hristos, ea putând fi datată în secolul al XVI-lea²².

La Rebrîșoara, în 1721, biserica prezintă un plan de interferență între două străvechi forme, altarul pătrat, iar pronaosul poligonal cu trei laturi. Dăinuia atunci și înaintașa ei, drept pentru care ea purta denumirea „Biserica cea mare din Rebrîșoara hram Sf. Arhangheli”. Bistrița-Năsăud păstrează puține lăcașuri de lemn, ele oferind însă planimetrii străvechi, decor sculptat, pe motive străbune, aducând, pe drept cuvânt, mesajul celor dispărute²³.

Județul Cluj are o zestre importantă de edificii în lemn, prin cele aproape 70 biserici de lemn, jumătate fiind rezultate ale cercetărilor din ultimele decenii²⁴. Numeroase sunt cele dispărute și puține măturii s-au păstrat, adesea tot în lăcașuri de lemn ce le-au luat locul. În monumentul actual de la Agârbiciu s-a preluat și păstrat, cu dragoste, tripticul datat 1555, de la înaintașă. La Nadașa, în biserica înălțată în 1720 provine de la cea dinainte o icoană prețioasă din al XVI-lea veac și un exemplar din Evangheliarul slav, cumpărat în 1582 de popa Justin de la Călata²⁵. Tripticul din 1563 de la Bicu a trecut în 1765, în biserica cea succedat-o, monument istorice. Despre biserica de lemn ce domină așezarea

Așchileu Mic, aflăm că „s-a zidit de iznov”, în primii ani ai secolul al XIX-lea. În lăcașul de la Curtuiașu Dejului, din 1797, sună clopotul din 1621, al celei pe care a urmat-o. Datorăm imaginea unor biserici dispărute (Ceanul Mare, Mociu) pictorului ceh Melka și respectiv lui Gerando)²⁶. A avut soartă să rămână în istoria artei biserica străbunilor, din 1560, de pe Valea Someșului, de la Ceaba, cercetată în zilele ei cele din urmă²⁷. Șirul celor ce ne-au lăsat amintirea existenței lor poate continua.

Varianta tipologică, a dreptunghiului cu absida decroșată pătrată, înfățișează șase obiective ale genului²⁸. Începem prezentarea lor cu unul de aceeași formă planimetrică. La Oșorhel, în 1965, pe unul din dealurile învecinate Bobârnei, se afla ruina bătrânului lăcaș, databil în secolul al XVI-lea, dimensiunile mărunte, elementele decorative luate din strămoși, urmele unei inscripții în limba slavă, sunt amintiri despre ea. În 1870, dispăruse. Din cele șase biserici, cu acest plan, două sunt datate prin inscripție: Calna (1671) în ambianța unei troițe cu Hristos răstignit și a unei case bătrâne, și Cremenea (1677). Pot fi datate în secolul XVII, chiar mai timpuriu, biserici din același grup planimetric. La Măcău, pe „Dealul Românilor”, s-a păstrat de la cei cărora le aparținuse dealul, o altă măturie, mai semnificativă, biserica lor de lemn, o dovadă incontestabilă a originii etnice a așezării, înregistrată de conscripția lui Bucov cu 18 familii românești ortodoxe și lăcașul ce le aparținea. A fost prima oară când am avut intuiția să iau legătura cu satul. Am trimis o depeșă cu venirea noastră și bine am făcut. Tot satul era maghiarizat. Am aflat, cu greu, că cheia bisericii era la un anume ungur. Acest cetățean, achiziționar prin așezările românești, știa perfect românește. Soția lui și unul dintre părinții ei erau români neaoși, dar nu mai știau nicio boabă din limba maternă. Domnul cu cheia ne-a condus la biserica părăsită de enoriași. Prima biserică reformată este de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, începutul celui următor. L-am întrebat la ce biserică mergeau sătenii înaintea construirii celei reformate. Mi-a răspuns deschis, printr-un gest, a bătut cu piciorul pământul țintirimului din jur, pe care erau numai morminți. Am înțeles că acolo, sub glie, erau și străbunii lui (regret că nu am luat numele acestui om cu mintea și sufletul deschis).

La Chesău ne-a atras atenția ușile împărătești, a căror decorație bogat sculptată stăruia în păstrarea tradițiilor artistice ale meșterilor lui Vodă Brâncoveanu²⁹.

În Mureș, primul deceniu al secolului XX aduce cu sine renunțare la bătrânul lăcaș de lemn și înlocuirea sa cu cel de zid. Iernut, Cornești, Lunca, sunt numai câteva din cele jertfite. Atanasie Popa ne-a lăsat amintirea lor. A dispărut biserica din Chimitelnicul de Câmpie, din 1670, și Pogăceanu, a căror inscripție, culese la vreme, ni l-au păstrat pe copistul Matei Voileanu și în calitatea sa de zugrav. Altele au fost strămutate și salvate. Lista monumentelor (din 1955) a sporit la 36 exemplare, numărul obiectivelor de acest gen. Trei monumente păstrează forma dreptunghiulară, cu absida răsăriteană, decroșată, pătrată: Grindeni (adusă de la Cuci, în 1840), Păcureni³⁰, a cărei vechime poate coborî în cel de-al XVI-lea veac; Iliești (oraș Sovata)³¹. Se cuvine a aminti că biserica din Gheja (orașul Luduș), din 1776, a fost strămutată, în 1874-1875, în județul Alba (la Găbud)³². Satul Iliești conservă o biserică de lemn care, după multe și însemnate reparații, păstrează vechiul altar, de formă pătrată. Insistăm asupra bisericii din Păcureni ca fiind cea mai de preț, are podoabe străvechi, este un monument viu, ce evocă populația băstinașă. Indicatorul din șosea menționează 2 km până la Păcureni, fără de el nu am fi bănuir că dincolo de păduri se ascunde o așezare satească, cu șuri învelite cu paie și că pe un deal, însingurată, își duce existența, grea, biserica de lemn a satului, maghiarizat. Accesul la ea nu mai păstrează nicio cărăuie, se intră printr-o gospodărie. Înțeleapta persoană ce păstrează cheia lăcașului ne spune cu amărăciune: „Pe vremea bunilor erau mulți români, sute de români, acum mai este nevoie de două morminte”. Tradiția spune că a fost strămutată dintr-o vatră veche, de vreo două sute de ani, spuse, pe care le adeverește cuvintele, incizate lângă consolele de pe sud-vest: „la această sfântă biserică s-au îngropat mai întâi Pinte Vasile om bătrân și o copilă a dumisale”. Pe montantul vertical, al ancadramentului intrării de pe sud, se descifrează, cu greutate, câteva slove, în limba slavă: meșteri la sfânta biserică Oprea popa și Toderu. Despre vremea de început depune mărturie sculptura celor două ancadramente, în care găsim motive străvechi, chiar și imaginea unui lăcaș de cult și

prestolul, cu pomul vieții (cioplitura, cu izvod alveolar, de pe vasele dacice).

În județul Alba Iuliei, am surprins, părăsită și ruinată (în 10 septembrie 1965), biserica de lemn de la Lupu (com. Cergău). Înălțata planul cu absida, pătrată. În altar își sfârșea zilele un frumos șipet (dulap) pictat, și tipăriurile ce slujise obștea preroslavonică, toate lăsate pradă nimicirii. În 1970, ruina dispăruse. Câte alte biserici nu și-au aflat astfel sfârșitul, fără să lase vreo amintire, din vina oamenilor, a neînțelegerii față de valorile trecutului³³. În afara monumentului adoptat, de la Gheja (Mureș), regăsim absida pătrată la Fărău și Șpălnaca – Sf. Gheorghe³⁴, lăcașuri ce au urmat modelul străbun, cu clopotniță, în preajmă, fără străpungerea acoperișului.

Bihorul ne aducea zestrea unui patrimoniu de biserici de lemn, mândru, fermecător, și încărcate de istorie. Când se ridica o bisericuță nouă, tot din lemn, sătenii știau că cea dinainte „o au ridicat strămoșii”. Așa s-a păstrat succesiunea de la una la alta, pe tot parcursul secolului al XVIII-lea.

Din această zestre, 17 exemplare (din aproximativ 52) înscriu planul dreptunghiular, cu absida altarului, decroșată pătrată³⁵. Cea mai veche pare a fi biserica din Câmpani de Pomezee, ridicată în anul 1651, ce are minunate elemente sculptate, la uși și arcul boltii naosului³⁶. Biserica din Sohodol avea nevoie de reparații, în 1743, ceea ce-o coboară în secolul XVII-lea. La Stăncești, în 1724, era menționat lăcașul vechi, iar în 1752, se spune „biserica acum se construiește”. La Lazuri de Beiuș, biserica reconstruită în 1752, are altarul, foarte mult retras de la navă, de dimensiuni mici, ceea ce indică păstrarea aceluia de la lăcașul anterior. Monumentelor de azi le-a revenit din bisericile dinainte un patrimoniu bogat de icoane, elemente sculptate (uși) și vechi tipăriuri.

Pătrundem în Maramureș³⁷, ce și-a căpătat un renume prin bisericile sale de lemn. Pe cele cu altar pătrat le regăsim printre cele vechi. La 1717, tătarii au ars totul în cale, puține biserici au scăpat. Începem cu Rona de Jos, de la 1655, amintită deja de Virgil Vătășianu, trecem la Libotin, datată de inscripție în 1671. Monumentul de la Săliștea de Sus din 1650 a fost incendiat la 1717, dar a fost salvat, fiind restaurat de familia Nistor, adăugând la nume pe al Nistoreștilor. Înscriu aceeași formă planimetrică: biserica din deal,

Sf. Arhangheli din Ungureni (com. Cupșeni); Oncești (acum la Muzeul în aer liber din Sighetul Marmăției). Poienile Izei, cu refaceri din secolul al XVIII-lea, poate aparține secolului XVII (datarea fiind aceea de pe icoane (1604). Despre alte biserici, din aceeași grupă tipologică, se păstrează știrea aducerii lor din alte așezări³⁸.

În județul Arad cercetătorii constată o grabă în înlocuirea bătrânelor lăcașuri de lemn. La mijlocul secolului al XVIII, se aduce la cunoștință că bisericile din Curtici, Cinte, Nădab, Șiria, Șiclău, Mișca, erau în stare de ruină³⁹. Coriolan Petranu deplânge graba înlocuirii lăcașelor de lemn, fără a le putea consemna⁴⁰.

Astfel, în județul Arad, mai putem număra trei biserici de lemn, cu planul discutat mai sus: Secaci, Ciunțești și Poiana (com. Vârfurile)⁴¹. Aflat în fostul district al Ciucului, satul Poiana păstrează o încântătoare biserică de lemn, care nu știm cum a putut fi omisă din lista monumentelor, întocmită în 1955. Au fost duși în eroare. Lăcașul a fost socotit dispărut, în 1932. Se ceruse, de săteni, ajutor pentru reparație, sau aprobare de demolare. În 1972 a fost restaurat cu ajutorul obștii. Temelia îi este așezată direct pe pământ. Îmbinările pereților sunt întărite cu melci (pene de lemn), iar consolele și capetele primazelor sunt crestate în trepte. Un luminator minuscul, semicircular, cu oblon, l-a păstrat pe decroșul sud. Reține cele două ancadrame ale ușilor de intrare, de pe vest și cel dintre pronaos și naos (acestuia dispărându-i pragul de sus, pentru înălțime), sculptate cu rozete, cruci piezișe, striuri, dinte de lup, vrej cu cârcei. Arcul bolții naosului este decorat pe aceleași motive străbune. În 1932, Comisia Monumentelor Istorice – Transilvania cerea să se păstreze de la biserică aceasta: ușile, arcul bolții și xilogravurile (din care nici una nu a supraviețuit). Valorile lăcașului sunt de neprețuit, el invocând totdeauna mulțimea semenelor lui, dispărute în vreme.

Întemeietori de sate prin defrișare, cnezi din Țara Hațegului și a Zarandului își marcau, fără îndoială, prezența, prin înălțarea unui lăcaș, făcut în mod firesc din bogatul material lemnos rezultat. Cnezii aveau dreptul de a defrișa pădurea după „obiceiul cnezilor și în temeiul dreptului cnezial”⁴². Cnezii au continuat să construiască în lemn, lăcașul de rugă, chiar după prezența edificiului de piatră,

alături de obște, păstrându-și activitatea până târziu, în secolul al XVIII-lea, reflectată în conducerea comunității și organizarea scaunelor protopopești⁴³. Vom intra în subiect, cu rezultatele arheologice ce surprind indicii biserici de lemn, cu altarul pătrat, edificată de cnezii din Vad, începutul ei putând fi fixat, pe bază de monedă, în prima jumătate a secolului al XIV-lea, ea existând până la mijlocul secolului XVI-lea. Îi urmează un alt lăcaș cu aceeași înfățișare planimetrică, datorat tot unei familii nobiliare. În succesiunea bisericilor de la Vad intervine, înainte de anul 1695, obștea așezării, căreia îi aparține al treilea lăcaș, ce păstrează vechea tipologie, părăsit la începutul secolului XX⁴⁴. Biserica de lemn a rămas dominantă în peisajul arhitectural hunedorean, fapt dovedit prin numărul celor păstrate până astăzi, în pofida celor multe dispărute de-a lungul vremii, și care se înscriu în variate forme străvechi⁴⁵. Luăm în discuție cazul lăcașului de la Almașul Mic⁴⁶, așezare în care un izvor documentar atestă doi cnezi de Almaș, pe Hertcz și Balc. Urmașii acestora, împreună cu obștea, ridică, în 1623, monumentul cu multiple valențe, care a scăpat de pieire datorită aflării și restaurării la timpul necesar. El reprezintă interferența dintre două străvechi planuri, cel cu absidă pătrată și acela autentic românesc, cu pronaos de formă poligonală (variantă aflată și la Bârsăul Mare (Sălaj), ca și în Bistrița Năsăud, la Rebrisoara). Rezultă această variantă din cea a lăcașului, care prezintă un dreptunghi cu ambele capete poligonale. Menționăm biserica din 1653 martie 3, de la Bretea Mureșană, ctitoria unei singure familii, a Giurgeștilor pomenit „cu tot neamul său” (desigur cnezial), aflată și ea în stare de ruină și restaurată de Direcția Monumentelor Istorice⁴⁷.

Monumentul de la Hărțăgani⁴⁸, al cărui amplasament oferă o priveliște încântătoare asupra plaiurilor muntoase, continuă, desigur, firul existenței bisericii cneziale, din vremea ce o atestă sub numele de Hercyec Kenez (1439). Așezarea a preluat numele, iar lăcașul forma de plan.

În izolarea Pădurenilor, la Cutin, biserica a păstrat prin veacuri înfățișarea planimetrică ce ne preocupă⁴⁹. Ribîța, ce cuprinde în arondarea sa satul Ribicioara, aduce, peste veacuri, dovada conviețuirii lăcașului de piatră, cu cel din lemn. Ambele monumente înfățișează planul în discuție cu altarul pătrat⁵⁰.

Județul Satu Mare păstrează rare biserici de lemn, neîngăduindu-ne aflarea variantei tipologice cu absida pătrată. Amintirea multimei lăcașurilor de lemn o păstrează însemnările istorice⁵¹.

În sudul Transilvaniei aflăm aceeași situație. Printre rarele biserici din Sibiu găsim la Sângătin una care înfățișează planul, respectiv, anterioară anului 1756, cu decorația pictată realizată de popa Ioan de la Rășinari⁵². Cauza risipirii bisericilor de lemn din această zonă este mărturisită la Merghindeal (Sibiu) astfel „căci ne-am înmulțit, cât sfânta biserică pe toți a ne cuprinde nu poate, care sfântă biserică, și fără de aceea, prin lungi vremi, în stare foarte rea și slabă se află”⁵³.

Prin bogăția bisericilor de lemn, cu absidă pătrată cunoscută, se contrazice afirmația lui Grigore Ionescu, din studiul de tipologie⁵⁴, referitoare la această variantă, pe care o considera „cu existență sporadică”, apariția sa fiind urmarea „unor permanente căutări de soluții”. Mai apropiat de realitate este Gh. Curinschi-Vorona, care formulează: „tipul cel mai vechi pare să aparțină acelor biserici unde corpului principal, dezvoltat pe plan rectangular i se alipește o absidă, ea însăși de formă dreptunghiulară”⁵⁵. Virgil Vătășianu a susținut ideea transpunerii în zid, după modelul în lemn, a acestei forme străvechi⁵⁶. În favoarea acestei variante de plan⁵⁷, vin rezultatele cercetărilor arheologice de la Dăbâca, din cetatea atribuită voievodului Gelu, unde o biserică din secolele VIII-IX dispăre înaintea sfârșitului secolului al XI-lea, ca și aceea de la Ilidia (Caraș Severin)⁵⁸, dovedesc această formă arhaică a altarului pătrat.

Săpăturile arheologice de la Strei-sângeorgiu au surprins momentul în care locul bisericii de lemn a fost preluat de cel de piatră, a doua jumătate a secolului al XII-lea, și odată cu acesta și planul⁵⁹. Monumentul Sf. Gheorghe din Streisângeorgiu ne-a oferit un moment crucial în existența sa și nu putem să nu ne gândim la un alt Sângeorgiu – al Ciucului, cu istorie asemănătoare, până la o vreme⁶⁰.

Hramul bisericii de la Sângeorz este Sf. Gheorghe, așezare atestată (prima dată cunoscută) la 1377, mărturiile istorice coborându-i însă vechimea cu peste două secole.

Bisericii de piatră de la Sânpetru, șpaclul arheologului i-a descoperit înaintașa din lemn,

luându-i și plenul, cândva în decursul secolului al XIV-lea⁶¹.

Monumentele de la Ribîța, Leșnic, Strei, Sânta Măria-Orlea, Râu de Mori-Susani⁶² constituie o zestre inestimabilă pentru istoria și arta noastră.

Specialiștii au adus știri și despre alte obiective. La Nălați⁶³ s-au scos la iveală urmele bisericii, cu acest plan, iar la Răchitova, tot acestora le datorăm știrile despre ctitoria Mușineștilor, din prima jumătate a secolului al XIV-lea⁶⁴.

Viața cnezilor din părțile Bălgradului (Alba Iulia), reținute, parțial, de documente (între 1336-1496) și-a urmat cursul, de până atunci, păstrând tradițiile. Pe cale arheologică se datează la sfârșitul secolului al XIII-lea – începutul celui de-al XIV-lea biserica puternicei comunități din Bălgrad (Alba Iulia), cu absida pătrată. Acestui lăcaș, în hramul Sf. Arhangheli, de tradiție transilvăneană, îi alătură Mihai Viteazu, după 1597, ctitoria sa, de plan triconc, răspândit la sud de munți, în marele gând al Voievodului întregitor de neam, unitatea românească⁶⁵.

La Zlatna, biserica Adormirea Maicii Domnului aduce prin secole mărturia activității ctitoricești a lui Stanislav Hgavoru, începută aici în 1424, datorându-i-se partea inițială și de bază a monumentului, meremetisit prin vreme⁶⁶.

În Țara Bihorului, la Hălmagiu, dăinuie biserica Sf. Nicolae a Voievodului român Moga, dar inventarul arheologic de la mijlocul secolului XIV lasă deschisă existența unei biserici anterioare, de lemn sau piatră, în preajma acesteia⁶⁷.

La Seghiste, o biserică de piatră, în mijlocul unui cimitir, a folosit cultului ortodox, până la 1910, când a fost biruită de o furtună. A fost cercetată în stare de ruină. Înfațișa planul discutat, cu absida pătrată și avea pictură, din două etape, prima aparținând primei jumătăți a secolului al XIV-lea, începutul secolului al XV-lea⁶⁸. Ne mulțumim cu aceste consemnări. Câte biserici de lemn sau piatră au dispărut, fără nicio știre, adesea pierind așezările înseși⁶⁹.

Spre răsărit de orașul Turda, urmând firul apei, ajungem la Trittenii de Jos. Biserica așezării a fost ridicată cel mai târziu în secolul al XVI-lea și prezintă forma absidei pătrate. La sfârșitul secolului al XIX-lea și în prima parte a secolului XX, se putea vedea aproape de

cheile Turzii: „Capella Valahorum de lângă Hăjdat”, ce data din anul 1417. Ce valențe avea, ce plan, nu au reținut cei ce au văzut-o, sau n-au fost interesați să le comunice⁷⁰.

Rămânem în jud. Cluj, înaintând spre est, în zona Călățelelor. În lista monumentelor din 1955, la Rogojel era înscrisă (la poziția 865): „Biserica de lemn”. Ne-am dus să o cercetăm. Drumul a fost greu, sus în munți, pe o ceață de o tăiai cu cuțitul, deși era miezul zilei. Nu se zărea la un pas. Am strigat, am tot strigat, mergând orbește, până am primit un răspuns, ne-au auzit niște săteni. Ne-am apropiat de ei, săpau o groapă în cimitirul din preajma bisericii. Surpriză, aceasta era de piatră. Lăcașul anterior, de lemn, cu absida altarului, pătrată, arsese în 1792, acesta de zid, preluând locul și planul⁷¹. Documentar, satul Rogojel este menționat la 1805. Pe aceeași primă mențiune se înrudește și satul Măguri⁷². Era vremea când satele din jur, făceau parte din districtul românesc al Călățelelor, cu sediu la Călata Mare. Având

prima atestare din 1263, „Villa Calata”, așezarea păstrează numele a doi voievozi români (pentru anii 1467, 1478), Elias de Calatha wayoda Wolahalis” și a fiului său Mihael⁷³. Așezarea Ciuleni plătea census quinquagesimalis, tot voievodului Elie⁷⁴.

Revenim la biserica mănăstirii de la Pârâul Doamnei - Toplița, după ce am cercetat semenele supraviețuitoare și rolul de model în ctitoria de piatră. În estul Transilvaniei ea a rămas singură de acest tip de plan, dar câte or mai fi dăinuit, dispărute din vrăjmășie, sau după calamități naturale. Referitor la cutremurul din 1838, popa Gheorghe din Joseni însemna pe filele unei cărți, că acesta făcuse mai ales pagube bisericilor românești⁷⁵.

În viața românilor transilvăneni⁷⁶, biserica de plan dreptunghiular cu altarul decroșat s-a bucurat de o înaltă prețuire, el constituind o dovadă a întâietății în pământul străbun, așa explicându-se și transpunerea lui în piatră.

Dr. Ioana CRISTACHE-PANAIT

Note – Notes

1. Ioana Cristache-Panait, *Bisericile de lemn monumente istorice din Episcopia Alba Iuliei. Mărturie de continuitate și creație românească*, Alba Iulia, 1987, p. 333-337.
2. Gabriel Ștrempel, *Catalogul manuscriselor românești*, vol. I, București, 1978, p. 43-44.
3. Ojicani, Ujicani, ctitorii bisericii de la Stănceni, înaintașa celei strămutate la Toplița.
4. Eugen Pavel, *Cărți cu însemnări manuscrise (II)*, în „Sargeția”, XIV, 1979, p. 313.
5. Ioana Cristache-Panait, *op.cit.*, p. 335.
6. *Idem*, p. 336. Dispunem și de alte însemnări în care se manifestă nemulțumirea față de unire. În biserica de lemn din Chidea, jud. Cluj, pe masa de piatră din pronaos citim, cu data de 24 aprilie 1764, că este făcută: „...în vremile cele de pieire pentru lege”.
7. Virgil Ciobanu, *Statistica românilor ardeleni din anii 1760-1762*, în „Anuarul Institutului de Istorie Națională”, III, Cluj, 1926, p. 641.
8. Arhivele statului Filiala Alba Iulia, *Mitropolia Greco-Catolică*, pachet X (sub dată).
9. Uniții au terminat, probabil, construcția începută de neuniți, în hramul Sf. Nicolae.
10. Protosincol Mihail Goia, „Mănăstirea Sfântul Prooroc Ilie din Toplița”, în „Îndrumător pastoral”, I, 1977, p. 228-131; *Idem*, II, 1978, p. 158-163.
11. Publicată în „Anuarul de Istorie”, Cluj, III, 1960 (extras, p. 1-35).
12. Coriolan Petranu, *Bisericile de lemn din județul Arad, Sibiu*, 1927; *Idem*, *Monumentele istorice din jud. Bihor. Bisericile de lemn*, Sibiu, 1931; Atanasie Popa, *Bisericile de lemn din Ardeal*, în „Anuarul Comisiei Monumentelor Istorice, Transilvania, 1929”, Cluj, 1930; *Idem*, în „Anuarul Comisiei Monumentelor Istorice – Transilvania, 1930-1931”, Cluj, 1932; *Ibidem*, Timișoara, 1942; Victor Brătulescu, *Bisericile din Maramureș*, în „Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice”, XXXIV, 1941.
13. Virgil Vătășianu, *op.cit.*, p. 29.
14. „O vatră veche de cultură românească”, în „Bisericile de lemn monumente istorice bisericesti din Eparhia Oradiei”, Oradea, 1978.
15. Ioana Cristache-Panait, *Valențele istorice și artistice ale bisericilor de lemn din județul Cluj, propuse pe lista monumentelor istorice*, în „Monumente Istorice și de Artă”, 2, 1985, p. 32.
16. *Idem*.

17. Ioana Cristache-Panait, *Arhitectura de lemn din Țara Zarandului*, în „S.C.I.A., Artă Plastică”, tom 39, 1992, p. 73.
18. Ioana Cristache-Panait, *Bisericile de lemn de pe Valea Almașului*, în „Studii și lucrări de restaurare”, București, 1969; Ioana Cristache-Panait, arh. Ion Scheletti, *Bisericile de lemn din Sălaj*, în „Buletinul Monumentelor Istorice”, 1, 1971; Ioana Cristache-Panait, Marinela Daia, *Noi rezultate ale cercetării arhitecturii de lemn în județul Sălaj*, în „Monumente Istorice și de Artă”, 1, 1976.
19. Acestea sunt: Bocșița, Brebi, Bozna, Cubleşu, Creaca, Dobrin, Gălpăea, Nadiș, Prodănești, Racâș, Romita, Sânpetru Almașului, Stăna, Var, Zalnoc, Sighetul Silvaniei, Turbuța.
20. Ioana Cristache-Panait, arh. Ion Scheletti, *Monumentele de lemn din județul Bistrița-Năsăud în lumina istoriei*, în „Monumente Istorice și de Artă”, 1, 1975, p. 63-73; Gh. Mândrescu, *Bisericile de lemn din Țara Năsăudului și din ținutul Bistriței*, în „Monumente istorice și de artă religioasă din Arhiepiscopia Vadului, Feleacului și Clujului”, Cluj, 1982.
21. Menționăm în notă biserica din Sângeorz-Băi, inițial a unei mănăstiri din Valea Nanului, adusă aici în 1820, din Sărata, cu bogată sculptură, și biserica din Sângeorz-Nou, adusă aici, 1901, de la Figa (cf. Gh. Mândrescu, *op.cit.*, p. 169).
22. Ioana Cristache-Panait, *Rolul zugravilor de la sud de Carpați în dezvoltarea picturii românești din Transilvania (secolul XVIII – prima jumătate a secolului XIX)*, în „S.C.I.A., Artă Plastică”, tom 31, 1984.
23. Ioana Cristache-Panait, arh. Ion Scheletti, *op.cit.*, p. 72.
24. Ioana Cristache-Panait, *Decorația sculptată a monumentelor istorice de lemn din județul Cluj*, în „Monumente Istorice și de Artă”, 1, 1980; Idem, *Considerații privind tipologia monumentelor istorice de lemn din județul Cluj*, în „Monumente Istorice și de Artă”, 1, 1981; Idem, *Valențele istorice și artistice ale bisericilor de lemn din județul Cluj propuse pe lista monumentelor*, în „Monumente Istorice și de Artă”, 2, 1985.
25. Marius Porumb, *Pictura românească din Transilvania (secolele XIV-XVII)*, Cluj-Napoca, 1981, p. 70-71.
26. Ioana Cristache-Panait, *Decorația sculptată*, p. 44.
27. Idem, p. 43.
28. Aghires-Fabrică, Calna, Cremenea, Măcău Pruneni și Chesău.
29. Ioana Cristache-Panait, *Rolul zugravilor de la sud de Carpați*, p. 67.
30. Ioana Cristache-Panait, *Locul monumentelor de cult din lemn ale județului Mureș, în ansamblul arhitecturii populare românești*, în „Monumente Istorice și de Artă”, 2, 1981, p. 72-75.
31. Ioana Cristache-Panait, *Biserici de lemn monumente istorice din Eparhia Alba Iuliei. Mărturii de continuitate și creație românească*, Alba Iulia, 1987, p. 285; Ioana Cristache-Panait, *Alte mărturii ale originii etnice românești a așezărilor din sud-estul Transilvaniei*, cap. III al lucrării lui Ion I. Russu, *Românii și secuii*, București, 1990, p. 194. În Sovata și împrejurimi au existat biserici de lemn, cea din Sărățeni (orașul Sovata) apare în conscripția lui Clain, din 1733, cu 25 familii ortodoxe, dar este omisă de cea a lui Bucov, care înscrie numai rubrica populației, tot 25 familii.
32. Ioana Cristache-Panait, *Biserici monumente istorice din Episcopia Alba Iuliei*, p. 239.
33. Biserici despre care știm, cât de puțin, în lucrarea: Ioana Cristache-Panait, *Biserici de lemn monumente istorice*, p. 37-145.
34. Idem, p. 61-63, și respectiv, p. 75-76.
35. Ion Godea, *Bisericile de lemn din Bihor*, în „Monumente istorice bisericesti din Eparhia Oradiei”, Oradea, 1978.
36. Idem, p. 73-76.
37. Victor Brătulescu, *op.cit.*
38. Lechința (inițial 1465, refăcută în 1735); Boierești, Frâncenii Boiului, Botiza.
39. Pr. Pavel Vasu, *Biserici de lemn de odinioară din protopopiatul Lipova*, în „Mitropolia Banatului”, 1987, p. 36-44; Idem, în „Mitropolia Banatului”, 1989, p. 84-90.
40. C. Petranu, *Bisericile de lemn din Arad*.
41. Ioana Cristache-Panait, *Bisericile de lemn din centrul și nordul județului Arad*, în „Revista Monumentelor Istorice”, 1-2, 1995, p. 48-50; p. 64-66.
42. Ioana Cristache-Panait, *Arhitectura de lemn din Țara Zarandului*, în „S.C.I.A., Artă Plastică”, tom 39, 1992, p. 60-61.
43. Idem, p. 59.
44. Adrian Andrei Rusu, *Trei biserici de lemn de la Vad (județul Hunedoara)*, în „Ars Transilvaniae”, IV, 1994, p. 145-150.
45. Ioana Cristache-Panait, *Arhitectura de lemn din județul Hunedoara*, București, 2000.
46. Idem, p. 167-168.
47. Idem, *op.cit.*, p. 144-146.
48. Idem, *op.cit.*, p. 41-42.
49. Idem, *op.cit.*, p. 169.
50. Idem, *op.cit.*, p. 176-178.
51. Marin Mălinas, *Bisericile de lemn din județul Satu Mare*, în „Monumente istorice bisericesti din Eparhia Oradiei”, Oradea, 1978, p. 439-453.

52. Ioana Cristache-Panaït, *Valoarea istorică a bisericilor de lemn*, în „Revista Monumentelor Istorice”, 2, 1992, p. 93.
53. *Ibidem*.
54. Grigore Ionescu, *Tipologii specifice ale clădirilor populare din lemn*, în „Monumente Istorice și de Artă”, 2, 1977, p. 36.
55. Gh. Curinschi-Vorona, *Istoria arhitecturii în România*, București, 1981, p. 63.
56. Virgil Vătășianu, *Istoria artei feudale în țările române*, vol. I, București, 1959, p. 73; Idem, *Istoria artei feudale europene*, București, 1967, p. 118.
57. Ioana Cristache-Panaït, *L'architecture en bois et l'art européen*, în „Revue roumaine d'Histoire de l'art”, tom XXV, București, p. 25. În țările europene bogate odinioară în păduri, această formă de plan a fost cunoscută. Săpăturile arheologice din Peninsula Scandinavă au scos la iveală fundațiile, de acest plan, al edificiilor anterioare, de la mijlocul secolului al XIII-lea. Cf. Juhan Kostet, *Kolma Keskiackaista Kirkkoa*, ABOA, 1984. Turku Provincial Museum Yearbook 48/1984, p. 105 fig. 7. Pentru vechimea acestei variante tipologice în arhitectura birourilor ortodoxe, a se vedea: Ján Dekan, Jozef Paulík, *Velká Morava*, Bratislava, 1976, p. 257.
58. Șt. Pascu, M. Russu și colab., *Cetatea Dăbâca*, în „Acta Muzei Napocensis”, IV, 1968, p. 169; Ștefan Matei, *Câteva considerații privind arhitectura românească în Banat*, în „Banatica”, II, Reșița, 1973, p. 315; Virgil Vătășianu, *Considerațiuni privind evoluția arhitecturii eclesiastice pe teritoriul Episcopiei Vadului, Feleacului și Clujului*, în „Monumente istorice și de artă religioasă din Arhiepiscopia Vadului, Feleacului și Clujului”, Cluj Napoca, 1982, p. 36-37.
59. Radu Popa, *Mărturii de istorie românească din secolele XI-XIV în sudul Transilvaniei*, în „Monumente Istorice și de Artă”, 1, 1978, p. 14, 24, 29-30.
60. Ciucsângeorgiu este atestat, în 1567, tot după numele de hram al bisericii. A avut inițial lăcașuri de lemn, cel de zid este din 1840, cf. Ioana Cristache-Panaït, cap. III, p. 191 din lucrarea lui I.I. Russu, *Românii și secuii*, București, 1990.
61. Gh. I. Cantacuzino, *Cercetări arheologice la biserica Sânpetru (comuna Santa Maria-Orlea, jud. Hunedoara)*, în „Sargeția”, XIII, 1977, p. 287-291.
62. Radu Popa, *Vechile biserici de zid din Eparhia Oradiei și pictura lor*, în „Episcopia Oradiei. Istorie, Viață culturală. Monumente istorice”, Oradea, 1989, p. 223-242.
63. Pr. Andrei Medieșanu, *Biserici medievale românești de odinioară din Țara Hațegului*, în „Mitropolia Banatului”, XXVI, 7-8, 1985, p. 500.
64. Adrian Andrei Rusu, *Istoria și implicațiile unei ctitorii românești necunoscute. Răchitova Mușineștilor*, în „Anuarul de istorie și arheologie”, Cluj, XXIX, 1989, p. 83-99.
65. Ioana Cristache-Panaït, *Alba Iulia. Mărturii arhitectonice de continuitate și unitate românească. Ansamblul mitropolitan*, în „B.O.R.”, 1-2, 1983, p. 83-91.
66. Eugenia Greceanu, Ioana Cristache-Panaït, *Contribuții la datarea etapelor de construcție ale bisericii Adormirea Maicii Domnului din Zlatna*, în „Monumente istorice, Studii și lucrări de restaurare”, <Buc> 1967, p. 159-160.
67. Radu Popa, *op.cit.*, p. 236-237.
68. Vasile Drăguț, *Dicționar enciclopedic de artă medievală românească*, București, 1976; Marius Porumb, *Dicționar de pictură veche românească din Transilvania secolelor XIII-XVIII*, București, 1998, p. 390.
69. Ioana Cristache-Panaït, *Bisericile de lemn din Eparhiei Oradiei*, în „Episcopia Oradiei”, p. 245 (n. 18).
70. Ioana Cristache-Panaït, arh. Marinela Daia, *Biserica românească din Săndulești (jud. Cluj)*, în „Monumente Istorice și de Artă”, 2, 1974, p. 88.
71. Ioana Cristache-Panaït, *Considerații privind tipologia monumentelor istorice din județul Cluj*, în „Monumente Istorice și de Artă”, 1, 1981, p. 61.
72. C. Suci, *op.cit.*, p. 384. În satul Măguri este o biserică de zid veche, refăcută, care păstrează prima manifestare pentru grija cărților, un dulap „țitor de cărți”, cf. Ioana Cristache-Panaït, *Considerații privind tipologia*.
73. C. Suci, *op.cit.*, I, p. 124.
74. C. Suci, *op.cit.*, I, p. 153. La Ciuleni există o biserică din 1707. Sub învelișul înnoirilor pot exista elemente prețioase (inscripție, sculptură).
75. Ioana Cristache-Panaït, cap. III, p. 182-205, din volumul lui I.I. Russu, *Românii și secuii*.
76. La răsărit de Carpați și în Țara Românească, acest plan a rămas în exemplare puține, mai multe dăinuie în Țara Românească (Telești, Izvoru, Ștefănești, Goranu).

Anexă

Biserici cu absidă pătrată

fig.1 – Biserica de la Pârâul Doamnei – Toplița (Harghita, Vedere de ansamblu)

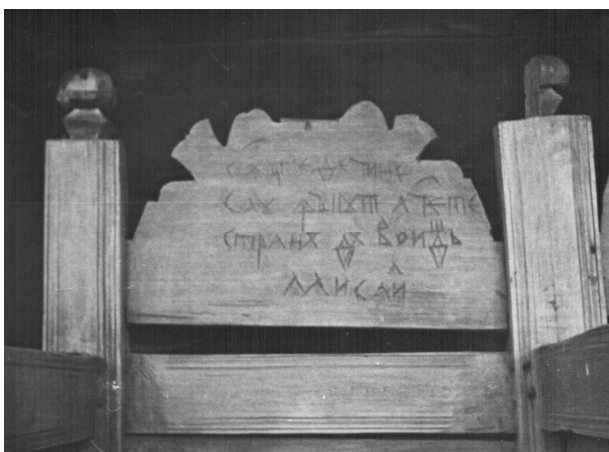

fig.3 – Strană făcută de Vaidăș Misail (mijlocul secolului XVIII)

fig.2 – Icoană cu reprezentarea Sf. Arhangheli Mihail și Gavril, mijlocul secolului al XVIII-lea, zugrăvită de Andrei de la Șonfalu (Cornești)

fig.4 – Biserica mănăstirii de la Pârâul Doamnei – Toplița. Fragment din tâmplă (mijlocul sec. XVIII)

fig.5 – Biserica din Sânpetru (Sălaj).
Vedere spre altar

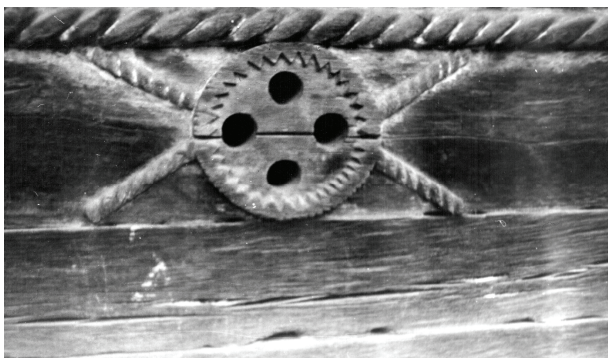

fig.6 – Biserica din Sânpetru.
Decor sculptat pe altar

fig.7 – Biserica din Sânpetru.
Ancadramentul intrării

fig.8 – Biserica din Sânpetru. Consolă

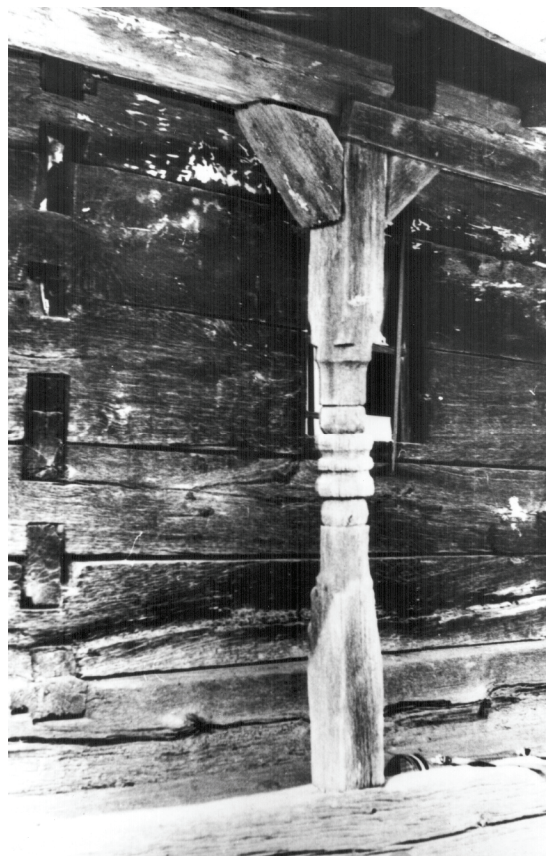

fig.9 – Biserica din Turbuța (Sălaj).
Înainte de tencuire

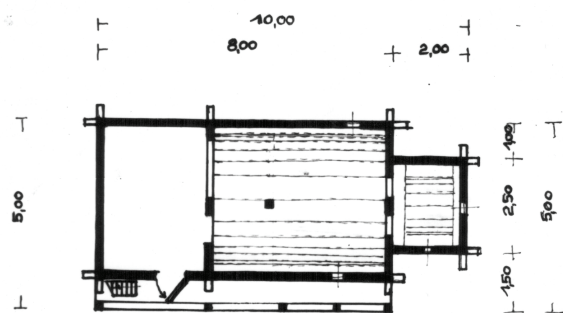

fig.10 – Biserica din Sighetu Silvaniei (Sălaj). Plan

fig.11 – Biserica din Nadiș (Sălaj).
Vedere spre altar

fig.12. – Biserica din Creaca (Sălaj).
Vedere sud-vest

fig.13 – Biserica din Creaca. Ancadramentul intrării

fig.14 – Biserica din Gălpâea (Sălaj). La ea în sat.
Strămutată la Ciucea (Cluj)

fig.15 – Biserică din Bozna (Sălaj). Vedere nord-est

fig.16 – Biserica din Bozna. Detaliu console, brâu median, ancadrament, prispă

fig.17 – Biserica din Zalnoc (Sălaj).
Vedere nord-est

fig.18 – Biserica din Racâș (Sălaj).
Vedere de ansamblu

fig.19 – Biserica din Racâș. Detaliu ancadrament
intrării și stâlp prispă

fig.20 – Biserica din Buza Cătun (Bistrița-Năsăud).
Vedere sud-est

fig.21 – Biserica din Dobricel (Bistrița Năsăud).
Vedere nord-est

fig.22 – Calna (Cluj). Casă tradițională

fig.23 – Calna (Cluj). Troiță în drumul bisericii

fig.24 – Biserica din Calna. Vedere sud-vest

fig.25 – Biserica din Cremenea (Cluj).
Vedere de ansamblu

fig.26 – Biserica din Cremena.
Prispă, parțială, la altar

fig.29 – Biserica din Pruneni (Cluj). Altarul

fig.27. Biserica din Măcău (Cluj).
Vedere de ansamblu

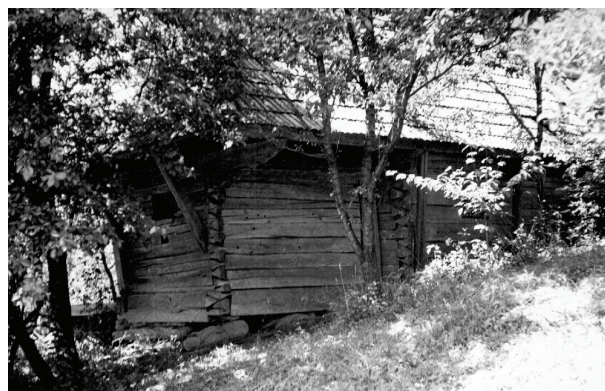

fig.30. Biserica din Chesău (Cluj). Altarul

fig.28 – Biserica din Aghireșu – Fabricii (Cluj),
adusă de la Dumbrava (Cluj)

fig.31 – Biserica din Grindeni (Mureș).
Vedere spre altar

fig.32 – Biserica din Păcureni (Mureș).
Ancadramentul intrării din pronaos în naos. Detaliu

fig.33 – Biserica din Păcureni.
Prestolul (masa) altarului

fig.36 – Biserica din Libotin (Maramureș).
Detaliu îmbinări, console, brâu median

fig.34 – Biserica din Gheja (Mureș), strămutată la
Găbud (Alba). Detaliu din ancadramentul intrării

fig.35 – Biserica Sf. Gheorghe din Șpălnaca (Alba).
Ansamblu

fig.37 – Biserica din Săliștea de Sus –
a Nistoreștilor. Ansamblu

fig.38 – Biserica din Oncești (Maramureș), strămutată în Muzeul în aer liber din Sighet

fig.39 – Biserica din Botiza (Maramureș).
Vedere nord-vest

fig.40 – Biserica din Botiza.
Ancadramentul intrării. Detaliu

fig.41 – Biserica din Secaci (Arad)

fig.42 – Biserica din Ciunțești (Arad).
Vedere spre altar

fig.43 – Biserica din Poiana (comuna Vârfurile – Arad). Îmbinări, luminator cu oblon

fig.44 – Biserica din Poiana. Detaliu din
ancadramentul pronaos – naos

fig.45 – Biserica din Bârsăul Mare (Sălaj). Plan de
interferență: altar pătrat, pronaos polygonal

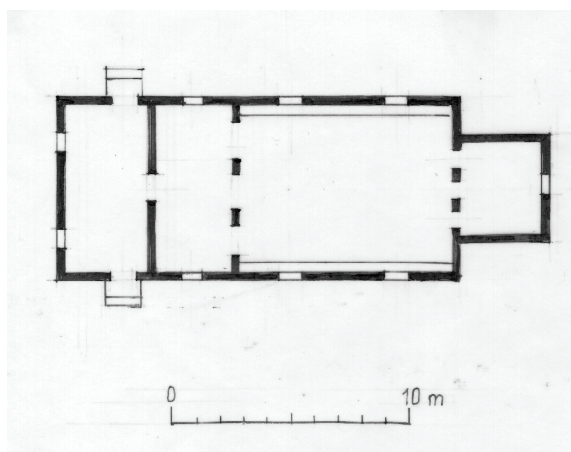

fig.46 – Biserica din Hărtăgani (Hunedoara). Planul

fig.49 – Biserica din Ribicioara. Console

fig.47 – Biserica din Hărtăgani. Detaliu console

fig.50 – Biserica din Ribicioara. Fragment din
ancadramentul intrării, refolosit la porțița prispei

fig.48 – Biserica din Ribicioara (Hunedoara)

fig.51 – Biserica din Sângătin (Sibiu).
Vedere nord-est

fig.52 – Alba Iulia. Planul lui Visconti în care apar bisericile românești – cea străveche, cu altar pătrat, și cea ctitorită de Mihai Viteazu, pentru Mitropolia Bălgradului, de tip triconc

fig.53 – Biserică din Rogojel (Cluj).
Biserică de zid, cu altarul pătrat,
preluat de la înaintașa de lemn

Prezențe culturale românești creștine ale secolului al XVII-lea: Pater Ioan Căianu-Valahus

Cuvinte cheie: Ioan Căianu-Valahus, muzică, tipografie, Șumuleu-Ciuc

Key words: John Căianu-Valahus, music, typography, Șumuleu-Ciuc

Abstract

The authors, Emil and Valeria Pop, wished to evoke an important cultural romanian figure, of the 17th century. The humanist Ioan Căianu (March 8, 1629 – April 25, 1687) was a Transylvanian Franciscan monk and a Roman Catholic priest, musician, folklorist, humanist, constructor and repairer of organs, of Romanian origin (according to his own testimony, "Natus valachus sum" – "I was born a Vlach").

Caioni was born in Căianu Mic, at the time part of the Szolnok-Doboka comitatus (now in Bistrița Năsăud County). He grew up in Cluj-Napoca and Șumuleu-Ciuc. He was of a noble family – Caioni's aunt was the wife of a garrison commander in Miercurea-Ciuc. Through her connection, he was admitted in the Franciscan monastery of Șumuleu-Ciuc. He studied in with the Jesuits in Cluj-Napoca and continued his studies in Șumuleu-Ciuc. In 1647, he became a monk, and continued his studies in Târnava, training in music. He lived in Șumuleu-Ciuc, Lăzarea and Călugăreni. He died in Lăzarea and was buried, in accordance with his last wish, in an unmarked grave.

His most important works are: Codex Caioni, Organo Missale, Cationale Catholicum, acri Conventus, Calendarium, Antiphonarium Romanum and others. His mentioning of the traditional Călușari dance in his musical notations makes this among the first to have ever recorded the custom. In 1675, Caioni founded a printing press in Șumuleu Ciuc, printing both his works and textbooks for the local Franciscan school. His Cationale Catholicum went through four editions – 1676, 1719, 1805 and 1806.

Moto:

„Pater Ioan Căianu – Joannes Caioni Valachus – ridică privirile de pe foaia scrisă cu atâta migală și, dintr-odată, cântecul care-i umblase până atunci în închipuire se alege îndestul de puternic. Glasurile înalte și curate auzite în clipele acelea doar de el singur urcau și coborau dulce, într-o cântare lină, pe cât de mângâietoare, pe atât de nouă. Magnus Cantus Coelestis, la care lucra de câteva luni, cam de prin vară, se putea îmbogăți azi cu cel puțin două adaosuri care păreau mai frumoase decât toate părțile încheiate de el până atunci. Rămase nemișcat câteva clipe, copleșit de încordare și bucurie.” (Mihail Diaconescu, *Marele cântec*, Editura Muzicală, București, 1987)

Ioan Căianu, personalitate complexă umanistă și enciclopedică.

„De la constructor de mănăstiri și școli la constructor și reparator de orgi, maestru al interpretării muzicii de orgă, folclorist, scriitor, compozitor, botanist, educator, pictor, cronicar, tipograf, urmând toate treptele ierarhiei clericale, rămânând pentru toate timpurile, umanistul Renașterii târzii, precursor al umanismului în Transilvania, sinteza minții românești din toate timpurile.

De-a lungul carierei sale, s-a implicat în viața socială a timpului, a inițiat și a condus școli, a organizat internate de elevi, îngrijindu-se de hrana și educația lor, fiind un custode deosebit al bunurilor, instituțiilor pe care le-a slujit, devenind principalul ctitor al Gimnaziului din Șumuleu Ciucului”.

Se împlinesc anul acesta, dacă data nașterii sale a fost corect consemnată (a fost

vehiculat și anul 1630 ca an al nașterii, inspirat poate de o notiță a lui Ioan Căianu din 1684, luna martie, ziua 8, stil vechi, respectiv 21 martie, stil nou, sub semnul Echinocțiului de Primăvară, notiță făcută la împlinirea a „54 de ani de viață și 36 de frate”, călugărie), 380 de ani de la venirea la lumina zilei pământești a unei personalități de excepție a secolului al XVII-lea.

Nașterea, numele și grafia acestuia. Așadar, în anul 1629, la Căianul Mic, în ținuturile someșene, în zilele noastre, localitatea aparținând județului BN, se naștea Ioan Căianu Valahul, cunoscut în epocă, dar și mai târziu ca „Ioannes Caioni Valachus”, cu mențiunea personală „ex parentibus schismaticis”, adică (acela) „născut din părinți ortodocși”.

Atestat documentar din anul 1456, Căianul Mic aparținea comitatului Solnoc-Dăbâca, numele propriu compus trimitând

spre noi rezonanța dacică a *dabei*, respectiv *davei*; cuvântul este un derivat diminutival, cu sufixul *-ica*, în alternanța fonetică *i/i*, paralelă cu alternanța *a/ă*; semantic, este un corespondent al diminutivului „cetățuia” de azi.

În memoria noastră afectivă, răsună coșbuciana Moarte a lui Gelu în complexul sonor al cuvântului Dăbâca.

Atestarea din 1456 folosește grafia cu *i* și un *s*: Kis Kaion, cea din 1485, grafia cu *y*: Kys Kayon, și din nou cu *i*, doi *s* și *K*, în anul 1611 și 1753, în arhivele localității, în care familia apare cu titluri nobiliare. Interesantă este și forma Kus Kajon / Kayon, fapt menționat de un scriitor maghiar Simon Jucundian care ar fi găsit însemnarea pe un manuscris al lui Căian: „Ut iipsemet scribit de Kus-Kayon”.

Originea nobilă a familiei se recunoaște din formula folosită de el în semnăturile pe care le păstrează unele documente ale epocii: Ioan Căian Românu de Căianul Mic, toponimicul sub forma din limba maghiară Kis Kajon, iar numele în varianta latinizată: Ioannes Kajoni / Caioni Valachus. Consemnările în documentele epocii păstrează mai ales grafia cu *K* și *j*: „Frater, Pater Joannes Kajoni aetatis suae annor”, pe un autoportret din 1673, în medalion; „Ioan Kajoni de Kus Kayon”, de data aceasta cu *y*, nu cu *j/i*, și cu *u* în loc de *i* sau *y*.

Actual, în studiile de specialitate se folosește grafia latină: Ioan Căian în limbile de circulație internațională și desigur și în limba română, iar cea cu *K* și *j* în studiile de limbă maghiară, perpetuată sistematic, în mod explicabil parțial, întrucât grafemul care notează consoana „c” se pronunță în limba maghiară „tj”..., ceea ce nu ar mai conserva toponimicul Căianu.

Nu apare tradus în maghiară nici numele „Ioan”, nici „Românu”, fiind omniprezentă forma Joannes... Valachus. Ar fi fost... Janos Olachus, cum s-a petrecut cu un alt ilustru transilvănean, umanistul născut la Sibiu, trăitor în Europa, Orăștie, Oradea, Bratislava, Zagreb, Strigonium, Olanda și prieten al lui Erasmus: Nicolaus Olachus sau Miklos Olah.

Patronimicul Căianu a fost luat de strămoșii săi, de la toponimicul Căian, obicei practicat în Evul Mediu.

Prima atestare a localității natale este din 1456.

Numele de familie Căian, tălmăcit azi de unii istorici din zonă „Căienar”, „Căinar” apare alături de numele Taut și Bilt; astăzi numele apar sub formele: Tăutu și Bilțiu, desemnând familii înstărite, cu titluri nobiliare, poate înrudite între ele, întrucât apar și ca nume compuse.

Un scurt istoric al familiei ni-l oferă paginile Răsunetului, o publicație bistrițeană, din 7.03.2009.

Copilăria și primii ani de școală se leagă de zona în care s-a născut: Căianu Mic, apoi Cluj-Mănăstur, unde și-a început studiile la Școala Iezuită de pe lângă Calvaria, străvechea Biserică din cartierul clujean.

În volumul „Există un limpede loc”, scriitoarea Cleopatra Lorințiu îi consacră un eseu, „Cântarea din închipuire”, din care cităm: „bucuria cântărilor din închipuire se stingea încet-încet și în locul lor rămânea doar tânjirea dureroasă care-l stăpânea totdeauna după ce înțelegea că e singur și lipsit de putere”. Închipuirea de demult era alimentată de sonoritățile satului natal care îi vor reda energia necesară Lucrării pentru care se născuse.

Studiile și devenirea spirituală. Activitatea. La școala iezuită, cu cadrele sale didactice excepționale, „tânărul Căianu va descoperi finalitatea unei culturi muzicale cu care va excela până la sfârșitul vieții sale” (V. Mocanu, *Ioan Căianu*, p. 27). Această școală oferea o instrucție muzicală superioară, nu numai în scopul însușirii cântecelor aferente Missei, ci și a celor laice. Monograful precizează că elevii acestei școli nu erau doar catolici, ci și de alte confesiuni, în special ortodocși. Există confirmarea faptului că însuși Episcopul ortodox român al Transilvaniei acelor vremuri și-a înscris nepotul la Seminarul Iezuit.

O atenție deosebită se acorda studiului orgii, marea pasiune a lui Căianu. Magistrul Oswaldus, organist, a exercitat o influență substanțială asupra procesului de formare muzicală, ca și a „destinului” său muzical.

Așa cum a precizat autorul monografiei mai sus citate, multiple cauze au determinat plecarea tânărului Căianu în estul Transilvaniei, unde avea legături de rudenie și unde securitatea individuală era asigurată; cel puțin se îndepărta de zona în care se exercitau violențele regimului calvin, de epicentrul epidemiei de ciumă care secera la acea dată

mii de vieți, precum și de atacurile sângeroase pe care le declanșaseră armatele turco-tătare aflate în acel timp în apropierea Clujului, marcându-i sensibilitatea la o vârstă relativ fragedă.

Aici, în estul Transilvaniei, „viața retrasă, ca și legăturile cu Moldova aduceau o undă de noutate ascunsă, propice studiului și meditației”.

A continuat școala la Șumuleu Ciuc.

Cauzele principale ale plecării sale din Cluj-Mănăstur sunt trei, în opinia autorului monografiei, istoricul clujean Vasile Mocanu: prigoana calvină și persecuțiile religioase exercitate asupra populației de confesiune ortodoxă, abaterea unei epidemii de ciumă asupra zonei Clujului, secerând mii de vieți, precum și o adevărată nebulă a distrugerii și a jertfelor sângeroase comise de oștile turco-tătare care se găseau foarte aproape de Cluj.

Așadar, tânărul Căianu a fost nevoit să se refugieze în estul Transilvaniei, unde avea rude: la Miercurea-Ciuc, locuia o mătușă a sa, căsătorită cu șeful Garnizoanei, căpitanul István Rácz.

Pe acest fundal se petrece aderarea sa la catolicism, dar el nu încetează nicio clipă să se simtă și să afirme că este român; întreaga sa activitate atestă atașamentul său neclintit față de tradiția românească, tocmai într-o perioadă critică și umilitoare pentru ea. Alături de el, un număr mare de fii de români au participat la „salvarea” populației din Transilvania inundată de erezia calvină. Numărul românilor este mare și în rândurile discipolilor școlilor mănăstirești. În afară de români mai erau înscriși elevi din Franța, Austria, Bulgaria, Belgia, Polonia, Bavaria, Tirol, Praga etc.

Prin activitatea sa propriu-zisă și prin statutul său de monah, frate (pater, frater) respectiv călugăr franciscan („zocolantis”, „purător de saboți”?), va petrece mult timp la Șumuleu și Lăzarea, în cadrul mănăstirilor franciscane.

La Șumuleu, tânărul Căianu se remarcă mai ales în domeniul muzicii, Liturghiei și al picturii, dar fără a neglija studiul științelor naturii, al paleografiei și desigur al disciplinelor teologice.

Paralel, desfășoară o activitate de colecționar de cântece. Rezultatul acesteia îl vor constitui lucrările din păcate pierdute: Antiphonarium Romanum, Himnarium, De origine custodiae, care apar în 1649, la doi ani

după depunerea jurământului de monah franciscan. Jurământul de monah îl depune în anul 1647.

Pentru a-și continua studiile, pleacă la Tyrnavia / Trnava, un orașel de lângă Bratislava, cu numele maghiarizat Nagyszombat.

Aici va urma studii superioare de teologie și filosofie. Pentru scurt timp va funcționa aici ca preot, în anul 1655, timp în care își va perfecționa și studiile de muzică eclesiastică și de orgă, desigur.

După reîntoarcerea sa, va locui la Călugăreni, apoi la Lăzarea și din nou la Șumuleu-Ciuc.

În anul 1650 este numit profesor și organist la Școala Monahală de la Șumuleu. El se afirmă, deci, nu numai ca un om de artă, ci și ca un pedagog excelent, ca un om de știință deprins cu observația exactă, cu cercetarea riguroasă, precum și ca organizator de școli, deosebit de întreprinzător.

S-a străduit pretutindeni, să ridice școlile mănăstirești la rangul de școli medii, angajând cadre didactice mirene, pe criteriul competenței, perfecționând învățământul umanist.

La Călugăreni, localitate din județul Mureș, a înființat o școală cu limbile de predare română și maghiară, pe care calvinii au desființat-o, iar la Șumuleu a pus bazele unei școli latinești, în 1668, școală care se transformă în anul 1686 în Școală Teologică.

A inițiat cursuri de pictură bisericească, de construcție și reparații de orgi, de antrenare a elevilor în scopul reprezentațiilor scenice

Acestea erau influențate de opera italiană, ambele fiind manifestări de tip baroc, cu deosebirea că teatrul școlar aparținea barocului popular, pe când opera aparținea celui aristocratic. Era un mijloc de popularizare a culturii și, ca și opera, avea la bază dorința de a reînvia antichitatea elenă.

Semnificativ pentru noi este faptul că erau puse în scenă piese cu caracter religios: Viflaimul veacului al XVII-lea avea aceleași personaje ca în secolul al XIX-lea: un crai, un înger, Iosif cu Maria și cinci păstori; replicile erau date în limbile română și maghiară, iar numele păstorilor erau românești: Bucur, Barbu, Todor, Nicolae, Moș Vasile. Episoade secundare ale piesei sunt preluate din repertoriul ortodox din zona folclorică a Someșului, nefiind excluse câteva contacte

realizate chiar prin intermediul lui Ioan Căianu (*op.cit.*, p. 158).

A fost un om de cultură deosebit de activ și apreciat. A fost desemnat în mai multe funcții, dar cea mai însemnată a fost aceea de vicar apostolic al Transilvaniei, reflectând faptul că se bucura de o largă recunoaștere a calităților și a meritelor sale.

Scriitorul Mihail Diaconescu surprinde în romanul Marele cântec și această perioadă frământată din viața lui Ioan Căianu. Desigur, cu alte metode și instrumente, monograful său clujean, Vasile Mocanu, o va face în cadrul monografiei citate.

Tipografia lui CĂIANU

Numele său se leagă și de Înființarea Tipografiei din Șumuleu, căreia Doamna Elisabeta Muckenhaupt îi consacră o lucrare apărută în condiții grafice deosebite, cu un rezumat în limbile română și engleză intitulat: Tipografia și legătoria de carte de la Șumuleu-Ciuc, urmat de „Învățămintele unei expoziții”, text semnat de Leonard Pap și rostit la 15 decembrie 2001, cu ocazia vernisării expoziției de carte veche și obiecte ale vechii tiparnițe, consacrate împlinirii a 325 de ani de la înființarea tipografiei lui Kajoni, celor peste 200 de ani de activitate a acesteia.

După câteva date privitoare la apariția, în secolul al XIII-lea, pe filiera săsească, a franciscanismului în Transilvania, autoarea se referă la construirea Catedralei de la Șumuleu, în timpul domniei lui Iancu de Hunedoara, neexcluzând posibilitatea ca la construcția ei să fi contribuit efectiv în timpul regenței sale. Prima ei atestare documentară este din 1444. Urma să fie susținută drept punct de legătură cu misiunea catolică din Moldova. Autoarea afirmă că „Biserica Preafericitei Fecioare Maria” și Mănăstirea Franciscană au fost întemeiate și în scopul amintit. De-a lungul secolelor, biserica și mănăstirea au devenit centrul cultural-religios al zonei.

Privitor la fondarea tipografiei și a activității acesteia, Elisabeta Muckenhaupt afirmă: „Fondatorul ei este considerat eruditul călugăr franciscan Joannes Kajoni / Ioan Căianu, care cu sprijinul contemporanului său, Modestus a Roma, fostul custode al franciscanilor transilvăneni, a obținut de la Roma aprobarea pentru înființarea tipografiei. Astfel, scrisoarea Sfintei Congregații, Sacra Congregatio de Propaganda Fide, din ziua de 22 iunie 1676, acordă franciscanilor din Ciuc dreptul de a

tipări gramaticile lui Aelius Donatus și Emanuel Alvarus, epistolele lui Cicero și abacul”.

În procurarea presei tipografice și a inventarului și apoi în editarea cărților, Căianu a fost sprijinit de călugări și intelectuali contemporani din rândul nobilimii transilvănene.

Prima carte tipărită a fost *Cantionale catholicum*, carte redactată de Căianu, o culegere de cântece reeditată ulterior în mai multe rânduri și care se bucură și astăzi de popularitate și circulație și în Moldova. Interferențele culturale de pe ambii versanți ai Carpaților Răsăriteni prin prisma circulației cântecului religios cunoscut în mediul ortodox sub numele de priceasnă ar putea constitui obiectul unei cercetări aprofundate.

Codicele CĂIANU

Pentru cultura românească cea mai importantă contribuție este Codicele Căianu: CODEX CAIONI, despre care Vasile Mocanu afirmă că „are întinderea și adâncimea unei secțiuni transversale prin istoria întregii culturi muzicale românești și europene”.

Anul 1985 marchează o nouă etapă în exegeza consacrată personalității sale.

Destinul lucrării a fost dramatic până în acest an. Timp de mai multe decenii ale secolului XX a fost ținut ascuns și numai printr-un miracol a fost scos la iveală într-o stare bună, putând fi și restaurat, apoi editat în colaborare rămâno-ungară, pus în circuitul natural al bunurilor spirituale.

Studiul Codicelui a cunoscut un reviriment prin publicarea culegerii în notație de tabulatură pentru orgă din sec. al XVII-lea, ca rezultat al unor aspirații nobile și legitime de cunoaștere și restituire a unei opere de seamă.

Cele două volume *Facsimile și Transcriptiones I, II* s-au realizat prin colaborarea dintre Uniunea Compozitorilor și Muzicologilor din București și Institutul De Muzicologie al Academiei Ungare de Științe din Budapesta, conform înțelegeri dintre Ministerele Culturii din cele două țări. „Sfera colecției MUZICALIA DANUBIANA se lărgeste în mod îmbucurător, cuprinzând și o lucrare de referință românească, scopul ei fiind publicarea documentelor cu caracter muzical, ce aparțin țărilor dunărene, relevând „dorința de a-și însuși valorile europene, rigurozitatea lui științifică și gustul lui muzical”, arată Dr. Octavian Lazăr Cosma și Dr. László Doboszay, în Prefața lucrării.

Îngrijirea ediției este Doamna Saviana Diamandi, care a avut acces neîngrădit la studiul manuscrisului, în descifrarea inițială a titlurilor, a textelor și a însemnărilor din Codice, în colaborare cu Doamna Elisabeta Muckenhaupt, redescoperitoarea acestuia, precum și cu sprijinul altor personalități culturale marcante, al unor instituții de cultură din București, Tg. Mureș Odorhei, a căror listă ar putea fi consemnată într-o lucrare consacrată exclusiv Codicelui.

Transcrierea integrală a Codicelui a fost executată direct de pe manuscris și fotografii la Miercurea-Ciuc și București în perioada septembrie 1986 și martie 1987, studiul aprofundat al manuscrisului și a întregii bibliografii s-a încheiat la începutul anului 1989 (cf. Saviana Diamandi).

Codexul cuprinde 346 de piese foarte variate ca factură, reflectând interesele muzicale ale epocii, îndeosebi ale lumii orășenești. Pe lângă câteva dansuri transilvane de interes pentru folcloriștii de mai târziu și un număr de bucăți compuse de Căianu însuși, majoritatea pieselor notate în Codice aparțin unor compozitori vestici de madrigale, motete, arii, dar și piese instrumentale, ceea ce i-a atras aprecierea ca „sinteza spirituală cea mai expresivă a muzicii românești în perioada feudală în Transilvania”.

Sursele acesteia sunt următoarele: muzica religioasă, conținând misse, imnuri, motete; dansurile la modă în secolele al XVI-lea și al XVII-lea: Gaillarde, Sarabanda, Courante, Allemande etc.; muzică populară mai ales românească, întrucât din cele 14 melodii de dans, 10 sunt românești. Sunt primele noastre melodii populare puse pe note, fapt ce arată clar caracterul științific și importanța muzicală a Codicelui. Este vorba de melodii de dans care au o origine vocală, dintre care unele supraviețuiesc și azi în memoria poporului nostru. Este o dovadă a contactului său neîntrerupt cu tradiția românească atât din zona sa de origine, cât și din Moldova.

Dispărut o vreme, Codicele a fost regăsit în anul 1985 zidit în pereții Bisericii din Șumuleu, împreună cu 124 de cărți vechi, în majoritate incunabule despre a căror existență vorbeau documente ale epocii.

Merită să fie menționat și faptul că o melodie de dans a lui Căianu a intrat în muzica clasică: este o prelucrare liberă a

temei din Dansul lui Lazăr Apor, o melodie românească prețuită la curtea acestui nobil și care circula legată de numele lui, dar era cunoscută sub numele de Choreia. A fost preluată de Johann Sebastian Bach în Suita în si, de Chopin în Fantezia nr. 13 și de Hector Berlioz în Marșul lui Rákoczi.

Și în muzica cultă românească regăsim unele melodii de dans de largă circulație păstrate din acele vremuri, în armonizările lui D. Kiriac și chiar în Rapsodia I de G. Enescu. Este vorba de Banul Mărăcine și de cântecul Pe cărare sub un brad.

În ceea ce privește circulația orală a unor piese din Marea Antologie Muzicală, cum o numește compozitorul și muzicologul Marțian Negrea, se poate cita din lucrările prezentate în cadrul Simpozionului Național organizat în localitatea natală a Părintelui Căianu afirmația că unele melodii circulă și azi în zona Someșului: Dans din Mireș, Nunta din Cana Galileii etc.

„Deosebit de sugestiv este Cântecul Voivodesei Lupu, un cântec istoric tragic, care reprezintă un bocet al Doamnei Lupu după ce Vasile Lupu a fost închis în Constantinopol în Închisoarea celor 7 Turnuri”.

Profesorul Viorel Moldovan scrie în cotidianul Răsunetul din Bistrița: „Cântecul: Creșteți flori și înfloriți, Că mie nu-mi trebuți, Creșteți flori cât gardurile. Că nu vă rup vârfurile... este mai mult un cântec de durere al fetei măritate cu forța de mama sa în sat străin, la mare depărtare, fiind despărțită de fetele și feciorii din sat, cântat și astăzi de mama, o bătrânică de 84 de ani, care, ascultând melodia interpretată instrumental de studenții Conservatorului Gheorghe Dima din Cluj, pe dată mi-a cântat-o cu versurile ei de peste 350 de ani vechime, ca și versurile pentru piesa Dans zglobiu prelucrată de Doru Popovici”.

Marțian Negrea consideră deosebit de prețioasă contribuția istorică și folclorică a lui Ioan Căianu pentru noi, românii: „Aceasta cu atât mai mult cu cât aceste 10 melodii românești constituie o dovadă care ne vorbește despre vechimea, trăinicia și superioritatea cântecului nostru, aruncând în același timp și o rază luminoasă asupra unui popor care știe să-și prețuiască și să-și păstreze cu sfințenie comorile sale sufletești... prin munca sa atât de multilaterală, înregistrată în analele secolului al XVII-lea, a contribuit și acest fiu al

neamului nostru românesc la sporirea culturii cu o serie de manifestări de seamă, în organul artelor și literelor. Amintirea lui se cuvine să fie păstrată în analele istoriei române”.

Ioan Căianu – cetățean și personalitate europeană. A fost un român ardelean, care până la vârsta de 19 ani a aparținut comunității ortodoxe. Va mărturisi această apartenență prin precizarea frecventă „Valachus ex parentibus schismaticis”, știut fiind că întotdeauna catolicii i-au considerat mereu pe ortodocși autori ai Schismei, ceea ce nu este în întregime real.

A fost botezat în religia *ortodoxă*, în comuna Aghireș, de un preot româno-calvin, „complexonul” *româno-calvin* exprimând o realitate a epocii, în sensul că exista totuși o convenție, o înțelegere între ortodocși și calvinii care se întreceau la acea dată cu catolicii în prozelitism, o înțelegere ca românii să fie botezați în religia ortodoxă de preoții calvini, de a se oficia și alte ritualuri religioase în rândul credincioșilor ortodocși, dar să nu existe obligativitatea pentru aceștia de a deveni calvini. Faptul în sine reflectă epoca, sugerând numeroasele conflicte, necontenitele oscilații și persecuții religioase la care au fost supuși românii ortodocși din Transilvania în frământatul secol al XVII-lea.

Și-a afirmat originea românească și ortodoxă cu o prețuire deosebită și cu un orgoliu convingător în afirmațiile sale cu accente intenționate, de parcă ar fi prevăzut că peste secole i se va nega această identitate, ca și când a fi catolic ar fi devenit identic cu a fi maghiar(izat), în această zonă a noastră; dimpotrivă, am putea spune că el evocă, de

câte ori poate, originea sa și a părinților săi, implicit a strămoșilor săi, prin sintagma consacrată: „Valachus ex parentibus schismaticis”, adică ortodocși.

Este interesant că personalitatea acestui umanist de elită este revendicată de mai multe popoare europene din spațiul cultural central și est-european. Românii și-l revendică pe drept cuvânt, el însuși afirmându-și originea românească și ortodoxă, precum am mai arătat; maghiarii catolici din zona noastră, subliniem, îl revendică în virtutea faptului că în viziunea lor a fi catolic este sinonim cu a fi maghiar, ceea ce este un abuz, o exagerare proliferată până în zilele noastre, vizibilă prin faptul că reuniunile catolice se oficiază în singura limbă pe care o doresc ei legitimată aici, anume maghiara, ceea ce în secolul nostru și în mileniul nostru nu ar trebui să se mai conceapă, fiind perimat faptul de a nu utiliza o limbă de circulație internațională, precum și limba statului în care trăim, ca limba majorității, limba națională a statului nostru național unitar, România.

Dar nu este vorba doar de atât: slovacii și cehii și-l revendică, în virtutea faptului că și-a făcut studiile la Tyrnavia, orașelul de lângă Bratislava, unde era preot din 5 noiembrie 1655,

Așa cum am afirmat, a fost un om de seamă pe care Ardealul, și prin el România, l-a dat culturii europene și universale, dar și celei românești și maghiare. Este unul dintre românii ctitori de cultură depășind granițele unei țări și ale unei singure limbi..

În galeria cetățenilor de onoare ai Europei Unite se află la loc de cinste și Căianu.

Emil POP, Valeria POP

Bibliografie – Bibliography

1. *CODEX CAIONI, saeculli XII (Facsimile și Transcriptiones)*, Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor și Muzicologilor din România și MTA, Zenetudományi Intezet, *Colecția MUZICALIA DANUBIANA*, volumele 14 a,b (vol I; II), București, 1993. Ediție îngrijită de Saviana Diamndi, Agnes Papp.
2. Elisabeta Muckenhaupt, *A Csíksomlyói Ferences Nyomda és Könyvkötő Műhely, Tipografia și legătoria de carte de la Șumuleu-Ciuc*, Editura Csíki Székely Múzeum, 2007.
3. Vasile Mocanu, *Ioan Căianu*, Cluj-Napoca, 1985.
4. Mihail Diaconescu, *Marele cântec*, ediția a II-a, 1987.
5. Cleopatra Lorințiu, *Există un limpede loc*, cap. Cântarea din închipuire, Editura Sport-Turism, București, 1989.
6. Prof. Viorel Moldovan, *Umanistul Ioan Căian Românu*, în „Răsunetul”, cotidianul bistrițenilor de oriunde, 7 martie 2009.

Pater Ioan Căianu-Valahus

Secuii în Moldova și Țara Românească la 1857

Pașapoartele eliberate în Odorheiu Secuiesc

Cuvinte cheie: secui, pașapoarte, Moldova și Țara Românească, 1857

Key words: Seckler, passports, Moldavia and Țara Românească, 1857

Abstract

The National Archives from Cluj, stores each passport released, in 1857, by the former sekler chairs, for 1101 persons in total, mostly sekler, who went in "Țara Românească" and Moldavia, to earn the bare necessities of life. In the article are presented, on locations, the names of those who left in 1857 in the Romanian countries, with the date of their departure, passport serial number, full name, year of birth, religion and destination country: Moldova or "Țara Românească".

În timpul administrației absolutiste austriece, la 1857, Transilvania era împărțită în zece cercuri administrative care nu respectau vechile comitate, scaune și districte, și anume: Alba Iulia, Bistrița, Brașov, Cluj, Dej, Odorheiu Secuiesc, Orăștie, Sibiu, Șimleu Silvaniei și Târgu Mureș. Cercul Odorheiu Secuiesc era împărțit în șase plăși: Baraolt (cu unele localități din actualul județ Covasna, excepție Augustin, Racoș și Ormeniș din actualul județ Brașov), Cozmeni, Cristuru Secuiesc, Gheorgheni (cu localități din actualul județ Harghita, excepție Bicazu Ardelean, Dămuc și Teleac sau Valea Jidanului din actualul județ Neamț), Ghimeș-Făget, azi în jud. Bacău, Miercurea-Ciuc și Odorheiu Secuiesc. Orașelul Odorheiu Secuiesc era, așadar, centrul unei importante unități administrativ-teritoriale a Transilvaniei ocupate de imperiali. Aici veneau locuitori secui dar și români din cerc, chiar și din cele mai îndepărtate colțuri, din partea dinspre Brașov sau din Bilbor, Tulgheș etc. cu probleme de rezolvat pe linie administrativă, printre care și obținerea pașapoartelor pentru trecerea graniței. Pentru anul 1857 se păstrează toate eliberările de pașapoarte, în total pentru 1101 de persoane, în majoritate absolută secui, care au plecat în Țara Românească și Moldova, pentru a-și câștiga cele necesare traiului. Majoritatea absolută sunt lucrători cu ziua sau fete/femei care urmau să se angajeze slujnice dincolo de munți. Dar fenomenul nu era caracteristic doar acestui cerc de la granița cu cele două principate. Și alți locuitori din Transilvania și Banat se îndreptau spre acest adevărat *El Dorado* de peste Carpați. În nuvela lui Nicolae Filimon *Nenorocirile unui slujnicar...*, apărută în 1860, un personaj interesant este slujnica

Rezi, o unguroaică frumoasă. „Era de națiune maghiară, născută în satul (sic!) Caransebeș din Transilvania” și „de șase luni slujitoare” în București. Avea un iubit filfizon de mahala român, care a dezamăgit-o și astfel s-a îndreptat și spre un amant maghiar, slujitor și el în București, purtând o „pălărie a la Kossuth”. Unii dintre secuii din cercul Odorheiu Secuiesc declarau în mod expres că pleacă la București, alții la Ploiești, Pitești, Brăila. Alții plecau în ambele principate românești atunci pe cale de unificare și de a se forma *Moldo-Romania*, cu denumirea oficială *Romania*, așa cum se scria într-o corespondență din București din 5 noiembrie 1857. trimisă publicației „Kolosvári Közlöny” (Știrea Clujeană). Bucureștii nu erau atunci o capitală complet străină și nicidecum ostilă alterității entice.

Catolicii aveau unde să-și practice cultul și era în oraș și o biserică reformată la care păstorea omul de cultură Koós Ferencz, care a deschis pentru maghiari o Societate de lectură maghiară, în noiembrie 1857 („Kolosvári Közlöny” din 15 decembrie 1857). Dar o parte însemnată de tineri secui mergeau să învețe meserii. În București – scrie Koós Ferencz, preotul Bisericii reformate din capitala Țării Românești într-o corespondență publicată de ziarul „Kolosvári Közlöny” (Știrea Clujeană) la 9 iunie 1857 – precum și în alte orașe sunt printre maghiari și meseriași: fierari, lăcătuși, tâmplari, pielari, curelari etc. și că în timpurile mai recente vin tineri secui din Ardeal să învețe meserii, însă trebuie să fie atenți cum se comportă pentru că aici poporul de rând zice unui străin certat cu morala „*niamcz beciv*” (neamț bețiv), adică la tot străinul îi zice „*niamcz*”, cum mai demult îi zicea „*nu e kristin*” (nu e creștin). În București

era atunci – scrie același corespondent –, printre maghiarii de vază și pictorul clujean Szathmary Papp Karoly. Limba română nu era o problemă pentru maghiarii ardeleni. Koós Ferencz, ca preot reformat era interesat de soarta bisericii reformate din Principate, arătând că vin din Ardeal și reprezentanți ai bisericii reformate, din Odorheiu Secuiesc la București, Pitești, Ploiești, din Aiud la Craiova. Ei au îndrăgit malurile Dâmboviței, după zicala românească *Dumbovica ape dulce, csine bea nu se mai ducse, da ke ducse jar se intartse* (Dâmboviță apă dulce,/ cine-o bea nu se mai duce/ dacă se duce iar se-ntoarce) („Kolozs-vári Közlöny”, 19 mai 1857). Așadar oferta *El Dorado*-ului era reală, de vreme ce au plecat dincolo de munți atâția secui Au plecat spre Moldova și Țara Românească și români din cercul Odorheiu Secuiesc din localitățile compact românești precum Bilbor, Tulgheș, Corbu, Dămuc, Bicazu Ardelean, Telec, Augustin sau din localități mixte: Aita Mare, Odorheiu Secuiesc, Belin, Borsec etc. Impresionant este numărul mare al secuilor plecați în țările române din Ditrău, Gheorgheni (unde îmtâlnim și multe nume armene), Sânsimion, Sântimbru, Baraolt, Belin, Jigodin, Sâncrăieni, Armășeni, Tușnad-Sat, Miercurea Ciuc etc. Sunt descrise în pașapoarte inclusiv trăsăturile fizice personale ale persoanei respective. Pașapoarte de plecare ale unor secui peste munți se păstrează, sporadic, și din secolele XVIII-XIX (prima jumătate), care vor forma un alt prilej de prezentare. Cert este faptul că secuii s-au integrat în mod firesc în acest spațiu, înconjurați fiind de români, fără teama nejustificată – inoculată mai târziu de naționalismul șovin ungar – de a-și pierde identitatea etnică. Redăm mai jos, pe localități, numele celor plecați în anul 1857 în țările române, cu data plecării, numărul de ordine al pașaportului, numele și prenumele, anul nașterii, religia și țara de destinație: Moldova sau Țara Românească. Documentele sunt scrise în limba oficială germană.

Prescurtări:

arm.cat. = de religie armeano-catolică

evang. = de religie evanghelică

gr.cat. = de religie greco-catolică

Md. = Moldova

moz. = de religie mozaică

n. = născut

ort. = de religie ortodoxă

ref. = de religie reformată

r.cat. = de religie romano-catolică

T.R. = Țara Românească

unitar. = de religie unitariană

Aita Mare (Nagy Ajta)

24 iunie: 171. Iosef Benedek (1826, unitar.); 172. Istvan Benedek (1828, unitar.); 19 iulie: 258. György Szebeni (1822, ort.); 8 august: 342. Iosef Lázár n. în comitatul Satu Mare (1827, unitar.); 17 august: 372. Maria Mojsza, n. Pelest (1821, ort.); 29 august: 389. Susanna Fazakas (1838, unitar.); 3 octombrie: 694. Anna Rabo (1835, ref.); 13 octombrie: 772. Barbara Katona (1832, ref.); 9 decembrie: 1063. Ianos Török (1815, evang.) – toți în **T.R.**, excepție 258 și 1063 în **Md.** și **T.R.**

Aita Medie (Kőzőp Ajta)

3 octombrie: 691. Mihaly Benkő (1810, ref.); 9 decembrie: 1064. Iosef Szabo (1794, ref.); 1065. Maria Csampar (1837, ref.); 1066. Maria Gyárfás (1837, ref.); 1067. Maria Botz n. Szakázt (1796, ref.) – toți în **T.R.**

Aita Seacă (Sz. Ajta / Száraz Ajta)

5 aprilie: 17. Lajos Nagy (1808, ref.); 6 aprilie: 19. Nagy Janos (1824, ref.); 20. Nagy Samuel (1822, ref.); 21. Szép András (1828, ref.); 22. Janosi Mihaly (1822, ref.); 23. Szabo Lajos (1821, ref.); 24. Kiss Sándor (1821, ref.); 17 mai: 66. Maria Miklos (1837, ref.); 25 mai: 70. Mathe Nagy János (1815, gr.cat.); 71. Lajos Szabo (1812, ref.); 1 noiembrie: 853. Lajos Nagy (1838, ref.) – toți în **Md.**, excepție 66 și 853 în **T.R.** și 70-71 în **Md.** și **T.R.**

Armășeni (Cs./Csik Mènesag/Menaság)

2 iunie: 103. Iuliana Tompos (1809, r.cat.); 10 iunie: 132. Istvan Erdély (1805, r.cat.); 17 iunie: 165. Anna Erdély (1837, r.cat.); 15 iulie: 234. Katalin Adorján (1825, r.cat.); 235. Agnes Lukács (1840, r.cat.); 21 iulie: 270. Elisabeth Dánel (1838, r.cat.); 271. Theresia Ferencz (1836, r.cat.); 272. Rosalia Ferencz (1838, r.cat.); 273. Rosalia Ferencz (1837, r.cat.); 274. Rosalia István (1836, r.cat.); 275. Iuliana Mihály (1838, r.cat.); 6 august: 316. Katalin Dánel (1838, r.cat.); 317. Rosalia Lőrincz (1831, r.cat.); 318. Theresia Marko (1841, r.cat.); 319. Iuliana Simón (1835, r.cat.); 320. András Szabo (1839, r.cat.); 321. Ferencz Biro (1836, r.cat.); 322. Josef Dénes (1832, r.cat.); 323. Iosef Lukács (1840, r.cat.); 11 august: 349. Barbara Adorjan (1841, r.cat.); 350. Theresia Erdély (1842, r.cat.); 351. Rosalia Erdély (1838, r.cat.); 352. Iosef Erdély (1841, r.cat.); 353. Ioachim Incze (1835, r.cat.); 354. Lajos Wurga (1841, r.cat.); 355. Gábor András (1841, r.cat.); 4 septembrie: 573. Theresia Dániel (1832, r.cat.); 574. Anna Fitz (1836, r.cat.); 20 noiembrie: 939. Anna Ferenz (1840, r.cat.); 940. Ferenz Nagy (1842, r.cat.); 941. Istvan Nagy (1786, r.cat.); 942. Maria Ohla n. Veres (1829, r.cat.) – toți în **T.R.**, excepție 342 în **Md.** și **T.R.**

Augustin (Agostonfalva)

8 noiembrie: 892. Nicolai Kapetzenes (1810, gr.cat.); 30 noiembrie: 1021. Mozes Gurguj (1809, gr.cat.); 1022. Demeter Gurguj (1810, gr.cat.); 1023. Nicolai Gurguj (1830, gr.cat.) – toți în **T.R.**

Bancu (Cs. Bankfalva)

21 aprilie: 47. Gál Anna (1832, r.cat.); 11 mai: 65. Susanna Benne (1809, r.cat.); 6 august: 324. Eva Támás (1843, r.cat.); 25 iunie: 174. Anna Füstös (1837, r.cat.); 12 octombrie: 722. Anna Buko (1841, r.cat.); 723. Rosalia Balás (1834, r.cat.); 724. Barbara Keresztes (1837, r.cat.); 725. Iuliana Kovács (1834, r.cat.); 726. Katalin Péter (1838, r.cat.) – toți în **T.R.**

Baraolt (Baroth)

8 mai: 64. Theresia Bancsila (1825, r.cat.); 17 iunie: 166. Rosalia Intze (1834, r.cat.); 11 iulie: 222. Rosalia Cserei (1841, r.cat.); 13 iulie: 233. Rosalia Pál (1841, r.cat.); 19 iulie: 266. Iosef Morik (1821, r.cat.); 268. Maria Pál (1829, r.cat.); 21 iulie: 280. Klara Tako (1827, r.cat.); 25 iulie: 285. Samuel Saphir, n. în *Egres* (1825, evang.); 29 iulie: 300. David Grün, n. în *Husziatgin, Galiția* (1810, moz); 5 august: 314. Ilona Weszpremi n. în *Bățanii Mari (Sepsi Baczon)* (1812, r.cat.); 13 august: 356. Klara Beke (1809, r.cat.); 17 august: 368. Lajos Bantsilla (1842, r.cat.); 369. Sándor Tako (1838, r.cat.); 371. Iános Derzsi (1821, r.cat.); 27 august: 382. Rosalia Egyed (1827, r.cat.); 29 august: 391. Anna Boér (1833, r.cat.); 392. Elisabeth Gál (1837, r.cat.); 394. Barbara Veres (1811, r.cat.); 11 septembrie: 420. Moritz Moskovits, n. în *S.A. Ujhely* (1821, moz.); 8 septembrie: 575. Franz Bantsilla (1832, r.cat.); 576. Maria Fazakas (1841, unitar.); 17 septembrie: 594. Rosalia Beke (1837, r.cat.); 595. Theresia Incze (1827, r.cat.); 18 septembrie: 607. Sali Grun n. în *Făgăraș* (1835, moz.); 3 octombrie: 695. Ludwig Kiss (1831, r.cat.); 5 octombrie: 700. Ferencz Balás (1821, r.cat.); 9 octombrie: 714. Rebi Stern, n. în *Săncraiu de Mureș (Maros Szt. Kiraly)* (1821, moz.); 715. Ester Schwarz, n. în *Făgăraș* (1800 moz.); 17 octombrie: 789. Erzsebeth Sipos (1831, r.cat.); 1016. Rosalia Hoffmann (1835, r.cat.); 1017. Iános Gubás (1842, r.cat.); 1024. György Beke (1842, r.cat.); 1025. Ianos Beke (1799, r.cat.); 1091. Ferencz Beke (1832, r.cat.) – toți în **T.R.**, excepție 285,300,391 și 420, 607,700,714,715 în **Md. și T.R.** și 1017 în *Ibrailla [Brăila] in der Walachei [T.R.]* și 1024 în *Bukarest in der Walachei*.

Bădeni (Bagy)

21 iulie: 174. Anna Margarith n. Kovats (1808, ref.) – în **T.R.**

Bățanii Mari (Telegdi/Sepsi Baczon)

26 martie: 2. Samuel Keresztes (1828, ref.); 5 aprilie: 8. Laszlo Székely (1789, ref.); 9. Istvan Bardocz (1811, ref.); 10. Ferencz Székely (1816, ref.); 11. Samuel Bardocz (1804, ref.); 12. János Miklos (1815, ort.); 13. János Démény (1820, ref.);

14. Samuel Boda (1759, ref.); 15. Franz Magyary (1790, ref.); 16. Iosef Timar (1803, ref.); 6 aprilie: 25. Keresztes János (1832, ref.); 26. Tokos Mozes (1807, ref.); 27. Székely Mihaly (1831, ref.); 28. Kiss Elek (1831, ref.); 8 mai: 63. Iosef Kosa (1831, ref.); 13 octombrie: 756. János Iobb (1810, ref.); 757. Iosef Szász (1811, ref.); 758. Samuel Iobb (1811, ref.); 28 octombrie: 831. Ferenz Daniel (1827, ref.); 13 decembrie: 1086. Marton Nagy (1824, ref.) – toți în **Md.**, excepție 2 și 831 în **Md. și T.R.** si 63 și 1086 în **T.R.**

Beclean (azi în Odorheiu Secuiesc) (Bethlenfalva)

12 noiembrie: 910. Iános Pál (1830, r.cat.); 911. Istvan Szilagyi (1813, r.cat.) – toți în **Md. și T.R.**

Belin (Böllőn)

17 aprilie: 29. Pal Miklos (1826, ref.); 30. Pusztai János (1818, ort.); 19 aprilie: 31. Kőlese Janos (1820, gr.cat.); 20 aprilie: 32. Peter Maria (1810, ort.); 33. Üveges Eva (1833, ort.); 25 mai: 69. János Boda (1811, unitar.); 72. Iosef Széles n. in *Odorheiu Secuiesc (Sz. Udvarhely)* (1831, r.cat.); 2 iunie: 107. Josef Darko (1825, ort.); 27 iunie: 183. Sandor Derzsi (1838, unitar.); 29 iunie: 191. Mihaly Dendero (1827, ort.); 17 august: 370. Linka Üveges (1837, ort.); 4 septembrie: 570. Sandor Komjatszegi (1832, unitar.); 8 septembrie: 577. David Balog (1824, ort.); 578. Mihaly Szentgyörgy (1827, unitar.); 3 octombrie: 692. Maria Deak (1827, ref.); 693. Anna Darko, n. Deak (1816, unitar.); 12 octombrie: 744. János Pálor (1830, unitar.); 13 octombrie: 754. Antonus Siko (1800, ref.); 755. Susánna Harai (1822, r.cat.); 767. Sandor Fazakas (1836, unitar.); 17 octombrie: 776. Sigmond Löveti (1842, unitar.); 1 noiembrie: 854. Iosef Ferencz (1804, unitar.); 855. Iosef Németh (1819, unitar.); 8 noiembrie: 895. Kriska Mathe (1798, ref.); 896. Moses Both (1812, unitar.); 897. György Szentpali (1800, unitar.); 30 noiembrie: 1027. Sándor Bako (1844, unitar.); 9 decembrie: 1061. Rachel Balog (1824 ort.); 1068. Anna Kalo (1801, ref.); 1069. Iosef Tálás (1815, ref.); 10 decembrie: 1082. Elek Pál (1842, unitar.); 17 decembrie: 1087. Sándor Vajna (1800, ref.) – toți în **T.R.**, excepție 30, 854-855 și 1087 în **Md. și T.R.** și 776, 1027 și 1082 în *Plojest [Ploiești] in der Walachei*

Biborțeni (Bibarczfalva)

9 octombrie: 713. Ferencz Gaspar (1820, ref.); 759. Lajos Bako (1830, ref.); 760. Samuel Bako (1831, ref.); 761. Bértalan Samuel (1820, ref.); 762. Adam Demeter, n. în *Chichiș (Kökös)* (1829, ort.); 763. László Forro (1824, ref.); 764. David Szabo (1831, ref.); 765. Péter Veres (1831, ref.); 766. Laszlo Veres (1824, ref.) – toți în **Md.**, excepție 713 în **Md. și T.R.**

Bicazul Ardelean (Békás), plasa Gheorgheni

8 iulie: 203. Todor Czepes (1816, gr.cat.); 204: Iuon Kopacz (1784, gr.cat.); 31 august: 404. Maria Krecsun n. Dandu (1806, gr.cat.); 405. Iosef Bukur (1807, gr.cat.); 406. Lebu Naftalia n. în *Piatra*, în Md. (1827, moz.); 408. George Wajdos (1817, gr.cat.); 27septembrie: 685. Bukur Poppa (1823, ort.); 21 noiembrie: 984: Dumitru Czepes (1814, gr.cat.); 985: Juon Czepes (1820, gr.cat.) – toți în **Md.**

Bilbor (*Belbor*).

20 aprilie: 1. Borsos Adam (1816, r.cat.); 27 septembrie: 681. Simon Getzi (1816, r.cat.); 3 octombrie: 697. Simon Rotta (1807, gr.cat.); 698. Janos Fülöp (1787, gr.cat.); 12 octombrie: 740. Juon Denbuj (1811, gr.cat.); 742. Mihály Runkán (1809, gr.cat.); 743. Alois Csato (1815, r.cat.); 5 noiembrie: 857. Illie Brama (1817, gr.cat.); 858. Gligor Czárán (1827, gr.cat.); 859. Vaszilie Herlav (1797, gr.cat.); 860. Niculai Herlav (1829, gr.cat.); 861. Gavril Hengan (1807, gr.cat.); 862. Vaszilie Hengan (1821, gr.cat.); 963. Stefan Hengan (1812, gr.cat.); 864. Kosti Silimon (1812, gr.cat.); 865. Iuon Szilvás (1797, gr.cat.); 20 noiembrie: 955. Gabor Getzi n. în Ditrău (1816, gr.cat.); 21 noiembrie: 968. Demeter Fülöp (1812, gr.cat.); 970. Gergely Herlav (1827, gr.cat.); 971. Kosti Oláh (1799, gr.cat.); 972. Juon Paraszka (127, gr.cat.); 973. Csifuka Paraszka (1815, gr.cat.); 974. Simion Vulkan (1807, r.cat.); 975. Dokitza Tofán (1827, r.cat.); 976. Juon Czifra (1802, gr.cat.); 977. Stefan Herlav (1812, gr.cat.); 978. Theodor Herlav (1807, gr.cat.); 979. Irimie Herlav (1817, gr.cat.); 980. Juon Herlav (1812, gr.cat.); 981. Andre Hengan (1820, gr.cat.); 982. Simon Ohla (1817, gr.cat.); 983. Vaszi Olah (1811, gr.cat.); 9 decembrie: 1052. Mihaila Czárán (1812, gr.cat.); 1053. György Dulneras (1816, gr.cat.); 1054. Andre Dulneras (1812, gr.cat.); 1055. Juon Olah (1817, gr.cat.); 1056. Stefan Trutza (1801, gr.cat.) – toți în **Md.**

Boiu (*Nagy Bun*), plasa Cristuru Secuiesc

19 iunie: 169. Waszile Koszásth (1829, ort.); 170: Mihaly Stojka (1826, gr.cat.) – toți în **T.R.**

Borsec (*Borszék*)

16 septembrie: 584. Ferencz Veres (1812, r.cat.); 12 octombrie: 741. Lajos Bartis (1820, r.cat.); 13 octombrie: 770. Georg Fokt (1825, gr.cat.); 771. Anton Sarpatki (sic!) (1830, r.cat.); 31 octombrie: 584. Albert Hermann (1824, r.cat.) – toți în **Md.**

Cașinu Nou (*Kaszon Ujfalu*)

10 iunie: 140. Katalin Bartha (1838, r.cat.); 10 iulie: 210. Apolonia Bencze (1837, r.cat.); 211. Rosalia Imre (1835, r.cat.); 20 noiembrie: 934. Ignatz Tamas (1811, r.cat.); 935. Eva Ambrus (1834, r.cat.); 936. Rosalia Szabo (1834, r.cat.) – toți în **T.R.**

Căpâlnița (*Kap. Olahfalu*)

9 decembrie: 1071. Katharina Balás (1822, r.cat.) – în **T.R.**

Cetățuia (*Cs. Csatoszeg*)

21 aprilie: 53. Bors Theresia (1837, r.cat.); 10 iulie: 213. Susanna Lakatos (1835, r.cat.); 15 iulie: 240. Elisabeth Peli (1840, r.cat.); 24 iulie: 284. Susana Csato (1838, r.cat.); 17 septembrie: 591. Anna Peli (1832, r.cat.); 12 octombrie: 736. Iosef Korodi (1822, r.cat.); 737. Ignatz Szőke (1829, r.cat.); 12 noiembrie: 907. Theresia Incze (1841, r.cat.); 20 noiembrie: 928. Antal Bors (1812, r.cat.); 23 noiembrie: 988. (Albert Bors 1844, r.cat.); 989. Ferencz Peter (1841, r.cat.); 990. Ignatz Intze (1845, r.cat.); 991. Iulianna Veres (1834, r.cat.); 992. Eva Intze n. Bors (1819, r.cat.); 1011. Erzsébeth Beke (1829, r.cat.); 23 decembrie: 1094. Adam Bors (1842, r.cat.); 1095. Albrt Darvas (1840, r.cat.); 1096. Anna Bors (1839, r.cat.) – toți în **T.R.**, excepție 989-990 și 1094-1095 în **Bukarest in der Walachei**.

Chepeț (*Kőpecz*) – azi Căpeni

17 iunie: 158. Jakob Beke (1836, ref.); 159. Gergely Kovacs (1845, r.cat.); 29 august: 388. Anna Gyenge (1839, ref.); 390. Rachel Nagy (1838, ref.); 17 septembrie: 585. Iulianna Bocz (1838, ref.); 23 noiembrie: 986. Aron Biro (1830, ref.); 26 noiembrie: 1013. Iosef Botz (1815, ref.); 1014. Aron Botz (1821, ref.); 27 noiembrie: 1018. Iosef Kováts (1820, ref.); 30 noiembrie: 1026. Iohann Papp (1840, ref.); 10 decembrie: 1083. Ferencz Benedek (1842, ref.); 1084. Ferencz Nemeth (1841, ref.) – toți în **T.R.**, excepție 1013-1014 în **Md. și T.R.** și 1084-1085 în **Pitești [Pitești] in der Walachei**.

Ciceu (*Cs./Csik Csicsó*)

22 mai: 68. Theresia Kovacs (1837, r.cat.); 17 octombrie: 780. Emeric Balla (1819, r.cat.); 781. Franz Nagy (1842, r.cat.); 782. Stefan Szabo (1833, r.cat.); 783. Stefan Sárosi (1831, r.cat.); 784. Gabriel Ballo (1828, r.cat.); 785. András Gergely (1813, r.cat.); 20 decembrie: 1088. Iuliana Buzas (1824, r.cat.) – toți în **Md.**, excepție 68 și 1088 în **T.R.**

Cioboteni (*Cs. Csobotfalva*)

20 septembrie: 661. Stefan Girvai (1824, r.cat.); 664. Elisabeth Bartalis (1836, r.cat.); 665. Veronika Bartalis (1842, r.cat.); 22 octombrie: 809. Iulianna Bartis (1837, r.cat.); 810. Katharina Vata (1838, r.cat.) – toți în **T.R.**

Ciucani (*Cs. Csekefalva*)

10 iulie: 209. Iuliana Antal (1839, r.cat.); 10 august: 347. Ignatz Szőke (1841, r.cat.); 3 octombrie: 506. Gabor Füstös (1826, r.cat.); 507. Istvan Pongratz (1831, r.cat.); 508. Ferencz Pongratz (1833, r.cat.); 509. Alois Peter (1830, r.cat.); 12 noiembrie: 900. Rozsi Berecz (1833, r.cat.); 20 noiembrie: 944. Iosef Hajdu (1817, r.cat.) 23 noiembrie: 1006. Pal Miklos (1805, r.cat.) – toți în **T.R.**

Ciucsângeorgiu (*Csik Szt. György*)

12 octombrie: 721. Rosalia Dobai (1840, r.cat.); 20 noiembrie: 937. Theresia Csiszer (1833, r.cat.);

938. Theresia Csedő (1837, r.cat.); 23 noiembrie: 994. Theresia Csiszar (1841, r.cat.); 23 decembrie: 1097. Iulianna Latz (1842, r.cat.) – toți în **T.R.**

Ciumani (Csomafalva)

25 mai: 83. Antal Lazar (1816, r.cat.) – în **Md.**

Corbu (Hollo)

25 mai: 82. Mihaly Lőrincz n. în Ditrău (1812, r.cat.); 13 iulie: 232. Iohann Sipos n. în Lăzarea (1821, r.cat.); 27 iulie: 295. Peter Stan (1824, ?); 17 septembrie: 601. Vaszile Szöcs, n. în Voșlobeni (*Vaslab*) (1820, gr.cat.); 21 octombrie: 793. Simo Boldizsar (1815, gr.cat.); 794. Eva Boldizsár, n. Zaki (1810, gr.cat.); 16 noiembrie: 916. Iuon Berszán (1800, gr.cat.); 917. George Druga (1820, gr.cat.); 918. Antal Spacsiu (1815, gr.cat.); 21 noiembrie: 969. Albert Sajgo (1822, r.cat.); 23 decembrie: 1099. Lajos Szabo n. în Lăzarea (1807, r.cat.) – toți în **Md.**

Cozmeni (Csik Kozmas)

10 iulie: 212. Theresia Kajcza (1833, r.cat.); 3 septembrie: 537. Iosef Marton, n. în Sânsimion (1830, r.cat.); 546. Iosef Banfi (1838, r.cat.); 20 noiembrie: 933. Mihaly Balint (1842, r.cat.); 945. Ianos Nyrő n. în Călugăreni (Mikhaza), scaunul Mureș (1815, r.cat.); 946. Stefan Szabo n. în *Nagy Kunsag in Ungarn* (1815, ref.); 947. Katalin Szabo n. Szánta (1823, r.cat.); 23 noiembrie: 996. Rosalia Bartha (1837, r.cat.); 23 decembrie: 1092. Mihaly Balint (1842, r.cat.) – toți în **T.R.**, iar ultimul cu precizarea: în **Bukarest in der Walachei**.

Crăciunel (Homorod Karacsonfalva)

30 iunie: 195. Iosef Wesselowsky (1813, r.cat.) – în **T.R.**

Daia (Dalya)

25 septembrie: 679. Stefan Nagy (1831, ref.) – în **T.R.**

Dămuc (Domuk), plasa Gheorgheni

10 iunie: 152. Lupu Kopotz (1817, gr..cat.); 13 iulie: 227. Peter Csepuk (1790, gr.cat.); 31 august: 410. Stefan Czepes (1817, gr..cat.); 411. Gavril Kopacz (1817, gr.cat.); 412. Simion Kopocz (1817, gr..cat.); 413. Gawril Pantya (1817, gr..cat.); 416. Dumitru Gazda (1817, gr..cat.) – toți în **Md.**

Delnița (Csik/Cs. Delne)

23 aprilie: 55. Barbara Bocskor (1839, r.cat.); 56. Rosalia Kánya (1824, r.cat.); 27 mai: 84. Cecillia Benő (1835, r.cat.); 85. Agnes Biro (1827, r.cat.); 86. Rosalia Bocskor (1836, r.cat.); 87. Theresia Balint (1836, r.cat.); 10 iulie: 219. Theresia Balint (1836, r.cat.); 220. Elisabeth Ferencz (1833, r.cat.); 2 septembrie: 464. Ianos Demeter (1807, r.cat.); 3 septembrie: 475. Ianos Sorban (1828, r.cat.); 476. Ianos Sorban (1817, r.cat.); 27 noiembrie: Stefan Aikler (1815, r.cat.) – toți în **T.R.**

Ditrău (Ditro)

3 iunie: 108. Bajna Ignatz (1810, r.cat.); 109. Sandor Csibi (1821, r.cat.); 110. Istvan Csibi

(1805, r.cat.); 111. Tamas Csibi (1829, r.cat.); 112. Istvan Gál (1810, r.cat.); 113. Ferencz Jakab (1824, r.cat.); 114. Iosef Puskás (1810, r.cat.); 115. Sandor Siklodi (1810, r.cat.); 116. Ferencz Bajko (1820, r.cat.); 117. Simon Bajko (1814, r.cat.); 118. Sandor Csibi (1815, r.cat.); 119. Miklos Mezei (1812, r.cat.); 120. Jgnacz Puskas (1818, r.cat.); 121. Ferencz Tamás (1819, r.cat.); 122. Antal Tamás (1827, r.cat.); 123. Simon Tamás (1814, r.cat.); 124. Ferencz Bajko (1819, r.cat.); 125. Josef Bajko (1824, r.cat.); 126. Josef Csibi (1807, r.cat.); 127. Agoston Csibi (1830, r.cat.); 128. Antal Mészáros (1812, r.cat.); 129. Josef Mészáros (1807, r.cat.); 130. Péter Thot (1822, r.cat.); 17 iulie: 247. Iosef Balás (1805, r.cat.) – în **T.R.**; 248. Iosef Getzi (1795, r.cat.); 14 august: 359. János Puskás (1800, r.cat.); 17 septembrie: 596. Josef Balla (1817, r.cat.); 597. György Deak Antal (1819, r.cat.); 598. Ianos Gál (1820, r.cat.); 599. Ianos Kelemen (1827, r.cat.); 600. Ignatz Puskás (1810, r.cat.); 3 octombrie: 696. Istvan Getzi (1828, r.cat.); 5 octombrie: 708. Ferencz Bajko (1830, r.cat.); 709. Josef Márton (1823, r.cat.); 710. Ferencz Márton (1831, r.cat.); 13 octombrie: 747. Károly Csibi (1809, r.cat.); 748. Alois Csibi (1807, r.cat.); 749. György Csibi (1817, r.cat.); 750. István Kolcsár (1813, r.cat.); 751. András Lukáts (1829, r.cat.); 752. Adám Márton (1797, r.cat.); 753. Ferencz Simon (1822, r.cat.); 23 octombrie: 819. Gabor Mezei (1830, r.cat.); 820. Josef Mezei (1810, r.cat.); 821. Josef Illyes (1820, r.cat.); 28 octombrie: 827. Ferencz Kosa Bella (1822, r.cat.); 828. György Lukáts (1827, r.cat.); 829. Ferencz Lukats (1824, r.cat.); 31 octombrie: 841. Sándor Biro (1800, r.cat.); 842. Mathe Puskás (1807, r.cat.); 843. Péter Siklodi (1829, r.cat.); 5 noiembrie: 866. Istvan Balás (1802, r.cat.); 867. Simon Kováts (1802, r.cat.); 868. Antal Mezei (1810, r.cat.); 869. István Mezei (1828, r.cat.); 870. Iános Mezei (1828, r.cat.); 871. Iános Marton (1827, r.cat.); 872. Péter Bajko (1828, r.cat.); 873. Barabás Bajko (1817, r.cat.); 874. Simon Hompoth (1807, r.cat.); 875. András Korpos (1828, r.cat.); 876. Elek Mezei (1820, r.cat.); 877. Antal Mezei junior (1820, r.cat.); 878. Josef Csibi (1807, r.cat.); 879. Alajos Csibi (1806, r.cat.); 880. Ferencz Mezei (1820, r.cat.); 881. Iohann Sácza (1813, r.cat.); 886. Iános Ótves (1794, r.cat.); 16 noiembrie: 925. Mihaly Kőllő (1822, r.cat.); 20 noiembrie: 951. Antal Miklos (1821, r.cat.); 952. Gergely Miklos. (1823, r.cat.); 953. Josef Puskas (1827, r.cat.); 954. Iacob Puskas (1814, r.cat.); 9 decembrie: 1060. György Pal (1804, r.cat.); 30 decembrie: 1101. Adam Siklodi (1820, r.cat.) – toți în **Md.**, excepție 247 în **T.R.**

Filia (Füle)

19 iulie: 267. Nicolaus Balás (1798, r.cat.); **19 septembrie**: 660. Iohan Borbáth (1835, ref.) – toți în **T.R.**

Frumoasa (*Cs./ Csik Szépvíz*)

21 martie: 1. Erzsebeth András, n. Todor, în *Văcărești* (*Cs. Vacsarcsi*) (1832, r.cat.); 29 iunie: 184. Theresia Pál (1835, r.cat.); 10 iulie: 218. Theresia Erős (1826, r.cat.); 25 august: 377. Anna Eranosz (1838, r.cat.); 378. Anna Erzenyei (1840, r.cat.); 379. Theresia Becze (1840, r.cat.); 380. Susanna Kovacs (1835, r.cat.); 8 noiembrie: 894. Istvan Pál (1838, r.cat.); 27 noiembrie: 1020. Johann Merza n. în *Bukarest in der Walachei* (1836, r.cat.); 10 decembrie: 1072. Iosef Mate (1826, r.cat.) – toți în **T.R.**, excepție 894 în *Plojest [Ploiești] in der Walachei* și 1020 în *Bukarest in der Walachei*.

Gheorgheni (*Gy. Szt. Miklos*)

2 aprilie: 3. Amira Imre (1819, r.cat.); 4. Nádas Antal (1818, r.cat.); 5. Urmántzi Lukács (1811, r.cat.); 6. Nádas Gergely (1812, r.cat.); 7. Abrahám Imre (1824, r.cat.); 20 aprilie: 34. Abraham Janos (1829, r.cat.); 35. Abraham Peter (1803, r.cat.); 36. Agopcsa Marton (1808, r.cat.); 37. Czárán András (1802, r.cat.); 38. Karátson Zacharias (1830, r.cat.); 39. Karátson Aloisi (1824, r.cat.); 40. Tamás János (1810, r.cat.); 41. Wákár Gergely (1823, r.cat.); 43. Bocsáncsi János (1811, r.cat.); 44. Dobreban Istvan (1811, r.cat.); 45. Dobriban Gergely (1818, r.cat.); 4 mai: 60. Iulianna Szilasi n. *Bodzaú* (1824, r.cat.); 61. Istvan Azbé (1808, r.cat.); 25 mai: 73. Elek Benedek (1820, r.cat.); 74. Istvan Both (1827, r.cat.); 75. Thodor Boczancsy (1813, r.cat.); 76. Antal Palavits (1823, r.cat.); 77. Ianos Warterer (1817, r.cat.); 78. Kristof Eránosz (1818, r.cat.); 4 iunie: 131. Rosalia Dumbradi (1812, r.cat.); 10 iunie: 141. Iosef Farkas (1838, r.cat.); 142. Lajos Farkas (1804, r.cat.); 143. Miklos Farkas (1816, r.cat.); 144. Alois Farkas (1814, r.cat.); 145. Gaspar Farkas (1814, r.cat.); 146. Iosef Ionás (1816, r.cat.); 147. György Laszlo (1822, r.cat.); 148. Iosef Laszlo (1814, r.cat.); 149. Daniel Pál (1817, r.cat.); 150. Iosef Pozsonyi (1822, r.cat.); 151. Károly Sandor (1830, r.cat.); 27 iunie: 182. Istvan Pfeiffer (1822, r.cat.) – în **Md.** și **T.R.**; 8 iulie: 205. János Tarisnyas (1807, r.cat.); 13 iulie: 223. Anna Tamas (1819, r.cat.); 224. Miklos Lukács (1832, r.cat.); 225. János Sáska (1814, r.cat.); 226. Jákob Wákár (1825, r.cat.); 226. Josef Csibi (1807, r.cat.); 227. Agoston Csibi (1830, r.cat.); 15 iulie: 244. Domokos Domokos (1804, r.cat.); 17 iulie: 249. Ferencz Csiki (1826, r.cat.); 250. Iosef Fitzko (1824, r.cat.); 17 iulie: 251. János Zarug (1826, r.cat.) – în **T.R.**; 29 iulie: 263. Iuliana Leopold (1827, r.cat.); 27 iulie: 293. János Demeter (1819, r.cat.); 5 august: 305. Istvan Avéd (1799, r.cat.); 306. Antal Mánya (1826, r.cat.); 307. Gergely Nuritsan (1832, r.cat.); 308. Isvan

Urszuly (1820, r.cat.); 311. Abrahám Abrahám (1807, r.cat.); 312. Kristof Káracson (1814, r.cat.); 313. István Sáska 1814, r.cat.); 14 august: 358. Gergely Fejér (1811, r.cat.); 360. Marton Berecz (1822, r.cat.); 31 august: 402. Ianos Ficzas (1813, r.cat.); 403. Anna Ficzas n. Szóts (1830, r.cat.); 407. Pavel Moldovan n. în Bicazu Ardelean (1790, gr.cat.); 13 septembrie: 580. Anton Czárán (1819, r.cat.); 27 septembrie: 682. Anna Ficzas n Szöcs (1830, r.cat.); 683. Janos Barabás (1822, r.cat.); 4 octombrie: 699. Lakas Ienzeioia n. în Soianka, Galiția (1820, r.cat.); 5 octombrie: 701. János Ficzus (1820, r.cat.); 702. Gergely Kiss (1829, r.cat.); 703. Lukács Keresztes (1813, r.cat.); 704. Iosef Lazár (1820, r.cat.); 705. Kristof Márdirosz (1821, r.cat.); 706. Márton Mánya (1809, r.cat.); 707. Bogdán Sáska (1823, r.cat.); 12 octombrie: 738. Antal Lázár (1815, r.cat.); 13 octombrie: 746. Kristof Nádas (1808, r.cat.); 768. Istvan Császár (1798, r.cat.); 769. János Tarisnyás (1841, r.cat.); 774. Aniko Leopold n. în Eremitul (*Kőszvényes Remete*) (1826, r.cat.); 31 octombrie: 850. Mihaly Biro (1826, r.cat.); 851. Ferencz Pais (1828, r.cat.); 5 noiembrie: 885. Grigor Moldovan (1809, arm.cat.); 11 noiembrie: 899. Lazar Mesko (1814, religia nu este consemnată); 16 noiembrie: 919. Rebeka Iancso (1812, r.cat.); 920. András Márton (1811, r.cat.); 20 noiembrie: 949. Gergely Balas (1814, r.cat.); 20 decembrie: 1090. Iosef Barabás (1823, r.cat.); 23 decembrie: 1098. Gregor Szava (1832, r.cat.); 30 decembrie: 1100. Istvan Kercso (1809, r.cat.) – toți în **Md.**, excepție 182, 580 și 1098 în **Md.** și **T.R.** și 263, 402, 682 și 774 în **T.R.**

Ghimeș-Făget (*Gyimesbükk*)

18 octombrie: 792. Franz Molnar n. în Ojdula (*Kezdi Osdola*) (1806, r.cat.); 31 octombrie: 840. Susanna Fiertelmeister (1837, r.cat.) – toți în **Md.**

Herculean (*Magyar Hermány*)

13 octombrie: 773. Moses Boér (1819, ref.); 28 octombrie: 832. Iosef Tokos (1813, ref.); 833. Moses Németh (1831, ref.); 834. Ferencz Pető (1810, ref.); 835. Lajos Pető (1810 ref.); 836. Mathe Pető (1805, ref.); 5 noiembrie: 884. András Ballo (1824, ref.) – toți în **Md.** și **T.R.**, excepție 773 în **Md.** și 884 în **T.R.**

Hoghia (*Hodgya*)

6 aprilie: 18. János Jakab (1823, ref.) – în **T.R.**

Iacobenii (*Kaszon Jakobfalva*)

21 aprilie: 52. Orbai Anna (1837, r.cat.); 6 august: 330. Andras Balás (1833, r.cat.) – toți în **T.R.**

Imper (*Kaszon Imper*)

10 iulie: 216. Apolonia Veres (1838, r.cat.) – în **T.R.**

Jigodin (*Cs. Zsögöd*)

10 iunie: 133. Theresia Koka (1812, r.cat.) 134. Maria Keresztes n. Kerekes (1796, r.cat.); 2 septembrie: 459. Janos Albert (1820, r.cat.); 460. Janos Albert (1828, r.cat.); 461. Iosef Albert

(1828, r.cat.); 462.. Iosef Albert sen. (1799, r.cat.); 463. Johan Darvas (1817, r.cat.); 465. Janos Gál (1820, r.cat.); 466. Janos Jakab (1817, r.cat.); 467. Peter Konczag (1830, r.cat.); 468. Agoston Laszlo (1830, r.cat.); 469. Elek Laszlo (1820, r.cat.); 3 septembrie: 470. Andras Laszlo (1827, r.cat.); 471. Antal Nagy (1801, r.cat.); 472. Ignatz Nagy (1827, r.cat.); 473. Iosef Bako (1818, r.cat.); 474. Iosef Boszuly (1809, r.cat.); 477. Ianos Tulis (1825, r.cat.); 478. György Tőke (1830, r.cat.); 479. Istvan Vorzak (1840, r.cat.); 563. Rosalia Gal (1838, r.cat.); 564. Anna Peter (1837, r.cat.); 565. Iulianna Silka (1837, r.cat.); 566. Maria Sorban (1839, r.cat.); 567. Agnes Sorban (1836, r.cat.); 17 octombrie: 787. Franz Iakob (1826, r.cat.); 9 decembrie: 1028. Ianos Dani (1817, r.cat.); 1029. Ianos Lengyel (1800, r.cat.); 1030. Iosef Nyisztor (1816, r.cat.); 1031. Ianos Sallo (1828, r.cat.); 1032. Gregor Sallo (1826, r.cat.); 1033. Georg Sorbán (1828, r.cat.); 1034. Ferenz Sorbán (1824, r.cat.); 1035. Ianos Zerkula (1840, r.cat.); 1036. Mihaly Zerkula (1807, r.cat.); 1037. Rosalia Kaszony (1837, r.cat.); 1038. Anna Lengyel (1836, r.cat.); 1039. Maria Sallo (1837, r.cat.); 1042. Ianos Anda n. în Toplița-Ciuc (1831, r.cat.); 1043. Iosef Lőrincz (1799, r.cat.); 1044. Antal Lőrincz (1813, r.cat.); 1045. Samuel Pál (1828, r.cat.); 1046. Iosef Peter (1815, r.cat.); 1047. Ferenz Sallo junior (1841, r.cat.); 1048. Ferencz Tőke (1833, r.cat.); 1049. Iakob Vorzák (1814, r.cat.); 1050. Iosef Vorzák (1828, r.cat.) – toți în **T.R.**

Joseni (*Gy. Alfalu*)

14 august: 357. Antal Azbé, n. în Gheorgheni (1840, r.cat.); 16 septembrie: 523. Gergely Azbe, n. în Gheorgheni (1827, r.cat.); 5 octombrie: 711. Márton Baritz (1829, r.cat.); 12 octombrie: 739. Franz Török (1826, r.cat.); 16 noiembrie: 921. Gabriel Kovács (1826, ref.); 922. Istvan Kovács (1791, ref.) – toți în **Md.**

Lăzarea (*Szarhegy*)

28 octombrie: 825. Gaspar Fabian, n. în Catalina (*Szent Katolna*) (1816, r.cat.); 5 noiembrie: 887. Ianos Jlyes (1832, r.cat.); 16 noiembrie: 923. Antal Ferencz (1811, r.cat.), 924. Iános Simon (1820, r.cat.); 20 noiembrie: 950. Mihaly Csergő (1811, r.cat.) – toți în **Md.**

Lăzărești (*Lázárfalva*)

12 octombrie: 719. Anna Balint (1837, r.cat.); 720. Anna Kerekes (1837, r.cat.) – toți în **Md.**

Lelicieni (*Cs. Szt. Lelek*)

16 septembrie: 581. Theresia Barabas (1814, r.cat.); 23 noiembrie: 998. Klara Nagy (1830, r.cat.) – toți în **T.R.**

Mădăraș (*Csik Madaras*)

20 septembrie: 662. Georg Kiss (1829, r.cat.); 17 octombrie: 778. Elias Nagy (1827, r.cat.), 779. Iohann Pap (1809, r.cat.), 786. Iohann Nagy (1809, r.cat.) – toți în **Md.**, excepție 662 în **T.R.**

Mărtiniș (*Homorod Szt. Marton*)

2 noiembrie: 856. Sándor Lukács (1804, ref.) – în **Md.** și **T.R.**

Merești (*Homorod Almas*)

29 august: 387. Susanna Bencze (1837, ref.) – în **T.R.**

Micloșoara (*Miklosvar*)

5 mai: 5////////. György Kallag, n. în *Szirma Besenyo* (1818, r.cat.); 22 octombrie: 816. Andras Urák (1834, r.cat.); 817. Sara Dunguj (1840, r.cat.); 23 octombrie: 823. János Horvath (1827, r.cat.) – toți în **T.R.**, excepție 5//////// în **Md.** și **T.R.**

Mihăileni, com. Șimonești (*Csik Szt. Mihály*)

22 octombrie: 805. Elisabeth Gál (1830, r.cat.), 806. Anna Lakatos (1838, r.cat.) – toți în **T.R.**

Miercurea Ciuc (*Csik Szereda/Cs. Szereda*)

27 mai: 91. Elek Kalamar (1834, r.cat.); 17 iunie: 160. Maria Szopos (1835, r.cat.), 161. Maria Bartha (1831, r.cat.); 162. Anna Dekani (1846, r.cat.); 29 iunie: 185. Klara Bartha (1822, r.cat.); 186. Bartha Susanna (1837, r.cat.); 187. Anna Bene (1839, r.cat.); 188. Agnes Eröss (1815, r.cat.); 189. Maria Szopos (1843, r.cat.); 190. Blasius Todor (1845, r.cat.); 10 iulie: 221. David Bene (1829, r.cat.); 27 iulie: 287. Anna Biro (1842, r.cat.); 288. Susanna Biro (1843, r.cat.); 289. Alexander David (1841, r.cat.); 290. Anna Daradits (1807, r.cat.); 291. Iuliana Simon (1846, r.cat.); 29 iulie: 297. Iosef Bogdan n. în Aiud (*Nagy Enyed*) (1830, r.cat.); 5 august: 301. Elisabeth Bene (1837, r.cat.); 25 august: 375. Iulianna Borbely (1845, r.cat.), 381. Josef Rancz (1831, r.cat.); 30 august: 395. Iulianna Bako (1838, r.cat.); 18 septembrie: 610. Peter Laszlo (1843, r.cat.); 619. Gyorgi Biro (1843, r.cat.); 620. Elisabeth Kalamar (1843, r.cat.) – toți în **T.R.**, excepție 297 în **Md.**

Misentea (*Cs. Mindszent*)

3 septembrie: 548. Iosef Pall (1820, r.cat.); 12 octombrie: 732. Rosalia Keoves (1834, r.cat.); 733. Rosalia Serbány (1836, r.cat.); 734. Rosalia Szöcs (1834, r.cat.); 735. István Kónya (1822, r.cat.); 23 noiembrie: 997. Maris Danel (1831, r.cat.), 1005. Ferenz Ambrus (1795, r.cat.) – toți în **T.R.**

Mugeni (*Bögöz*)

17 septembrie: 592. Balas Csomortan (1823, ref.); 30 octombrie: 838. Moritz Reiner (1822, r.cat.) – primul în **T.R.**, al doilea în **Md.** și **T.R.**

Ocland (*Homorod/H. Okland*)

19 iulie: 261. Gabriel Tanko (1829, r.cat.), 262. Susanna Egyed (1827, r.cat.); 19 noiembrie: 927. Ianos Fazakas jun., n. în Cluj (*Klausenburg*) (1834, unitar.); 9 decembrie: 1070. Julianna Beke (1835, ref.) – toți în **T.R.**, excepție 927, în **Md.** și **T.R.**

Odorheiu Secuiesc (*Sz. Udvarhely*)

27 aprilie: 58. Katharina Poppa, n. în București (*Bukurest*) (1814, gr.cat.); 27 mai: 94. Michael

Matskási (1796, r.cat.); 14 iunie: 157. Ignatz Szeles (1824, r.cat.); 29 iunie: 193. Ferencz Balint (1828, r.cat.); 21 iulie: 281. Antal Gazda (1804, r.cat.); 282. Pal Gazda (1838, r.cat.); 6 august: 331. Marton Szilágyi, n. în Făgăraș (1828, gr.cat.); 12 septembrie: 579. Iohann Popovich (1836, ort.); 17 septembrie: 593. Michail Hermann (1839, ref.); 13 octombrie: 775. Salamon Springer (1818, moz.); 23 octombrie: 824. Constandin Popovics (1840, ort.); 30 octombrie: 837. Iulianna Pfeifer (1829, r.cat.); 6 noiembrie: 888. Samuel Hermann (1836, evang.); 8 noiembrie: 893. Rosa Orbán (1836, r.cat.); 9 noiembrie: 898. Ferencz Szenkowics (1803, r.cat.); 15 noiembrie: 912. Matyas Lajber (1791, r.cat.); 18 noiembrie: 926. Istvan Keszler (1839, ref.) – toți în **T.R.**, excepție 94, 331, 775, 898, 912 în **Md.** și **T.R.** și 926 în **Plojest [Ploiești] in der Walachei**

Ormeniș (Úrmös), plasa Baraolt

27 august: 383. Eva Thoma (1844, ort.) – în **T.R.**

Păuleni (Csikpalfalva/Csik Pálfalva), plasa Miercurea Ciuc

23 aprilie: 54. Elisabeth Eröss (1825, r.cat.); 30 august: 396. Theresia Biro (1838, r.cat.); 397. Iuliana Gal (1835, r.cat.); 23 octombrie: 822. Iulianna Szabo (1838, r.cat.); 28 octombrie: 830. Tomas Kovats (1832, r.cat.) – toți în **Md.**, excepție 822 și 830 în **T.R.**

Păuleni, com. Lupeni (Palfalva), plasa Odorheiu Secuiesc

9 iulie: 206. Ferencz Darvas n. în Joseni (1823, r.cat.), 207. Ignacz Demeter n. în Krezse, în Moldova (1819, r.cat.); 23 noiembrie: 987. Ianos Bartos, n. în Pustina in der Moldau (1821, r.cat.) – toți în **T.R.**

Petreni (Homorod Szt. Péter)

23 octombrie: 818. Istvan Török (1828, r.cat.) – în **T.R.**

Plăieșii de Jos (Kaszon Altiz)

10 iulie: 217. Katalin Vargyas (1831, r.cat.); 4 septembrie: 571. Theresia Adorjan (1835, r.cat.); 12 octombrie: 927. Theresia Korodi (1835, r.cat.) – toți în **T.R.**

Plăieșii de Sus (Kaszon Feltiz)

23 noiembrie: 995. Anna Andras (1836, r.cat.) – în **T.R.**

Polonița (Lengyelfalva)

29 iunie: 192. Anna Bartha (1830, r.cat.) – toți în **T.R.**

Racoșul de Jos (Also Rakos), plasa Baraolt
9 decembrie: 1062. Andre Adam (1814, nu este menționată religia) – în **T.R.**

Racu (Csik Rakos)

2 iunie: 104. Theresia Csutak (1842, r.cat.), 105. Iulianna Csutak (1838, r.cat.); 19 iunie: 167. Anna Kosz (1840, r.cat.), 168. Theresia Kosz (1838, r.cat.); 19 iulie: 265. Iulianna Kosz (1836, r.cat.); 29 iulie: 298. Theresia Csutak (1840, r.cat.), 299. Barbara Császár (1833, r.cat.); 5 august: 302.

Elisabeth Fodor (1840, r.cat.), 303. Rosalia Antal (1829, r.cat.), 304. Iosefa Simon (1842, r.cat.); 10 august: 343. Rosalia Csutak (1841, r.cat.), 344. Rosalia Kosz (1839, r.cat.), 345. Rosalia Tamás(1842, r.cat.); 21 august: 373. Ludwig Mezei (1845, r.cat.), 374. Dionis Bartha (1843, r.cat.); 25 august: 376. Barbara Csutak (1841, r.cat.); 30 august: 398. Rosalia Csutak (1844, r.cat.), 399. Katharina Péter (1842, r.cat.), 400. Elisabeth Sárosi (1839, r.cat.); 2 septembrie: 421. Abel Antal (1819, r.cat.), 422. Iosef Antal (1815, r.cat.), 423. Stefan Bartos (1815, r.cat.), 424. Anton Bakai (1817, r.cat.), 425. Stefan Benkö (1812, r.cat.), 426. Iosef Csutak (1815, r.cat.), 427. Iohan Csutak (1810, r.cat.), 428. Nicolaus Császár (1812, r.cat.), 429. Lüdwig Császár (1831, r.cat.), 430. Johan Dobos (1819, r.cat.), 431. Iohan Fodor (1831, r.cat.), 432. Franz Fodor (1815, r.cat.), 433. Iosef Gyurka (1821, r.cat.), 434. Anton Göröcs (1814, r.cat.), 435. Aloisius Péter (1813, r.cat.), 436. Lüdwig Peter (1802, r.cat.), 437. Johan Peter (1807, r.cat.), 438. Iosef Szabo (1815, r.cat.), 439. Franz Szabo (1820, r.cat.), 440. Dominic Simon (1829, r.cat.), 441. Iohan Sárosi (1806, r.cat.), 442. Franz Sillo (1802, r.cat.), 443. Stefan Ungvári (1824, r.cat.); 18 septembrie: 608. Andras Benkö (1843, r.cat.), 609. Iosef Csutak (1843, r.cat.), 611. Klara Sárosi (1843, r.cat.), 612. Ignatz Benkö (1844, r.cat.), 613. Iohan Peter vel Császár (1842, r.cat.), 614. Andras Sárosi (1844, r.cat.); 20 septembrie: 663. Elisabeth Adam (1838, r.cat.), 667. Julianna Varga (1837, r.cat.), 669. Katalin Csutak (1839, r.cat.); 28 septembrie: 686. Iulianna Both (1842, r.cat.), 687. Klara Fülöp (1843, r.cat.), 688. Rosalia Szabo (1845, r.cat.); 17 octombrie: 790. Anton Fodor (1813, r.cat.); 22 octombrie: 804. Rosalia Bartis, n. Ungvári (1822, r.cat.), 812. Lucia Szabo (1845, r.cat.); 10 decembrie: 1079. David Both, n. Ungvári (1844, r.cat.), 1080. Martin Birta (1845, r.cat.), 1081. Ignatz Peter (1844, r.cat.) – toți în **T.R.**, excepție 612, 1080, 1081 în **Bukurest in der Walachei** și 614 în **Plojest in der Walachei**

Remetea (Gy./Gyo/Gyergyó Remete)

12 iunie: 155. Mihály Veres (1794, r.cat.); 27 septembrie: 684. Anton Dobriban (1827, r.cat.); 28 octombrie: 826. Anton Kálmán (1813, r.cat.); 31 octombrie: 844. Adam Laszlo (1827, r.cat.); 9 decembrie: 1057. Janos Dobriban (1834, r.cat.), 1058. Iakob Szekula (1815, r.cat.), 1059. Kristof Zakaria (1830, r.cat.); 20 decembrie: 1089. Antal Oskár, n. în Gheorgheni (Gy. Szt. Miklos) (1821, r.cat.) – toți în **Md.**

Rugănești (Rugonfalva)

23 noiembrie: 999. Elek Balog (1828, ref.) – în **Md.**

Satu Nou (Göröcsfalva/Cs. Göröcsfalva)

2 septembrie: 447. Stefan Balás (1800, r.cat.); 448. Stefan Antal (1800, r.cat.); 28 septembrie:

689. Rosalia Pál (1839, r.cat.) 10 decembrie: 1085. Ludwig Barto (1843, r.cat.) – toți în **T.R.**, excepție 1085 în **Bukurest in der Walachei**

Sărmaș (Salamás)

12 iunie: 154. Iános Gránca (1831, r.cat.); 9 iulie: 208. Eva Mako n. Boldizsár (1815, r.cat.) – toți în **Md.**

Sâncrăieni (Csik Szt. Király)

27 iunie: 181. Rosalia Demeter (1837, r.cat.); 7 iulie: 196. Theresia Marton (1833, r.cat.); 15 iulie: 241. Regina Csiszer (1840, r.cat.), 242. Katharina György (1834, r.cat.), 243. Weronika Péter (1837, r.cat.); 6 august: 325. Eva András (1827, r.cat.), 326. Anna Balog (1833, r.cat.), 327. Anna Balog (1840, r.cat.), 328. Iulianna Balog (1838, r.cat.), 329. Theresia György (1835, r.cat.); 2 septembrie: 451. György Gergely (1840, r.cat.), 452. Josef Ravász (1840, r.cat.); 3 septembrie: 510. Ferenz Andras (1808, r.cat.), 511. Istvan Benedek (1839, r.cat.), 512. Iosef Bartis (1811, r.cat.), 513. Demeter Laszlo (1809, r.cat.), 514. Andras Ferenz (1840, r.cat.), 515. Istvan Ravasz (1841, r.cat.), 516. Ferenz Szabo (1805, r.cat.), 519. David Szabo (1825, r.cat.), 560. Barbara Bocskor (1842, r.cat.), 561. Elisabeth Csutak (1841, r.cat.), 562. Maria Demeter (1834, r.cat.); 6 octombrie: 712. Susanna Lőrincz (1835, r.cat.); 12 octombrie: 716. Ignatz Ambrus (1823, r.cat.); 17 octombrie: 788. Eva Péter (1837, ref.); 8 noiembrie: 891. Stefan Varga (1814, r.cat.); 12 noiembrie: 901. Iosef Boros (1825, r.cat.), 902. Michael Lőrincz (1842, r.cat.), 903. Marton Porkaláb (1842, r.cat.), 904. Theresia Ravasz (1833, r.cat.), 905. Lina Vitos (1831, r.cat.), 906. Mihaly Vitos (1827, r.cat.); 20 noiembrie: 929. Istvan Bartis (1831, r.cat.), 930. Iosef Demeter (1822, r.cat.), 931. Ignatz Simon (1815, r.cat.); 23 noiembrie: 1007. Simon Csiszer (1819, r.cat.), 1008. Stefan Lakatos (1841, r.cat.), 1010. Erzsebeth Bozan (1829, r.cat.); 27 noiembrie: 1015. Klara Demeter (1838, r.cat.) – toți în **T.R.**, excepție 902 și 903 în **Bukurest in der Walachei**.

Sânmartin (Csik Szt. Marton)

25 iunie: 173. Iulianna Bocskor (1835, r.cat.); 10 iulie: 214. Anna Nederko (1833, r.cat.); 17 septembrie: 590. Andras Haida (1822, r.cat.); 9 decembrie: 1051. Anna Gergelyi (1821, r.cat.) – toți în **T.R.**

Sânsimion (Csik Szent Simon / Cs. Szt. Simon)

21 aprilie: 48. Sandor Barbara (1834, r.cat.), 49. Marton Iuliana (1804, r.cat.), 50. Sandor Ignatz (1800, r.cat.); 29 mai: 100. Anna Vojca (1834, r.cat.); 20 iulie: 269. Iulianna Szép (1838, r.cat.); 20 iulie: 276. Anna Bartha (1840, r.cat.), 277. Theresia Horvath (1832, r.cat.); 5 august: 315. Theresia Hollo (1829, r.cat.); 2 septembrie: 453. Franz Beke (1841, r.cat.), 454. Mihaly Korodi (1817, r.cat.), 455. Gergely Szép (1832, r.cat.),

456. Josef Szép (1803, r.cat.); 3 septembrie: 517. Ignatz Andras (1831, r.cat.), 518. Ludvig Andras (1830, r.cat.), 520. Andras Birta (1792, r.cat.), 521. Andras Boga (1816, r.cat.), 522. Peter Beke (1829, r.cat.), 523. Iosef Boldizsar (1817, r.cat.), 524. Stefan Boldizsar (1826, r.cat.), 525. Andras Borza (1825, r.cat.), 526. Antal Birta (1820, r.cat.), 527. Stefan Bartok (1816, r.cat.), 528. Iosef Csato (1817, r.cat.), 529. Iohan Ferenz (1812, r.cat.), 530. Simon Gőrrős (1822, r.cat.), 531. Gergely Incze (1802, r.cat.), 532. Anton Incze (1832, r.cat.), 533. Andras Kovacs (1838, r.cat.), 534. Iosef Kolomban (1812, r.cat.), 535. Ignatz Lukacs (1817, r.cat.), 536. Anton Marton (1827, r.cat.), 538. Mihaly Peterfi (1802, r.cat.), 539. Paul Péli (1803, r.cat.), 540. Anton Péli (1798, r.cat.), 541. Franz Péli (1833, r.cat.), 542. György Petér (1817, r.cat.), 543. Ludwig Szőke (1827, r.cat.), 544. György Iulis (1812, r.cat.), 545. Ignatz Virag (1825, r.cat.), 559. Rosalia Szép (1840, r.cat.), 568. Katharina Birta (1833, r.cat.), 569. Susanna Horvath (1839, r.cat.); 4 septembrie: 572. Juliana Lieger (1832, r.cat.); 12 octombrie: 728. Clara Boldizsár (1844, r.cat.), 729. Sofia Szép (1833, r.cat.), 730. Rosalia Deák, n. Darvas (1832, r.cat.), 731. Clara Boldizsár, n. Todor (1812, r.cat.) – toți în **T.R.**

Sântimbru (Cs. Szt. Imre)

29 mai: 101. Anna Dobordan (1830, r.cat.), 102. Eva Bartis (1800, r.cat.); 27 iunie: 178. Ballo Anna (1800, r.cat.), 179. Rosalia Dobordan (1834, r.cat.), 180. Katharina Udvari (1835, r.cat.); 13 iulie: 236. Ana Köntse (1832, r.cat.); 8 august: 336. Anna Ballo (1831, r.cat.), 337. Elisabeth Ballo (1841, r.cat.), 338. Iulianna Gergely (1838, r.cat.); 10 august: 346. Klara Ballo (1826, r.cat.); 2 septembrie: 450. Lajos Kolumbán (1839, r.cat.), 458. Antal Kovacs junior (1844, r.cat.); 3 septembrie: 480. Gergely Antal (1832, r.cat.), 481. Gaspar Biro (1800, r.cat.), 482. Ferenz Boga (1816, r.cat.), 483. Peter Balint (1830, r.cat.), 484. Ignatz Balint (1822, r.cat.), 485. Ferenz Bibo (1828, r.cat.), 486. Istvan Fodor (1832, r.cat.), 487. Lajos Fodor (1839, r.cat.), 488. Iosef Biro (1830, r.cat.), 489. Ianos Gerőcs (1812, r.cat.), 490. Ferenz Gal (1816, r.cat.), 491. Marton Gal (1802, r.cat.), 492. Iosef Horvath (1799, r.cat.), 493. Peter Illyes (1840, r.cat.), 494. Iosef Kovacs (1813, r.cat.), 495. Andras Kovacs (1822, r.cat.), 496. Istvan Kentse (1817, r.cat.), 497. Ignatz Kentse (1830, r.cat.), 498. Iosef Kentse (1800, r.cat.), 499. Ignatz Kurta (1805, r.cat.), 500. Antal Laszlo (1810, r.cat.), 501. Antal Nagy (1832, r.cat.), 502. Ferenz Pal (1808, r.cat.), 503. Imre Szabo (1830, r.cat.), 504. Ferencz Kolumban (1820, r.cat.), 505. David Vancsa (1821, r.cat.), 549. Barbara Antal (1838, r.cat.), 550. Anna Ballo (1835, r.cat.), 551. Rosalia Fodor (1841, r.cat.), 552. Iulianna Gabor (1840, r.cat.), 553. Agnes

Gabor (1838, r.cat.), 554. Rosalia Horvath (1839, r.cat.), 555. Theresia Kovács (1842, r.cat.), 556. Anna Lukacs (1842, r.cat.), 557. Anna Pal (1817, r.cat.), 558. Anna Sebestyén (1839, r.cat.); *20 septembrie*: 570. Elisabeth Fodor (1838, r.cat.), 571. Katalin Fodor (1837, r.cat.), 572. Georgi György (1837, r.cat.), 573. Anna György (1841, r.cat.), 574. Rosalia Gergely (1837, r.cat.), 575. Rosalia Jakab (1839, r.cat.), 576. Anna Jakab (1837, r.cat.), 577. Elisabeth Laszlo (1839, r.cat.), 578. Boris Laszlo (1820, r.cat.); *12 noiembrie*: 908. Iosef Sebestyen (1830, r.cat.), 909. György Szalontai (1827, r.cat.); *20 noiembrie*: 943. Anna Kovacs (1840, r.cat.); *23 noiembrie*: 993. Anna Kovacs (1821, r.cat.), 1003. Ignatz Jakab (1807, r.cat.), 1004. Stefan Pál (1841, r.cat.), 1009. Mihaly Szasz (1821, r.cat.) – toți în **T.R.**, excepție 1004 în **Bukarest in der Walachei**

Siculeni (Csik Madefalva)

29 iulie: 296. Franz Szabo (1802, r.cat.); *18 septembrie*: 621. Katharina Szabo (1839, r.cat.); *20 septembrie*: 666. Rosalia György (1841, r.cat.); *28 septembrie*: 690. Rosalia György (1845, r.cat.); *22 octombrie*: 811. Iulianna Részeg (1841, r.cat.), 813. Alexius Balás (1843, r.cat.), 814. Ferencz Miklos (1844, r.cat.), 815. Iohann Lőrincz (1843, r.cat.); *10 decembrie*: 1074. Andreas Barabas (1814, r.cat.), 1075. Rosalia Mihaly (1832, r.cat.), 1076. Anton Zöld (1841, r.cat.) – toți în **Md.**, excepție 813, 814, 815, 1076 în **Bukurest in der Walachei**

Șumuleu (Csik/Cs. Vardatfalva)

19 iulie: 264. Ignatz Veres (1829, r.cat.); *18 septembrie*: 622. Anna Györgypal (1817, r.cat.); *17 octombrie*: 791. Michael Béres (1814, ort.); *8 noiembrie*: 889. Stefan Ambrus (1820, r.cat.) – toți în **T.R.**

Tălișoara (Olosztelik)

2 mai: 59. Ludwig Nagy (1830, ref.); *17 mai*: 67. Ludwig Frankendorf (1838, moz.); *8 august*: 341. Andras Kolomban (1822, ref.); *17 august*: 367. Karoly Bartha, n. în Doboseni (*Száldobos*) (1830, ref.); *29 august*: 393. Iulianna Szabo (1840, ref.) – toți în **Md.** și **T.R.**

Tomești (Cs. Szt. Tamas)

20 septembrie: 668. Anika Sandor (1830, evang.) – în **T.R.**

Toplița-Ciuc (Cs. Tapolcza)

27 mai: 92. Rosalia Antal (1837, r.cat.), 95. Iosef Wizi (1828, r.cat.); *2 iunie*: 106. Josef Bako (1837, r.cat.); *17 octombrie*: 777. Franz Botar (1797, r.cat.); *23 noiembrie*: 1012. Susanna Szász (1830, r.cat.) – toți în **T.R.**, excepție 777 în **Md.**

Tulgheș (Tólgyes)

25 mai: 79. Maria Kolcsar (1810, gr.cat.), 80. Ferencz Schauer (1836, r.cat.); *12 iunie*: 156. Miklos Urszuly (1808, gr.cat.); *13 iulie*: 229. Iosef Kassai, n. în Gheorgheni (1826, evang.); 230. Miklos Kolcsar, n. în Voșlobeni (1800, gr.cat.); *15*

iulie: 245. Peter Merza (1820, r.cat.); 246. Péter Hanko, n. în Lăzarea (1825, r.cat.); *17 iulie*: 252. Todor Freszinar (1800, gr.cat.); 253. Dumitru Geina (1822, gr.cat.); 254. Luppu Moldovan (1823, gr.cat.); 255. Gabor Ungurian (1825, gr.cat.); 256. Todor Ungurian (1795, gr.cat.); *5 august*: 309. Gábor Kercso, n. în Gheorgheni (*Gy. Szt. Miklos*) (1812, r.cat.), 310. Sándor Balog, n. în Ocna de Jos (*Also Sofalva*) (1810, r.cat.); *8 august*: 332. Iános Getzi, n. în Valea Jidanului (1815, gr.cat.), 333. Péter Kassai, n. în Joseni (1820, ref.), 334. Anna Urszuly, n. în Bicazu Ardelean (1805, gr.cat.), 335. Demeter Urszuly (1825, gr.cat.); *14 august*: 361. Georgye Anásztászie, n. în *Athen (Griethenland)* (Atena, Grecia) (1822, ort.), 362. Waszlie Ieny, n. în *Kolofil*, în Moldova (1804, ort.), 363. Gergely Krusét (1800, gr.cat.), 364. Illie Pojenar, n. în *Szelistye* (1800, ort.), 365. Peter Stati, n. în *Athen (Griethenland)* (1825, ort.), 366. György Vajdos (1823, gr.cat.); *17 septembrie*: 602. Agnes Dima n. în Lelicieni (1808, r.cat.); 603. Georg Demeter n. în *//////////* (1824, ort.); 604. Petraty Ieny, n. în *Piatra*, Moldova (1825, ort.); 605. Moises Kozma, n. în *Körispatak* (Crișeni sau Valea Crișului ?) (1813, ev. ref.); 606. Iuon Szetselan, n. în *Szelistye* (1817, ort.); *27 septembrie*: 680. Flora Berszan, n. Katrinioj (1812, ort.); *21 octombrie*: 795. Iános Karácson sen. (1800, r.cat.), 796. Iános Balkon, n. în Bicazu Ardelean (*Békas*) (1812, gr.cat.), 797. Alois Egyed (1812, r.cat.), 798. András Benedek (1819, r.cat.); *31 octombrie*: 845. Gergely Huszar (1800, gr.cat.), 848. Grigorie Péni (1816, ort.), 849. George Anton (1822, ort.); *5 noiembrie*: 882. Gregor Merza (1836, r.cat.), 883. Iános Lupuj jun. (1814, gr.cat.); *16 noiembrie*: 913. Gyorgye Katrinioi Ilynutza (1815, gr.cat.), 914. Simon Olar (1820, gr.cat.), 915. Mihaly Olar (1818, gr.cat.) – toți în **Md.**

Turdeni (Tordatfalva)

30 iunie: 194. Sándor Lukácsi (1811, unitar.) – în **T.R.**

Tușnad Sat (Cs./Csik Tusnad)

21 aprilie: 51. Barta Mihaly (1830, r.cat.); *27 aprilie*: 96. Mihaly Ambrus (1832, r.cat.), 97. Klara Korodi (1801, r.cat.), 98. Anna Nagy (1833, r.cat.), 99. Iulianna Kovacs (1839, r.cat.); *10 iunie*: 135. György Ambrus (1841, r.cat.); 136. Iosef Bencze (1842, r.cat.); 137. Jlyes Darvas (1842, r.cat.); 138. Katalin Urszuly (1837, r.cat.); 139. Theresia Keresztes (1836, r.cat.); *17 iunie*: 164. Iuliana Kocsis (1834, r.cat.); *27 iunie*: 175. Rosalia Benedek (1841, r.cat.); 176. Theresia Boga (1836, r.cat.); 177. Katalin Sánta (1842, r.cat.); *15 iulie*: 237. Ferencz Darvas (1844, r.cat.); *19 iulie*: 260. Elisabeth Rafain (1835, r.cat.); *8 august*: 339. Katharina Ravasz (1829, r.cat.), 340. Miklos Szenyes (1842, r.cat.); *11 august*: 348. Iuliana Kerekes (1837, r.cat.); *27 august*: 384. Iohann

Bencze (1829, r.cat.); 2 septembrie: 449. Miklos Banfi (1832, r.cat.); 457. Antal Kovacs (1809, r.cat.); 3 septembrie: 547. Sandor Karacson (1802, r.cat.); 16 septembrie: 582. Antal Kovács (1826, r.cat.); 17 septembrie: 587. Anton Santa (1827, r.cat.); 588. Katharina Intze (1832, r.cat.); 589. Ferenz Domokos (1828, r.cat.); 18 septembrie: 623. Tamas Eltész (1819, r.cat.); 624. Ferenz Korodi (1842, r.cat.); 625. Ferenz Kovacs (1841, r.cat.); 626. Ferenz Máthé (1841, r.cat.); 627. György Rávasz (1840, r.cat.); 628. Iosef Santa (1801, r.cat.); 629. Katharina Balás (1836, r.cat.); 630. Katalin Darvas (1833, r.cat.); 631. Katalin Korodi (1835, r.cat.); 632. György Domokos (1842, r.cat.); 633. Albert Erdős (1812, r.cat.); 634. Istvan Ferenz (1842, r.cat.); 635. Imre Ferenz (1842, r.cat.); 636. Ferenz Korodi (1842, r.cat.); 637. Ferenz Kovacs (1825, r.cat.); 638. Pal Sánta (1824, r.cat.); 639. Georgi Domokos (1838, r.cat.); 640. Julianna Forro (1841, r.cat.); 641. Rosalia Urkony (1840, r.cat.); 642. Franz Bartha (1841, r.cat.); 643. Pal Santa (1842, r.cat.); 644. Franz Kovacs (1842, r.cat.); 645. Andras Korodi (1842, r.cat.); 646. Ferenz Ravasz (1842, r.cat.); 647. Mihaly Santa (1842, r.cat.); 648. Elek Puzsi (1842, r.cat.); 649. Katalin Kovacs (1800, r.cat.); 650. Katali Kotsis (1842, r.cat.); 651. Albert Darvas (1832, r.cat.); 652. Istvan Erdős (1842, r.cat.); 653. Andras Korodi (1842, r.cat.); 654. Benjamin Kovács (1842, r.cat.); 655. Sigmond Abraham (1842, r.cat.); 656. Julianna Eltes (1842, r.cat.); 657. Julianna Kovács (1844, r.cat.); 658. Klara Korodi (1834, r.cat.); 659. György Rávasz (1833, r.cat.); 12 octombrie: 717. Anna Kovács (1824, r.cat.); 718. Maria Eltes n. Veres (1830, r.cat.); 745. Ferenz Beteg (1831, r.cat.); 8 noiembrie: 890. Anna Ambrus (1836, r.cat.); 20 noiembrie: 932. Mihaly Ambrus (1821, r.cat.); 20 noiembrie: 1000. Klara Darvas (1839, r.cat.); 1001. Karolina Ferenz (1838, r.cat.); 1002. Rozsi Ravasz (1841, r.cat.); 9 decembrie: 1040. Ignatz Kovacs (1820, r.cat.); 1041. Antal Kerekes (1838, r.cat.); 23 decembrie: 1093. Mihaly Antal (1832, r.cat.) – toți în **T.R.**

Ulieșul (Kanyed)

17 septembrie: 586. Maria Magdalena Turo (1835, r.cat.) – în **T.R.**

Valea Jidanului (azi în Bicazu Ardelean) (*Zsedanpatak*), plasa Gheorgheni

25 mai: 81. Mendel Hersch, n. în *Piatra*, Moldova (1829, moz.); 10 iunie: 153. Getzi Ignatz (1791, gr.cat.); 8 iulie: 197. Grigoriu Getzi (1817, gr.cat.); 198. Andrei Getzi (1825, gr.cat.); 199. Ilie Getzi (1812, gr.cat.); 200. Nitza Timariu (1797, gr.cat.); 201. Nitza Vajdos (1787, gr.cat.); 202. János Vaszi, n. în Gheorgheni (1822, gr.cat.); 13 iulie: 228. Dumitru Huszariu (1826, gr.cat.); 231. Peter Rupa, n. în Suseni (*Gy. Ujfalu*) (1800, r.cat.); 27 iulie: 292. Iosef Alter, n. în *Piatra*, Moldova (1807, moz.); 294. Nitza lui George Görbe (1819, gr.cat.);

28 august: 385. Iuon Bordea (1795, gr.cat.); 386. George Prussol (1783, gr.cat.); 31 august: 414. George Getzi (1817, gr.cat.); 415. Dumitru Getzi (1813, gr.cat.); 417. Iuon Kopacz (1807, gr.cat.); 418. George Szava (1805, gr.cat.); 419. Nicolai Száva (1795, gr.cat.); 31 octombrie: 852. Hanna Blum (1816, moz.); 21 noiembrie: 956. Katharina Csukan, n. Danisu (1801, gr.cat.); 957. George Darvas (1810, gr.cat.); 958. Ilie Imirie (1807, gr.cat.); 959. Simion Kopocz (1814, gr.cat.); 960. Iuon Morariu (1811, gr.cat.); 961. Georgie Szandu (1817, gr.cat.); 962. Juon Urszu (1800, gr.cat.); 963. Thodor Vajdos (1812, gr.cat.); 964. Constantin Vajdos (1817, gr.cat.); 965. Ilie Iuj Thodor Vajdos (1807, gr.cat.); 966. Gavril Vajdos (1825, gr.cat.) – toți în **Md.**

Valea Strâmbă (Tekerőpatak), plasa Gheorgheni

31 octombrie: 846. Iohann Both (1831, r.cat.); 847. Augustin Bernád (1821, r.cat.); 21 noiembrie: 967. Sandor Kovacs (1827, r.cat.) – toți în **Md.**

Văcărești (Cs./Csik Vacsarcsi)

27 mai: 88. Rosalia Balint (1839, r.cat.); 89. Anna Tamás (1838, r.cat.); 90. Ferencz Szócs (1832, r.cat.); 93. Klara Mezei (1793, r.cat.); 30 august: 401. Katharina Szakács (1840, r.cat.); 2 septembrie: 444. Mattyas Imreh (1828, r.cat.); 445. Ignatz Kovacs (1822, r.cat.); 446. Franz Péter (1817, r.cat.); 18 septembrie: 615. Anton Biro (1834, r.cat.); 616. Andras Balint (1794, r.cat.); 617. Sandor Lazar (1797, r.cat.); 618. Stefan Mezei (1817, r.cat.); 22 octombrie: 799. Elisabeth Péter (1841, r.cat.); 800. Iosef Mezei (1792, r.cat.); 801. Mathias Szócs (1827, r.cat.); 802. Gregor Biro (1812, r.cat.); 803. Péter Biro (1809, r.cat.); 807. Anton Szócs (1829, r.cat.); 808. Ferencz Szócs (1832, r.cat.); 10 decembrie: 1073. Aloysius Tamas (1813, r.cat.); 1077. Anton Kovacs (1844, r.cat.); 1078. Johan Kurko (1845, r.cat.) – toți în **T.R.**, excepție 1077, 1078 în **Bukurest in der Walachei**

Văleni (Patakfalva)

24 aprilie: 57. Iulianna Dobos, n. în Ghipeș (*Gyepes*) (1840, ref.) – în **T.R.**

Vârghiș (Vargyas)

19 iulie: 267. Adam Beke, n. în Chepeș (Kopocz) (1819, unitar.); 25 iulie: 286. Iulianna Imecs (1821, unitar.) – toți în **T.R.**

Vrabia (Cs. Verebes)

17 iunie: 163. Iosef Kovacs (1830, r.cat.); 15 iulie: 238. Anna Molnar (1837, r.cat.); 239. Péter Molnar (1843, r.cat.); 19 iulie: 259. Imre Josef (1795, r.cat.); 21 iulie: 278. Ferencz Kovács (1808, r.cat.); 279. Andreas Kovács (1841, r.cat.); 20 noiembrie: 948. Peter Kovacs (1841, r.cat.) – toți în **T.R.**

Drd. Vasile LECHINȚAN

Notă: Direcția Județeană Cluj a Arhivelor Naționale, Fondul Scaunul Odorhei, Pașapoarte / 1857

Drama preoțimii române din Transilvania în timpul revoluției de la 1848-1849 – Aspecte inedite –

Cuvinte cheie: Revoluția de la 1848-1849, Transilvania, evenimente dramatice, preoțimea română
Key words: Revolution from 1848-1849, Transylvania, dramatic events, Romanian clergy

Abstract

In 1848, Romanians from Transylvania had no personal aristocracy. However, the superior functions of the middle class were performed by priests, most of them living a real drama during the revolution of 1848/1849. The article presents the dramatic results of the civil war, during the mentioned revolution, 71 of Romanian churches (Orthodox and Greek Catholic) were erased from the earth surface and 715 were robbed. It's shattering that, in the dawn of freedom for the Romanian people, have risen forks [gallows] and pricks on the hills of Transylvania.

If only, in a district like Odorhei were killed 147 men, 4 women and 2 children (a total of 153), after an incomplete statistic made by Artemiu Publiu Alexi, how many have died in Transylvania? After an estimated calculation, the figure 40,000 was broadcasted, but more research needs to be done. In parallel to the research of the past, we must take care of the present too and learn what tolerance is precisely, because Transylvania was thrown into fire and covered with ruins and cemeteries in 1848-1849 due to the lack of this tolerance.

La 1848 românii din Transilvania (Banat și părțile vestice) nu aveau o aristocrație propriu-zisă, așa cum declarase și S. Bărnăuțiu în discursul său din 2/14 mai de la Blaj; românii erau un popor *democratic*. Totuși, funcțiile superioare ale unei clase de mijloc, erau îndeplinite de preoți.

Aceștia erau persoanele chemate să lumineze poporul și să-l îndrume pe căile moralității și ale prosperității.

Din păcate, preoții erau doar un pic mai răsăriți decât iobagii din punct de vedere economic, pentru că vremurile nu le-au permis să acumuleze prea multă avere. Dar chiar și așa, ei erau ascultați cu respect și supunere. Drama lor, dar și a „Turmei” lor cum am zice, era că, deși numeroasă, era împărțită în două. Enoriașii, nu înțelegeau ei prea bine importanța celor patru puncte despărțitoare, vedeau însă că despărțirea în două confesiuni îi făcea mai slabi în lupta lor cu molohul deznaționalizator.

Experiența „desăgirii” (cum o numea atât de sugestiv, G. Barițiu) nu dăduse roade scontate, motiv pentru care la adunarea din 3/15 mai 1848 de la Blaj, s-au auzit voci insistente care cerea reunirea religioasă a tuturor românilor.

Cei doi episcopi, ortodox și greco-catolic, erau extrem de diferiți: Ioan Lemeni, deja în vârstă, pătruns până în rărunchi de

boala dezgustătoare a servilismului, era tocmai pe punctul de a introduce limba maghiară în biserică, pentru că în palatul episcopal *limba română* nu-și mai găsea loc, motiv ascuns pentru care avusese loc și oribilul proces lemenian și înlăturarea din seminar a celor mai buni fii ai românilor, în frunte cu Simion Bărnăuțiu.

Andrei Șaguna, tânăr, plin de energie, cu personalitate și carismă era privit cu respect și speranță de *toți* românii, adică și de greco-catolici, nu numai de ortodocși. De altfel în multe alte zone ale țării, românii reveneau la ortodoxism.

În ultimii ani, de când documentele de la 1848 se publică tot mai intens, avem revelația unor fenomene surprinzătoare, petrecute la Adunarea Națională de la Blaj.

Așa este unul dintre ele, necunoscut până acum, dar publicat de curând, pe care doresc să-l prezint foarte pe scurt. Este vorba despre un proces-verbal întocmit cu ocazia investigării începute în 30 iunie 1848 la Iclandul Mare, din comitatul Turda¹.

Vicecomitele Boér Simon și prim-judele locțiitor Wiski Ferent interoghează pe sătenii din Iclandul Mare care au luat parte la Adunarea Națională de la Blaj.

Se interoga cu maximum de interes de ce sătenii refuzau acceptarea uniunii Transilvaniei cu Ungaria. În 2 iunie, un alt sat făcuse

la fel, Mihailul a respins și el uniunea și a ieșit un măcel care a zguduit Transilvania din temelii².

Acum, în 30 iunie, sătenii din Iclandul Mare refuză să accepte chiar și documentul care le anunța desființarea iobăgiei cu prețul acceptării uniunii.

Chifor Șanta, greco-catolic, de 40 de ani, declară răspicat: „vrem să ne unim cu Țara Românească și Moldova, cum ne-au pus să jurăm de douăsprezece ori la Blaj; ne ținem și acum de acest jurământ, iar acest lucru ne-a fost spus de episcopul nostru de la Sibiu, Andrei Șaguna” (vă rog să observați că este vorba de un greco-catolic). Deci, completează Șanta, noi „nu acceptăm ordine venite din Ungaria”. „Așteptăm ordine de la Blaj”.

Ortodoxul Iuon Moldovan, de 29 de ani, îmbogățește conținutul interogatoriului cu următoarea declarație „Bărnuțiu, Șaguna și Alexandru Pop [Al. Papiu Ilarian] ne-au pus să depunem jurământ; și noi ne ținem de acest jurământ în orice situație. Acești domni ne-au mai spus atunci, că toate taxele și tricesima au fost desființate și avem voie să trecem în Moldova”.

Ceva asemănător, mărturisește și ortodoxul Șofron Moldovan de 30 de ani: „Noi atunci [la Blaj-înțelegem-G.N.], am spus că nu țineam cu Ungaria, că ea este o țară separată, noi ținem cu Moldova și cu Țara Românească”.

Ștefan Halbeș, ortodox și el, confirmă că i-a auzit pe săteni vorbind că se vor uni cu Moldova și Țara Românească.

Șilimon Șopterean (26 de ani), un *greco-catolic* de data aceasta, declară că el totuși nu se consideră „unit”, întrucât Șaguna l-a pus să jure de 12 ori împotriva [unirii], deci „noi, precizează Șopterean, ne supunem ordinelor venite de la Sibiu, de la Șaguna;”

Și, în fine, greco-catolicul Todor Mărginean poate să spună doar că, la Blaj, a depus un jurământ de fidelitate față de Ferdinand [al V-lea, împăratul] și că „Șaguna ne-a pus să jurăm de 12 ori că nu vom fi uniți sau neuniți, ci vom fi ca și cei din Moldova și Țara Românească”. Iată, Adunarea Națională de la Blaj într-o dublă lumină nouă.

Până acum știam numai că lui Nicolae Bălcescu i s-a spus că pe Câmpul Libertății de la Blaj românii au aclamat „Noi vrem să ne unim cu Țara!” formulă care s-a și transformat într-un clișeu. Dar, iată că arhivele susțin din

plin această realitate, adăugându-i și aspirația unirii confesionale!

La nici o lună după Adunarea de la Blaj, episcopul Ioan Lemeni face o plângere la Ministerul de Interne că preotul ortodox din Dobârlău, George Ioan, și teologul Ioan Popa, întorcându-se de la Adunare, le-a spus enoriașilor că la Blaj s-a hotărât că de acum înainte va fi o singură biserică, și anume cea de răsărit, cu drepturi egale și independentă de celelalte biserici³.

Un alt denunț trimis din partea episcopului Lemeni prin baronul Perényi Zsigmond, îl informa pe ministrul de interne că într-adevăr, Șaguna avea intenția sau dorința de a-i uni pe toți „românii transilvăneni ortodocși sub conducerea sa ca mitropolit”⁴. Și ca să-și dovedească loialitatea față de autoritățile dominanților, în 2 mai 1848 imediat după Adunarea din Duminica Tomii (30 aprilie) i se adresează guvernatorului Teleki József atrăgându-i atenția că în raportul care i s-a înaintat despre această primă adunare de la Blaj, în mod greșit Simion Bărnuțiu a fost apreciat drept „om al păcii și nu instigator”. Recomandă interzicerea participării lui Simion Bărnuțiu și a lui Al. Papiu Ilarian la viitoarea adunare din 15 mai 1848.

Tot în acest document din 2 mai 1848, Ioan Lemeni mai scrie: „va trebui să-mi porunciți să-i elimin din seminarul teologic pe clericii Nemeș din Poiana și Todoran din Șoimuș...” Și își încheie astfel informarea: „Milostive domn! Vă implor să luați la cunoștință prezenta informație, deoarece Simion Bărnuțiu, căpetenia celor de mai sus, este un om periculos. Cu toții amăgesc poporul că eu aș fi solicitat armata, că aș fi trădător al națiunii și altele. Mă recomand grației voastre mărinimoase și rămân, cu cel mai adânc respect, umilul serv al ilustrității voastre”⁵.

Este interesant că și în 9 mai I. Lemeni reiterează faptul că „poporul este convins că sunt trădătorul națiunii”, ceea ce desigur, determină în popor o atitudine de neîncredere față de apelurile sale trimise din ordin gubernial⁶.

Cu privire la adunarea din 15 mai 1848 de la Blaj, I. Lemeni ține să-l mai asigure pe guvernatorul Teleki că „Dacă cineva este îngrijorat de cele ce se întâmplă, eu sunt primul dintre ei”, cu toate că el a insistat în circularele sale ca la Blaj să vină numai cei „mai culti”.

Iată așadar o parte din fața necunoscută dar adevărată a Adunării Naționale de la Blaj. Fenomenul pare a fi fost mult mai complex și consultând cele mai noi documente am ajuns la concluzia că idealul de *unire politică* al românilor transilvăneni cu Moldova și Țara Românească, se împletea strâns cu aspirația de *unire confesională*⁷.

Drama preoțimii dezbinată s-a agravat continuu în cursul războiului civil, pentru că bisericile românești și preoții lor, indiferent de confesiune, au devenit o țintă de neocolit. Autoritățile nu făceau deosebire între ortodocși și greco-catolici: „*Toți preoții români erau buni de spânzurat*” se afirmă într-un document deja publicat⁸. Și cum să nu fie așa, când pe linia *unirii* pe care am văzut că se îndreptau românii, la Blaj se mai găsește un preot care dă o expresie extrem de plastică și adecvată situației, afirmând în public că de acum încolo „Ardealul nu mai e Ardeal, ci România”. O spunea Ion Munteanu din Mădărașul de Câmpie, iar contele Toldalagi Francisc judele suprem al scaunului Mureș care a aflat, l-a somat în 26 august pe I. Lemeni, că la cea mai mică abatere să-l pedepsească strașnic⁹.

Andrei Șaguna și alți frunțași ai românilor au avertizat în „Memorialul din 16 iunie 1848 către împărat (Viena), că *uniunea* Transilvaniei cu Ungaria „nu poate fi trainică fără consultarea națiunii române!”

Rezultatele cu adevărat dramatice ale războiului civil e bine să ni le amintim, deoarece nu ne putem arunca propria noastră istorie în foc, mai ales că se știe: cel ce-și uită istoria, riscă să o re trăiască.

Să facem deci un scurt și rapid calcul: biserici ortodoxe au fost arse 41 și au fost jefuite 319.

Biserici greco-catolice arse în întregime 30, parțial arse 12. Jefuite în întregime 45; jefuite în exterior 5; jefuite de clopote 197; jefuite de vase și vestimente 166; jefuite de cărți 61; jefuite de bani și bucate 56; case parohiale distruse 18.

Dar să nu mai mergem pe confesiuni, și să spunem așa: au fost rase de pe suprafața pământului 71 de biserici românești și au fost jefuite 715¹⁰.

E cutremurător cum în *zorii libertății* pentru români au răsărit furcile [spânzurătoare] și țepele pe dealurile Transilvaniei.

E bine să ne mai amintim și de preoții noștri uciși pentru că aveau prea mare sete de LIBERTATE. Ei sunt martirii și eroii noștri pe care trebuie să-i cinstim așa cum face orice popor civilizat, să le ridicăm statui, să-i pomenim în rugăciunile noastre să le facem parastase în biserici pentru că sângele lor vărsat oriunde în Transilvania, nu este mai ieftin decât al oricărui alt luptător pentru libertate din lume.

Dacă numai într-un district ca *Odorheiul* au fost uciși 147 de bărbați, 4 femei și 2 prunci, (total 153), după o statistică incompletă făcută de Artemiu Publiu Alexi, câți au murit pe întreaga Transilvanie? Un calcul estimativ s-a făcut și a fost avansată cifra de 40.000, dar mai trebuie făcute multe cercetări.

Paralel cu cercetările trecutului trebuie să avem grijă și de prezent și să învățăm ce este aceea *toleranță*, fiindcă la 1848-1849 tocmai lipsa de toleranță a aruncat Transilvania în foc și a acoperit-o cu ruine și cimitire.

Dr. Gelu NEAMȚU

Note – Notes

1. M.O.L., Budapesta, Fond. Az 1848-49-i Minisztériumi Levéltár. Rendőri osztály, nr. 649/1848. Apud: *Documente privind Revoluția de la 1848 în Țările Române C. Transilvania*, VIII, coordonator Gelu Neamțu, Editura Academiei Române, București, 2007, p. 351-356.
2. Gelu Neamțu, *Evenimentele de la Mihalț din vara anului 1848*. În: *Istoria României. Pagini transilvane*, Dan Berindei coordonator, Cluj-Napoca, Centrul de Studii Transilvane, 1994, p. 244-281.
3. *Documente privind Revoluția de la 1848 în Țările Române C. Transilvania*, VI, Editura Academiei Române, București, 1998, p. 488.
4. *Ibidem*, VI, p. 128.
5. *Ibidem*, III, 1982, p. 105.
6. *Ibidem*, III, p. 370.
7. Gelu Neamțu, *Unitatea religioasă – aspirație majoră a românilor din Transilvania în timpul revoluției de la 1848-1849*, (studiu în curs de tipărire).
8. C. Feneșan, *Informații noi privind revoluția din Transilvania în vara anului 1848*, în *Sargeția*, XIV, 1979, p. 382.
9. Arhivele Naționale, Direcția Județeană Cluj, Fond *Arhiva comitatului Alba Superioară*, nr. 826/1848. (Publicată pentru prima dată de istoricul Silviu Dragomir și preluată de V. Cheresteșiu fără a cita sursa).
10. Gelu Neamțu, *Din martiriul bisericii greco-catolice în timpul revoluției de la 1848-1849, în 1848. Blajul și amintirea revoluției*, Ioan Chindriș coordonator, Editura Napoca Star, 1999, Cluj-Napoca, p. 292-314.

Pentru a se întregi aria de cuprindere tematică a acestei comunicări, vezi și: Gelu Neamțu, *Persecuții și abuzuri împotriva unor preoți ortodocși din Transilvania în vara anului 1848*, în *Anuarul Institutului de Istorie „George Bariț”* din Cluj-Napoca, 2002, p. 277-290.

Bucur Ioan – un caz de spionaj la Tg. Mureș în timpul revoluției de la 1848-1849 din Transilvania

Cuvinte cheie: Revoluția de la 1848-1849, Transilvania, spionaj, Tg. Mureș

Mots-clés: Révolution des années 1848-1849, Transylvanie, espionnage, Tg. Mureș

Résumé

Par les documents présentés nous avons apporté à la lumière l'image d'un roumain de Târgu-Mureș, impliqué dans les événements révolutionnaires des années 1848-49. Un nouveau nom, Bucur Ioan, commerçant roumain de Târgu-Mureș, vient de compléter la longue liste de ceux qui sont tombés comme victimes des autorités hongrois.

Cercetarea sistematică a fondului arhivistic existent la arhivele locale din Tg. Mureș a dus la descoperirea unor documente care oferă informații inedite despre comerciantul Bucur Ioan din Tg. Mureș, arestat, întemnițat și anchetat sub delictul de spionaj în favoarea revoluției române. Interogatoriul se desfășoară în perioada 1-5 martie 1849, ceea ce presupune arestarea acestuia în perioada anterioară, cu certitudine după intrarea trupelor maghiare (13 ianuarie) conduse de generalul Bem în Tg. Mureș. Interogatoriul este construit pe baza declarațiilor unor martori, 6 la număr, toți de origine maghiară, care l-au cunoscut pe inculpat ca având o „*atitudine antimaghiară*”, fiind considerat „*dușman*” al maghiarilor. Se pleca astfel de la o premiză falsă, lipsită de obiectivitate, acuzatul fiind cercetat și învinuit pe baza mărturiilor verbale ale martorilor, fără a exista o dovadă concretă, scrisă, care să justifice acuzația de spionaj. Interogatoriul este condus cu multă abilitate. Pentru a elimina subiectivismul și reaua intenție a autorităților, fiecărui martor i se adresa întrebarea: dacă este rudă, prieten sau cunoștință cu inculpatul, dacă a primit ceva, de la cineva, în sensul că a fost sau nu mituit. Întrebarea nu își avea rostul având în vedere faptul că martorii plecau de la ideea preconcepută că Bucur Ioan era dușman al maghiarilor. În spiritul obiectivității ar fi fost necesar ca anchetatorii să cerceteze relațiile, sentimentele și atitudinea celor intervievați față de inculpatul român Bucur Ioan. Din depozițiile martorilor se contura atmosfera din cadrul comunității românești din oraș formată din comercianți, slujitori ai bisericii, breslași, intelectuali care se adunau și comentau mersul revoluției în Tran-

silvania, evenimentele din Europa prezentate de gazetele românești și maghiare menținând legătura cu Comitetul Național Român de la Sibiu. Dintre aceștia menționăm pe Fogarași Dumitru, Man Vasile, Füleș Iosef, Bucur Ioan. Declarațiile radicale ale lui Bucur Ioan și Fogarași Dumitru trebuie percepute în legătura cu situația generală, cu referire la măsurile represive luate de către autorități împotriva românilor încă din primăvara anului 1848 culminând cu represaliile în masă comise de trupele de secui pe valea Mureșului după 20 octombrie 1848, incendierea Reghinului, crimele comise pe Valea Gurghiului etc.

Prezentăm, în continuare procesul verbal al interogatoriului tribunalului militar¹:

Din porunca dlui comandant Fórró s-a ținut curtea supremă de judecată a tribunalului militar, interogarea cetățenilor mai jos scriși împotriva comerciantului Bucur Ioan cu scopul de a servi la întemnițare. Este audiat inculpatul: Bucur Ioan, 34 de ani, disunit, comerciant din Tg. Mureș, căsătorit, 1 copil:

De ce ai fost arestat, vorbește cuviincios, cu adevăr!

Duminica trecută, acum o săptămână, s-au adăpostit la mine doi maghiari honvezi, de la aceștia oarece polonezi cătane au furat pipele și câțiva crețari, iar eu ca să-i găsesc pe polaci am venit sus în cetate; aici am cercetat, am căutat, dar pe polaci nu i-am găsit; între timp, aici în cetate, de la un cărușas clujean am vrut să cumpăr un mânz și în sfârșit, după ce într-un târziu am plecat acasă de îndată am revenit în cetate, cărușasul nefiind aici, am așteptat, dar în același timp cineva m-a pârât că eu aici cercetez, spionez, drept pentru care m-au

arestat; toate acestea s-au întâmplat, m-au prins și de atunci sunt aici.

Cine ar putea fi martori pentru a adevăra răspunsurile mai sus scrise?

O femeie din Podeni, soacra lui Tolnai Lajos, așa și cei care au făcut percheziția, dar al căror nume nu-l știu.

Semnează comerciantul Bucur Ioan, și comisia formată din Balogh Iózsef, Márk Iános, Ajtai György, Szánta Gergely, ș a.

Tg. Mureș, ziua 1 martie 1849 se continuă cercetarea cu audierea martorilor:

1. Dénés Szuszanna, soția lui Balogh Peter, Podeni, 43, ani, reformată.

De ce ai fost adusă aici?

Probabil în cazul lui Bucur.

Vorbește despre cazul lui Bucur, spune de ce a fost arestat?

Nu demult, în timp ce în cetate a sosit muniția, am venit aici, sus în cetate cu soția lui Voika Antal și soția lui Tolnai Lajos și Garan György, blănarul, cu scopul de a descărca căruțele noastre pe care a fost muniție. Atunci l-am văzut pe Bucur Ioan între căruțele cu muniție cum socotea și însemna (nota) cu plăibasul, că în care căruță ce încărcătură este, până la sfârșit; dar însă, însemnarea așa a continuat-o încă de două ori, după ce a terminat consemnarea și venind înapoi iarăși a însemnat în jurul căruțelor și după ce și a 3-a oară ar fi venit înapoi, atunci eu am anunțat un căplar spunând: „veniți și vedeți ce face un bărbat român, cum însemnează ce este în căruțele cu muniție, căci îi dați voie?”. La acestea căplarul prezentându-se l-a întrebat pe Bucur ce face, la care, el a spus că vrea să cumpere un mânz. Pe Bucur l-au prins și l-au dus la un ofițer care a fost în quartir la Csiki Iózsef – și acolo locuitorii au spus despre el că este bine (că l-au arestat) căci Bucur este bun pentru spânzurătoare și comerciant precupeț.

Mai ai ceva de spus?

Nu mai am nimic de spus doar aceea că chiar atunci Garan György a spus: să învingă maghiarii, în timp ce acest hoț român aici, acum, însemnează ce este în căruțe și trimite la Puchner.

Sunteți cumva prieteni sau în supărare cu cercetatul, învinuitul?

Nu sunt, dar nici nu prea l-am cunoscut înainte.

Dar pentru acest răspuns nu va promis cineva, ceva?

Nimic. Semnează Dénés Szuszana, soția lui Balogh Peter.

2. Garan György, blănar, Tg. Mureș, 32 de ani, reformat, căsătorit, cu copii, după depunerea jurământului răspunde:

Vorbește cu adevăr, cuviincios, respectuos, de ce a fost arestat Bucur Ioan, comerciant român?

Nu demult, dar timpul precis să-l spun nu știu – în cetate sosind căruțe cu muniție, am venit aici și sub fereastră am auzit vorbind, m-am oprit și am văzut că pe drumul spre biserică stau căruțe cu muniție, în jur întreba și cerceta Bucur Ioan și cineva a anunțat că printre căruțe, Bucur Ioan cercetează; a și venit un căplar, un călăreț, l-a prins de brațe și cu al treilea l-au dus la casa d-lui Csiki Iózsef, la ofițerul care stă acolo. Eu în timpul spus am venit cu unul Nagy Iános pe nume, plugar, care a văzut acestea. Pe Bucur l-au întrebat de ce a venit aici sus? La care acesta a răspuns: că de aceea ca să cumpere un mânz, însă el niciodată nu a obișnuit să cumpere cai, dar să și țină. În timpul lui Clococcean, în timp ce am fost odată la prăvălia lui Fogarași Dumitru să fac cumpărături, acolo a fost prezent Bucur Ioan și mai mulți, cam 5-sau 6, atunci am auzit cum Fogarași Dumitru a citit o scrisoare, am auzit din gura lui Fogarași că pe maghiari pe toți trebuie să-i stârpească.

Mai aveți ceva de spus?

Răspuns: nimic.

Sunteți rudă, prieten cu învinuitul? Pentru acest răspuns va obligat cineva cu ceva?

Nu sunt nimic cu el, nimeni nu mi-a promis nimic. Semnează, Garan György.

3. Nagy Sámuel, Tg. Mureș, meșter de tălpi, reformat, 69 de ani, căsătorit, cu copii, după depunerea jurământului, răspunde:

Spune din ce cauză a fost arestat Bucur Ioan?

Am auzit că aici în cetate s-a uitat printre căruțele cu muniție și de aceea l-au arestat. Eu însă am auzit acestea de la soldații români și de la Balogh Peter. Semnează Nagy Sámuel.

4. Tolnai Agnes, soția lui Vojka Antal, 28 de ani, reformat, căsătorită.

Spune de ce a fost arestat comerciantul, Bucur Ioan?

Nu demult, când aici în cetate, au ajuns căruțele cu muniție și eu am venit aici sus și

am văzut că Bucur Ioan a cercetat cu amănuntul căruțele cu muniție, în fiecare ce este, până când l-au prins și l-au dus în închisoarea orașului.

Dar ești ceva prieten sau ceva cunoștință cu Bucur Ioan?

Nu sunt. În cunoștință sunt într-atât încât el este un om rău și îl cunosc ca dușman al maghiarilor. Am auzit când i-a înjurat pe maghiari de D-zeu, și a amenințat că muscalii îi vor învăța minte pe maghiari.

Pentru acest răspuns v-a promis cineva, ceva?

Nimeni, nimic. Semnează, Tolnai Agnes.

Răspunsurile citite, numele scrise mai jos au fost întărite cu semnătură sau cu cruce. Semnează, Balogh Ferencz, Márk Iános, Szántó Gergely, comandant, Lukácsi Sándor, Szabo, Szatsvai Imre.

Tg. Mureș, 3 martie 1849, s-a continuat cercetarea.

5. Plugarul Nagy Iános, Tg. Mureș, 38 de ani, reformat căsătorit cu copiii, după depunerea jurământului răspunde:

Dacă ai fost prezent la arestarea lui Bucur Ioan și dacă ai fost prezent, spune de ce a fost arestat?

Din auzite știu că Bucur Ioan, pentru ceva însemnări a fost arestat și după ce l-au prins, am văzut că l-au condus ceva cătane, altceva în această cauză nu știu să răspund nimic.

Nu ești cumva prieten cu învinuitul?

Dar pentru acest răspuns cineva, ceva v-a promis, dăruit?

Nu sunt în cunoștință cu el sau prieten, și mie nu mi-a promis pentru acest răspuns nimeni, nimic. Semnează, Nagy Iános. Acestui martor după ce i s-a citit mărturia sa, i s-a dat în mână și a întărit-o cu semnul crucii.

În zilele de mai sus scrise s-au pus față în față cu acuzatul:

1) Confruntarea lui Bucur Ioan cu Dénés Susana, din Podeni, soția lui Balogh Peter. Ea a recunoscut declarația și în fața lui Bucur Ioan. Bucur Ioan însă tăgăduiește.

Semnează, Dénés Szuszana și Bucur Ioan.

2) Confruntarea lui Bucur Ioan cu Tolnai Agnes, soția lui Vojka Antal. Soția lui Vojka Antal, a recunoscut declarația care a fost citită în fața lui Bucur Ioan și a susținut că a spus adevărul – cu acea adăugire amintind despre înjurături și amenințări.

Semnează, Tolnai Agnes.

3) Confruntarea lui Bucur Ioan cu Garan György. S-a citit declarația înaintea sa și a lui Bucur, Garan a susținut că a spus adevărul.

Semnează, Garan György. Bucur Ioan a spus că s-ar putea ca Dumitru Fogarași să fi citit acea scrisoare și aceea se poate ca el atunci să fi fost acolo, dar despre acest lucru nu își amintește. De altfel, lui Fogarași i-a umblat mult gura. Despre verificarea căruțelor cu muniție neagă cu tărie.

Semnează Bucur Ioan.

Tg. Mureș, 5 martie, 1849, continuă cercetarea și interogarea.

6. Szatmári Sándor, Tg. Mureș, măcelar, 35 de ani, reformat, căsătorit cu copii.

Spune respectuos, de ce a fost arestat Bucur Ianos?

În vremea apropiată, în timp ce în cetate au sosit căruțe cu muniție, am venit și eu; aici la poartă m-am întâlnit cu Bucur Ioan. L-am întrebat, „tu ce cauți aici”, el a spus: „oh, dar eu nu am aici de lucru ca și oricare?”. De îndată l-am văzut mergând spre căruțele cu muniție, a întrebat ce este în fiecare, acelea pe o hârtie, în secret, le-a notat. Eu în mai multe rânduri, îmi amintesc că de două ori l-am văzut în cetate cercetând căruțele cu muniție, i-a întrebat pe căruțași, dar în această căruță ce este? De aceea l-au prins. Când români au fost aici arătând spre domnii străini refugiați a spus românilor: „nu pe aceia să-i omorâți”, a afirmat aceasta uitându-se spre mai mulți cetățeni. După aceea cu tribunii mândrindu-se, i-a înjurat pe maghiari. Lui Fogarași i-a fost mare partener tutungiu. Unul Man pe nume și Fülep Iosif au râs, au înjurat și amenințat pe maghiari.

Nu ești cu învinuitul ceva cunoștință, pentru această declarație nu ai primit ceva?

Nu sunt cu el în prietenie, nu mi-a promis mie nimeni, nimic.

Nu mai altceva de spus?

Mai am atât de spus, că Bucur Ioan în timpul lui Clococan, pe un cancelist fiscal, românii l-au jefuit, românii l-au prins și numai prin mai multe cereri l-au iertat.

Semnează, Szatmári Sándor. Citită în fața lui i-a lăsat-o în mână și a întărit-o cu semnătură. Semnează toți membri comisiei de cercetare menționați anterior.

Sentința – prezentarea cazului:

Bucur Ioan din Tg. Mureș, 34, ani, disunit, comerciant, căsătorit cu copii.

Citația a fost adusă d-lui Ferenczi, cercetarea l-a găsit vinovat de spionaj și l-a întemnițat. Cercetarea cazului: Căruțele cu muniție sosind în oraș, pe acelea le-au mână în cetate unde Bucur Ioan a însemnat umplutura lăzilor și încărcătura butoaielor. De aceea l-au prins și l-au dus la domnul maior, de acolo l-au trimis în temniță. După cercetarea înscrisurilor și răspunsurile martorilor a ieșit la lumină: că fapta nu poate fi demonstrată căci Bucur Ioan nu a recunoscut nici o mărturie. Martorii 1, 2, 4, 6 au văzut cu ochii lor cum cerceta și însemna muniția din căruțe, spre înțelegerea adevărului nimic nu știe să aducă, numai tăgăduiește.

Tribunalul militar aceea poruncește: făptașii de spionaj, trădătorii și ucigașii, toți să fie pedepsiți la moarte prin spânzurătoare, chiar dacă numai cu încercarea (de a spiona) rămâne, să fie pedepsit la moarte prin spânzurătoare. În împrejurările date să se țină seama de faptul că nu s-au găsit nici un fel de acte, înscrisuri pentru vina indicată. Hotărârea aceasta este: Să fie osândit 5 ani la temniță de șanț, în fiare ușoare. Tg. Mureș, 31 martie 1849, Ferenczi Elek, procuror prim².

Bucur Ioan a fost consultat la 7 aprilie 1849 de medicul Miklós István care a constatat că având o puternică constituție a trupului inculpatul poate suferi orice fel de pedeapsă „fără a se naște lucruri primejdioase pentru sănătate”. La cererea procurorului militar Ferenczi Elek, medicul confirma rezultatul consultației medicale indicând faptul că osânditul poate suferi întemnițarea, la șanțuri, (sancz fogsagba) și legarea în fiare³. Tribunalul militar suprem din Debrețin constata la 8 aprilie 1849, după transmiterea actelor de cercetare că procesul inculpatului Bucur Ioan învinuit ca spion nu s-a desfășurat în conformitate cu

procedura penală lipsind actele de cercetare precum și cele referitoare la sentință: declarațiile martorilor, Dénés Szuszana, Garan György, Tolnai Agnes, Szatmári Sándor; actele procesului: procesul verbal, instrucțiunea, procesul verbal al sentinței Scaunului de judecată, sentința, etapele cercetării. Tribunalul a greșit neluând în considerare și declarațiile inculpatului, procesul verbal al confruntărilor, declarația lui Tolnai Agnes care nu a fost luată în considerare pe motiv că era însărcinată deși aceasta nu împiedică judecata, în sentință nefiind consemnate faptele⁴. Pentru a justifica pedepsirea lui Bucur Ioan, tribunalul suprem de judecată al armatei din Debrețin și ulterior din Budapesta cereau în lunile mai – iunie 1849 actele procesului penal.

Bucur Ioan va fi fost întemnițat conform sentinței tribunalului militar suprem al armatei maghiare și eliberat odată cu venirea trupelor rusești în Tg. Mureș. În procesul de stabilire a conduitei politice a celor 96 de români locuitori în orașul Tg. Mureș în timpul evenimentelor de la 1848-1849 desfășurat între 3-5 martie 1850, la poziția 83 este menționat numele lui Bucur Ioan: „a slujit în armata de pază”⁵.

Deși relativ puține la număr, prin documentele prezentate am reușit să aducem la lumină din timpul istoric imaginea unui român din Tg. Mureș implicat în evenimentele revoluționare ale anilor 1848-1849, necunoscut până în prezent în literatura de specialitate. Un nou nume, Bucur Ioan, comerciant român din Tg. Mureș completează lunga listă a celor care au căzut victime autorităților maghiare. Informațiile inedite conturează atmosfera ce domnea în orașul de pe Mureș, sentimentele și relațiile dintre locuitorii în perioada revoluției.

Drd. Ana HANCU

Note – Notes

1. Direcția Județeană Mureș a Arhivelor Naționale, Fond *Primăria Tg. Mureș*, Colecția de documente 1848, dos. 384
2. *Idem*, dos. 404
3. *Idem*, dos. 482, 384

4. *Idem*, dos. 405
5. Pál Antal Sándor, Marosszék és Marosvásárhely az 1848-1849-es forradalom és szabadságharc idején, Székeyudvarhely, 2001, p. 506

Preotul Nicolae Stoicovici din Jacu și frații săi și „răsplata” primită pentru devotamentul lor în Revoluția din 1848-1849

Cuvinte cheie: Revoluția de la 1848-1849, Transilvania, evenimente dramatice, preoțimea română
Key words: Revolution from 1848-1849, Transylvania, dramatic events, Romanian clergy

Abstract

In August of 1849 the Transylvanian Romanian priests came back home, in their villages placed in the valleys between the two Târnave, from "wandering" in "Țara Românească". In that period arrives home, in the Romania Jacu, Orthodox priest Nicholas Stoicovici. But the joy of their return, lasts less than a month, the priest's "reward" for his function as a tribune of the Legion III "Mariusiana" was composed of his arrest and detention, accused unjustly by the local Hungarian nobles.

„O minune! Fiind noi cu împăratul, ne robesc rebelii împăratului”. (pr. Nicolae Stoicovici)

În luna august 1849 se întorc preoții noștri români acasă, în satele lor așezate pe văile celor două Târnave, plecați în „bejenie” în Țara Românească, precum păsările călătoare¹. Ajunge acasă în Jacu Românesc și preotul ortodox Nicolae Stoicovici, în preajma sărbătorii de Sfânta Maria Mare, împreună cu soția, cei trei copii și fratele Lazăr. Dar bucuria reîntoarcerii nu durează nici o lună, căci autoritățile austriece, nou instalate în Transilvania, încă înainte de a fi dat guvernatorul Ludovic de Wolhgemuth decretul de înființare a comisiilor „de purificare” din 18 septembrie 1849², de care nu vor scăpa nici românii, care au fost loiali împăratului în lunile de groază ale anului 1848-1849, când și-au lăsat slujba la altar, și au devenit **prefecți și tribuni**.

Care a fost „răsplata” preotului Nicolae Stoicovici, în calitatea sa de tribun³ al Legiunii a III „Mariusiana” sub comanda prefectului Vasile Moldovan din Chirileu⁴, ne spun documentele:

În „puterea nopții” de 10/11 septembrie 1849, este arestat din ordinul generalului de armată austriac Francisc von Chavanne, în urma unui denunț făcut de contele Kornis Imre și Toldalagi «Mihail?», pentru rechizițiile⁵ făcute pe seama lagărului românesc ce a acționat pe Târnava Mică, prins ca un hoț „de domnul Troscoi⁶ din Vesca scaunu Odărheului” și adus la închisoarea din Târgu Mureș, unde va sta un an „nejudecat și necondamnat”.

Din temniță preotul Nicolae Stoicovici își va scrie plângerea sa⁷, făcută în data de 23

septembrie 1849, pe care protopopul ortodox al Cetății de Baltă, Ioan Fechetici, o va trimite episcopului Andrei Șaguna, în care își spune toată povestea arestării: despre acuzele aduse de cei trei nobili, contele Kornis, Toldalagi și Torockkai, în urma cărora a fost arestat, în toiu nopții de 10/11 august, lăsându-i la locuința sa și 8 cătane care trebuiau hrănite, când după jaful avut „ne lăsându-mi ungurii astă iarnă, nici cină de o sară”. La toate învinuirile va aduce argumente bie întemeiate: 1. Împreună cu „feciorii din loagăr” ar fi luat din curțile domnești pâine și vin pentru aprovizionarea lagărelor românești, dar el a executat doar ordinul venit de la comandant; 2. L-ar fi îndemnat pe socrul său să-și aducă vitele care i-au fost sechestrate în iarnă, care au fost duse „de biraie la curte”, fapt ce a dus și la arestarea socrului și cumnatului său – la care el n-a avut nici un amestec; 3. A fost pârât de „d[omnul] Torscoi” că ar fi luat 50 de florini de la dregătorii curții din Chimitelnic, în ziua de 25 iunie 1849, când au trecut rusești pe acolo. Dezminte, spunând că este o aberație, pentru care era amenințat cu spânzurătoarea, explicând că el s-a întors din Țara Românească numai în 14 august 1849, împreună cu preoți din Hetiur, Albești, Boiu Mare și Săcel, mărturie stau toți poporenii satului – eu „n-am putut lua din Țara Românească bani în Ardeal, lucru peste fire”. Nu poate să creadă ca el să pătimească în temniță, pentru „pâra rebelilor domni”, cei care s-au ridicat împotriva împăratului și cei care în iarnă i-au schinguit fratele mai mic, pe Alexandru, înainte de a-l împușca, ca pe Hristos. În aceeași noapte de 10 septembrie 1849, au încercat să-l prindă și Lazăr celălalt frate și nereușund, i-au lăsat trei

cătane „în jucuție” până se va întoarce. Exclamă cu durere: **„O, minune! Fiind noi cu împăratul, ne robesc «acum» rebelii împăratului!”**

În 18 octombrie 1849, întregul sat, „opștea” din Jacu Românesc⁸, vin în apărarea preotului lor scriindu-i episcopului Șaguna, că ei de aproape de un an au rămas fără preot, acesta plecând în Țara Românească „de frica ungurilor”, s-au bucurat de întoarcerea lui cu oștile imperiale, dar un „domn unguresc cu minciuni au adus cătane împărătești, viind noaptea ca pre un hoț” și l-au dus în închisoare. Cu lacrimi se roagă să intervină la autorități, pentru că ei cu toții vor depune mărturie în apărarea sa: „Dară, au vinovat, au nevinovat, noi poporul stăm chezășie pentru dânsul ori unde să va pofti, numai să să sloboadă, să nu perim, și trupește și sufletește”.

În data de 22 octombrie protopopul Ioan Fechetici⁹ îi răspunde episcopului că s-a deplasat în Jacu Românesc, așa cum i-a cerut, unde adunând credincioșii, le-a arătat memoriul preotului, întrebându-i dacă sunt adevărate cele scrise, sau nu – și ei „cu o gură toți au răspuns, că e dreptă”, și pentru mai mare crezare, opt dintre bătrânii satului, au dat o declarație scrisă: „Dară, popa n-au fost să facă rău nicăirea, aceasta știm și mărturisim”, arătând cum a decurs prima arestare în satul Vețca, unde s-a dus preotul să-l împărtaşească pe un credincios, iar contele Imre Kornis: „simțind că e popa în sat, cu o cătană l-au poftit la dânsul, popa «numai» decât au mers, numai l-au ariștăluit, și nu l-au slobozit fără închizași, care s-au și făcut”, dar ajuns în sat, a fost prins din nou, luându-l din casa socrilor, unde locuia „fiindu-i casa stricată de unguri”.

„Cu multă durere în suflet” aleargă la episcop și soția preotului, Xenia Buzaș¹⁰, care se jeuiește despre starea jalnică în care se află soțul ei, închis de nouă săptămâni fără să fie eliberat, nici în urma cauțiunii „cartea de chizeșie” depusă de episcop, îi cere să intervină pentru eliberarea lui, pentru a se putea apăra: „ca singur să-și poată căuta a sa nevinovăție, și militara execuție să se ridice de pre noi, că suntem la cea de pre urmă sărăcie aduși. N-avem părtinire de la nime altul, de nu vom avea de la Măria Ta, ca de la un bun Părinte”.

Episcopul Andrei Șaguna intervine în 20 noiembrie 1849¹¹, trimite lui Heydte, Comandantul districtului militar Odorhei, o scrisoare

în care îi cere să intervină, în cauza preotului Nicolae Stoicovici, privind urgentarea anchetei și eliberarea lui, arătând că acesta a fost nevoit să fugă în Țara Românească „să se ferască de furia rebelilor care-l prigoneau din cauza devotamentului și credinței sale față de Tron”, iar la întoarcere, un denunț al contelui Imre Kornis a dus la arestarea lui de două ori: prima dată a fost eliberat pe cauțiune, iar apoi, trimis la închisoarea din Târgu Mureș” fără a fi vinovat cu ceva, după cum spun credincioșii lui” – împreună cu el au fost ridicați și socrul și cumnatul său. Acesta îi răspunde¹², arătând că a poruncit judecătorii militare din Târgu Mureș „ca pe zisul preot s-au să-l ieie înainte, s-au să-l sloboadă din prinsoare pe cauțiune”.

Tribunalul de război din Târgu Mureș, prin locotenentul-colonel auditor Gampert răspunde în 9 ianuarie 1850¹³, districtului militar Odorhei, explicând de ce nu s-a început anchetarea celor trei arestați: a preotului Nicolae Stoicovici, a lui Vasile Buzaș, și Ioan Buzaș. La dosar se află numai plângerea contelui Toldalagi, în care se aduceau celor trei învinuiri privind: furturi de cai de rasă, porci, oi din curțile nobiliare, dar și de „judecăți justițiare arbitrar” la care aceștia ar fi fost părtași. N-a ajuns încă denunțul contelui Imre Kornis.

Nefiind mulțumit de răspunsul Tribunalului de război din Târgu Mureș, episcopul Andrei Șaguna intervine la guvernatorul Transilvaniei Ludovic de Wolgemuth¹⁴, arătându-i că arestarea preotului din Jacu s-a făcut numai la „simpla expoziție verbală a contelui Kornis, care încă până astăzi n-au arătat nimic în scris, iar celălalt pârâș al său, Toldalagi, acesta numai din vreo câteva «acuzații» au făcut asupra zisului preot” – și pentru aceste învinuiri nedrepte, preotul „se deține în prinsoare din 10 septembrie 1849 până acum, adică 4 ½ luni”, îi cere să intervină și să binevoiască a porunci „să să sloboadă, zisul preot din prinsoare, și așa slobod să se cerceteze vina lui, cu care se împovărează”.

Guvernatorul Ludovic de Wolgemuth îi va răspunde prin adresa din 5 februarie 1850¹⁵, prin care îi aduce la cunoștință că a cerut tribunalul de război, urgentarea audierii și eliberarea pe cauțiune. Referitor la acuzele aduse de români, împotriva contelui Toldalagi Mihai (?), că acesta se face vinovat de omorârea românilor de la Luna¹⁶, care s-au opus în 11-13 septembrie 1848 legii de recrutare, îi

răspunde că nu are date, că acest nobil: „în vara lui 1848 «acesta» a pus să omoare 20 de români la Luna pentru că această localitate nu voia să dea recruți, a fost ordonată cea mai aspră cercetare, cu adăugarea că în cazul confirmării acesteia, groful Toldalagi va fi luat, pus în fața tribunalului de război și judecat”. Cere episcopului, să-și îndemne preoții să scrie mai multe „plângeri dese despre acesta”.

Partenie Trombitaș, protopopul ortodox al Târgu Mureșului, începe să „privegheze” el asupra arestatului preot din Jacu, încercând cum spune el, tot felul „de măscări” pentru a-l ajuta. Într-o scrisoare trimisă în 24 martie 1850¹⁷, îi prezintă episcopului, starea jalnică din temniță „acela preot tot prins zace, închis într-o casă «celulă» cu cei mai de jos oameni, fără a-i fi iertat ca să poată ieși la aer curat, macar în mai multe zile odată”. Investigații făcute până acum, nu au dat rezultat, și dacă ancheta nu va fi grăbită, preotul ar putea fi „poate fi osândit, că actorii dânsului nu încețază a face mișcări”. Îi cere „a mai lucra” în apărarea acestuia, pentru că acasă, drept pedeapsă, preoteasa cu copiii este obligată să întrețină și patru cătane, ca executori. În 3 aprilie 1850¹⁸, apar noi informații arătând că preotul este bolnav și n-a încă chemat la interogatoriu, nici în urma „cărții de chezașie a Prea Luminat Mării Tale”.

La Sinodul bisericii ortodoxe din Ardeal, ținut în data de 12/24 martie¹⁹, protopopii aduc în rapoartele lor acuze grave dregătorilor locali, care la orice denunț neîntemeiat îi arestează pe preoți. Prin adresa nr. 231 din 2 aprilie 1850, episcopul îl va informa pe guvernator, despre plângerile preoților, despre care se fac referire în „paragraful 10” al sedinței.

Guvernatorul nu întârzie cu răspunsul său, cerând în 10 aprilie²⁰ să i se aducă mai multe date despre incidente întâmplate, cauzele lor și persoanele implicate.

Un amplu memoriu²¹ va înainta episcopul în 22 aprilie 1850, însoțit de plângerile preoților: preotul Ioan Candrea din Neagra, Georgie Popovici din Secășel (Beșinău), Nicolae Repede din Gioagiu de Sus, în care își vor descrie calvarul prin care au trecut în revoluție, dar și pătimirile de după. Nu lipsesc nici informațiile despre „arestuirea și deținerea parohului nostru din Jacod, Nicolae Stoicovici în prinsoare mai multe luni, fără a i se ști

vina” (anexe nr. cons. 120/ 1849, 20 și 139/ 1850).

Protopopul Partenie Trombitaș se roagă din nou de episcopul său, prin scrisoarea²² trimisă în 9 iunie 1850, în care se plânge că în săptămâna Paștelui s-a dus să-i pregătească pe arestații români pentru marea sărbătoare, bazându-se pe decretul gubernial nr.5970 din 15 martie 1850, prin care preoții erau obligați să facă slujbela arestați. Dar la preotul Nicolae Stoicovici și la „consoții săi” i-a fost interzisă intrarea, a fost plimbat de acolo până colo. Cu „auditoriu”, din cauza că nu știa nemțește, nu s-a putut înțelege, iar acesta mai târziu prin „profosul” i-a transmis că „la arestanții, până nu-i va examina, nu-mi este iertat”. O altă încercare făcută în 24 mai, făcută „printr-o scrisoare nemțească”, nu a dat rezultat, iar după refuzul din 9 iunie 1850, episcopul va interveni din nou la guvernator, prin adresa din în 2 iulie²³, în care îi va descrie toate încercările făcute de protopopul ortodox al Târgu Mureșului de a intra să facă slujbe la arestați dar de fiecare dată a fost refuzat de autoritățile locale, și-i cere: „ca acesta să dea dispoziție ca să nu se mai interzică intrarea în penitenciar a susnumitului protopop, în scopul amintit mai sus”.

Prin notarul consistorial, Grigorie Pantazi, va fi înștiințat protopopul Partenie Trombitaș, prin scrisoarea din 21 iunie 1850²⁴, despre vizita pe care o va face guvernatorul Transilvaniei Ludovic de Wolgemuth în orașul Târgu Mureș, cerându-i să-l întâmpine pe acesta cum se cuvine, chemând alături de el și alte persoane laice: „și apucați-vă și vă puneți toate păsurile pe hârtie, dară sincer și fără patimă. Și apoi sosind Excelența Sa acolo, așterneți-le înalt acelaș, povestindu-i cu gura cele ce aveți a le suferi din partea maghiarilor, dar, mai cu seamă, cauza preotului din Jacod să o aduceți cu energii înainte”.

Imediat după întâlnirea avută cu guvernatorul, căruia a reușit să-i înmâneze memoriul său²⁵, îi va povesti episcopul său²⁶ în aceeași zi cum s-au desfășurat lucrurile: „Astăzi 3/15 iulie, luni, am avut norocire de Excelența Sa Domnul guvernator Vohlgemuth, pre care atâta în scris cât și cu gura l-am rugat despre următoarele: «Printre cele 9 puncte, pe primul loc» 1. Eliberarea, au de va fi cu neputință, pertractarea cauzii arestatului preot de la Olah Zsakod «Jacu Românesc», Nicolae Stoicovits, arătând că unii din cei de

frunte arestați politici, să eliberează, precum Biro Mihaly, iară pentru mine nice ca să le fac rugăciune, nu m-au iertat auditorul local. La care mi-au răspuns: că Excelența Sa nu știe vina care-i și cât de mare poate să fie, însă să mai fiu așteptătoriu, că mai sunt și alți preoți arestați, precum Prodan «Probu n.n.» la Belgerad «Alba Iulia», și va fi cu aducere aminte”.

Nu știm cu precizie când a fost eliberat din închisoare preotul Nicolae Stoicovici din Jacu, dar într-un alt memoriu adresat guvernatorului, în 4 februarie 1851²⁷, de protopopul Partenie Trombitaş, scris în apărarea sa și a servitoarei sale arestate, dă o explicație numeroaselor arestări de prin părțile noastre, unde: „este vorba de o ură națională pronunțată, de executarea unei răzbunări față de români. Așa este cazul preotului român din Jacu Românesc, căruia, după ce a stat un an întemnițat, la eliberare nici nu i s-a spus de ce a fost închis. Iar socrul său, nici nu a fost întrebat timp de un an și jumătate cât a stat închis, de unde este. Un caz similar se întâmplă și cu Cătană Ghița²⁸ din Odorheiu «Odrihei n.n.» care este întemnițat nevinovat și caută degeaba ajutor”.

Întors acasă, credem, în luna septembrie 1850, va trebui să se confrunte cu o altă problemă sensibilă, cea confesională: fostul preot unit din satul său, Ioan Boiu, în anul 1844 a părăsit preoția intrând în armata de cavalerie maghiară „koșut husariu”, încredințându-i pe cei 4 credincioși uniți pe care îi avea în Jacu Românesc, preotului Nicolae Stoicovici, conform unei declarații scrise și semnate, pe care chiar el i-a trimis-o episcopului Andrei Șaguna²⁹. După terminarea revoluției, acest „koșutian”, cum îl numeau credincioșii, s-a rugat să-l primească ca notar și, fără să mai țină cont de cuvântul dat, după o perioadă scurtă de timp, vine în sat și își cere înapoi drepturile avute ca preot, primind de la protopopul greco-catolic al Târgu Mureșului, Ilie Farago „o slobozenie” să fie din nou preot greco-catolic. Începe să adune recolta de pe pământurile parohiei muncite de alții, el fiind „adunătoriu”, fapt ce va aduce supărarea credincioșilor, care nu mai doresc în satul lor mic două religii, neavând niciun preot cu ce să se întrețină. Obștea satului cere episcopului prin memoriul lor³⁰, întărit de preotul Nicolae Stoicovici, recent eliberat din închisoarea Târgu Mureșului, să-i îndrume cum să pro-

cedeze, ca să nu greșescă „împotriva mai marilor noștri”. Se întrebau cum poate „koșuteanu” Ioan Boiu să ceară să se întoarcă la parohia sa pe care a părăsi-o de bunăvoie, el, care a fost potrivnic împăratului, și care în timpul revoluției îl căuta pe preot și pe fratele său Lazăr, ca să-i predea autorităților maghiare, și dacă nu măcar un copil al preotului, pe care să-l ia „în sosie”. Preotul lor, care pentru „credința ținerii tronului”, a avut parte numai de nenorociri: nevoit fiind să fugă în Țara Românească cu copiii și cu fratele Lazăr, în vreme de iarnă „numai cu ce au fost pre noi, iară ce am avut, toate ni le-au luat rebelii maghiari, pintru cari, suntem gata a peri, neavând cu ce trăi”. – și întors acasă, va afla cea mai cumplită nenorocire care s-a abătut asupra familiei sale: omorârea în chinuri groaznice a fratelui mai mic, Alexandru. Este zguduitoare descrierea făcută de preotul Nicolae Stoicovici: „Iar, pre un frate mai mic care au rămas acasă, neputând scăpa din mâinile ungurilor, l-au chinuit mai rău decât toate omucișii (?), străpungându-l cu sabiile, l-au legat și l-au dus la Udvorhei, și l-au pironit cu cuie între 2 stâlpi, într-o noapte, iar a doua zi, l-au dispironit, și apoi l-au puscat”.

De ce a plătit cu o moarte atât de groaznică tânărul căpitan Alexandru Stoicovici, câteva date le aflăm dintr-un raport al comisarilor, Kontz Imre și Nagy Jozef³¹, datat Odorheiu Secuiesc, 23 februarie 1849, trimis comisarului plenipotențial al Transilvaniei, Csány László. Sub incidența ordinilor date „de tiranul păgân”³², fiorosul Csány, au căzut mulți români și din satele Târnavei Mici, care făcut parte din în „tabăra dușmană”. Au fost urmăriți, arestați și au plătit cu viața, dar și cu pierderea averii. Într-o zi, de iarnă geroasă, 23 februarie 1849, vor fi prinși ca „instigatori și răufăcători ai poporului maghiar”, 10 tineri români, care au făcut parte din taberele românești, printre care: 1. Stoicovici Alexandru, fost căpitan în tabăra românească care a luptat alături de fratele mai mare, preotul Nicolae Stoicovici, care a fost numit tribun; 2. Gligor Todor din Jacodul Maghiar, este anchetat pentru declarația făcută, că „maghiarii numai o zi «mai au de trăit»”, obligându-i pe secui să-i care lemne sub amenințare, că „le va împărștia cenușa în vânt”; 3. Kadar György, care deși maghiar, a fost „unealta taberei românești în distrugerea și jaful curților nobiliare”; 4. Suci Mihai din Eliseni a fost omul de

încredere al „tribunului popă românesc”, care și în toamnă i-a atacat pe maghiarii de acolo, spunându-le, că: „maghiarii și secuii nu au ce căuta nimic în Țara Ardealului, și să se care în Sciția, de unde s-au împrăștiat”; 5. Socaci Iosif, a scăpat, dând „scrisoarea cu numele” celorlalți; 6. Baian Ilie din Vidacutul Românesc, va fi acuzat că a fost „mâinile și picioarele popii românesc”, tribunului din Jacu Românesc; Ceilalți patru, de la nr. 7, 8, 9, 10, toți din Vidacutul Român: Kuszta Ioan, Suci Nonu, Maior Ilie și Tamași Mihai, vor fi judecați, că au fost „conducătorii pustirii curților alodiale din Vidacutul Românesc” și a celor din satele vecine; 11. Câmpean Dumitru, ca birăul „convenție domnială” al curții nobiliare din Vidacutul Românesc, în loc să apere bunurile, a ajutat la prădare, fiind părtaș în mod egal cu ceilalți. Românii care și-au părăsit domiciliul, de frica „peririi vieții”, li s-a sechestrat și întreaga avere³³, după ordinul dat de comisar.

De la cei arestați și de la alții menționați în raport, care și-au părăsit satele, au fost adunate animale mari de tracțiune: cai, vaci, boi, bivoli, un număr de 42 capete. Numai de la familia Stoicovici, s-a luat: de la Alexandru, 3 vaci; Lazăr, 2 vaci cu lapte, 1 mînz; preotul Nicolae, 1 vacă și 2 junci, și 2 iepe, dar și 4 porci, 12 oi, bucate, hainele, și „2 slămini cu toate ale lor”. Dar celor menționați, li s-a con-

fiscat și terenurile agricole, fraților Stoicovici³⁴: lui Alexandru «fiind plecat în ceruri» i s-a luat un intravilan pe care era o casă nouă, șură și poiată, precum și o grădină de legume; loturi de pământ pentru semănătura de primăvară, de toamnă, în alt hotar și de cosit – în valoare de 1196 florini și 40 creițar; Lazăr, mai sărac, un pământ – în valoare de 10 florini; iar preotului, de 31 florini, restul fiind al parohiei.

Nu știm care a fost sentința celor 10 români anchemati în 23 februarie 1849, dacă au avut același sfârșit cumplit, asemănător cu cea a căpitanului Alexandru Stoicovici, s-au au avut norocul să scape vii.

Cei trei frații Stoicovici erau fiii preotului Gheorghe care slujea în Jacu și pe la anul 1833³⁵. Poate, bunicul lor era diacul Alexandru, care copia un frumos manuscris *Octoih*³⁶, pe care făcea următoarea însemnare: „Și am scris eu Alexandru diacul din Jacu Rumânesc, 1766”. Cel care va duce tradiția de preoți a familiei mai departe va fi Ioan, pe care îl ducea tatăl Nicolae Stoicovici în 1857, să-l însoare, cu fiica mai mare a preotului Ștefan Iacovici din Mureșeni (un alt martir, arestat de două ori în timpul revoluției și 1852, moare tânăr la numai 50 de ani, lăsând în urmă 4 fete mici, orfane de mamă), va ajunge unul dintre preoții cei mai luminați ai protopopiatului ortodox Târgu Mureș, îl găsim preot în satul socrului său, și pe la 1904.

Elena MIHU

Note – Notes

1. Ioan Răuțescu, *Preoți din Ardeal refugiați în județul Muscel la 1849*, în „Biserica Ortodoxă Română”, an LIV, 1936, nr. 4-4, p. 149-151; Mircea Păcurariu, *Revoluția românească din Transilvania și Banat în anii 1848-1849. Contribuția Bisericii*, Sibiu, 1995, p. 150; vezi și Elena Mihu, *Protopopul Nicolae Ghișia din Paloș în evenimentele revoluționare din 1848-1849*, în „Angvstia”, nr. 10, 2006, p. 38.
2. George Bariț, *Părți alese din istoria Transilvaniei pe două sute de ani în urmă*, vol. 2, Sibiu, 1994, p. 782-783; *Mișcarea națională...*, vol. 1, p. 72-73; în ANDJ Mureș, fond *Protopopiatul Ortodox Târgu Mureș*, dos. 5, f. 60.
3. Mircea Păcurariu, *op.cit.*, p. 185-186.
4. Paul Abrudan, *Prefectul pașoptist Vasile Moldovan*, București, 1979.
5. Arhiva Mitropoliei Arhiepiscopiei din Sibiu, fond *Șaguna*, doc. 302/1850 – în Memoriul preotului

- Gheorghe Popovici din Săcășel trimis episcopului Andrei Șaguna, în care își descrie arestarea sa din luna septembrie 1849, găsim explicația rechizițiilor făcute din curțile domnești, în timpul revoluției, cu care au fost aprovizionate lagărele românești, și care s-au făcut, numai: „în urma poruncilor celor mai înalte venite atât de la Excelența Sa domnul General Comandante Baronul de Puchner, cât și de la Comitetul Român din Sibiu, și de la Domnul Prefect Axentii «Axente Sever» în anul 1848 și 1849 de a rădica bucate de la curțile Domnești, și a le duce la magazinele împărătești, sau la loagăre – au trebuit și comunitatea noastră de la Beșinău, a duce în mai multe rânduri bucate atâta la Blaj, cât și la alte locuri”.
6. Credem că este, Torockai Miklos comitele suprem al comitatului Turda, despre care G.

- Barițiu (*Pagini alese din istoria Transilvaniei...*, vol.2, 1994, p. 285) spune că a fost implicat în masacrul de la Luna din 11 septembrie 1848: „i se făcu și lui sete mare de sânge românesc, precum i se făcuse lui Bánffy la Mihalt”.
7. A.M.A Sibiu, fond *Șaguna*, doc. 120, f. 2-2v.
 8. A.M.A, fond *Șaguna*, doc. 120, f. 3.
 9. *Ibidem*, f. 4.
 10. A.M.A. Sibiu, fond *Șaguna*, doc. 302.
 11. *Ibidem*, doc. 120, f. 6 (concept lb. germană – traducerea documentelor făcute de Dorin Rus, cu mulțumiri).
 12. *Ibidem*, doc. 20 (lb. germană).
 13. *Ibidem*, doc. 186 (lb. germană).
 14. *Ibidem*.
 15. *Ibidem*.
 16. În *Gazeta de Transilvania*, XI, nr. 74 din 9 septembrie 1848, p. 306; G. Bariț, *op.cit.*, 285-284; Cornelia Bodea, *1848 la Români. O istorie în date și mărturii*, vol. 1, București, 1982, p. 900-903; Ion Mazere-Luneanu, Gelu Neamțu, *Masacrul de la Luna, septembrie 1848*, București, 2008; Gelu Neamțu, *Fața necunoscută a revoluției române de la 1848-1849 din Transilvania*, Cluj-Napoca, 2004, p. 152-182; *Ibidem*, *Revoluția românilor din Transilvania 1848-1849*, Cluj-Napoca, 1996, p.73-78; M. Păcurariu, *op.cit.*, p. 104.
 17. A.M.A, fond *Șaguna*, doc.302/1850
 18. *Ibidem*.
 19. *Actele Soborului Bisericii greco-răsăritene din Ardeal din anii 1850 și 1860*, Sibiu, 1860.
 20. A.M.A, Sibiu, fond *Șaguna*, doc. 302/1850 (lb. germană).
 21. *Ibidem* (concept lb. germană – traducerea Dorin Rus, cu mulțumiri).
 22. A.M.A. Sibiu, fond *Șaguna*, doc. 510/1850 (lb. germană).
 23. *Ibidem* (orig. lb. germană).
 24. ANDJ Mureș, fond *Protopopiatul Ortodox Târgu Mureș*, dos. 2, f. 22.
 25. *Ibidem*, dosar 5, f. 47-50.
 26. A.M.A Sibiu, fond *Șaguna*, doc. 649/1850.
 27. A.M.A Sibiu, fond *Șaguna*, doc. 157/1851.
 28. Peter Moldovan, *Pace și război. 1848-1849 în Transilvania centrală. Mișcările revoluționare și războiul civil*, Presa Universitară Clujană, 2008, p. 312.
 29. A.M.A, Sibiu, fond *Șaguna*, doc. 182/1850.
 30. *Ibidem*.
 31. Pál-Antal Sandor, Zepekzaner Jenő, *Az 1848-1849 és forradalom és szabadságharc Udvarhelyiséken* (Revoluția și războiul de eliberare în 1848-1849), Târgu Secuiesc, 2005, p. 218.
 32. „Porunca tiranului păgân”, cum spune G. Barițiu.
 33. Peter Moldovan, *op.cit.*, p. 312.
 34. ANDJ Mureș, fond *Târnava, Acte politico-administrative*, dos. 2026/1849.
 35. A.B.M.A. Sibiu, fond *Manuscrise*, nr. 322, I-2.
 36. Molitvenic.

Anexe

Anexa 1

Sibiu, 6/18 septembrie 1849 – Decretul guvernatorului Ludovic de Wolgemuth din 18 septembrie 1849 prin care s-au înființat „judecătorii cercetătoare” la Sibiu, Cluj, Alba Iulia, Reteag și Odorhei, și „comisiuni curățitoare” «purificatoare» la Târgu Mureș, Bistrița și Brașov.

Publicare!

Cu sugrumarea rebeliunii în Ardeal, a venit timpul ca toți aceia să se tragă la dare de seamă și să sufere cuvenita lor pedeapsă, care prin îndemnare și povățuire au slujit partidei celei răsturnătoare, sau care folosindu-se de terorismul cel domnitor, au slujit ca diregători la stăpânirea cea revoluționară, și de acolo, cu puterea ce o au avut, au săvârșit omoruri, furtisaguri și alte silnicii, împăcându-și lăcomia și nesațul patimii sale cele pline de pizmă și de răutate. Tot așa de lipsă este, că toți acei c[ezaro] r[egești] ofițeri și slujbași să se deosebească, și să se tragă la răspundere care

pe lângă toată puțința și mijloacele ce au avut de a se lipi pe lângă careva din dregătorii ori trupe împărătești, ei totuși la cuprinderea țării prin rebeli, de bună voia lor au rămas îndărăpt, și n-au fost gata la orice poruncă din partea legiuitului său domnitor, ori chiar jurământul cel pus aceleiași l-au frânt, fiindcă s-au alăturat din cauza tulburărilor, au luat slujbe de la aceștia, pe care nu i-au părăsit în vremea pe când partida insurgenților și-a dovedit destul de curat voința sa cea trădătoare (*crimen laesae majestatis*) «înaltă trădare n.n.» prin totala desfacere de dinastie.

Pentru aceste două propuneri pe lângă comanda cele militare și districtele acestei țări la Sibiu, Cluj, Belgrad (Alba Iulia), Răteag și Odorhei s-au întocmit judecătorii cercetătoare și comisiuni curățitoare «de purificare», cele din urmă după trebuință și într-alte locuri precum la Muresvașarhei «Târgu Mureș», la Bistrița și la Brașov, care fără întârziere își vor începe lucrările. Fiindcă diregătoriile cele legiuite pe timpul tulburării celei

anarhice au lipsit când s-au întâmplat atâtea degenerări, sălbăticiii aspre, fapte violente și arbitrare, silnicii și vătămarea credinței celei de supunere și a lor cunoștință despre acestea este defectuoasă și neperfectă, de aceea trebuie căutat ca pentru cercetarea acestor cazuri însemnate să se adune material (dovezi), ca cel vinovat să nu scape nepedepsit, celui păgubit după puțină să i se îndeplinească paguba cuviincioasă și ca nu cumva servitorii publici, din statul civil și militar, care a lucrat în contra jurământului său, să rămâie în deregătorie spre batjocura și rușinea celor credincioși. Aceste cercetări și cunoștințe (cunoștințe) care după cum se pofteste, fieștecare bine credincios pe numitele judecătorii le va ușura cât se poate prin împărtășiri adevărate și nepărtinitoare. Aceste cercetări și cunoștințe preliminare zic, formează fundamentul la funcțiunile judecătoriilor cercetătoare și comisiunilor curățitoare, a căror întocmire și lucrare prin aceasta se face tuturor spre acel sfârșit cunoscută ca tot omul să știe că cugetul nicidecum nu este ca cei vinovați să rămâie acoperiți ci voința cea dintâi este ca sălbăticiile și siluirile care în timpul domniei rebelilor s-au întâmplat, să se descopere și să se dea la lumină; făcătorii de rele să se pedepsească, și păgubiții după puțină să se despăgubească; după aceea, toți slujitorii cei necredincioși ai Maiestății Sale Împăratul, din deregătoriile cele publice să se depărteze.

Sibiu, 6/18 septembrie 1849

Baronul Ludovic Wohlgemuth m.p.

C[esar] r[egesc] Fedmareșal-locotenent

și în Marele Principat al Transilvaniei

Gubernator civil și militar.

(*Culegere de patente*, 1849, p.33-34)

Anexa 2

Târgu Mureș, 22 septembrie 1849 – Plângerea preotului Nicolae Stoicovici, trimisă episcopului Andrei Șaguna, scrisă în închisoare, în care descrie arestarea sa în toiu noaptea de 10/11 septembrie 1849, pentru mai multe acuze: că ar fi participat la jefuirea curților nobiliare, luând pentru lagărul românesc de pe Târnăvă (a lui Vasile Moldovan), vin și pâine; că i-ar fi îndemnat pe socrul său să-și aducă vitele sechestrare (la ordinul lui Csany). Drept pedeapsă, acum preoteasa trebuie să hrănească și 8 cătane – nelăsându-i ungurii „nici cină de o sară”, în lunile iernii, când plecat fiind în Țara Românească, cel mai mic dintre frații săi, Alexandru a fost împușcat, dar înainte a fost schinguit precum Hristos.

Măria Ta Prea Luminată D.D Episcop

Al nostru Prea Milostiv Părinte!

Cu jalnică inimă și cu ferbinți lacrimi fac cunoscute jalnica și trista soarta a întâmplării

mele din 30 avgust, prins fiind de d[omnul] Troscoi din Vesca [Vețca] scaunu Odărhăului, «care» în puterea nopții aducând cătane la sălașul meu, arăstăluindu-mă și dus fiind în temnița Oșărhăului, iar la sălașul meu o lăsat 8 cătane, preotesii jucuție, fiind și bolnavă și cu copii mărunți, și ne având nimic, nelăsându-mi ungurii astă iarnă nici cină de o sară.

1.a punctum. Că caută vinu d[omnul] Troscoi, care l-au cheltuit logăru astă toamnă, fiind eu trimis de d[omnul] comănde[n]d Fra[n]cu (?) Costandinescu cu feciorii din logăr la biraele de acolo «la» Vesca și Săndămeatăr «Sănmărgăhita?» să ducă pită și buți de vin, care le-au și plinit. Biraele, acum caută vinu «să-l arunce» pre mine și zac bolnav în temnița Oșărhăului «Târgu Mureș», preoteasa iar bolnavă de supărare, ține 8 cătane «în» jucuție.

Al 2. punctum. Mă vinovățește, având socru 2 boi robiți de la dumnealui, duși la o curte a Săndămeatăr? de astă iarnă, și neavând cu ce lucra și-au dat arătura de primăvară în parte, ducându-i ungurii și boii și 3 cai, iar cerând boii în primăvară în 3 rânduri, n-au vrut să-i dea, iar pe sămănatul grâului s-au dus feciorul socrului cu 3 feciori în Săndămeatăr? la biraele satului și s-au dus cu biraele la curte și au cerut boii, iar prefăcândușul nevrând să-i dea, 1 Kociș, i-au zis să-și sloboază boii, ca ai lui, și i-au slobod fără nici o larmă și i-au adus.

Și când m-au prins pre mine, au prins și pre socru și pre fecioru «său» pentru că și-au adus boii dumnealor, macar n-au fost nice slujitor acolo, nici n-au fost datori nici 1 crețar acolo. Mie îmi bagă vină, că i-am mînat eu cu puterea să-și aducă «boii». La care iar nu-s vinovat, poci adeveri cu sătenii și cu feciorașii care au adus boii, cu jurământ.

Așa [ne] robesc pre toți fără milă! Milostivește-Te părintește, a ne cerceta vina.

A 3. pontum. Sânt pârât iar de d[omnul] Troscoi, că aș fi luat de la diregătorii din Chimitelnice 50 de florini, cu trecerea muscanilor pre acolo din iulie 25. La care, iar n-are dreptate, că eu am vinit din Țara Românească numai avgust în 14 pre Sfântă Măria Mare, pintru care iar pot dovedi iar cu toți poporării mei și cu cinstiții părinți: Mihail Boiu din Hetiur, părintele Ioan Ianovici din Ferea[ha]z «Albești», Ilie Ianovici din Boiu Mare, părintele Dimitrie Păloșan din Andrașfalău «Săcel», fiindcă odată am vint din Țara Românească, așa dar n-am put[ut] lua din Țara Românească bani în Ardeal, lucru preste fire, iară ghinării din Oșărhău crede pără d[omnului] Troscoi asupra mea urzită și me-au amerințat [cu] spânzurare. La care punctum – de mă va căpăta vinovat, eu mă dau să mă puște, numai nu mă slobod din robie să Așa eu, pentru pără rebelilor domni, care au fost asupra împăratului, robesc amar, bolnav fiind, și de nimeni

nesocotit. Pre 1 frate al meu «Alexandru n.n.», astă iarnă «l-au schingiuit ca pe Hristos, și apoi n.n.» l-au pușcat. I-au rămas copiii săraci și i-au dus și 2 vaci cu lapte, au rămas muerea și copii săraci.

Pre 1 un frate «Lazăr n.n.», iar când m-au prins pre mine, au vrut să-l prinză și au scăpat «și i-au lăsat drept pedeapsă» la muerea lui, șad 3 cătane «în» jucuție, până va veni el. Având și dânsul pagubă cu venirea unguilor, 2 vaci cu lapte, 1 «una» au găst[-o] la o curte și s-au dus de au cerut-o și n-au vrut să i-o deie și așa au lăsat-o acolo nefăcând nice o vorbă slabă, și tot vrea a-l prinde.

O, minune! Fiind noi cu Înălțatul împărat, ne robesc rebelii împăratului!

Ale mele «pagube»: vite, 3 vaci, 2 iape, bucate, hainele, 2 slăni[ni] cu toate ale lor carnea și unt[u]ri, le-au dus ungurii, și acum am scăpat cu viața, acuma și aceia vreu, d(omnul) Mosor (?), a ni-o pārde. Cu mare durere din inimă, caz la mila Mării Tale, vezi-ne truda, vezi-ne necazul, și scoate-mă să-mi limpezesc pârile, s-au poruncește să mă trimită acolo la Sibii, ca să fiu cercetat de mila pârintească a Mării Tale.

Oșorheiu «Târgu Mureș» 19 septembrie [1]849

năcăjit și umilit fiu,
așteptând mângăoasa rezoluție,
Nicolae Stoicovici
(A.M.A, *fond Șaguna*, doc 120, f.1.)

Anexa 3

Jacu Românesc, 18 octombrie 1849 – Credincioșii ortodocși din Jacu Românesc arată nevinovăția preotului lor, care în timpul revoluției a fost nevoit să plece de acasă „de frica unguilor” și după ce s-a întors împreună cu oștile împărătești, într-o noapte, ca pe un hoț l-au ridicat și la dus în temnița din Târgu Mureș, în urma unui denunț al unui „domn unguresc”. Pentru eliberarea lui vor sta cu toți chezași, de e vinovat, sau nu.

Prea Luminate Și Prea Osfințite Doamne D. Episcopoe nouă Mil(ostiv) Părinte!

Iată noi opștea din Jacu Românesc din pricina foștii revoluții, mai de un an suntem prea pățiți fără preot, ducându-să [în Țara Românească] pentru frica unguilor, acum viind acasă când au venit oștile împărătești, eram foarte bucuroși și odihniți, însă din pâra unui domn unguresc care cu minciuni au adus cătane împărătești, viind noaptea l-au dus ca pre un hoț, în Oșorhăiu [Târgu Mureș], unde până acum e tot acolo.

După mila Prea Osfințit Mării Tale, au venit tisturi militărești făcând comisie, și așa știm că nu s-au găsit vinovat. Dară, au vinovat, au nevinovat, noi poporu stăm chizășie pentru dânsul ori unde să va pofti, numai să să sloboadă, să nu perim, și

trupește, și sufletește. Cu lacrimi rugăm mila Preaosfințit Mării Tale să te milostivești a scrie Tistii militărești, ca să ne înștiințăm în ce stă lucru. Așteptând milostiva mângăere, rămânem.

A[!] Prea Osfințit Mării Tale
Jacu Romunesc, varmeghia Cetății de Baltă
S-au dat în 18 octombrie [1]849
umilite slugi
Simion Colceariu goj[ciman]
Iosiv Colceariu jur[at]
Ioan Buzaș
Gheorghe Kașsa
Petru Bogolea
Mihailă Bogolea
Dumitru Kașsa, dimpreună cu tot poporul.
(A.M.A, *fond cit.*, doc. 120, f. 2)

Anexa 4

Jacu Românesc, «fără dată, după eliberarea din temniță 1850» – Plângerea credincioșilor din Jacu trimisă episcopului Andrei Șaguna privind disputa confesională, iscată cu fostul preot unit Ioan Boiu. Ei nu mai vor două religii în satul lor mic și sărac, care de abia poate întreține un preot. Descrie pătimirile preotului lor, care în lunile de iarnă a anului 1849, a fost nevoit să plece cu familia și unul dintre frați în Țara Românească, de teama „rebelilor”, la întoarcere află că cel mai mic dintre frați, Alexandru a fost prins, și schingiuit înainte de a fi omorât, precum Hristos.

Prealuminate și Preasfințite Doamne, Doamne, episcopoe al nostru Preamilostiv părinte!

Noi aici mai jos năcăjiți din săraca parohia Jacului Român, nu e mai mare durere în inimile noastre a toată obștea, jăluim stricarea săracii noastre biserici, care ni-o urzit consăteanu Ioan Boiu:

1.Căci înainte de revoluție, încă din [1]844, Ioan Boiu fiind popă unit la noi în Jacul Românesc, având numai 4 gazde uniții, s-au arătat călcător, dintâie prin multe cununii fărădelegi împotriva poruncilor.

2.La anul [1]844, Ioan Boiu s-au lăsat Koșut husariu la armandia călări din bună voie, care au avut a să scula cu arme asupra împăratului. Iar pre cei 4 poporeni mi-au comandat mie, cu voia poporului din amândouă părțile. Precum [d]ânsul me-au dat în scris, cătră Prea Luminat Măria Ta, cu chiar mâna sa, precum se arată [în] față.

3. De când s-au uruit protivnicii Prea nălțatului nostru Împărat, neavând Ioan Boiu unde a să rostui și așeza întră cei legiuți, s-au rugat la obștea neunită în Jac, ca să-l primească în casa icleji, că le va fi notariu, iar nu ca pre popă, ne mai fiind nici un unit la noi în Jac. În care stare a notărășii până acuma au fost. Iar acum de 3 săptămâni, dar Ioan Boiu s-au înțelea cu popa unit

Mihail Naghiu parohul din Țigmandru și cu d(omnul) protopop Fărăgău (Ilie Farago n.n) din Murăș Vașarhăi, nu știu ce slobozenie au căpătat de colo, [că] dacă au venit acasă au început a vinde ierburile, le-au vândut toate și locurile de ogor, și să săcere holdele și să îmblătească grâu de pre locu ecleejii, și s-au lăudat că-mi va lua și cucuruzul lucrat gata, fiind eu slujitor, dânsul iaste adunătoriu. Ba să lăuda, că ne va lua un clopot de la biserica noastră, dându-să lângă dânsul la par-tea unită, un unit Savu Buru[i]ană, fiind și acela honved la Kosut.

Așa doi împotrivnici ai Împăratului și străini de legea noastră, să aibă putere a strica toată biserica noastră, nevrând poporul întreg a mai fi două legi [religii] în sat, fiind poporul numai de 45 de gazde, neavând cu ce trăi nici un preot. La care, date în sus punctumuri: venitul ecleejii, pre care ș-au pus mâna pre toată koșuteanu, luate din mâna parohului nostru, în curs să le capete, de avem drept, iar de n-avem drept, să știm ca să nu ne mai ținem cu nădejde înșelătoare, ca să nu greșim împotriva mai marilor noștri, neavând cale.

Preotul nostru, Nicolae Stoicovici au fost credincios Prea înălțatului nostru Împărat, pentru care, de rebelii maghiari, s-au despoie[t] de toată averea, ba n-au fost departe și de perderea vieții. Viind la starea cea mai ticăloasă, a cere milă de pre la creștini, pentru traiul vieții. Pentru care cu mare umilință ne rugăm Prea Luminat Mării Tale, de avem noi toată obștea vreo țâr de drept, să nu să ieie roada dintru acest an din mâna săracului nostru paroh Stoicovici.

La care cerere a toată obștea, adeverez și eu ca paroh locului, precum toate pontumurile arătate pentru Ioan Boiu, sânt adevărate, spre a răsturna tronul împărătesc în vremea maghiarilor, iar acuma vrea a strica toată biserica noastră. Omul care în vremea kosuților, m-au căutat și pre mine și pre frate-meu Lazăr, și s-au lăudat că de-ar căpăta batăr un copil de ai noștri, l-ar lua în sosie.

Eu și cu frate-meu, pintru credința tinerii tronului împărătesc, am fost siliți a trece la Țara Română cu copiii în vreme de iarnă, numai cu ce au fost pre noi, iară ce am avut, toate ni le-au luat rebelii maghiari, pintru cari, sântem gata a peri, neavând cu ce trăi.

Iar, pre un frate mai mic [Alexandru n.n], care au rămas acasă, neputând scăpa din mâinile uncurilor, l-au chinuit mai rău decât toate omuci[derile](?), străpungându-l cu sabiile, l-au legat și l-au dus la Udvorhei, și l-au pironit cu cuie între 2 stâlpi, într-o noapte, iar a doua zi l-au dispironit, și apoi l-au puscat.

Iar koșuteanu, au avut pace și cu kosuții, și de-ai împăratului, macar el s-au lăudat, că prin ei s-au tăiet 6 poleaci [polonezi] cătane de-ai împăra-

tului, iar acuma își bate joc de credincioșii împăra-tului. Cu umilință ne rugăm, împreună cu toată obștea, Prea Luminat Mării Tale a cerceta dreaptă cererea noastră, rămâind,

Ai Prea Luminat Mării Tale, sărutând și picioarele.

Umiliții fii: 1. Mocur Simion gorman; 2. Botoș Dimitrie; 3. Mocur Iuon; 4. Costea Aron; 5. Colcear Iosif; 6. Colcear Simion; 7. Mocur Filip; 8. Binta Mihail; 9. Barabas Filip; 10. Mocur Ion; 11. Colcer Ioan; 12. Colcer Alexă; 13. Mocur Ioan; 14. Mocur Gheorghe.

Dimpreună cu voia a toată obștea, așteptând milostiva rezoluție.

Nicolae Stoicovici m.p

paroh Jacului Românesc

(Arh.Bibl.Mit.Sibiu, *fond Șaguna*, doc.182)

Anexa 5

Odorheiul Secuiesc, 23 februarie 1849

– Csány László, comisarul plenipotențial al Transilvaniei dă în luna februarie un ordin privind anchetarea persoanelor și sechestrarea averilor, celor care au făcut parte din tabăra „dușmană”, și cei care și-au părăsit domiciliul. Au căzut sub incidența acestei dispoziții mulți români, din satele de pe valea Târnavelor, denumiți „instigatori și răufăcători ai poporului maghiar”, care au făcut rechiziții pentru lagărul românesc (Legiunea a III-a „Mariusiana”) condus de prefectul Vasile Moldovan: din Jacu Românesc: preotul Nicolae Stoicovici, ales ca tribun, cu cei doi frați ai săi, Lazăr și Alexandru, căpitan; din Jacodul Maghiar: Gligor Teodor și maghiarul Kadar György; din Eliseni: Suci Mihai; din Vidacutul Românesc: Kusza Ioan, Suci Nonu, Maior Ilie, Tamasi Mihai și Câmpean Dumitru, judele curții nobiliare.

Înștiințare

despre terminarea rezultatelor din mai multe sate, despre răufăcătorii prinși.

Mărite domnule comisar guvernamental!

Ca urmare a ordinului d-lui comisar guvernamental «Csány n.n.» din luna curgătoare, ziua 19 trimis nouă, ca să cercetăm:

Ieșind la Vidacutul Românesc, la Jacu Românesc, Jacodul Maghiar, Șoard, Eliseni și Săcel, cu acel motiv că câțiva indivizi nelegiuți singuratici, înainte de ordinul dat, au năvălit peste aceste sate și au stors cu repeziciune de la ei bani. Pe mai mulți indivizi răufăcători nu am putut să-i prindem, ca și pe cei din Jacu Românesc «preotul și fratele său Lazăr, fugiți în Țara Românească»:

1. Pe Stoicovici Alexandru, care a fost căpitan fratelui mai mare, tribunului de acolo «preotul Nicolae Stoicovici n.n.»

2. Pe Gligor Todor din Jacul Maghiar, care este cunoscut domnului comisar guvernamental,

fiind agitator și dușman a poporului maghiar, «care» cu puțin timp în urmă și aceea a strigat: „Că maghiarii numai o zi «mai au»”. Pe lângă acestea, cu secuii din Jacodul Maghiar, și-a adus lemne, amenințându-i cu aceea, că: dacă lui nu-i aduc lemne, le va împrăști cenușa în vânt.

3. Pe Kadar György de asemenea locuitor în Jacodul Maghiar, care deși maghiar prin naștere, a fost unealta taberei românești în distrugerea și jaful curții «nobiliare».

4. Suciu Mihai din Eliseni care a fost mâinile și picioarele, omul de încredere al tribunului popă românesc de acolo, și încă în toamnă i-a atacat pe maghiarii din Eliseni, a fost în stare să spună, că: „maghiarii și secuii nu au ce căuta nimic în Țara Ardealului, și să se care în Sciția, de unde s-au împrăștiat”.

5. La fel pe Socaci Iosif tot din Eliseni, care în fața noastră, nu se știe despre porniri rele, care ne-a dat în mâinile noastre scrisoarea cu numele scrise. Am recunoscut că a fost reținut pe nedrept.

6. Baian Ilie din Vidacutul Românesc, care a fost mâinile și picioarele popii românesc, tribun al românilor din Jacu Românesc, a fost unealta prădării curților din mai multe sate vecine. Așa și pe: 7. Kuszta Ioan din Vidacutul Românesc; 8. Suciu Nonu; 9. Maior Ilie. Care «toți trei» au fost conducătorii pustiirii curții alodiale din Vidacutul Românesc, și în distrugerea curților din satele vecine.

10. Tamasi Mihai, care a fost mâinile și picioarele celor de mai sus. De altfel în afară de sufletul rău, a fost cerșetor mișel.

11. Pe Câmpean Dumitru, care fiind birăul „conventio domnialis” al curții din Vidacutul Românesc, nu numai că nu s-a străduit ca curtea și bunurile acesteia să le apere de jaf, ci privind acestea, dimpotrivă a ajutat de asemenea în mod egal.

În acest fel, suntem cu stimă încurajați, înainte de a fi iertați, să cerem aceia domnului comisar guvernamental, să se îndure cu deosebire, să poruncească o cercetare mai adâncă cu privire la vidacuteni, și în înțelegere cu domnul comandant teritorial, așa ordin să poruncească, ca în

aceste sate din zonă, nimeni și mai presus, fără ordin să nu îndrăznească să ațâțe pe acei locuitori cu astfel de contravenții nelegiuite, ilegale, pe care nu sunt în stare pe posibillii răufăcători să-i prindă, ci chiar spre aceia deschid drum răufăcătorilor, care lăsând casele lor și satele, cu mare dușmănie se împotrivesc patriei maghiare și constituției.

12. Despre mai sus pomeniții indivizi arestați, și de la oarecare «alți» cetățeni care nu sunt găsiți acasă, următoarele animale le-au mânat la Odorhei, după cum urmează, așa că, de la: a. Stoicovici Alexandru, 3 vaci; b. Kadar György, 2 mânzi; c. Baian Ilie, 4 boi; d. Kuszta Ioan, 2 boi, o vacă; e. Suci Nonu, 4 boi, 1 juncan; f. Suciu Ilie, 3 vaci și 2 iepe; g. Câmpean Dumitru, 4 boi, 2 vaci; h. de la tribunul «preotul» din Jacu Românesc, 1 vacă, 2 juncani; i. Chivinde Ilie, 2 bivoli; k. Șanta Mitrea, 2 juncani; l. Lopădat Mihai, 2 vaci cu viței; m. Fulep Vasile, 1 cal, 1 juncan; n. De la tribunul din Eliseni, 1 mânz; o. de la un frate «Lazăr» al preotului român din Jacu Românesc, 1 mânz – «Total» 42 bucăți. De la preotul, tribun «Nicolae Stoicovici» din Jacu Românesc, s-au mai luat: 4 porci și 12 bucăți de oi. De la Santa Mitrea, o căruță de fier. În sfârșit de la Lopădat Mihai din Eliseni, care și-a lăsat casa și care nu a fost încă găsit, s-au luat: 2 câble de grâu, tot atâta porumb, 3 mierțe de sămânță de cânepă, 2 canapele pe care le-au încărcat pentru a fi duse la Cristuru Secuiesc. În afară de acestea s-au pus sub sechestru, un coș de porumb cu coceni pentru mălai, la fel și trei care de fân.

După aceste umile înștiințări, cu stimă suntem, al domnului comisar guvernamental.

Umili servi, comisari numiți

Kontz Imre m.p.

Nagy Jozef m.p.

Odorheiul Secuiesc, luna 23 februarie 1849

(Pál-Antal Sandor, Zepekzaner Jenő. *Az 1848-1849-és forradalom és szabadságharc Udvarhelyiséken*. (Revoluția și războiul de eliberare în 1848-1849), Târgu Secuiesc, 2005, p.218).

O radiografie diplomatică franceză a stărilor quasi revoluționare din Ungaria și Transilvania anterioară revoluției de la 1848-1849

Cuvinte cheie: Revoluția de la 1848-1849, Transilvania și Ungaria, raport diplomatic, ambasador francez
Key words: Revolution from 1848-1849, Transylvania and Hungary, diplomatic report, French Ambassador

Abstract

A French diplomatic radiography of the quasi revolutionary situations from Hungary and Transylvania, taken before the 1848-1849 revolution in the article is published a diplomatic report entitled as General concerns on the current situation from Transylvania (March 1835) from The microfilm collection of the National Archives of Romania. The author Lutteroth, a french diplomat and a real connoisseur of the Austrian Empire's situation, edits a vast radiography of the events before 1848-1849 revolution, anticipating the revolution's process and upshot.

Cauzelor de sorginte neconvențională internă a Revoluției românilor din Transilvania de la mijlocul secolului al XIX-lea li se adaugă în mod fericit, din surse diplomatice intrate în țară în ultimele decenii, câteva piese neașteptat de bogate și de veridice prin realismul lor, care acoperă documentar situația din Ungaria și Transilvania* la mai puțin de un deceniu și jumătate anterior izbucnirii ei, îmbogățind substanțial arsenalul documentar al problemei reflectării cauzelor particulare a evenimentului din teritoriile românești în conștiința Europei.

Evenimentul a fost făcut posibil prin strădaniile încă anterioare anului 1989 datorate interesului manifestat de conducerea anterioară cu un deceniu și mai bine evenimentului din 1989 și a celei ulterioare evenimentului în special de arhivistul devenit director general al Arhivelor Naționale Dr. Corneliu Mihail Lungu, față de reflectarea fenomenului românesc în Apus în coordonatele sale reale. Aceluiași interes i se datorează și apariția în anul 1998 a volumului cu o excepțională primire la public: *Revoluția română de la 1848 în context european*¹ coordonat de același Dr. Corneliu Mihail Lungu.

Documentele publicate într-un serial de volume apărute sub aceleași auspicii reprezintă doar o selecție din multitudinea surselor aduse în țară în ultimele decenii aflate în *Colecția de microfilme a Direcției Naționale a Arhivelor* din care unul l-a remarcat accentuându-l în excelentu-i volum de autor: Corneliu Mihail Lungu, *Relațiile Româno-Austro-Ungare*² 1875-1900 fiind de natură a ne atrage atenția spre a-l aprofunda corelându-l cu relațiile contemporane de aici ceea

ce facem succint în rândurile de față fiindu-i și astfel îndatorați autorului.

Raportul diplomatic este intitulat: **Considerații generale asupra situației actuale din Transilvania** (Martie 1835) și încă din primul aliniat al scurtului studiu prezentat superiorului său autorul arată că acesta „**privește situația actuală din Transilvania**”, cu toate că în întregul lui materialul într-adevăr se referă la teritorii aflate sub trei regimuri, respectiv statute juridice sau constituționale diferite.

Importanța informațiilor din memoriul – la care ne referim numai în subsidiar în cele ce urmează – este deosebită fiindcă se scrie în preambulul lui: „*în ceea ce privește intenția ce a dus la redactarea acestor note «aceasta» are drept unic scop (subl. n.) să atragă atenția asupra situației actuale într-o zonă a imperiului puțin cunoscută în Franța dar care pare să constituie, la ora actuală obiectul unei supravegheri atente și susținute datorită influenței pe care este capabilă să o exercite asupra evoluției viitoare a Imperiului și a Europei întregi*”³.

Profund cunoscător sub toate aspectele al situației din Imperiul austriac, acest atașat diplomatic francez de mare clasă – asupra căruia istoriografia noastră trebuie să revină studiindu-i cu mai multă atenție misiunea – realizează o clasificare cu caracterizări pertinente a stadiului de dezvoltare a popoarelor, unele din ele națiuni, altele încă socotite doar populații, care compuneau acest conglomerat statal grupându-le în trei categorii pe care le enunțăm doar aici: Austria, Boemia, Moravia, Silezia, Tirolul, Salzburg, Innviertel și Styria ca fiind „*Erste klasse*” în zisa neamțului, prima

categorie deci. Apoi următoarea grupare de țări: Regatul Lombardo – Venet, Iliria, Istria și Dalmația și în sfârșit, a treia categorie, dar nu ultima ca importanță cum tocmai se menționează mai jos: *„formată din Ungaria și Transilvania a căror populații guvernate printr-un sistem de constituționalism și feudalism cuprind numeroase elemente revoluționare și par destinate să dea primele lovituri vechiului edificiu al monarhiei imperiale”*⁴.

Aici diplomatul raportor ne dezvăluie direcția de interes a diplomației franceze în anul 1835 înspre Austria aflată în plin regim Metternician ce trebuia, bănuim, doar subminat deocamdată de Franța pe alte căi decât războiul. Despre primele două grupe de țări componente se exprimă expres că nu sunt din cele ce ar putea crea probleme, dar: *„A treia categorie mai puțin cunoscută pentru că statele care o compun, prin organizarea și poziția lor mai retrasă pe scara civilizației, nu întrețin relații prea strânse cu restul Europei, este probabil cea care necesită cea mai minuțioasă investigație”*.

Diplomatul Lutteroth, după ce arată prosperitatea țărilor din prima categorie, ajuns *„la un înalt grad de prosperitate materială bucurându-se de roadele unui comerț activ și inteligent posedând drumuri excelente, mai multe căi ferate, fluvii perfect navigabile, fabrici în plină dezvoltare cu o populație în creștere, cu o clasă de mijloc prosperă și primind o bună educație primară susține că sunt mult mai avansați în dezvoltarea economică și politică decât cei din partea orientală a imperiului fiind (au fost apreciate) încrezători în Guvernul Imperial pe care îl consideră patern și tutelar”* (...). Aici ar fi puțin posibil vre-un conflict intern cu autoritățile.

Referindu-se în continuare la Ungaria și Transilvania, arată că aici din contră toate domeniile apreciate laudativ în celelalte cazuri redate mai sus, sunt negative: comerțul este aproape inexistent se referă (probabil la cel cu capital indigen – n.n.) *„unde drumurile sunt impracticabile dincolo de Pesta”* fiind inexistente hanurile, manufacturile *„unde Dunărea de abia începe să devină navigabilă (...) și unde întâlnești la fiecare pas combinația heteroclită dintre o nobilime ignorantă și o populație pe jumătate sălbatică, națiunea se arată atât de dornică să-și câștige drepturile politice...”*.

Explicându-și constatările, diplomatul găsește că diferențele dintre populațiile celor două grupe de țări sunt de căutat în *„natura însăși a drepturilor politice de care se bucură nobilii în Ungaria. Profitând singuri de toate avantajele unei constituții prin care nobilimea își subordonează complet restul populației, clasa înaltă a societății nu privește cu ochi buni faptul că Austria imitând veleitățile lui Iosif II încearcă să se amestece în treburile sale și să pună semn de egalitate între relația dintre nobilul ungar și iobagii săi și raporturile (total diferite – compl. n.) care există în Austria între seniori și vasali”*.

Cum se vede în acest aliniat, autorul a surprins tocmai acel specific grav – excedând orice măsură europeană, care frânează progresul societății transilvănene, progres neagreat și nedorit de majoritatea nobilimii proprietare, întrucât i-ar diminua beneficiile care și ele, la rândul lor, sunt mai mari decât chiar în Austria din imediata apropiere, ceea ce în concepția nobilimii de aici ar dezavantaja-o.

În continuare același document diplomatic ce nu poate fi acuzat de vreun parteneriat viciind realitatea, arată că nobilimea ungurească și *eo ipso* și transilvăneană dând dovadă *„de un interes de pură conservare și de egoism se arată atât de dornică de reprezentarea așa zis națională și nu din nevoia de civilizație, de progres”*. Arată apoi trăsăturile și natura privilegiilor clasei nobiliare din Ungaria (ce nu diferă decât eventual în minus față de cele din Transilvania). Le redăm tocmai spre a le putea diferenția de cele din alte țări sau provincii prerevoluționare din apropiere, diferențieri care și ele, *s-au constituit de la sine, în cauze neconvenționale, dar cu greutate prin mulțimea și varietatea lor, ale revoluției românești ce bătea la ușa deja întredeschisă a „istoriei de lângă noi”*.

„Nobilii unguri – scrie mai departe diplomatul francez – divizați în magnați (subl. în text) sau mari demnitari, în nobili cu posesiuni și în armaliști (subl. în text) sau nobili fără posesiuni, clerul, orașele regale, libere, burgurile privilegiate (...) iată ce constituie în mod constituțional națiunea ungară” (...). Restul locuitorilor sunt numiți contribuabili – *Misera contribuens plebs – și nu au nici un drept politic* (deși sunt majoritari – adăugăm noi).

Rolul regelui este mult diminuat de acest regim politic de stări cu totul favorabil

(celor recunoscuți ca națiuni recepte – compl. n.) a idoma regimurilor autoritare din antichitate situația fiind cu totul convenabilă nobilimii proprietare, mai hrăpăreață aici decât oriunde pe continent.

Continuă apoi prin a prezenta raportul dintre dietă ca instituție destinată a proteja conservarea privilegiilor stărilor făcând o tranziție spre situația specifică, „*la scopul special al acestor note, care este de a examina situația actuală (1835) a Transilvaniei*”.

Diplomatul vede astfel, deși aici nu cade deplin pe cauzele reale, ca „*nemulțumiri din Ungaria și Transilvania, deși iscate din motive diferite, pentru că primele se găsesc în popor și al doilea în nobilime, ar putea cu toate acestea să ajungă să se coalizeze de o asemenea manieră încât tendințele insurecționale ale celor două țări vor fi puse în comun pentru a mări mijloacele de rezistență contra Austriei*” „*Transilvania este reprezentată de o dietă aparte, în care figurează alături de magnați, deputații nobilimii maghiare, cei ai secuilor fără deosebire de clasă socială și cei alsașilor liberi*”⁵. (Raportorul nu sesizează racila neprezentării în dietă a românilor majoritari numeric în Marele Principat al Transilvaniei, drept pentru care s-au ridicat francezii la 1789).

Cu referire la libertatea și egalitatea religiilor în Marele principat, autorul este nevoit să atingă în schimb situația precară în care se zbăteau religiile românești răsăritene greco-ortodoxă și greco-catolică de care aparțineau românii populația majoritară de aici.

Cu toate acestea scrie el mai departe – „*ritul grec oriental (ortodoxii) este cel pe care îl urmează majoritatea populației*”. Dar nu continuă că ritul acesta nu este deloc recunoscut. Abia ritul grec occidental (greco-catolic) se bucură din secolul precedent de o recunoaștere nominală parțială dar răsrântă numai asupra unei părți a clerului - adăugăm noi pentru a completa cu aceste precizări necesare, realitatea din Transilvania, fapt ne reflectat de referent în documentul său.

Instituțiile, atât cele școlare administrativ-judecătorești (care nu se separaseră încă) cât și altele precum corporațiile, diplomatul francez le găsea că „*își păstrează formele și metodele învechite*” cu toate că această „*provincie poate fi considerată pe bună dreptate ca fiind mai avansată în planul civilizației decât vecina sa Ungaria*”. Intră apoi în aspecte de fond privind statutul de drept al Marelui

principat despre care cred că „*...se găsesc în interiorul țării destule obstacole greu de surmontat pentru dezvoltarea educației sale politice aflată în (din) timpuri imemorabile sub imperiul unei constituții care diferă radical de formele constituționale adoptate de alte țări, fie în trecut, fie în epoca modernă*” (Sub. n.).

Sub aspect juridic și al dreptului procedural, raportorul vede neajunsul structural, organic chiar în faptul că „*reprezentanții celor trei națiuni și a celor patru confesiuni legale se află toți într-o singură cameră*” (subl. în text). Alt neajuns de aceeași importanță este văzut în faptul că Guvernul Transilvaniei un consiliu guvernial de fapt, membrii acestuia cu rol de miniștri (adăugăm noi – I.R.) „*sunt concommitent și parte integrantă a Dietei*” (subl. n.) totală și păguboasă pentru românii majoritari a ne separării puterilor.

La prima vedere – constată diplomatul francez – *această stare de lucruri poate părea că oferă imaginea unui guvern reprezentativ cât se poate de real, însă dacă privim mai de aproape observăm că acest sistem este imposibil de pus în practică din cauza echilibrului* (mai degrabă a dezechilibrului – compl. ns.) *puterilor constituante al cărui mecanism este deranjat de orice fleac*.

Apreciind că racilele de acest gen sunt fundamentale și că numai prin înlăturarea lor s-ar putea obține remedii reale în societatea transilvăneană, referentul analizează raporturile existente între Dietă și guvernul transilvănean pe de o parte și Curte, tron și guvernul imperial pe de altă parte, aspecte și ele aduse de mai mult timp într-o îndelungă stare de criză în măsură a face imperiul incapabil să răspundă favorabil stării care s-a abătut, ciclic, în ultimul secol asupra Austriei. Este timpul strălucitei cariere ca șef al opoziției transilvănene și ungurești a eminentului om de stat Wesselényi Miklós care n-a dat puține bătăi de cap Curții Imperiale blocând inițiativele sau cel puțin anulându-i-le prin tergiversare⁶. Procesul ce i s-a intentat, de durată și cu multiple complicații, n-a făcut, prin achitare, decât să-i mărească popularitatea, personalitatea lui tăcând epocă în timpul istoric dinaintea revoluției ce parcă bătea la ușă.

Cu toate avatarurile semnalate în organizarea administrației Transilvaniei, referentul francez nu ezită să manifeste o antipatie reținută față de erorile de guvernare centralistă ale Curții, lăsând să transpară o undă de

simpatie față de transilvăneni. Tranșând în acest fel lucrurile, opinia sa elaborată cu competență și rafinament, atribuite cu care era îndatorat superiorului său, este valabilă ca judecată și azi de aceea găsim potrivit s-o redăm aici, apreciată drept posibilă soluție „a luptei actuale”. *Austria își va spori puterea și își va da toată silința să dezvolte starea materială a Principatului (transilvan) pentru a oferi Ungariei un termen de comparație. Ea va submina privilegiile nobilimii transilvănene și va încerca să introducă între aceasta și vasali (în principal țărănimea majoritar dependentă – I.R.) niște relații mai puțin tensionate și mai civilizate (precum promovarea relațiilor de tip contractual-urbariale nereușite din cauza opoziției nobilimii proprietare din 1819-1820 și 1846-1847 – compl. n.). Măsura era de natură a dezechilibra raporturile dintre Curte și regimul nobiliar de stări de aici. Nu va precupeți nimic în acest scop și ea își va găsi recompensa în perspectiva de a oferi claselor sociale inferioare din Ungaria (de fapt și din Transilvania – compl. n.) o momeală (prin) care, iobăgimea românească preponderent, încetul cu încetul va ajunge să prefere jugul Guvernului Imperial celui mult mai apăsător al nobilimii și a unei Constituții de care profită numai nobilimea”. Iată o motivație reală văzută cu imparțialitate a poziționării românilor transilvăneni în revoluția de la 1848-1849.*

Cu o premoniție demnă de admirat pentru o perioadă de un deceniu și jumătate înainte vreme, autorul vede ca indicată „*ocupația militară austriacă și guvernarea prin forță*” ceea ce s-a și întâmplat din 1849 până la 1860. E drept că raportorul își ia o rezervă în caz că nu se va fi înșelat, dar de mică anvergură, calificând premonițiile drept supoziții și văzând „*o revoltă care se va extinde cu rapiditate dincolo de granițele acestei țări, cuprinzând și regiunile învecinate*”, poate chiar unirea Transilvaniei la principatele surori (adăugăm noi – I.R.).

Diplomatul francez îl vede intrând în scenă în acest din urmă caz și pe iscusitul Wesselényi care promițând fiecărei clase sau păături ceea ce știa că visează, va duce națiunea ungurească la „*singura țintă a autorului, cucerirea independenței naționale, scop care va costa scump patria sa dar care îi va oferi mijloacele de a-și satisface ambiția* – vedea Wesselényi”. Ceea ce s-a și întâmplat.

Continuându-și previziunile pe termen scurt, același diplomat n-a greșit văzând Ungaria alipindu-și Transilvania – cum s-a și întâmplat – și forțând raporturile care au ajutat-o la aceasta, s-a războit în acest scop chiar cu Austria. *Ce schimbări importante, ce consecințe incalculabile* – rele, adăugăm noi – *va avea realizarea unui Regat al Ungariei și Transilvaniei independente?* (sic!) *se întreba raportorul*. El vede ivindu-se pe harta Europei într-o asemenea situație „*în locul Imperiului Austriac* (sic!) (...) *vom avea două state vecine rivale observându-se reciproc cu neîncredere și gelozie și incapabile să se alieze, multă vreme într-o cauză comună*”⁷. Nu exclude deci viitorul pact dualist din 1867.

*

Considerațiile diplomatului francez continuă bucurându-se de premoniția cu care acesta fusese înzestrat, ducând în final până la granițele Moldovei și a Valahiei, „principate” pe care le vedea atunci potrivit intențiilor vizibile anexate Ungariei Mari alias statul Ungaro-transilvănean, ceea ce văzându-l contra naturii și total imposibil n-a permis conjunctura europeană. Concluziile pertinente și ele nu adaugă nimic celor redată până acum în raport, se opresc la Dieta Transilvaniei din 1834 și la succesiunea tronului austriac impusă de decesul împăratului Francisc, urmat la tron de noul monarh Ferdinand, și cu întărirea quasi nelimitată a puterii în stat a instituției cancelarului ca autoritate executivă supremă.

Dr. Ioan RANCA

Note – Notes

* Aici ne vom referi numai tangențial la Ungaria.

1. Ediție de documente întocmită de Tudor Bucur, Silvia Palade și Alina Tudor, colectiv (și volum) coordonat de Dr. Corneliu Mihail Lungu.
2. *Idem*, p. 267-299. Un prim comentariu succint dar competent n-ea atras atenția orientându-ne spre adâncirea problemei datorăm dlui Dr. Corneliu Mihail Lungu cu mulțumiri.

3. *Idem*, p. 285.

4. *Ibidem*.

5. *Idem*, p. 289.

6. *Idem*, p. 292.

7. *Idem*, p. 296.

Andrei Șaguna în publicistica eminesciană

Cuvinte cheie: Andrei Șaguna, Transilvania, Mihai Eminescu, publicistică

Key words: Andrei Șaguna, Transilvania, Mihai Eminescu, publishing

Abstract

Mihail Eminescu, vastly familiar with Romanian issues under Austrian-Hungarian Rule, by dint of his various trips to Transylvania and, equally, due to his studies in Chernivtsi and Vienna, made his press debut with a series of articles. In his issues, the lack of rights in the majority population of the Intra-Carpathian region is aptly analyzed. Therefore, the poet was summoned to court in a tendentious trial on the part of Hungarian authorities.

The stance taken by the great national poet reveals a kinship with the outlook of Metropolitan Bishop Andrei Șaguna in matters of education and increased cultural awareness of Romanians under Austro-Hungarian Rule.

The great Orthodox clergyman, who marked the history of Transylvanian Orthodox Church by restoring the regional Metropolitan See, was viewed by Mihai Eminescu as an energetic advocate of Romanian rights. Due to his accomplishments in the realm of education and his involvement in the 1848 Revolution in Transylvania, due to his advocacy of political 'activism', he was deemed by the great poet as 'a political man through and through'.

Acum câțiva ani s-au sărbătorit 130 de ani de la trecerea în lumea celor drepti a lui Andrei Șaguna. La cumpăna anilor 2008-2009 s-au împlinit două secole de când a apărut pe lume cel care a reînființat Mitropolia Transilvaniei. În anul 2009 s-au împlinit 110 ani de la trecerea la cele veșnice a „luceafărului poeziei românești”, Mihai Eminescu.

În consecință cele două nume reprezentative ale culturii și spiritualității românești mi-a trezit curiozitatea de a vedea dacă transilvăneanul Andrei Șaguna a fost cunoscut de către Mihail Eminescu și eram interesat să văd în ce măsură mai tânărul contemporan i-a apreciat activitatea, mai ales că între cei doi era o diferență apreciabilă de vârstă, de aproape trei decenii.

La baza demersului nostru a stat, cum era de așteptat, atenția deosebită pe care Eminescu a manifestat-o față de situația românilor din Transilvania. Când mi-am propus această temă, mă gândeam că ar fi aproape imposibil ca bogata și diversă activitate a lui Andrei Șaguna, pusă în slujba neamului pe care l-a păstorit, să nu fi fost semnalată de marele poet național.

Este știut faptul că Eminescu, fiind la Viena, nu a putut rămâne indiferent de frământările studenților români de aici, mai ales, că din peregrinările sale prin Transilvania cunoștea în mare parte durerile și agitațiile acestora. Ca atare îl vedem foarte activ,

intrând încă de la început în contact direct cu studenții români din Ardeal și Bucovina, care erau la studii în capitala imperiului, participă la viața acestora în cadrul celor două societăți studențești ale românilor: *Societatea literar-social „România”* și *Societatea literar-științifică*. Activitatea marelui poet național de aici se remarcă prin eforturile depuse în sensul unirii lor. Mihail Eminescu, cunoscând modul cum s-a înfăptuit România Mică din 1859, mai ales din povestirile care circulau în acea vreme, cum ar fi Moș Ioan Roată și unirea, a sesizat faptul că fără unire lupta tineretului studios din capitala Imperiului habsburgic în obținerea unor drepturi se va denisipa în zeci de păreri și de acțiuni plâpânde, fără a avea tăria de a se impune în fața guvernanților sau de a atrage atenția Europei. Ca prim pas a fost alcătuirea din rândul membrilor celor două societăți a unui Comitet de organizare a sărbătoririi mănăstirii Putna, având ca președinte pe Nicolae Teclu, iar ca secretar pe Mihail Eminescu. În cele din urmă cele două societăți au fuzionat sub denumirea de *Societatea academică social-literară „România Jună”*, în cadrul căreia s-a constituit un comitet în frunte cu Ioan Slavici ca președinte și M. Eminescu ca secretar cu propaganda și strângerea fondurilor pentru manifestarea de la Putna.

Între manuscrisele lui Eminescu s-a păstrat din această vreme conceperea unui

articol pregătit pentru a fi publicat în ziarul „Românul”, în decembrie 1871, pe care editorii l-au intitulat „Din ședințele Societății „România jună” naționalii și cosmopolitii”¹, elaborat în toiul luptelor din sânul acestei societăți, din al cărui comitet, după cum am văzut, făcea parte. El se declara împotriva acreditării ideii prin care membrii Societății să-și aleagă conducătorii după principiul profesării ideilor în viața publică a românilor, ca de exemplul în jurul celor două personalități bine cunoscute „Bariț” sau „Șaguna”². În privința tinerei generații se pronunța că aceasta „numai în continuitate cu lucrările trecutului”, unde s-a plămădit „ideea întregului” ce o au a realiza, „are trebuință de o singură direcțiune spirituală și că încercarea de-a organiza viața viitorului va putea fi făcută de către junimea română cu ocaziunea foarte nimerită a serbării de la Putna”³. Mai mult prin acest articol Eminescu milita pentru împiedicarea destrămării Societății „România Jună” a studenților români din Viena și a păstra o anumită coeziune care să poarte de la ceea ce aveau în comun toți membrii. Conținutul articolului sugerează, în privința formării, educării și instruirii spirituale a tinerelor mlădițe, o anumită influență șaguniană.

Mai târziu ca drept recunoștință pentru activitatea sa, mai ales, în organizarea serbării de la Putna, dar, îndeosebi, pentru „introducerea unui spirit nou”, în rândul membrilor Societății, cu precădere a unității membrilor ei în baza unor „obiective comune tuturor membrilor, cari-i unesc”, aceștia l-au ales, în 1875, ca „membru emerit”⁴.

Tot din această perioadă s-a păstrat între manuscrisele eminesciene o însemnare referitoare la aprecierea presei românești din acea vreme. Criteriul de bază la evaluarea periodicilor a fost relatarea luptei românilor din Imperiul austro-ungar pentru cucerirea libertății naționale. Publicațiile transilvănene: *Albina*, *Federațiunea* și *Telegraful român*⁵ – acesta din urmă înființat de Mitropolitul ortodox al românilor din Transilvania – sunt considerate din perspectiva eminesciană ca „inteligente și de bună credință”. Dacă asupra primelor două poate să planeze o anumită suspiciune dată de faptul că poetul se număra printre colaboratorii acestora, față de „Telegraful român” nu se pot invoca asemenea argumente, mai ales că această publicație se pusese în serviciul „tinerilor” în lupta pentru

„unitatea culturală”. Din aprecierile lui Eminescu lipsește, fapt care prezintă o anumită nedumerire, foaia brașoveană „Gazeta Transilvaniei”.

Concomitent cu aceste fapte are loc și debutul lui Eminescu în publicistică, remarcându-se încă de la început prin atitudinea pentru apărarea românilor din provinciile de sub dominația austriacă și, în special, prin atitudinea față de dualismul austro-ungar. Cele șase articole publicate în 1870⁶ și tipărite de către editorii operei eminesciene dovedesc, prin conținutul lor, nu numai profunde sale cunoștințe despre situația social-politică a românilor din Imperiul austro-ungar, dar și faptul că poetul deținea toate însușirile și cunoștințele pe care tânărul și analistul politic le posedă pentru o confruntare de substanță pe tărâm național. Punctele de vedere exprimate în aceste articole cu privire la analiza dualismului austro-ungar și a drepturilor românilor din cadrul acestuia au atras reacția autorităților ungare. Problemele ridicate de studentul vienez Eminescu în articolul *Echilibru*⁷, semnat cu pseudonimul Varro, unde susținea autonomia Transilvaniei și „fărâmare dualismului”, l-a determinat pe Judele de instrucțiune din Budapesta să-i intenteze redactorului responsabil al ziarului din acea vreme un proces tendențios, drept pentru care poetul cere să i se dezvăluie numele adevărat al autorului articolului pentru care s-au inflamă autoritățile ungare⁸. Nu este cazul de a intra în amănuntele despre cum a decurs procesul pentru că nu aceasta este intenția noastră și nici nu dispunem de toată documentația necesară.

Important este că articolele tânărului poet a stârnit cele mai mari supărări guvernanților budapeșteni, ele fiind considerate ca un adevărat „manifest politic”, cum le caracterizează editorii publicistici eminesciene. Totodată, nu trebuie să uităm faptul că debutul lui Eminescu în publicistică s-a petrecut tocmai în această vreme în paginile ziarelor românești „Albina”⁹, „Familia”¹⁰ și „Federațiunea”¹¹ ce apăreau la Viena și Pesta.

În primul articol¹², luat în ordine cronologică a apariției, Eminescu ia atitudine împotriva broșurii lui D. Petrino, intitulată „Puține cuvinte despre coruperea limbei române din Bucovina”, 1869, unde autorul îl ataca pe Aron Pumnul, profesor de limba și literatura română, unul din mentorii marelui

poet. Referitor la denigrările și inconsecvența aprecierilor lui D. Petrino asupra reputatului profesor și patriot bucovinean, Eminescu arată că susținerea „fonetismului absolut” de către Aron Pumnul se înscrie în logica promovării „latinismului extrem” întronat de bătrânul Petru Maior, dintr-o „iubire nemărginită a limbii numai românești și exclusivitate față cu limba latină și cele surori. Aceste extreme au fost condiționate de însăși natura lucrului, nu poți defige mijlocul unei linii până ce nu vei fi aflat puntele ei cele extreme. Însuși domnul critic – continua Eminescu – nu e espresiunea poporului, cum pretinde a fi, nu reprezintă cu fidelitate legile ce se manifestă ca domnitoare în limba poporului de jos, ci se ține, fără de-a o ști, însuși de facțiunea literaților cari cred a fi găsit calea de mijloc între fonetici și etimologi – un juste-milieu, cum s-ar zice”¹³.

La numai zece zile de la acesta, Eminescu publica un al doilea articol intitulat „Repertoriul nostru teatral”¹⁴, având ca sursă de inspirație dezbaterile din sânul intelectualității românești din Imperiul austriac privitor la dorința înființării teatrului național din Transilvania, ca una din instituțiile culturale cu un impact eficace și imediat asupra tuturor categoriilor sociale din rândul românilor din teritoriile dualismului austro-ungar. Aceste discuții căpătase o amploare deosebită în preajma dezbaterilor din Parlamentul ungar cu privire la stabilirea bugetului pe anul 1870. În aceste împrejurări studentul vienez se amesteca în disputa dintre „bătrâni – susținătorii înființării *Academiei de drept* menită să pregătească noile generații pentru lupta politică –, și tineri”, care nu se împotriveau necesității înființării așezămintelor de învățământ, însă ei considerau că teatrul, ca o instituție cu mare impact și influență mai cuprinzătoare în toate sferelor sociale românești, constituia și o adevărată școală de cultivare a limbii române.

Conținutul acestui ultim articol scoate în evidență apropierea concepțiilor celor două personalități despre educarea și ridicarea culturală a românilor. Andrei Șaguna, la încheierea ședinței din mai 1861, de la Sibiu, spunea auditoriului să ia „seama în ce momente și în ce epocă viețuim. Popoarele mai înainte au putu trăi fără literatură, iar astăzi așa ceva este curat peste putință și să nu uităm însă – continua Șaguna –, că puterea minții și a geniului, științele și artele

sunt care, în zilele noastre dau popoarelor tărie și le asigură viitorul”¹⁵, iar cu alt prilej, la Adunarea generală a asociațiunii de la sfârșitul lunii iulie 1862, considerată că cea mai frumoasă și mai reușită dintre adunările generale ale acesteia sub președinția Mitropolitului ortodox transilvănean¹⁶, Andrei Șaguna spunea că națiunea română „este setoasă de cultură și lumina”¹⁷. Singurele drepturi de care români transilvăneni se puteau bucura și care puteau să le asigure un loc în conul de lumină a soarelui erau, după cum se confesa Șaguna în vara lui 1864, la Brașov, lui Barițiu, „cultura limbei și a spiritelor”¹⁸.

Pe aceeași parte a baricadei ce doi se aflau și în planul adoptării strategiei politice unde împărtășeau vederi apropiate, ce le uneau în fața ofensivei maghiare din cadrul dualismului austro-ungar. Se cunoaște că Andrei Șaguna sfătuia pe reprezentanții românilor transilvăneni să participe, în opoziție cu Gheorghe Barițiu care recomanda în 1865 tactica pasivității după exemplul croaților¹⁹, „la dieta din Cluj cu scopul de a-și apăra și aici drepturile naționale câștigate prin dieta sibiiană”, de a protesta pe cale legală împotriva unirii Ardealului cu Ungaria²⁰. Șaguna îmbrățișa „convingerea că în orice împrejurări și pe lângă orice formă de stat românii trebuie spre a nu scăpa terenul câștigat și care pierdut odată, cu anevoie se poate recuceri”²¹. Pe de altă parte Mitropolitul Transilvaniei considera dieta clujeană, convocată în baza legii electorale din 1791, „o reminescență jalnică, căci e refluxul unei instituțiuni, care fiind bazată pe sistemul politic național al celor trei națiuni recepte, nu recunoaște națiunea română de egal îndreptățită cu ele și nici-i recunoaște națiunii române dreptul de a fi factor al constituțiunii țării”²².

Cu prilejul examenelor de la gimnaziul român din Brașov, din vara anului 1867, Andrei Șaguna își definea noua lui poziție, arătând „că toată politica mea, începând din toamna anului 1865 și până astăzi este, ca noi să ne punem pe acel teren, ce n-îl desemnează Maiestatea Sa. Politica aceasta astăzi nu mai este a mea exclusiv, ci a tuturor acelor bărbați, cari dimpreună cu mine au luat parte la dieta din Cluj, în toamna anului 1865”²³, „...legile din 1863/64 nu ne-au adus aur, așa și cele din Pesta nu ne vor aduce aur, ci precum acelea nu ne-au împlinit dreptele noastre așteptări în privința cauzei naționale,

așa nici acestea nu vor fi mai bune; de aceea trebuie să ne punem pe teren legal, adică să ne înfățișăm în legislațiune, ca acolo cu bărbăție română, pe cât se va putea, să aducem la valoare principiul egalei îndreptățiri naționale". El milita, totodată, „ca toți bărbații noștri să se împrietenească cu convingerea politică unanimă a regalistilor și deputaților dietali; ducă-se acolo și poarte-se spre binele comun al patriei și spre binele particular al națiunii sale, precum fac și bărbații altor națiuni”²⁴.

Aceeași idee o împărtășea și marele poet național. Într-un articol, publicat la 5/17 aprilie 1870 în „Federațiunea”²⁵, Eminescu susținea, citându-l parcă pe mitropolitul ortodox ardelean, că „românii trebuie să joace un rol eminamente activ... acum nu-i mai e permis – continua poetul – nimănui de a merge cu cutare ori cu cutare persoană, fiecare prelat, fie ilustritate, fie magnificiență, ci cu toții trebuie să mergem cu principiul, cu națiunea”²⁶.

Unul din mijloacele legale despre care vorbea Șaguna și pe care Eminescu îl propunea a fi uzitat era „dreptul de a petiționa”, de „a alarma Europa” în problema asta atât de gravă, exprimându-și chiar dezamăgirea că nimenea nu „a uzat energic de acest drept pentru a scăpa națiunea română de forțarea la o uniune pre care ea n-o vroește și n-o recunoaște”²⁷ sau împotriva aceluși deputat Kálmán Tisza (1830-1902), care afirmase „în camera Ungariei din 11 februarie 1870, cu prilejul dezbaterilor generale privind bugetul, cum că națiunea română nu există”, sau contra aceluiași care afirmase că românii transilvăneni trebuie să migreze în România.

Față de evoluția lucrurilor care mergeau în defavoarea românilor Eminescu propune „un congres general”²⁸ al românilor transilvăneni care în mod pașnic să prezinte „atitudinea națiunii românești față cu o eventuală schimbare a sistemului constituțional”²⁹, în urma celor două rescripte semnate de împăratul Franz Ioseph la 1868: *Legea pentru unirea Transilvaniei cu Ungaria* și *Legea pentru egala îndreptățire a naționalităților*. În fața „marilor schimbări”, ce se anunțau a se petrece în imperiul habsburgic, Eminescu considera că „oricare bun cetățean are de datorie de a se ocupa de viitorul patriei sale”³⁰. Eminescu arăta pe bună dreptate că Transilvania este „patria” românilor „mai bine

decât a orîșicui”, iar congresul va trebui să-și aleagă „oameni de încredere” care „să fie înainte de toate energici și de caracter”³¹.

După acest debut fulminant, publicistica eminesciană înregistrează o tăcere aproape totală în anii 1872 și 1873, iar în anii 1871, 1874 și 1875 înregistrează doar câte un articol, pentru a-și face din nou apariția, începând cu anul 1876, când Eminescu apare ca angajat la „Curierul de Iași”, unde a răspuns de așa numita rubrică *Parte neoficială* a ziarului. De acum încolo activitatea lui Eminescu înregistrează bogată și o continuă activitate publicistică.

Așa cum ați putut constata în cele de mai sus, am scos în evidență câteva din convingerile și concepțiile apropiate ale celor două personalități care s-au întâlnit în panopia problematicei românilor din Imperiul habsburgic. În noua calitate, tânărul gazetar în baza rezultatelor achizițiilor, a așezării și cernerii ideilor elitei românilor din Imperiul austro-ungar din deceniul șapte al secolului al XIX-lea a cules fructul timpului în care mitropolitul ortodox transilvănean era situat printre politicienii de frunte a nației pe care a păstorit-o aproape trei decenii cu un devotament greu de cuprins în cuvinte.

Astfel, numele mitropolitului Andrei Șaguna este pomenit pentru prima dată de proaspătul redactor al „Curierului de Iași” într-un articol denumit de editorii publicisticii eminesciene „Se vorbește că în Consiliul de Miniștri ai României...”³², unde se arată că Andrei Șaguna înființase publicația „Telegraful român”. Eminescu apreciază că această gazetă era „cea mai moderată [foaie] de peste Carpați” și în paginile căreia se continua „cu stăruință politica modestă și sigură a neuitatului Șaguna”³³.

În acest articol Eminescu, vorbind despre politica maghiarilor față de români, a adoptat o atitudine calculată, însușindu-și, probabil, îndemnul lui Andrei Șaguna³⁴ și în consonanță cu evoluția politicii externe și interesele României de la acea vreme³⁵. Cu acest prilej a scos în evidență doar acele elemente care dau substanță „unității culturale”, dar și siguranță în progresul civilizației române. Aici se impune necesitatea de a sublinia faptul că nu moderațiunea politicii înaltului prelat ortodox român transilvănean a contat în obținerea drepturilor românești în confruntarea cu mentalitatea națiunilor

recepte ci tenacitatea și mijloacele folosite de Andrei Șaguna în relațiile cu autoritățile imperiale pentru atingerea acestor scopuri.

Cât de adevărate sunt aceste constatări amintim că într-un alt articol, publicat câteva luni mai târziu³⁶, marele poet național arată, prezentând atitudinea lui L. Kossuth (1802-1894) dintr-o scrisoare din 26 aprilie 1849, adresată lui Ioan Dragoș (1810-1849), că acceptă pacea cu românii „cu excepțiunea” lui Andrei Șaguna care a îndemnat „poporul român la răsculare”, fiind acuzat de „trădare de patrie”. Drept pentru care în viziunea conducătorului revoluționar maghiar Mitropolitul ortodox transilvănean „nu poate avea parte de iertare pe acest pământ”. Tânărul ziarist cunoscându-i activitatea, mai ales, din cele ce i s-a povestit, se întreba mirat de ce era așa de pornit L. Kossuth împotriva lui Andrei Șaguna, care a fost, chiar în timpul evenimentelor din 1848, „unul din cei mai moderați oameni”? Tot autorul articolului singur își argumentează, fără a intra în alte detalii, că ceea ce a făcut mitropolitul ortodox de la Sibiu a fost „în realitate un serviciu adus umanității și un merit față cu popoarele transilvănene”³⁷. Nu vom dezbate aici activitatea mitropolitului Andrei Șaguna în timpul revoluției de la 1848 din Transilvania; lucrurile, în general, se cunosc. Noi dorim doar să arătăm prețuirea de care se bucura acest prelat ortodox în ochii marelui poet național.

Și ca să continuăm ideea, Andrei Șaguna nu era văzut bine și nici de unii fruntași români. Așa se explică de ce Eminescu face reproș indirect unui „partid românesc din Transilvania”, care îl caracteriza pe Andrei Șaguna „ca vânzător al intereselor românești și ca maghiarofie”. Astfel, într-un articol publicat în ultimul număr al ziarului „Albina”, se critică atitudinea rezervată a lui Andrei Șaguna față de inițiatorii acțiunii de împiedicare a sancționării și introducerii legii care promova dualismul. Eminescu nu-i prezintă numele din considerente umane, fiindcă acesta ia patronat începuturile activității sale ziaristice³⁸.

La puțină vreme după moartea mitropolitului ortodox de la Sibiu, Eminescu

aducea, doar la trei ani și jumătate, aprecieri pertinente și obiective asupra întregii activități a lui Andrei Șaguna, considerându-l un om „politic de la creștet până-n tălpi”. Poetul constata, totuși, cu un oarecare regret, că în fapt mitropolitul, cu toate că „își cunoștea așa de bine poporul, oamenii, inteligența, încât nu i-au crezut capabili de-a rezista la 866 cu efect la introducerea dualismului”. Această deziluzie a credinței lui Andrei Șaguna în viitorul poporului român din Imperiul austro-ungar pe care l-a slujit atâta vreme s-a datorat, spune tot Eminescu, ca la „toți politicienii de talent”, „pesimismului” mitropolitului ca măsură de prevedere în cântărirea evoluției evenimentelor din punctul de vedere al cântării faptelor „cele mai rele, nu cu cele mai bune”. În cele din urmă marele poet apreciază la Șaguna „judecata sănătoasă și oarecum realistă a conluptătorilor săi”, care în cele din urmă „a fost în parte adevărată”³⁹.

Eminescu, ori de câte ori are prilejul, nu omite a reaminti perioada cât Andrei Șaguna a fost în fruntea creștinilor ortodocși români din Transilvania precum și despre spiritul acestuia, care dăinuia cu multe păreri de rău și regrete⁴⁰. Alteori pentru a scoate în evidență personalitatea mitropolitului sibian nu scapă nici un moment din vedere lupta acestuia pentru câștigarea și apărarea libertăților poporului pe care l-a slujit cu atâta devotament, mergând până acolo încât „pune ordine ministeriale ungurești *ad acta* – spunea Eminescu – fără a le-nvrednici măcar de-un răspuns și care, când dreptatea era în partea poporului său, o susținea în contra a orice și a oricui”⁴¹. Aceasta era atmosfera în care „se creștea tinerimea română din Transilvania”, luând de drept model memoria marilor antecesorii între care sfânt patrimoniu al marelui mitropolit Șaguna”, în al cărui testament se sublinia neefectuarea vreunei „înțelegeri cu maghiarii”, fiindcă aceasta ar duce la „ideea unei acțiuni în contra dinastiei. Toate speranțele românilor se-ntemeiază – potrivit concepției lui Andrei Șaguna – numai pe împăratul”⁴².

Dr. Constantin BURAC

Note – Notes

1. M. Eminescu, *Opere. IX. Publicistica. 1870-1877*. Studiu introductiv de Al. Oprea, Editura Academiei Române, București, 1980, p. 455-459. În continuare se va cita Eminescu, *IX*, p.
2. *Ibidem*, p. 456.
3. *Ibidem*, p. 458.
4. *Ibidem*, p. 797.
5. Publicație bisăptămânală de informație socială și culturală, apărută la Sibiu, din 3 ianuarie 1853, la inițiativa lui Andrei Șaguna, ca oficios al Mitropoliei Ardealului.
6. Eminescu, *IX*, p. 79-98.
7. *Ibidem*, p. 92-97.
8. *Ibidem*, p. 530-532.
9. Primul articol al lui Eminescu, intitulat „O scriere critică”, apare în „Albina”, nr. 3 din 7/19 ianuarie 1870. Acest periodic politico-literar apărea de 2-3 ori pe săptămână la Viena, care se adresa românilor de pretutindeni; apoi își continuă apariția la Pesta, între 27 martie 1866 – 31 decembrie 1876. În perioada când apărea articolul lui Eminescu pomenit mai sus, redactor era Vicențiu Babeș (1871-1872).
10. Este ziarul în care Eminescu a debutat ca poet cu poezia la „Mormântul lui Aron Pumnul”, unde editor era Iosif Vulcan. Tot aici poetul a publicat articolul „Repertoriul nostru teatral” (anul VI, nr. 3 din 18/30 ianuarie 1870, p. 25-28). Editorii publicistici eminescieni (Petru Creția, Dimitrie Vatamaniuc, Anca Costa-Foru și Eugenia Oprescu) apreciază, în baza unui concept-scrisoare care s-a păstrat, că acest articol era adresat unui ziar politic, în nici un caz „Familiei”, ci probabil „Albinei” sau „Federațiunii”, ca în cele din urmă să fie publicat în „Familia”. Editorii justifică netrimiterrea scrisorii, găsită printre lucrurile lui Eminescu, fiindcă la gazeta unde a fost în cele din urmă publicată poetul era deja cunoscut și nu mai era necesară justificarea privitoare la apariția articolului menționat. Tocmai în acea vreme se ducea o campanie susținută pentru înființarea unui teatru național în Transilvania, ceea ce corespundea cu tema articolului elaborat de Eminescu (Eminescu, *IX*, p. 517-518).
11. Ziar politico-literar românesc care apare la Pesta (1868-1876) de patru ori pe săptămână, destinat tuturor românilor, având ca idee de bază promovarea unității spirituale și culturale a românilor de pretutindeni, federalizarea Imperiului austro-ungar și lupta împotriva dualismului. Conducătorul ziarului, Alexandru Român, arată în primul său număr, din 3/15 ianuarie 1868, că orientarea politică a noii publicații era „Să bucurăm în toate zilele cauza naționalității noastre până ce se va prefăce în sânge și măduvă în toții fiii României; să o audă popoarele cele civilizate ale Europei, să o cunoască de-a rostul aceia care se prefăc a nu o înțelege, ca în urmă puterea cea rigidă să cedeze puterii ce zace în drept și dreptate”. Eminescu se face mesagerul acestui program. În paginile acestei foi Eminescu a publicat mai multe articole în care dezbate problema dualismului austro-ungar și, în special a românilor din Transilvania.
12. *O scriere critică*, publicat în ianuarie 1870 în „Albina”, V, nr. 3, republicat în Eminescu, *IX*, p. 79-84.
13. Eminescu, *IX*, p. 81.
14. Publicat în „Familia”, VI, nr. 3, ianuarie 1870, republicat în Eminescu, *IX*, p. 84-87.
15. *Actele privitoare la urzirea și înființarea Asociațiunii Transilvane*, Sibiu, 1862, p. 79-80.
16. Ioan Lupaș, *Mitropolitul Andrei Șaguna*. Monografie istorică, Ediția a II-a, Sibiu, 1911, p. 249.
17. *Ibidem*, p. 250.
18. *Ibidem*, p. 253.
19. *Ibidem*, p. 238.
20. *Ibidem*, p. 234.
21. *Ibidem*, p. 239.
22. N. Popea, *Arhiepiscopul și mitropolitul Andrei baron de Șaguna*, Sibiu, 1879, p. 289-300.
23. „Telegraful Român”, 1867, nr. 52 și 53.
24. *Ibidem*.
25. III, nr. 33 (365), p. 127.
26. Eminescu, *IX*, p. 88.
27. *Ibidem*.
28. Așa se intitula articolul publicat în ziarul „Federațiunea”, III, nr. 33 (365) din 5/17 aprilie 1870, p. 127, semnat de Eminescu cu pseudonimul Varro, pe care comentatorii îl considera un „manifest politic” (Eminescu, *IX*, p. 525).
29. Eminescu, *IX*, p. 89.
30. *Ibidem*.
31. *Ibidem*.
32. Apărut în „Curierul de Iași”, IX, noiembrie 1876.
33. Eminescu, *IX*, p. 261.
34. Ioan Lupaș, *op.cit.*, p. 253.
35. Eminescu, *IX*, p. 662.
36. Publicat tot în „Curierul de Iași”, X, nr. 13, 6 februarie 1877, p. 45.
37. Eminescu, *IX*, p. 322.
38. *Ibidem*, p. 703.
39. Eminescu, *XIII*, p. 323.
40. *Ibidem*, IX, p. 153, 354-355.
41. *Ibidem*, XIII, p. 268.
42. *Ibidem*, p. 278.

Nicolae Iorga despre Mitropolitul Andrei Șaguna

Cuvinte cheie: Andrei Șaguna, Transilvania, Nicolae Iorga, referințe

Key words: Andrei Șaguna, Transilvania, Nicolae Iorga, references

Abstract

Going through Nicolae Iorga's pages about the Metropolitan Andrei Șaguna, we can clearly decipher the Transylvanian hierarch's objectives, the developed strategy for their achievement, ways of action, the attitude towards his partners, but also towards his enemies and his pragmatism, consistency and unwavering faith of his actions towards success. In a condensed form, the shown information talk about the fruitful grazing of Metropolitan Andrei Șaguna, revealed in the writings of its main biographers, on the main achievements of the church organization, reforming the relations between "clergy and nation", ensuring the institutional process framework of religious schools, cultural associations and other "sagunien" victories, are processed, filtered and valued by the mind and heart of Nicolae Iorga, and written in memorable pages, which deserve to be brought back in the attention of present and future generations.

With his brilliant intuition, Nicolae Iorga, appreciates the providential bishop Andrei Șaguna true value in the Romanian and orthodox church's history, together with personalities who have influenced in a crucial way the becoming and affirmation of linguistic religious and cultural Romanian identity. In his writings, Nicolae Iorga presents chronologically the entire activity of Metropolitan Andrei Șaguna, integrating it in each phase's specific context and correlating it with related events.

Editura Saeculum I.O. din București, în colecția *Documente revelatorii*, a realizat una dintre cele mai interesante și importante lucrări de recuperare și valorificare a patrimoniului istoriografic românesc. Este vorba, printre altele, despre reeditarea unui număr semnificativ de studii și articole redactate de Nicolae Iorga dedicate Transilvaniei. Acest proiect științific de anvergură a fost inițiat și realizat de cărturarul bucureștean Ioan Opreșan (etnolog, cercetător, fost secretar științific al Institutului de Istorie și Teorie Literară „George Călinescu”, București, autor al unor volume de referință în domeniul folclorului și al etnografiei, director al editurilor Saeculum Vestala și Saeculum Vizual)¹, care publică, între anii 2005-2008, șapte volume din opera marelui istoric. Însușind peste 3000 de pagini, format A5, alcătuite și îngrijite cu un profesionalism exemplar, volumele au apărut cu sprijinul Ministerului Educației și Cercetării și al Autorității Naționale pentru Cercetarea Științifică. Remarcăm acestea apariții mai ales pentru că lipsesc în mod păgubitor numeroase lucrări contemporane nouă. De menționat și ținuta științifică a volumelor, aparatul critic și referențial, „note asupra ediției”, „addenda”, „indice de nume”. În prefața primului volum, editorul ne avertizează deja că demersul său a urmărit – în limite pe care le impune vremea noastră –

refacerea complexului proiect al istoricului, acela de a revela viața românilor trăitori la acea dată în afara granițelor României, în seria *Neamul românesc în Bucovina* (1905), *Neamul românesc în Basarabia* (1905), urmat de *Neamul românesc în Ardeal și Țara Ungurească* (1906).

„Scopurile mult mai profunde”, care au stat la baza redactării acestor istorii, a căror actualitate se dovedește perenă, ne asigură editorul-prefațator, erau „să deștepte în sufletele și mintea românilor conștiința vechimii lor pe aceste locuri și a valorii lor ca neam în concertul popoarelor lumii”; „să insuflă pământenilor din toate provinciile românești încrederea în viitorul lor comun, liber și plin de promisiuni de realizare națională”, „să trezească și să implice toți factorii de răspundere (pe preoți și învățători înainte de toate) în actul de pregătire și realizare a dezrobirii de sub stăpânirea imperiilor și a unirii”; „să reverse aspectele istoriei locale în istoria națională și să facă să se simtă că până și ultima fărâamă de manifestare istorică pe plan local este un reflex al marii istorii trăite de toți românii”².

Cele șapte volume la care ne referim cuprind atât studii elaborate pe baza a numeroase surse documentare, cât și însemnări de călătorie, articole și conferințe pe tema existenței românilor din Transilvania și a conviețuirii lor cu celelalte neamuri. Acestea

au fost redactate sau susținute oral în fața publicului larg, până la Marea Unire de la 1 Decembrie 1918, dar și după acest moment astral din istoria românilor, practic până la sfârșitul tragic al marelui savant. Atât lucrările riguros elaborate, pe baza unei bibliografii impresionante, cât și celelalte, cuprind numeroase incursiuni istorice care dovedesc o profundă cunoaștere și o înțelegere superioară a istoriei Transilvaniei, încadrată în istoria poporului român și a celorlalte popoare europene.

În întreaga operă a lui Nicolae Iorga despre Ardeal, un loc central îl ocupă istoria instituțiilor identitare fundamentale: biserica strămoșească, școlile confesionale în limba română, partidele politice, asociațiile culturale, presa românească ș.a. În seria acestora, nu în ultimul rând, se înscriu expunerile despre destinul unor personalități de seamă care, prin activitatea lor pusă în slujba neamului, au marcat hotărâtor devenirea românilor ardeleni, în consens cu mișcările de emancipare națională din Europa, pregătindu-i pe aceștia pentru realizarea marelui deziderat al reîntregirii naționale. Stau mărturie în acest sens paginile dedicate istoriei Bisericii ortodoxe și greco-catolice, portretele principalilor lideri de cultură și spiritualitate românească, cărturari, mitropoliți, protopopi, preoți și dascăli din satele de pe întreg cuprinsul Transilvaniei.

Spiritul enciclopedic al marelui istoric se evidențiază aici plenar, aria subiectelor este vastă, de la problemele de fond ale continuității românilor, la principalele evenimente care și-au pus amprenta asupra istoriei acestor locuri. Se detașează la un moment dat epoca ce a urmat așezării ungurilor în câmpia Panoniei și extinderea dominației lor asupra Transilvaniei, aspecte punctuale referitoare la Revoluția de la 1848/1849, dualismul austro-ungar, procesul memorandiștilor, înființarea Episcopiei de Hajdu-Dorog și „lupta cu revizionismul maghiar” din perioada interbelică ș.a. Raportată la situația de astăzi, prestația științifică și publicistică a lui Nicolae Iorga este impresionantă și rămâne un model. Pentru că, azi, atâtea lucrări tendențioase ale istoriografiei maghiare, cât și demersuri publicistice, care răstălmăcesc adevărul istoric sau au mesaje nostalgice și revizioniste, rămân fără răspunsurile convenite din partea mediului academic și publicistic românesc. Deși nu beneficia de facilitățile de comunicare și

tehnologice existente în prezent, totuși marele savant găsea timp și modalități adecvate de a da replici convenite, atât colegilor istorici maghiari și celor din alte țări, ce susțineau „teoriile” acestora, cât și ziariștilor de la publicațiile maghiare centrale sau regionale. În acest sens, deosebit de utile sunt „Notele și comentariile”, publicate la sfârșitul volumelor cinci, șase și șapte.

Primul volum, intitulat *Neamul românesc în Ardeal și Țara Ungurească la 1906*, apărut în anul 2005, la editura bucureșteană amintită (editor și prefațator I. Oprea), reține pe coperta a IV-a un citat din prefață, în care se spune: „*Conștient ca nimeni altul de importanța Transilvaniei în ansamblul existenței naționale (istorice, sociale, culturale, politice etc.), Nicolae Iorga i-a acordat o atenție cu totul aparte, scriind, probabil, despre această parte a țării mai mult decât despre oricare altă provincie istorică românească. Volumul de față deschide seria reeditărilor tuturor volumelor și articolelor dedicate de marele istoric Transilvaniei*”.

Prefața menționată, intitulată „O carte care a înrâurit istoria”, își structurează conținutul marcat de subtitluri revelatoare pentru analiza pertinentă făcută lucrării reeditate. „Scrișă dintr-o suflare, la 34 de ani, în plină epocă de expansiune a personalității sale, *Neamul românesc în Ardeal și Țara Ungurească* sintetizează toate calitățile științifice și artistice ale lui Nicolae Iorga. Îndrăzneala aventurii în experimente dificile și periculoase, orizonturile larg deschise către toate zările istoriografiei și umanisticii, puterea de anticipare a viitorului, forța de materializare a gândului, patosul trăirilor sufletești și, mai presus de orice, iubirea nețărmurită față de tot ce e românesc se străvăd cu prisosință în paginile cărții, care a devenit, după apariție, una din pârgurile de influențare a istoriei însăși, trezind conștiințe și apropiind ceasul întregirii noastre naționale”³.

Nicolae Iorga pune în evidență faptul că, până la Marea Unire de la 1 Decembrie 1918, „*funcțiile statului național suplinite în Transilvania de Biserică... Un popor, care simte nevoia unei vieți politice, poate s-o trăiască în afara de formele politice. Poporul românesc din Ardeal, care este capabil de o viață politică, pe care a trăit-o de multe ori în formă străină și-a trăit pe urmă alături de partea de viață pe care a dat-o străinului,*

*viața sa proprie în forme religioase pe care în locul voievodului a rășărit vlădica, în locul cneazului sau judeului, protopopul, în locul ostașului – preotul*⁴. Din această perspectivă, în studii, articole, lecții și conferințe despre istoria Transilvaniei și a românilor ardeleni, un loc însemnat îl ocupă la Nicolae Iorga analizele referitoare la istoria Bisericii ortodoxe și a celei greco-catolice și, implicit, ale conducătorilor acestor biserici naționale.

Un astfel de proiect generos, pe lângă binecuvântatele sale consecințe în reînnoirea mentalului colectiv românesc, permite recuperarea unor pagini memorabile ale savantului Nicolae Iorga despre mitropolitul Andrei Șaguna, pagini pe care ne propunem să le redăm, selectiv, în continuare. Ne dorim să completăm în acest fel, *întru cunoaștere*, merituasele apariții editoriale din anii 2008-2009, prilejuite de aniversarea a 200 de ani de la nașterea marelui ierarh ardelean mai ales din perspectiva canonizării Sale, conform hotărârii Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

Cum era și firesc, în procesul de informare/documentare, Nicolae Iorga a folosit (doar) informații din surse deja editate, sau fonduri arhivistice descoperite până la acea vreme, având și libertatea intelectuală de a valorifica numeroase cunoștințe datorită limbilor străine pe care le stăpânea. Tot atât de firesc este că, în ultimul secol, și în mod deosebit în ultimii 20 de ani, la Sibiu, Brașov, Cluj-Napoca, Oradea, Constanța, în alte orașe din Transilvania și din întreaga țară, să fi apărut numeroase volume de documente, studii și articole – reținute și într-un bogat volum bibliografic al Bibliotecii județene ASTRA din Sibiu (2008) – care pun în lumină noi aspecte ale personalității mitropolitului Andrei Șaguna. Toate acestea completează în mod fericit, nuanțează, sau obligă la reconsiderarea unor puncte de vedere și aprecieri prezente în lucrările de acum un veac, preluate și în articolele purtând semnătura lui Nicolae Iorga.

Cu toate acestea, a cunoaște ceea ce a scris Nicolae Iorga despre mitropolitul Andrei Șaguna reprezintă un demers necesar, deoarece marele istoric, cu intuiția sa genială, îl așează pe providențialul ierarh Andrei Șaguna la locul ce i se cuvine în ISTORIA poporului român și a Bisericii ortodoxe, alături de personalitățile care au înrăurit în mod

hotărâtor devenirea și afirmarea identității lingvistice, confesionale și culturale românești. În scrierile sale, Nicolae Iorga prezintă întreaga activitate a mitropolitului Andrei Șaguna, în ordine cronologică, integrând-o în contextul specific fiecărei etape și corelând-o cu evenimentele conexe.

Credibilitatea aprecierilor lui N. Iorga decurge în primul rând din faptul că el nu și-a transformat intervențiile în apologii. Este adevărat că nici Andrei Șaguna nu are nevoie de astfel de considerații, motiv pentru care nici nu ne propunem să facem rectificări care, la o jumătate de secol de la apariția cărții istoricului savant, și-ar găsi locul. Sigur, percepția generalizată asupra ierarhului și a epocii sale, a celei ce l-a precedat și a celei ce i-a urmat, a contat în scrierile istoricului, dar numai după aplicarea unei *grile documentare* serioase. Astfel, nu este nici o îndoială că Andrei Șaguna și-a depășit cu mult înaintașii, activitatea lor pălind în fața realizărilor șaguniene. În lipsa unor informații de care azi dispunem, acest contrast și-a pus amprenta asupra a numeroase sentințe, datorate inclusiv istoricului de care ne ocupăm. Comparând situația Bisericii ortodoxe din Transilvania înainte de Andrei Șaguna, și subliniind marile merite ale acestuia, rolul uriaș al *vlădicului Andrei* în emanciparea Bisericii strămoșești și în redarea locului ce i se cuvenea în rândul celorlalte „biserici recepte” din Ardeal, Nicolae Iorga se raportează extrem de critic, simplificând prea mult, la activitatea episcopilor ce l-au precedat: *sârbii* și Vasile Moga. Ori, nimeni nu mai ezită azi să aprecieze păstoria acestora ca o „etapă de tranziție” de neocolit, în acele condiții. După alegerea lui Andrei Șaguna ca păstor sufletesc al românilor ortodocși din Transilvania, diferențele dintre ei – de personalitate, știință și forță de acțiune – devin și mai vizibile. Dar, un stadiu absolut necesar continuării procesului de evoluție a instituției bisericii și educației generale a turmei șaguniene fusese întreținut tocmai de către acești „intermediari”, sârbi sau români, ca *un teren* tocmai „păstrat”, pregătit pentru realizarea marilor înfăptuiri ulterioare. Cercetări actuale⁵ rețin și dezvoltă ideea că, deși adeseori reclamă incomodități și disfuncții, Andrei Șaguna însuși face adeseori o judecată dreaptă și curajoasă vremilor ce l-au precedat. O declarație cu valoarea unui *certificat de merit pentru înaintași* apare chiar în cuvân-

tarea de la deschiderea primului Sinod sașunian, organizat după un secol și jumătate de la Uniație (1850), după 4 ani de la venirea sa în Ardeal: „Eu însumi mărturisesc că ne pare tuturor foarte greu că **nu putem arăta nici un monument vechi măreț în eparhia noastră, însă nu pentru aceea că doară străbunii noștri nu ar fi fost oameni harnici, ci pricina sărăciei noastre de astăzi este aceea că mâna cea vrăjmașă și pismașă ni-au răpit toate câte ne-au fost mai sante și mai prețuite.** (...) nici astăzi nu se sfiesc bărbații constituției cei vechi a ne face imputațiuni și dojene, că e preoțimea noastră incultă, că dascălii noștri sunt neharnici, că nu avem școli. Așa este; însă au doară (oare – n.n.) a noastră e vina că suntem astăzi săraci și înjosiți în toate? Au doară nu e vina celor bogați și înălțați [pe] pentru sărăcia și înjosirea noastră ? (...)”.

Sunt și alte aprecieri ale lui Nicolae Iorga despre Andrei Șaguna și epoca sa, care, în lumina rezultatelor ultimelor cercetări referitoare la istoria românilor ardeleni, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, trebuie preluate cu discernământul critic necesar.

Printre altele, Nicolae Iorga are cuvinte aspre la adresa mitropolitului Andrei Șaguna pentru faptul că „s-a interesat mai mult de soarta mitropoliei sale, și mai puțin de vuietul mulțimii – singurul în măsură să indice calea pe care un conducător trebuie să meargă”⁶, sau că „scrierile lui Șaguna au fost mai ales pentru întâia învățătură a celor mulți și reprezentă, venind de la înălțimea sa, mai mult un puternic îndemn decât un monument”⁷ și mai ales faptul că, datorită mediului în care s-a născut și s-a format, „între el și ai lui era o incapacitate de a se înțelege, și nu poți servi pe cineva bine până nu l-ai înțeles deplin”⁸.

Pentru început redăm articolul intitulat **Andrei Șaguna**, apărut în revista *Semăntorul*, nr. 50, din decembrie 1903, sub semnătura lui Nicolae Iorga⁹.

„Cu prilejul zilei de Sf. Andrei, o parte din românimea de dincolo – aș fi dorit să pot zice: toată, căci vrednicia omenească și meritele față de neam nu pot fi umbrite în mintea oamenilor cu o cultură modernă de deosebiri confesionale – a comemorat prin scrieri și cuvinte pe Andrei Șaguna, Mitropolit al românilor neuniți din Ardeal și Ungaria, baron din grația împăratului și din mila lui Dumnezeu

unul din marii binefăcători ai națiunii sale. Cei de peste munți au dovedit astfel încă o dată puțința lor de a fi recunoscători, pe care, precum se știe cu prisos, n-o împărțăm cu dânsii.

Puține nume sunt așa de populare în Ardealul românesc ca al lui Șaguna. Chipul lui cu ochii străbătători și larga barbă răsfirată e în mintea tuturor și în conștiința generală, mult mai simțitoare și mai statornică acolo, a intrat faptul definitiv că acest maiestos bătrân a fost de pe Scaunul său de episcop, ca de pe un tron de rege, un cârmuitor de oameni și un îndreptător al vremurilor, cărora nu li s-a supus ca exemplele obișnuite ale omenirii, ci le-a întors de pe povârnișul lor spre culmea lui. Cât se va vorbi limba noastră pe cealaltă clină a munților-părinți, ardeleanul de legea Răsăritului – și poate mâne și cel unit cu Roma – va ținea minte acest fapt.

Nu orice laudă se potrivește cu orice om, și cele pe care le aruncă o admirație, fie și sinceră, care nu-și găsește cuvintele, cununile banale de la capul tuturor morților, nu se potrivesc decât cu acei ce nu merită o adevărată și deosebită laudă. Totuși Șaguna a avut din belșug parte de dănsale.

Un scriitor n-a fost – cu toate că a scris, și încă mult. Era fără îndoială un om învățat, de o cultură care întrecea cu mult pe a clericilor neuniți pe care ajunse să-i păstorească. Dar cărțile sale n-au o valoare durabilă și nici o frumuseță nu s-ar putea descoperi în ele. Când îl pune cineva alături cu Timotei Cipariu, canonicul din Blaj, gramatic și istoric, deschizător de cale în studiul limbii românești, spirit neobișnuit de bine hrănit prin cunoașterea întregii literaturi, nouă și vechi, sacre și profane, minte originală și îndrăzneală, – înțelege răpede că temeiul vieții și al faimei acestui om trebuie căutat aiurea. **Scrierile lui Șaguna au fost mai ales pentru întâia învățătură a celor mulți și reprezintă, venind de la înălțimea sa, mai mult un puternic îndemn decât un monument.**

Pe paginile, când senine ca o albă idilă din vremile păstorilor patriarhali, când pătate de sângele mucenicilor și a jertfelor unei răzbinări răsplătitoare ale Revoluției de la 1848, numele lui Șaguna luminează numai ici și colo și nu totdeauna de o lumină puternică

și egală. La dreptul vorbind, el a avut în acele zile de avânt, încercare și suferințe, care au dus la un răbuș secular, o singură clipă mare, pe care o împarte cu acela care în acea clipă i-a fost frate și nu un rival, cu episcopul Uniților din Blaj. Înaintea unei mulțimi fără de număr, țărani din toate unghiurile ardelene, veniți ca la propovăduirea unei noi Evanghelii, apărură vlădicii, în câmpul de pe Târnavă, lângă Blaj. Cine știe ce va fi avut de gând să spuie unul și celălalt, dar vorbele pregătite rămaseră nespuse: căci din suferința, din nădejdea, din adâncă iubire gata de jertfe a acestor săraci și necărturari se desfăcu deodată ca o neoprită suflare a duhului sfânt care făcu pe cei doi păstori să se mărturisească frați înaintea lui Hristos Mântuitorul și a sărmanului lor popor umilit, ce-și aștepta mântuirea de la dânsul și de la dânșii.

De altmintrelea, anul Revoluției a fost și cel dintâi din cărmuirea lui Șaguna. Fiu de români macedoneni, nepot de negustor din Pesta, crescut în lumea ungurească, străbătut de învățămintele sârbilor de aceeași lege, el nu putea găsi de la început înțelegerea adevărată a rolului său. Și în negurile grele, ce ascundeau depărtările, cine ar fi putut descoperi atunci calea cea sigură?

Dar când mișcarea națională ungurească se mântui printr-un dezastru, în lupta întreită cu împăratul, cu naționalitățile dușmane și cu străinul, se văzu în sfârșit limpede înainte. Pe multă vreme, forța austriacă și spiritul austriac erau să stăpânească peste țările Coroanei Ungariei, și cine se luptase pentru tron avea dreptul la răsplată. Încă de la 1850, scaunul episcopal din Blaj căpăta demnitatea Metropolitană și vlădica Alexandru Șuluț era după Atanasie, îndeplinitorul Unirii cu Roma, cel dintâi Mitropolit românesc.

Biserica neunită, care pornise de la cei ce nu voise să urmeze pe Atanasie în ruperea de vechea Biserică a Răsăritului, reclama însă pentru dânsa, păstrătoarea ortodoxiei străbunilor, mitra arhiepiscopală a Albei-Iulii. Titlul de independență al Mitropoliei îi era de altfel de nevoie pentru existența ei: căci, precum ungurii amenințau să cotopească Biserica Unită, primejdia sârbească stătea înaintea neuniților.

Dar această Biserică răsăriteană trăise în dispreț și luptă; abia după șaizeci de ani i se dăduse un vlădică sârb, apoi altul și altul, tot

sârbi; tocmai târziu un român, om slab și cu mâinile legate, și acesta, Moga, fusese predecesorul nemijlocit al lui Șaguna. Cei cu credința tolerată puteau aștepta ce se dăduse celor ce fusese patronați totdeauna?

Însă norocul voi ca Șaguna să fie acuma **omul împrejurărilor**. În lăcașul de umilință al episcopiei din Sibiu, el se purtă și vorbi ca un vechi aristocrat, ca un mare senior, ca un principe al Bisericii celei mai glorioase. Vaza lui crea parcă un trecut respectat diocesei ce cărmuia. Și astfel la 1864 și el fu Mitropolit, și el căpătă neatârarea de străini. Și aici vine cea mai cuminte faptă a învingătorului. El nu se mai simți preot înainte de toate, ci român, și prin Statutul Organic, care dădu alcătuirea noii Mitropolii – hotărând împărțirea laicilor la sinoadele conducătoare, el dăru Biserica neunită poporului său.

Cine vrea să judece mărimea faptelor lui Șaguna meargă la Rășinari, frumosul sat românesc, curat românesc, din vecinătatea acelei capitale a Sibiului, unde e Mitropolia și unde mâni va fi Muzeul Național Român. La Rășinari au stat cei dintâi episcopi pentru românii neuniți: sârbii disprețuiți cu care-i miluise Viena. „Reședința” unuia dintre dânșii se arată încă: o biată căsuță cu ferești oarbe, între bălării: pe prispa pustie o pisică toarce a ruină. Iar în față, lângă una din înaltele biserici de astăzi, vezi o capelă funerară, peste cununile bogate de flori care se încrucișează cu bandele largi ale tricolorului românesc, de care **aici** nu cutează să se atingă nimeni. E mormântul lui Șaguna.”¹⁰ (s.n.).

În volumul 1, intitulat *Neamul românesc în Ardeal și Țara Ungurească la 1906*, cartea a III-a, Ținutul Sibiului, referindu-se la cele mai importante realizări ale mitropolitului Andrei Șaguna, Nicolae Iorga spune: „...Numai într-un târziu, Moga capătă un urmaș în fiul de negustor macedonean, crescut în cultura sârbească, Andrei Șaguna. Acesta se găsi într-o anumită clipă de prefacere în fruntea poporului său și făcu din episcopia sa o Mitropolie prin voința Împăratului recunoscător pentru neclintita credință a românilor. Baron al Imperiului, nobil în cuvinte și apucături ca orice urmaș de orice familie nobilă, darnic și strălucitor, mândru și mărinimos, el a cuprins în lumina persoanei sale întreaga Biserică pe care o înfățișa. Capela grecească trecu în mâinile românilor la desființarea Companiei, care cuprindea la

urmă un singur membru, român și acela, fără cunoștință de grecește, și la moartea bunului arhimandrit Meletie, venit din București, de alminterea, cel din urmă paroh grecesc. Aici se sluji de acum înainte românește, în mijlocul cetății, de Mitropolitul însuși sau sub ochii lui. Șaguna visa pe acest loc o strălucită clădire potrivită cu însemnătatea tot mai mare a românilor din Sibiu și a Mitropoliei ortodoxe. El și lăsă pentru aceasta un fond care stă la temelia clădirii de astăzi. Prin îndemnul și munca lui se făcu tipografia, librăria, ziarul românesc al archidiecezei, acel **Telegraful Român**, care astăzi tânjește așa de jalnic, cu biata lui proză miloagă. Noul avânt economic al românimii așează în vecinătatea reședinții – o casă ca oricare alta –, birourile băncii „Albina”, care se ridică destul de răpede, mulțumită mai ales domnului Partenie Cosma, foarte sus. Tot prin aceste locuri o impunătoare clădire în trei rânduri se înalță pentru școala de fete, în orașul unde băieții însă n-au decât alegerea între gimnaziul sașilor și acel al ungarilor (acesta și cu un curs de limbă românească). Seminarul lui Șaguna se organizează ca o școală model pentru preoțimea ortodoxă și ca un focar al noului spirit național. Strada Măcelarilor, care pleacă de lângă Bretterul căzărnilor și panoramelor, pentru ca să ducă în locul înalt și deschis unde se văd albăstrind aproape munții înalți ai Făgărașului, amenință să ajungă mare stradă a românilor Sibiului: clerici, profesori, avocați, negustori chiar, deși puțini. Învățătura acestor profesori dădu românimii din Sibiu un caracter distins, aristocratic, cum nu se întâlnește aiurea în același grad. Convorbirile alese, iubirea pentru literatură o deosebiră spre cinstea ei”. (...) „Înaintarea noastră se vede însă, chiar și astfel, zi de zi. O masă comună, ținută din fondurile Albinii (Banca Albina – n.n.), strânge la un loc pe școlarii români ai înaltelor școli străine. Visul lui Șaguna de mândră Mitropolie românească s-a îndeplinit: dacă pe locul capelei grecești dărmate se înalță o ciudată clădire cu un trup bundoc, imitat după al Sfintei Sofii din Constantinopol, și cu două brațe deșirate de turnuri ce zburlesc în față ca doi plopi, această mare zidire cuprinde în ea cea mai frumoasă pictură bisericească ce se poate închipui la noi, opera lui Octavian Smigelschi, care va avea poate bucuria de a duce la capăt o lucrare întreruptă de nevoi materiale. Dăunăzi, în august 1905,

s-a inaugurat un palat național, cu Muzeu și Teatru, astfel numai o mare zidire prozaică, și cu acest prilej s-a strâns o astfel de mulțime românească, de amândouă părțile munților, cu căpiteniile culturii și politicii în frunte, încât Sibiul românesc și-a trăit fără îndoială cele mai frumoase din zilele sale și cele mai pline de binecuvântare pentru viitor”¹¹.

În volumul 5, *Viața românească în Ardeal*, este reprodus textul conferinței ținută de Nicolae Iorga în 1906, înainte de întâi mai, stil nou, când istoricul rostea în „Casa Națională din Sibiu” o altă conferință cu tema *Viața culturală românească de azi*¹². După cum este cunoscut, în 1906, Nicolae Iorga a fost la Sibiu, la sfințirea catedralei ortodoxe, după ce, în anul 1905, fusese la inaugurarea Muzeului Asociațiunii. Din această conferință cu titlul *Ceva despre Ardealul românesc și viața culturală românească de azi*, redăm pasajul referitor la mitropolitul Andrei Șaguna: „Pe când, în 1848, era o acțiune cuminte, bine cumpănită și urmărind anume un scop. Deci, când a fost vremea de a se încheia socotelile, de către guvernul împăralesc biruitor împotriva ungarilor și s-au împărțit răsplătirile celor ce luptaseră pentru Împărat la 1848, ai noștri au știut să se amestece în această socoteală cu înțelepciune deplină. Atunci s-a căpătat întâi pentru Biserica unită Mitropolia din Blaj și, după trecerea de 14 ani de la întemeierea, la 1850, a Mitropoliei unite a românilor din Ardeal și Ungaria, la 1864, Andrei Șaguna a căpătat și Mitropolia ortodoxă a românilor din cuprinsul acelei țări.

Noi, care suntem deprinși a lua lucrurile bisericești cam ușor, ceea ce e un mare păcat, pentru că nu e o vreme când să jertfim puterile noastre și, între ele, puterea aceasta pe care o dă credința în legea strămoșească – nu putem să înțelegem ce înseamnă pentru românii din Ardeal Mitropolie în loc de Episcopie, nu putem înțelege ce era pentru uniți alcătuirea acestei Mitropolii, care îi păzea de a se topi în marea catolicismului din Ungaria și ce însemna pentru neuniți Mitropolia din Sibiu, care i-a desfăcut de frăția sufletească cu sârbii.

Mitropolia aceasta, ca și cealaltă, însemnează în același timp un centru de cultură și un punct de raliere națională și un loc de unde, în anumite împrejurări poate să plece conducerea în chestiile naționale. Având două Mitropolii, pe lângă cuceririle anterioare,

românii au putut să alcătuiască partide politice în acele părți”¹³. (...) „Atunci, prin acțiunea lor, prin acțiunea unor luminați șefi ai Bisericii, – în ceea ce privește Biserica Ortodoxă, a Mitropolitului Andrei Șaguna, care a fost unul din cei mai mari păzitori ai sufletului român din toate părțile – prin acest concurs fericit al mai multor factori, s-au întemeiat cele dintâi școli superioare române în aceste părți. Școlile au fost făcute cu bani dăruți de fiecare, cu bani adunați din greu, pentru biruința prin lumină a poporului românesc întreg. În felul acesta, treptat-treptat, din deceniu în deceniu, s-au întemeiat școli superioare românești la Brașov și, în timpuri mai târzii, la Sibiu, la Brad, la Beiuș, la Năsăud, în Banat și alte părți.

Astfel, pe lângă carte, care cuprindea activitatea călugărilor din secolul al XVIII-lea, pe lângă această carte s-a adaus școala românească neatârnată, cu caracter pronunțat țărănesc, care s-a întemeiat pe la 1830 și s-a mântuit în cea mai mare parte în apropierea anilor 1870-1880. Prin urmare, în curs de 40 ani s-a întemeiat, în mai multe grade, cu mai multe nuanțe, un învățământ românesc în adevăr modern și în adevăr național, în părțile acestea ardeleni”¹⁴.

În conferința – lecție ținută de Nicolae Iorga la cursurile de vară de la Vălenii de Munte, din iulie 1909, intitulată *Viața românească a Ardealului*, sunt reluate câteva din realizările mitropolitului Andrei și importanța lor pentru emanciparea românilor ardeleni de religie ortodoxă: „(...) Împăratul a fost recunoscător, fără îndoială, pentru toate serviciile pe care românii ardeleni le-au fost adus cauzei sale împotriva ungurilor. S-a creat, cum se știe, o Mitropolie a românilor uniți, episcopia de până atunci fiind prefăcută în Mitropolie; Șaguna a stăruit și a căpătat și pentru episcopia lui aceeași situație, și a întemeiat episcopii sufragane în legătură cu Mitropolia din Sibiu; uniți și neuniți au dobândit, va să zică, alcătuirea bisericească definitivă: păstrată până acum. Mai mult: Șaguna, om foarte cuminte, a dat credincioșilor Bisericii sale statutul, după care la adunările bisericești din fiecare an nu iau parte numai clerici, ci și delegați ai mirenilor. Și, deoarece Biserica e în legătură cu școala, deoarece școlile românești sunt confesionale, rezultă că pentru afacerile bisericești scolastice și culturale există un Parlament românesc,

cel puțin al românilor neuniți, care se adună în fiecare an și pe care guvernul unguresc nu-l poate desființa, deoarece a fost creat printr-o diplomă împărătească și împăratul, care a dat diploma, e același suveran care nu-și poate călca iscălitura. Noi am întemeiat Academia pentru centralizarea cercetărilor privitoare la limba și istoria noastră, ei au întemeiat Asociația ardeleană pe lângă cea din Maramurăș și cea din părțile bănățene – pentru cultivarea limbii românești și a literaturii naționale. Vedeti ce frumos paralel merg pașii noștri înainte, pe lângă pașii lor”¹⁵.

În volumul *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria*, vol. II, *De la mișcarea lui Horea până azi*, volum în care sunt reproduse „lecțiile ținute la Universitatea din București”, și care a văzut lumina tiparului în anul 1914, Nicolae Iorga consacră un capitol „personalității lui Andrei Șaguna”, capitol în care sunt abordate probleme precum: „românizarea Bisericii neunite, câștigarea scaunului din Arad, originile lui Șaguna, profesorii tineri din Blaj, studenții de la Drept din Ardeal și idealul lor politic, macedonienii negustori și partea lor în opera de regenerare, începuturile lui Șaguna, românitatea lui Șaguna, Șaguna și mediul românesc, tendința politică a lui Șaguna, Șaguna și elementul laic și guvernamentalismul lui Șaguna”¹⁶.

Din acest capitol și din altele, referitoare la istoria românilor ardeleni în perioada 1848-1873, redăm în continuare aprecierile lui Nicolae Iorga cu privire la mitropolitul Șaguna și opera sa pusă în slujba Bisericii ortodoxe și a neamului românesc. „...Dar dezrobitorul mult așteptat a fost numai Șaguna (n. 20 decembrie 1808). Și el venea de la sârbi, că a fost ucenic de teologie la Vârșeț, și poate că este mai bine că venea de la sârbi, fiindcă astfel cunoștea toată practica lor administrativă. Toate intențiunile lor ierarhice erau astfel absolut familiare omului care fusese ani de zile după absolvirea studiilor secretar intim al Mitropolitului sârbesc din Carlovăț, Ștefan Stratimirovici. Șaguna a avut norocul încă de la început că s-a găsit – de la 1842 – și ca egumen la vechea mănăstire Opovo, din Sirmiu, în această lume de călugări ortodocși ai Banatului, în care națiunea lui avea de reclamat drepturi. Astfel, la moartea lui Moga se făcuse ceva pentru întrunirea supt aceeași cârjă a tuturor românilor de peste munți, precum se făcuse mult pentru ridicarea

prestigiului acestei cârje românești, care era singurul sceptru național posibil.

Dar Biserica însăși n-ar fi fost suficientă pentru a câștiga tot ce s-a câștigat în preajma anului 1848. În acest an și în aceia care urmează după dânsul, mai ies la iveală și alte elemente. Biserica aceasta nu era bogată. Biserica aceasta nu fusese dotată niciodată cum fusese aceea din Blaj sau cum fusese și mai mult dotată – și se pare că ghițuirea aceasta de la început a imobilizat-o pentru totdeauna – Biserica din Oradea Mare, bogată, luxoasă, dar care nu se mișcă nici măcar cât o protopopie ortodoxă din locurile cele mai sărace și bătute de Dumnezeu ale românilor de dincolo. Și Biserica aceasta era în cea mai mare parte incultă. Cine nu-și aduce aminte – legenda păstrează amintirea acestor lucruri – de inspecțiile lui Șaguna prin satele barbare, de preoți care parcă ieșeau din fundul pământului, care știau să cetească numai pe o anumită carte și într-un anume loc, care erau îmbrăcați ca țărani și trăiau ca țărani, – și nu trăiau prin partea cea mai bună a vieții țărănești, ci tocmai prin părțile cele mai rele. Preoți de turmă, de cârciumă și de horă. Se mai pot vedea și azi astfel de exemplare. Atunci însă, acest tip de preot era aproape general, și ne putem închipui că finul spirit care era Șaguna, aristocratic prin educație, – nepot de bogat negustor aromân, „grec” din Pesta, susținător al culturii, Atanasie Grabovschi (din Grabova), nobil de „Apadia”, el însuși crescut în capitala Ungariei și la Viena, – trebuie să fi avut un sentiment de oroare la înfățișarea acestor păstori antediluvieni, mai mult gâcitori și fermecători decât luminați slujbași ai Domnului”¹⁷.

„...Ca să se întâmple lucrul acela hotărâtor de manifestare politică nouă a națiunii, în 1848, când alte națiuni cu glas tare cereau pretutindeni drepturi corespunzătoare aspirațiilor lor seculare, pentru aceasta trebuia un om care să întrunească anume calități: calitatea de român, conducător al organizației ecleziastice celei mai largi a românilor din Ardeal; al doilea să aibă acele cunoștințe superioare pe care le putea căpăta cineva din alte școli decât din școlile noastre de teologie, cunoștințe înalte de drept și, în sfârșit, acest om trebuia să fie un om de capitală, de oraș mare, deprins a se prezenta în saloane, a vorbi cu reprezentanții de căpetenie ai lumii austriece, totdeauna roabă a formelor.

Și norocul cel mare al nostru a fost că ele s-au putut găsi întrunite în personalitatea superioară a lui Șaguna. Dar toată inteligența lui organizatoare n-ar fi servit la nimic dacă n-ar fi avut în același timp aceste trei calități. Și, dacă ar fi avut și a patra calitate, pe care nici n-a putut-o câștiga, dacă ar fi prins rădăcini în viața țaranului român, dacă ar fi ajuns la formula „prin noi înșine”, dacă ar fi crezut în ridicarea neamului prin forțele proprii, pactând cu cine vrea el pentru singura zi în care e nevoie de acest pact, misiunea lui ar fi fost mult mai glorioasă și mult mai fecundă. A fost însă eroul forțelor sale proprii, așa de mari, fără ca Țărâna-Mamă să-i adauge acele uriașe energii elementare care făceau nebiruit, în fabulă, pe Anteu.

Părintele Ioan Lupaș, în lucrarea-i comemorativă despre Șaguna, a arătat timpurile din tinereță ale viitorului Mitropolit, în care el însuși și fratele și sora lui au fost amenințați de primejdia – din punctul de vedere ortodox – a catolicismului. Familia fiind săracă, având nevoie de sprijin din partea autorității bisericești, și cea mai apropiată autoritate bisericească, din Mișcolț, nefiind cea ortodoxă, copiii au trecut la confesiunea romană. Mama nu s-a învoit la această schimbare, și stăruințele ei au învins.

Fără a face nici un fel de sentimentalism, e evident că, dacă Șaguna ar fi rămas catolic, ar fi fost o mare pierdere pentru națiunea română. Pe atâtea căi era îndreptat către străinătate, lucru de care trebuie să se țină seamă. Era îndreptat către străinătate prin toate legăturile familiei sale, care la începutul veacului al XIX-lea era mai mult sau mai puțin amestecată cu viața străină din capitalele sau centrele celor mari de negoț ale Ungariei. Educația primită de la început nu era desigur o educație românească. Tânărul Anastasie, călugărul Andrei s-a reromanizat și s-a reromanizat, n-aș zice numaidecât din voință – nu trebuie să exagerăm –, ci prin împrejurările vieții sale. N-a făcut-o din interes – ar fi o insultă s-o spunem –, dar nici dintr-o conștiință românească superioară, ceea ce ar fi iarăși o exagerare, oricât de folositoare ar putea fi în starea actuală de lucruri. A revenit prin Biserică și prin anumite accidente întâmplătoare în cariera lui bisericească, accidente, care, ca oricare altele, s-au întâmplat, dar puteau foarte bine să nu se întâmple. Pe lângă aceasta un om de calitatea lui nu era cerut de

națiunea română, – trebuie s-o recunoaștem. Sunt cazuri în care o națiune este rău servită, prea rău servită de cineva dintre fiii săi și atunci îl înlătură, cu și mai multă înviersunare, pentru vrednicie.

Da, națiunea românească de dincolo, la începutul veacului al XIX-lea, n-avea nevoie de Șaguna, supt nici un raport. O viață întreagă s-a zbatut el ca să împace națiunea română cu superioritatea lui, și n-a izbutit. A trăit niște ani teribili la sfârșit. Toată activitatea politică a românilor se îndepărtase de la el. Era socotit ca un greșit. Și, dacă ar fi fost considerat ca un greșit din punctul de vedere al lipsei de contact cu poporul, dacă aceasta l-ar fi îndepărtat pe el, care era omul Vienei, în legături cu cercurile oficiale, și nu atât din viața maselor națiunii, s-ar înțelege. Dar, chiar dacă n-ar fi fost înlăturat de niște oameni care reprezentau o politică mai bună decât a lui, încă ar mai fi o explicație, cum e întotdeauna când înlăturarea cuiva vine de la oameni care-i sunt superiori sau care sunt puși în împrejurări de acelea în care într-un chip superior fac aceeași politică, cu însușirile și neajunsurile sale. Dar nu; el a fost înlăturat de coaliția incapacităților și a nepregătirilor, care de cele mai multe ori are biruința împotriva oamenilor ce-și simt o menire pe lume.

Prin urmare, prin calitățile lui, Șaguna nu era chemat a juca un rol mare între români. Românii aveau nevoie de altceva, de un gospodar bisericesc bun, care să facă școli elementare, care să supravegheze învățământul în aceste școli, să îngrijească a nu-i lipsi niciodată nimănui mijloacele simple pentru educația religioasă a sufletului său. De aceasta aveau nevoie: de un om foarte respectuos față de Coroană, care să nu amestece națiunea sa în nici un fel de greutăți, care de trei ori să întrebe pe cel de sus înainte de a îndrăzni să facă un lucru pentru cei de jos. Națiunii nu-i trebuia Moga – e drept –, dar numai fiindcă Moga îmbătrânise; îi trebuia însă o reîntinerire a lui Moga, cu oarecari calități de insurecție superioare acelor de care se putuse învrednici, în vremurile sale, acesta. Atâta-i trebuia ortodoxiei de dincolo, și nu o superioritate, care ar fi fost jignitoare. Desigur, dacă Swift ar fi continuat povestirea lui Guliver dușmănit de pitici, s-ar fi văzut că, după multe firicele de păianjen rupte de mișcările sale, totuși liliputanii au isprăvit prin a-l lega cobză.

Și apoi, pornind oarecum din lumea oficialității, Șaguna avea o chemare de a trăi în lumea aceasta superioară, în care se cer fără îndoială anumite cunoștințe pe care nu toată lumea le are și pe care el le avea într-un grad înalt, dar pe care românii ceilalți, în genere, nici nu le aveau, nici nu le puteau prețui. El însuși nu se simțea atras de la început către moravurile primitive ale Bisericii românești. Va fi jignit și el, dar și pe el l-a jignit Biserica încredințată lui, de atâtea ori. Și totuși i s-a jertfit, singura cale pe care putea s-o înalțe, de atâtea ori.

Totuși, niciodată n-a fost înconjurat, propriu vorbind, de clerul său întreg, ci a avut pe lângă sine unul sau doi crescuți în spiritul lui, Veniamini, păstori ai gândurilor sale cărora le încredința adâncile sale dureri intime.

Pe de altă parte, românii atunci nu înțelegeau nici marele folos care ar putea rezulta pentru ei din anumite legături cu anumite cercuri vieneze. Acele cercuri vieneze existau, precum exista puterea fundamentală a națiunii române, dar între un factor și altul nu se stabiliseră alte legături decât a birului, a serviciului militar, a îndeplinirii datoriilor de supuși. Nu se putea prevedea vremea când Viena va avea nevoie de români supt un alt raport decât supt raportul de buni supuși, de îndeplinători punctuali ai datoriei lor față de Cărmuire, de zestre omenească creditară a Măriei Sale Chesaro-Crăiești.

Deci, dacă Șaguna ar fi rămas în catolicism, toate acestea nu se făceau, ori măcar nu se făceau **atunci**, ceea ce are importanța sa. **S-a întâmplat** că a fost altfel.

Intimitatea lui Șaguna, adâncul sincer al cugetului lui, nu le cunoaștem fiindcă n-avem scrisorile lui particulare. Va fi existat – căci omul era prea superior ca să nu fi existat – va fi existat o tragedie intimă în sufletul lui, în care au stat, o mulțime de vreme, anumite elemente în luptă. Nu i-a bănuț nimeni ortodoxia, dar românitatea i-a bănuț-o, și chiar conștiința românească căpătată mai târziu i-au bănuț-o mulți, văzându-se între altele, și prin aceea că, în alegerea de episcop de Turda (1 decembrie st.n. 1847), după câteva luni de vicariat (început în august 1846), el a fost în rândul al treilea. Era tânăr, frumos, învățat, avea talente sociale, era harnic – minune mare la o națiune care se ferește adesea de acest defect – prin urmare avea o mulțime de calități; dar tocmai de

aceea a fost în rândul al treilea. Doi alții i-au răsărit înainte: pe lângă sânguinciosul director școlar Moise Fulea, și înaintea acestuia chiar, un membru al familiei Moga, Ioan. Și atunci Duhul Sfânt, care uitase să inspire pe protopopii adunați pentru alegerea succesorului lui Vasile Moga, a inspirat pe Împărat – și acesta lucru destul de rar – și la 24 ianuar 1848 l-a ales pe dânsul.

Odată ce el venea de la Împărat, inferioritatea lui dispăruse. Din vicariul suspect ce era până atunci, el devenise Vlădica cel bun. Omul nu făcuse nimic ca să ajungă în rândul al treilea; dimpotrivă, în cele câteva luni de vicariat, cercetase dioceza sa, intrase în legături cu preoții, pentru școală își formase un program de îmbunătățire. Și după aceasta era să meargă pe aceeași cale.

Acei mulți care s-au simțit jigniți în sufletul lor că s-a ales Șaguna, persistau totuși să vadă în el un sârb. El a întrebuințat, până foarte târziu, pentru studiile sale, cărți slavonești; lucrările lui, cum este **Istoria Bisericească**, sunt făcute după modele sârbești. Cetirea lui a fost în mare parte și latină: pe una o avea din cariera de ortodox, iar pe cealaltă, cetirea latină, germană și ungurească, o avea din studiile lui anterioare la Mișcolț și Pesta. El a vorbit însă celor de jos și a predicat românește. A știut bine românește, fără îndoială; scrisorile lui sunt într-o limbă destul de bună, dar cu toate acestea în intimitatea lui el vorbea mai mult nemțește; glumele lui cu cei mai de aproape, proiectele pe care li le dădea, toate acestea erau nemțești. În acest cerc larg al activității sale, nu-și avea nici rudele și nici mormintele.

Avem, deși nu le-a adunat nimeni, circulările lui. Ele ținesc toate de-a dreptul la neajunsurile timpului. Se vede foarte bine cu ochiul clar, prevenitor, care nu se sfiește de nimic, care arată orice este rău și vede imediat mijlocul de îndreptare. A fost un admirabil om practic. Răul când l-a văzut, nici n-a avut vreme să zică **nu**, ci fapta lui a trecut deodată la **da**. „...Păcatul cel mare pentru Șaguna este că le spunea în felul în care le-ar fi putut spune și un guvernator de provincie de la Graz, și un episcop catolic de la Brunn, și oricare funcționar ecleziastic sau laic din orice provincie a Imperiului. Cugetul lui nu era românesc, felul cum el gândea era al școalelor unde învățase. Lumea din care plecase el nu avea o vatră românească în mijlocul casei. De

aceea a rămas imperialist și austriac. Și de aceea multe din formulele pe care le-a găsit nu s-au prefăcut în realități binefăcătoare pentru neamul a cărui Biserică o organizase. Poate că dacă cerea mai puțin și cerea altfel, ar fi mers lucrurile mai bine. Însă el a cerut așa de înalt și așa de complex, încât a descurajat pe mulți oameni, care n-au mai făcut nimic. Cum era Șaguna, și cât a păstorit Șaguna, și cât de bine a fost servit Șaguna, și de natură și de împrejurări, căci nu-i lipsea nimic omului ca om; și nici în ce privește elementele care îi stăteau la îndemână dincolo de marginile poporului său! Niciodată n-a fost român care să poruncească mai mult. Acesta n-a cerut, a pretins, și de aceea a căpătat. El a știut cine sunt nemții din Viena și ungurii din Pesta. Nu se intră la el ștergându-ți de o sută de ori tălpile de covoarele de la ușă și îndoiindu-ți mijlocul în fața tuturor lacheilor care ies în cale. Trebuie să intri cu conștiința că reprezinți un popor, indiferent de cum te-ar chema. Conștiința aceasta a avut-o el. Și, dacă cu toate acestea, Șaguna, având însușirile și îndemânările acestea excepționale, nu a putut face și mai mari lucruri, dacă pe urma păstoriei sale îndelungate au rămas încă preoți care abia știau carte și au rămas școli care numai de formă figurează astfel, dacă literatura românească nu s-a îmbogățit esențial, aceasta se datorește faptului că acest Abstand, această deosebire de situație între o parte și alta, era așa de mare, încât asupra ei nu se putea întinde o punte. Între el și al lui era o incapacitate de a se înțelege, și nu poți servi pe cineva bine până nu l-ai înțeles deplin (...) De aceea nu este om care să se fi cutremurat înainte de a călca pragul Reședinței din Sibiu. Nu este unul care să fi văzut pe Șaguna însuși stând în prag și cerându-i socoteală de ce este și de ce poate. Nimeni n-a văzut ființa lui Șaguna în locurile pe care le întemeiase și le umpluse de viață, ci a văzut cancelaria lui Șaguna, care se poate continua lesne pornind de la cel din urmă număr de ordine.

Da, este incontestabil că un anume formalism de origine austriacă, un anume spirit de cancelarie a pătruns în lumea românească prin Șaguna. De altminterlea, ca să înțeleagă cineva acest lucru, trebuie să-și amintească și cariera lui. Înainte de a veni în mijlocul românilor, el a petrecut câțva timp în lumea mănăstirească. Dar nu s-a împărtășit

de viața călugărească, așa de modestă și intimă. Vlădicii care au fost călugări se deosebesc totdeauna printr-un fel de adâncă intimitate, printr-o umilință atingătoare, mișcătoare, contagioasă, am zice a spiritului lor. Cel mai mare teolog nu are nota aceasta. Aceasta nu se învață, se capătă în anii aceia îndelungați de singurătate, în înfățișarea aceea zilnică a sufletului înaintea lui Dumnezeu. Șaguna n-a fost om de mănăstire. El a trecut doar printr-o mănăstire de lux, cum sunt mănăstirile ortodoxe din Austro-Ungaria, care au prea puțin din spiritul monastic răsăritean, din spiritul acela de izolare ascetică, de îndepărtare de lume.

Apoi a fost funcționar de cancelarie în lumea bisericească a sârbilor. A stat pe lângă Mitropolitul din Carlovăț, intim al lui. După tradiție și după privilegiile care s-au acordat sârbilor, când s-au așezat în regatul Ungariei, „Patriarhii” aceștia din Carlovăț sunt înainte de toate șefii națiunii lor. Deci și pe la 1830-1840 erau oameni care făceau politică de pe scaunul metropolitan, și ceea ce a învățat Șaguna de la dâșii n-au fost atâtea lucruri bisericești, pe care le știa și din școală, ci cum se face singura politică posibilă pentru o națiune ortodoxă din monarhie. Un Stratimirovici era un suveran între ai săi și secretarii lui erau ca secretarii intimi ai unui cap încoronat.

Venind, deci, Șaguna în Ardeal, el a vrut să fie – și a fost – a izbutit să fie, prin calitățile sale superioare – un Patriarh al românilor. Ce erau pentru el uniții? O grămadă de rebeli pe care-i domina el cu personalitatea lui, și, dacă ar fi reușit să-i aducă la vechea lor credință ortodoxă, rolul său patriarhal, am putea zice rolul său regal, s-ar fi pronunțat încă mai mult. Dacă i-ar fi oferit cineva să conducă o Biserică fără caracter de reprezentanță națională, o Biserică fără legături posibile cu Curtea, o Biserică în care să nu se petreacă lupte politice, pe care el să se simtă chemat a le domina, mă întreb dacă Șaguna ar mai fi păstrat pe el haina pe care a purtat-o.

Și nația sârbească exista de la cel dintâi act împărătesc pecetluit care se dăduse șefilor ei. O nație românească însă nu exista înainte de 1848, oricât de mult ar fi fost cerută de la forurile înalte de aceea care se simțeau făcând parte dintr-însa. „...După cum sârbii erau cu toții strănși în umbra Mitropolitului din Carlovăț, după cum acesta avea dreptul să

vorbească Vienei în numele tuturor sârbilor, după cum nu exista pentru sârbi nici cultură, nici drept în afară de organizația bisericească, tot așa pentru români nu trebuia să existe nimic în afară de această organizație a Bisericii lor.

Aici însă a fost o slăbiciune în acțiunea lui Șaguna. El a împiedicat alcătuirea în afară de Biserică a unei forțe culturale, politice și sociale românești. O parte din dușmănia care se îndrepta către el în cursul luptelor constituționale ale românilor din Ungaria, după îndeplinirea organizației bisericești, se explică și prin faptul că elementul laic avea și el oarecari drepturi. Oricât de mult ar fi legată o națiune de tradiția religioasă, de o tradiție ierarhică – și mai mult decât era legată națiunea românească în Ardeal și Ungaria nu se putea – cu toate acestea era bine să existe ceva și în afara acestei organizații. În general se poate zice un lucru: orice fel de organizație fundamentală ar exista la un popor, în orice domeniu, este bine să existe ceva în afară de această organizație, fiindcă numai aceasta permite un control.

Un control nu era necesar în vremea lui Șaguna. Ar fi fost dăunător, dacă s-ar fi făcut în contra unui om cum era Șaguna. De câte ori însă, s-a uitat cineva în socotelile politice ale lui Șaguna, a încurcat lucrurile. El era în stare să-și îndeplinească funcțiunile politice ce și le însușise, fără amestecul nimănui. Dar, dacă cineva nu poate să fie sigur ce va fi succesorul din sângele său, cum poate ști ce poate fi acela rezultat dintr-o alegere influențată de atâtea interese omenești și putând să ridice cine știe ce incapacitate comodă!”

„Șaguna însuși a creat, cum vom vedea, un sinod național; cea mai mare inovație a lui Șaguna, determinată însă și de concepția lui de a porunci prin Biserică. A voit să dea voie și celorlalți să se manifeste ca națiune doar cu ocazia alegerilor episcopale și „agendelor”. Puteau mirenii să se amestece în viața bisericească, dar rămânând mireni. Cine pregătise însă pe acești mireni de un rol politic? El însuși n-a avut legături cu ei; a rămas preot până la sfârșit, înconjurat numai de ucenicii lui bisericești. Poate că vreunul din laici ar fi putut să fie câștigat. La dânsul însă nu se intra cu ușurință, se pătrundea greu. Până și străinii aveau o sfială de a veni în fața lui Șaguna. Iată ce spunea un ungur cuiva

care mergea în Ardeal: „Intră în Ardeal și caută să vezi pe Șaguna. Să știi însă că acela este un om pe care nu-l poate cuprinde o țară”.

Prin urmare, mirenii au rămas needucați politicește în tot acest timp, și din acest fapt, din această needucare a mirenilor au rezultat greșelile lor, cu totul fără coordonare logică, de a juca un rol politic împotriva lui, când poate ar fi fost cu puțință să joace un rol politic alături de dânsul și în sensul vederilor și acțiunii întreprinse de Șaguna. În sfârșit, voi încheia cu o constatare, care, aceea, desăvârșește icoana pe care trebuie să ne-o facem despre Șaguna. Șaguna a fost guvernamental de la început până la sfârșit. Dar poate fi cineva guvernamental în mai multe feluri?

Șaguna a fost guvernamental de gradul cel mai înalt. Nici o hotărâre de-a lui n-a plecat fără asentimentul Curții, nici o hotărâre a lui nu s-a lovit de punctul de vedere al Curții. Atât numai că a știut să pregătească Curtea într-un anume sens. E un corectiv, dar el a existat numai pentru el, nu și pentru alții. A fost un austriac, imperialist și habsburgic, și s-a creat de atunci un obicei în acest sens. Dar, pe urmă, Viena s-a mutat, în ceea ce privește pe români, la Pesta, și succesorii lui, care au făcut politica Pestei revendică pentru Șaguna originalitatea detestabilei lor politice. Șaguna nu întreba pe miniștri, ci pe Împărat. Dar alții s-au oprit la miniștri și, când au apărut în fața Suveranului, l-au găsit așa cum fusese pregătit de alții în contra lor¹⁸.

În capitolul intitulat *Mișcarea de la 1848*: ziua de 3 mai, Iorga menționează: „...Se putea prevedea cum se va desfășura adunarea cea mare de la 3 mai. **Amândoi** vlădicii erau să fie de față, – căci acum Șaguna se întorcea de la sârbi, unde se sfînșise. Interesant este și cum au ajuns vlădicii acolo ca să se viziteze, să prezideze împreună, să apară alături înaintea celor 40000 de oameni. Ca să fie acolo, trebuia ca Leményi să devie curajos și, al doilea, trebuia ca Șaguna, care crescuse în ortodoxie strictă sârbească, să aibă curajul de a intra în casa unitului. Când s-a întors Șaguna de unde se dusesese pentru sfînșirea lui, dintr-un loc care numai la violență și răzvrătire nu-l putea îndemna, a găsit scrisorile acelea, îndemnurile venite din mai multe părți. S-a hotărât să meargă la Blaj. Sibiul să meargă la Blaj! ...Vă gândiți ce însemnează aceasta? Cât de grea este

reconcilierea între două Biserici, dintre care una se ridicase foarte răpede împotriva celeilalte, prin înfrângerea parțială, prin scăderea ca autoritate a aceleia! Vechea tovărășie de la **Supplex libellus** trebuia însă reînnoită, și cu un simț de răspundere mult mai mare.

În sfârșit, Șaguna a venit și a fost găzduit la Curtea colegului său. Dar, încă o dată, de ce a devenit curajos Leményi? Și de ce Șaguna a trecut peste toate considerațiile ortodoxiei sale sârbești și s-a manifestat interconfesional, național, el care avea așa de mult contact cu ortodoxia și așa de puțin contact cu națiunea lui proprie? Fiindcă din mediul care înconjură oamenii conducători pleacă anumite porunci, înaintea cărora și frunțile cele mai trufașe trebuie să se plece. Și este bine când frunțile acestea se pleacă înainte ca mediul să vorbească imperativ. Fiindcă înaintea poruncilor instinctului popular, care nu se înșeală, nici o rezistență nu se încapă. Așa a zis și bietul Mitropolit al Moldovei la 1859: „Unde e turma, acolo și păstorul”. (...) „La 28 decembre, se strânse la Sibiu, cum am spus, o nouă adunare, după cererea lui Puchner, cu misiunea de a sprijini mai ales proiectul de a se încredința Ardealul întreg exclusiv acestui guvernator militar. Șaguna a vorbit, și el a redactat desigur și hotărârile. Discursul său deplânge „satele cele despoiate și arse, bisericile cele pângărite, mulțimea fraților din starea bisericească și mirenească sentențiați și uciși cu urgie, care zac neîngropați pe câmpuri și drumuri”¹⁹.

Mergând pe firul evenimentelor, în paginile intitulate *Triumful împăratului și răsplata românilor*. Lupta pentru Mitropolia nouă, Iorga spune: „Șaguna se gândea – cum era și natural, el fiind înainte de toate reprezentantul organizației sale bisericești, al confesiunii sale, pe care era chemat s-o apere, și nimeni nu poate să-l ție de rău pentru aceasta –, Șaguna, deci, se gândea mai cu seamă să întrebuițeze bunăvoința Împăratului pentru a rupe lanțurile acelea, desigur stricătoare și umilitoare, dar foarte explicabile prin întreg trecutul amânduror națiunilor, care se stabiliseră între Biserica românească din Ardeal și Banat și Biserica de la Carlovăț. Tendința lui era ca, desfăcându-se de supt stăpânirea Patriarhului sârbesc și a Mitropoliților și episcopilor sârbi, teritoriile ocupate de

românii din Banat să fie reunite la episcopia lui, ridicată la rangul de Mitropolie”²⁰.

Modul în care cei mai reprezentativi reprezentanți ai elitei românilor ardeleni, s-au raportat la mitropolitul Andrei Șaguna, rezultă din următorul pasaj: „Pe Cipariu și pe Bărnuf i-am văzut, de un timp, nu acolo, la Blaj, în legătură cu tradiția confesională locală, ci, până la sfârșitul anului 1849, până la restabilirea păcii, i-am văzut, totdeauna în legătură cu Șaguna, în legătură cu generalitatea politică a românilor. Mergeau cu Șaguna și supt Șaguna natural, nu din punctul de vedere confesional, ci fiindcă lor le plăcea să vadă în Șaguna reprezentantul cel mai bine înzestrat, cel mai influent, cel mai capabil de a duce la biruință poporul românesc. Dar nu se putea împiedeca nici aceea ca, prestigiul lor personal crescând, Biserica în fruntea căreia stătea acest om de mare autoritate, să nu câștige și ea, în largă măsură”²¹.

(...) „Peste câteva săptămâni, la 21 februar 1850, același provocant tiran al Ardealului cucerit cerea, în vorbe puține și mândre, să i se spuie de ce Șaguna a schimbat vechiul titlu de „episcop diocezan grecesc neunit” („griechisch nicht-unirter Diöcesan-Bischof”) cu acela de „episcop diocezan românesc al Bisericii orientale din Ardeal” și i se răspundea că nu e o inovație, ci reluarea titlului firesc și istoric, părăsit numai de 150 de ani, „din nepriința vremurilor”, și restituit, neapărat, prin însăși decretata „egalizare a confesiunilor”. Biserica lui nu cunoaște „centralizarea rigidă, făcând abstracție de naționalități, ci ține samă de fiecare seminție”, întrebându-i limba potrivit cu canoanele. Urmas al vechilor, „oláh püspökök”, el se simte și se va numi român, cum români sunt toți fiii săi duhovnicești. „Grec” are și alt sens, iar „neunit” e o negație de care nu simte nevoie a se folosi în caracterul pozitiv al misiunii sale, – cum au cerut diocezanii săi. De altminteră, acest titlu, pe care l-a luat de când i s-a dat misiunea la Curte, l-a purtat și înaintea Ministeriului și a Împăratului”²².

(...) „În april, Șaguna își ținuse sinodul care trebuia să-l pregătească pentru acțiunea lui de despărțire a Bisericii românești din regiunile bănățene de Biserica sârbilor. Din aceasta se vede foarte bine care este punctul lui de vedere, direcția în care-și va întreprinde toate silințele. De aceea aștepta cu nerăbdare ceasul sinodului, pe care boala patriarhului îl

tot zăbovea. De aceea, fericirea lui când, în sfârșit, adânc în toamnă, se făcu dorita convocare. La cererile vechi el adăuga și altele: admiterea legăturii dogmatice cu **celălalt** Patriarhat, de Constantinopol, respectarea sărbătorilor ortodoxe, catehizarea după ritul lor a copiilor, regulamentarea căsătoriilor mixte, întemeierea unei Mitropolii și pentru românii de ritul său din Austria și crearea unui consistoriu diocezan, de arhimandriți, protosingheli și preoți, cu cancelaria și fondul lui, ridicarea de seminarii pregătitoare, pedagogice și teologice, deci și pentru învățători, organizarea școlii populare confesionale susținută de popor, cu inspectorii săi locali și inspectorul general, un fond de pensii al clerului, cruțarea lui de arestări brutale, administrația autonomă a fondurilor (16 novembre)”²³.

(...) „Punctul de vedere al lui Șaguna este cuprins în această formulă: „Libertatea și independența Bisericii orientale din Ardeal și egala îndreptățire a ei cu celelalte religii creștine din țară”. Numai în legătură cu această judecată venea vorba și de problema politică. Limba poporului este totdeauna și limba bisericească; **prin urmare** Biserica stă în legătură strânsă cu libertatea națională, așa încât viața și înaintarea ei sunt condiționate de viața și înaintarea celeilalte. **Din cauza aceasta** el trebuie să ceară „existența politică a națiunii române”. Dar întâi Biserica și pe urmă națiunea. Se ceruse însă mult mai mult la început: românii de amândouă confesiunile strânși laolaltă și formând un corp politic separat în Monarhie. Vede oricine că între aceste cereri și acele din primăvara anului 1850 este oarecare scădere, și chiar oarecare contrazicere. Evident că erau și români uniți; cine putea să-i ascundă? Erau așa de mulți! Și apoi organizarea lor era veche, și cultura lor de asemenea – și foarte necesare. Și, atunci, ce era de făcut? În legătură cu Biserica orientală din Ardeal se cerea existența politică a națiunii române întregi”²⁴.

(...) „În sfârșit, petiția de reîntemeiere a Mitropoliei românești, cu un Consistoriu de mireni, și pentru Bucovina, pe care o prezintă, la 21 august 1860, Șaguna, cu Andrei Mocioni pentru Banat și baronul Petrino pentru Bucovina, fu ascultată. Un nou sinod general ortodox fu ordonat la 27 septembrie, în ajunul Constituției din 20 octombrie. Împăratul declara că „nu e neapărat la înființarea

unei Mitropolii române de religie ortodoxă răsăriteană”, pe care o cerea, la 26 octombrie, și sinodul diocesan din Sibiu. Dar interesele catolice, greutățile puse de sârbi, reaua-voință a lui Hacman zăboviră până la 1864 hotărârea definitivă”²⁵.

Din capitolul, *Noua eră austriacă până la dualism și românii*, am selectat pasaje:

„Afară de declarații, ca cea a lui Șaguna că limba românească își are drepturile ei în viața publică, de intervenția lui pentru secția ortodoxă la Ministeriul de Culte și pentru ajutoarele date școalelor și bisericilor, erau totuși chestiuni care se impuneau la toți. Era întâi chestiunea organizării bisericești, și Șaguna cerea, ajutat și de reprezentatul Banatului și al Bucovinei, dar combătut de Patriarh „o adunare obștească bisericească, cu reprezentare proporțională ori măcar o conferință de frunzăși, dacă era cu putință. Era de nevoie fixarea unui normativ pentru legătura inter-confesională a românilor”²⁶.

(...) „Mai puțin mulțumit se arată Șaguna: neprimirea întregii deputații i se părea o dezaprobare și o jignire. „Îmi vine de tot asemenea cu împrejurările anului 1848, când încă ni se ziceau vorbe frumoase. Dar ce folos! Ele au rămas vorbe, și nici după doisprezece ani nu s-au făcut trup. Oare să mai așteptăm alți doisprezece ani? Vrăjmașii s-au folosit cu opozițiile lor de doisprezece ani, însă noi puteam să prevedem că după doisprezece ani mai adânc vom zăcea în groapa goanelor”²⁷. „Noua eră” austriacă până la dualism și românii „Și, cuminte, Șaguna vedea mântuirea în această lozincă: „Cât doresc ungurii pentru naționalitatea lor, atâta dorim și noi pentru a noastră naționalitate”; „egalitate în lege și prin lege”. „Singuri ungurii cei mai mari ne-ar osândi pe noi românii, dacă am lăsa ca noi astăzi mai puțin să fim decât ungurii în patria aceasta, ce e comună, a noastră și a lor”. Nici el nu era însă principal un adversar al „unirii”²⁸.

În legătură cu rolul și contribuția mitropolitului Andrei Șaguna la înființarea ASTREI, Nicolae Iorga menționează: „Românii se încearcă atunci să se organizeze atunci măcar cultural. Până și această organizare întâmpină piedici... Pentru uniți, „Asociația pentru Cultura Limbii și Literaturii Românești” a făcut-o Șulut; pentru neuniți a făcut-o și Șaguna. În mare parte a făcut-o Șaguna, întrucât mintea lui nu era prinsă de acea grijă de căpetenie care la

1864 trebuia să-și producă ultimile rezultate, aducând recunoșterea de către Împărat prin decret imperial a Mitropoliei din Sibiu... De fapt, a făcut-o toată lumea; a făcut nevoia nației, pornirea disperată de a se găsi un loc în care să se poată strânge toți românii fără deosebire de teritoriu și confesiune, având și legătură cu noi, cei de dincoace”²⁹.

Din capitolul *Dualismul austro-maghiar și românii*, am selectat fragmentul referitor la însemnătatea adoptării de către mitropolitul Andrei Șaguna a *Statutul organic*. (...) „Dar opera cea mare a memorabilei adunări a fost **Statutul organic**, „templu al libertății confesionale și naționale”, cum se exprima unul din vorbitori. După cuprinsul lui, „nime în provincia noastră metropolitană”, spunea Șaguna însuși, „nu e oaspe și nemernic, ci e membru îndreptățit și activ în Biserica noastră”. De la un capăt la altul, pentru preoți, pentru dascăli de școală, pentru toți slujbașii mărunți, pentru protopopi și inspectori școlari, pentru membrii consistoriilor, pentru vlădici și Mitropolit, un singur principiu domnește: acela al alegerii, și ea trebuie să se facă pe cea mai largă bază populară. Fiecare organ are autonomia sa. Adunările sunt parohiale, protopopești, consistoriale (cu un Senat bisericesc, unul școlar și al treilea fundațional). Preoții lucrează alături cu mirenii. Congresul de 90 e anual; cel de alegere a Mitropolitului cuprinde 120 de membri. Era ca o înviere a înfrățitoarelor tradiții democratice din Biserica primitivă, interpretate în așa fel, încât să permită exprimarea adecvată și îndrăznească a unei națiuni care nu-și putea găsi astfel o continuă manifestare legală”³⁰.

În sfârșit, din capitolul *Cultura populară a românilor din Ungaria în preajma anului 1870*, al volumului *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria. Vol. II. De la mișcarea lui Horea până astăzi*, am reluat informațiile lui Nicolae Iorga, referitoare la învățământul confesional în limba română: (...) „Cu toate acestea, după ce Șaguna a creat cele 600 de școli ale lui și cursul de pedagogie, înaintarea școlilor a mers foarte repede; a fost o mișcare spontană de iubire a țaranului pentru școală, care poate nu-și află părechea în nici o țară din lume... Căci doar nu era vorba de întemeierea școlilor din bugetul statului, ci de jertfa grea a fiecăruia dintre săraci. În asemenea condiții e adevărat de uimit că, la 1860, din 2164 de

școli primare care existau în Ardeal, 742 erau școli românești. Mai mult decât a treia parte a școlilor de acolo erau întemeiate, deci, de țărănimea noastră ieșind așa ca din pământ. „Să nu zidim de sus”, marea învățătură a lui Șaguna, fusese urmată... „Se ceruse Universitate, Academii, – și de simpli săteni săraci. Șaguna voia un gimnaziu mare și un gimnaziu mic, șase altele în țară, șase școli reale. După ce se supărase pe brașoveni că zălogesc pentru gimnaziu și „cojocul Sf. Nicolae”, el îl sfinți, îl îngriji și-l iubi, cât stătu supt conducerea lui Gavril Munteanu și a lui Ioan Meșotă”³¹.

În Cartea a III-a din *Neamul românesc în Ardeal și Țara Ungurească la 1906*, denumită *Ținutul Sibiului*, articolele semnate de Nicolae Iorga poartă titlurile: *De la hotar la Sibiu, Sibiul, Satele românești din Apusul Sibiului, Ocna Sibiului, Rășinari, Țara Amlașului*. Din articolul referitor la Rășinari, am reținut pasajul privind înmormântarea mitropolitului Andrei Șaguna și la semnificația simbolică a existenței în această localitate a mormântului marelui ierarh ardelean: (...) „Pe acest drum de cinste al pădurii stăpâne (drumul de la Sibiu spre Rășinari – n.n.) a trecut acum cîteva zeci de ani convoiul de îngropare al Mitropolitului ortodox Șaguna, cel dintâi și până azi unicul. Sicriul cu rămășițele bătrânului, care își încheiase întreaga viață și opera întreagă, era petrecut de clerici înalți, dintre care puțini îl plîngeau fără a se gândi și la moștenirea lui, de mulțimea preoțimii celeilalte, prinsă într-un așezământ trainic de acela care se ducea acum în cântările ce petrec moartea creștinilor, și de multă mireni-me, care fusese chemată de acest arhiereu la munca frățască pentru întărirea Bisericii. Nu lipseau nici cîte unii dintre cei străini, cărora marele mort știuse să le impuie persoana sa și, prin aceasta, legea sa, neamul său, și pădurea, martora biruințelor și ocrotitoarea suferințelor noastre, va fi sunat din frunzele ei dese o plîngere pentru Vlădica românilor, răposatul.

Șaguna avea bisericuța în mijlocul Sibiului și alta la margine, în Josephstadt. Dar acolo i s-a părut că n-ar încăpea de străinătate multă. Și nici nu credea că lângă negustorii greci din timpuri, lângă pașnicul Vasile Moga și harnicul Moise Fulea ar fi un loc potrivit pentru marea și îndreptățita lui mândrie de arhiereu peste două, trei milioane

de români. El își alege, deci, acel curat, liniștit și harnic colț de românimie care e Rășinari. Lângă biserică cea nouă din marele sat se vede, la drum, o bisericuță de îngropare, cu grilă de fier și doi lei paznici, unde jandarmii vin din când în când să smulgă tricolorul de la vreo coroană nouă, pentru ca mortul să nu fie înfășurat în semnele deosebitoare ale neamului său. Puțină lume vine să-și amintească și să aducă mulțămită în acest loc de odihnă, sub înaltele dealuri, deasupra cărora se înalță departe munții. Aici doarme Șaguna.

Acest mormânt e un adăpost. Un alt adăpost era în vremuri acea căsuță cu ferești chioare, zidul crăpat și coperișul de paie zburlite, în care au stat cei dintâi episcopi, aduși de la sârbii din Buda, pentru românii neuniți ai Ardealului, ca o pomană nesigură și un mijloc trecător de liniștire a sufletelor. Dacă simți o adevărată înduioșare privind umila dărăpănătură, nu e pentru acei străini împărțitori de antimise și stângători de dăjdii vlădicești, ci pentru încă una din suferințele, din rușinile care, veac de veac, au căzut din belșug asupra neamului nostru”³².

În final, reproducem cuvântarea ținută de Nicolae Iorga, în ziua de 4 octombrie 1909, la Ateneu Român din București, inclusă în volumul *Viața românească în Ardeal*, cu titlul *Comemorarea Mitropolitului Andrei Șaguna*: „Onorat auditoriu, După lucrurile frumoase și bune care s-au spus, mai rămân doar cîteva cuvinte de încheiere de adăugat. Domnilor, însemnătatea serbării acesteia stă în faptul că se poate ca în București, într-un oraș care a fost socotit oraș ușuratec, oraș înstrăinat de scopurile mari ale neamului, a cărui Capitală culturală și sufletească ar trebui să fie, că în București se poate, înaintea unui auditoriu așa de numeros și de ales, plin de râvnă și de simțul de comunitate românească de care s-a dovedit capabil, să se comemoreze cineva care nu face parte din țara noastră, nici din Biserica noastră, dar ceea ce e mai sus decât Biserica din România și decât România de astăzi până mâne, face parte din Neamul nostru. (Călduroase aplauze).

A dat Dumnezeu – ceea ce înseamnă munca noastră și conștiința noastră –, ca de la un capăt la altul al românimii de unsprezece milioane să vibreze același suflet. Acum cîteva zile, aici, în România, se comemora cu ajutorul a câțiva și împotriva voinței altora, 50 de ani de la întemeierea statului românesc, și

nu numai toată România de la un capăt la altul s-a zguduit de amintirea eroicului Vodă-Cuza (entuziaste și îndelung prelungite aplauze), răsărind când trebuia să răsară, dar frații noștri, acei care nu din vina lor, ci poate din vina noastră sunt unde sunt, s-au înclinat și ei înaintea măreței umbre care trecea (înfălcărate aplauze). Și astăzi, când, în clipe grele și triste, de cea mai mare primejdie pentru neamul nostru de dincolo, se ridică din mormântul de la Rășinari cealaltă măreață umbră, cerând și ea socoteală cui trebuie să se ceară socoteală (puternice aplauze), punându-se și ea pavăză de apărare împotriva dușmanilor neamului său, – întorcând ardelilor marile clipe de simțire din ianuarie trecut, ne închinăm și noi adânc înaintea măreței umbre care răsare dincolo de culmilor Carpaților. (Mult entuziaste și prelungite aplauze).

E greu de spus, în câteva momente cât datorim noi lui Andrei Șaguna. Zic: noi, fiindcă românii de oriunde datoresc acelorași oameni aceeași recunoștință. Nu se poate aduce un serviciu esențial unei părți a neamului nostru fără ca acest serviciu să se întindă, în binefaceri culturale sau politice, asupra neamului întreg. Ce este al lor este și al nostru, și ne înfrățim în cultul oamenilor mari ai trecutului, înainte de a ne înfrăți sub conducerea oamenilor mari ai viitorului, pe care avem dreptul să-i așteptăm. (Călduroase aplauze). Șaguna n-a fost un entuziast, dar un neam n-are nevoie numai de entuziaști. Ar fi o mare greșală să se creadă că un neam poate să meargă fără entuziaști, dar ar fi o și mai mare greșală să se creadă că un neam poate să meargă numai cu dâșii. Și neamul nostru bine înzestrat a avut pe rând, când trebuia, pe marii săi entuziaști – pe marii săi nebuni – și pe marii săi cumiști – pe marii săi oameni politici. (Ilaritate, aplauze prelungite).

Când Șaguna a răsărit – și, vedeți, a răsărit cu adevărat, în momentul când era cerut, a răsărit fără să aibă tinerețe; copilăria și-a petrecut-o în mijlocul celorlalți, și poate că aceasta și explică primirea pe care a întâmpinat-o și mai ales ascultarea desăvârșită pe care, în afară de puține excepții, a întâlnit-o în cei mai buni ai neamului său din momentul acela, – când Șaguna a răsărit, nu era nimic în urma lui. Atunci pentru întâia oară îl vedeau, și, apărând atunci, a arătat de la cel dintâi pas încotro merge și a arătat, nu numai

încotro merge, dar că puterea lui este destul de mare pentru a merge până la capăt pe acel drum.

Era în ajunul Revoluției de la 1848. Pe atunci trăiau în Ardeal trei feluri de oameni: două din acele feluri e bine ca întotdeauna să se găsească la un popor; cât privește cel de al treilea fel, l-am lăsa bucuros altora, – cu toate că Dumnezeu ne-a dăruit această specie în cantități mari și că are un succes mai deplin decât celelalte două categorii. Erau întâi oamenii mulțumiți de situația lor, de gospodăria lor, de persoana lor; era vechea tagmă preoțească din veacul al XVIII-lea, care trăia și în întâia jumătate a veacului care abia s-a isprăvit; erau preoții lui Moga, înaintașul lui Șaguna. Șaguna iese în relief față de Moga, dar n-ar fi ieșit în relief numai din cauza aceluia care l-a precedat: iese în relief în amândouă felurile. Era preoțimea lui Moga, care nu înțelegea legăturile neapărate ce trebuie să existe, mai ales în împrejurările de viață ale neamului nostru, între cler și națiune, Biserică și popor. Era disprețuit fiindcă merita să fie disprețuit. Șaguna s-a înălțat unde s-a înălțat, fiindcă merita să se înalte acolo. **Un popor poate să se ridice prin el, dar poate să fie ridicat și târât de un om: românii din vremea lui Șaguna s-au ridicat prin el și au fost târați de dânsul,** și ceea ce voim este să nu mai aștepte cei de astăzi să-i târască cineva mai departe, ci să găsească, chiar fără conducători, în ei mijlocul de a merge mai departe pe drumul care li se însemnează.

Era, deci, Biserica și preoții lui Moga, – să-i odihnească Dumnezeu pe ei și pe vlădica Moga, și să dea Dumnezeu ca sămânța lor să se stârpească și în Ardeal și în alte părți (ilaritate, puternice aplauze). Nu numai sămânța aceea de preoți, dar și sămânța aceea de conducători, pentru că Moghiștii (ilaritate) nu sunt numai cu anterior și potcap, ci îmbracă toate hainele, provocând toate nenorocirile unei țări și unui neam.

Erau apoi pe lângă acești tineri îndrăzneți, continuatori ai marii școli de idei a lui Șincai, Maior și Clain, oameni care se gândeau înainte de toate că vin de la romani și hrăneau iluzia că pot fi ei în timpul lor aproape ceea ce au fost românii în vremea în care au trăit. Mare înșelare, și generoasă înșelare, roditoare înșelare a acestei generații! Căci sunt adevăruri care scad un popor și sunt

înșelări care îl înalță. Între aceste iluzii bine-făcătoare, trebuie să numărăm și pe aceasta.

Tineretul ardelean din 1848 credea în trecutul roman și într-un viitor vrednic de Roma și de neamul ei. Și tineretul acesta idealist, îndrăzneț, necunoscător de realitate – și e bine ca tineretul să nu cunoască prea curând realitatea! – necunoscător de realitate și disprețuitor de realitate, a început lupta sa eroică! Tineretul de la 1848 a dat Revoluția de atunci. Șaguna n-ar fi dat-o, și e bine că au fost acei tineri atunci și că au dat această Revoluție. E bine că nebunii au pregătit prin jertfa lor, prin viitorul lor zdrobit, prin viața lor nenorocită, prin sângele a mii de români, au pregătit calea triumfală a înțeleptului (puterice și îndelungate aplauze). Au făcut Revoluția de la 1848, care n-a dus la nici un capăt, care a adus doar îngenunchierea ungurilor de ruși, dar care înseamnă mai mare lucru decât Revoluția noastră de la 1848.

Revoluția noastră a fost făcută de oameni din clasa de sus, potrivit cu manierele bune din clasa de sus; revoluție fără vărsare de sânge, fiindcă nu e frumos să pui o batistă elegantă ca să acopere o rană. Revoluția lor de la 1848 a fost făcută de aspri feciori de țărani, care nu înțelegeau multă vorbă și maniere prea subțiri, care au pornit îndârjit lupta împotriva dușmanului neamului lor, și a curs sânge. Și au fost care au făcut răspunzător pe Șaguna pentru aceasta. El nu merită să fie făcut răspunzător de ceea ce n-a inițiat; dar cine face răspunzător pe oricare din oamenii de la 1848, de sângele care s-a vărsat, nu le aduce o insultă, nu la scade prestigiul, ci li-l crește. Anumite lucruri pe lume se pot face și cu lapte cu zahăr și cafea Franck și cu alte lichide nevinovate, dar înnoirile într-un neam, oricât ar fi de trist și de groaznic acest blestem dumnezeiesc care apăsă asupra popoarelor, înnoirile într-un neam nu se pot face decât cu sânge: sau pe câmpul de război împotriva dușmanilor statului sau în timp de răscoală împotriva dușmanilor neamului. (Înflăcărare și zguduitoare aplauze, mult prelungite). Și, domnilor, când s-a vărsat sânge în locurile acelea sălbatice, în văile înguste, întunecoase ale Munților Apuseni, unde odată vom ridica monumentul nostru în amintirea celor căzuți acolo (înflăcărare aplauze), când de spânzurătoare a atârnat trupul bătrânului preot care era tatăl lui Papiu Ilarian, unul din cei dintâi printre tinerii despre

care vorbesc, atunci aceasta nu înseamnă că a doua zi se vor deschide în lături porțile robiei și că lumina deplină a libertății sta să izbucnească pentru un neam întreg. Nu. Tinerii care așteptau aceasta, care credeau că va veni pentru români o nouă eră de libertate pe plaiurile cucerite odinioară de Traian, când au văzut că nu-i așa, au plecat din Ardeal. Nu mai puteau trăi acolo; prea mare fusese visul lor, prea grozavă deșteptarea. Atunci au plecat, nu la locuri de petrecere, ci la muncă, nu în locuri de bucurie, ci în locuri de tristețe și de umilire, care aveau nevoie, pentru a fi mai puțin triste și mai puțin umilite, de osteneala lor luminată.

Învinsii de la 1848, visătorii eroici al căror vis nu fusese îndeplinit, aceia care fără a fi pierdut o luptă, pierduseră un război, îl pierduseră cel puțin pentru momentul acela, au trecut la noi. Acești au fost un Bărnuț, un Ilarian, un Laurian, oameni care ne-au dat învățământul nou, care ne-au dat încrederea în noi înșine (călduroase aplauze). Și atunci, în Ardeal n-au rămas numai smeriții moghiști. Din fericire a rămas acest om, care, singur, era cât un întreg partid. Acest reprezentant al moderației, care era Șaguna, a făcut ca, prin întrebuintarea cuminte a împrejurărilor, să se capete ceea ce nu putuseră căpăta românii prin răscoala, totuși neapărată, care se încheiase. V-au spus atât de bine colegul meu domnul Mihălcescu și domnul Slavici, care e rostul bisericesc al lui Șaguna și care e rostul său politic, încât ar fi zădarnic să reînnoiesc lucruri care sunt atât de noi în amintirea dumneavoastră.

Românii din Ardeal datoresc lui Șaguna rânduiala în cler: preoții care să se poarte vrednic de haina pe care au îmbrăcat-o, îi datoresc școli multe și bune, îi datoresc opere literare și, să zicem, bucoavne de biserică. Ei îi datoresc lui Șaguna însă înainte de toate: organizația recunoscută de stat, organizația ajunsă de drept public a Bisericilor românilor ortodocși din Ardeal și Ungaria.

Aceasta este, fără îndoială, domnilor, foarte mare lucru, și e bine că, atunci când a venit sorocul să plătească împăratul, s-a găsit un așa de bun socotitor cum a fost Șaguna, care să-i aducă aminte pentru ce avem dreptul să cerem și care să impună cât avem dreptul de a cere pentru ca socoteala să fie făcută pe deplin. Și rezultatul este că Biserica română ortodoxă de dincolo, în felul cum se

găsește, e pe deplin asigurată, afară de anumite lipsuri despre care va veni vorba îndată, că e o Biserică pe deplin asigurată, recunoscută de stat și îndrumată pe căi sigure. În același timp și altă Biserică, tot românească, pe care n-aveam nici un motiv s-o înjosim. Biserica românească unită, își capătă, mulțumită în rândul întâi tot silințelor lui Șaguna – pentru că împăratul a dat întâi Mitropolia celor de legea sa și pe urmă a dat Mitropolie românilor, mai mulți, care nu erau de legea sa –, altă Biserică românească și-a căpătat și ea orânduirea sa temeinică. Bisericii acesteia îi lipsește încă ceea ce are Biserica lui Șaguna, căci Biserica lui Șaguna are o reprezentare populară, are așa numitul Parlament al ei.

Vedeți, românii nu sunt recunoscuți dincolo ca naționalitate: orice poartă numele de românesc nu este îngăduit; totuși, prin privilegiul împărătesc, înregistrat de dieta ungurească, românii ortodocși de dincolo se pot aduna pentru a discuta chestii bisericești. Dar chestiile bisericești nu se pot despărți de nimeni de chestiile școlare, care sunt chestii culturale, chestii sufletești, care sunt esența vieții românilor de dincolo. Cu mintea-i chibzuită, Șaguna a văzut că școala nu poate fi de-o parte și Biserica de altă parte, iar școala și Biserica împreună înseamnă cea mai mare parte din viața sufletească a unui neam. Și astfel, făcându-se că asigură numai Biserica, el a asigurat și pe celelalte.

Domnilor, clădirea aceasta există; împotriva ei se dau furioase atacuri, care trebuie respinse cu hotărâre, cu desăvârșită hotărâre. Complimentele față de dușmani, înțelepciunile pe care le găsesc unii și alții în arsenalul minții lor, acestea nu folosesc mare lucru. Ești atacat hotărât, hotărât trebuie să te aperi. (Puternice aplauze).

Și, domnilor, Biserica lui Șaguna, se poate apăra prin ea însăși? Se poate apăra numai prin minunata instituție pe care el i-a dăruit-o? Elementele materiale de putere sunt ele suficiente pentru a o ține în ființă?

Dacă Șaguna ar fi fost întrebat, ar fi răspuns: nu. În momentul când a depus autoritatea sa, fără margini până atunci, în mâna membrilor Parlamentului bisericesc și cultural al românilor de dincolo, el a înțeles să coboare în ei în același timp sufletul său cel mare. Căci nici un așezământ pământesc nu vine decât din sufletul omenesc conștient

(aplauze puternice), și nici un așezământ din lume nu se ține cu altceva decât cu sufletul. Zidurile cad, armele nu lovesc, biruința nu se coboară asupra celor care nu pornesc cu încordarea deplină a unui suflet pregătit pentru luptă.

Astăzi, când, prin măsurile în chestia catehizării, prin atâtea alte tentative mai vechi se atacă de dușmanii firești ai neamului nostru, se atacă de unguri și Biserica lui Șaguna, noi, care, prin iubirea mare pe care o hrănim pentru frații noștri, avem și dreptul de a le spune credința pe care o avem în ceea ce privește drumurile bune și drumurile rele pe care pornesc, suntem îndreptățiți să le aducem aminte acest lucru că Biserica lui Șaguna, cu așezămintele sale, nu ajunge, că trebuie pentru a apăra acest minunat așezământ un suflet ca al lui.

*Va zice cineva: să-l trezim atunci din mormântul său, să-l punem din nou în Scaunul său de ocârmuire, care ar fi atunci și un Scaun de strașnică judecată împotriva acelor care au demeritat de la dânsul și de la idealul românesc (aplauze puternice); să ne cârmuim numai prin amintirea care se ridică din acel mormânt sfânt? Și ar adăugi: nu se poate. **Domnilor, un om poate înlocui un popor; el a dovedit-o. A venit însă vremea ca și un popor să înlocuiască un om** (aplauze prelungite). Omul acela nu mai e; datoria lui și-a făcut-o, și cu cugetul liniștit a închis ochii săi; în țărâna care ne va acoperi pe toți s-a coborât trupul lui obosit; deasupra mormântului său nu mai flutură decât fumul curat de tămâie al pietății noastre. Umbra lui se ridică astăzi fiindcă o voim noi; mâine va dispărea, coborându-se unde-și odihnește oasele eroul Bisericii noastre din Ardealul de odinioară. Dar acei care fac parte din această Biserică, trebuie să se împărtășească, ca de o sfântă împărtășanie, de sufletul care a fost în el. Și dacă nu se vor împărtăși cei mari, să se împărtășească cei mici, să se împărtășească acest neam întreg până la ultimul preot de sat, până la cel din urmă țaran care din predica lui trebuie să culeagă elementele trebuitoare pentru a purta lupta națională fără de care oricine e un trădător. Și, când această conștiință a marelui Șaguna va cugeta din nou prin mii de minți, va vorbi din nou prin mii de glasuri și va putea chema spre apărare mii de mâini hotărâte la luptă, atunci orice atacuri vor fi zadarnice. Căci primejdia nu e afară din*

noi, ci e în noi, și dacă noi ne simțim slabi față de dușmanii noștri acolo, aceasta înseamnă că sufletul de atac al dușmanilor noștri e mai puternic decât sufletul nostru de apărare (mari și entuziaste aplauze).

Din această adunare, domnilor, trebuie să plece, nu numai o proclamație de solidaritate românească, ci trebuie să pornească și un îndemn. De la noi, înțelegători ai nevoilor momentului de astăzi, însuflețiți de conștiința datoriei pe care o avem, trebuie să vie către acei care se luptă un îndemn ca să se întărească sufletele lor prin puterea din sufletul nostru și să creadă în viitorul lor și pentru că avem conștiința că prin credință în noi înșine li-l pregătim. (Înflăcărare aplauze și îndelung prelungite)³³.

Parcurgând paginile lui Nicolae Iorga despre mitropolitul Andrei Șaguna – fie și exprimate, adeseori, în termeni contradictorii, uneori de dragul audienței și al impactului unor probleme politice de actualitate în

momentele când au fost rostite – putem descifra cu claritate obiectivele ierarhului ardelean, strategia elaborată pentru realizarea acestora, modalitățile de acțiune, poziția față de parteneri, dar și față de neprieteni, pragmatismul, consecvența, truda jertfelnică și credința neclintită în reușita demersurilor sale. Informațiile despre rodnică păstorire a mitropolitului Andrei Șaguna, cuprinse în scrierile principalilor săi biografi (N. Popeea, I. Lupaș ș.a.), referitoare la principalele realizări privind organizarea bisericească, reșezarea raporturilor dintre „cler și națiune”, asigurarea cadrului instituțional de funcționare a școlilor confesionale, asociațiilor culturale și toate celelalte izbânzi șaguniene cunoscute, sunt prelucrate, filtrate și valorizate prin mintea și inima lui Nicolae Iorga, și redade sub forma unor pagini memorabile, care merită să fie readuse în atenția generațiilor prezente și viitoare.

Dr. Ioan LĂCĂTUȘU

Note – Notes

1. Iordan Datcu, *Dicționarul etnologilor români*, Editura Saeculum, București, 2006, p. 672-676
2. Nicolae Iorga, *Neamul românesc în Ardeal și Țara Ungurească la 1906*, Editura Saeculum, București, 2005, vol. 1, p. 6
3. Nicolae Iorga, *Op. cit.* vol. 1, p. 6
4. Nicolae Iorga, *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria, vol. II, De la mișcarea lui Horea până azi (1915)*, Editura Saeculum, București, 2006, vol. 3, p. 15
5. Ana Grama, *Andrei Șaguna, serbările populare și începuturile etnomuzeografiei românești*, în *Cibinium*, Sibiu, Editura „Astra Museum”, 2008, p. 24; Idem, *Andrei Șaguna și așezările mănăstirești. De la stricarea mănăstirilor și prisosirea de credință a norodului (1799), la bisericuțele și chiliuțele din Șinca Veche (1851)*, în *Revista Teologică*, 2009, Nr. 3.
6. Nicolae Iorga, *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria, vol. I, Până la mișcarea lui Horea (1784)*, Editura Saeculum, București, 2006, vol. 2, p. 13
7. Nicolae Iorga, *Viața românească în Ardeal*, Editura Saeculum, București, 2008, vol. 5, p. 51
8. Nicolae Iorga, *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria, vol. II, De la mișcarea lui Horea până azi (1915)*, Editura Saeculum, București, 2006, vol. 3, p. 151
9. Nicolae Iorga, *Viața românească în Ardeal*, Editura Saeculum, București, 2008, vol. 5, p. 425
10. *Ibidem*, pp. 51-53
11. Nicolae Iorga, *Neamul românesc în Ardeal și Țara Ungurească la 1906*, Editura Saeculum, București, 2005, p. 103-104
12. Nicolae Iorga, *Viața românească în Ardeal*, Editura Saeculum, București, 2008, vol. 5, p. 51
13. *Ibidem*, p. 165
14. *Ibidem*, p. 164
15. *Ibidem*, p. 237
16. Nicolae Iorga, *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria, vol. II De la mișcarea lui Horea până azi (1915)*, Editura Saeculum, București, 2006, p. 138-153
17. *Ibidem*, p. 140-141
18. *Ibidem*, pp. 151-152. Cuvântare despre *Personalitatea lui Andrei Șaguna*, ținută în ziua de 4 octombrie 1909 la Ateneu, în București. Text inclus în volumul „Viața românească în Ardeal”, Biblioteca Semănătorul, nr. 166-168, Editura Librăriei Diecezane, Arad, 1926
19. *Ibidem*, p. 187
20. *Ibidem*, p. 195

21. *Ibidem*, p. 198
22. *Ibidem*, p. 200
23. *Ibidem*, p. 204
24. *Ibidem*, p. 206
25. *Ibidem*, p. 211
26. *Ibidem*, p. 216
27. *Ibidem*, p. 220
28. *Ibidem*, p. 222
29. *Ibidem*, p. 224-225
30. *Ibidem*, p. 246
31. *Ibidem*, p.251-252
32. Nicolae Iorga, *Neamul românesc în Ardeal și Țara Ungurească la 1906*, Editura Saeculum, București, 2005, p 115-116
33. Nicolae Iorga, *Viața românească în Ardeal*, Editura Saeculum, București, 2008, vol. 5, p. 243-249

Bisericile române din Protopopiatele Trei Scaune, Odorhei, Ciuc-Giurgeu, Reghin (1850-1914)

I. Structuri administrative

Cuvinte cheie: Biserica Ortodoxă, Biserica greco-catolică, scaune secuiești, sec. XIX-XX

Mots-clés: Église orthodoxe, Église grecque-catholique, Sekler sièges, XIX-XX e siècle

Résumé

La connaissance de quelques files de la livre vivant de l'histoire des églises roumaines qui sont situées dans la terre de secuime nous oblige a une reconstitution authentique de la vie spirituelle et matérielle des communautés roumaines et un plus forte inclination pour la connaissance, l'éclairage et l'appréciation de ce que la chercheur Ana Grama nomme "le monde des anonymes", des protopops, des prêtres est des philanthropes qui ont servi avec est autre temps a l'autel de l'église et de peuple où ils sont nés.

Dans la période de que nous occupons 1850-1914, les paroisses orthodoxes de "secuime", qui sont maintenant dans Covasna et Harghita, sont consignées non seulement dans le protopopiat Trois Chaises, comme nous étions incliner, peut-être de les chercher et de les trouver, mais aussi en autre protopopiat comme on a démontré: le protopopiat de Brasov II, le protopopiat de Cohalm (les paroisses Vârghiș, Les Grands Bățani et Les Petits Bățani), le protopopiat de Hăghig et de Vâlcele, le protopopiat de Mureșiu-Oșiorhei, le protosbiteriat de Gurghiu (les paroisses orthodoxes de Toplița), le protopresbiterat de Sighișoara, le protopresbiteriat de Haute Târnava (Vidacut), de Haute Turda et de Reghin (Toplița I și II). Tous ces locations, en conformité avec les informations des archives de l'église et des documents nommes ont été arondes, dans la période de que nous occupons, varié, la structure des protopopiat subit plusieurs de modifications avec la transition des paroisses en subordinations diverses, mais plus de tout l'arrondissement et le rearondissement des filières. Donc, si à 1850 sont consignés 7 protopopiat qui ont arondes les locations nommes (maintenant dans Covasna et Harghita), à 1900 et 1918 ces locations sont présentes seulement dans 4 protopopiat, respectivement Trois Chaises, Cohalm, Sighișoara, Reghin. Dans le recensement du 1870, le numéro des croyants orthodoxes de Chaises Ciuc, Odorhei et Trois Chaises (Covasna et Harghita) était de 19 255 de total de la population de 383 918. Dans les annexes sont attachées plusieurs de tables dans qui nous avons essayé une synthèse pour l'organisation administrative et la fonctionnement des structures administratives locale de l'Église Orthodoxes Roumaine d'Ardeal dans la deuxième part de 19ième siècle et le début du vingtième siècle. Plus de cet fait on est reconstitué après les documents observés (des archives, les catalogues, les protocoles des âmes et des écoles, circulaires, inventaires etc.) des archives d'Église métropolitaine orthodoxe d'Ardeal dans Sibiu, des archives nationales Covasna, Harghita, Mureș et la celle du Centre Ecclésiastique de Documentation "Métropolitaine Nicolae Colan" de Sainte George, la succession des prêtres et des protopops pour servir les autels saints, suivant aussi l'encadrage administrative-ecclésiastique dans la structure de protopopiat respectives, dans la période 1850-1918.

1. Organizarea administrativă și viața bisericească în protopopiatele și parohiile românești din „secuime” în a doua jumătate a secolului XIX și începutul secolului XX.

1.1. Organizarea administrativ-bisericească a credincioșilor români ortodocși după Uniație până la 1850.

Ne sunt foarte bine cunoscute împrejurările istorice în care s-a petrecut dezbinarea bisericească a românilor transilvăneni, în anii 1698-1701. Mitropolitul Atanasie cu protopopii săi au înțeles să facă o unire de principiu, în vederea obținerii unor drepturi social-politice, fiind condiționată de păstrarea integrală a

organizării bisericești ortodoxe, tradiționale. După această dată începea o nouă etapă în istoria Bisericii românești. Și-a încetat existența Mitropolia Ortodoxă a Transilvaniei; s-a pierdut autonomia sau independența Bisericii românești din Transilvania, căci în locul ei s-a creat o Episcopie unită, supusă arhiepiscopului romano-catolic maghiar din Esztergom.

Organizarea administrativă a vechii Mitropolii românești a fost suprimată, verigiile ei de legătură, protopopiatele încetându-și activitatea. Se înțelege că viața bisericească ortodoxă a continuat la nivelul comunităților, al parohiilor existente fără a mai fi încadrate într-o structură organizatorică de tipul parohie

- protopopiat - episcopie, respectiv mitropolie. Episcopul Andrei Șaguna face referire, la această situație creată, în Memoriul său din 1851 către Ministerul cultelor și Instrucțiunii publice, în care aducea argumente pentru restaurarea Mitropoliei Ortodoxe: „*Pentru aceea se desfăcură toate legăturile în biserică și între cei bisericesci, și mângăerea sufletescă suferi fără asemănare. Candidații de preoție trebuiau pe ascuns să călătorească în România sau Moldavia pentru primirea preoției*”¹. De aici aceștia aduceau cărți de slujbă tipărite la București sau la Râmnic.

Pentru protopopiatele din „secuime”, procesul uniației s-a produs diferențiat. Parohiile din protopopiatul Trei Scaune (aflate tradițional în sfera de influență a Brașovului) au rămas în continuare ortodoxe (doar un număr de zece parohii au format Protopopiatul greco-catolic cu sediul la Poian), iar cele din Protopopiatele Giurgeu și Odorhei au trecut în majoritate la greco-catolicism, la sfârșitul secolului al XVIII-lea.

Până în anul 1744, când încep marile lupte pentru apărarea Ortodoxiei, autoritățile habsburgice nu s-au interesat, mai îndeaproape, de atitudinea credincioșilor ortodocși față de uniație, considerându-i uniți pe toți deopotrivă, preoți și credincioși. Acesta a fost și motivul pentru care n-a mai fost ales un ierarh ortodox pentru preoții și credincioșii rămași ortodocși timp de șase decenii. Tot din această cauză, parohiile care nu acceptau preoți uniți își trimiteau candidații la hirotonie la București, la Râmnic, mai puțin la Buzău, Rădăuți și Iași².

Mai multe din ordinele imperiale și guvernamentale aveau prevederi prin care se dispunea stoparea legăturilor firești dintre credincioșii români ardeleni și cei din Moldova și Țara Românească. Prin cele trei decrete din 15 aprilie 1746, date de împărăteasa Maria Tereza se dispunea arestarea și pedepsirea celor hirotoniți în Țara Românească și Moldova³. La fel decretul imperial din 10 octombrie 1777, prevedea ca „preoții care sunt preoți în Valahia să nu primească parohii nicăierea”.

Aceste legături au continuat, s-au diversificat și amplificat. Despre această evoluție a evenimentelor vorbesc: sfințirea bisericii din Bixad, în 1845, de către mitropolitul Neofit al Ungrovlahiei, prezența în rândul ctitorilor bisericilor din Vâlcele, Mărcuș, Dobolii de Jos,

Araci ș.a., a unor boieri moldoveni și munteni, circulația unui număr impresionant de cărți bisericești tipărite în principalele centre tipografice de peste Carpați, datorite bisericilor din zonă de către frații întru credință și neam etc.⁴

În perioada 1701-1761 nu a existat ierarhie superioară ortodoxă în Transilvania. Între anii 1761-1796 au fost numiți pentru românii ortodocși ierarhi sârbi, dintre aceștia Ghedeon Nichitici și Gherasim Adamovici s-au identificat cu aspirațiile păstoritorilor, căutând să câștige anumite drepturi pe seama poporului român. Între anii 1796-1810 a urmat o îndelungată vacanță a scaunului episcopal de la Sibiu. În 1810, după 110 ani de întrerupere își va relua activitatea ierarhia ortodoxă de neam român prin alegerea și numirea lui Vasile Moga.

În 1761 este numit un locțiitor de episcop ortodox „administrator” pentru Transilvania, în persoana lui Dionisie Novacovici, episcop sârb la Buda. Lui îi datorăm cea mai veche statistică, (evidență) a clerului ortodox din Transilvania, din care aflăm că în 1767 activau 1224 de preoți, împărțiți în 44 de protopopiate; dintre aceștia el însuși a hirotonit aproximativ 200 (restul erau hirotoniți în Țara Românească și Moldova sau de unii ierarhi sârbi)⁵.

După el a fost numit episcop ortodox al Transilvaniei Sofronie Chirilovici, urmat de protopopul Ioan Popovici care a condus Eparhia până în anul 1784. Împăratul Iosif al II-lea se ocupă pentru numirea unui episcop ortodox pentru Transilvania. La recomandarea mitropolitului de Carloviț va fi numit arhimandritul Ghedeon Nichitici, fost diacon al lui Dionisie Novacovici care în cei patru ani de păstorire a fost unul din cei mai activi ierarhi numiți pentru Biserica ortodoxă din Transilvania. În dorința de a cunoaște modul în care și îndeplineau preoții misiunea și pentru a pune rânduială în viața bisericească, avea nevoie de o structură organizatorică bine gândită și de verigi de legătură între episcopie și parohiile care au continuat să ducă mai departe viața bisericească ortodoxă. Astfel la începutul anului 1786, a făcut o nouă arondare a eparhiei, multe din vechile protopopiate au fost reactivate, recreate, iar altele nou create, împărțind-o în 31 de protopopiate, cu 981 de familii. A făcut numeroase vizite canonice prin care convoca pe toți preoții la sediul protopopiatului lor, pentru a le cerceta

singheliile (cărțile de preoție) și protocoalele sufletelor (registrele parohiale) și pentru a le da felurite îndrumări cu privire la misiunea lor pastorală și la administrația parohială⁶.

1.2. Organizarea administrativ-bisericească a românilor greco-catolici (1701-1850).

Unirea românilor ardeleni cu Biserica Romei a cunoscut un drum sinuos pe întreg parcursul secolului al XVIII-lea, cu treceri ale parohiilor ortodoxe la greco-catolicism și reveniri ale acestora. Ca centru episcopal al Bisericii Greco-Catolice Unite a fost stabilit inițial orașul Alba Iulia. Reînființându-se însă la Alba Iulia Episcopia romano-catolică, reședința Bisericii unite a fost transferată la Făgăraș, Viena oferindu-i noului episcop Ioan Pataki și domeniul Gherlei. Aici nu exista un spațiu adecvat pentru episcop, Pataki fixându-și locuința în satul Sâmbăta de Jos. Făgărașul s-a dovedit impropriu ca centru episcopal, catedrala fiind revendicată de ortodocși. La 1736 în urma cererii episcopului Miku Klein, reședința a fost mutată la Blaj, având un venit anual dublu de 6000 de fl. față de reședința precedentă. Lui Micu Klein i-au urmat episcopii Petru Pavel Aron, Atanasie Rednic, Grigore Maior.

Între 1782-1830, Biserica Unită din Transilvania s-a aflat sub păstorierea episcopului Ioan Bob, una din cele mai înfloritoare perioade din istoria bisericii. În timpul său a luat ființă Capitlul mitropolitan, au fost create numeroase fundații pentru studenți, elevi și cler; s-au ridicat biserici, s-au creat vicariatele Făgărașului, Hațegului și Rodnei; s-a dezvoltat învățământul. Împreună cu episcopul sârb de la Sibiu, Gherasim Adamovici, Bob a înaintat în anul 1791 Curții de la Viena, memoriul „Supplex Libellus Valachorum”.

După moartea episcopului Ioan Bob, în anul 1830, în fruntea Bisericii Greco-Catolice a fost numit Ioan Lemeni. Acesta împreună cu episcopul ortodox Vasile Moga, au semnat memoriul înaintat Curții imperiale de la Viena, prin care cerea drepturi naționale și politice egale cu ale celorlalte națiuni recepte din Transilvania. A patronat Adunarea Națională de la 1848 împreună cu Andrei Șaguna. Din 1850 i-a urmat în scaunul episcopal Alexandru Sterca Șuluțiu, primul Mitropolit al Arhiepiscopiei de Alba-Iulia și Făgăraș.

1.3. Parohiile și protopopiatele ortodoxe din „secuime”. Arondare și

structuri administrative în perioada 1850-1918.

Pentru perioada de care ne ocupăm 1850-1918 numeroase documente (Fonduri arhivistice, Șematisme, Cataloage, Protocoalele sufletelor și ale școalelor, circulare, inventare, etc.) din arhivele Mitropoliei Ardealului din Sibiu, Arhivele Naționale Covasna, Harghita, Mureș și cea a Centrului Eclichiastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan” din Sf. Gheorghe ne-au permis obținerea unor informații, și nu puține, despre organizarea administrativă și funcționarea structurilor administrative locale ale Bisericii Ortodoxe Române din Ardealul celei de a doua jumătăți a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea.

Structura protopopiatelor în această perioadă a suferit numeroase modificări cu trecerea parohiilor în subordonări protopopești diverse, dar mai ales arondarea și rearondarea filiilor. Au existat mai multe arondări, reținem pe cele din anii 1843 (sub Episcopul Vasile Moga), 1871 (episcopul Andrei Șaguna), 1875, 1881, 1885, după această dată nu mai întâlnim modificări importante, cu excepția uneia sau două comune bisericești (filii) din fiecare protopopiat care va trece în alt protopopiat decât cel dinainte. Este cazul comunei bisericești Bățanii Mari, care până la 1890 era filie la Vârghiș (Vargias), în protopopiatul Cohalmului (Rupea), iar de la această dată se înființează ca parohie cu filiile: Aita Seacă, Valea Zălanului, Bodoș, Bățanii Mici, Herculan, Biborțeni, Baraolt.

Din circulara Episcopului Andrei Șaguna pentru convocarea sinodului diecesan din 12 aprilie 1850 aflăm câteva date generale despre organizarea administrativ-bisericească pe care a moștenit-o la venirea sa în Transilvania. Existau 40 de protopopiate ca verigi de legătură între Episcopie și parohii: „...am înștiințat despre acesta pe consistoriul diecesan (...) să iee parte toți D-nii protopopi eparchiali cu numărul 40...”⁷.

În „secuime” în 1850 parohiile ortodoxe, care astăzi se regăsesc în Covasna și Harghita erau arondate la cele 7 protopopiate care funcționau ca structuri administrativ locale: protopopiatul Brașov II, protopopiatul Trei Scaune, protopopiatul Cohalmului (Rupea) (parohiile Vârghiș, Bățanii Mari și Bățanii Mici), protopopiatul Hăghigului și Vâlcelor, protopopiatul Gurghiului (parohiile ortodoxe din

Toplița), protopopiatul Sighișoarei (parohiile din zona Odorheiului), protopopiatul Târnavei Superioare (Vidacutul Românesc).

Această organizare administrativă a fost păstrată sau îmbunătățită cum vom vedea pe parcursul lucrării de față, prin schimbările care au survenit în urma arondărilor și rearondărilor. Valorificând informațiile din *Protocoalele sufletelor* pe anii 1857 și 1858 avem următoarea situație a arondării protopopiatelor și parohiilor ortodoxe care astăzi sunt în Covasna și Harghita.

Localitățile Dobârlău, Dobolii de jos, Chichiș, Lisnău, Ozun se aflau arondate la acea dată în **protopopiatul Brașov II**, având protopop pe Ioan Petric, cel care mai târziu îl vom găsi protopop peste trei protopopiate: Brașov, Trei Scaune și Hidveg (Hăghig).

Protopresbiteratul Trei Scaune era administrat de preotul din Mărtănuș, Nicolae Popescu. Cuprindea 8 comune bisericesti și 18 filii (Boroșneul Mic (azi Valea Mare) cu filia Sărămaș, Brețcu cu filia Canta, Cernatul inf. cu filiile Cernatul superior, Albiș, Canta Oșorheiu (azi cartier al orașului Tg. Secuiesc), Cernatul superior, Dalnic, Hațelea (Hătuica), Icafalău (Icafalău), Lețafalău (Leț), Maransfalău (Mărcușa), Mătișfalău (Mătiseni), Martinfalău (Mărtineni), Mócșa (Moacșa), Întorsura-Buzăului, Covasna cu filiile Zăbala, Pava și Pachia, Kezdi Mărtănuș (Mărtănuș) cu filiile Hilibul Mic și Ojdula, Sita-Buzău (Sita Buzăului) cu filia Barcani, Zagon cu filia Păpăuți). Singura comuna Poiana Sărată se administra singură încă din 1854 având protopop pe Ioan Băloiu:

Protopresbiteratul Hăghigului avea reședința la Előpatak (Vâlcele) și protopop pe Ioan Moga. Cuprindea 13 comune bisericesti, dintre care Augustin cu filia Racoșul de sus, Teliu astăzi aparțin de Brașov.

Protopresbiteratul Gurghiului, protoprezbiter Ștefan Branea cuprindea parohia ortodoxă Toplița. La 1871 o vom găsi însă la protopopiatul Turda de sus (Anexa II), pentru ca din 1875 până în 1878 să fie arondată din nou Protopresbiteratului Gurghiului. În 1878 o vom găsi din nou la Protoprezbiteratul *Turdei superioare*, având preoți parohi pe Teodor Popoviciu (sfântit preot de episcopul Șaguna în 1851 de la care are și singhelie) și respectiv Georgiu Popescu (sfântit de mitropolitul Șaguna în 1869 de la care are

și singhelie) așa cum arată „Protocoalele parohiilor” din 1878/1879⁸. În *Registrele școlare* pe anul 1886-1887 și *Protocoalele parohiilor* pe 1887, parohiile Toplița I, respectiv Toplița II sunt arondate la protopopiatul Reghin, aici o vom găsi și la 1918⁹.

Protopresbiteratul Sighișoara în tractul Sighișoara, scaunul protobresbit. Sighișoara, protoprezbiter Zaharia Boiu cuprindea și Bodogaia infer. cu filiile Fiatfalău (Filiaș) și Uisechel (Secuieni); Galomfalău (Porumbenii Mari) – mare cu filiile Bitfalău (Betești), Betlenfalău (Beclean), Galomfalău Mic (Porumbenii Mici), Odorheiul sēc., Rugonfalău (Rugănești), Andrașfalău-unguresc (Andreeni), Praid.

În **Protoprezbiteratul Târnavei de sus** găsim Andrașfalău românesc (Săcel) având preot pe Ioan Haler; Boiu mare cu filia Boiu Mic – pr. Ilie Ioanoviciu; Jacul Român; Vidacutul Românesc cu filiile Vidacutul unguresc și Șoimușul mare – pr. Dragoș Naftanail.

În **Protoprezbiteratul Cohalmului (Rupea)** găsim parohiile Varghiaș (Vârghiș), Bățanii Mari și Bățanii Mici.

Această structură administrativ-bisericască a protopopiatelor se menține până în 1871, când Mitropolitul Andrei Șaguna, simțind că puterile îi scad pe zi ce trece, din cauza bolii sale de inimă, a inițiat o nouă arondare a parohiilor încă din 1871. Proiectul noii arondări a fost propus abia peste doi ani, în ședința Consistoriului arhidiecezan din 5/17 aprilie 1873, și aprobat în Sesiunea Sinodului arhidiecezan din 1874.

1.3.1. Arondarea protoprezbiteratelor din Arhidieceza greco-orientală din 1873-1875.

Proiectul din 5/17 aprilie 1873 ne permite să constatăm mișcarea parohiilor și a localităților dintr-o parte sau alta, după criteriile geografice sau din alte motive care privesc o mai bună administrare a parohiilor. Urmărind localitățile care astăzi sunt în Covasna și Harghita vom vedea că acestea au fost arondate, în perioada de care ne ocupăm, variat. Le vom găsi astfel nu numai în protopopiatul Trei Scaune și Odorhei, ci și în alte protopopiate cum ar fi: protopopiatul Cohalmului-Rupea (parohiile Vârghiș, Bățanii mari și Bățanii mici), protopopiatul Hăghigului și Vâlcelelor, Protopopiatul Mureșiu-Oșiorheiului, protosbiteratul Gurghiului (parohiile

ortodoxe din Toplița), Protopresbiteratul Sighișoarei, protopresbiteratul Târnavei superioare (Vidacut), al Turdei și al Reghinului (Toplița I și II)¹⁰.

Proiectul de arondare din 1873 a fost aprobat în forma propusă în ședința Sinodului arhidiecezan din Sesiunea Sinodului arhidiecezan din 1874, de către Consistoriu și trimis apoi într-o circulară către toate protopopiatele și parohiile arhidiecezei¹¹. Au existat câteva schimbări pentru protopopiatele și parohiile care fac subiectul lucrării noastre, în sensul că unele comune bisericești au fost luate de la un protopopiat și adăugate altuia și avem acum **5 protopopiate în loc de 7** cum erau în 1850, respectiv 1857-1858. Astfel protopopiatul Brașov II și Protopopiatul Hăghigului rămân nearondate, comunele bisericești din aceste protopopiate fiind arondate protopopiatului Trei Scaune. Unele protopopiate au fost constituite din nou cum este cazul protopopiatului Odorheiului căruia îi sunt arondate comunele bisericești de la protoprezbiteratul Târnavei de sus:

„Conformu dispușetiunilor congresuale din ședința a XIII din 15 octobrie 1870 și în legătura cu cele statorite de sinodul arhidieceșanu in sesiunea din 1871 și sesiunea sinodului arhidieceșanu din anulul 1874 ședința IV. și V. nrii prot. 24 și 27, Consistoriulu arhidieceșanu pune in lucrare arondarea protopresbiteratelor din arhidieceșă gr. Ort. Romana a transilvaniei dupa cum urmăza: (...) 28. Protopopiatulu Odorheiului care „se compune din următoarele comune: 1. Bodogai’a 110 cu filele Fiatfaleu (Filiș), Cristuru, 77, și Uischelu (Secuieni), 52; 2. Galomfaleulu-mare (Porumbenii Mari), 305, cu filele Odorheiu, 16, Paraidu, 3, Andrasfaleu (Andreeni), 10. Galomafaleulu micu (Porumbenii Mici), Caiadu, 39, Bitfaleu (Betești), 52; 3. Archit’a, 566 cu fili’a Bei’a, 267; 4. Sacelu (Andrasfaleu), 486, cu fili’a Sioimusiului ung. 63; 5. Jaculu român, 292; 6. Sioartu, 309; 7. Vidacutulu rom. 411 cu fili’a Vidacutulu ung. 148; 8. Palosiu (Paloș, com. Cața, jud. Brașov), 1026; 9. Sangeorgiu, 735 cu filele Hovothiu, 16. Odaside, 10 și Chisimedu, 35; 10. Feleagu (Feleag, com. Vânători, jud. Mureș), 577 suflete, 11. Hasfaleu 631, 12. Zoltanu, 474

Se specifica totuși: „protoprezbiteratulu Ternavei de susu de astadi remane conformu conclusului sinodale din 1874, ședin. V, Nr.

protoc. 27, p. II în statulu seu de astadi pana la devenirea lui in vacanția”¹².

La sfârșitul prezentării noii arondări din 1875, Consistoriul arhidieceșan adaugă pentru eventualele contestații: *„Comunele de la marginile protoprezbiteratelor arondate prin aceste au dreptu de a reclama pentru aneșarea lor la protoprezbiteratulu invecinatu in terminu de trei ani, la Consistoriulu arhidieceșanu și pre calea recursului la Sinodulu arhidieceșanu”¹³.*

Aceasta pentru că au existat precedente și vedem dintr-un document din anul 1861 din Arhivele Mitropoliei Ardealului, cum mai multe parohii în frunte cu parohii lor cer arondarea la Eleöpatlak:

Documentul 619/1861

„...la Brețcu nu voim a ne administra, ba nu numai la Brețcu, dar nici la Brașov precum am înțeles că vor unii să ne tragă acolo.”

Datat, Kiș Boroșneu 6 iunie 1861, Mihail Popovici-Boroșneu, Moisi Neagovici-Zagon, Alexie Neagovici-Întorsura Buzăului, Neculai Comșa-Sita Buzăulu,

Reținut, Spre știință...

Arondarea era însoțită de câteva dispoziții de aplicare a celor hotărâte de Consistoriu și Sinodul arhidieceșan, în ședința de lucru din 16 ianuarie 1875, referitor la constituirea protopopiatelor și arondarea parohiilor, respectiv a comunelor bisericești, semnate de arhimandritul Nicolae Popea, vicarul Arhiepiscopiei Sibiului, care vin să întărească cele menționate mai sus în sensul arondării variate a localităților bisericești greco-ortodoxe din Eparhia Covasnei și Harghitei. Nu le vom găsi niciodată numai în protopopiatul Trei Scaune, Odorhei, Reghin ci cum vom vedea și în alte protopopiate din Arhidieceza gr. ort. română a Transilvaniei.

„Dispușetiuni transitorie la punera în lucrare a celor de mai susu”¹⁴:

I. a) Corporațiunile reprezentative (Comitatele etc.) actuali din protopresbiteratele desființate prin arondarea prezenta încetăza din diu’a constituirii protopresbiteratelor in sensulu arondarei, și aprobarei Consistoriului arhidieceșanu, insarcinându-se cu transpunerea agendelor, respective a actelor și a administratiunei averei etc. in terminu de 8 zile corporatiunilor constituite de nou; asemenea acele din protopresbiteratele, cari prin arondare au suferitu, prin luarea unoru său altoru comune și adaugerea

loru la protopresbiteratele invecinate, ore cari schimbări, precum sunt protopresbiteratele Sabiului, Salistei și Avrighului.

b) Protopresbiteratele Sabiului, Salistei și Avrighului, Campiei, Treiscaunelor, Ternavei să alu Odorheiului se constituiesc de nou conformu dispozițiilor (...) până în ultimă februarie a.c., facend cercuri nou electorali, alegendu sinodu, scaunu, comitetu protopresbit. precum și epitropia protopresbiterale.”

1.3.2. Structuri administrative surprinse de Șematismul Bisericii Ortodoxe-Orientale Române din Ungaria și Transilvania pe anul 1881 (întocmit în vremea Mitropolitului Miron Romanul):

În Șematismul pe 1881 al Bisericii Ortodoxe Orientale române din Ungaria și Transilvania avem prezentată arondarea protoprezbiteriatelor. Putem urmări și constata schimbările survenite de la arondarea din 1875 și revenirea la arondarea de dinainte de 1875. Dacă la 1875 se menționa „protopresbiteratul Brașovului, conformu conclusului sinodale din 1874 sied. V. Nr. prot. 27. p. II, remane până la devenirea în vacanția a protopresbiteratului Brasiovului II de astadi ne arondatu”¹⁵, în 1881 este din nou constituit, arondat în vechea lui formă, cuprinzând parohii din Trei Scaune, cum ar fi Chichiș, cu filiile Frakasvága (Lunca Calnicului, azi jud. Brașov) și Baștelec-Băcel (fiind menționat și preotul paroh, în persoana lui Veniamin Popoviciu); Lisneu cu filiile Bicfaleu și Maierusiu – paroh George Olariu; Ozun cu filiile Santión’a, Lahorfalu (Sântionlunca), Comoleu (Comolău) – paroh Veniamin Popovici, Doberleu – paroh Ioan Olteanu, Doboli inferiori – vacantă (la 1885 paroh era Nicolae Puia), Măgheruș – paroh Alecsandru Măerușan, Apața cu filia Ormeniș – paroh, Nicolae Goga.

Este din nou arondat **Protopresbiteratul Heghigului** (până în anul 1885), în tractul Heghigului, cu reședința protopresbit. la Vâlcele (Elöpatak) numărând 9772 de suflete. Acesta se compunea din următoarele parohii¹⁶: Agoștin (Augustin, azi, jud. Brașov) cu filia Racoșul de sus – preot Dămian Bucșa; Aita mare cu filiile Aita medie, Aita seacă, Baraolt, Baduș (Bodos), Chepeț (Căpeni) și Micșoara – preot Alexandru Ciucan; Arini cu filia Iareș – pr. Iosif Bucșa; Arpatac (Araci), vacantă; Belini – pr. Alecsiu Bucșa, Budila (azi, jud. Brașov) – pr. pr. Ioan Ianoviciu; Heghig,

vacantă; Marcoș – pr. Georgiu Dogariu; Mikóujfalu (Micfalău) cu filia Bicsad – pr. Augustin Cosma; Săngiorgiu (Sf. Gheorghe) cu filiile Chileni și Zalani – pr. Alecsiu Popoviciu; Teliu (azi, jud. Brașov), pr. Cristofor Dogariu; Vâlcele – pr. adm. Ioan Moga; Vama Buzăului (azi, jud. Brașov), pr. David Coman.

Localitatea Vargiaș (Vârghiș – azi în Covasna) cu filiile Bățanii mari, Bățanii mici, Bibarț (Biborșeni), Hermanu unguresc (Herculian), Filea (Filia), Oleștelec (Tălișoara) și Saldabuș (Doboșeni) – preot slujitor Ioan Papuc este arondată în protopopitul Cohalmului¹⁷ cum am găsit-o și până acum.

Parohii ortodoxe care la 1875 se aflau în **Protopopiatul Odorheiului** acum în 1881 sunt arondate **Protopopiatului Sighișoarei** care avea reședința în orașul Sighișoara și 11608 suflete și cuprindea următoarele comune bisericești¹⁸: Archita cu filia Beia – pr. Ioan Vătășan; Bodogaia infer. cu filiile Fiatfalău (Filiași) și Uisechel (Secuieni) – pr. Moise Tolan; Bundorf – pr. Ioan Curta; Daneș (azi, jud. Mureș) – pr. Nicolau Tătar; Ferihaz – pr. Zacharie Ganea; Galomfalău mare (Porumbenii Mari) cu filiile Bitfalău, Galomfalău mic (Porumbenii Mici), Odorheiul sēc., Rugonfalău (Rugănești), Andrasinfalău (Săcel) – pr. Atanasie Onițiu; Hendorf – pr. Nicolau Dobre; Hetur – pr. Zacharie Boiu; Laslea mare cu filia Hoghilag – pr. Nicolau Gheaja; Netuș – Ioan Grecu adm. parohial; Roadeș – pr. Nicoalu Rău; Șaeș – Nicolau Brăndușe; Sas-Chiz – pr. Georgiu Șoneriu; Sas-Daia – pr. Ioan Bobeș; Seleușu mare cu filia Prod – pr. Ioan Lungoci; Sighișoara – Zacharia Boiu sen. Prot. Și Dimitriu Moldovan cap.; Țelină – pr. Nicolau Enciu; Trapold – pr. Sofroniu Brăndușe par. emer. și Ierofteiu Gheaja par.

Protoprezbiteriatul Târnavei de sus este din nou arondat, după devenirea lui „în vacanția” în 1875, cuprinzând comune bisericești din Protopopiatul Odorheiului. El avea reședința (în 1881) la Alma și un număr de 8845 de suflete. În Protoprezbiteriatul Târnavei de sus găsim Andrasfalău românesc având preot pe Iacob Adam; Boiu mare cu filia Boiu mic – pr. Ilie Ioanoviciu; Jacul român – pr. Georgiu Maior; Vidacutulu românesc cu filiile Vidacutulu unguresc și Șoimușul mare – pr. Ioan Popescu¹⁹.

Dacă la 1875 parohia ortodoxă Toplița se afla în Protopopiatul Gurghiului, acum în

1881 o vom găsi în Protopopiatul Turdei superioare, având preot paroh pe Georgiu Popoviciu²⁰, ceea ce dovedește faptul că de la 1875 până la 1881 a mai existat o nouă arondare a protopopiatelor, urmând pe viitor să întărim aceste concluzii cu documentele care se află în Arhiva Mitropoliei Sibiului, nedescoperite, dar care pot aduce „lumină” în această problemă. Astfel în „Protocoalele parohiilor” din 1878/1879 găsim în Protoprezbiteriatul *Turdei superioare* arondate parohiile Toplița I și Toplița II cu un număr de 451 de familii (2875 de suflete), având preoți parohi pe Teodor Popoviciu (sfântit preot de episcopul Șaguna în 1851 de la care are și singhelia) și respectiv Georgiu Popescu (sfântit de mitropolitul Șaguna în 1869 de la care are și singhelia)²¹. În *Registrele școlare* pe anul 1886-1887 și *Protocoalele parohiilor* pe 1887, parohiile Toplița I, respectiv Toplița II sunt arondate la protopopiatul Reghin, aici o vom găsi și la 1918²².

Protoprezbiteriatul Trei Scaunelor avea în 1881 reședința la Brețcu și un număr de 8711 de suflete²³. Cuprindea următoarele comune bisericesti: Boroșneul mic (azi, Valea Mare) cu filia Sărămaș – pr. Michail Popoviciu; Brețcu – Spiridon Dimian adm. protopop. Dimitriu Coltofean – adm. paroh și Constantin Dimian – capelan; Cernatul inf. cu filiile Cernatul superior, Albiș, Dalnic, Hațelea (Hătuica), Icafalău (Icafalău), Lețafalău (Leț), Maransfalău (Mărcușa), Mătișfalău (Mătișeni), Martinfalău (Mărtineni), Moacșa și C. Vașarheiu Canta (azi, cartier în Tg. Secuiesc) – pr. Ioan Popescu; Covasna cu filiile Zăbala, Pava și Pachia – pr. Nicolau Comșa; Chezdi Martanuș cu filia Ojdula – pr. Nicolau Crisbășan; Întorsura Buzău – pr. Alecsiu Neagoviciu; Sitabuzău – pr. Ioan Dima, Zagon cu filia Păpăuți – pr. Moise Neagoviciu.

În registrele școlare pe anul 1886/1887 în protopopiatul Trei Scaune sunt cuprinse și parohiile care la 1881 intrau în componența protopopiatului Heghigului²⁴: Arini cu filia Iareși, Vama Buzăului, Teliu, Heghig, Mikoujfalú (Micfalău), Sângiorgiu (Sf. Gheorghe) cu filiile Chileni și Zalani, Vâlcele, Aita mare cu filiile Aita medie, Aita seacă, Baraolt, Buduș (Bodoș), Chepeț (Căpeni), Micloșoara, Agostin cu filia Racoșul de sus, și Poiana Sărată care la 1881 nu o găsim nici la Heghig nici la Trei Scaune.

1.3.3. Structuri administrative surprinse de Șematismul Bisericii Ortodoxe-Orientale Române din Ungaria și Transilvania pe anul 1895 (întocmit în vremea păstoririi Mitropolitului Miron Romanul):

Pentru localitatea Vargiaș (Vârghiș – azi în Covasna) cu filiile Bățanii mari, Bățanii mici, Bibarț (Biborțeni), Hermanu unguresc (Herculian), Filea (Filia), Oleștelec (Tălișoara) și Saldabuș (Doboșeni) – preot slujitor Nicolau Bucșa, nu este nici o schimbare, ea fiind arondată la protopopitul Cohalmului (Rupea)²⁵ cu un număr de 14 663 de suflete, scaunul pprotobresbit. la Cohalm având protoprezbiter pe Nicolau Mircea.

Protoprezbiteriatul Reghin în tractul Reghin, reședința Reghinul săsesc, protoprezbiter Galaction Șagău, având 20101 suflete. Cuprindea: Toplița română – Oláh-Topicza, Georgiu Popescu și Georgiu Maier – parohi, Dimitriu Moisiu – înv.²⁶

Protoprezbiteriatul Sighișoara în tractul Sighișóra, scaunul pprotobresbit. Sighișóra, protoprezbiter Dimitriu Moldovan, suflete 21504. Spre deosebire de anul 1881 acum primește, de la Protoprezbiteriatul Târnavei de sus, Andrasfalău românesc (Săcel), Oláh-Andrásfalvo – Georgiu Maior paroh și învățător; Boiu mare cu filia Boiu mic – Ilie Ioanoviciu; Vidacutulu românesc cu filiile Vidacutul ung. și Șoimușul mare – vacant. Mai cuprinde și Bodogaia infer. cu filiile Fiatfalău (Filiaș) și Uisechel (Secuieni) – Alexandru Boiu paroh (Anexa); Galomfalău-mare (Porumbenii Mari) cu filiile Bitfalău, Betlenfalău (Betești), Galomfalău mic (Porumbenii Mici), Odorheiuul sēc., Rugonfalău (Rugănești), Andrasfalău-unguresc (Andreeni) – Ioan Dan paroh²⁷.

Protoprezbiteriatul Trei Scaune avea reședința la Sepsî S. Georgiu, protoprezbiter Dimitrie Coltofean. La 1895, Protopopiatele Brașov II și Heghig (acesta încă de la 1885 nu mai era arondat) nu mai sunt arondate, comunele bisericesti care intraseră în cuprisul lor la 1881, 1885, 1890²⁸ acum sunt arondate la Trei Scaune²⁹, după cum urmează: Aita Mare cu filiile Aita Medie, Aita Seacă, Baraolt, Baduș (Bodoș), Chepeț (Căpeni) și Micloșoara – paroh Alexandru Ciucan, exista școală comunală; Apața – vacantă – Nicolau Goga presbiter resignat; Arini cu filia Iarăși – Ioan Bucșa paroh, Andrei Bucșa învățător. Arpatac (Araci) cu filia Ariușd – Dionisiu Nistor paroh; Școală comunală; Belini

– paroh Alecsiu Bucșa, iar înv. Ioan Ciucan; Boroșneul mic (azi, Valea mare) cu filia Sărămaș – paroh Mihail Popoviciu, Georgiu Popoviciu înv.; Brețcu – Dimitriu Coltofean – adm. paroh, Spiridon Dimian prot onorific paroh și Constantin Dimian – capelan pers., Aron Pușcariu și Georgiu Teacă – învățători; Budila (azi, jud. Brașov) – Georgiu Ionescu paroh. Școală comunală; Cernatul inf. cu filiile Cernatul superior, Albiș, Canta Oșorheiu (azi, în Tg. Secuiesc), Cernatul superior, Dalnic, Hațelea (Hățuica), Icafalău (Icafalău), Lețafalău (Leț), Maransfalău (Mărcușa), Mătișfalău (Mătișeni), Martinfalău (Mărtineni), Mócșa – Augustin Micu paroh, Alexandru Ciucan – înv.; Kezdi Mărtănuș cu filiile Hilbul mic și Ojdula – Nicolau Crizbășan paroh, Ioan Sângeorzan – înv.; Chichiș, cu filiile Chichiș-Baștelec (Băcel) și Lunca (Lunca calnicului, azi, jud. Brașov) – Moise Grecean paroh, Dimitriu Stoian – înv.; Covasna cu filiile Zăbala, Pava și Pachia – Georgiu Furtună capelan și înv., Nicolau Dobroș – înv., iar în filia Zăbala Georgiu Marin înv.; Crisbav (azi, jud. Brașov) – Ioan Marin paroh; Dobărlău, Dobolló, cu filia Baștelec – Ioan Oltean paroh, iar în filie Georgiu Juga înv.; Doboli inf., Al-Doboly, cu filia Ilieni, Iliyefalva, Nicolau Puian, paroh, Ioan Popoviciu – înv.; Heghig, Hidvég (la 1181 era vacantă) – Iosif Bucșa paroh, Nicolau Marin înv.; Întorsura-Buzăului, Bodzaforduló, Alecsiu Neagoviciu paroh, Georgiu Negoiescu capelan, Georgiu Zacharia înv.; Lisneu cu filiile Bicfalău și Măeruş – Georgiu Olariu paroh; Marcoș, Márkos – par. Georgiu Dogariu, Michail Comșa înv.; Mikóujfalău (Micfalău) cu filia Bicsad, Malnaș și Tușnad-Augustin Cozma paroh, – Școli comunale; Ormeniș (azi, jud. Brașov) – Ioan Zichil paroh – Școală comunală; Ozun, Uzon, cu filiile Comoleu, Laborfalău și Sântion – Ioan Pop paroh – Școală comunală; Poiana-Sărată (azi, jud. Bacău) – Ioan Băloiu, prot. Onor.par.; Pavel Birț, înv.; Sepsi St.-Georgiu (Sf. Gheorghe) cu filiile Arcuș, Bodoc, Calnoc (Calnic), Chilieni, Ghidfalău și Zălanii – par. Alecsiu Popoviciu; Școli comunale; Sita-Buzău cu filia Barcani – Ioan Dima paroh, Nicolau Rusu înv.³⁰; Teliu, Nyén (azi, jud. Brașov) – Daniil Cojocariu paroh, Georgiu Dogariu înv., Vâlcele, Előpatak cu filia Benedek-mező – par. Ioan Moga, Nicolau Rus înv.; Vama Buzău – paroh David Coman; Zagon cu filia Păpăuți –

paroh Moise Neagoviciu, Alecsiu Neagoviciu, capelan.

1.3.4. Structuri administrative surprinse de Șematismul Bisericii Ortodoxe-Orientale Române din Ungaria și Transilvania pe anii 1907 și 1918 (întocmit sub păstoria IPS Ioan Mețianu):

Protopresbiteriatul Brașov, proto-presbiter Vasile Saftu.

Apața (azi, jud. Brașov), 417 suflete cu filia Ormeniș, 647 – paroh Ioan Hamsea (aici vom găsi această localitate până în anul 1918)³¹. În 1895 filia Ormeniș apărea ca parohie de sine stătătoare în protoprezbiteriatul Trei Scaune, paroh fiind Ioan Zichil, specificându-se faptul că exista și școală comunală; Măgheruș, 523 de suflete în 1907 și 619 în 1918 – paroh și înv. Alexandru Măeruşan (în 1918 era vacantă, iar înv. era Vasile Bărbier)

În Protopresbiteriatul Cohalmului (Rupea), la 1907 se află arondată localitatea Varghiaș cu 162 de suflete (Vârghiș – azi în Covasna) cu filiile Bățanii mari, 187, Bățanii mici, 74, Hermanu unguresc (Herculian), 7, Filea (Filia), 15, Oleștelec (Tălișoara), 42 și Saldabuș (Doboșeni), 111 – același preot paroh Nicolae Bucșa ca și în 1881. Dimitriu Moldovan era protoprezbiter, ad. Protopopesc. Până la 1918 situația acetei localități cu filiile respective nu se schimbă, așa cum arată Șematismul Bisericii pe anul 1918 de unde aflăm și numele protoprezbiterului Ioan Bercan (în 1919 era adm protoprezbiterial al Cohalmului, Ieronim Buzea.) Preot paroh în localitatea Varghiaș este tot Nicolau Bucșa, el administrând și filiile respective³².

Protopresbiteriatul Reghin în tractul Reghin, reședința Reghinul săsesc, protoprezbiter Galaction Șagău, având 22388 de suflete. Cuprindea în 1907 localitatea Toplița română – Oláh-Toplicza cu 2689 de suflete (în 1918-1919 avea 3064 de suflete), parohi erau George Maier și Gavril Maier, iar Alimpiu Trif înv. (îi regăsim și în 1918)³³.

Protoprezbiteriatul Sighișóra, proto-presbiter Dimitriu Moldovan, suflete 20750. Cuprindea: Andrasfalău românesc (Săcel), Oláh-Andrásfalvo cu 407 suflete – Georgiu Maior paroh (în 1918 este prot. Tit Cheaja adm. paroh și Nicolae Marcu înv.); Boiu mare – azi, jud. Mureș (1134 de suflete în 1918), cu filia Boiu mic (268 de suflete în 1918) – Ilie Ioanoviciu și înv. Mihail Braga (în 1918 paroh

Ilie Ioanoviciu, în 1919 era George Dănilă paroh și Nicolae Oltean înv.); Bodogaia infer., 25 suflete (83 de suflete în 1918) cu filiile Fiatfalău (Filiaș) și Uisechel (Secuieni) – Alexandru Boiu paroh (situație asemănătoare și în 1918); Galomfalău-mare (Porumbenii mari), 226 de suflete (în 1918 are 122 de suflete) cu filiile Bitfalău (Filiaș), Betlenfalău (Beclean), Galomfalău mic – Porumbenii Mici (3 suflete în 1918-1919), Odorheiul sēc. (2 suflete în 1918-1919), Rugonfalău(Rugănești), Andrașfalău-unguresc – Andreeni (36 de suflete în 1918-1919) – parohie vacantă (la fel și în 1918); Vidacutul românesc (247 de suflete în 1907, iar în 1918, 278 de suflete) cu filiile Róa, 17 (19 suflete în 1918), Șoimușul mare, 1 și Vidacutul ung. (192 de suflete și în 1918), Bava și prediul Uilacul Vidacutului românesc (130 de suflete; 132 în 1918) – Ioan Popa paroh (În 1918 – paroh Ioan Popa, în 1919 era paroh Aurel Stoicovici și Eugenia Stoicovici înv.³⁴

Protopresbiteriatul Trei Scaune avea reședința la Brețcu, protoprezbiter Constantin Dimian. Cuprindea³⁵: Aita mare cu filiile Aita medie, Aita seacă, Baraolt, Baduș (Bodoș), Chepeș (Căpeni) și Micloșoara – vacantă, (în 1918 paroh era M. Bucșa); Apața a fost arondată la Protoprezbiteriatul Brașovului; Arini, 426 de suflete, cu filia Iarăși – Ioan Bucșa paroh, Andrei Bucșa învățător. (în 1918 număra 420 de suflete, paroh Ioan Bucșa); Arpatac (Araci), 684 de suflete, cu filia Ariușd – Aurel Nistor paroh (la fel și în 1918); Barcani, 1076 de suflete, paroh George Burlea (la fel și în 1918); Belini, 810 suflete – paroh Ioan Sângeorgean, înv. Ioan Crangă (la fel și în 1918); Boroșneul mic (azi, Valea Mare), 660 de suflete cu filia Sărămaș, 226 de suflete – paroh Ioan Marin, Ioan Sântimbrea înv. (în 1918 mai are alte 4 filii: Boroșneul mare, Bită, Țofalu (Țufalău), Valea-mică; avea 789 de suflete, Sărămașul avea 317 suflete; Eremia Ticușan paroh și înv. Ioan Zaharia); Brețcu, 1417 de suflete (1593 de suflete în 1918), cu filiile Almaș (Mereni), Oituz – Constantin Dimian protopop și paroh, Georgiu Hamzea paroh, Aron Pușcariu și Georgiu Teacă – învățători (în 1918 înv. erau Aron Pușcariu și Ioan Ganea); Budila(azi, jud. Brașov), 958 de suflete – Georgiu Ionescu paroh, Iordan Curcubătă capelan. (în 1918 avea 1067 de suflete și era paroh Iordan Curcubătă); Cernatul inf. (173 de suflete în 1907, iar în

1918-143 de suflete) cu filiile Cernatul superior, Albiș, Canta Oșorheiu (azi, în Tg. Secuiesc), Cernatul superior, Dalnic, Hațealea (Hătuica), Icafalău (Icafalău), Lețafalău (Leț), Maransfalău (Mărcușa), Mătișfalău (Mătișeni), Martinfalău (Mărtineni), Mócșa – Ioan Rafiroiu paroh (iar în 1918-paroh George Coman); Chezdi-Mărtănuș (414 suflete în 1907, 453 de suflete în 1918) cu filiile Hilbul mic și Ojdula – Nicolau Crisbășan paroh, Eremia Ticușan înv. (la 1918 paroh era Ioan Dan); Chichiș (221 de suflete în 1907, iar în 1918, 262 de suflete), cu filiile Chichiș-Băștelec (Băcel) și Lunca (Lunca calnicului, azi, jud. Brașov – 112 suflete) – Moise Greceanu paroh. (la fel și în 1918); Covasna (960 de suflete) cu filiile Zăbala, Pava și Pachia – Georgiu Furtună paroh, Nicolau Dobroș și Alexandru Ciucan înv., iar în filie – Nicolau Furtună înv. (în 1918 parohia Covasna are numai filia Pachia, paroh Georgiu Furtună, iar înv. Alexandru Ciucan și Nicolae Dobros); Dobêrlău (1029 suflete), Dobolló, cu filia Băștelec (Băcel) –Ioan Oltean paroh, Cornel Cosma înv., iar în filie Georgiu Iuga înv. (în 1918 apare fără filie și are paroh pe Iosif Tătulea); Dobolii inf. (558 de suflete în 1907, 662, în 1918), Al-Doboly, cu filia Ilieni, Iliyefalva – Ioan Toma, paroh, Nicolau Rădoi înv. (la fel în 1918, nu este menționat însă înv.); Heghig, Hidvég (416 suflete în 1907, 428, în 1918) – Iosif Bucșa paroh, Alexandru Bucșa înv. (în 1918 este vacantă; în 1919 paroh este Miron Bucșa); Întorsura-Buzăului (2330 de suflete în 1907, iar în 1918, 2635), Bodzaforduló – Georgiu Negoiescu, paroh, Georgiu Zacharia și Iosif Ludu înv. (în 1918 – paroh este tot George Negoiescu, G. Cerbu capelan, Nicodim Bâgiu și G. Iordache înv.); Lisneu, 258 de suflete, cu filiile Bicfalău și Măeruș – Georgiu Olariu – paroh (în 1918 avea 230 de suflete, iar Mihail Petru – paroh); Marcoș, Márkos (736 de suflete) – par. Georgiu Dogariu, Axente Moșoiu și Victor Zaharia – înv. (în 1918 avea 807 de suflete, Georgiu Dogariu paroh, George Purdu, înv.); Mikóujfalău – Micfalău, 810 suflete în 1907, 1034 de suflete în 1918) cu filia Bicsad, Malnaș și Tușnad – Augustin Cosma paroh (la fel și în 1918); Ormeniș – se află arondată la protoprezb. Brașov; Ozun, Uzon (147 de suflete, iar în 1918, 140 de suflete) cu filiile Comolău, Laborfalău și Sântion (Sântionlunca) – Ioan Pop paroh (Nicolae Rădoi paroh în 1918); Poiana-Sărată (azi, jud. Bacău, 1428

de suflete în 1907, iar în 1918, 1516) – par. Ioan G. Oltean, înv. Pavel Birt, Constantin Popoviciu (în 1918 Ioan Rafiroiu paroh, Pavel Birt înv.); Sepsî St.-Georgiu (Sf. Gheorghe, 288 suflete în 1907, 358 de suflete în 1918) cu filiile Arcuș, Bodoc, Calnoc, Chilieni, Ghidfaleu și Zălanii – par. Iosif Popoviciu; (la fel în 1918); Sita-Buzău (1625 suflete în 1907, 2122 în 1918) cu filia Barcani – Ioan Dima paroh, Nicolau Rusu înv. (în 1918 – Ioan Dima paroh, Ioan Coman capelan); Teliu (azi, jud. Brașov) 1158 de suflete în 1907, 1325 în 1918), Nyén – Daniil Cojocariu, paroh, Nicodim Dogariu, înv. (Paroh Daniil Cojocariu în 1918); Vâlcele (646 de suflete), Elöpatok cu filia Benedek-mezö, 34 suflete – par. Ioan Moga (în 1918 – paroh Dumitru Soiu); Vama Buzău (azi, jud. Brașov – 1653 de suflete) – capelan și înv. Ioan Coman (în 1918 David Coman paroh, Ioan Modroiu capelan și înv.); Zăbala în 1918 apare ca parohie separată cu 408 suflete, dar vacantă; Zagon (741 de suflete în 1907, 1038 de suflete în 1918) cu filia Păpăuți (247 de suflete) – paroh Alexe Neagoviciu, Georgiu Popoviciu înv. (în 1918 – paroh Alexe Neagoviciu, Ioan Ciora capelan, nu este menționat înv.)

1.3.5. Protopopiatul Ortodox Trei Scaune (1850-1918)

Primul protopop al Haromsekului (Trei Scaune) cunoscut cu numele este protopopul Crîstea care împreună cu alți 13 preoți ortodocși participase la „Sinodul care hotărâse Unirea cu biserica Romei”. O cronică mai nouă aparținând lui Dimitrie Eustatievici Grid, pe la 1782, ne spune că, Crîstea ar fi fost protopop atunci în Trei Scaune. Acesta era din Scheii Brașovului, fiul protopopului Staicu și se declară în public de două ori contra unirii cu catolicii la ancheta din 26 oct. 1699 și la instalarea lui Atanasie din 25 iunie 1701, iscălitura atribuită lui Crîstea dovedindu-se falsă, lipsind și numele ținutului „Haromsek” (Trei Scaune) peste care păstorea. În caz contrar brașovenii lui ortodocși, luptători din neam în neam, l-ar fi blestemat, ne mai având ce căuta între ei, dar ei au fost convinși și că el nu s-a abătut niciodată de la drumul drept și sigur al legii părintești, așa că, Crîstea păstorește în Schei, bucurându-se de toată încrederea și prețuirea poporului timp de aproape patru decenii, ca dascăl din 1679, diacon din 1687, preot din 1691 până în 1716 când trece cel veșnice³⁶.

Al doilea protopop cunoscut cu numele și menționat în documente este popa Jipa din Șchei care, trecut la unire, a promis Episcopului că de-i va da protopopiatul îi va face pe toți să se unească. Despre popa Jipa, Simeon Hîrs informa că episcopul Atanasie l-a făcut protopop pentru Haromsec și Ciuc: „Oh, vai de sufletul lui că din faptele lui s-au unit Aromsecul și Ciucul”. Dumnezeu l-a pedepsit cu boală grea. Văzându-și greșeala a mers la Mitropolia București mărturisindu-și păcatul și acolo au murit. În 25 octombrie 1723, Mitropolitul Daniil îi trimisese carte de afurisenie lui Jipa și casei lui³⁷. Sub îndrumarea Episcopilor Ghedeon Nichitici și Dionisie Novacovici, în tot secolul XVIII, sediul protopopiatului refăcut Trei Scaune, a fost pe rând în localitățile Ozun, Dobolii de Jos, Cernat, iar în secolul XIX sediul avea să fie la Brețcu, Vâlcele și Sfântu Gheorghe³⁸. Protopopului Jipa i-au urmat: preotul Toma Popovici, din Dobolii de Jos, (nu cunoaștem data numirii, este posibil să fie în legătură cu anul când Ghedeon Nichitici a reactivat protopopiatele, știm că în 1788 era protopop al Haromsecului); preotul Nicolae Popovici, din Cernatul de Jos, între anii 1791-1818.

Între 1818-1827, în urma hotărârii Consistoriului Episcopesc din Sibiu, este numit ca administrator protopopesc peste zonă, pr. Radu Verzea din Săcele, protopop al Brașovului. Între anii 1827-1835 a urmat ca administrator pr. Ioan Pop (Popescu) din Brețcu, apoi este numit Pr. Petru Pop din Brețcu, între anii, 1835-1853.

Episcopul Vasile Moga, reorganizează în anul 1843 protopopiatul Treiscaunelor și înființează alături de cel cu sediul în Brețcu, protopopiatul „Hăghigului și Vâlcelor”, având ca protopop pe pr. Ioan Moga din Vâlcele (1847-1868)³⁹. În perioada 1835-1853 a fost protopop al Treiscaunelor preotul Petru Pop din Brețcu, cunoscut luptător și lider de necontestat al românilor din zonă în timpul Revoluției de la 1848-1849. El a fost schimbat de episcopul Andrei Șaguna „din pricini binecuvântate”. Între anii 1853-1861, Protopopiatul Treiscaune a fost condus de pr. Nicolae Popescu din Mărtănuș, urmat de Ioan Petric, Episcopul Andrei Șaguna, comunicând numirea sa printr-o circulară a Consistoriului din 3 iunie 1861: „*Îndată ce a ajuns la cunoștința mea trista veste despre răposarea în Domnul a părintelui administrator proto-*

popesc Nicolae Popescu, am început a cugeta mai serios despre starea bisericească și școlară a tractului protopopesesc al Treiscaunelor și cu părere de rău trebuie să mărturisesc că am aflat a fi foarte înapoiată și părăsită...Deci, din privire la împrejurările acestea, constrâns fiind de cerințele timpului de față și luând în băgare de seamă și rugămintea ce s-a așternut de către o parte a preoțimii noastre, am aflat de bine, în coînțelegere cu Consistoriul diecezan, a încredința administrarea tractului protopopesesc al Treiscaunelor preacinstiei sale părintelui protopop al II-lea al Brașovului Ioan Petric”⁴⁰.

Protopopul Ioan Petric a manifestat o grijă deosebită pentru întocmirea numeroaselor *inventare de bunuri* ale bisericilor din parohiile protopopiatelor conduse de el (1854-1873). Dovezi ale unei gândiri bine organizate, pe care o poseda prin natura sa, prin educație și prin sentimentul imanent al responsabilității, ele s-au dovedit factori eficienți în revelarea și conștientizarea valorii practice a „averilor”, dar și a documentelor, cultivând și respectarea măsurilor șaguniene pentru ordonarea vieții administrative⁴¹.

Pe perioada cât Ioan Petric a condus cele trei protopopiate s-au clădit numeroase biserici: în Sita-Buzeu și Marcoș, două biserici în Nagy-Ajta și Sânpetru. La fel școli corespunzătoare în Vama Buzăului, Covasna, Întorsura Buzăului, Zagon, Brețcu, Poiana Sărată, Apața, Crisbav, Cernatu Săcelilor, Sânpetru, Prejmer, Bod, Feldioara, Rotbav, Măgheruș, Stupini, Brașovul vechi.

Au urmat trei protopopi din Brețcu: Spiridon Dimian (1873-1885), Dimitrie Coltofeanu (1885-1903)⁴², Constantin Dimian (1903-1920). Conducând destinele românilor ortodocși din Treiscaune, în perioada grea de deznaționalizare, dintre instituirea dualismului austro-ungar și înfăptuirea Marii Uniri, cei trei luminați protopopi au dovedit tact, discernământ, dar și demnitate și consecvență în păstrarea și afirmarea credinței și limbii române. Spiridon Dimian a mutat în 1882 (până în 1894) reședința scaunului tractual din Brețcu la Sf. Gheorghe, tocmai pentru a da o importanță mai mare acestei instituții românești. În 1894, Consistoriul arhiecezan dă curs „repetițiilor cereri ale Protoprezbiterului Dimitrie Coltofeanu de a strămuta cancelaria protoprezbiterală la Brețcu „precum

și a Ți se da în administrare parochia II de acolo”⁴³.

1.3.6. Protopopiatul Poiana Sărată. Protopopul Ioan Beloiu (Băloiu).

La 1880 românii erau structurați în protopopiatele: Trei Scaune plus comuna Poiana Sărată, „care singură în o stare esemță se administrează independent; Hăghig și Brașov II, total 23000 suflete gr. ort.”⁴⁴. Petru Pop așa cum am arătat va obține în 1850 transferarea ginerelui său, capelanul Ioan Beloiu, în Poiana Sărată ca ajutor preotului-frate Gheorghe Pop, ceea ce i-a determinat pe unii să-l numească Poiana Sărată „satul Protopopului Petru Pop”. În 5 februarie 1854, Ioan Băloiu, parohul din Poiana Sărată, vine la Sibiu, la Consistoriu, unde tratează și cere în scris ca satul Poiana Sărată să fie scos de sub administrarea Protopopiatului Trei Scaune și să se autoadministreze prin parohul local, invocând și motivele care l-au îndreptățit la o asemenea cerere:

„Ecselenția Ta, Prea Osfințite Prea Luminat Doamne!

Niște împrejurări foarte însemnate îmi dau îndrăzneală a mă apropia de părinteasca bunătate a Ecselenții tale și a te supăra cu o umilită rugare. Satul Poiana Sărată care-le din mila Ecselenții Tale s-au încredințat mie spre păstorire, *zace dincolo de Vama Oituzului* din care pricină când avem noi vreo trebuință a veni la Brețcu, la Kezdi Martanoș sau într-alt loc dincoace de vamă, trebuie să ne supunem în vamă tuturor acelor forme cari sânt prescrise pentru streinii cari vin din provinciile turcești în împărăția noastră, ba și mai mult, când să naște vreo boală epidemică în Moldova, din care pricină să așază lazaret pentru călătorii, trebuie să stăm și noi în lazaret deopotrivă cu străinii.

De aci te vei îndura Exc.Ta a vedea că venirea noastră la locurile aflătoare dincoace de vamă este supusă la multe și mari greutăți, pe care trebuie să le întâmpinăm totdeauna, de câte ori avem trebuință, sau eu, sau vreun poporan al meu a veni la părintele administratorul protopopesesc de la K. Martonoș. Din aceste pricini dară, îmi iau îndrăzneala a așterne Excelenții tale umilita rugare ca să te înduri a scoate satul nostru de sub administrarea lăudatului părinte și a încredința purtarea lucrurilor protopopești ale satului nostru parohului local, prin care părintească

dispoziție s-ar face creștinilor noștri o nespusă bunătate și mare înlesnire”.

Rezoluția este: „Fiind pricinile în mijloc aduse foarte însemnate, pentru aceea, spre înlesnirea parohului și a poporului din Poiana Sărată, se scoate de sub Protopopia Trei Scaunelor și se declară de parohie desine stătătoare, cu aceia ca, parohul va fi dator de 2 ori pe an a veni în persoană la Episcopie, și adică în 10 martie și în 10 septembrie, și a face relație despre toate câte s-au întâmplat în parohia aceea în privința lucrurilor care se țin de paroh și de protopop și despre starea bisericii și a școalei, [să] descopre numărul familiilor și al sufletelor, și strâns să le împlinească ordinăciunile normative cele până acum eșite precum și cele ce vor eși spre viitor. Susținând Episcopia sieși drept de a trimite din vreme-n vreme comisariu la fața locului pentru încredințare despre starea lucrurilor (...). Despre care atât parohul sus atins, cât și administratorul protopopesesc să se anunțe (...)”⁴⁵. Cu tot protestul, argumentele și acuzațiile protopopului Nicolae Popescu din Mărtănuș cum că „fostul protopop Petru Pop este cel mai întâi judecător în Poiana Sărată, al 2-lea, cantorul, frate-său, Gheorghe Pop, care este și notar în sat, al 3-lea, Părintele Ioan Băloiu ginere, care puțin gândește de a cinsti tistia bisericiească de la sine”, decizia Consistoriului rămâne valabilă⁴⁶.

Dintr-un reportaj publicat în Telegraful Român, 1857 aflăm informații prețioase despre această comunitate bisericească: „(...) După aceea, [edificarea bisericii] crescă acest sat întratâta de acuma numeră 170 case bine clădite, care formează mai cu seamă o uliță lungă, în al cărui mijloc se află biserica, școală, vreo două bolte pe seama bisericii și a școalei și cârciuma și numără 887 de suflete [în 1882 erau 1300]. Casele sunt și în lăuntru curățite și I de. bine întocmite, de pot adăposti și oaspeți însemnați. Oamenii trăiesc cea mai parte cu căraușia, unii cu plugăritul, cultura gradinelor și economia vitelor. De lături de sat, de cătră Uituz (Oituz), are mai multe izvoare cu apă minerală, din care unele se întrebuințează cu folosul bun asupra gușei. Într-o distanță de un pătrariu de ceas s-au aflat și băi de fer, care, cu vremea, de se vor tracta cuviincios, pot aduce mare însemnătate satului acestuia. Drumul, care duce la acest sat, și mai departe în Moldova, este bun și înlesnește mult alșveriușul”⁴⁷.

Protopopul Ioan Beloiu, om deschis înnoirilor, om al cărții și al inițiativelor majore, se pune la dispoziția lui Ioan Petric, inspector al școlilor românești în „secuime”, stăruind pentru progresul școlilor, pentru dotarea școlii din Poiana Sărată și înființarea unui fond scolastic. În anul 1882, preotul Ioan Beloiu – tot protopop „unicat” –, ni se relevă ca un personaj deosebit de interesant în relatările unui... excursionist de la Slănic Moldova, care, în plină vară, lângă Pasul Oituzului se trezește în satul care-l impresionează în mod deosebit: așezat în mijlocul unei poieni înconjurat de munți, cu 1300 locuitori, roți români, „afară de vreo treideci de Unguri, impiegați de la vamă”. Cu „case bine zidite, curate, încăpătoare, încât ar putea foarte bine sta în mijlocul unui târg, cum e Bacăul sau Romanul”, drum curat și bătucit („ca-n palmă”). Nici un locuitor nu plătea mai mult de doi galbeni pe an, nici la stat, nici la comună, avea profesor care mergea la cursuri de „reciclare”, după ce absolvise 7 clase gimnaziale și vreo două pedagogice; avea și leafă de 250 fl. pe an, casă și lemne, cu mulți elevi, de la care mai primea 120 fl. pe an. Duminică toți țăranii merg la biserică (nu la crâșmă). „Cea mai interesantă și mai originală figură din sat este aceea a părintelui *Ioan* Băloiu, care ține loc de protopop pentru toată regiunea; el e cunoscut mai bine sub numele familiar de părintele Ioniță. Casa lui, model de gospodăria, este situată în fața bisericeii și este cea mai primitoare din câte am întâlnit vreodată. Orice călător din România, care voiește să vadă Poiana Sărată, trage la părintele Ioniță ca la el acasă. Masa părintelui e a tuturor; vinul părintelui, e vinul tuturor. Întru cât privesce vinul mai cu seamă, n-avem decât să aducem laude părintelui Ioniță, care înțelege și stimează tot ce-i vechiu românesc; un Odobesci al seu de la 1851, ar fi demn și de un Metropolit. Părintele însuși, un bătrân de vreo șese-deci și cinci de ani, cu o frumoasă barbă albă, verde încă și hazliu, e omul *cel mai simpatic din lume*. (...) Lasă că *are o* cultură deosebită, care cu greu s-ar putea întâlni la preoții de dincoace” știe totul despre România, cât și despre Ungaria. „(...) *Pe masa* lui vezi ziare românești, ungurești, nemțești” dovedindu-se și un bun vorbitor („știe să-și spună cuvântul”). Se declarase „Prieten și admirator al lui Șaguna, inamic al politicii de pasivitate (...) pe lângă un om blând, deștept învățat, un

mare patriot”!⁴⁸ Ioan Beloiu a murit în 14/26 februarie 1897, la 78 de ani, după 47 de ani de slujire la altarul Bisericii. Astfel 43 de ani comuna bisericească Poiana Sărată se va administra singură de către „protopopul Ioan Beloiu”. El este unicat în sensul că este protopop peste o singură comună bisericească, în timp ce Ioan Petric era protopop unicat peste trei protopopiate. După 1897, Poiana Sărată o vom întâlni la Protopopiatul Trei Scaune.

1.3.7. Protopopiatul Ortodox al Hăghigului și Vâlcelelor (1843-1868)

Episcopul Vasile Moga, reorganizează în anul 1843 protopopiatul Treiscaunelor și înființează alături de cel cu sediul în Brețcu, protopopiatul „Hăghigului și Vâlcelelor”, având ca protopop pe pr. Ioan Moga din Vâlcele (1843-1868). Sediul protopopiatului ortodox al Hăghigului a fost la Elöpatak (Vâlcele) până în 1868 când este administrat de protopopul Ioan Petric. În anul 1872 administrator protopopesesc este Ioan Moga Junior. La noua arondare a protopopiatelor, așa cum am arătat mai sus, al cărei proiect a fost publicat în 1873 în *Telegraful Român* și aprobat în 1875, protopopiatul Hăghigului nu mai este arondat, comunele sale intrând în componența Protopopiatului Trei Scaune. În 1881 este din nou constituit, arondat în vechea lui formă, iar din 1885 până la 1918, comunele sale bisericești le vom găsi arondate la Trei Scaune.

Ioan Moga și-a desfășurat activitatea în condiții speciale și de mare responsabilitate cu mari piedici din partea autorităților civile. A avut însă totdeauna, alături, pe românii din Țară, mai ales pe cei veniți în stațiune la băi. Un document din 1859 vorbește despre acțiunea preotului Ioan Neagovici din Aita Mare și a protopopului de a obține aprobarea episcopului Andrei Șaguna pentru ca ei să meargă din nou după ajutor în Țara Românească, pentru refacerea turnului bisericii care se surpase, invocând sprijinul promis de Mitropolia din București și cererea obștii din Aita Mare de a merge după acest ajutor⁴⁹.

Ioan Moga, paroh la Vâlcele, protopop *mogaian* (de pe vremea episcopului Moga și rudă cu acesta) a participat la „Sinodul electoral celebrat la Turda” (alegerea lui Andrei Șaguna din 1847) ca *vicepresbiter* la Vâlcele din Comitatul Alba de Sus. A fost

printre ai săi și la Adunarea națională de la (1848). Din protopopiatul său s-au adunat pentru catedrala din Sibiu – în colecta șaguniană – 169, 43 fl. etc. Asemenea colegilor Petru Pop și Ioan Petric, Ioan Moga naviga printre conflicte potențiale și reale, cu adversari de tot felul, lupta și ceda după cum interesele majore o impuneau, într-un cuvânt, se încadra perfect în politica șaguniană a vremii⁵⁰. Protopopiatele din spațiul arcului intracarpatic au simțit însă în mod dureros moartea bunului protopop Ioan Moga, în deplinătatea forțelor sale creatoare, când, atât superiorii, cât și enoriașii din întreaga zonă mai așteptau încă multe realizări din partea sa. A lăsat în urma sa pe preteasă și „în cea mai profundă jale” cu „4 orfani și adecă un fiu de 20 ani, studinte în Classa VII gymnasiale, 3 copilițe dintre care una de 10 ani, alta de 5 și cea mai mică de 9 luni”.

Consistoriul arhidiecezan (mitropolitul Andrei Șaguna), îi va atribui funcția de administrator al scaunului vacantat (Protopopiatul Hidvegului) lui Ioan Petric în special pentru capacitățile sale superioare și apreciate. Totodată, înțelegând, în esență, graba văduvei Moga și a credincioșilor din Vâlcele, de a-l cere ca preot pe tânărul elev Ioan Moga, păstrându-și judecata rece și dreaptă, decide: „(...) fiul protopopului reposat să continue studiile sale pana la absolvarea gimnasiului, spre binele său și al bisericii, apoi se va primi la seminar, se fia stradalnic în studii, să se îndeletnicescă în cântarea bisericească”⁵¹.

Inventarele însă din anul 1873 pentru „singuratecele parohii pe anul 1872 din tractul Hăghigului” sunt trimise la Sibiu de Ioan Moga fiul, *administrator protopopesesc*, cum va apărea în *Șematistml din Calendarul șagunian*, denumit în această funcție în anul 1872, după propria mărturisire⁵².

1.3.8. Parohiile românești din Toplița – Protopopiatul Ortodox Reghin.

În Toplița este consemnată, încă de la începutul secolului al XIX-lea, existența a două biserici și doi preoți. La altarul acestor lăcașuri de cult au slujit adevărate dinastii de preoți, familia Popeștilor și Familia Maierilor, mereu preocupați de grija de a-și asigura un succesor din familie⁵³.

Parohiile ortodoxe românești din zona Topliței în perioada 1850-1918 au aparținut, în urma arondărilor efectuate, protopopiatelor:

Gurghiului, Turda de sus, Reghin (din 1885-1918).

Din inventarul parohiei ortodoxe întocmit în anul 1854, aflăm că parohia Toplița aparținea Protopopiatului Gurghiului și avea două lăcașuri de cult:

- 30 septembrie 1854. „Inventariu Peste Moșia bisericeii gr. Resăritene din Toplița, precum și peste moșia preoțască /:canonica porțio:/ (...)

1. Biserica cu țințirumul îngropătoare comunale, are stânjini în lungime de 80, în lățime 32. Se mărginește de către răsărit cu școala comunale – mestecată – de către amiază cu ulița satului, de către apus cu grădina preotului gr. Catholic, de către miază noapte cu biserica gr. catolică.

2. Școla Comunale – mestecată –, are stânjini în lungime 12, în lățime 6. Se mărginește de către răsărit și amiază zi cu ulița satului, de către apus cu țințirumul bisericeii gr. resăritene, ear de către miazănoapte cu locul Ecleejii greco-catolice.

3. Biserica a II-a din Cutul ciobotanilor, cu țințirumul său, are stânjini în lungime 20, în lățime 18. Se mărginește de către răsărit și amiază zi cu ulița satului, de către apus și miazănoapte cu grădina lui ciobotă Iacob, care a fost și donat acest loc de biserică înainte cu vreo 20 anni.

S-au scris în Toplița (...) prin Teodor Popovici, paroh I Topliții, Gregoriu Branea mp, parohul II Topliții. Ioann Criste, curatore primariu, Ujilă Vasile, bice curatore (...)” și jurați, cu semnături autografe doar la parohi⁵⁴.

Tânărul preot Gregoriu Branea s-a stins din viață la sfârșitul anului 1856 și parohia a II-a din Toplița va rămâne vacantă și va constitui o problemă în ce privește disputa pentru ocuparea ei între preotul Teodor Popovici și cei care urmau să o administreze sau se prezentau la concurs⁵⁵. Până în 1858 parohia a II-a a fost administrată de preoții Ștefan Fracăș și Marcu Brici⁵⁶. Din 1858-1862 va fi administrată de Teodor Popovici, parohul din Toplița I, iar în documente va semna ca paroh al Topliței fără să specifice numărul parohiilor, fiind înclinați să credem că parohia a II-a dispăre⁵⁷. În anul 1863 Consistoriul îl numește pe preotul Teodor Stoica pentru administrarea parohiei II, dar nu fără opoziții dure, acuze, defăimări și neînțelegeri din partea preotului Teodor Popovici⁵⁸.

Preotul Teodor Stoica, confirmat între timp ca paroh, va rămâne în această funcție până în anul 1869, urmat de preotul George Popescu, fiul preotului Teodor Popescu⁵⁹. La moartea preotului Teodor Popescu, fiul va administra parohia Toplița I până în anul 1885 când va prelua ca paroh parohia Toplița I⁶⁰. Astfel revin în actualitate din nou luptele pentru ocuparea postului vacant din parohia Toplița II, de data aceasta între familia Popeștilor și familia Maierilor, aceasta din urmă câștigă și îl găsim preot paroh în Toplița II pe George Maier⁶¹.

Despre parohiile ortodoxe din zona Toplița avem numeroase informații în contextul strădaniilor pentru edificarea *bisericii de piatră* pe toată perioada 1866-1883 a desfășurării lucrărilor. În anul 1865 se deschide și „dosarul construirii bisericii din Toplița”, dosar care, timp de două decenii, va aduna în sine sute de file ce relevă tocmai complexitatea realizării acestui edificiu⁶².

Când au pornit toplițenii pe acest drum, în anul 1865, Protopopul Iosif Brancovean, simplu, sincer, optimist și în duhul adevărului scrie din Idicel în această chestiune Mitropolitului Andrei astfel⁶³: „Comunitatea noastră Bisericeasca din Toplita, poporata de 700 familii, avand o Bisericutie foarte vechie si mica de lemn încat la ascultare Santei Liturgii abe 1/5 parte de popor pot se incapa, iara celelalte patru parti de popor cant se siază (să șează nn) pe afară sub Servitiul Dumnezeiesc, aceasi comunitate inca in 6 ianuarie a.c. în Zioa Botezului Domnului nostru Iisus Hristos vazindu-se sbiciulata pe afara in timp de eara, s-au invoit a se apuca spre a-si zidi o alta Biserica spre care scop au si incheieat si subscriu Protocol (...) dupa care au pregatit si un Plan (...) ca Biserica aceea se fie din Material Solid de peatra (...)”, fapte pentru care și cer binecuvântarea Înaltului Ierarh.”

După nici 2 ani, când constată comunitatea ortodoxă că pentru a-și clădi biserica cea nouă, „din material solid”, un alt teren solid de construcție decât cel pe care-l ocupa biserica cea veche nu primește din partea autorităților, cere, aparent în firea lucrurilor, tenace și de neclintit, binecuvântarea de la Conzistoriu pentru... a-și muta „cele sfinte” sub turnul bisericeii celei vechi, unde vor și continua „servitiul Dumnezesc”⁶⁴.

Din partea Conzistoriului sibian și a Mitropolitului Șaguna au căpătat cu ușurință

binecuvântarea cerută și apreciată ca o modalitate eficientă de adaptare la condițiile concrete de viață. Toplițenii încurajați și întăriți cu această binecuvântare nu au renunțat la proiectul lor doar pentru că oficialitățile puneau tot felul de piedici, tocmai cu intenția de a-i face să renunțe la ceea ce și-au propus și își vor vedea dorința împlinită în 1900 la prima sfințire a bisericii celei noi de piatră și la a doua sfințire în anul 1903.

Sfințirea din 1900, bine mediatizată, a fost cu totul modestă când a ajuns să fie comparată cu cea din vara anului 1903, care deși a avut în vedere mai ales sfințirea iconostasului, a devenit una deosebită prin prezența mitropolitului Ioan Mețianu și a asesorului consistorial Miron Cristea.

O considerație finală

Parohiile ortodoxe din „secuime” care astăzi sunt în Covasna și Harghita în această perioadă 1850-1918, sunt consemnate nu numai în protopopiatul Trei Scaune și Odorhei, cum eram poate înclinați să le căutăm și să le găsim, ci așa cum am demonstrat și în alte protopopiate, cum ar fi: protopopiatul Brașov II, protopopiatul Cohalmului (parohiile Vârghiș, Bățanii mari și Bățanii mici), protopopiatul Hăghigului și Vâlcelelor, Protopopiatul Mureșiu-Oșiorheiului, protosbiteriatul Gurghiului (parohiile ortodoxe din Toplița), Protopresbiteratul Sighișoarei, protopresbiteriatul Târnavei superioare (Vidacut), al Turdei superioare și al Reghinului (Toplița I și II)⁶⁵. Toate aceste localități, conform informațiilor din Șematismele Bisericii și din documentele amintite au fost arondate, în perioada de care ne ocupăm, variat, structura protopopiatelor suferind numeroase modificări cu trecerea parohiilor în subordonări protopopești diverse, dar mai ales arondarea și rearondarea filiilor. Astfel dacă la 1850 sunt consemnate 7 protopopiate cărora le sunt arondate localitățile amintite (astăzi în Covasna și Harghita), la

1900 și 1918 localitățile respective le vom găsi numai în 4 protopopiate respectiv Trei Scaune, Cohalm, Sighișoara, Reghin.

La Recensământul din 1870 numărul credincioșilor ortodocși din Scaunele Ciuc, Odorhei și Trei Scaune (Covasna și Harghita) se ridica la 19.255 din totalul populației de 315.564, iar la recensământul din 1900 sunt înregistrați 29.031 din totalul populației de 383.918 (vezi tabelele nr. 1 și nr. 2).

Cunoașterea câtorva *file din cartea vie* a istoriei Bisericilor românești din așa zisul ținut al Secuimii (denumire dată și păstrată prin prisma elementului majoritar) ne obligă la o reconstituire autentică a vieții spirituale și materiale a comunităților românești, și mai mult aplecare spre cunoaștere, luminare și apreciere asupra ceea ce cercetătoarea Ana Grama numește „lumea anonimilor”, a protopopilor, a preoților și binefăcătorilor ce au slujit cu timp și fără timp la altarul bisericii și neamului în care s-au născut. La anexe am atașat mai multe tabele în care am încercat o sintetizare despre organizarea administrativă și funcționarea structurilor administrative locale ale Bisericii Ortodoxe Române din Ardealul celei de a doua jumătăți a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Mai mult este reconstituit după documentele cercetate (Fonduri arhivistice, Șematisme, Cataloage, Protocoalele sufletelor și ale școalelor, circulare, inventare, etc.) din arhivele Mitropoliei Ardealului din Sibiu, Arhivele Naționale Covasna, Harghita, Mureș și cea a Centrului Ecleziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan” din Sf. Gheorghe, șirul preoților și al protopopilor care s-au succedat la slujirea altarelor sfinte, urmărind și încadrarea administrativ-bisericească în structura protopopiatelor respective, în perioada 1850-1918.

Drd. Nicoleta PLOȘNEA

Tabele – Tables

Tabel nr. 1 Populația Scaunelor secuiești la recensământul de la 1869-1870 sub raport confesional.

Scaunul	Populația totală	Ortodoxă	Greco-cat.	Romano-cat.	Reformată	Evanghelică	Unitariană	Evrei	Alte confesiuni
Ciuc	107285	64	16753	88639	155	177	34	305	1158
Trei Scaune	110055	13890	2228	38685	50097	192	4689	271	3
Odorhei	98224	5301	13326	15683	49898	310	6326	1511	43
Mureș	92398	1873	1942	34729	36272	267	22770	335	36
Județul Târnava	94895	19574	34949	4236	16024	14312	3925	1254	621

Datele au fost extrase din Varga, Varga E. Arpad, *Erdély etnikai es felekezeti statisztikája...* (Statistica etnică și confesională a Transilvaniei...), pag. 15-17.

Tabelul nr. 2 privind coroborarea populației după limba maternă și confesiune în comitatele Ciuc, Trei Scaune, Mureș-Turda, Odorhei și Târnava Mică, în 1900, 1910.

	Ciuc		Trei Scaune		Odorhei	
	1900	1910	1900	1910	1900	1910
Populația totală	128382	145720	137261	148080	118275	124173
Români	15936	18032	19439	22963	2928	2840
Maghiari	110963	125888	116755	123518	112607	118458
Germani	1062	1080	363	617	2225	2202
Alte naționalități	421	720	704	982	515	673
Ortodocși	169	188	24761	28077	4101	4020
Greco-catolici	21100	23724	2465	3052	1387	1508
Romano-catolici	104287	117351	45681	49654	41893	45116
Reformați	956	1689	57861	60030	40237	41632
Evangheliști	241	263	456	765	2830	2991
Unitarieni	103	140	5102	5228	26614	27567
Izraeliți	1518	2357	901	1222	1204	1313
Alte confesiuni	8	8	34	52	9	26

Datele au fost extrase din Varga E. Arpad, *Erdély etnikai es felekezeti statisztikája...*, pag. 52-53.

Note – Notes

1. Ilarion Pușcariu, *Metropolia românilor ortodocși din Ungaria și Transilvania*, Sibiu, Tiparul Tipografiei Archiepiscopale, 1900, p. 93; a se vedea și la Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Românești din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș*, Cluj-Napoca, 1992, p. 216.
2. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Românești din Transilvania...*, p. 215.
3. *Ibidem*, p. 216.
4. Apud Lăcătușu, Vasile Lechințan și Violeta Pătrunjel, *Românii din Covasna și Harghita. Istorie. Biserica. Școală Culturală*, de Ioan Editura Grai Românesc, Miercurea-Ciuc, 2003, p. 140.
5. Mircea Păcurariu, *op.cit.*, p. 223.
6. *Ibidem*, p. 226
7. Ilarion Pușcariu, *Metropolia Românilor Ortodocși din Ungaria și Transilvania*, Sibiu, 1900, p. 60.
8. Arhiva Mitropoliei Ardealului, Fond *Protocolul parohiilor*, inv. 787/1879 (în continuare AMA).
9. AMA, Fond *Conspecte școlare*, inv. 869, 1886/1887; AMA, Fond *Protocolele parohiilor*, inv. 795/ 1887.
10. Proiectul Consistoriului arhiepiscopale pentru aronadrea protopresbiteratelor din arhiepiscopale, în „Telegraful român”, nr. 26, Anul XXI, Sibiu, 1/13 aprilie 1873, pag. 1-2.
11. Arhivele Naționale Direcția Județeană Covasna, *Parohia ortodoxă Cernatul de Jos*, Fond 164, Dos. 25, p. 3; „Telegraful român” nr. 11, anul XXIII, Sibiu, 6/8 aprilie 1875.

12. „Telegraful român” nr. 12, Anul XXIII, Sibiu, 9/21 februarie 1875, p. 1.
13. *Ibidem*.
14. *Ibidem*.
15. *Ibidem*.
16. Cf. *Șematismul Bisericii ortodoxe-orientale române din Ungaria și Ttransilvania în Calendariu pe anul comun de la Christos 1881 sau*, Editura și tipariul tipografiei arhidicesane, Sibiu, 1881, p. 49. (În continuare *Șematismul... 1881*, p.)
17. *Ibidem*, p. 45.
18. *Ibidem*, p. 55.
19. *Ibidem*, p. 56.
20. *Ibidem*, p. 57.
21. Arhiva Mitropoliei Ardealului, *Fond Protocolul parohiilor*, inv. 787/1879.
22. AMA, *Fond Conspecte școlare*, inv. 869, 1886/1887; AMA, *Fond Protocoalele parohiilor*, inv. 795/ 1887.
23. Cf. *Șematismul... 1881*, p. 56.
24. AMA, *Fond Conspecte școlare*, II, inv. 870/ 1886-1887.
25. Cf. *Șematismul Bisericii ortodoxe-orientale române din Ungaria și Ttransilvania din Calendariu pe anul comun de la Christos 1895 sau*, Editura și tipariul tipografiei arhidicesane, Sibiu, 1895, p. 56. (În continuare *Șematismul... 1895*, p.)
26. *Ibidem*, p. 72.
27. *Ibidem*, p. 75-76.
28. Cf. *Șematismul... 1885 și Șematismul... 1895*, p. 53,
29. Cf. *Șematismul... 1895*, p. 78-79; Arhiva Centrului Ecleziastic de Documentare „Nicolae Colan” din Sf. Gheorghe, *Fond Protopopiatul Ortodox Trei Scaune*, Dosar 244/1893.
30. Din punct de vedere administrativ satul Barcani a aparținut de la înființarea sa de comuna Zagon, din punct de vedere bisericesc, localitatea a fost filie la parohia Sita Buzeului până în 1902, când se organizează ca parohie de sine stătătoare.
31. Cf. *Șematismul Bisericii ortodoxe-orientale române din Ungaria și Ttransilvania din Calendariu pe anul comun de la Christos 1907 sau*, Editura și tipariul tipografiei arhidicesane, Sibiu, 1907, p. 57; *Șematismul Bisericii ortodoxe-orientale române din Ungaria și Ttransilvania din Calendariu pe anul comun de la Christos 1918 sau*, Editura și tipariul tipografiei arhidicesane, Sibiu, 1918, p. 150.
32. *Ibidem*, p. 63; *Ibidem*, p. 159.
33. *Ibidem*, p. 84; *Ibidem*, p. 182.
34. *Ibidem*, p. 88-90; *Ibidem*, p. 187-188
35. *Ibidem*, p. 91-93; *Ibidem*, p. 190-192.
36. Ștefan Meteș, *Românii din Țara Bârsei, a Făgărașului și din Trei Scaune – Secuime și Unirea cu Roma*, în *Mitropolia Ardealului*, revista oficială a Arhiepiscopiei Sibiului și a Episcopilor Clujului și Oradei, Anul VIII nr. 1-3, Redacția și Administrația: Arhiepiscopia Ortodoxă Română, Sibiu, 1963, p. 125-126.
37. Apud, Ioana Cristache-Panait, *Plângerea lui Constantin Vodă Brâncoveanu în Transilvania*, în „Angvstia”, nr. 6, Sfântu Gheorghe, 2001, pag. 43-54.
38. Apud Ioan Lăcătușu, Vasile Lechințan și Violeta Pătrunjel, *op.cit.*, p. 145.
39. *Ibidem*, p. 143-145.
40. AMA, doc. 541, 1861.
41. *Ibidem*.
42. A se vedea Anexa III cu documentul din dosarul nr. 192 /1884 din Arhiva Centrului Nicolae Colan, *Fond Protopopiatul Ortodox Trei Scaune*, despre alegerea lui Dimitrie Coltofeanu ca protopop al Trei Scaunelor cu sediul în Brețcu.
43. Arhiva Centrului Ecleziastic „Nicolae Colan”, *Fond Protopopiatul Trei Scaune*, Dosar 264/1894, f. 85.
44. *Ibidem*, p. 86.
45. Ana Grama, *op.cit.*, p. 108-109; AMA, doc. 193, 1854.
46. *Ibidem*, p. 109-110; AMA, doc. 436, 1854.
47. Apud, Ana Grama, *op.cit.*, p. 113.
48. *Ibidem*, p. 117.
49. *Ibidem*, p. 149-150.
50. *Ibidem*, p. 152-153.
51. *Ibidem*, p. 156-157.
52. *Ibidem*, p. 160.
53. DJAN Mureș, *Fond Protopopiatul Ortodox Român Reghin*, dos. 66, f. 262-267.
54. AMA, *Fond Inventare*, 1854.
55. DJAN Mureș, *Fond Protopopiatul Ortodox Român Reghin*, dos. 11, f. 107, 118-119.
56. *Idem*, dos. 10, f. 47, 60, 71, 109.
57. *Idem*, dos. 13-15.
58. *Idem*, dos. 173, 410.
59. *Idem*, dosar 252, f. 1.
60. *Idem*, dos. 113, f. 1.
61. *Idem*, dosar 202, f. 11-12.
62. AMA, Doc. 248, 1876.
63. AMA, Doc. 494, 1865; Ioan Lăcătușu, Vasile Lechințan și Violeta Pătrunjel, *op.cit.*, p. 651.
64. AMA, Doc. 271, 1867.
65. Am prins în titlul referatului și Protopopiatul Reghinului pentru că aici am găsit parohiile din zona Topliței, zonă care face obiectul cercetărilor noastre despre: „Biserici, școli, comunități rurale românești în Covasna și Harghita în perioada 1850-1918”. Prin urmare nu ne vom ocupa în mod direct sau deosebit de istoria, viața și organizarea bisericească a protopopiatului Reghin, de el ocupându-se alți cercetători.

Documente privind revizuirea din 1900 a frontierei dintre Austro-Ungaria și România. Referiri asupra secțiunii ce delimita comitatele Ciuc și Trei Scaune de România

Cuvinte cheie: frontieră, Austro-Ungaria, România, comitatele Ciuc și Trei Scaune, 1900

Key words: border, Austro-Hungary, Romania, Ciuc and Three Chairs counties, 1900

Abstract

According to the Romanian-Austro-Hungarian Convention from 1888, the first border alignment between them took place in 1890 and there had been established that similar realignments were going to be repeated once every ten years, starting with 1900.

The author, relying on the information from some documents, presents: the way that the committees who participated in borders realignment from 1900 were established, the border sections on which this committees worked on, the committees competences etc. He also presents the problems presented itself with some issues regarding the transformer emerged and the way they were solved. Because the Romanian-Austro-Hungarian border demarcation from 1890, wasn't after all established, the committee from 1900 studied this problem and made a table with the parts of land on which the states in discussion didn't agree on. The author presents two counties, Ciuc and Trei Scaune, on which this problem occurred.

A solution couldn't be found until the next border realignment meeting from 1910.

Potrivit Convenției încheiate în anul 1888 între România și Austro-Ungaria, prima revizuire a frontierei a avut loc în 1890 urmând ca revizuirea delimitării frontierelor să aibă loc din zece în zece ani și în anul 1900 a avut loc o astfel de revizuire.¹

La 24 februarie 1900, o comisie formată din reprezentanți oficiali ai guvernului maghiar, și anume dr. Schreiber Lajos vicesecretar ministerial, reprezentantul Ministerului de interne regal maghiar, Petracsek Ferencz, consilier tehnic, ca reprezentant al Ministerului afacerilor comerciale regale ungare, Antalfi Andor, inginer inspector central al cadastrului ca reprezentant al Ministerului de finanțe maghiar, Lanné Ede, șeful lucrărilor de triangulație a cadastrului ungar și Dobrovici Gyözö, inginer al triangulației cadastrale ungare, s-a întrunit la Budapesta în sediul Ministrului de finanțe regal maghiar pentru a stabili programul de lucru al revizuirii frontierei și al schimbării stâlpilor de frontieră. La ședința comisiei au participat și colonelul Groza și maiorul Demetriade „nu în calitate de reprezentanți oficiali ai guvernului lor, ci ca persoane private ce sunt în curentul afacerilor frontierei, și ca să ia cunoștință de programul de lucru ce se va întocmi, spre a-l comunica mai din vreme guvernului, dacă vor găsi aceasta de cuviință”².

Potrivit procesului-verbal întocmit cu această ocazie³ au existat puncte de vedere

diferite în ceea ce privește posibilitatea executării revizuirii și schimbarea stâlpilor de frontieră să se facă în același timp, așa cum își exprimase dorința guvernul român. Inspectorul central al cadastrului propune un program de lucru în care se menționează ca ambele lucrări să se execute în același an. Conform acestui program lucrările se împărțeau în două grupe și se vor distribui și executa de comisii în așa fel ca, schimbarea stâlpilor de frontieră să se facă înaintea revizuirii frontierei. Comisiile delegate pentru schimbarea semnelor de frontieră urmau să-și înceapă activitatea imediat ce timpul va permite lucrul la fața locului. Ele urmau să fie formate din opt secțiuni, tot atâtea câte comitate învecinate cu România erau, în afară de comitatul Mureș-Turda care avea doar o mică porțiune de frontieră. Împărțirea comisiilor pe numărul comitatelor era motivată de faptul că, pentru schimbarea stâlpilor, s-a lăsat la latitudine comitatelor întocmirea planurilor de detaliu. Dacă cumva o comisie nu poate începe la timp lucrarea atunci schimbarea stâlpilor se va putea face odată cu revizuirea. Potrivit planului lucrările se împărțeau în două grupe, iar comisia de revizuire se împărțea în opt secțiuni și urma să fie formată din membrii cu cunoștințe tehnice și se vor numii secțiuni tehnice. Secțiunile urmau să acopere linia frontierei, după cum urmează: prima secțiune (urma să se întâlnească la Prisăcani) de la

stâlpul nr. 1 până la Bicaz, stâlpul nr. 35, cuprinzând pe partea ungară comitatele Bistrița-Năsăud, Mureș-Turda și o parte din comitatul Ciuc, a doua secțiune (urma să se întrunească la Miercurea-Ciuc) de la stâlpul 36 la stâlpul 89, restul comitatului Ciuc, secțiunea a treia (urma să se întrunească la Poiana Sărată) de la stâlpul 90 la stâlpul 154, comitatul Trei Scaune, a patra secțiune (urma să se întrunească la Predeal) de la stâlpul 155 la stâlpul 183, comitatul Brașovului, a cincea secțiune (urma să se întrunească la Bran-Giuvala) de la movila de frontieră 183/a la stâlpul 219, comitatul Făgăraș, a șasea secțiune (urma să se întrunească la Râul-Vadului (Turnu-Roșu) de la movila de frontieră 219/a la stâlpul de frontieră 255, comitatul Sibiu, a șaptea secțiune (urma să se întrunească la Petroșani) de la stâlpul 256 la stâlpul 315, comitatul Hunedoara și a opta secțiune (urma să se întrunească la Orșova) de la stâlpul 316 până la movila de frontieră 351/a, comitatul Caraș-Severin. Din fiecare comisie urma să facă parte, din partea maghiară câte un inginer din secția de triangulație, secția de construcții și un amployat administrativ, iar din partea română membrii desemnați de guvernul român. Secțiunile tehnice urmau să rezolve schimbarea tuturor semnelor de frontieră și anume stâlpii de lemn cu stâlpi de fier și mobilele de pământ cu mobile de piatră zidită, conform înțelegerii între cele două guverne, în toate punctele unde până acum nu s-au ivit vreo contestație, introducerea de noi mobile de frontieră între semnele de hotar existente, acolo unde sunt necesare, mai ales la ramificațiile pâraielor, la tăieturile de pădure sau unde frontiera nu parcurge coame ori alte forme de relief bine delimitate. De asemenea, semnele de frontieră amenințate de deteriorare urmau să fie mutate în locuri sigure, dar acestea trebuiau să fie menționate în instrucțiuni speciale de lucru și se mutau numai dacă comisia tehnică consideră absolut necesar acest lucru. Potecile comune de patrulare a frontierei urmau să se deseneze pe hartă, în baza unor procese-verbale întocmite de comisia mixtă, iar acestea trebuiau puse la dispoziția comisiei de revizuire.

În ceea ce privește comisia de revizuire se propunea împărțirea liniei de frontieră în patru zone și atribuțiile comisiilor urmau să se întindă asupra porțiunilor de frontieră a două comisii tehnice. Comisiile de revizuire urmau

să aibă ca atribuții revizuirea propriu-zisă, prevăzută la articolul VII al Convenției de frontieră, controlarea procedurilor urmate de comisiile tehnice, rezolvarea problemelor ivite, examinarea și autentificarea hărții frontierei întocmită pe baza măsurătorilor geofizice și trigonometrice a frontierei, făcute pe baza documentelor de demarcație a frontierei, completarea și rectificarea descrierii frontierei în părțile defectuoase și greșite pe baza propunerilor comisiilor tehnice și formularea propunerilor ce rezultă în urma revizuirii frontierei.

Procesul-verbal a fost semnat de participanții la ședință, din partea maghiară, și semnat de asemenea de colonelul Groza și a fost tradus de translatorul Ministerului de interne regal ungar, Suci.

Preocupați de problema revizuirii, care urma să se efectueze, erau și oficialii români ce aveau responsabilități în acest sens. Astfel, printr-un referat datat 6 martie 1900 și remis Ministrului afacerilor străine⁴, R. Rosetti prezenta acestuia 16 probleme litigioase cu privire la linia de demarcație a frontierei. El arăta că pe frontiera Bucovinei exista o singură neînțelegere în privința liniei de frontieră, dar considera că e puțin probabil ca partea română să obțină o rectificare deoarece obiecțiile au fost făcute după ce descrierea frontierei a fost declarată și definitivată prin semnătura organelor autorizate. Pe frontiera ungară existau, însă, neînțelegeri în 12 puncte. Dacă unele neînțelegeri le consideră minore, ca fiind rezultate din măsurători diferite sau consemnări diferite, altele ca fiind rezultate din modificarea albiei unor râuri sau datorate tăierilor de păduri și prin urmare ele pot fi ușor remediate de comisia de revizuire, la altele face însă mențiunea că nu s-a studiat încă problema cu măsurători la fața locului, iar la altele, cum sunt cele privitoare la neînțelegerile legate de traseul frontierei între mobilele 186/e și 186/f și 195/i și 195/k, Rosetti consideră că delegații români au avut dreptate, iar cei maghiari au vrut să abuzeze de faptul că delegații români nu cunoșteau limba maghiară, dând dovadă de rea credință, și comisia de revizuire va trebui să decidă care linie este conformă descrierii. În ceea ce privește linia de frontieră dintre stâlpii 228-230, guvernul român a ridicat obiecții din momentul demarcării și problema nu a fost rezolvată de comisia de revizuire din 1890,

astfel a rămas să fie studiată de comisia ce urma să-și desfășoare activitatea în 1900. Această neînțelegere viza 109 hectare. Semnatarul referatului propunea ca partea română să ridice doar acele probleme care se află în zone unde linia de frontieră nu este definitivă, căci interesul este ca linia să fie definitivă, cât mai curând, necontestabilă și bine demarcată pe toată întinderea ei.

În urma primirii notei nr.1071 de la Legația Austro-Ungară, însoțită de programul de lucru al comisiei de revizuire, care era rezultatul procesul-verbal încheiat la Budapesta⁵, amintit la început, R. Rosetti se adresează din nou ministrului de externe și își exprimă părerea că împărțirea comisiilor în comisie tehnică și de revizuire nu este potrivită deoarece „comisia tehnică face deja în realitate, după programul ungar, toate lucrările specificate de art. VII al Convențiunii așa că lucrarea comisiei de revizuire este numai o re-revizuire a liniei. Ar fi fost mai practic să se zică că lucrarea să fie executată odată de comisia compusă din ofițeri români, unul delegat de Statul major și altul de regimentul teritorial pe teritoriul căruia se operează, împreună cu personalul ungar. Iar șeful de zonă respectiv român și un funcționar ungar să se mărginească a aplană diferendele ivite”⁶. Deși își exprimă acest punct de vedere, propune ca partea română să fie de acord cu programul. Propune, de asemenea, ca din comisii, din partea română, să facă parte un ofițer delegat de Statul major, un altul detașat de regimentul local și primarul sau ajutorul din comuna respectivă⁷.

Reprezentantul Guvernului României, R. Rosetti, și reprezentantul Guvernului maghiar, Valentin de Miko, au semnat la Viena, în 8/21 aprilie 1900, protocolul privind revizuirea frontierei conform art. VII din Convenția menționată. Potrivit protocolului⁸ sarcina revizuirii era replasarea bornelor de marcaj a frontiere, borne care dintr-un motiv sau altul au fost afectate sau mișcate. Se constituiau două comisii, una tehnică și una de revizuire. Comisia numită tehnică era divizată în opt secțiuni și subcomisii care urmau să lucreze simultan. Prima secțiune a comisiei avea loc de întâlnire la (Prisacani-Tölges) Prisăcani-Tulgheș, și urma să se ocupe de porțiunea până la borna nr. 35, a doua la (Csik-Szereda) Miercurea-Ciuc, și urma să se ocupe de porțiunea cuprinsă între bornele nr. 36 și 89, a

treia la (Soos-Mező) Poiana Sărată și urma să se ocupe de porțiunea cuprinsă între bornele 90 și 154, a patra la Predeal și urma să se ocupe de porțiunea cuprinsă între bornele nr. 155 și 183, a cincea la (Törösvár-Giuvala) Bran și urma să se ocupe de porțiunea cuprinsă între bornele nr. 183a și nr. 219, a șasea la Râul Vadului-Vöröstorony (Turnu-Roșu) și urma să se ocupe de porțiunea cuprinsă între bornele nr. 219a și nr. 255, a șaptea la (Prtrozseny) Petroșani și urma să se ocupe de porțiunea cuprinsă între bornele nr. 256 și nr. 315 și a opta la Orșova și urma să se ocupe de porțiunea cuprinsă între bornele nr. 315 și 351a.

La 18/31 martie 1901, comisarul regal pentru revizuirea frontierei cu Austro-Ungaria, raporta din Brașov Ministrului afacerilor străine român că toate lucrările la frontiera dintre România și Ungaria s-au terminat și s-au redactat protocoalele și s-a făcut descrierea⁹. Dintr-o altă adresă, trimisă, la scurt timp, la 23 martie, aceluiasi ministru, de același semnatar, aflăm că în anul 1900 la lucrările de revizuire a frontierei au fost înlocuite vechile semne de lemn și de pământ, pe frontieră cu stâlpi de fontă pe socluri de zidărie și mobile de zidărie¹⁰.

Lucrările efectuate la revizuirea frontierei nu au fost total lipsite de incidente. Astfel de exemplu, la 5 mai 1901, Ministerul afacerilor străine trimite Ministrului de război răspunsul primit în urma anchetei ce s-a făcut ca urmare a bătăii primite de un soldat român de pază la frontieră la Predeal de la doi cetățeni maghiari. Partea maghiară susținea că cel ce a incitat a fost soldatul român și cei care l-au bătut erau beți, și oricum ei au fost destul de pedepsiți prin bătaia pe care au primit-o de la soldații români cât au fost arestați. Partea maghiară nu îi poate încadra decât la contravenție pentru bătaie, căci lovirea soldatului român a avut loc pe teritoriu românesc¹¹.

Correspondența ulterioară revizuirii din 1900, între autorități ale statului român și între acestea și partea maghiară, arată că în urma revizuirii au rămas multe chestiuni nelămurite sau aprobate în consens de ambele părți

Direcțiunea Vămilei se adresa, prin adresa numărul 12708 din 7 mai 1903, Ministrului afacerilor străine solicitând să se ia măsurile necesare pentru semnarea cât mai

curând posibil a „Protocoloalelor și planurilor privitoare la rectificarea fruntariei dinspre Austro-Ungaria executată în anul 1900, deoarece în baza lor urma să se facă harta”¹². În aceeași adresă se arăta că harta este absolut necesară „deoarece astăzi nu se știe cu precizie limita până unde trebuie exercitat controlul vamal, mai ales în ce privește porțiunile de teren care mai înainte aparțineau statului nostru, iar prin ultima delimitare au fost, încorporate la teritoriul Austro-Ungariei”¹³.

La 10 ianuarie 1904, ministrul român al afacerilor străine se adresa ministrului de la interne, prin adresa nr. 534, și arată că, în baza Convenției de delimitare cu Austro-Ungaria și a însemnării frontierei, un număr de 90 de terenuri au trecut, de-a lungul frontierei de la Ungaria către România, iar alte terenuri au trecut de la România la Ungaria¹⁴. Deoarece în 1888, când s-a încheiat Convenția, nu s-au delimitat bine terenurile ce au trecut de la o țară la alta, nu s-au delimitat cu exactitate hotarele și nu s-au precizat proprietarii acestora, se arată în aceeași adresă, s-a dat posibilitatea unor conflicte și confuzii în privința drepturilor de posesiune asupra acestor terenuri. Când s-au început tratativele cu privire la delimitarea frontierei problema acestor locuri a fost una din marile dificultăți între cele două state. Rezolvarea s-a găsit prin luarea, de către ambele state, a angajamentului că terenurile, care în urma delimitării liniei de hotar, treceau de la un stat la altul, vor urma să fie stăpânite de cei care, în momentul semnării Convenției, exercitau drepturi de posesiune asupra lor, iar cei care credeau că au vreun drept legal asupra acestora urmau să se adreseze tribunalelor din țara la care revenea terenul, prin delimitarea hotarului.

Comisia de revizuire din 1900 a cercetat problema acestor terenuri, trecute de la un stat la altul, și a alcătuit o situație a acestora¹⁵. Aceste situații întocmite conțin toate terenurile trecute de la o țară la alta, cu excepția muntelui numit „Cheșchișul”, din comuna Slănic, județul Bacău, Munții Bota-Mare și Bota-Mică din județul Buzău (acestea din urmă, au trecut de la Ungaria la România, dar statul român a răscumpărat drepturile persoanelor din Ungaria, care posedau aceste terenuri, înainte de încheierea Convenției) și

mai exista un litigiu în localitatea Palanca, din comuna Brusturoasa, județul Bacău, asupra unui teren trecut de la România la Ungaria¹⁶.

În ceea ce privește cele două comitate, Ciuc și Trei Scaune, potrivit situațiilor întocmite cu privire la trecerea de terenuri de la o țară la alta, astfel de situații au fost la Ciuboteni, Frumoasa¹⁷, Bilbor, Tulgheș, Bicaz, Sândominic, Brețcu, Ojdula, Zăbala și Zagon¹⁸. Conform celor stabilite, de cele două state, ca litigiile privind dreptul de proprietate să fie rezolvate în instanță, procese privind terenuri din această zonă se aflau pe rol la tribunalele din Covasna, Tg. Secuiesc, Gheorgeni, etc.

Observațiile dintr-o parte sau alta au continuat și, deși reprezentanții celor două state odată cu tipărirea noii descrieri a frontierei întocmită în 1900-1901 au mai încheiat protocoale, în 1905 și 1908 în care punctual au fost consemnate observațiile cu privire la neconcordanțele între descriere și hartă, totuși tipărirea hărții întârzia.

În Protocolul din 1908 se menționează că „Erorile semnalate îndreptându-se în urma minuțioasei confruntări a Descrierii cu Harta, și întrucât se poate dovedi că rectificările făcute nu ating întru nimic linia de fruntarie ci permit numai observațiunea absolutei corecțiuni a Descrierii Fruntariei, subscrișii propun ambelor guverne aprobarea acestor îndreptări”¹⁹. Semnatarii protocolului, care s-a încheiat la București, în 10/23 iunie, au fost din partea română Docan și din partea maghiară Dobrovics György.

La 28 aprilie 1910 N. Docan se adresează Ministrului afacerilor străine²⁰ și după ce face un scurt istoric, începând cu anul 1893 și până la revizuirea din 1900 a problemei definitivării celor două instrumente, Descrierii frontierei dintre Austro-Ungaria și România și a Hărții frontierei Româno-Ungare, care erau destinate a servi la determinarea liniei convenționale care pe o lungime de 909 km. despărțea România de Ungaria, solicită aprobarea în forma propusă. Motivează propunerea sa prin faptul că notele, propuse de Guvernul maghiar, prin care să se constată aprobarea de către ambele guverne, a descrierii și hărții, nu este decât o formalitate.

Conform Convenției din 1888, dintre Austro-Ungaria și România, în 1910 urma a doua revizuire decenală a frontierei.

Note – Notes

1. Arhiva MAE, Fond <i>Austria</i> , 13, A7, Vol. III, f. nn.	10. <i>Idem.</i> A7, Vol. V, f. nn.
2. <i>Ibidem.</i>	11. <i>Idem.</i> A7, Vol. V, f. nn.
3. <i>Ibidem.</i>	12. <i>Idem.</i> A7, Vol. VI, f. 4.
4. <i>Ibidem.</i>	13. <i>Idem.</i> A7, Vol. VI, f. 4.
5. Arhiva MAE, Fond <i>Austria</i> , 13, A7, vol. III, f. nn.	14. <i>Idem.</i> A7, Vol. VI, f. 19.
6. <i>Ibidem.</i>	15. <i>Idem.</i> A7 Vol. VI, f. 21.
7. <i>Ibidem.</i>	16. <i>Idem.</i> f. 22.
8. Arhiva MAE, F. <i>Austria</i> , 13, A7 VIII, f. nn.	17. <i>Idem.</i> f. 107.
9. <i>Idem.</i> A7, Vol. V, f. 32.	18. <i>Idem.</i> f. 101-103.
	19. Arhiva MAE, Fond <i>Austria</i> , 13, A7, IX, f. nn.
	20. <i>Ibidem.</i>

Elie Miron Cristea și Expoziția jubiliară de la București din 1906

Cuvinte cheie: Elie Miron Cristea, expoziție jubiliară, București, sec. XX

Key words: Elie Miron Cristea, jubilee exhibition, Bucharest, 20th century

Abstract

The anniversary of King Carol's I 40-year reign occasioned ample reverential manifestation in Bucharest and throughout the country. A Jubilee Exhibition ranked among them too. It was designed by a whole team of architects, scientists and artists after the worldwide exposition from 1900 Paris and coordinated by the great savant Constantin Istrati. The exhibition from Filaret was inaugurated on June 6, 1906 within a beautiful celebration.

King Carol I was very pleased of the jubilee exhibition realization and of the rums' exhibits participation from Bessarabia, Bucovina, Banat and Transylvania. The pavilion dedicated for Transylvania could thus be achieved, although the Hungarian authorities did not agree, by the consistory assessor Elie Miron Cristea – future Patriarch of Romania, born in Toplița, Harghita county. Miron Cristea was awarded with the high order "Crown of Romania" for its important contribution in the Transylvanian pavilion organization.

Aniversarea celor 40 de ani de domnie ai Regelui Carol I a prilejuit organizarea unor ample manifestații omagiale în București și în întreaga țară. Între acestea s-a numărat Expoziția jubiliară. Ea avea ca model expoziția mondială de la Paris din 1900 și a fost concepută de o întreagă echipă de arhitecți, oameni de știință și artă, coordonați de marele savant Constantin Istrati. Edificiul se întindea pe o suprafață totală de 41 de hectare. Terenul de la Filaret a fost amenajat în aproape un an. Cu acest prilej s-au dislocat nu mai puțin de 57.500 m² de pământ, s-au plantat 4000 de pomi și peste 9.000 brazi copăcei sau copaci mici de pădure. Prima săpătură la terasamente s-a început la 15 iunie 1905¹. Planul general al expoziției a fost întocmit de arhitectul grădinar francez D. Redont, care crease și Parcul Bibescu din Craiova. El a știut să pună în valoare locul aflat în zonă, transformând astfel un teren pustiu într-un orașel de palate. Martor al evenimentului tânărul copist pe atunci la Ministerul Afacerilor Străine cunoscut diplomat de mai târziu, Alexandru Telemaque scria în jurnalul său că „imensul parc amenajat pe un vast teren, că cu 9 luni mai înainte era încă mlăștinos și de zeci și zeci de ani constituia locul ales de bivolari pentru păscutul vitelor lor în timpul verii și al scufundării bivoliilor în mlaștină în orele de arșiță a soarelui din lunile august și iulie”². Expoziția ocupa o suprafață de 35.000 m², din care totalul zidurilor definitive însumau 15.000 m². Ea trebuia să fie un bilanț convin-

gător al progreselor realizate de România pe plan economic, social, politic și cultural mai ales după obținerea independenței de stat. Centrul marelui parc, care se va numi de atunci Carol I, cuprindea înfățișarea în relief a câmpurilor de bălăie de la Grivița, dar mai ales de la Plevna. Există o hartă topografică a localității Plevna și împrejurimilor, dar și o copie a casei modeste de la Paradin, unde comandantul șef al trupelor româno-ruse de la Plevna, prințul Carol își avea sediul. Tot acum, într-un ritm record s-au ridicat „Arenele Romane”, Biserica „Cuțitul de Argint”. În parc au mai fost înălțate un mic castel al lui Vlad Țepeș, un Pavilion Regal, Muzeul Etnografic. Mai târziu în zona parcului s-au adăugat Muzeul Militar Național și Muzeul Eroului Necunoscut³.

Expoziția de la Filaret a fost inaugurată pe data de 6 iunie 1906 în cadrul unei frumoase manifestații. Întreaga familie regală formată din Regele Carol I, Regina Elisabeta, prințul moștenitor Ferdinand și principesa Maria au fost prezenți la ceremonii. Cu toții au plecat de la Palatul Regal în trăsurile de mare gală având ca escortă un divizion de jandarmi. În semn de omagiu au fost trase 101 salve de tun.

Atmosfera era entuziastă „Timpul era frumos. Multă lume aflată pe stradă, la ferestre și pe balcoane împodobite cu steaguri salută cu respect pe Suverani și Familia Regală, de prin casele private se aruncau

buchete de flori asupra trăsurilor Suveranilor și Principilor Moștenitori (...)."

Intrarea în incinta expoziției fiind închisă printr-o ghirlandă cu flori, M.S. Regina a primit din mâna ministrului „foarfece cu care a tăiat ghirlanda arătând că intrarea e deschisă”⁴.

Festivitățile de inaugurare au debutat cu înțonarea Marșului Solemn al Jubileului, imn de slavă închinat Regelui Carol I compus de muzicianul D. Mărgăritescu. După imn a urmat celebrarea unui serviciu religios, care potrivit renumitului ziarist Constantin Bacalbașa „a fost oficiat de amândoi mitropoliții și toți episcopii. Au vorbit în ordine Ion Lahovari, Ministrul Agriculturii și Domeniilor, dr. Constantin Istrati, comisarul general al Expoziției și la sfârșit regele care a răspuns”⁵. La ceremoniile din 6 iunie 1906 au participat, potrivit informațiilor deținute de Eugeniu Arthur Buhman, șeful Oficiului Poștă Telegraf Telefon al Prințului moștenitor Ferdinand și delegați din străinătate: Marele Duce Kiril al Rusiei cu soția Marea Ducesă Victoria Vladimirovici, sora Principesei Maria și fosta soție a Marelui Duce Ernest de Hessa⁶.

După deschiderea expoziției a luat cuvântul Ministrul Agriculturii și Domeniilor Ion Lahovari care a elogiat personalitatea covârșitoare a regelui Carol I arătând:

„În ziua de 10 mai 1866, când poporul Capitalei ieșind înaintea Prințului Carol de Hohenzollern cu o nemărginită bucurie, a salutat noul său suveran, România nu știa despre ales său nimic decât că era de neam mare și era crescut în nobilele și severe tradiții ale unei familii ilustre”. Vorbitoul a subliniat în continuare, faptul că „întorcându-ne capul îndărăt, văzând de unde am plecat și unde am ajuns, putem privi trecutul cu mândrie și viitorul cu încredere”. El a evidențiat faptul că guvernul și Parlamentul au hotărât ținând cont de voința națiunii „că spre a sărbătorii jubileul primului nostru rege, nu era mijloc mai nimerit decât a organiza prima Expoziție Generală Națională a României și a arată astfel țării și străinătății, o icoană fidelă a muncii, a energiei poporului român și ca un inventar al avuției morale, intelectuale și materiale cu care în cursul unei lungi și fecunde domnii și-a îmbogățit patrimoniul național”⁷. Mai departe a vorbit dr. Constantin Istrati, care a evidențiat în discursul său continuitatea și unitatea poporului român în hotarele vechii Dacii. El a salutat totodată „pe primul și marele rege al

României”. Oratorul a elogiat apoi faptele de vitejie ale iluștrilor voievozi români: Mircea cel Bătrân, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, care au fost continuate în epoca modernă și concretizate prin câștigarea independenței depline. C. Istrati a reliefat progresele remarcabile realizate de România după 1866 arătând: „Într-o țară ce aproape mai era de sine stătătoare, astăzi suntem un regat neatârnat, dintr-un popor ce de abia ieșea la lumină, prin lupte grele după veacuri de urgie și despoiere, azi suntem un popor liber cu viața asigurată și științar de menirea sa”⁸.

În discursul său, Regele Carol I a mulțumit antevorbitorilor săi „pentru călduroasele urări ce ni le adresați Reginei și mie în această solemnă împrejurare (...). Salut dar cu adâncă bucurie sufletească prima noastră expoziție națională, adevărată serbare a muncii românești și vrednică încoronare a 40 de ani de lupte și silințe”. Suveranul a arătat, mai departe, că s-au readus în memorie legionarii lui Traian și întruparea acestei țări la marele Imperiu Roman, căci acest fapt istoric domină întreaga viață a neamului nostru”. Carol I a vorbit, apoi, despre redeşptarea conștiinței de neam, dar mai ales de reformele înfăptuite în timpul lungii sale domnii. El a trecut în revistă realizările din industrie, agricultură și mai ales cu seamă pe tărâmul mijloacelor de transport „îmbunătățirea acestora din urmă prin înființarea căilor ferate a încercat exportul nostru de cereale și a mărit în aceeași proporțiune avuția țării (...).

Putem fi mândri de acest mare pas înainte care a deșteptat un simpatice răsunet și peste hotare. (...) Să nu uităm însă a ne îndrepta prinosul recunoștinței noastre către acei bărbați de stat care au îndrumat poporul pe această spornică cale întinzând astfel și asupra muncii pașnice, falnica deviză a coroanei de oțel prin noi înșine”⁹. Discursul Regelui Carol I a fost primit cu mare entuziasm de miile de participanți la ceremonii. Martor și în același timp implicat în desfășurarea festivităților de inaugurare a expoziției, Al. Telemaque consemna în însemnările sale următoarele: „Cu toate că pe acea vreme nu existau megafoane, totuși n-a fost participant la acea serbare care să nu fi auzit acele cuvinte, ele fiind rostite cu claritate și cu un orgoliu care înlocuiau cu prisosință puterea de amplificare a aparatelor actuale.

Finalul discursului regesc fu acoperit de urale neconținute ale asistenței, de salvele de tunuri ce anunțau bucureștenilor deschiderea Expoziției și de muzicile militare care intonau la unison Imnul Regal¹⁰.

Regele Carol I a fost foarte mulțumit de modul cum s-a realizat expoziția jubiliară. Pavilionul dedicat Transilvaniei a putut fi astfel realizat de asesorul Consistorial Elie Miron Cristea, deși autoritățile maghiare nu au acceptat acest lucru. La 13 martie 1906, guvernul de la Budapesta a interzis „Asociațiunii” să se numere printre expozanții de la București. În urma intervențiilor repetate ale lui Sterca Soluțiu, președintele „Astreii”, ale unor demersuri venite din Regatul Român, cabinetul maghiar și-a dat acordul¹¹. Astfel pavilionul Transilvaniei și Banatului a purtat denumirea generică de **Românii de peste hotare**. În fața lui trona falnic un mare steag tricolor. Exponatele depășeau însă caracterul pur etnografic. Ele au fost grupate în opt secțiuni: etnografică generală, industrie casnică, economică, bisericească, istorie și cultură școlară și instituții financiare. Pavilionul cuprindea, de asemenea, hărți și portrete. Un tablou istoric înfățișa Marea Adunare Națională de la Blaj din 3/15 mai 1848 desfășurată pe Câmpia Libertății. Un alt tablou reprezentă un grup de fruntași naționali transilvăneni din vremea Mișcării Memorandiste. Nu lipseau nici graficele bine întocmite. Unul dintre ele prezenta pe baza statisticilor situația demografică a Transilvaniei, Banatului și părților ungurești. Din cele 4726 comune, 2981 erau românești, 1110 maghiare, 350 germane (săsești), 105 sârbești și 49 aparținând altor naționalități¹².

Pavilionul Bucovinei nu era separat ci era parte componentă a celui austro-ungar. El avea forma bisericii din Rădăuți. Foarte interesante și apreciate de vizitatori erau exponatele istorice bisericești, odoare ale mănăstirilor bucovinene precum: Putna, Sucevița, Humor, Voroneț. În mijlocul sălii de afla macheta în relief a cetății Suceava. Într-o altă secțiune erau expuse documente vechi și manuscrise de o valoare inestimabilă¹³.

Și Basarabia s-a distins în cadrul expoziției omagiale prin prezentarea unor interesante colecții de scoarțe țesute în război, achiziționate repede de publicul nostru¹⁴, după cum remarcă cunoscutul estetician, profesorul Alexandru Tzigara Samurcas în memoriile sale. Din păcate, fraților basarabeni nu li s-au

permis de autoritățile ruse să vină în Regatul Liber.

După inaugurare, Regele Carol I, aflat în fruntea cortegiului creat, s-a îndreptat spre „Palatul Artelor”, care permitea realizarea unei imagini de ansamblu asupra expoziției. El era plin de satisfacție și mândrie, căci scria de la Castelul Peleş din Sinaia pe 27 iunie / 10 iulie 1906 surorile sale Maria de Flandra informând-o că: „Să sperăm că vom avea o toamnă bună și frumoasă care ne va aduce mult dorita vizită. Până atunci Expoziția noastră va fi desăvârșită în toate detaliile și îți va da o imagine reală ale enormelor progrese ale țării sub conducerea mea. Ceremonia deschiderii a fost minunată și am fost foarte entuziasmat de ea. În cuvântarea mea ca și în gândurile mele am aruncat o privire asupra trecutului îndepărtat când am pus piciorul pe pământul românesc și am văzut țara înaintea mea așa cum am găsit-o și ce a devenit astăzi. După deschidere, Elisabeta și cu mine am vizitat zilnic expoziția mai multe ore și am părăsit-o cu regret, dar cu multă mulțumire. Indescifrabil este entuziasmul pe care îl trezește apariția noastră, poliția de abia poate să țină drumul deschis.

Țara întreagă este cuprinsă de un sentiment de sinceră recunoștință și de mândră satisfacție pentru cele realizate¹⁵.

Bucuria lui Carol I era cu atât mai mare, cu cât putea să se plimbe printre supușii săi, în voie, fără teamă, cum puțini lideri și șefi de state făceau în Europa, deoarece în ultimul sfert de veac avuseseră loc mai multe atentate la adresa unor oameni politici sau capete încoronate. Rusia țaristă era cel mai elocvent exemplu¹⁶.

Zeci, poate sute de mii de români au vizitat Expoziția jubiliară. Căile Ferate Române acordat importante reduceri la transport. Deși avea doar 12 ani la deschiderea expoziției, pe care probabil că a vizitat-o, Pamfil Șeicaru își amintește peste ani într-un portret dedicat lui Ion I. C. Brătianu și publicat la Madrid într-un volum de amintiri că: „În 1906 Partidul Conservator a sărbătorit jubileul de 40 de ani de domnie ai Regelui Carol I. Expoziția a avut loc pe Câmpia Filaret. Dr. Istrati a creat acel admirabil parc Carol I răsărit ca din basm prin plantarea de copaci bătrâni, trasând aici, rânduind totul cu un ales simț artistic¹⁷.

La Expoziția jubiliară a sosit și marele poet ardelean Octavian Goga însoțit de familia

lui Partenie Cosma inclusiv de viitoarea lui soție Hortensia, una din fiicele cunoscutului bancher ardelean. Logodna a fost oficiată de bunul său prieten Elie Miron Cristea. Acesta din urmă îndeplinea funcția de asesor consistorial la Mitropolia ortodoxă de la Sibiu. El recunoaște în memoriile sale publicate postum următoarele: „Eu logodisem pe Goga în 1906, în pavilionul Ardealului de la Expoziția din București. Cuvântarea mea de aici că «azi se bucură peste 12 milioane de români că poetul pătimirii noastre și-a ales mireasa» a stârnit indignarea cercurilor de la Budapesta”¹⁸. În adevăr, afirmațiile îndrăznețe făcute cu acest prilej în capitala României la un moment aniversar, i-au creat serioase și dificile probleme viitorului episcop de Caransebeș, când a trebuit în 1910 să fie confirmat în funcție de curtea imperială de la Viena. Autoritățile austro-ungare îi întocmise deja un dosar în care erau prezentate pe larg legăturile pe care Miron Cristea le avea la București.

Octavian C. Tăslăuanu releva, la rândul său, în amintirile sale dedicate lui Octavian Goga, publicate către apusul vieții că: „În cursul anului 1906 s-a aranjat și marea expoziție de la București, prin care se serbau 40 de ani de domnie ai Regelui Carol I. La această expoziție trebuie să participăm și noi românii din Transilvania. La început statul maghiar, deși «Asociațiunea» făcuse toate pregătirile să avem casa noastră proprie, după tratative și proteste, guvernul ungar a cedat și ne-a îngăduit să ne înfățișăm în Regat așa cum voiam”¹⁹. Românii transilvăneni au obținut astfel un important succes. De altfel, Direcția Expoziției a împărțit 12 medalii de aur și numeroase diplome fraților de peste Carpați din Blaj, Sibiu, Săliște, precum și alte 75 de medalii de argint, ca o recunoaștere a valorii deosebite a exponatelor prezentate.

„Octavian Goga intrase în familia Cosma – scria mai departe prietenul său Oct. C. Tăslăuanu și urca din nou, scările Palatului Regal. În câteva luni făcuse un salt uriaș, O. Goga se logodise cu domnișoara Hortensia Cosma din prilejul deschiderii expoziției”²⁰. Momentul logodnei a fost foarte bine ales deoarece jubileul de 40 de ani de domnie al Regelui Carol I era mediatizat din belșug.

Onisifor Ghibu, prieten și apropiat colaborator al lui O. Goga, care îi va fi chiar naș de cununie nu după multă vreme, deși nu

a putut participa la frumoasa ceremonie din București, consemna peste ani în amintirile sale închinată „poetului pătimirii noastre” următoarele: „După câteva zile a avut loc, într-adevăr logodna lui Goga cu Hortensia în pavilionul Ardealului de la expoziția jubiliară din acel an de la Parcul Filaret. N-am avut posibilitatea să asist la act care a fost săvârșit de asesorul consistorial de la Sibiu Miron Cristea, patriarhul de mai târziu al României care se găsea în acea vreme la București. A fost după cum mi-au spus toți prietenii care asistaseră, un moment frumos, înregistrat și în presă ca un simbol semnificativ. Doi ardeleni se logodeau la București într-un moment istoric, atât de important în care se sărbătorea aniversarea a 1800 de ani de la colonizarea Daciei”²¹. În adevăr, momentul era emoționant. O. Ghibu a participat, totuși, la nunta celor doi tineri care s-a celebrat în același an cu mare fast la Sibiu.

Cu ocazia logodnei Maria, soția lui Partenie Cosma, însoțită de fiicele Minerva, respectiv Hortensia și nora Lucia a dat curs invitației de a merge să aducă personal la Palatul Regal albumele folclorice și de țesături populare prezentate în cadrul expoziției jubiliare Majestății Sale Regina Elisabeta. Octavian C. Tăslăuanu, participant la sensibilul eveniment scria în paginile revistei „Luceafărul” la adăpostul pseudonimului T. Codru că „D-nele Maria și Lucia Cosma, d-șoarele Minerva și Hortensia Cosma și d-l Octavian Goga au fost invitați să aducă în persoană la Palat, Reginei Elisabeta albumele prezentate în expoziție. Noi considerăm că această audiență ca o unealta a artei noastre și a bogăției noastre de talente care au făcut cu puțință reprezentațiilor de azi ai neamului nostru să urce treptele Palatului Regal din București. E un îndemn și o mândrie pentru noi toți această rară apropiere”²².

Miron Cristea a fost invitat împreună cu membrii familiei Cosma, dr. Aurel Vlad, O. Goga, C. Stere, Aurel Cosma la conacul din comuna Florica, lângă Pitești de Vintilă Brătianu. Cu acest prilej oaspeții au depus o coroană de flori la mormântul lui Ion C. Brătianu și au prezentat omagiile lor văduvei marelui om politic, făuritor al României moderne. La aceste emoționante momente au asistat cei trei frați Brătianu.

În rugăciunea rostită cu acest prilej, M. Cristea a evocat sufletul „celui care a muncit

cu atâta spor pentru Unirea Principatelor răspândind bucurie și totodată încredere în inimile românilor de pretutindeni care așteptau și ei ceasul mântuirii. Tot acum, Elie Miron Cristea a invocat pentru mărirea neamului românesc și pentru sănătatea fiului său Ion (I.C. Brătianu – n.n.) spre a putea completa și desăvârși unitatea națională a tuturor românilor²³. Acesta din urmă i-ar fi adresat totuși, asessorului consistorial de la Sibiu, care făcuse o foarte bună impresie urarea ca „Și d-ta să fii atunci în capul bisericii din România pe care o visezi”²⁴. Rememorând aceste emoționante momente unul dintre ardelenii care i-au însoțit pe Elie M. Cristea la reședința familiei Brătianu, Aurel Cosma, ajuns Ministru al Lucrărilor Publice în guvernul prezidat de Ion I. C. Brătianu (1922-1926) nota în paginile revistei „Democrația” în aprilie 1918 următoarele: „Clipele cele mai înălțătoare pe care le-am trăit la Florica au fost cele când am fost conduși la mormântul marelui Ion C. Brătianu, unde o inspirație fericită i-a turnat pe buze Sanctității Sale dr. Miron Cristea o rugăciune improvizată, dar vrednică de a fi trecută în istorie. Era o rugăciune în care invocând marile opere ale acestuia în fața mormântului căruia am stat îngenunchiați, asessorul consistorial de atunci a implorat ajutor ceresc pentru înfăptuirea unității naționale a tuturor românilor. La sfârșit rugăciunii dl Ion I.C. Brătianu i-a adresat următoarele cuvinte: „Părinte asesor să te văd cel mai mare dintre preoți în România pe care o visezi”²⁵. Istoricul Vasile Netea scria și el într-o lucrare omagială că doamna Pia Brătianu, văduva marelui Brătianu tatăl, înconjurată de fii săi și de numeroși amici ai familiei i-au primit pe oaspeții veniți de peste Carpați.

După formalitățile obișnuite s-au îndreptat cu toții către mormântul lui Ion C. Brătianu, unde cu mare cucernicie și evlavie au îngenunchiat cu toții, iar asessorul Cristea, după ce a depus o coroană de flori pe mormântul ctitorului independenței române, a înălțat o fierbinte rugăciune către Dumnezeu, pentru odihna marelui român, sfârșind-o spre uimirea și emoția tuturor cerând binecuvântarea Domnului cerurilor pentru Ion, fiul mai mare al lui Brătianu, spre a putea făuri unirea tuturor românilor și a zdrobi cătușele sub care gem frații înstrăinați. Ionel Brătianu, profund mișcat de finalul acestor emoționante și profunde rugăciuni a răspuns și el imediat

printr-o profeție: «Și D-ta să fi atunci cel mai înalt arhiereu al României». Ambele profeții s-au îndeplinit cu prisosință peste 19 ani»²⁶.

După deschiderea expoziției jubiliară a fost îmbogățită cu noi exponate, făcând o frumoasă imagine României. Realizarea ei a necesitat însă cheltuieli impresionante pentru acea vreme, căci ele s-au cifrat la 6.600.000 milioane lei, din care s-au recuperat doar 1.500.000 lei. Ministrul Agriculturii și Domeniilor I. Lahovari consideră totuși că nu se poate vorbi de o cheltuială exagerată „și nici de un sacrificiu disproporțional”²⁷. Momentul era solemn și trebuia omagiat cum se cuvine. Sumele relativ ridicate cheltuite s-au datorat, potrivit unui contemporan al evenimentului „amenajarea marelui și pustiului teren de la Filaret, pentru amplasarea expoziției”²⁸. De asemenea, au fost organizate o serie de dineuri, recepții, la care au participat numeroși invitați. Un astfel de dineu a oferit Generalul Iacobi Lahovari, Șeful Departamentului Afacerilor Străine. Aflat în miezul evenimentului tânărul funcționar Alexandru Telemanque mărturisea în amintirile sale că la dineu au participat 64 de persoane inclusiv perechea princiară: Principele Ferdinand și Principesa Maria, șefi de misiuni străine cu soțiile, membrii guvernului, Dr. Karl Lueger, primarul Vienei.

„Drept atracția principală a acestei sărbători, ministrul angajase o pereche de prestidigitatori francezi (soț și soție), care se aflau în trecere la București pentru o serie de reprezentații.

Pe lângă obișnuitele figuri executate în general la asemenea reprezentații de prestidigațiune, perechea în chestiune s-a mai dat și la o ședință de hipnotism, soția fiind un foarte bun mediu”²⁹.

La 13/26 august 1906 au sosit în București aproximativ 2000 de bucovineni, majoritatea țărani, iar a doua zi au ajuns peste 1500 de transilvăneni și bănățeni venind cu cinci trenuri succesive. Ei au fost întâmpinați cu mult entuziasm în piața din fața Gării de Nord de viceprimarul Capitalei Alexandru Ciurcu, transilvănean de origine. Aflat pe o estradă special amenajată el a spus între altele: „Uniți în simțuri nepieritoare de legături de sânge, de amintiri ale trecutului, de datini, de limba și de aspirațiuni, ne dăm azi mâna cu dragoste frățească pe pământul binecuvântat al Patriei Mume”³⁰. Din partea oaspeților a

vorbit mai întâi George Dobrin, președintele „Reuniunii de Cântări” din Lugoj care a arătat „Și noi românii de peste hotare nu putem să ne mândrim de progresele României deoarece oriunde am trăi neamul românesc e unul și același”. La rândul său, dr. D. Comșa din Săliștea Sibiului a subliniat că „În ochii fiecărui ardelean care trece hotarele țării acesteia, străluce o lumină de bucurie, căci România e răsăritul românismului întreg”³¹. Au mai vorbit Leon Ghica, Președintele Asociației culturale „Carmen” și Alexandru Eremia din partea asociațiilor studențești din România.

După discursuri corul din Lugoj a intonat marșul „Deșteaptă-te române!” și s-a format o uriașă coloană de oameni care a străbătut principalele bulevarde ale Capitalei în aclamațiile mulțimii. Profesorul Nicolae Iorga arată în amintirile sale că „Reprezentanții României nelibere au fost primiți cu fanatică iubire când cetele lor în mândre costume de casă defilau pe Calea Victoriei în ciuda celor de la Budapesta și poate și a multora din Viena, care nu aveau ce face când un Suveran aliat își organiza serbarea cuvenită (...). Bucureștii din acea vară deveniseră în adevăr capitala poporului român”³².

Chiar dacă nu a văzut cu ochi buni Expoziția jubiliară deoarece a fost înlăturat din comitetul de organizare, Al. Tzigara Samurçaș arată în memoriile sale că „Expoziția a reușit să atragă în Regat un număr mult mai mare ca până atunci dintre românii de peste hotare. Pavilioanele Bucovinei, Banatului și Transilvaniei au avut succese neașteptate.

Memorabilă a rămas ziua în care reprezentanții acestor ținuturi adunate pe pajiștea din fața Castelului Peleş au aclamat în deplină libertate și din toată inima lor pe regele românilor cu care le-a fost dat să grăiască de-a dreptul. Ei aflaseră că întrebând fiind regele de ce își alesese reședința de vară tocmai la hotare, el a răspuns că nu se știe dacă acest cuib al dinastiei nu va ajunge cu vremea în chiar inima Regatului”³³.

În adevăr la sfârșitul lunii august 1906 Bucureștiul era practic în sărbătoare. Oaspeții, potrivit presei vremii trec pe Calea Victoriei cu mare însuflețire conduși de muzica militară. O impresie deosebită au făcut junii din Brașov. Locuitorii aflați în balcoane le aruncă flori. Cu toții merg către statuia lui Mihai Viteazul, simbolul unității tuturor românilor. La Biserica „Domnița Bălașa” are loc un „Te Deum”. Acum

„s-a format o coloană uriașă de oameni, așa cum nu s-a mai văzut niciodată până acum la București”. Pe străzi, oaspeții sunt salutați cu o însuflețire fără margini, urări de bun venit și buchete de flori au însoțit impozanta coloană”³⁴.

Din Banat au plecat la vremea aceea 1200 coriști. La Băile Herculane li s-au alăturat și învățătorii de la școlile confesionale din dieceza de Caransebeș³⁵. Un alt grup mare a sosit din Lugoj. În fruntea solilor bănățeni se găsea cunoscutul gazetar Valeriu Braniște. Pe tot parcursul drumului până în București, coriștii și delegații din Banat îmbarcați în câteva trenuri au fost întâmpinați în gări cu mare entuziasm. Ei au trebuit să coboare din vagoane și să participe la mitingurile dinainte organizate. La Craiova, de exemplu, au fost întâmpinați în piața Centrală a orașului de circa 20000 de oameni, care le-au făcut o primire deosebită. O altă manifestație impresionantă a avut loc și la Pitești³⁶. Cu toții, ardeleni, bănățeni, bucovineni s-au bucurat în capitală de o primire extraordinară. Această stare de spirit deosebită este descrisă și de un reprezentat diplomatic al dublei monarhii la București care arată într-un raport adresat superiorilor următoarele: „Pe străzi, oaspeții sunt întâmpinați cu însuflețire fără margini, urări de bun venit și buchete de flori au însoțit impozanta coloană.

După ținerea unor slujbe religioase *Te Deumuri* la biserica Mitropoliei, Vicarul general Nifon Ploieșteanu a condus oaspeții la locurile de cazare”³⁷.

Rememorând frumoasele serbări cântăreața sibiană Ana Voileanu Nicoară consemna în amintirile sale următoarele: „Tot în 1906 aveam parte de una din cele mai mari emoții, revelația Țării Românești și a Bucureștiului. Reuniunea română de muzică din Sibiu pleacă la București pentru a da un concert în cadrul festivităților Expoziției. Pentru noi românii din Ardeal au fost zile de covârșitoare senzație. Președintele Reuniunii era asesorul consistorial dr. Elie Miron Cristea, Patriarhul Miron de mai târziu. Mi-amintesc cum în vagonul ce purta coriștii noștri, de la Turnu Roșu încolo, toată lumea se îmbulzise la ferestre să privească o clipă mai devreme primii grăniceri români, primul sat din România”. Cunoscuta cântăreață descrie mai departe primirea deosebită de care s-au bucurat cu toții în Regatul Român, afirmând cu deplină satisfacție

„La gările mai mari ne întâmpinau autoritățile cu pâine și sare, cu discursuri și coruri. Părintele Cristea răspundea (...) făptura sa înaltă, ținuta mândră, vocea metalică, hainele preoțești de o mare eleganță trezeau cele mai frumoase impresii. Noi tineretul asistam la aceste evenimente cu bătaie de inimă mâncând din ochi totul, oameni locuri, așezări și ne părea că și corul era oarecum altul ca «dincolo» în Ardealul străjit de munți (...). Dacă nu mă înșală memoria, sibienii au reprezentat la București, ca și puțin mai înainte la Sibiu, opera românească *Moș Ciocârlan* de Tudor cavaler de Flondor, în care rolurile principale erau deținute de soprana Lucia Cosma, de artista, Delia Olariu, de baritonul Ionel Crișan, Emil Borcea. Regizor era Gheorghe Pantazi, libretist și regizor de reputație europeană. Soprana dramatică Valeria Triteanu apărea tot atunci așa cred pe estrada de concert cu liduri și doine (...). Dirijorul corului *Reuniuni române de muzică* era Hermann Kirchner bun și conștiincios muzician”³⁸.

Serbările au durat cinci zile și s-au desfășurat în paralel la București, Sinaia și Constanța. În Capitală, festivitățile au început la „Arenale Romane” și reuneau zilnic circa 20.000 de participanți. Aceste festivități s-au transformat practic în impresionante manifestări ale conștiinței patriotice. În ultima zi a ceremoniilor corurile reunite a 1.700 de cântăreți au intonat frumoase marșuri³⁹. A doua zi, pe 9 septembrie au avut loc tot la „Arenale Romane” jocurile „junilor și curcanilor” din Brașov și s-au cântat, din nou, marșuri patriotice, de numeroase coruri prezente. Conte Szapony Lorincz, reprezentantul diplomatic al Austro-Ungariei la București înfățișează într-un raport înaintat lui A. Goluchowski, ministrul de externe al dublei monarhii, modul cum s-au derulat aceste serbări arătând: „Entuziasmul și însuflețirea spectatorilor a fost de nedescris, toți fiind pătrunși de sentimente de bucurie și fericire de a se fi întâlnit și reunit cu frații de același neam de care sunt separați prin granițe politice” În 10 septembrie 1908, cei prezenți, dar lipseau basarabenii, care nu au primit aprobarea de la autoritățile țariste au făcut o excursie la Sinaia, iar 60 de reprezentanți au fost primiți de rege și regină în sala de recepție.

La întoarcere spre București, înalții oaspeți au poposit la Ploiești fiind primiți de o mare mulțime la monumentul vânătorilor din 1877-1878. A fost de față și primarul orașului G.C. Dobrescu, precum și revizorul școlar Nicolau, preotul Anghel Burada⁴⁰. Martor al emoționantului eveniment, Valeriu Braniște consemna în amintirile sale între altele: „Cel mai grandios prilej și totodată, cel mai mare efect l-am avut la Ploiești când se înapoiau de la Sinaia unde cântaseră (...) 2,000 de cântăreți «Pe al nostru steag e scris unire». Era o seară plăcută după o zi caldă. Vorbeam de pe pedestalul statuii vânătorilor în fața unui public evaluat la peste 10.000 de oameni”⁴¹.

În a patra zi a grandioaselor festivități desfășurate tot la „Arenale Romane” a avut loc un frumos concert coral, iar seara la Teatrul Național toate corurile au susținut un concert omagial. Atmosfera era practic electrizantă. Martorul impunătoarelor ceremonii, C. Bacalbașa scria în amintirile sale publicate după trei decenii următoarele: „Au defilat societățile de peste Carpați. Femeilor sibiene li s-au făcut ovațiuni peste frumusețea lor. Apoi au cântat într-un mare concert toate corurile (...).

La sfârșit, toate împreună cu cele 800 de voci au cântat «Hai la horă!»; «Imnul Regal!» și «Pui de Lei!».

La unele bucăți s-au asociat și muzicile militare. Apoi în urmă s-a cântat «Deșteaptă-te române!» de toate corurile prezente, inclusiv cele din Vechiul Regat, muzicile militare și tot publicul din Arene numeros de mai multe mii de oameni. A fost unul dintre spectacolele cele mai grandioase și din momentele cele mai înălțătoare.

A fost parcă de vină prefața a măreției istorice de la 1848”⁴².

Serbările jubiliare s-au încheiat cu deplin succes. Deosebit de bucuros, Ion Lahovari îi scria la 25 martie 1907 doctorului Constantin Istrati cu mândrie: „Am visat un vis frumos împreună, am visat că vedeam că arătam lumii o Românie pașnică muncitoare, înțeleaptă, o Românie a cărei prosperitate și propășire erau pentru toți românii și dinăuntru și din afară un obiect de legitimă mândrie națională, pentru popoarele vecine, o pildă și un învățământ, pentru Europa o dovadă și o mărturie a vitalității, a înțelepciunii poporului român, Și azi încă o afirm, ceea ce am arătat

atunci țării și străinătății n-a fost nici o minciună, nici o ficțiune; progresele realizate în toate direcțiunile, lucrările mari executate, bogățiile acumulate, toate acestea au fost, au existat, statisticile, tablourile comparative, cifrele și calculele nu erau nici greșite, nici falsificate⁴³. Realizarea expoziției a atras păreri foarte bune. Pentru contribuția sa importantă la organizarea pavilionului Transilvaniei Miron Cristea a fost decorat cu înaltul ordin „Coroana României”. Au existat însă și voci care au criticat aceste festivități. Cunoscutul estetician, profesorul Alexandru Tzigara Samurcaș reitiera în memoriile sale că nu s-a dovedit o reușită datorită caracterului său eteroclit⁴⁴. Socialiștii români au criticat virulent jubileul regal publicând în paginile revistei lor „România Muncitoare” un manifest incendiar intitulat *Patruzeci de ani de sărăcie, de robie și rușine*, scris de Cristian Racovski. Documentul era o pledoarie împotriva regimului

monarhic al Regelui Carol I. El considera că evenimentul avea un caracter festivist căci nota cu nedisimulată ironie și revoltă „Trâmbițe, goarne, muzici și tunuri, accent milităresc și desfășurare de forțe armate și polițieneste. Aceste unelte – simboluri ale măcelului vărsării de sânge și ale nedreptății triumfătoare au fost vestitoarele marelui jubileu cu sprijin devotat al marelui rege al României. Fanfarele au trâmbițat în toate unghiurile țării că patronul de la Palatul Regal a ajuns în al 40-lea an de domnie, de trai din munca altuia și de belșug nemuncit (...) jubileul revoltător și ridicol din stăpânirea aceasta a fost încoronarea acestei dominațiuni și exploatări”. C. Racovski arată mai departe în manifest că „Acesta e jubileul stăpânilor și să-l luăm cu dispreț și dezgust. Să nu ne murdărim din contactul cu dâșii, să ne ferim de cloaca în care dâșii se bălăcesc”⁴⁵.

Dr. Constantin I. STAN

Note – Notes

1. Ion Bulei, *Atunci când veacul se năștea... Lumea românească 1900-1908*, București, Editura Eminescu, 1900, p. 372.
2. Alexandru Telemaque, *Efemeride diplomatice. Pagini dintr-un început de veac XX 1906-1912*, ediție de Dumitru Preda, București, Editura Cavaliotti, 2007, p.40.
3. Cornelia Apostol, Mariana Negut, *Expoziția generală româno din 1906, 90 de ani de la organizare*, în „Muzeul Național” X / 1998, pp. 115-120.
4. *Amintiri despre jubileul de 40 de ani de domnie a M.S. Regelui Carol I (1866-1906)*, București, Imprimeria Statului, 1906, pp. 245-246.
5. Constantin Bacalbașa, *Bucureștii de altădată*, vol. 3, 1901-1910, ed a II-a, București, Editura „Universal”, 1936, p. 36.
6. Eugeniu Arthur Buhman, *Patru decenii în serviciu Casei Regale a României. Memorii 1898-1940*, ediție de Cristian Scarlat, București, Editura Sigma, 2006, p. 81.
7. *Amintiri despre jubileul de 40 de ani de domnie a M.S. Regelui Carol I...*, p. 248.
8. *Ibidem*, p. 249.
9. *Cuvântările Regelui Carol I*, Ediție de Constantin C. Giurescu, vol. II, 1878-1914, București, Editura pentru literatură și Artă „Carol al II-lea”, 1939, pp. 365-366.
10. Al. Telemaque, *op. cit.*, p. 40.
11. Biblioteca Națională a României, fond Saint Georges, pachet LVIII, dosar 5, f. 8.
12. I. Bulei, *op. cit.* p. 10.
13. *Ibidem*, pp. 380-381, „Calendarul Minerva”, an IX, 1907, p. 78 și urm.
14. Alexandru Tzigara Samurcaș, *Memorii*, vol. I (1879-1910), ediție de Ioana și Florica Șerb, București, Editura Grai și Suflet „Cultură Națională”, 1991, p. 206.
15. Sorin Cristescu (editor), *Carol I. Corespondență privată 1878-1912*, București, Tritonic, 2005, p. 441, doc. 340.
16. *Idem*, *Carol I și politica României 1878-1912*, București, Editura Paideia, 2007, p. 293.
17. Pamfil Șeicaru, *Scrieri din exil*, vol. II, *Portrete politice*, ediție îngrijită de I. Oprișan, București, Editura Saeculum, I.O., 2002, p. 53.
18. Elie Miron Cristea, *Note ascunse. Însemnări personale 1895-1937*, Ediție de Maria și Pamfil Bîlțiu, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1999, p. 48.
19. Octavian C. Tăslăuanu, *Octavian Goga. Amintiri și contribuții la istoricul revistei „Luceafărul”*, Partea I, *Epoca budapestană*, București, Editura Bucovina, I.E. Toruțiu, 1935, p. 138.
20. *Ibidem*, p. 202; vezi și „Luceafărul” Budapesta V, nr. 11-12, din 15 iunie 1906, pp. 203-204.

21. Onisifor Ghibu, *Oameni între oameni. Amintiri*, Ediție de Ion Bulei, Octavian O. Ghibu, Șerban Polvereșan, București, Editura Eminescu, 1990, p. 53.
22. Octavian C. Tăslăuanu, *op.cit.*, p. 201, vezi și Gheorghe I. Bodea *Octavian Goga, O viață, un destin*, vol. I, Cluj-Napoca, Editura Limes, 2004, p. 125.
23. Cf. Ion Rusu Abrudeanu, *Înălțarea Sfintirea Sa Patriarhul României dr. Miron Cristea Înalt Regent Omul și faptele*, București, Editura Cartea Românească, 1929, p. 141.
24. *Ibidem*, p. 142.
25. *Ibidem*; vezi și Marin Radu Mocanu *Miron Cristea și Vechiul Regat*, în „Sangidava” I/2007, p. 75.
26. Vasile Netea, *Omagiu I.P.S.S. Patriarhul dr. Miron Cristea. Din partea comunei Toplița*, ed a II-a de Elie Sandru, Toplița, f.e., 1999, pp. 33-34.
27. Ion N. Lahovari, *Expoziția jubilară din 1906*, București, Editura Soces, 1906, p. 12; vezi Ioan Scurtu *Istoria românilor în timpul celor patru regi 1866-1947*, vol. I, Carol I, București, Editura Enciclopedică, 2001, p. 182.
28. Eugenia A. Buhman, *op.cit.*, p. 80.
29. Al. Telemaque, *op.cit.*, p. 43.
30. „Universul” XXIV, nr. 235, din 28 august 1906.
31. *Ibidem*, vezi și I. Bulei, *op.cit.*, p. 386.
32. N. Iorga, *Orizonturile mele. O viață de om, așa cum a fost*, vol. II, *Lupta*, București, „N. Stroilă”, 1934, pp. 144-145.
33. Al. Tzigara Samurcaș, *op. cit.*, vol. I, p. 203.
34. „Universul” XXIV, nr. 235, din 28 august 1906.
35. Ioța lui Toboc (Valeriu Braniște) *Cântăreții noștri la București, Impresii și amintiri*, Lugoj, 1907, p. 5.
36. Radu Păiușan, *Mișcarea Națională din Banat și Marea Unire 1895-1918*. Timișoara, Editura de Vest, 1993, p. 79.
37. *1918 la români, Documente externe*, vol. I 1879-1916, București, Editura Științifică și Pedagogică, 1983, pp. 285-286.
38. Ana Voileanu Nicoară, *Chipuri și Mărturii*, București, Editura Muzicală, 1971, pp. 41-42.
39. C. Gh. Marinescu, *Epopoea Marii Uniri*, Galați, Editura Porto-Franco, 1993, pp. 169-170.
40. *1918 la români...*, vol. I, pp. 286-288, doc. 44.
41. Valeriu Braniște, *Amintiri din închisoare (Însemnări contemporane și autobiografice)*. Ediție îngrijită de Alexandru Porțeanu, București, Editura Minerva, 1972, p. 445.
42. C. Bacalbașa, *op.cit.*, vol. 3, pp. 141-142.
43. Cf. Costel Iordăchiță, *Familia Lahovari, ascendență și destin politic*, Pitești, Editura Carminis, 2004, p. 162.
44. Al. Tzigara Samurcaș, *op.cit.*, vol. I, p. 206.
45. *Documente din istoria mișcării muncitorești din România 1900-1909*, București, Editura Politică 1975, pp. 382-383; vezi și Eugen Teodoru, *Din scrinurile regilor*, Iași, Editura Junimea, 1979, p. 235.

Românii din Buzăul Ardelean implicați în făurirea României Mari

Cuvinte cheie: românii, Buzăul Ardelean, Marea Unire, 1918

Key words: Romanians, Buzăul Ardelean, Great Union, 1918

Abstract

The name of Transylvanian Buzau defines the depression Intorsura Buzaului, a pass over Carpathians mountains, since ancient times. Because this was a border area between Transylvania and the Romanian Country, the people have suffered many injustices of history: looting, military hostilities and foreign domination. However the people, by their tenacity and endurance have kept the dowry (national culture, faith, Romanian language, costumes, traditions) and were a bridge between the Romanian people from Transylvania and for Danubian Principalities people. Buzaienii from Transylvania participated in all the Transylvanian major events of history. At the beginning of the twentieth century are part of the great epic Romanian unification of all Romanian provinces and the achievement of Great Romania.

This work presents the Romanians in the area of training actions for liberation from the domination of Austria-Hungary and their active participation in events. For their millennial dream was to state any sacrifice. The soldiers Buzau area, deserts from the battle of the imperial army, although they knew that this is punishable by death. Local leaders (priests and teachers) are spying on behalf of the Romanian army to aggravate entry in Transylvania, facts which have brought death sentence. Locals have suffered aggressions armed hostilities, but fraternized with the Romanian Army. After the collapse of the Austro-Hungarian buzaenii were actively involved in rapid formation of state bodies and civil military to ensure the absence of society state structures. With enthusiasm and chose delegates to the National Assembly in Alba Iulia, to express their will to unite with all the Romanians. The residents from Transylvania Buzau area were crowned them hard work and them sacrifice on the shrine freedom and nation unity by act from 1 December 1918.

I. Sumară prezentare istorică a zonei

Sub denumirea de Buzăul Ardelean este cunoscută zona ce acoperă geografic depresiunea Întorsurii Buzăului situată în colțul sud estic al Transilvaniei, în cotul interior al Carpaților de Curbură, la izvoarele Buzăului. Geografic și administrativ depresiunea Întorsurii Buzăului aparține Transilvaniei, acest teritoriu românesc, ce are o situație aparte în istoria neamului.

Pentru a înțelege istoria Transilvaniei (a Ardealului) istoricul N. Iorga afirma că: „istoria românilor din Ardeal trebuie scrisă sat cu sat, cu preoții și țărani lor ca să se vadă că a fost și cum a fost...” Întocmai și istoria românilor din cotul interior al Carpaților de Curbură – Depresiunea Întorsura Buzăului – trebuie analizată și cumpănită în evoluția ei specifică în raport cu evenimentele majore din istoria națională și chiar europeană. Depresiunea Întorsurii Buzăului adăpostită la sânul Carpaților de Curbură a fost din vechime o trecătoare transcarpatică. Din poziție centrală în antichitatea dacică, în evul mediu ajunge margine de țară la granița Transilvaniei cu Muntenia.

Tăvălugul istoriei s-a rostogolit mereu peste acest ținut. A fost călcat de nenumărate năvăliri dușmane încă din antichitate și apoi de turci, tătari, unguri, leși, muscali etc., care au adus toată gama de suferințe localnicilor. Vijeliile vremurilor au purtat prin această trecătoare și oștiri nedușmănoase. Marele domn român Mihai Viteazu la 1599, trece prin Pasul Tabla Buții, coboară în Vama Buzăului și-și continuă drumul spre Alba Iulia pentru mântuirea neamului. Îndrăzneala nepermisă de istorie de a uni neamul românesc într-un singur hotar a rămas în sufletul și în inima buzoienilor ardeleni, ca un crez ce trebuia urmat și împlinit.

În Evul Mediu, tot pământul până la granița cu Muntenia a fost stăpânit de familiile feudale: Beldi, Nemeș și Micheș din Budila, Ozun și Hăghig și de cei din secuime: Kellemen din Zăbala și Szentkeresztzy din Zagon. Locuitorii nu erau proprietari decât asupra micilor grădini și gospodării proprii în majoritate fiind iobagi, în cazul în care nu erau jeleri ca cei din Vama Buzăului care nu aveau nici o proprietate, fiind socotiți ca „colibași”¹ pe domeniile nobiliare. La începutul secolului al XVIII-lea Transilvania intra în Imperiul Habsburgic.

Stăpânirea austriacă asupra zonei aduce pe lângă ordinea nemțească în stăpânire, o fiscalitate excesivă, o legislație apăsătoare dar și unele norme legislative necesare. Imperiul impune unele reglementări care ating și zona buzaiei. Acestea sunt cele privind păstoritul transhumant în zona pentru protecția atât a locuitorilor cât și a vitelor. La 1754 în Principate izbucnise ciuma... „în Moldova și lângă București precum și în apropiere de pasul Buzău au izbucnit epizootiile”².

După înglobarea Buzăului Ardelean în Imperiul Habsburgic situația populației din Buzaie se îmbunătățește deoarece penetrarea și staționarea armatei imperiale fiind zonă de graniță dă oarecare siguranță locuitorilor. Aceștia coboară din luminișurile codrilor, de pe văile râurilor și dintre dealuri în valea Buzăului – la drumul mare (păzit acum de imperiali) și constituie nucleele unor viitoare așezări comasate, ce vor forma viitoarele comune buzăiene: Întorsura Buzăului, Sita Buzăului, Vama Buzăului și Barcani. Depresiunea Buzăului Ardelean a fost în focul „răzbelii” în anul 1848. Zona fiind la interferența ținutului Trei Scaune cu Țara Bârsei, aici s-au desfășurat ostilități între rebeli unguri și trupele române. Insurgenții – rebelii – unguri și secui – intră în depresiune, agresează și pradă, în special bisericile pe care le profanează și jefuiesc de icoanele de cult, iar pe localnici îi umilesc, îi agresează și îi supun la diverse silnicii. O coloană a rebelilor ce încerca să ajungă la Brașov este oprită la ieșirea din Vama Buzăului la Dălgheu, de Garda Națională Română condusă de viceprefectul Țării Bârsei, C. Secăreanu. Rebelii sunt zdrobiți și sunt duși și primii prizonieri unguri la Brașov, la 23 noiembrie 1848. În mobilizarea românilor un rol însemnat l-au avut liderii lor, preoții și învățătorii, sau alți fruntași ai lor. În toate satele biserica a deschis școli confesionale pentru luminarea poporului. Mulți tineri din zonă au plecat la studii în orașe ca: Brașov, Sibiu sau peste graniță la Buzău, București, Iași. Întorși acasă aceștia vor fi în fruntea obștei în lupta de obținere a drepturilor naționale și politice, devin pioni activi în frământările de la începutul veacului al XX-lea.

II. Situația din comunele buzăiene în preajma izbucnirii primului război mondial

Sub dualism după 1867, situația buzăienilor se înrăutățește prin politica de

maghiarizare forțată a guvernului de la Budapesta. Cu toate acestea ei nu părăsesc baricadele cauzei lor și se implică activ în lupta națională din Ardeal. Sunt ancorați în mișcări culturale și național – politice din țara Bârsei și Brașov. Buzăienii nu au fost străini nici de mișcarea cultural – politică a Ligii Culturale și a Astrei. Serbările Astrei nu ocolesc satele buzăiene. La 1896 Despărțământul Astrei Brașov ține ședința la Sita Buzăului, președinte fiind prof. Nicolae Bogdan, profesor la gimnaziul Andrei Șaguna din Brașov. Adunarea generală a Astrei ținută la Sita a fost un eveniment pentru toată zona. Președintele a fost primit cu mare entuziasm și alai la intrarea în depresiune, cu căruțe cu 4 cai împodobiți și fete și feciori îmbrăcați național, însoțiți de preoții și învățătorii din toate satele vecine. Preotul în odăjdii la biserica din Sita Buzăului a primit alaiul, l-a binecuvântat și a oficiat serviciul divin. Au urmat apoi conferințe și comunicări. Masa și „serbarea poporală” s-a ținut în satul Crasna „la granița unde au participat și frații noștri din regat, care ne-au adus salutul României libere”³. Deci serbările Astrei erau prilej de apropiere sufletească între români, contribuind la cimentarea legăturilor frățești, iar pentru liderii românilor erau ocazii favorabile de a stabili contacte politice.

Înrudirile erau frecvente între regăteni și ardelenii din satele buzăiene. Sunt cunoscute căsătoriile de la Vama Buzăului ca: Fam. Croială, Ionescu și Sporea. Nicolae Croială venit din localitatea Lopătari – Buzău, cu numele adevărat Chintescu Stanciu, prin căsătorie cu Domnica Dragan s-a stabilit în Vamă, și-a schimbat numele în Croială (pentru că autoritățile nu-i agreau pe regăteni). A fost nevoit să renunțe la vechea lui identitate. După izbucnirea războiului a fost arestat dus în temnița la Aiud și după 2 ani a murit din cauza maltratării din pușcărie, doar pentru vina că era român. Alt exemplu îl oferă fam. Ionescu din Vama Buzăului. C. Ionescu venit de peste graniță (probabil din Ionești) s-a căsătorit cu o vămășeancă și a fost sub supravegherea severă a jandarmilor unguri din comună. Deși avea 10 copii era supus mereu unor represalii de către jandarmi, fiind în pericol să fie arestat și dus la pușcărie.

Costica Ionescu, (poza în anexe) unul din fi măturisea ca fiind, adolescent în timpul războiului, stătea ascuns prin păduri pe la

târlele de vite, cu tatăl său pentru a nu fi arestați. Mama sa, cu o casă de copii mici rămasă în sat era agresată, batjocorită și forțată la diferite corvezi de către jandarmii unguri.

Este bine cunoscută situația fam. Sporea de întreținere a legăturilor de neam între Ardeal și Muntenia. Ioana Popica născută în anul 1844, în Lunca Dunării la Ciorani – Călărași, fiică a unei localnice și a unui oier din Sita Buzăului I. Popica, aflat în transhumanță cu turma. Ioana a venit în Buzaie și s-a căsătorit în satul Acriș – Vama Buzăului cu ardeleanul Nicolae Sporea în anul 1863. Fii ei, preotul Ioan Sporea (poză în anexe) se căsătorește în anul 1907 cu Ioana-Eleonora Ionescu din Urziceni – România, iar fratele lor Costi Sporea – profesor, (poză în anexe) se căsătorește cu regăteanca Eleonora Vasilescu din Slon – Prahova în anul 1905. Din aceste motive aceștia se vor implica activ în lupta pentru făurirea României Mari și unitatea întregului neam. Ideal pentru care au activat cu sârg și au înfruntat chiar și temnițele după cum relatăm mai jos.

Legăturile buzăienilor ardeleni cu cei din regat erau întreținute chiar de unii reprezentanți ai lor, plecați la studii peste graniță s-au stabilit în România și vor ajuta pe frații lor din buzaie în toate împrejurările. Avocatul C. Bobeș din Întorsură, fiind student la București îi ajuta pe tinerii buzăieni noi ajunși în capitala României, după cum mărturisește C. Sporea în Memorii⁴. C. Bobeș – stabilit în Buzău, cu cabinet de avocatura îi v-a ajuta pe întorsureni, aflați în refugiu în timpul războiului oferindu-le adăpost și întreținere pe proprietatea lui, la Valea Teancului. La fel ca C. Bobeș și autorul volumului de Memorii Constantin Sporea (din Vama Buzăului) profesor în Iași, în timpul războiului 1916-1918 a activat alături de Prințesa Olga Sturdza, asigurând cazarea refugiaților din toată țara și în special a brașovenilor. Și-a pus la dispoziție și casa lui pentru hrana și adăpostul refugiaților⁵.

Mișcarea națională în tot Ardealul ia amploare odată cu politica de maghiarizare forțată a guvernului de la Budapesta. Contele Tisza ducea o politică de deznaționalizare și maghiarizare a românilor, vizându-i în special pe cei din Țara Bârsei și comunele învecinate. În satele buzăiene, nu existau decât școli confesionale ortodoxe. După 1908 se înființează

și școli ungurești de stat chiar și în satele izolate pentru a-i păcăli pe români și ai ține sub supraveghere și teroare. În anul 1912, se deschide o asemenea școală și în satul Brădet (Întorsura Buzăului), la care sunt obligați să meargă toți copii între 5-15 ani din satele vecine Crivina, Marghinea și Acriș (ce aparținea de Teliu), școala era în casa lui Moise Lupoiu și a funcționat chiar și în timpul războiului, băieții trebuiau pregătiți pentru armată să cunoască limba maghiară. Învățătorii erau unguri cu o atitudine disprețuitoare, umilitoare și foarte severă față de copilașii români (ce nu cunoșteau limba maghiară), populația fiind în totalitate românească. Pentru a anihila operațiunea de maghiarizare prin școlarizarea ungurească a copiilor este vrednică de laudă acțiunea unor știutori de carte ce îi învățau benevol pe cei săraci carte românească. Este pomenita și azi grija invatatorului Gh. Zaharia (poza în anexe) din Intorsură, care mergea prin sate să învețe carte pe cei săraci ce nu puteau frecventa școala. Același lucru făceau și cele 5 fete ale lui, cutreierau pe la casele oamenilor care nu puteau să-și trimită copiii la școală, în special fetele și învățau copilașii să scrie și să citească, de unde li s-a tras porecla de „Dascălițele”.

III. Buzăienii ardeleni sub povara războiului, accentuarea oprimării naționale

Izbucnirea războiului în anul 1914 pentru buzăienii ardeleni aduce multe suferințe. Bărbații sunt chemați sub arme. Nu întârzie nenorocirile războiului să apară: morți, văduve, orfani, părinți îndurerați de pierderea copiilor, iar la toate acestea se adaugă lipsurile materiale generate de război. Pentru buzăieni, ca pentru românii din tot Ardealul, povara cea mai grea era inutilitatea jertfei lor, luptau pentru o cauză străină, iar victoria acesteia ar fi însemnat menținerea dominației străine necruțătoare pentru ei.

Statisticile oficiale arată că în anul 1915 s-au dat 3373 sentințe de condamnare la moarte pentru dezertori și trădători⁶. Chemarea la arme era un prilej de a scăpa de incozi. Primii mobilizați erau liderii românilor: preoții și învățătorii, notarii, medicii, farmaciștii, etc. Conform cu starea de război și cu măsurile excepționale luate, în toate localitățile se observă persoane străine care îi spionau pe localnici „și alcătuiau listele infidelilor”⁷. Cunoscând starea de spirit a

românilor Statul Major de la Viena nu credea că românii se vor prezenta la mobilizare, ce ar fi dus la dispariția corpului de armată ardelean (cel mai bun din armata imperial Primul ministru Tisza îi amenință pe liderii politici români că va face „un lac de sânge în tot Ardealul de vom îndrăznii să ne împotrivism”⁸. Autoritățile maghiare se temeau că amenințările românilor de neprezentare sub arme sau fraternizarea cu armata română ar fi iminentă.

Soldații români plecau pe front cu drapelul românesc sub haină și cu însemne naționale românești la tunică. Împăratul permitea acest lucru pentru ai atrage pe românii despre care se știa că sunt cei mai bravi oșteni ai Imperiului. Dezamăgirile oștenilor români erau că România întârzie să intre în război, ca apoi ei, să se alăture armatei române, ceea ce i-a determinat pe mulți să părăsească frontul, să dezerteze, înfruntând cu cutezanță pedeapsa cu ștreangul dacă erau prinși.

Este cunoscut grupul dezertorilor din Vama Buzăului: Ion Stelea, Iosif Buzea, Nicolae Cornea, Pătru Sporea și conducătorul grupului caporalul N. Drăgan, (poză în anexe). În iarna anului 1915 regimentul lor a venit la Brașov la refacere, iar ei într-o noapte viscolită au fugit din cazarmă și până în zori au ajuns la Tărlungeni și s-au ascuns în pădure. A doua noapte au reușit să ajungă acasă la Vama Buzăului. Bine îmbrăcați, hrăniți și odihniți după câteva zile au trecut granița pe la Crasna în România. La granița s-au întâlnit cu alt grup de fugari din Întorsura Buzăului: Alex Tohănean, Iosif Bularca, Alexe Bobeș, I. Găitan, Nicodim Munteanu, etc. Grănicerii români i-au primit cu mare bucurie și respect⁹. De la graniță până la Buzău grupul lor însuma peste 200 de fugari ardeleni. În Buzău și-au căutat de lucru, cei mai mulți erau știutori de carte, iar când a intrat România în război au intrat voluntari în armata română. Din grupul celor din Vamă doar trei s-au mai întors din război: N. Cornea, I. Buzea și N. Drăgan. Toți au luptat la Turtucaia, la Mărășești și Oituz. Familiile fugarilor ca și cele ale dezertorilor din armată au suportat numeroase represalii din partea autorităților. Soldații care nu puteau dezerta, găseau alte metode de a sabota războiul.

În Galiția s-au lăsat prizonieri la ruși (aliații României): Ion Coltofean, Alex Bocârnea și Ghe. Suci din Întorsura și Ghe. Stoica,

Vasile Buzea din Vamă și-au făcut prizonierat la Harcov și Darnița. Vasile Huisu din Vama Buzăului a stat ascuns în Praga într-un spital. Ion Bobeș din Întorsura Buzăului, rănit pe frontul italian a venit la refacere acasă, și a refuzat să se mai întoarcă pe front, a stat ascuns până la prăbușirea Imperiului, dincolo de graniță în Regat la vârul lui, avocatul C. Bobeș. Se știe că soldații români erau aspru tratați de ofițerii unguri, puși la cele mai înjositoare corvezi, adesea ținuți nemâncați. Ion Coltofeanu povestește cum după 6 zile de foame, au ieșit noaptea din cazarmă așteptând să fie împușcați de santinele pentru că nu mai suportau foamea.

Speranța cea mare a românilor din zona era intrarea României în război, așteptau ca Legiunea Romana să atace granița cu Austro-Ungaria. Pentru a înăbuși spiritul de unitate al românilor, trebuia sporit aparatul opresiv pentru ca românii să nu înlesnească intrarea armatei române prin trecătorile Carpaților de Curbură. În acest scop, trebuiau anihilate toate acțiunile de cooperare cu românii de peste graniță și menținută teroarea cu orice preț asupra localnicilor.

Guvernul maghiar, trebuia să dovedească și Kaiserului Vilhelm al II-lea, motivul pentru care nu dădea românilor ardeleni revendicările democratice cerute: **„că sunt trădători – românii”** – spunea guvernul maghiar, care urmărea chiar stărpirea fizică a românilor și discreditarea lor față de Germania. Conte Tisza se temea de o alianță a României cu Germania ce ar fi împiedicat planurile de realizare Ungarie Mari (visul lui). Tache Ionescu îl considera pe Tisza „...voința cea mai puternică a Puterilor Centrale și autorul principal al declanșării războiului... cel care a provocat carnagiul universal”¹⁰.

Spre a dovedi trădarea românilor se înscenează o acțiune de spionaj a românilor din Țara Bârsei și din satele buzăiene de la graniță în folosul armatei române. Este atras de serviciile secrete maghiare David Pop – învățător din Hărman, să facă spionaj pentru armata română. Român înflăcărat, dar naiv, David Pop își face o rețea de cules date și informații despre fortificațiile de la graniță (hărți și schițe) prin preoții și învățătorii din Țara Bârsei și satele buzăiene. Între iunie și octombrie 1915, trimite 22 de rapoarte, schițe și hărți despre fortificațiile de la graniță, la adresa indicată de colaboratorii lui. Adresa era

de fapt la Mendel Rafael, serviciul de spionaj Austro-Ungar. Max Ronge – ultimul șef al serviciului de spionaj al Austro – Ungariei, a apreciat ca fiind foarte bună munca lui David Pop, și de mare folos ar fi fost armatei române dacă ajungea acolo. Pe 22 octombrie 1915, sunt arestați toți din rețea, majoritatea preoți și învățători. Printre ei fiind preotul Ioan Coman din Sita Buzăului, preotul Ghe. Neagoviciu Negoiescu din Întorsura Buzăului (poza în anexe) care au fost condamnați la moarte, iar Ioan Modroiu din Vama Buzăului a fost condamnat la temniță grea.

Procesul „trădătorilor români,” spioni a fost un adevărat „proces Dreyfuss” al românilor din Țara Bârsei. Aceștia au cunoscut cele mai grele agresiuni în temnițele de la Cluj, Oradea, Aiud ținute în lanțuri 3 ani, torturați, supuși la diverse umilințe și la un regim de exterminare fizică. „Legați în lanțuri, care le tăia adânc în carne, deținuții erau în fața judeului de instrucție. Interogatoriile erau însoțite de pămui, pumni, ghionturi și alte maltratări. Bieții mucenici se întorceau în celulă cu degetele zdrobite de ciocane, cu picioarele ucise de potcoavele cizmelor jandarmilor, cu răni adânci în piept, în brațe, în spate și plini de sânge cu obrazul umflat și plin de vânătăi, cu unghiile și părul smuls, cu capul plin de cucuie. Pe mulți îi duceau pe sus... și îi aruncau cu înjurături sălbătice în mijlocul celei ca pe niște hoituri¹¹. Curtea Marțială a Tribunalului Militar Cluj, pe 5 martie 1917 îi condamnă pentru înaltă trădare la spânzurătoare¹², pe 9 dintre ei, iar ceilalți 7 la ani grei de temniță. Abia al doilea recurs la Împărat este admis și astfel sunt grațiați, deoarece opinia publică făcea mari presiuni în cazul lor iar în monarhie adia un suflu de crivăț revoluționar. Pe 25 octombrie 1918, prin prăbușirea organelor statului Austro-Ungar, scăpa din temnița și se întorc și preoții noștri buzăieni acasă. Din cauza extenuării din temniță, preotul Ioan Coman din Sita Buzăului la doua săptămâni după venirea acasă, moare.

IV. Românii buzăieni sub teroarea maghiară din timpul războiului cu România (1916-1918)

La intrarea României în război în anul 1916, buzăienii ardeleni duceau de 2 ani greul războiului. Cei mobilizați sub arme se jertfeau pe toate fronturile pentru Imperiu, iar cei rămași acasă erau supuși la numeroase silnicii și corvezi de către armata germano-maghiară cantonată la graniță Memoriile în manuscris

ale lui Ghe. Croială¹³, locuitor în Vama Buzăului, ne prezintă un tablou sumbru al situației locuitorilor după 1914 în timpul războiului. De exemplu: la Vama Buzăului, poștașul, Vasile Drăgan, ce ducea corespondența de la postul de jandarmi din localitate la pichetul de grăniceri din Tabla Buții (la 16 km distanță) a fost luat sub arme, iar sora lui, o copilă de 16 ani – Domnica Drăgan, era obligată să facă slujba de poștaș (prin pădure până la graniță). Când s-a retras din Vama Buzăului armata germano-maghiară (pusă pe fugă de trupele române), la 16 august 1916, această copilă a fost luată cu caii și căruța să-i ducă la Brașov, dar acolo au obligat-o să-i transporte până la Copșa Mică și abia după 6 luni s-a întors acasă, fără cai și căruță.

Armata de ocupație pregătea drumuri, întărituri, săpa tranșee, cu munca forțată a localnicilor. Bărbații fiind pe front, erau concentrați la munca bătrânii, femeile și chiar copii. Bătrânii defrișau și săpau drumurile, iar copii și femeile făceau cărașii sub supravegherea armatei. Memoria locuitorilor pomeneste silnicia cu care tinerele fete Maria Mariș, Elisabeta Ciobanu, și Ileana fiica lui Petre Borcea (ce stătea ascuns prin păduri să nu fie arestat), cărașeau pe „drumul nemțesc” sub supraveghere militară din Vama Buzăului prin Valea Fetii, până la Tabla Buții. Este pomenită adesea situația familiei Sporea Gheorghe (poza în anexe) care era închis, iar soția lui Maria (poza în anexe) cu copilașii (Ion de 8 ani și Gheorghe de 7 ani) și cu servitoarea Susana Banciu în vârstă de 15 ani, sub stare de arest, făceau diverse corvezi și cărașeau echipament militar cu boii și caii. La sfârșit li s-au confiscat caii și boii pentru armată. Așa se pedepsea familia unui român închis, infidel stăpânirii și cu manifestări de român înflăcărat. Răsplata istoriei pentru truda ducerii spre graniță a tunurilor a sosit în data de 16.08.1916, când „tunul cel mare” tras cu 12 perechi de boi a fost distrus de primul proiectil al armatei române, sub Tabla Buții la Vama Buzăului. La fel și bătrânii, femeile și copii din Întorsură și Sita erau duși sub pază la săpat de drumuri și tranșee spre granița de la Crasna – Siriu. Forțați până la epuizare la muncă sub paza armatei: Marina Bobeș, Crăciun Muntean, Petre Banciu, Domnica Bularca, sunt câțiva din cei siliți.

Orice delict minor era transformat într-unul major, politic chiar – antistatal pentru a

menține atmosfera de teroare. Exemplu: pădurarul Gh. Sporea din Vama Buzăului, nevoit să se apere cu arma de niște hoți de lemne, a fost socotit vinovat deoarece hoții erau săcui din Teliu. Slujbașul care a apărut cu prețul vieții lui proprietatea grofului a fost condamnat la 12 ani închisoare, 1907-1918, fiind o provocare și o pedeapsă pentru un român care își făcuse datoria. Sofron Buzea din Vama Buzăului remarcat ca înflăcărat patriot român a fost arestat și închis la Cluj 3 ani. Pentru că și-a exprimat dorința venirii armatei române. S-a întors pe jos și a ajuns până la Zizin, la 16 km de casă, unde, fiind bolnav și epuizat din închisoare a murit și n-am mai ajuns la familie. Alexe Bularca din Întorsura a fost închis la Cluj deoarece a jignit pe jandarmi și autoritățile refuzând să vorbească ungurește.

Politica stăpânirii era de maghiarizare totală a Ardealului, pentru care intenționau chiar stăpânirea fizică a romanilor, vizați în special cei din Țara Bârsei unde intenționau să facă o colonizare masivă de maghiari. Presa vremii evidențiază dureros aceasta politică a guvernului de la Budapesta. Istoricul N. Iorga aduce mărturii zguduitoare la aceste situații. Românii concentrați în război „...cu sutele de mii în războiul menit să le veșnicească apăsarea... au căzut până la jumătate din ei ...au fost inscripționați pe morminte drept maghiari iar pământul rămas de la ei să fie cumpărat de stat și împărțit viitorilor **coloniști unguri**, iar pe văduva săracă, pe băieții orfani, pe tatăl bătrân, îi mână vagabonzi în lume și înfig în brazda tricolorul maghiarimii învingătoare”¹⁴.

În noaptea de 15 spre 16 august 1916, când armata română a atacat trecătorile Carpaților de Curbură, au fost ridicați (din toate satele de pe valea Buzăului...) arestați sub amenințarea cu executarea toți preoții, învățătorii sau alți lideri ai românilor, toți tinerii de la 17 ani și duși la temnițele din Brașov, Cluj, Aiud sau chiar în Pustă. Redăm mai jos câteva exemple din această tragică epopee: pr. I. Dima din Sita Buzăului la 70 de ani, arestat, în 15/28 august 1916 dus între baionete peste 100 km, maltrat și batjocorit și internat la Sopron (15/28 august 1916- 10 mai 1918)¹⁵; farmacistul A. Dima din Sita Buzăului, închis 2 ani la Cluj¹⁶; învățătorul N. Russu și studentul G. Russu, din Sita Buzăului sunt închiși între 15/28 august 1916 – octombrie 1918¹⁷; preotul G. Cerbu din

Întorsura Buzăului dus la Sopron între 15/28 august 1916 – 17 aprilie 1918 (18) și apoi închis la Făgăraș până în noiembrie 1918¹⁸; studentul. A. Neagovici (fiul pr. Gh. Neagovici ce era închis pentru spionaj), este închis între 15/28 august 1916 – noiembrie 1918 (scăpat de la Sopron, este luat cu forța de milițiile lui Bela Kun)¹⁹; frații Ion și Irimie Ticușan din Intorsura Buzăului, sunt închiși între 15/28 august 1916 – octombrie 1918 la Cluj²⁰; preotul David Coman din Vama Buzăului s-a refugiat la Buzău până în februarie 1917. În martie 1918, este arestat și închis la Brașov, Cluj și Sopron²¹.

Cu toate represaliile autorităților, sentimentele de puternică unitate sufletească cu armata română s-au manifestat pretutindeni. Durerea pricinuită de arestările nopții din 15/16 august 1916, este alinată în aceeași zi de 16 august, de intrarea în Depresiune a armatei române ce a pus pe fugă armata germano-maghiară (care nu a mai avut timp să-i execute pe „marii vinovați” – arestații și i-a dus cu ei în temnițe). Victoria armatei române pe Valea Buzăului, pe la Crasna-Siriu a fost favorizată de faptul că regimentul austriac era format în majoritate de români bănățeni, ce s-au lăsat prinși și cei 100 de prizonieri erau „veseli, doar cadetul neamț era trist”²². Pe cealaltă cale de la Tabla Buții, regimentul 8 infanterie Buzău, coborând în Vama Buzăului la o „confruntare dramatică la confluența Buzăului mare cu râul Strâmbu, batalionul 1 „angajează o luptă cu focuri, apoi la baioneta și în sfârșit inamicul baricadându-se în satul Bodzovam (Vama Buzăului) este învâluit și făcut prizonier pierzând 115 soldați morți și 17 răniți, 488 prizonieri din care un maior, 2 locotenenți și un sublocotenent”²³ iar de la români au căzut 2 morți și 4 răniți. Trupele române intră victorioase în localitate, unde au fost primiți cu un entuziasm de nedescris. Au fost aplaudați, ajutați, hrăniți și cazați bine, s-a strigat: **Trăiască România Mare!!!!** și s-au cântat cântece patriotice²⁴.

După retragerea armatei române în octombrie 1916 și revenirea autorităților ungurești, represaliile asupra românilor au fost mult mai dure. Foarte mulți buzăieni au plecat în refugii cu armata română dincolo de graniță pe Valea Buzăului, în Regat pentru a scăpa de agresiunile autorităților și s-au întors la sfârșitul războiului. Au plecat în refugiu la frații români din apropierea graniței, sau chiar mai

departe cu toată familia, cu ce apucau să-și adune în căruțe la repezeală, șiruri nesfârșite de pribegi. Mulți plecau la rude în Regat, cum era cazul familiei Bobeș. Avocatul C. Bobeș din Întorsură, stabilit în Buzău a găzduit pe mulți întorsureni refugiați la proprietatea sa de la Valea Teancului, până la trecerea pericolului.

Au pribegit cei care au reușit să plece; dar mulți au rămas și au înfruntat represaliile.

Toți cei care au fost identificați că au fraternizat cu românii au plătit cu ani de temniță și chiar cu viața unii dintre ei. Redăm câteva exemple a celor ce au pățit: înv. pensionar George Zaharia – pentru că a fost primar între august-octombrie 1916 în timpul administrației românești a fost arestat și internat la Sopron din 16 nov 1916-1917 (poza în anexe)²⁵; preoteasa Maria Ghe. Cerbu soția preotului Ghe. Cerbu (care era întemnițat) fiica preotului Ghe. Neagovici Negoiescu ce era închis în lotul spionilor, a fost închisă în Brașov cu copilul mic, pentru că a manifestat solidaritate cu armata română²⁶; Reveica G. Hosu Bran cu 6 copii a fost închisă la Cluj (15 noiembrie 1916 – 15 iulie 1917) pentru că a strigat: „Trăiască România Mare” și „Bine ați venit!” armatei române²⁷; Marina G. Munteanu n. Boricean născută în 1886 (Scrădoasa) cu 4 copii a fost închisă la Cluj 16 octombrie 1916 – octombrie 1918 pe motiv ca ascuns 2 soldați români²⁸; Valeria A. Munteanu născută Sporea în anul 1893 (Scrădoasa) condamnată 2 ani a stat în pușcărie 1 ½ an (1 octombrie 1916 – mai 1918) pentru ca ascuns 2 soldați români. A rămas șchioapă în urma suferințelor din pușcărie²⁹; Paraschiva Coman n. Todoran născută în 1874, condamnată 2 ani – a stat în pușcăria din Cluj 1 ½ an; după venirea acasă în urma bolii căpătate în pușcărie a murit. Motivul: a ajutat pe soldații români cu mâncare³⁰. Vedem că familii întregi erau închise iar tratamentele de temniță și agresiunile erau din cele mai rele, temnițele ungurești erau renumite în toată Europa.

Familia Sporea din Vama Buzăului:

Ghe. Sporea închis între 1907-1918, la Aiud, Cluj, Sopron (12 ani în urma unei înscenări). Pr. Ioan Sporea închis în perioada august 1916-oct 1918 (fiind directorul școlii din Feldioara – Brașov). La ieșirea din temniță în semn de prețuire pentru „suferințele lui, cât și pentru încrederea ce o prezenta este ales Președintele Sfatului Național Roman”³¹ din Feldioara. Având aceasta funcție a făcut parte

din Sfatul Național al Țării Barsei³². Presa vremii relatează cât de înflăcărate erau manifestările patriotice ale preotului Sporea „O vie emoție a stârnit sosirea părintelui I. Sporea în fruntea celor 10 voinici din Feldioara cu steagul național și intonând cântece naționale”³³, la prima ședință a Sfatului Național Roman al Țării Barsei. Valeria Sporea, profesoară în Zărnești, închisă în perioada noiembrie 1916- ianuarie 1917, la Brașov pentru ca a solidarizat cu armata română Costi Sporea, (fratele lor) profesor la Iași a organizat primirea și cazarea refugiaților ardeleni (în special brașoveni), asigurându-le cazarea și masa chiar în casa lui. Deci 3 frații Sporea se jertfeau pentru cauza românească, în afara vetrei natale. Toate măsurile represive ale autorităților au avut efecte inverse, au grăbit prăbușirea aparatului de stat Austro-Ungar.

V. Împlinirea Marelui Ideal

După eșuarea tratatelor de la Arad dintre C.N.R.C și guvernul maghiar privind ruperea Transilvaniei de Ungaria, trebuia să se organizeze rapid Adunarea Națională care să exprime voința poporului de unire cu România. Satele buzăiene ca și toată Transilvania trec la măsuri rapide de organizare a organelor civile și militare în conformitate cu hotărârile C.N.R.C. Oștenii care se întorceau de pe front și cei veniți din temnițe sunt cei mai radicali și curajoși care în fruntea localnicilor acționează rapid, la constituirea, noilor organe românești, pe fondul prăbușirii, structurilor de stat ale imperiului.

În noiembrie 1918, se întorceau de pe front un grup de soldați buzăieni: Victor Lupoi (Brădet), I. Negoț, A. Bobeș, A. Bularca (Întorsura Buzăului), I. Crizbășan (poză în anexe), N. Stroie (Sita Buzăului) și Victor Hermenean (Vama Buzăului – Acriș – poză în anexă), care alungă pe jandarmii unguri, pun stăpânire pe post și asigură paza și ordinea în comună și organizează Garda Națională din localitate. Comunele buzăiene împreună cu Teliu și Mărcuș fac parte din Cercul electoral Sfântu Gheorghe I comitatul Trei Scaune. La 12/25 noiembrie 1918 se ține la Întorsura Buzăului adunarea electorală. Analiza documentelor ne prezintă modul democratic în care s-au ales conducătorii ședințelor, membrii în Consiliul Național local (denumire existentă în procesele verbale ale adunărilor) „notarii” de ședință, votul delegaților la Adunarea

Națională Română întărit cu Credenționale pentru a exprima voința unanimă (copii în anexe)³⁴. Studiul înscrisurilor dovedește gradul de pregătire civică și juridică al liderilor buzăieni: se ține adunare publică, se încheie proces verbal, se alege Președintele adunării: Dl. George Negoescu, preotul care abia scăpase din temnița unde fusese condamnat la moarte în lotul spionilor. Se aleg și notarii de ședință: Alekse Zbarcea (poza în anexe) și Iosif Bobeș.

Președintele citește în fața adunării ordinul de la Consiliul Central Național Român prin care se „ordonă” alegerea urgentă a 5 delegați (pentru cele 5 comune ale Cercului electoral) la Adunarea Națională Română care se va ține în viitorul apropiat. Pentru a asigura corectitudinea votului se propune alegerea și a 2 bărbați de încredere (supraveghetori): Vasile Ola și George Hermelean. Adunarea prin vot unanim a ales ca delegații lor la Adunarea Națională pe cei mai vrednici și curajoși care au rămas înscriși în **cartea neamului**.

Nicolae Cristea – pentru Sita Buzăului (poză în anexă); **George Cerbu** preot – pentru Întorsura Buzăului; **Ion Modroiu** preot – pentru Vama Buzăului; **George Nistor** – pentru Teliu; **Xenofon Comsa** – pentru Mărcuș.

Președintele Adunării declară pe cei aleși ca delegați ai cercului „îndreptățiți și îndatorați a lua parte cu vot decisiv în Marea Adunarea Națională Română, care se v-a convoca din partea Consiliului Central Național Român” și anunță că vor fi întăriți cu Credenționale. Copii ale proceselor verbale trebuiau trimise la Consiliul Național al Comitatului și la Consiliul Central Național Român. Procesul – verbal a fost semnat de președintele adunării electorale George Neagoviciu Negoescu, de notarii adunării Alekse Zbarcea și Iosif Bobeș și de 20 de bărbați de încredere, reprezentanți ai celor 5 comune. (copia procesului – verbal este redată mai sus). Tot în ziua de 12/25 noiembrie 1918, la sfârșitul adunării se încheie încă un proces verbal de înmânare a Credenționalelor delegaților aleși.

Procesul-verbal nominalizează delegații care „sunt prin aceasta autorizați a lua parte prin vot decisiv la Marea Adunare Națională Română ce se va convoca prin Comitetul Central Național Român, în numele tuturor Românilor din acest cerc electoral și la alte Mari Adunări Naționale Române, cari eventual o să mai fie convocat în decursul anului

acestui ori în anul următor și a contribui cu votul lor decidera asupra sorții viitoare a neamului românesc din Transilvania, Ungaria și Bănatul Timișan”³⁵. Acest proces verbal este semnat de președintele Adunării, notarii, cei doi bărbați de încredere aleși și de bărbații de încredere din comune și la final se aplică sigiliul Adunării. Procesele verbale de la Întorsura Buzăului se referă doar la alegerea delegaților la Adunarea Națională, la întărirea lor cu documente pentru înălțătoria lor misiune. Documentele cu componența Consiliului Național Local și a Gărzii Naționale din Întorsura Buzăului și celelalte localități din Buzăul Ardelean au fost descoperite recent de Ioan Lăcătușu în fondurile Arhivelor Naționale Covasna.

Deși puține documentele existente sunt edificatoare asupra puternicului avânt popular și a maturizării civice – democratice a liderilor și a locuitorilor acestor comune. Aceștia se conformau cu simț de răspundere asupra ordinelor primite de la Consiliul Național Român Central, acționând după normele administrative protocolare ale timpului. Respecta aceste norme, dar asigură și caracterul democratic al acțiunilor prin consultarea locuitorilor în adunări populare și aleg prin vot organele de conducere ale adunărilor electorale și delegații la Adunarea Națională.

Acest caracter democratic din comunele buzăiene este pus în evidență și mai pregnant în documentele de la Sita Buzăului. La 14/28 noiembrie 1918³⁶, în Sita Buzăului se ține o adunare populară care exprimă adeziunea pentru votul dat în 12 noiembrie la Întorsura lui Nicolae Cristea ca delegat al lor la Adunarea Națională. Se citește în fața mulțimii Credenționalul exprimat în numele comunei Sita Buzăului. Prin această acțiune se exprimă totala voință și adeziune a sitenilor la Unire – (copie Credențional, în anexe) După citirea Credenționalului în fața mulțimii se întocmesc listele cu subscrieri a celor prezenți, ce dovedește înflăcărea patriotică a oamenilor prin participarea lor masivă. Listele încep cu Ioan Minia –paroh și se încheie după 234 de poziții. În listele de subscrieri se găsesc buncii locuitorilor de azi. Al doilea document din Sita Buzăului, intitulat Protocol din 15 noiembrie 1918 al Comitetului Național³⁷ (conform termenului din Protocol) al comunei se încheie tot în adunare populară, cu liste de subscrieri pentru a dovedi prezența oamenilor.

Caracterul democratic al întregii acțiuni românești este dovedit de acest Protocol, care arată că în Sita Buzăului se constituise Comitetul Național anterior datei de 15 noiembrie. Comitetul Național reprezintă autoritatea locală. În 15 noiembrie 1918, în adunarea obștii Comitetul Național propune și se votează unele măsuri pentru a asigura buna desfășurarea a acțiunii și reușita cauzei lor. În Protocol sunt structurate șase probleme care s-au soluționat prin votul popular:

1. Pr. George Burlea paroh în comuna Barcani fusese ales ca notar doar pentru prima ședință (probabil la constituirea Comitetului Național) Comitetul propune alegerea unui nou notar ordinar, (permanent) al Comitetului Național. Se alege cu unanimitate notar George I Russu. 2. Se propune „la ordinea zilei alegerea de alt președinte din cauză că fostul președinte parohul Ioan Coman a repausat” (a murit). În Aclamații s-a ales noul președinte învățătorul Nicolae Russu. 3. La ședința din 15 noiembrie s-au prezentat și locuitori ce nu mai aparțineau comunei Sita, dar după vechea împărțire în cercuri de recrutare, aparținuseră (cercul 4), aceștia au cerut să fie primiți alături de siteni, care i-au acceptat „cu multă bucurie în sânul lor”³⁸ pentru a-și exprima și ei adevăratele sentimente la marile evenimente. 4. La adunarea electorală din Întorsura Buzăului din 12 noiembrie 1918, nu a fost nici un membru de încredere de la Sita. (spune Protocolul). Pentru a întări poziția celui votat la Întorsura Buzăului, Nicolae Cristea (poza în anexe), Dumitru Bobeș propune ca pe lângă Nicolae Cristea să meargă și învățătorul Nicolae Russu (poza în anexă). Propunerea se votează în unanimitate. 5. Se propune și se votează completarea Consiliului Național la 22 de membri cu alți 7 noi: „Dumitru Bobeș, Nicolae Al. Cristea, Dionisie Vancea, Alexe Tohanean, Erodion Floroian, George Al. Tohanean, Nicoleta N. Muntean”³⁹ posibili reprezentanți ai noului grup alipit. 6. Președintele Nicolae Russu a propus o „listă benevolă pentru cumpărarea unui steag național și pentru emblemele gardiștilor”⁴⁰. Ședința acceptă și se strâng 252 de coroane. Colectarea a fost în sarcina notarului George Russu⁴¹.

Protocolul se verifică de către liderii lor și se semnează, parafându-se cu sigiliul de către Președinte, George Russu, Dumitru Bobeș și Ion Păță. Urmează listele cu subscrieri „149 de nume”. Protocolul de la Sita din 15

noiembrie 1918 este deosebit de valoros prin informațiile pe care ni le da și anume faptul că era constituit Comitetul Național, că i se adaugă noi membri proporțional cu numărul locuitorilor și dă numele celor 7 aleși. Tot din Protocol aflăm și de existența Gărzii Naționale pentru care Comitetul este preocupat să le procure un steag național și embleme cu însemne naționale românești. Documentele analizate mai sus atestă cu tărie caracterul democratic al tuturor hotărârilor luate în adunări publice pentru realizarea României Mari. Doar la Sita Buzăului avem mai multe documente edificatoare expuse mai sus.

Nu dispunem de documente mai ample pentru comuna Întorsura Buzăului ci doar de două Procese-Verbale de la adunarea electorală unde s-au votat delegații comunelor buzăiene, Teliu și Mărcuș pentru Marea Adunare Națională. Nu avem nici un document de la comuna Vama Buzăului (care încă nu avea administrație proprie). Delegatul Vămii, Preotul Ioan Modroiu a fost votat în adunarea electorală din Întorsura. Probabil că la respectiva adunare au fost și vămășeni, ceea ce dovedește legătura între comunele Buzăiene. Nu știm în ce context a fost delegat Ghe. Baba, (poza în anexe) viitorul primar al comunei, pe lângă Ioan Modroiu la Adunarea Națională de la Alba Iulia, se știe din memoria locuitorilor, ca a fost și este prezent în documentele muzeului Unirii ca reprezentant al locuitorilor din Vamă.

Nu avem documente nici de la comuna Barcani. Probabil că locuitorii au participat în comun cu cei din celelalte două comune vecine, Întorsura și Sita Buzăului. Preotul George Burlea din Barcani a fost ales notarul primei Adunării Populare din Sita Buzăului în data de 14 noiembrie 1918. Credem că atât Consiliul Național local cât și celelalte autorități alese la Sita îi reprezentau și pe locuitorii din Barcani. Iar la adunarea electorală de la Întorsura Buzăului, găsim pe Cristofor Purecel (bărbat de încredere, poza în anexe) pentru comuna Barcani, ceea ce dovedește acțiunea comună a celor două localități. Credem că ulterior a fost delegat Cristofor Purecel din partea comunei Barcani ca să participe împreună cu ceilalți delegați ai comunelor buzăiene, la Ad. Națională de la Alba Iulia, fără a avea și drept de vot prin Credențional.

Izvoarele studiate ca și consemnarea unor marturii a participanților sau urmașilor la

evenimente dovedesc efervescența revoluționară și hotărârea de granit a buzăienilor ardeleni de a șterge granița de pe Carpați. Despre puternica dorința de unire și puternica unitate a lor ne vorbesc și faptele celor plecați din, satele buzăiene dar care nu au uitat amarul celor de acasă chiar dacă ei trăiau în România liberă. Exemple ne-au oferit unii lideri de mai sus ca C. Bobeș, avocatul care din afara graniței a ajutat în toate situațiile grele pe ardeleni lui și-n timp de pace și-n vremea războiului. Profesorul C. Sporea alături de prințesa Olga Sturdza în cazarea refugiaților la Iași, iar după război din însărcinarea Consiliului Dirigent al Transilvaniei vine în Ardealul natal și deschide prima școală normală românească (de învățători) la Deva.

Mare merit au și după Unire liderii buzăienilor care au trudit la propășirea a țării întregite. Împlinirea visului milenar era profund trăit de toți locuitorii din satele buzăiene

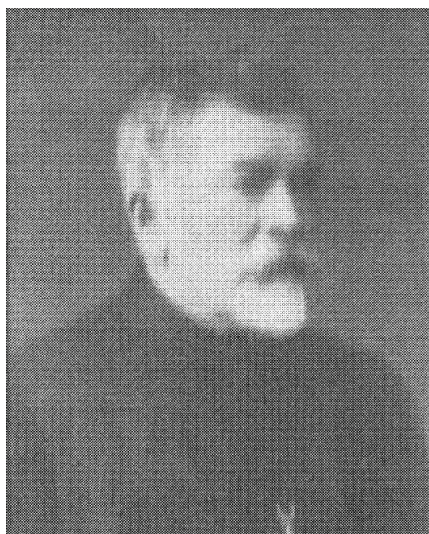
încât uitaseră durerile și rănilor provocate de război și o duceau în petreceri pline de exaltare patriotică. Nu-și mai plângeau morții și binecuvântau momentul încheierii României Mari. În ziua de 1 Decembrie în toate satele buzăiene locuitorii s-au strâns în adunări populare cu toată suflarea, unde liderii le cuvântau cu mult entuziasm patriotic despre măreția momentului. În biserici s-a strâns la chemarea prelungă a clopotului ascultând slujba de mulțumire pentru mântuirea neamului și înălțând rugă pentru VEȘNICIREA MONENTULUI. Foștii dezertori, pușcăriși, medici, învățători, preoți, țărani, comercianți sunt acum în fruntea acțiunilor de constituirea a organelor de stat (locale sau centrale), administrative politice și culturale ale țării. Strădaniile tuturor acum se îndreaptă spre a consolida întregirea țării, pentru a împlini și dăinui formula de salut a zilei de **1 Decembrie: UNIRE PE VECIE!!!**

Corina SPOREA-BĂRĂGAN

Note – Notes

1. Corina Sporea, *Documente inedite care reflectă activitatea lui G. Barițiu pusă în slujba țărânimii, din Țara Bârsei și împrejurimi între anii 1850-1855*, în Cumidava, VI, 1973, p. 110
2. Ioan Lăcătușu, *Documente privind relațiile dintre Transilvania și Moldova cu referire la scaunul Trei Scaune și Ținutul Bacăului*, în Acta Bacoviensis, nr. III, 2008, p. 59-84
3. Constantin Sporea, *Memorii*, Editura Timpul, Iași, 2000, p. 45-46.
4. Constantin Sporea, *op.cit.*, p. 51.
5. *Unirea Transilvani cu România*, Editura Pol., 1972. p. 437-440.
6. *Idem.*
7. *Idem.*
8. Nicolae Dragan, *Manuscris: Marturii din primul război mondial*
9. I. Vlad, *Brașovul și Marea Unire*, Editura Dacia Europa Nova, 1996, p. 50.
10. I. Vlad, *op.cit.*, p. 53.
11. *Ibidem*, p. 54.
12. *Ibidem*, p. 55.
13. Ghe. Croială, *Manuscris, Mărturii despre primul război*
14. N. Iorga, *Voința obștii românești*, Editura Militară, București, 1983, p. 48.
15. I. Vlad, *op.cit.*, p. 131.
16. *Ibidem*, p. 101.
17. *Idem.*
18. *Ibidem*, p. 132.
19. *Ibidem*, p. 101.
20. *Idem.*
21. *Ibidem*, p. 132.
22. *Ibidem*, p. 92.
23. Traian Cepoiu, *Campaniile militare din Tabla Buții 1916*
24. *Din memoria localnicilor.*
25. E. Micu, *Depresiunea Întorsurii Buzăului*, Editura Cartea Română, 1947, p. 62.
26. E. Micu, *op.cit.*, p. 62.
27. *Idem.*
28. *Idem.*
29. *Idem.*
30. *Idem.*
31. Luminița Cornea, *Cuvântul nou*, nr. 5491 din 17.09.2009
32. I. Vlad, *Românismul brașovenilor. Documente*, Editura Transilvania Expres, Brașov, 1988, p. 262.
33. *Ibidem*, p. 265.
34. *Documentele Unirii*, vol. IX, Tom. III, p. 862-863.
35. *Ibidem*, p. 864, 866, 868, 870, 872.
36. *Ibidem*, vol. IX, Tom. VI, p. 665, 669, 671.
37. *Ibidem*, vol. IX, Tom. III, p. 874 -878, 880.
38. *Ibidem*, vol. IX, Copie Protocol
39. *Ibidem*, Anexe cu listele de subscrieri de la Adunările Populare
40. *Ibidem*
41. *Ibidem*

Anexă

Preot G. NEGOCESCU
Prez. Ad. Elect. Înt. Buz. 1918

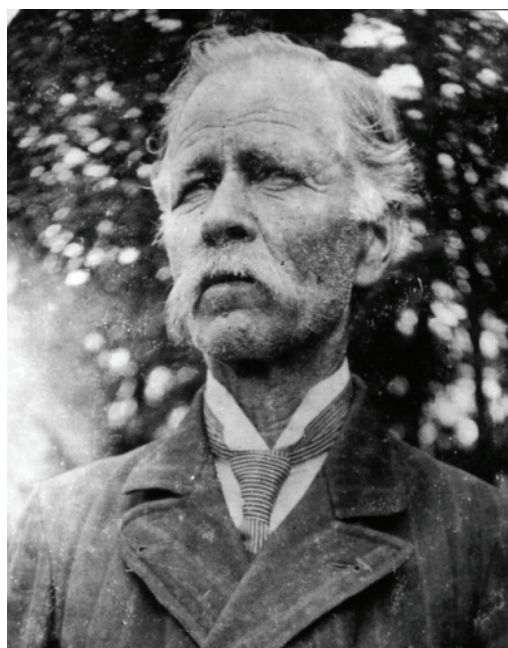
ION COLTOFEAN
Prizonier la ruși, la Harkov

VASILE OLA
Bărbat de încredere Ad. Elect. Înt. Buz.

IONICĂ NEGOT
Victimă a represaliilor maghiare

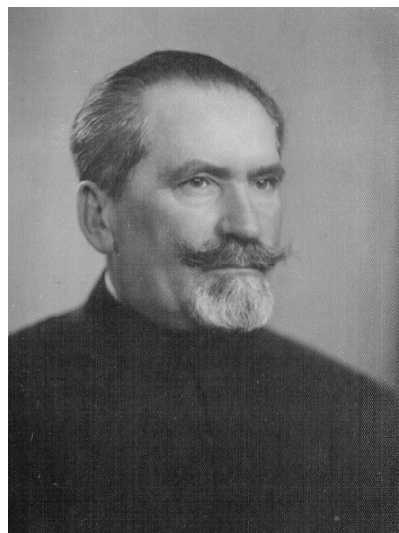
Înv. GHE. ZAHARIA
Primar aug.-oct. 1916 Înt. Buzăului

ALEXE ZBARCEA
Notar Ad. Elect. Înt. Buz. 1918

Preot DAVID COMAN în Vama Buzăului
Deținut 1917-1918

Preot IOAN MODROIU în Vama Buzăului
Delegat la Alba Iulia

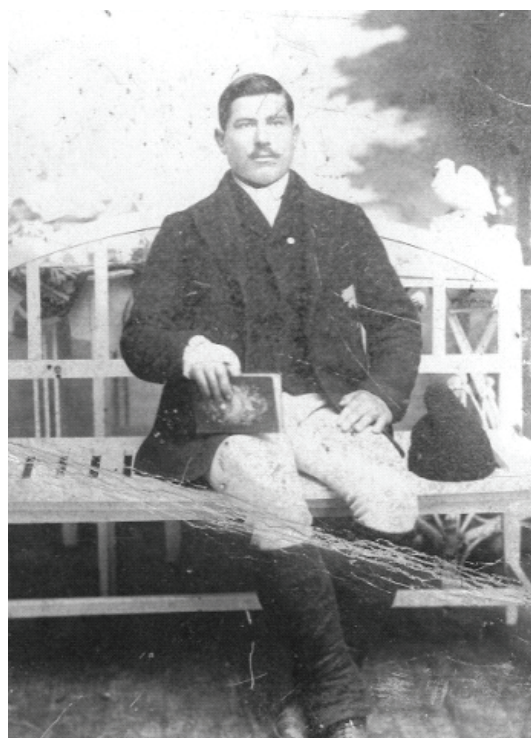
CRISTOFOR PURECEL
Reprez. Com. Barcani la Alba Iulia

VICTOR HERMENEAN din Vama Buzăului
Implicat în formarea Gărzilor Naționale locale

Înv. NICOLAE RUSSU
Delegat com. Sita Buz. la Alba Iulia

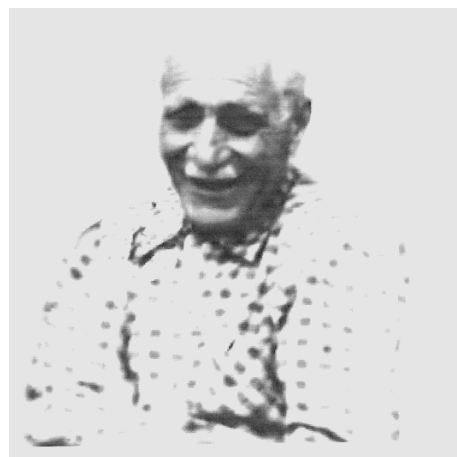
NICOLAE CRISTEA
Delegatul com. Sita Buz. la Alba Iulia

ION CRIZBĂȘAN
Implicat în formarea Gărzilor Naționale
în Întorsura și Sita Buzăului

GHEORGHE BABA
Delegat al com. Vama Buz. la Alba Iulia

COSTICĂ IONESCU
Victimă a agresiunilor maghiare

CONSTANTIN SPOREA
Implicat în ajutorarea refugiaților la Iași

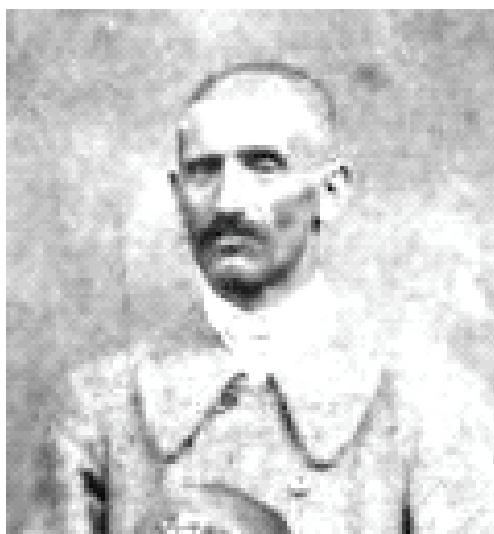
Pr. IOAN SPOREA
Preș. Sfat Nat. Român din Feldioara

NICOLAE DRĂGAN
Cond. grup dezertori din Vama Buzăului 1915

Prof. VALERIA SPOREA
Arestată oct. 1916 – feb. 1917

GHE. SPOREA
Deținut 1907-1918

MARIA SPOREA
Victimă a agresiunilor autorităților maghiare

863

1918, noiembrie 12/[25], Întorsura Buzău (cercul electoral Sfintu Gheorghe)

Proces-verbal

luat în adunarea electorală a cercului electoral [Sfintu Gheorghe] [1] din comitatul Trei Scaune, ținută în 12 Novembre 1918 la Intorsura Buzău.

Prezident: Dl. George Negoescu. Notari: Dl. Alexe Zbarcea, Dl. Iosif Babeș

Prezidentul dă cetire ordinului venit dela Consiliul Central Național Român prin care se ordonă alegerea urgentă alor 5 delegați în Marea Adunare

[1] Azi în jud. Covasna.

Doc. Inchei Vol IV - 412
Covasna 12/11/18 9/898

Națională Română care va fi convocată în scurt timp. Constată că publicarea alegerii de azi s-a vestit de cu vreme în toate comunele din cerc. Salută pe alegătorii prezenți și îi provoacă să numească 2 bărbați de încredere.

Se numesc de atari prin aclamare dnii Vasile Ola și George Hermelean. Prezidentul deschide votarea, care decurgind în ordine, pe baza scrutinului făcut de biroul adunării se constată că unanimitatea voturilor au întrunit dnii: Dl. Nicolae Cristea din Sita Buzău, Dl. George Cerbu din Intorsura Buzău, Dl. Ion Modroiu din Vama Buzău, Dl. George Nistor din Telii [1] Xenofon Comșa din [Mărcuș] [2]

Ca urmare prezidiul declară pe dnii: Nicolae Cristea, George Cerbu, Ion Modroiu, George Nistor, Xenofon Comșa

aleși din partea Românilor din acest cerc cu vot universal ca delegați ai cercului electoral îndreptățiți și îndatorați a lua parte cu vot decisiv în Marea Adunare Națională Română, care se va convoca din partea Consiliului Central Național Român încă în decursul acestui an și la Adunările cari eventual le va convoca în decursul anului următor.

Prezidiul dispune ca în urma acestei enunțări prezidiali aleși deputați să fie provăzuți cu credenționale, iar o parie a acestui proces verbal să se trimită imediat Consiliului Central Național Român.

Spre știre Despre-ce luându-se acest proces verbal în 2 parii, dintre care unul se va păstra la Consiliul Național Român din fruntea comitatului, actul de alegere se încheie la orele 2 1/2 după-masă. D.c.m.s.

George Neagoiciu Negoescu
prezidentul adunării electorale

Alecse Zbarcea
Iosif Babeș
notarii adunării electorale

Iosif Banciu, Alecse Boriczan, Ioan A. Bularca, Alexe I. Filip, Ion Hermenean, George Juga, George Găitan, Donese Teoc, Ion George Nistor, Ioan Vereguț, Ion Găitan, Cristofor Păreșel, Vasile Neagoie, Neculai Bularca, Alexe Găitan, Dumitru Luca, Cozma Florea, Neculai Găitan, bărbați de încredere din comunele cercului.
Vasile Ola, George Hermelean, ca bărbați de încredere aleși.

■ Tom III, p. 862—863; vezi facsimilele fig. 2006—2007.

864

1918, noiembrie 12/[25], Întorsur Buzău, Cercul electoral Sfintu Gheorghe

Credențional

Subsemnații adevărim, că în cercul electoral al [Sfintu Gheorghe] [3] din comitatul Trei scaune s-au ales azi ca delegați ai acestui cerc electoral

dni: Ioan Modroiu, preot, în Vama Buzău, George Cerbu, preot în Intor Buzău, Nicolae Cristea în Sita Buzău, George Nistor în Teliu, și Xer Comșa în Marcoș cu unanimitate.

Drept-ce susnumiții delegați sunt prin aceasta autorizați a lua part vot decisiv la Marea Adunare Națională Română ce se va convoca prin Com Central Național Român, în numele tuturor Românilor din acest cerc elect și la alte Mari Adunări Naționale Române, cari eventual o să mai fie convo în decursul anului acestuia ori în anul următor și a contribui cu votul la decidera asupra sorții viitoare a neamului românesc din Transilvania, Ung și Bănatul Timișan.

Dat din colegiul electoral al cercului electoral Sfintu Gheorghe ținut ziua de 12 Noemvrie 1918.

George Neagoviciu Negoescu
prezident

Alecse Zba
Iosif B
no

George Hermeleian, Vasile Ola, bărbați de încredere din comuna.
Sigiliu

Tom III, p. 864, 866, 868, 870, 872 (cinci exemplare); vezi înscinului fig. 2008.

1918, noiembrie 14/27, Sita Buzău

Hotărîrea noastră

Obștea poporului român din comuna Sita-Buzău [1], din îndemn propriu și fără nici o silă sau ademenire din vre-o parte, dă la iveală dorința ferbinte, ce însuflețește inima fiecărui Român, și declară că voința sa nestrămutată este:

Vom să fim alăturați, împreună cu teritoriile românești din Ardeal, Bănat, Ungaria și Maramurăș, la Regatul României, sub stăpânirea Majestății Sale, Regelui Ferdinand I.

În această hotărîre a noastră așternem tot ce au dorit strămoșii noștri, tot ce ne încălzește pe noi, cei de față, și tot ce va înălța pururea pe fiii și nepoții noștri.

Așa să ne ajute Dumnezeu!

Sita Buzău 14/27 Noemvrie 1918

(Locul și data)

Subscrierile:

Ioan Minia paroh,
Alecse N. Murea
Ion N. Bobeși
George Prundar
Dumitru Bobeși
+ Neculai N. Popica
+ Neculai A. Cristea
George Neagovici
George Popica
Eugene Stoica

George Mariș
Ion Tohonian
Ioan Boricsan
Ion Dinu Muntean
Vasile Murea
Gheorghe A. Mariș
Alicsandru Cristea
George D. Vancea
Ioan D. Vancea
Nicolae Rusu
Iosiv I. Bancsu
Neculai R. Cristea

George I. Russu
Alecse Tohonian senior
Erodion D. Florioan
Gheorghe Russu
Dionisie Vancea
Alecse Borician
Neculai N. Munteanu
Ioan A. Mariș
Ion Pața
Neculai Olariu
Jacob N. Todor
George A. Tohănian

1918, noiembrie 15/[28], Sita Buzău (cercul electoral Sfintu Gheorghiu)

Protocol

luat în Sitabuzău [În ziua de 15 Noemvrie 1918.

La ziua de astăzi fiind comitetul național al comunei Sitabuzău adunat în casa locuitorului Nicolae Russu învățător pensionat, a luat următorul protocol

1. Deoarece părintele George Burlea a fost ales numai pentru ședința primă ca notar, comitetul propune alegerea unui notar ordinar al „Comitetului național”.

Ad. 1. Ședința alege cu unanimitate de notar pe George I. Russu.

2. Se pune la ordinea zilei alegerea de alt președinte, din cauza că fostul președinte, parohul Ioan Coman a repauzat.

Ad. 2. Cu aclamațiune se alege de președinte nou învățătorul Nicolae Russu.

3. Prezintăndu-se la ședință mai mulți după împărțirea cea veche din cercul al IV-lea, își arată dorința ca să se alipească tot la comuna Sitabuzău, conform împărțirii vechi.

Ad. 3. Ședința decide că cu cea mai mare plăcere îi primește în sinul lor.

4. Deoarece din comuna Sita Buzău nu au fost prezenți nici un membru de încredere la ședința ținută la Intorsura Buzăului, locuitorul Dumitru Babeș aduce propunerea ca la adunarea generală din Alba Iulia să meargă și învățătorul Nicolae Russu pe lângă cel ales.

Ad. 4. Ședința primește cu unanimitate propunerea locuitorului Dumitru Bobeș.

5. Se propune completarea consiliului național la 22 de membri.

Ad. 5. Se aleg membri noi în consiliul național Dumitru Bobeș, Nicolae Al. Cristea, Dionise Vancea, Alexe Tohanean, Erodion Floroian, George Al. Tohanean, Nicolae N. Muntean.

6. Președintele a adus propunerea ca să se facă o listă benevolă pentru cumpărarea unui steag național și pentru emblemele gardiștilor, făcând începutul cu 20 coroane.

Ad. 6. Ședința privește unanim propunerea și spre cea mai mare mulțumire înainte de încheierea acestui protocol s-a încasat suma de 252 coroane. Cu colectarea s-a însărcinat notarul comitetului.

Pentru verificarea protocolului: Dumitru Bobeș, Dionise Vancea, Nicolae Popica, Ioan Păța, Nicolae Cristea.

Nemaifiind nimica la ordinea zilei de pertractat, protocolul se încheie și subscris.

D.c.s.

George Russu

notar.

Sigiliu

[Scrierile]

Alexe Kr. Muntean

Nicolae G. Lăutar

Ioan N. Lăutar

Petrea Stroe

Neculai Stroe

Ioan Popica

George Neagoziei

Cristofor Mitrofan

Alexe Ardelean

George Ardelean

Ion Ardelean

Alexe Dragomir

Dinu Boles

Viktor Boles

Ioan G. Banciu

Silvestru Banciu

Iosif I. Banciu

Ion Stroe

Ioan V. Banciu

Alexandru I. Banciu

Neculaie I. Banciu

Wasiile Banciu

Alexandru Ion Bancsiu

Constantin Bancsiu

Iosiv Iosiv Bancsiu

Ion Ion Stroe

Andrei Bancsiu

Iosiv George D. Bancsiu

Ioan Iosiv G. Bancsiu

George Iosiv Banciu

Iosiv Todor

Gyorgy I. Todor

Neculai Iosiv Todor

Ioan Iosiv Todor

Alexandru Todor

Ioan Todor Morar

Ioan I. Todor Morar

Ioan Morar

Ioan I. Morar

Neculai Luca

George Luca

Ion Dinu Popica

Ion Ion Popica

George Ion Popica

Neculai Ion Popica

Vasile Ion Popica

Ion I.I. Morar

George I.I. Morar

Vasile Morar

George Morar

George Morar

Alexandra Morar

Andrei Moraru

Ion Dinu Floroian

Ion Ion Floroian

Ioan A. Dariu

Neculai Ion Morar

Dinu Ion Popica

Alexe Dinu Popica

Dinu Popica

Alexe popica

Alexe Stroe

Gheorghe Bularca temuric

Neculai Bularca tremurici

Alexe C. Muntean

Neculai Todor morariu

Ion C. Muntean

Dumitru Floroian

Neculai Bularca bătrănu

Dinu Mitrofan

Ion Aldia

Ion D. Aldia

Ion Celemen

Ioan C. Kelemen

Ion Neculai Celemen

Alexe Neculai Celemen

Ioan Neculai Gulea

Samuil Benedic

Dumitru Bobeș

Ioan Păța

Constantin D. Banciu

Neculai Stroiă

Neculai N. Stroiă

Alexe N. Stroiă

Gyorgye Iene

Neculai Dima

Ioan M. Dima

Ioan Zărnescu

Ioan Cristea

Neculai Zernescu

Neculai Toma

Alexe Dima

Alexandra Toma

Neculai N. Toma

Gheorghe Olar

Neculai V. Olariu

Alexe Corbu

Alexe Olar

Gheorghe Nagyu

George Bularca

Ioan D. Darie

Ioan Mocan

Alexe Sandor Morari

George D. Tohanean

George Hosu

Dinu Banciu

Ion I. Tohanean

Alexe Hosu

Ion I. Tohanean

George I. Tohanean

Cristofor Tohanean

+ Ioan Muntean Corbu

+ George Muntean Corbu

+ Vasile Muntean Corbu

+ Ioan I. Muntean Corbu

+ Iosiv Muntean Corbu

+ George Muntean Corbu

+ Milian Muntean Corbu

Activitatea Episcopului Justinian Teculescu pentru realizarea și consolidarea Marii Uniri

Cuvinte cheie: Episcopul Justinian Teculescu, Transilvania, Marea Unire, 1918

Key words: Bishop Justinian Teculescu, Transylvania, Great Union, 1918

Abstract

Arrived in Alba Iulia, as an Orthodox archpriest, in which he activated within 1901-1921, Ioan Teculescu, former bishop Teculescu Justinian, got involved in the clerical and cultural life of these lands. He supported the functioning of religious schools in Romanian, the ASTRA Association activity and the Society's activity for Romanian theater fund, being as well a constant contributor to the publication "Romanian Telegraph". In the known historic context, in October 22 / 4 November 1918 in Alba Iulia Romanian a National Committee was created, with Orthodox archpriest Teculescu Justinian as president, in whose hands returned the duty to organize the National Assembly, from December 1, 1918, Alba Iulia.

After entering monasticism, in April 9 1923, Justinian Teculescu was enthroned as Bishop of the Romanian Army in the cathedral of Coronation, and in December 1924, he was elected Bishop of "Cetatea Albă" and Ismail, where he grazed until he passed into eternity at 16 July 1932, when he was buried in his hometown, Covasna.

Ioan Teculescu s-a născut pe data de 1 noiembrie 1865 în comuna Voinești – Covasna într-o familie de oieri. Tatăl lui se numea Matei Teacă, iar mama Paraschiva, născută Popică. Nașă i-a fost Ana Coșneanu. El era primul din cei zece copii ai familiei. După terminarea celor patru clase primare a fost remarcat de unchiul său, arhimandritul Gherasim, fost stareț al mănăstirii Predeal. Cu ajutorul acestuia, tânărul învățăcel va studia la celebrul liceu „Andrei Șaguna” din Brașov, ca apoi să se înscrie la Institutul Teologic din Sibiu.

Mitropolia Ortodoxă a Transilvaniei l-a propus pentru o bursă în străinătate, dar se vede nevoit să renunțe, din lipsa resurselor materiale, căci protectorul său murise. De aceea își începe activitatea ca învățător la școala confesională din Râșnov, localitate de lângă Brașov. Aici a funcționat timp de trei ani. În anul 1894 primește taina preoției, fiind hirotonisit ca slujitor al Altarului, în aceeași localitate. Șapte ani mai târziu, la 1901 va fi desemnat protoiereu de Alba Iulia¹.

În 20 septembrie 1899. mitropolitul ortodox al Transilvaniei, Ioan Metianu, originar din Râșnov, a făcut o vizită în localitatea natală. Cu acest prilej, părintele Teculescu a adresat înaltului ierarh frumoase cuvinte de bun sos: „Patruzeci și doi de ani împlinitu-s-au Înalt Prea Sfințite Stăpâne în primăvara anului acestuia, de când ai plecat din această comună, după ce, timp de trei ani și jumătate

împarte ai fost cu prisos talanții prea înțeleptelor povețe și învățături printre poporul acestei parohii, în care mai întâi ți-ai început ca preot nepilduita activitate în via Domnului”. Vorbitorul exprima satisfacția prilejuită de revenirea Mitropolitului Ioan Metianu pe meleagurile natale arătând: „Și acum te-ai întors, iată, ca adevărat și desăvârșit stăpân spre a lua socoteala acestui credincios popor. (...) Eu tot ceea ce știu, tot ceea ce simt la sfârșitul priveliștii mărețe de astăzi este că mulțumire profundă și din toată inima se cuvine să aduc în numele întregului popor pentru dragostea multă și mărirea adevărat părintească ce ați avut de a-l cerceta în propria lui comună, în propria lui casă de rugăciune”. Ioan Teculescu arăta mai departe că: „Mulți bătrâni cu plete albe care – acum în toamnă vor fi 46 de ani – te-au întâmpinat ca paroh al acestei sfinte biserici, au lăcrimat astăzi, învrednicindu-se a te vedea ca arhiereu, prea frumos împodobit. Dar nu lacrimi de durere au vărsat, ci nu? ci lacrimi doveditoare de adâncă mângâiere și de dulce satisfacțiune”².

Ajuns la Alba Iulia, Ioan Teculescu s-a implicat în viața bisericească și culturală a acestor meleaguri. La 10 martie 1903, el a rostit o frumoasă predică cu ocazia sfințirii bisericii din localitatea Geoagiu de Sus. Vorbitorul a subliniat faptul că vechea biserică s-a năruit an de an. În schimb, zidurile tinere „se ridicau tot mai sus și mai sus”, ele se

înnoiau, iar biserica înflorește „până când gătită și frumos împodobită o văzurăți mai în urmă, schimbată din maică bătrână, în tânără mireasă, plină de viață, plină de strălucire”. Ioan Teculescu elogia activitatea enoriașilor: „Da, bucurie și mângâiere ați simțit, căci în drept ați fost la aceasta, când ați ajuns la săvârșirea unei lucrări, pe cât de sfinte, pe atât de frumoase, iar acea bucurie și mândrie îndoit și întreit trebuie să o simțiți și astăzi”³.

Altă reușită predică a prezentat enoriașilor în anul următor, pe data de 8 noiembrie 1904, cu ocazia sfințirii bisericii din comuna Stremți. Cu această ocazie, protopopul de Alba a tras un semnal de alarmă, deoarece timpurile sunt grele „legea și credința strămoșească sunt în pericol” observându-se „o răcire a credinței”. Oratorul a subliniat însă că „la voi, credința este caldă și este vie, căci a lucrat, iată, acest frumos locaș, a cărui vedere revarsă mângâiere în sufletele tuturor care sunt de același neam și de aceeași lege cu voi”. Ioan Teculescu făcea apoi o incursiune în istoria creștinismului. El elogia pe împăratul Constantin cel Mare „sfânt cinstit și laudat de toată creștinătatea” El aducea în discuție faptele de vitejie ale „neîntrecutului viteaz voievod al Moldovei, Ștefan cel Mare” dar și opera culturală a domnului muntean Neagoe Basarab, ctitor al „frumoasei mănăstiri a Argeșului”. Protopopul nu-l uita nici pe „Ioan Corvin Huniade, român de neam care și-a însemnat biruințele lui mari împotriva păgânilor turci (...) ridicând biserici, cum este, iată, aici la Sântimbru, apoi în cetatea Bălgradului”⁴.

Ioan Teculescu a participat la o serie de adunări preoțești. La 10 noiembrie 1905 el a fost prezent la adunarea ținută în orașul Alba Iulia. Cu acest prilej a rostit o cuvântare în care făcea o comparație între militarii care fac manevre și preoții pe care îi consideră ca ostași ai lui Hristos. Aceștia din urmă trebuie să fie „siguri de izbândă în marea luptă a luminării și a cultivării poporului, în slujba căruia ne aflăm”⁵. Rolul principal îl are preotul. Într-o altă cuvântare rostită la 14 noiembrie 1907, cu prilejul conferinței preoțești de la Alba Iulia, viitorul episcop al armatei arăta că preotul are datoria de a continua să învețe să citească după ce a terminat studiul. „El este și trebuie să fie îndreptătorul, nu numai al credinței, ci și al limbii. Pentru aceasta trebuie însă, ca el să-și aibă mai întâi însușit simțul

ager și corect al vorbirii, care numai prin citire continuă se poate câștiga”⁶.

Tot pe tărâm cultural, Ioan Teculescu s-a remarcat ca un susținător al Societății pentru fond de teatru românesc. El a ținut un mobilizator discurs cu ocazia adunării generale a acestei organizații, desfășurată la Alba Iulia în ziua de 20 septembrie 1909. Vorbitorul a salutat cu acest prilej pe cei prezenți și a subliniat importanța deosebită a amintitei societăți culturale, deoarece „pentru noi, românii, teatrul este o necesitate pe cât de importantă, pe atât de urgentă!

Pentru că nu ne putem lipsi și pe mai departe de acea mare școală a lumii care e teatrul și care, deosebit pe noi, așa de mult bine are să ne învețe și de așa multe rele are să ne dezvețe, în traiul nostru atât ca singuratici, cât și ca popor.

Iar în fața acestora putem oare, ilustra adunare, să mai ezităm noi românii, într-o ne ridică teatrul nostru? Se poate oare, când însemnătatea lui e așa de mare, să ne mai lipsim de el? și limba, limba noastră atât de dulce și atât de frumoasă, să nu o înălțăm în sfârșit ca să răsunе și de pe scena de teatru?”⁷ se întreba cu justificat temei preotul cărturar.

Activitatea patriotică, cultural obștească desfășurată cu multă pasiune de Ioan Teculescu era cunoscută în mediile culturale românești, transilvănene. La 14 iunie 1910, Onisifor Ghibu expedia din Siliște o scrisoare profesorului Nicolae Iorga, însoțită de o listă de 26 personalități laice și ecleziastice ardelenе, printre care figurau: Dr. Ioan Lupaș, protopop de Săliște, Ioan Agârbiceanu, preot în Orlat, lângă Sibiu, Dr. Alexandru Bogdan, profesor în Brașov, Dr. Onisifor Ghibu, Ioan Moșe, preot și gazetar în Orăștie, Vasile C. Osvada., Dr. Pompiliu Nistor, medic în Zărnești, Vasile Goldiș, profesor în Arad, Varlam Braniște din Lugoj, Ioan Teculescu, protopop din Alba Iulia, pentru a deveni membrii corespondență ai Ligii Culturale⁸.

În anul 1910, Ioan Teculescu a trecut prin momente foarte grele, ca urmare a morții soției sale. A rămas văduv, având zece copii. S-a călugărit, primind numele de Justinian. Situația era dificilă și pentru românii transilvăneni și bănățeni. Odată cu punerea în aplicare a legilor școlare ale contelui Apponyi, Mitropolia greco-catolică de Blaj a inițiat un fond cultural pentru salvarea instituțiilor de

învățămant confesionale. La 12/25 martie 1910, marele boier filantrop basarabean, Vasile Stroescu a oferit acestui fond 100.000 coroane „din care 10.000 mii trimit prin mandat poștal, iar restul de 90.000 coroane vă voi trimite până în toamnă cel târziu până la 1 decembrie anul curent”⁹. Tot acum, Vasile Stroescu a contribuit la fondul Mitropoliei ortodoxe române de la Sibiu cu 200.000 coroane destinate înființării și susținerii școlilor sătești, iar 16.765 coroane trebuiau să fie folosite pentru deschiderea de cantine școlare, acordarea de manuale, rechizite copiilor nevoiași. Expedierea banilor se va face în felul următor: suma de 165.000 mărci germane, echivalentul a 166.210 coroane austriece erau transferate de la Banca Imperială din Berlin Băncii „Albina” din Sibiu. Tot către banca sibiană urmau să fie dirijate alte 50.555 coroane provenite din contul aflat la Banca franceză *Comptoir National d'Escompte de Paris*. Donatorul cerea ca aceste sume să fie folosite cât mai repede, dar cu multă chibzuință, acolo unde este necesar, „nu să se facă un fond inatacabil”¹⁰.

Vasile Stroescu devenise practic un personaj de legendă. Muți considerau că el nu ar fi existat ca atare, fiind inventat de organele de conducere ale României libere, „spre a-și putea strecura sub vălul lui ajutoarele și subvențiile necesare pentru salvarea instituțiilor culturale și religioase ale fraților subjugăți”¹¹. Alții, în special ardelenii, îl glorificau. În aprilie 1910 preotul protopop Ioan Teculescu a realizat un omagiu marelui mecanat Vasile Stroescu, scris în versuri, care a fost tipărit în paginile ziarului sibian „Telegraful Român”¹².

Ioan Teculescu și-a continuat în aceste condiții dificile activitatea duhovnicească, culturală și obștească. La 31 mai 1914, în Alba Iulia s-a desfășurat o adunare unde au fost prezenți și cei cinci deputați români din Parlamentul de la Budapesta. Părintele Ioan Teculescu a rostit acum un scurt, dar semnificativ discurs. Vorbitorul a subliniat că „Adunarea noastră de astăzi ne oferă un prilej rar de mângâiere și însuflețire. (...) Când vă văd înaintea mea atât de mulți, atât de mândri, voinici și verzi ca stejarul, parcă stau în fața unui codru plin de viață, înaintea căruia mă înclin cu smerenie”. Părintele cărturar Teculescu își continuă vorbirea sa plină de înțelepciune relevând în mod plastic mai

departe: „Adunarea noastră de astăzi să strălucească prin purtarea noastră liniștită și trezire ca o pildă înălțătoare de inimi pentru toate timpurile”. Oratorul încheia cu sinceritate arătând: „Noi nu voim nimic altceva decât aceea ce au voit părinții noștri: viață și lumină. Voim să păstrăm ce am primit de la ei și ce e al nostru și numai al nostru”¹³.

Părintele protopop Ioan Teculescu a participat tot în 1914, dar în 25 martie la omagierea poetului Octavian Goga din Sibiu. Festivitatea era prilejuită de succesul deosebit al piesei sale Domnul Notar, care a avut numeroase reprezentații pe scenele marilor orașe din România liberă. La banchetul dat cu acest prilej părintele Teculescu a subliniat că: „Este foarte mult aceea ce s-a scris și s-a vorbit la frații noștri de dincolo. Multe de toate s-au vorbit și scris despre soarta noastră, a românilor de aici. Ni s-au dat și până acum nespuse semne de dragoste și de iubire. Acum deodată a venit poetul Goga cu Domnul Notar și atunci după multele ce s-au spus fraților de dincolo, ei nu s-au mulțumit cu iubirea, ci i-au făcut lui Goga o manifestațiune ca unui adevărat rege, un rege al gândirii. (...) Am înțeles din spusele lui că noi avem dorință să grijim de acea lege românească pentru că legea aceasta și este viața noastră, și de se va atinge cineva de lege, acela își va primi pedeapsa cutezantei sale (...) până când la neamul nostru este curată simțirea și adevărata dragoste de lege, chiar din sânul ei de se vor găsi uscături și renegați, astfel de creatură ca Notarul se va răzbuna el pe el (...).

Noi suntem datori să mulțumim pentru aceasta iubitului nostru poet și să-i dorim să meargă tot înainte încununat de succese tot mai mari și să ajungă o zi, care noi o simțim că trebuie să urmeze după patimi, dorim să ajungă să cânte odată după cântarea pătimirii și ziua învierii neamului românesc”¹⁴.

Ziua învierii era aproape, dar trebuia să treacă mai întâi războiul mondial care va izbucni în vara anului 1914. I. Teculescu, care avea aproape 50 ani nu a mai fost chemat sub arme. După intrarea României în război de partea Antantei, la mijlocul lunii august 1916, el nu a fost deportat sau închis de autoritățile maghiare. A rămas pe loc la domiciliul său din orașul Alba Iulia, dar era sub controlul organelor de ordine, fiind obligat să se prezinte dimineața și seara la Prefectura Poliției din localitate. Acest calvar a durat din septembrie

1916 până în decembrie 1917¹⁵. Mai mult, autoritățile i-au urmărit activitatea pas cu pas și „i-au desemnat stâlpul de felinar din piața orașului de care urma să fie spânzurat îndată ce populația de la munte s-ar fi mișcat și răsculat contra stăpânirii maghiare”¹⁶.

În vara anului 1918 situația Puterilor Centrale s-a înrăutățit considerabil, ca urmare a înfrângerilor suferite pe front. Naționalitățile din Imperiul Austro-Ungar nu mai acceptau vechile rânduieli. La 18/31 octombrie 1918 s-a constituit la Budapesta Consiliul Național Român Central condus de Ștefan Ciceo Pop, care pe 2/15 noiembrie 1918 și-a mutat sediul la Arad. În întreaga Transilvanie, dar și în Crișana, Banat, Maramureș s-au constituit consilii și gărzii naționale locale. La 22 octombrie / 4 noiembrie 1918 s-a creat la Alba Iulia Comitetul Național Român din localitate având ca președinte pe protopopul ortodox I. Teculescu. Din comitet mai făceau parte Dr. Rubin Patiția avocat, Dr. Zaharia Muntean, avocat, Vasile Urzică, dr. Alexandru Fodor, medic, Virgil Vlad, farmacist. Tot acum s-a creat garda civică condusă de căpitanul Florean Medrea¹⁷. În aceeași zi s-a înființat și Consiliul Național Român din Blaj, condus de Dr. Vasile Suci, părintele vicar la Mitropoliei greco-catolice. Din comitet mai făceau parte Dr. Alexandru Nicolescu, profesorul Alexandru Ciura, Dr. Zengvie Pâcleșan, Dr. Octav Prie, Petre Suci, comandant al gărzii naționale înființate cu același prilej a fost desemnat căpitanul Ioan Muntean¹⁸.

La 29 octombrie/11 noiembrie 1918 în ședința plenară a Consiliului Național Român din Blaj ținută în sala mare a Institutului „Patria” din localitate, s-a creat Consiliul Național Român comitatens. În cadrul lui au intrat și Ioan Teculescu, Vasile Urzică, dr. Ioan Marciac, Dr. Alexandru Fodor, Neculai Lobontz reprezentând cercul Alba Iulia¹⁹.

Consiliul Național Român Central a convocat pentru data de 18 noiembrie / 1 decembrie 1918 adunarea Națională de la Alba Iulia. În acest scop au fost desemnați delegații la înaltul for al românilor. În 9/22 noiembrie 1918 la școala greco-catolică din Alba Iulia sub președinția părintelui Ioan Teculescu a avut loc adunarea de alegere a reprezentanților la Adunare. La propunerea Dr. Camil Velican au fost aleși Ioachim Fulea, Virgil Vlad, Dr. Alexandru Fodor, Aurel Stoica și Dr. Camil Velican delegați ordinari, iar ca

supleanți Nicolae Cadariu și Antonie Crivovean²⁰.

Mase mari de oameni se îndreptau spre Alba Iulia. Mulți se adresau părintelui protopop Teculescu pentru încartiruire. La 14/27 noiembrie 1918 Cosma Nerva, șeful Gărzii Naționale din Oradea, solicita asigurarea cazării pentru opt persoane în data de 29 noiembrie. A se căuta și la particulari²¹. Din Pecica Română, județul Arad, învățătorul Ștefan Roja cerea printr-o carte poștală în aceeași zi: „a-mi rezerva o odaie pe ziua adunării. În odaia rezervată vom fi patru, toți din Pecica Română.”²².

Înfăptuirea Marii Uniri din 1918 a reprezentat și pentru protopopul Teculescu împlinirea unui vis pentru care luptase mai bine de două decenii cu armele sale pașnice. El s-a îngrijit de primirea trupelor române în vechea cetate a Bălgradului. Ostașii Regimentului 5 vânători au sosit către sfârșitul lunii decembrie 1918 și au fost întâmpinate de membrii Consiliului Național Român condus de părintele I. Teculescu și de un numeros public din oraș și împrejurimi²³.

Protopopul I. Teculescu l-a întâmpinat alături de oficialitățile orașului și numeroși cetățeni. pe generalul Henri M. Berthelot care a sosit la Alba Iulia chiar la 1 ianuarie 1918, solului Franței i s-a făcut o primire sărbătorească. Descrind aceste momente memorabile, ziarul local „Alba Iulia” consemna între altele: „Istoricul nostru oraș a fost martor în câteva săptămâni din urmă la evenimente mari și înălțătoare (...). În ianuarie 1919, sufletul ne-a clocotit cu mai multă putere, eram stăpâniți de nemărginite simțăminte. A fost o sărbătoare neuitată și plină de cele mai dragi amintiri”²⁴.

Protopopul I. Teculescu a adresat oaspetelui un cuvânt de bun venit spunând: „Azi, când nobila soră Franța își trimite pe mare și ilustrul ei reprezentant, ca să ne viziteze în persoană, ne simțim oarecum sfioși și uluiți de marea onoare ce ni se face.

Domnule general! Din istorie au știut și știu cărturarii noștri, cine și ce a fost marea națiune franceză pe acest pământ!”²⁵

Vădit emoționat, H.M. Berthelot a mulțumit „pentru dragostea adâncă cu care primiți pe reprezentantul Franței. Sunt nespuse de fericit de a călca și vorbi în acest oraș istoric” și în același timp de a privi „același soare pe care l-a văzut strălucind Mihai

Viteazul". Înaltul oaspete releva mai departe că: „Ani de-a rândul am fost tovarășul și prietenul nedespărțit al poporului român, care în numele dreptății sfinte a luptat cu îndârjire contra nedreptății aristocratice și răpitoare (...). Aproape doi ani am petrecut în mijlocul poporului român, l-am văzut luptând cu îndârjire la Mărășești, pecetluindu-și cu sângele propriu, viitorul de aur pe care acum îl trăiește”²⁶.

Protopopul I. Teculescu l-a primit cu multă căldură și pe prințul moștenitor Carol care a venit pentru prima dată la Alba Iulia. În 10 aprilie 1919 a rostit o cuvântare de bun venit. Vorbitorul a exprimat imensa bucurie prilejuită de faptul că „cel dintâi Prinț al României Mari a călcat pe urmele lui Mihai Viteazul”. El a subliniat că „Alba Iulia este inima Ardealului (...) care palpită și bate neconținut”. Părintele Teculescu a încheiat scurtul său discurs cu urarea: „Doresc ca clipele petrecute în Alba Iulia să fie cele mai frumoase flori din ghirlanda amintirilor”²⁷.

I. Teculescu a participat alături de mii de oameni la primirea Regelui Ferdinand și a Reginei Maria în Alba Iulia pe 30 mai 1919, aflați într-un adevărat turneu transilvănean. Primarul orașului Camil Velican și prefectul județului Alba, I. Pop au organizat un cortegiu folcloric menit să-i familiarizeze cu portul și obiceiurile românești din Transilvania. O mare mulțime de 50.000 oameni din oraș și împrejurimi s-au adunat să-i vadă pe rege și regină care au vizitat cu acel prilej Sala Unirii la numai șase luni de la Marea Adunare Națională și au servit prânzul în „Reduta Orașului”. Sabina Cantacuzino, participantă la eveniment scria în jurnalul său următoarele: „Steagurile fâlfâiau pe cerul albastru, cortegiul cobora cu Regele și regina în frunte, lumea îi urma ca un val nesfârșit, batistele, pălăriile se mișcau deasupra capetelor descoperite. Era o vibrațiune imensă de culori, de sunete, de emoțiune. (...) Părea că se înfăptuise unirea poporului ardelean cu suveranii care simbolizau întreaga Românie Mare. Regele, regina și autoritățile s-au oprit în fața tribunei și defileul conductului etnografic a început. A ținut trei ore neîntrerupt”²⁸. La rândul ei, Regina Maria consemna în notele sale zilnice la 30 mai 1919 că: „Este greu de descris primirea ce ni s-a făcut aici, oamenii au fost absolut nebuni de entuziasm. După o «defile» militară am intrat în vechea cetate prin această parte prin care

cu multe secole în urmă intrase călare Mihai Viteazul. Am fost frenetic aclamați. (...) Am primit toate autoritățile, s-au ținut teribil de multe discursuri, apoi nesfârșite încântătoarea defilare a țăranilor (...). În final, am scăpat, după o masă la care au servit multe fete tinere și drăguțe în costume românești, spre încântarea domnilor. Am avut o ploaie bună, dar ea nu a slăbit entuziasmul”²⁹.

În cetatea Marii Uniri, Regele Ferdinand a rostit un scurt discurs în care elogia orașul unde Mihai Viteazul „fusesse stăpânitor peste o Românie Mare”. El a elogiât pe eroii „care au precedat generațiile de azi” și a mulțumit locuitorilor acestor plaiuri legendare pentru primirea deosebită făcută³⁰.

I. Teculescu s-a avântat și în politică. La primele alegeri parlamentare din România întregită el a fost ales senator. În ședința senatului din 29 decembrie 1919 s-a pus în discuție proiectul de lege pentru unirea Transilvaniei, Banatului, Crișanei și Maramureșului cu România. cele opt secțiuni ale Senatului cea de a șaptea fiind condusă de părintele protopop Teculescu s-au întrunit și au constituit un comitet al delegaților sub președinția preotului Teculescu „și luând din nou în cercetare sus arătatul proiect de lege, l-a adoptat cu entuziasm și în unanimitate”³¹. Tot ca semnatar, I. Teculescu a rostit un scurt discurs cu prilejul împrumutării țăranimii din Basarabia la 17 martie 1920. Vorbitorul aducea un omagiu teritoriului cuprins între Prut și Nistru arătând cu vădită satisfacție: „Azi este cu adevărat Basarabia revenită în mâinile urmașilor lui Ștefan cel Mare, pentru că nu era românul atunci bun stăpân, fără azi, când fiecare țăran, fiecare moșnean de acolo, se simte călcând pământul acela pe care l-au îmbibat cu sânge moșii și strămoșii țării”. Senatorul Teculescu reitiera în final faptul că „vrem și noi să devenim stăpâni pe moșiile pe care grozii și baronii unguri le stăpânesc, dar tot bunul nostru țăran le lucrează”³².

I. Teculescu s-a implicat și în viața bisericească. El a participat la Congresul biblic desfășurat la Sibiu din 31 martie 1921. Cu acest prilej, protopopul de Alba Iulia a rostit o frumoasă cuvântare. Vorbitorul, cam pesimist, a subliniat încă din primele fraze că „Vânturi dușmane se ridică azi din toate părțile asupra bisericii noastre”. De aceea el preciza că preoții trebuie să fie tari în credința lor. I. Teculescu atrăgea atenția că „În timpurile

noastre, sectarii de toate noanțele, numai cu cuvinte scoase din Scriptură se apropie de poporul nostru spre a-l rupe de la biserica lui strămoșească”. De aceea viitorul episcop al armatei adresa o chemare slujitorilor Altarului „să nu mai întârzie nici un moment de a da și poporului apa vie și curată a Evangheliei și a nu-l lăsa pradă unor seducători care vor să spargă biserica noastră”. El releva în final necesitatea interpretării corecte „a învățaturii Mântuitorului Hristos, după adevăratul ei înțeles, pe care preotului i se cuvine a-l pătrunde pe deplin spre a-l putea propovădui apoi poporului”³³.

I. Teculescu s-a implicat și în încoronarea Regelui Ferdinand și a Reginei Maria la Alba Iulia în 15 octombrie 1922. El a făcut parte din comisia locală condusă de arhitectul Victor G Ștefănescu și a fost prezent la sfințirea catedralei Încoronării din 8 octombrie 1922. Protopopul de Alba Iulia a fost inclus în soborul de preoți condus de Mitropolitul Ardealului Nicolae Bălan care a oficiat slujba³⁴.

Alături de membrii comisiei locale, I. Teculescu s-a îngrijit de realizarea unor construcții edilitare în orașul Alba Iulia. A fost reamenajată Sala Unirii, s-a creat o nouă cale de acces intitulată Bulevardul „Încoronării” care s-a desprins de șoseaua principală în dreptul gării. Parcul orașului a fost la rândul lui modernizat, fiind înconjurat după moda vremii, de un gard zidit. Reduta orașului, cazinoul civil, a primit o sală de spectacole, cu spații anexe, săli de repetiții, cabine destinate actorilor. În iulie 1922, toate aceste simple lucruri edilitare erau deja încheiate³⁵.

În dimineața zilei de 14 octombrie 1922 au venit la Alba Iulia membrii Sfântului Sinod, sub conducerea Mitropolitului Primat Elie Miron Cristea. La scurt timp a sosit și primul ministru Ion I. C. Brătianu, însoțit de Ministrul de Război, generalul Gheorghe Mărdărescu, care au adus însemnele regatului. Coroanele și hlamidele au fost păstrate până a doua zi în Altarul Catedralei Încoronării, ele urmând să fie sfințite de înalții ierarhi³⁶.

Regele Ferdinand a purtat coroana Regelui Carol I realizată dintr-un tun turcesc capturat de ostașii români la Plevna în anul 1877. Regina Maria în schimb a primit o coroană din aur cântărind 1800 grame cuprinzând o serie de elemente decorative, florale și geometrice cu pandantive laterale

ample. Aceasta era armată cu turcoaze, opale, rubine și ametiste³⁷.

Regele Ferdinand a avut de asemenea la Încoronare ca semn al puterii sale un buzdugan din aur, așa cum purtau voievozii medievali. El a fost realizat prin subscripție publică inițiată de marele proprietar ialomițean Marin Ionescu. Suveranul l-a primit în dar la 10 mai 1920, iar casa de bijuterii parisiană „Rene Boivin” l-a lucrat cu multă măiestrie³⁸.

Ziua de 15 octombrie 1922 a debutat cu o ploaie mărunță sub un cer închis. Martoră a solemnului eveniment, Regina Maria notează în jurnalul său cu vădită amărăciune: „Ploaia – Așa a fost prima impresie – dar nu o ploaie tare, doar o stropitură pe fereastra mea, mici linii lungi și distanțate ce din fericire înseamnă că erau doar picături și la linia orizontului se ridică un soare palid”³⁹. N. Iorga înfățișează și el vremea mohorâtă din Cetatea Unirii astfel: „Picură de ploaie pe dealurile de la Alba Iulia și negurile se scarmână de pădurile depărtărilor Munți Apuseni. Spre Alba Iulia, în care s-a frământat praful de trei civilizații, dintre care două, cea dacică și cea romană, sunt ale noastre”⁴⁰.

Arhiepiscopul catolic de București, Raymond Netzhhammer descrie și el în însemnările sale climatul existent în capitala Marii Uniri după cum urmează: „Cerule arăta destul de sumbru, în schimb străluceau țărani, îmbrăcați în costume populare, veseli și bucuroși, și care coborau din două trenuri personale lungi (...). Peste tot se înghesuie lumea la ferestre sau pe străzi. La toate colțurile se aflau oameni de ordine și soldați”⁴¹.

După sosirea perechii regale s-a format un cortegiu. Protopopul ortodox de Alba Iulia, părintele I. Teculescu a rostit un impresionant discurs, în care sublinia în mod plastic, importanța deosebită a evenimentului, astfel: „Săltați munților! dați glas apelor! că a sosit ziua cea mare, ziua încoronării!”

Retezatele bătrâne! ridică-ți pleoapele stufoase și privește jos la poalele tale, cum se adună și pornesc astăzi în cete voioase strănepoții lui Decebal la praznicul cel mare al Încoronării primului Rege al tuturor românilor.

Surule voinic! trezește pe Mircea de la Cozia să vină să-și vadă țara lui dragă, liberă și întregită pe vecie, cu scumpa lui provincie de peste Dunăre și până la mare!

Bucegiule puternic! saltă și te bucură că nu mai ești, mai mult stâlp de despărțire între

frați. Dă glas prin «Omul» din vârful tău ca să audă și să vină la serbare și Șerban și Petru Rareș că e liber astăzi neamul pentru carele au luptat voinicește la poalele tale.

Ceahlăule falnic! trezește pe Ștefan de la Putna și spune-i că «să lase arhimandritului toată grija schitului» și să vină la serbare că liberă e azi întreagă scumpa lui Moldovă, cu Cetatea Albă cu toate sfintele lui ctitorii dimpreună ridicate de le spre întărirea sufletească a neamului său drag pentru carele atât a luptat.

Munților Apuseni! munți cu fața împietrită de atâtea suferințe și atâtea dureri; dar cu inima de aur întotdeauna curată, săltați azi de bucurie că sunt libere în sfârșit toate plaiurile noastre. Mișcați-vă și scuturați gorunul sfânt de la Tebea ca să-și aplece crengile și atingând mormântul scump de la rădăcinile lui să trezească pe craiul munților, Iancu ca să vină la serbare.”

Justinian Teculescu nu uita nici de Alba Iulia, unde a sosit biruitorul Mihai Viteazul, iar Horea, Cloșca și Crișan au avut viață de martiri.

„Iară tu Alba Iulia? Vifleimul și leagănul neamului nostru, tu tribuna cea înaltă pe care, din început, s-a jucat toată drama poporului român cu scene luminoase de clipită, iar întunecate de veacuri până la «catharsis»-ul plin de dumnezeiască strălucire a Încoronării de astăzi (...). Viitorul episcop al armatei române aducea un fierbinte omagiu lui Mihai Viteazul și căpitanilor săi: frații Buzești, banul Manta Mihalcea, Baba Novac. Alături de Mihai sosesc, în mod alegoric, la Alba Iulia și Mircea sau Ștefan cel Mare „ca să așeze pe creștetul gloriosului Rege Ferdinand pe carele, prin atingerea mâinilor diafane, să-l hirotonisească de cel mai vrednic urmaș al lui”. În adevăr Ferdinand, prin înfăptuirea sub sceptrul său, a deplinei unități naționale, continuă tradiția marilor voievozi români, iubitori de țară și neam”.

Justinian Teculescu se adresa apoi în mod hiperbolic „Mureșului cu apă lină! Tu cel cântat tot numai în doine de durere și de jale, tu cel cu undele umflate de lacrimile amare ale celor care priveau cursul și de o parte și de alta – curgi astăzi mai repede, scurge-ți undele amare și dă glas în lung și în lat că nu mai trăiesc feciori români în țară străină, ci numai în țara lor scumpă și dragă, ca să o apere la hotare în contra oricărui dușman.

Oltule nu mai curge tulbure. Strigă glas astăzi în lume că ești liber pe de-a întregul și nu-ți mai este trupul mlădios, frânt de dușmani pe la mijloc. Curgi voios și, limpede ca să te audă Tudor, să vină și el la praznic, că azi numai neamul lui iubit e stăpân în țara lui.

Someșule cu nume dacic, grăbește-ți azi cursul lin ca să ajungi mai repede în țara lui Dragoș Vodă, ca să vină la serbare, că e românesc și liber Maramureșul lui drag.”

Nu au fost uitate nici Crișurile „voitustrele! grăbiți și mai mult azi cursul vostru ca să scoateți cu totul din țară bezna întunecoasă și amarul asupririi de pe țărmurile voastre verzi și chemați pe frații voștri la serbare, care încoronează pe veci stăpânirea lor pe malurile voastre”. Siretul este în opinia oratorului „frate bun și credincios. Tu, care, cu valurile tale înfuriate, ai oprit năvala barbarilor cumpliți, care voiau nimicirea noastră, și cu boarea undelor tale ai răcorit fața sfinților eroi de la Mărășești, saltă și te bucură astăzi, că isprava ta, încoronare își află azi în cetatea lui Mihai.

Prutule! cel odată blestemat de frați despărțiți, curge voios de azi înainte, căci azi întreg ești al nostru și cu drag te binecuvântează acum acei frați care trec liberi de la un mal la altul al apelor tale venind cu drag la Încoronarea din cetatea lui Mihai”.

În final, părintele protopop Teculescu se adresa poporului român, care acum avea „cea mai mare bucurie, de când destinul l-a sădit pe aceste plaiuri”. El vedea în înfăptuirea României întregite o adevărată minune pentru neamul nostru: „dându-ți libertatea și dorindu-ți stăpânirea deplină asupra moșiei tale strămoșești. Bucură-te că astăzi, Coroana țării tale, topită în focul de la Mărăști, turnată în tiparul săpat de brațul voinic al dorobanțului de la Mărășești și cizelată pe țărmurile Tisei se așează pe capul celui mai bun și mai glorios Domnitor al tău și a celei mai mândre și mai luminoase Domnițe a ta!”

Vorbitorul încheia entuziasmatul său discurs îmbrăcat într-o excepțională haină artistică, arătând că făurirea Marii Uniri, dai mai ales Încoronarea de la Alba Iulia vor intra cu siguranță în legendă.

„Se încheie azi istoria? Se pune punct cronice! De acum se vor urzi basmele, se vor înfiripa poveștile pe care nepoții de azi le vor spune nepoților lor, care vor urma, începând

cu «A fost odată ca-n povești» despre marea și fericita zi a Încoronării.

Ci noi cei de astăzi, toți, în genunchi, mulțumim Tatălui ceresc pentru toate câte a făcut nouă cu glas înalt și strigăm: Să trăiască M.S. Regele Ferdinand, întâiul Domnitor încoronat al tuturor românilor! Să trăiască M.S. Regina Maria, prima Doamnă încoronată a tuturor românilor! Să fie în veci în strălucire și în întregime Coroana Română!”⁴².

Cortegiul a ajuns în fața Catedralei Încoronării la ora 10. Mitropolitul Primat Elie Miron Cristea și ceilalți înalți ierarhi ortodocși i-au întâmpinat în pridvor. Participant la ceremoniile de la Alba Iulia, Eugeniu A. Buhman aflat în serviciul casei Regale notează în amintirile sale între altele: „La ușa catedralei (suveranii - n.n.) sunt primiți de Mitropolitul Primat, Mitropolitul Moldovei, Basarabiei și Înaltul Cler. În timpul ceremoniei Încoronării, în toate bisericile din țară s-a intonat un Te Deum la orele 10,30 în sunetele clopotelor. În capitală și Alba Iulia o salvă de 101 lovituri de tun anunța clipa Încoronării”⁴³. Slujba a fost oficiată de Mitropolitul Ardealului, Nicolae Bălan, care a citit Sfânta Evanghelie, ajutat de un sobor de preoți din care făcea parte și părintele Justinian Teculescu. Mitropolitul Primat a rostit rugăciunea de Încoronare a regelui, precum și binecuvântarea Doamne Dumnezeul nostru cu glorie și cu cinste încoronează-i pe dânșii. La sfârșit, Miron Cristea a proclamat potrivit tradiției bisericii ortodoxe române „Vrednic este!”⁴⁴.

După „Doxologie” au fost sfințite hlamițele monarhice, coroana Reginei Maria, cea a Regelui Ferdinand fusese sfințită la 10 mai 1881, când a avut loc încoronarea suveranului Carol I. La ora 11, când în întreaga Românie băteau clopotele bisericilor, iar la Alba Iulia răsunau cele 101 lovituri de tun, Ferdinand a luat coroana de la președintele Senatului, Mihail Pherekyde, și după obiceiul napoleonic, și-a așezat-o singur pe creștet. Apoi, Regina a îngenunchat, Regele a primit coroana de la președintele Camerei deputaților, Mihail Orleanu, și a încoronat-o, sărutând-o apoi pe amândoi obraji⁴⁵.

Ceremonia propriu-zisă a Încoronării a fost urmată de un dejun desfășurat în Sala Unirii, la care au participat circa 300 persoane. Concomitent, în sala mare a teatrului I. L. Caragiale, au servit masa de prânz corespondenții de presă români și străini, generali,

ofițeri superiori, parlamentari, oficialități locale, aproximativ 700 persoane. În același timp, a avut loc un ospăț popular pentru 20.000 persoane. Comisia Încoronării făcuse pregătiri pentru 30.000 oameni⁴⁶. Timpul nefavorabil a redus însă numărul participanților.

După dejun, la orele 14,30 a avut loc defilarea trupelor pe platoul din fața vechii cetăți a Bălgradului. Regele Ferdinand, însoțit de Regina Maria și generalul francez Henri M. Berthelot au trecut în revistă trupele. Martor al emoționantelor evenimente, Constantin Argetoianu arată în amintirile sale că „Regele an lepădat mantaua cu paftale, a încălecat și a primit defilarea înconjurat de generalii noștri și ofițerii misiunilor trimise de armatele aliate cu care luptasem pentru făurirea României întregite (...). Armata s-a prezentat foarte bine, a stârnit entuziaste aplauze”⁴⁷. Prin fața tribunelor au trecut trei divizii însumând 15.000 militari. Spațiul aerian din fața catedralei a fost survolat de avioanele aparținând Grupului Aerian. Carele de luptă (tancurile) au încheiat defilarea și totodată întreaga suită de ceremonii din ziua de 15 octombrie 1922 la Alba Iulia⁴⁸.

La sfârșitul anului 1922, Mitropolitul Ardealului, Nicolae Bălan l-a propus pentru postul de episcop al armatei, instituție nou înființată, după ce Vasile Safta, care fusese desemnat inițial nu a putut să îndeplinească această funcție deoarece a trecut în cele veșnice. La 31 martie 1923 Justinian Teculescu a fost investit ca episcop al armatei. Cu acest prilej, regele Ferdinand a rostit o scurtă, dar pilduitoare cuvântare arătând: „Înmânându-ți astăzi cu vie plăcere cărja episcopală, am întărit în tine pe întâiul Episcop al armatei, la conducerea clerului militar ortodox, pentru păstoria sufletască a mult iubitorilor mei ostași”. Suveranul a relevat faptul că: „Un întins câmp de muncă spirituală se deschide înaintea ta, și totodată, o grea și frumoasă răspundere, căci cum va fi păstorul, așa va fi și turma”. Șeful statului a readus în memoria celor prezenți „pildele înălțătoare din războiul trecut” unde numeroși preoți au căzut pe câmpul de onoare. Regele Ferdinand arată rolul important al preoților militari în educația morală a trupei: „Vouă vă revine datoria să-i pregătiți și să le înarmați sufletele ca să poată îndura toate greutățile și rezistă la toate ispitele, întărindu-i în credință și în frica lui Dumnezeu”. Suveranul a făcut apoi o legătură

între Episcopia militară de Alba Iulia și „vechea mitropolie zidită acolo de Mihai Vodă cel Viteaz și ca un simbol al ideii de unitate națională pentru care vrednica noastră armată a adus atâtea jertfe mari și glorioase”⁴⁹. În răspunsul său, noul episcop militar a elogiat personalitatea Regelui Ferdinand, mulțumind pentru încrederea acordată de a fi cel dintâi episcop al „scumpei și vrednicei noastre armate”. Vorbitorul se angaja cu acest prilej „ca prin silința neadormită ca voi depune pentru creșterea religioasă, morală și patriotică a bravei noastre armate voi putea mai bine și mai deplin răsplăti grația Maiestății Voastre!” Justinian Teculescu a subliniat în continuare că va pune „ca piatra cea din capul unghiului, cele trei virtuți ale legii creștine credința, dragostea și nădejdea”. El a relevat că va milita ca toți oștenii țării să cunoască și să omagieze lupta înaintașilor „începând de la Rovine, până la Baia, de la Călugăreni până la Șelimbăr, de la Plevna până la Grivița, și de la Mărăști și Mărășești până la Tisa”. Vorbitorul a adus un fierbinte omagiu celor care „au făurit coroana strălucitoare, cu care Maiestatea Voastră, în cetatea scumpă neamului întreg, în Alba Iulia, v-ați încoronat ca rege prea glorios al tuturor românilor”⁵⁰.

La 9 aprilie 1923, Justinian Teculescu a fost întronizat în catedrala Încoronării ca Episcop al armatei, dar nu a putut dispune de clădirile din complexul acestui locaș de cult. Mitropolia de la Sibiu nu avea fondurile necesare ca să amenajeze Palatul Episcopal și de aceea a trebuit să-și fixeze reședința în mod provizoriu în sediul comandamentului unei divizii care fusese transferată la Galați⁵¹.

Justinian Teculescu acceptă înalta funcție timp de un an și opt luni, perioadă în care a întocmit și pus în aplicare *Regulamentul de funcționare a clerului militar*. În decembrie 1924, el a fost ales Episcop al cetății Albe și Ismailului, lăsând în rândurile preoților militari unanime regrete⁵². În locul lui a fost desemnat prin vot ca episcop al armatei dr. Ioan Stroia, profesor la Seminarul Teologic din Sibiu, protopop de Sibiu și Săliște. La 15 iunie 1925 el a fost hirotonisit, tot în catedrala Încoronării ca episcop militar⁵³. Abia în anul 1929, cu prilejul serbărilor Unirii de la Alba Iulia au fost încheiate lucrările la Palatul Episcopal.

Cu prilejul instalării ca episcop de Cetatea Albă și Ismail, Justinian Teculescu a rostit o frumoasă cuvântare în care a

evidențiat „blânda și înțeleapta păstorire a înaintașului nostru Nectarie”, devenit Mitropolit al Bucovinei, ca urmare a morții lui Vladimir de Repta. Vorbitorul a elogiat acțiunea Sfântului Sinod de îndreptare a calendarului „S-a îndreptat calendarul, s-a îndreptat moșia pe care adevăratul stăpân o lucrează și o folosește cum el vrea și prin brazda îndreptată, nimic de la vecin nu a luat și nici apropierea de el nu a făcut ca să se asemene lui, ci pentru a-și reveni la dreptul lui străvechi”. Noul ierarh releva în final necesitatea consolidării unității naționale și implicit a bisericii strămoșești: „Astfel, păstrând cele mai bune și frumoase de la părinți, vom crește și spori în mână și grija cărora avem să lăsăm curată și neprihănită biserica străbună, tare și înfloritoare patria noastră, România întregită”⁵⁴.

În noua eparhie, părintele episcop Justinian Teculescu a desfășurat o neobosită activitate duhovnicească și culturală. El s-a implicat în sprijinirea „Astrei” basarabene, inițiată și condusă de Onisifor Ghibu. A făcut parte din secția literară și științifică, prezentând publicului o serie de conferințe. La 24 februarie 1927 de pildă, Justinian Teculescu a susținut comunicarea „Cum lucra «Astra» în Ardeal”⁵⁵ care s-a bucurat de un bine meritat succes.

Justinian Teculescu s-a implicat și în înființarea Facultății de Teologie din Chișinău. Ea s-a deschis pentru anul universitar 1926/1927. La 10 august 1926, Ministrul Instrucțiunii Publice, Ion Petroili a aprobat proiectul. Câteva săptămâni mai târziu a elaborat Decizia nr. 97118 prin care „punea în funcțiune Facultatea de Teologie din Chișinău, parte integrantă a Universității din Iași”⁵⁶.

Cursurile s-au deschis cu deosebită solemnitate pe 8 noiembrie 1926. La ceremonie a fost prezent și ministrul Ion Petrovici, care a subliniat că „orice institut școlar trebuie să fie o biserică cu două altare; a) un altar pentru știință și b) un altar pentru ideea națională”. Vorbitorul reamintea celor prezenți faptul că Basarabia a fost prima provincie care a venit la patria mamă: „V-ați aruncat în brațele mamei atunci când România era la pământ și nu putea ispiti pe nimeni”. Profesorul I. Petrovici atrăgea atenția auditoriului că „Facultatea de Teologie trebuie să aibă rolul de cultivare a ideii naționale și își va îndeplini misiunea aceasta, tot așa ca și

misiunea de promovare a religiei. E bina ca și Chișinăul să fie un loc de întâlnire pentru studenții din toate colțurile țării, cred că vor veni și se va face aici un mozaic de elemente românești din toate provinciile, din a cărui fuziune va ieși un metal nou, metalul românismului întregii țări”⁵⁷.

La frumoasa ceremonie au mai vorbit preotul profesor Ioan Lupaș, membru al Academiei Române, filosoful Nichifor Crainic, Grigore Pișculescu (Gala Galaction), Sergiu Nitpă, ministrul Basarabiei și episcopul Justinian Teculescu. Părintele Teculescu a combătut pe cei care susțineau că Facultatea de Teologie din Chișinău „este de prisos, că nu e locul potrivit, ba că este chiar nevrednică, capitala Basarabiei, de a adăposti astfel de instituțiuni”. Vorbitorul a subliniat în continuare faptul că înființarea amintitei facultăți este benefică. Ea trebuie să fie „farul luminos de credință strămoșească, care va radia lumină lină și vie de aici, de pe podul Nistrului viguros, până la malurile joase ale Tisei”. Justinian Teculescu releva, mai departe rolul Mitropolitului Basarabiei, Gurie Grosu în întemeierea acestei instituții de învățământ superior. În final, episcopul de Cetatea Albă și Ismail spunea: „În toată nădejdea inimii mele zic astăzi: Să trăiască, să crească, să înflorească Facultatea de Teologie din Chișinău!”⁵⁸.

Noua instituție de învățământ avea cadre didactice de renume. Unul dintre aceștia, Alexandru Boldur, mărturisea în amintirile sale că: „Printre profesori se numărau și personalități ilustre ca: Grigore Pișculescu (Gala Galaction), Vasile Radu, faimoșii traducători ai Bibliei, Cicerone Iordăchescu, cunoscător al ebraicii vechi, Popescu Pramva, specialist în dreptul canonic, Nichifor Crainic, T. Simenschi (limba latină)”⁵⁹.

Această facultate trebuia să fie o etapă necesară în realizarea la Chișinău a unei Universități, deziderat, care din păcate nu s-a realizat până în dramaticul an 1940, când Basarabia a intrat sub stăpânire bolșevică.

Episcopul Justinian Teculescu nu a văzut împlinit acest vis, deoarece a trecut în eternitate la 16 iulie 1932, după ce a fost dus pentru tratament la un spital din Brașov. Conform dorinței sale exprimată prin testament, apropiații l-au înmormântat în localitatea Covasna, lângă biserica copilăriei.

Profesorul George Jurebită, consăteanul său, fost profesor la liceul din Sighișoara și secretar al eparhiei Cetății Albe – Ismail, releva în articolul citat mai sus personalitatea deosebită a marelui dispărut, arătând că „la un semn al său, schimbând crucea în sabie, ar fi putut dispune cum voia de populația celor 46 de sate pe care pe care reușise să o capteze și să o stăpânească, cu puterea de foc a cuvântului său cald și sincer”⁶⁰. La rândul său, arhimandritul Iuliu Scriban evidenția într-un articol comemorativ, publicat în paginile revistei Sfântului Sinod intitulată „Biserica ortodoxă română” calitățile de poet și scriitor ale ierarhului de origine ardeleană: „Autorul nu este numai un bărbat care vorbește din cărți. E un poet, un scriitor, care are în rândurile sale înfățișări ale vieții, icoane, culegeri din mersul zilei făcute cu mare simț de a vedea și cu o deosebită putere de a nu fi desfășurări reci și abstracte. (...) E un bărbat cu mult simț, care a știut să bată cu cuvântul său unde trebuie”. I. Scriban sublinia calitățile excepționale ale celui chemat la Domnul, de a realiza „frumoase, drepte și foarte înțelepte îndemnuri cu privire la datoria de a predica”⁶¹.

Scriitorul Gala Galaction făcea un portret veridic celui dispărut, în paginile ziarului „Curentul” din 1 august 1932, arătând: „S-a mutat la cele veșnice vlădica Justinian de la Cetatea Albă. Era un moșneag plăcut, cu barba rară și cu niște ochi negri ca păcura. Era (după Patriarh) cel care grăia mai ardeleneste și mai călduros dintre toți preoții ortodocși din Ardeal veniți încoace la noi (...).

Cu acest prilej (o călătorie de câteva ceasuri de noapte de la Tighina la Chișinău – n.n.), voinicul ardelean cu ochii de păcură m-a lăsat să privesc departe peste zilele și plaiurile Ardealului tinerețea și frământările lui de fruntaș al nordului, în aprigul și milenarul proces româno-maghiar. O carte întreagă scrisă de un mare istoric nu mi-ar fi folosit atât de mult cât destăinuirile celui ce privea acum satisfăcut mândra biruință a vânjosului popor din platoul Transilvaniei.”⁶².

În adevăr, Justinian Teculescu a păstrat în sufletul lui o mare dragoste pentru plaiurile transilvane, fiind un susținător aprig al întregirii naționale, dar și al consolidării României Mari.

Note – Notes

1. Ioan Lăcătușu, *Episcopul Justinian Teculescu, militant pentru unitatea națională a românilor*, în „Apulum”, XXXI/ 1994, p. 408; vezi și Marian Trușcă, *Justinian Teculescu primul episcop al armatei române*, în „Glasul Adevărului”, Buzău, serie nouă, XVII, nr. 149, iulie-septembrie 2007, p. 192.
2. Justinian Teculescu, *Pentru neam și pentru lege. Cuvântări și predici*, Ediție îngrijită de Luminița Cornea, Sfântul Gheorghe, Editura Angvstia, 2006, pp. 38-39.
3. *Ibidem*, pp. 122-123.
4. *Ibidem*, pp. 137-139.
5. *Ibidem*, p. 30.
6. *Ibidem*, p.46.
7. *Ibidem*, p. 27.
8. *Onisifor Ghibu în corespondență*, vol. I, Ediție de Mihai O. Ghibu, București, Editura Semne, 1998, pp. 319-320.
9. „Unirea”, Blaj, XX, nr. 14 din 2 aprilie 1910.
10. Onisifor Ghibu, *Oameni între oameni. Amintiri*, Ediție de Ion Bulei, Octavian O. Ghibu, Șerban Polverejan, București, Editura Eminescu, 1990, pp. 477-478, doc.2.
11. C.I. Stan, *Minunata tăcere a unui boier basarabean, Vasile Stroescu (1845-1926)*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1999, p. 26.
12. „Telegraful Român”, Sibiu, LVIII, nr. 41-42, din 15/28 aprilie 1910.
13. J. Teculescu, *op. cit.*, pp. 22-23.
14. Gheorghe I. Bodea, *Octavian Goga. O viață, un destin*, vol. I, Cluj-Napoca, Editura Limes, 2004, p. 233.
15. Pr. Gheorghe, N. Popescu, *Preoțimea română și întregirea neamului*, vol. II *Temnițe și lagăre*, București, Editura Vatra, 1940, p. 19.
16. Petre Pincu, *Episcopul Justinian Teculescu. pagini din viața și activitatea sa*, în „Angvstia”, X/2006, pp. 167-173.
17. „Românul”, Arad, VII, nr. 4, din 31 octombrie/13 noiembrie 1918.
18. „Unirea”, XXVIII, nr. 69, din 27 octombrie/9 noiembrie 1918.
19. Viorica Lascu, Marcel Știrban (editori), *Consiliul Național Român din Blaj*, vol. I, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1987, pp. 46-47.
20. *1918 la români. Documentele Unirii. Unirea Transilvaniei cu România 1 Decembrie 1918*, vol. VIII, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989, p. 20, doc. 19.
21. *Idem*, vol. X, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989, p.246, doc. 1379.
22. *Ibidem*, doc. 1380.
23. Alexandru Lupeanu Melin, *Intrarea trupelor române în Alba Iulia*, în „Alba Iulia”, I, nr. 3 din 24 decembrie 1918.
24. *Generalul Berthelot la Alba Iulia*, în *Idem*, II, nr. 5 din 7 ianuarie 1919.
25. *Ibidem*.
26. *Ibidem*, vezi și C.I. Stan, Ioan I. Șerban, *Călătoria generalului Henri M. Berthelot în Transilvania și Banat (decembrie 1918-ianuarie 1919)*, în „Apulum”, XXXVIII/2, 2001, p. 176.
27. J. Teculescu, *op. cit.*, pp. 53-54.
28. Sabina Cantacuzino, *Din viața familiei Ion C. Brătianu*, vol. II, ediție de Elisabeta Simion, București, Editura Albatros, 1996, pp. 209-210.
29. Maria, Regina României, *Însemnări zilnice (ianuarie-decembrie 1919)*, ediție de Vasile Arimia, vol. I, București, Editura Historia, 2006, pp. 196-197.
30. Cf. C.I. Stan, *Regele Ferdinand „Întregitorul” 1914-1927*, București, Editura Paideia, 2003, p. 156.
31. *1918 la români...*, vol. X, p. 386, doc. 1543.
32. J. Teculescu, *op. cit.*, p. 54.
33. *Ibidem*, pp. 47-48.
34. Arhivele Naționale Istorice Centrale, *fond Președinția Consiliului de Miniștri* (în continuare se va cita A.N.I.C., *fond P.C.M.*), dosar 14/1922, f. 37; vezi și „Telegraful Român”, Sibiu, LXX, nr. 76 din 10 octombrie 1922.
35. Vasile Moga, C.I. Stan, *Încoronarea Regelui Ferdinand la Alba Iulia. Jubileul de 70 de ani al Catedralei Încoronării 15 octombrie 1922 – 15 octombrie 1992*, în „Îndrumător pastoral”, Alba Iulia, vol. XV71992, pp. 9-10.
36. Vasile Bianu, *Însemnări din Războiul României Mari*, vol. II, Cluj, Institutul de Arte Grafice „Ardealul”, 1926, p. 179.
37. A.N.I.C., *fond P.C.M.*, dosar 14/1922, f. 30; vezi și „Lupte”, II, nr. 248, din 16 octombrie 1922.
38. *Ibidem*; Enciclopedia României, ed. a II-a anastatică, vol. I, Iași, Editura Alfa, 2000, p.83.
39. Maria, Regina României, *op. cit.*, vol. IV, pp. 313-314; vezi și Diana Mandache (editor), *Regina Maria. Capitale târzii din viața mea. Memorii redescoperite*, București, Editura Alfa, 2007, p. 141.
40. N. Iorga, *În Ardealul anului Încoronării*, București, Editura Pavel Suru, 1923, p. 121.
41. Raymond Netzhammer, *Episcop în România într-o epocă a conflictelor naționale și religioase*, vol. II, ediție de Nicolaus Netzhammer în colaborare cu Kristazach, București, Editura Academiei Române, 2005, pp. 1160-1161.

42. J. Teculescu, *op. cit.*, pp. 50-52.
43. Eugeniu Arthur Buhman, *Patru decenii în serviciul casei Regale a României. Memorii 1898-1940*, ediție de Cristian Scarlat, București, Editura Sigma, 2006, p. 251.
44. C.I.Stan, *Elie Miron Cristea și Încoronarea Regelui Ferdinand la Alba Iulia și București (15-17 octombrie 1922)*, în „Angvstia”, 11/2007, p. 148.
45. N. Iorga, Duminica Încoronării, în „Ilustrația”, Jurnal Universal, an XI, nr. 11-12, noiembrie-decembrie 1922, Număr festiv, pp. 163-164.
46. A.N.I.C., *fond P.C.M.*, dosar 14/1922, f.2; Eugen Wolbe, *Ferdinand I Întemeietorul României Mari. O biografie*, Traducere din germană de Maria și Ion Nastasia, București, Editura Humanitas, 2004, pp. 193-194.
47. Constantin Argetoianu, *Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri*, vol. VI/6 1919-1922, ediție de Stelian Neagoe, București, Editura Machiavelli, 1996, p. 313.
48. A.N.I.C., *fond Casa Regală*, dosar 35/1922, f. 27; vezi și „Universul”, XL, nr. 237, din 17 octombrie 1922.
49. J. Teculescu, *op. cit.*, pp. 55-56; vezi și Ștefan Metesș, *Regele Ferdinand al României*, Cluj, Institutul de Arte Grafice „Ardealul”, 1925, pp. 140-142.
50. J. Teculescu, *op. cit.*, pp. 55-57.
51. „Vestea”, Alba Iulia, II, nr. 15, din 14 aprilie 1923.
52. George Jurubită, *Viața, activitatea și moartea episcopului Justinian Teculescu*, în „Buletinul Episcopiei Cetății Albe – Ismail”, an IX, nr. 8, 1932, p. 6 și urm.
53. „Vestea”, IV, nr. 25, din 20 iunie 1925.
54. J. Teculescu, *op. cit.*, p. 65.
55. Onisifor Ghibu, *Trei ani pe frontul basarabean. Bilanțul unei activități*, ediție îngrijită de Marian Radu, București, Editura Fundației Culturale Române, 1996, p. 140, anexa VI.
56. „Crucea”, IV, nr. 31, din 23 septembrie 1926; vezi și Boris Buzilă, *Din istoria vieții bisericești din Basarabia (1812 – 1918 – 1918 – 1944)*, București, Editura Fundației Culturale Române, Chișinău, Editura Știința, 1996, p. 175.
57. „Luminatorul”, Chișinău, XIII, nr. 22, din 15 noiembrie 1926, pp. 15-16.
58. J. Teculescu, *op. cit.*, pp. 66-67.
59. Alexandru Boldur, *Memorii. Viața mea. Lumini și umbre*, București, Editura Albatros, 2006, p. 176.
60. G. Jurebită, *op. cit.*, p. 6.
61. Arh. Iulian Beriban, *Moartea episcopului Justinian al Cetății Albe*, în „Biserica Ortodoxă Română”, an L, nr. 9, februarie 1932, pp. 608-610.
62. Cf. Ioan Lăcătușu, *Personalități din Covasna și Harghita*, Cluj-Napoca, Editura carpatica, 1998, pp. 153-154.

Horia și Bujor Teculescu despre visul de aur al românilor transilvăneni: Unirea de la 1 Decembrie 1918

Cuvinte cheie: familia Teculescu, Transilvania, Marea Unire, 1918

Key words: Teculescu family, Transylvania, Great Union, 1918

Abstract

Horia and Bujor Teculescu, the archpriest's Ioan Teculescu sons took part, in their youth, at the historical event of The Great Union from 1 December 1918. They mentioned various facts they had witnessed related to the gold dream of Transylvanian, The Union with the mother country. The article highlights the writings of these two, in which they have expressed their national feelings, seen as a proof of their father's national-cultural rich activity continuity.

Horia Teculescu (1897-1942) și Bujor Teculescu (1902-1978) sunt fiii protopopului Ioan Teculescu (1865-1932), devenit Episcopul Justinian Teculescu, primul episcop al Armatei (1922-1924) și Episcop de Cetatea Albă- Ismail (1924-1932).

Ioan Teculescu a fost protopop de Alba Iulia într-o îndelungată perioadă de timp (1901-1922) și într-o vreme de glorie a cetății Bălgradului, după ucenicia de învățător și preot la Râșnov (1888-1901). Soția sa i-a dăruit șapte copii, părăsindu-i curând, răpită de o boală nemiloasă, care i-a urmărit și pe copii. Astfel doar trei dintre ei au ajuns să trăiască mai mult, Horia – 45 de ani, Bujor – 76 de ani și Draga Vera – 74 de ani.

Horia Teculescu, numit „un tribun al culturii române din Transilvania”, a desfășurat o prodigioasă activitate culturală¹, ca profesor de română și director al prestigiosului Liceul de Băieți „Principele Nicolae” din Sighișoara (1926-1942), ca președinte al Despărțământului Sighișoara al ASTREI, ca folclorist, istoric literar și jurnalist. La liceul din Sighișoara, a avut ca responsabilitate atât catedra de română, cât și conducerea liceului. Coordona totul (locuia în incinta școlii), veghea și întărea toate pârghiile de modelare ale generațiilor de elevi, știa tot ce se petrece în școală. Pe drept cuvânt, i se spunea Zeus, după cum își amintesc foștii elevi, intervievați de noi, domnul inginer Aurel Ursu și domnul ec. Zaharia Urdea². Lecțiile profesorului erau adevărate prelegeri universitare, continuate cu deplasări la muzee și case memoriale. Era un mare patriot, foștii elevi amintindu-și că le repeta: „noi suntem aici de la facerea lumii”, cuvinte ce au rămas celebre printre elevi. De asemenea erau

apreciate de elevi ședințele societății de lectură și întâlnirile cu marii scriitori ai vremii, cu care Horia Teculescu purta corespondență, precum Lucian Blaga (coleg de liceu la Brașov), Mihail Sadoveanu. Ion Minulescu, Octavian Goga, Nicolae Iorga, Sextil Pușcariu, Emanoil Bucuța, Cezar Petrescu, Ionel Teodoreanu, Ion Agârbiceanu, Cincinat Pavelescu³. Numai după această simplă înșirare a atâtor personalități ne dăm seamă de relațiile pe care le avea profesorul de română, dar și de dorința ca ucenicii, elevii săi să urmeze faptele întru mărire ale celor pe care aveau bucuria să-i vadă și să-i audă adresându-li-se.

Bujor Teculescu, un simbol al generației sale, a urmat studii de Drept la Cluj, apoi la Paris, unde a obținut doctoratul în Drept penal, efectuându-și stagiul în unul dintre cele mai prestigioase birouri de avocatură din Bucureștiul interbelic, cel al cunoscutului avocat J. Th. Florescu. Ca tânăr avocat, a ales să se instaleze la Brașov, și-a deschis cabinet de avocat în centrul orașului, pe strada N. Iorga. A muncit cu dăruire, a îndeplinit și alte funcții administrative, țelul vieții lui fiind de a trăi ca „un om de omenie”, a fost un exemplu de corectitudine și de bunătate, impregnate de credință, dar aripa neagră a comunismului l-a atins. A fost închis, familiei i s-a fixat domiciliul forțat⁴. Bujor Teculescu „a traversat vremurile grele fără niciun compromis, cu demnitate, în spirit adevărat, creștinesc”, după cum ne-a mărturisit, de curând, într-un interviu, fiul său, domnul ing. Șerban Teculescu⁵.

Viețile celor doi frați Teculescu au fost la înălțimea morală a tatălui lor. Au avut în suflet bogăția de apă vie a strămoșilor mocani din Voineștiul Covasnei. Au avut în suflet dorul

lor de veacuri de a se uni cu țara. Această dorință arzătoare s-a împlinit în tinerețea fraților Teculescu, pe când tatăl lor, protopopul Ioan Teculescu, era președintele Consiliului Național Local Alba, care a avut importanta misiune de a pregăti și primi participanții la Marea Adunare Națională de la 1 Decembrie 1918, care a realizat actul Marii Uniri⁶.

După o perioadă de timp, având în inimă ecoul visului de aur al românilor transilvăneni, Horia Teculescu publică, în 1938, amintiri din tinerețea sa petrecută la Alba-Iulia. Acestea se constituie în pagini ce evocă ISTORIE – avem în vedere articolul „Sfârșitul unei lupte de veacuri. Ultima adunare a românilor din Ardeal ținută sub vechiul regim, la 31 mai 1914, în Alba-Iulia”⁷. Autorul realizează o retrospectivă a ultimei sute de ani, când românii din Ardeal „au stat mereu cu petiții întinse spre Viena, cerând împăratului dreptate”. După ultima cerere, Memorandumul, din 1892, mâna românului a căzut ostenită, dar ceea ce este mai rău, după mărturisirea lui Horia Teculescu, este că descurajarea a pătruns în suflete, deoarece „împăratul nici măcar n-a citit lăcrămația”. Mai mult, procesul de maghiarizare înainta cu furie. Au fost maghiarizate numele de botez, apoi cele de familie, prin școală, armată, jandarmerie, administrație etc. În primii ani ai secolului XX, presa maghiară răspândea încredere numai în ceea ce-i unguiesc, „astfel că stilul de viață în Ardeal începuse să prindă peceta maghiară”, încât „sub greutatea vremurilor, spinările se încovoiau și unele conștiințe începeau să adoarmă”. Dar visul de aur al românilor ardeleni de a se uni cu Țara a fost permanent prezent în satele din Transilvania:

„la horă-n sat a fluturat mereu tricolorul și a răsunat cântecul doinei. Acolo sufletul românesc n-a fost surprins cu nimic strein, la 1918.

Privirile întristate căutau însă o mângâiere, iar sufletele zbuciumate, un razim. Și atunci dinspre Carpați, se ivi lumina unui revărsat de zori. Infiorate de bucurie, nădejdiile noastre au zburat într-acolo”.

Citând pe redactorii ziarului „Albina” (nr. 46, 1870, Budapesta), Horia Teculescu se identifică cu dorințele tuturor românilor: „Așteptam ca România să devină un soare ale cărui raze să încălzească și să lumineze pe toți românii de prin țările vecine (...) Ca la lumina

unui fulger, sufletele s-au dezmeticit și lacome s-au îndreptat spre Carpați, de unde, de astă dată, soarele răsărea pentru toți românii”. Propoziția subliniată a fost rotunjită de Ioan Slavici, în volumul său de memorii „Închisorile mele”, devenind „soarele pentru toți românii la București răsare”.

Românii din Ardeal au renunțat la petiții adresate împăratului de la Viena. Directorul Liceului „Principele Nicolae” din Sighișoara, care a studiat în acea perioadă fierbinte dinainte de Unire la Budapesta; își amintește ideile promovate de revista „Luceafărul” din Budapesta, condusă de Octavian Goga:

„Un val de încredere a răsărit din „Luceafărul” lui O. Goga, care anunța ivirea soarelui, iar luptele politice au trezit mândria românească. Astfel, ardelenii și-au ridicat frunțile, au reacționat furtunos. Nicio umilire, nicio petiție. Demnitatea românească se afirma prin adunări, în care se spuneau deslușit marile adevăruri. Și cu cât asupra creștea împotriva bisericii și a școalei, cu atât mai dârz rezista sufletul ardeleanului”.

Horia Teculescu consideră că adunarea de la Alba-Iulia, din 31 mai 1914, este ultima adunare a românilor din Ardeal ținută sub vechiul regim și că reprezintă sfârșitul unei lupte de veacuri „ultimul cuvânt lămurit al celor cari erau hotărâți să nu mai rabde nicio asupra. Chiar faptul că adunarea se ținea în cetatea lui Mihai era o prevestire a întâmplărilor ce au urmat”.

La adunarea evocată de Horia Teculescu, care s-a ținut la hotelul „Europa” din Alba-Iulia, participă importanți fruntași politici: Al. Vaida, V. Goldiș, C. Pop, I. Maniu, A. Vlad, V. Braniște, care „s-au luptat și au lucrat cu istețime, așa cum știe românul”. Președintele adunării era protopopul de atunci al Alba-Iuliei, Ioan Teculescu, care a vorbit cu entuziasmul patriotic caracteristic, îndemnând ca „adunarea de astăzi să strălucească, prin purtarea noastră liniștită și trezvie, ca să fie o pildă înălțătoare de inimi, pentru toate inimile”. Au urmat la cuvânt mai mulți fruntași, dar spre regretul tuturor, jandarmii somează participanții să se împrăstie, pe motivul că au fost „vorbiri de agitație”. „Cu greu a fost oprită revolta poporului care striga și amenința (...). Așa a fost întreruptă ultima adunare a românilor din Ardeal, pentru ca să continue la 1 Decembrie 1918”.

Ultima frază a articolului exprimă obida, dar și mândria autorului care a participat direct la acest eveniment. În schimb, în ultimele luni ale anului 1918, Horia Teculescu era student la Budapesta, deci nu a fost prezent la Alba-Iulia, la Marea Unire, așa după cum mărturisește fratele său Bujor⁸.

Din interviul luat lui Bujor Teculescu, în 1978, cu două luni înainte de a muri, de un muzeograf de la Muzeul de Istorie din Brașov, ne dăm seama de puternicele sentimente patriotice ce îl stăpâneau pe tânărul de atunci. Era în clasa a VIII-a de liceu, în timpul Marii Uniri, dar a participat cu pasiune și dragoste la toate evenimentele din acele zile fierbinți. S-a înscris în Garda Națională, fiind cel mai tânăr membru al ei, din totalul celor 817 „*flăcăi de pe valea Mureșului, de la poalele Munților Apuseni și tineretul orășenesc. Garda și-a așezat tabăra în cazărmile golite din Cetate, membrii fiind echipați și înarmați din rezervele magaziiilor fostelor unități austriece*”⁹. Când se desființează Garda, este abătut, supărat și scrie cu părere de rău: „*Cariera noastră de gardiști încetase pe data de 1 ianuarie 1919, eram nemângâiați că așa de puțin a durat. Cu oarecare nostalgie, m-am despărțit de arma mea, pe patul căreia, în nopțile de strajă, mi-am scobit litera T. Am depus și uniforma, purtată cu mândrie, și capela tivită cu panglică tricoloră*”¹⁰.

Cu certitudine, putem afirma că Bujor Teculescu a fost marcat de acest extraordinar eveniment istoric trăit cu ferveare în adolescență, despre care și-a amintit mereu, de-a lungul timpului, inclusiv în cadrul familiei. Demonstrăm această afirmație prin multele referiri la Marea Unire, atât în interviul mai sus citat, cât și în articolele „Constituirea Sfatului Național din Alba-Iulia”, „Intrarea Armatei Române în Alba-Iulia, 6 decembrie 1918”, „Un martir necunoscut” (scris în 1978, cu câteva luni înainte de a muri), toate publicate în volumul „*Teculeștii din neam în neam*”, realizat de Luminița Cornea, Constantin Catrina, Ioan Lăcătușu, publicat la Editura Angvstia din Sf. Gheorghe, în anul 2008 (p. 182-188).

Stăpânit de o puternică conștiință națională și o extraordinară demnitate, Bujor Teculescu a simțit cum, în 1918, „*Ardealul fremăta, totul se mișca, dar toată această pornire – care de fapt era o revoluție – trebuia dirijată și îndrumată, ca să nu se ajungă la o stare haotică și, ca țelul final să fie atins, trebuia procedat în mod ordonat, disciplinat și supus unor dispozițiuni, unei autorități cu putere legală*”¹¹.

Cu toate că în ceea ce a scris predomină evocarea, sentimentele sunt transmise direct și firesc: „*O febră cuprinse întreg orașul. Armata Română, după peste trei secole de la intrarea în Bălgrad a lui Mihai Viteazul. Un vis de secole împlinit! (...). Trenul a intrat în gară! (cu armata română – n.n.) Un fior m-a străbătut la vederea primului soldat (...). Spre marea noastră dezamăgire, nu s-a putut vorbi cu niciun soldat și, în această situație, nu am avut de făcut altceva decât să plângem în tăcere. Osana! Acestei mari clipe de bucurie și triumf românesc. Unitatea a luat forma de marș și, în frunte cu două rânduri de trompete, au pornit un marș răsunător, care ne-a ridicat părul măciucă de entuziasm (...). De pe balconul hotelului Dacia (de curând rebotezat din Hungaria), președintele Comitetului Național Local, protopopul Ioan Teculescu, în cuvinte rapsodice, a entuziasmat mulțimea, dându-ne fiori de mândrie și lacrimi de bucurie*”¹². Euforia era prezentă în sufletele tuturor.

Prin cele prezentate mai sus, putem afirma că Horia și Bujor Teculescu sunt moștenitori ai convingerilor morale ale tatălui lor. Ei au înțeles mai întâi din familie care este visul de aur al românilor, apoi au contribuit la evidențierea și realizarea acestei puternice dorințe a românilor ardeleni. Chiar dacă nu i-au continuat vocația de preot, fiii protopopului Ioan Teculescu – episcopul Justinian Teculescu – au continuat bogata activitate cultural-națională a tatălui lor și au reușit să transmită sentimentele naționale ale membrilor familiei Teculescu.

Dr. Luminița CORNEA

Note – Notes

1. Luminița Cornea, Constantin Catrina, Ioan Lăcătușu, *Teculeștii din neam în neam*, Editura Angvstia, Sf. Gheorghe, 2008, p. 107-109.
2. Interviu cu ing. Aurel Ursu (Brașov) despre familia Teculescu, Brașov, 13 mai 2009; Interviu cu ec. Zaharia Urdea (Sibiu) despre Horia Teculescu, Covasna, 24 august 2009 (ambele interviuri se află în baza de date a Muzeului Național al Carpaților Răsăriteni).
3. Lucia Țarălungă, *Legăturile lui Horia Teculescu cu personalitățile culturii interbelice*, în revista „Vatra veche”, nr. 8, 2009, Tg. Mureș, p. 35-38.
4. Luminița Cornea, Constantin Catrina, Ioan Lăcătușu, *op.cit.*, p. 171-180.
5. Interviu cu ing. Șerban Teculescu (Paris) despre Bujor Teculescu, Brașov, 28 septembrie 2009 (interviu aflat în arhiva Muzeului Național al Carpaților Răsăriteni).
6. Luminița Cornea, Constantin Catrina, Ioan Lăcătușu, *op.cit.*, p. 21-41.
7. Horia Teculescu, *Sfârșitul unei lupte de veacuri – Ultima adunare a românilor din Ardeal ținută sub vechiul regim, la Alba-Iulia*, în „Calendarul pe anul 1938 al Ligii Antirevizioniste Române”, redactat de Aurel Gociman, Tipografia ziarului „Universul”, București, p. 95-98 (citatele care urmează sunt din acest articol).
8. Interviu cu Bujor Teculescu, realizat în 1978, cu două luni înainte de a muri, de un muzeograf al Muzeului de Istorie din Brașov (interviu aflat în arhiva Muzeului Național al Carpaților Răsăriteni, donat de fiul Șerban Teculescu).
9. Luminița Cornea, Constantin Catrina, Ioan Lăcătușu, *op.cit.*, p. 183
10. *Idem*, p. 187
11. *Idem*, p. 182
12. *Idem*, p. 184-185

R.W. Seton-Watson și revizionismul ungar în primii ani după primul război mondial (1920-1927)

Cuvinte cheie: diplomația britanică, revizionism maghiar, Transilvania, perioada interbelică

Key words: British diplomacy, Hungarian revisionism, Transylvania, interwar period

Abstract

In the first years after the war, remaining the same steadfast and valuable friend of the Romanians, the historian and publicist R. W. Seton-Watson (1879-1951) acted like a determined and diligent opponent of the revisionism promoted by Hungary, through a large palette of manifestations – scientific works, journalism, conferences, broadcast, reports addressed to the English political circles.

Acceptând clauzele Tratatelor de Pace postbelice ca fapt împlinit, inclusiv cel încheiat cu România la Trianon, în 4 iunie 1920, clasele dominante din Ungaria horthystă – aceleași din epoca dualismului – nu s-au gândit nici un moment să-și respecte angajamentele asumate. O campanie bruscă, de o vehemență și amploare fără precedent, a fost lansată de cercurile politice din Ungaria, cerându-se sprijinul opiniei publice internaționale și a guvernelor țărilor occidentale pentru revizuirea Tratatului de la Trianon, care a „mutilat” granițele statului ungar, urmărindu-se retrocedarea Transilvaniei și a altor teritorii, „smulse” pe nedrept din trupul Ungariei. Revizionismul a devenit ideologia dominantă a Ungariei, a animat politica externă a statului înainte și după ratificarea Tratatului de la Trianon, a privit țările din vecinătatea Ungariei ca inamici și a constituit cauza principală a intrării Ungariei în cel de-al doilea război mondial de partea Germaniei naziste. Politicienii ungari și-au dat seama de la bun început că pretențiile lor de revizuire a frontierelor pe seama statelor vecine nu puteau avea șanse de succes decât atunci când sistemul Tratatelor de Pace ar fi fost supus revizuirii în ansamblul său. Ungaria horthystă va fi, deci, în căutare permanentă de aliați în rândul statelor nemulțumite de clauzele teritoriale ale Tratatelor de Pace și care formulau, la rândul lor, revendicări la adresa unuia sau altuia dintre vecinii Ungariei¹.

O primă etapă a revizionismului ungar este cea cuprinsă între 1920 și 1927, când s-a urmărit reintegrarea Ungariei în vechile ei hotare, și a fost denumită chiar în interiorul Ungariei „epoca luptei de guerilă a iredentei”². Este perioada în care s-a elaborat proiectul

Confederației danubiene, când se declanșa procesul „optanților”, când fostul împărat Carol al IV-lea a făcut cele două încercări de restaurare a Habsburgilor pe tronul Ungariei (martie și octombrie 1921), când Ungaria a fost implicată în scandalul legat de emisia de bilete false de bancă franceze (1925) și, apoi, într-o afacere de contrabandă cu arme venite din Italia (afacerea de la Saint-Gothard), ce dezvăluia faptul că Ungaria se înarma clandestin (1927).

Primul stat occidental care a intrat în atenția acțiunilor revizionistilor de la Budapesta a fost Anglia. În contextul de după primul război mondial, când Germania învinsă ieșise din rândul marilor puteri, Italia se afla într-o perioadă de criză internă iar Franța era adepta respectării tratatelor de pace, singura țară în care se putea declanșa o campanie revizionistă era, în viziunea guvernanților de la Budapesta, Anglia, unde se prefigura victoria laburiștilor împotriva liberalilor și conservatorilor, ce conduseseră țara în timpul primului război mondial. Revizionistii unguri aveau speranța că, întrucât partidul laburist nu a participat direct la întocmirea tratatelor de pace, nu se va angaja în susținerea lor. În plus, puteau fi folosite legăturile de rudenie dintre aristocrația ungară și cea engleză și simpatiile bisericii anglicane.

În 1922, pentru a dirija acțiunea revizionistă în Anglia, se înființa la Universitatea din Oxford „Liga pentru dreptul la autodeterminare al ungurilor” și „Muzeul pedagogic unguresc”. În 1923, apărea revista în limba engleză „The Hungarian Nation”, condusă de profesorul universitar dr. Krisztics Sándor și V. Huszár, care a făcut o largă propagandă iredentistă. Tot în această perioadă, s-a orga-

nizat la Londra o expoziție etnografică ungară, pentru a face cunoscute în Anglia doleanțele poporului ungar și, tot în 1923, ungurii catolici din Ardeal adresau un memoriu episcopului englez Ramsay prin care afirmau existența unor pretinse nedreptăți de care ar suferi biserica romano-catolică din Ardeal din partea statului român. În anul 1924 (anul venirii partidului laburist la guvernare în Anglia), din inițiativa lordului Newton, se forma la Londra clubul „Friends of Hungary” („Prietenii Ungariei”). Dintre membri săi amintim pe deputatul conservator A. Bertlett, care, după o vizită la Budapesta, a scris o broșură despre „nedreptatea” făcută Ungariei prin tratatele de pace, căpitanul Elliot, fost secretar general al departamentului justiției în cabinetul Baldwin, colonelul Wedwood, deputat laburist, și alții; treptat, numărul lor a devenit tot mai mare. Toți erau politicieni englezi de frunte, adepți ai cauzei revizioniste ungare. Se adaugă publicarea unor lucrări în limba engleză, cu caracter revizionist, și vizita a o serie de politicieni englezi în Ungaria, ce erau convertiți pentru cauza revizionistă ungară și convinși să o susțină, la întoarcerea lor în Anglia³.

Împotriva ofensivei revizioniste ungare, organizate nu numai în Anglia, ci și în Italia, Franța, SUA, Polonia ș.a., reacția statelor succesoare amenințate cu revizuirea, pe aceleași căi propagandistice și de informare a opiniei publice mondiale, a fost neglijată, aceste state bazându-se pe legitimitatea drepturilor lor.

Totuși, în Marea Britanie, țară aflată pe lista de priorități a campaniei revizioniste ungare, eforturile românești de contracarare au fost mai vizibile. România, deși nu dispunea la Londra de un birou de presă și propagandă, așa cum aveau nu numai Ungaria, ci și Cehoslovacia și Iugoslavia, avea în Anglia prieteni dezinteresați, care au susținut încercările române de combatere a acțiunii revizioniste ungare: R.W. Seton-Watson, Wickham Steed, Allen Leeper, Moses Gaster și alții. De asemenea, și statul român a recurs la mijloacele utilizate de propaganda ungară, unele mai puțin ortodoxe, ca subvenționarea unor ziariști englezi și convingerea unor parlamentari britanici de a semna articole de presă redactate de diplomații români din capitala britanică⁴.

În perioada interbelică, rămânând același constant și valoros prieten al românilor, istoricul și publicistul britanic R.W. Seton-Watson s-a declarat un adversar hotărât și a

acționat cu vehemență împotriva revizionismului și revanșismului promovate de statele totalitare și fasciste.

Încă din timpul negocierii clauzelor Tratatului de pace cu Ungaria, cercurile guvernante ungare au căutat să micșoreze eficacitatea practică a acestora; în atare context, s-a născut planul unei Confederații Danubiene. Sub ipostaza unei organizări economice comune se ascundeau amenințatorii germeni ai unei acțiuni ce putea submina suveranitatea națională a Iugoslaviei, României și Cehoslovaciei. Conform planului, definit la scurt timp după sosirea delegației ungare la Paris, în ianuarie 1920, Ungaria urma să dețină rolul principal în cadrul Confederației, în detrimentul celorlalte state dunărene: ea ar fi avut dreptul să exporte, fără a plăti taxe vamale, produsele ei pe teritoriul fostei monarhii dualiste, la un preț stabilit de o comisie mixtă cu sediul la Budapesta. În schimb, statele care urmau să facă parte din Confederație erau obligate să furnizeze toate materiile prime de care avea nevoie industria ungară. Prin diverse demersuri, în Franța și Anglia, ungurii au promis serioase avantaje economice cercurilor financiare din aceste țări⁵.

Acest plan a apărut seducător multor politicieni englezi, mai ales că Ungaria oferise capitalului englez atât participarea, cât și controlul industriilor și căilor ferate. Însa părerile unor cercuri politice și economice britanice au fost respinse de către Foreign Office, care, prin intermediul lui Eyre Crowe, a menționat că un asemenea aranjament nu era agreat de către Marea Britanie⁶.

La rândul său, guvernul francez încuraja aspirațiile economice ungare, din următoarele motive: un grup de industriași francezi, în frunte cu Societatea Schneider-Creuzot, primise de la Budapesta promisiunea că vor obține spre exploatare rețeaua căilor ferate, ca și reglementarea cursului Dunării și a canalului Dunăre-Tisa⁷. Se adăuga faptul că Franța, deși ostilă oricăror inițiative ce vizau modificarea sistemului stabilit la Versailles, era în principal preocupată de securitatea sa la granița de vest. De aici rezulta necesitatea de a împiedica Anschluss-ul și importanța pe care o acorda unui sistem de alianțe între statele, atât aliate cât și foste inamice, situate la est de Germania și la vest de Rusia. Un asemenea sistem s-ar fi substituit alianței tradiționale cu Rusia și,

În același timp, ar fi constituit un fel de cordon sanitar împotriva Rusiei bolșevice ce devenise o sursă de neliniște pentru Occident⁸. Promotorul acestei poziții era Maurice Paléologue, fost ambasador francez la Sankt Petersburg și adversar înfocat al comunismului. Acesta a fost numit de Alexandre Millerand în calitatea de secretar general la Ministerul Afacerilor Străine al Franței, la mijlocul lunii martie, în locul lui Philippe Berthelot, fiind sprijinit de însuși Raymond Poincaré.

Seton va fi informat despre aceste noi acțiuni în Occident ale cercurilor revizioniste ungare de William F. A. Rattigan, însărcinatul cu afaceri al Marii Britanii la București, cu prilejul vizitei pe care istoricul englez a înfăptuit-o în România, în aceeași lună a semnării Tratatului de la Trianon – iunie 1920. Rattigan i-a declarat că în România se cunoșteau aceste tratative, ceea ce contribuise la orientarea acestora spre Anglia în dauna Franței⁹.

Istoricul a discutat la București despre noua orientare profranceză a Budapestei și cu premierul Averescu și cu ministrul de externe Take Ionescu. Ultimul, așa cum menționa Seton în scrisoarea sa către A. Leeper, a manifestat același calm suprem față de posibilele activități revizioniste ungare din următorii zece ani, pe care i-l arătase lui Rattigan, când acesta îl chestionase despre eventualele efecte asupra României a unei ocupații ruse a Varșoviei¹⁰. Take Ionescu considera că soluția contra acestor intrigi ungare consta în prezentarea unui front solid cu cehii sau iugoslavii. De altfel, Take Ionescu i-a împărtășit lui Seton că urmarea încheierea unei alianțe defensive cu Belgradul și că dorea cuprinderea în această alianță atât a Cehoslovaciei cât și a Poloniei¹¹.

La Belgrad, unde a ajuns la 5 iulie, Seton-Watson a aflat câteva elemente în plus despre negocierile franco-ungare. Anume, că Maurice Paléologue ar fi acceptat ca Franța să susțină în fața Ligii Națiunilor o revizuire a Tratatului de la Trianon, revizuire ce urma să înapoieze Ungariei cea mai mare parte a Banatului și Bačska, o fâșie de teritoriu de-a lungul graniței cu România (ce ar fi inclus Timișoara, Arad și Oradea Mare), majoritatea districtelor germane cedate Austriei și cel puțin o treime din Slovacia (mai precis, Bratislava și sudul Slovaciei)¹². Consultat de Seton-Watson, A. Leeper de la Foreign Office, a răspuns evaziv la 22 iulie¹³.

Într-unul din ultimele numere ale revistei „The New Europe”¹⁴, în articolul intitulat *The Little Entente*, apărut la 14 octombrie, Seton-Watson a luat poziție hotărâtă împotriva acestor negocieri franco-ungare, calificându-le drept „nebunie în toiul verii”¹⁵. Autorul arăta că acceptarea cererilor teritoriale ale Ungariei ar fi izolat Cehoslovacia de Rusia sau Ucraina, dar și de România, iar Ungaria ar fi căpătat frontieră comună cu Polonia. Ceea ce ar fi obținut Paléologue, era o ofertă a Budapestei de a participa la respingerea invaziei ruse a Poloniei și gravitatea situației în care se afla Polonia, l-a orbit pe acesta – afirma Seton – față de adevăratele motive ale guvernului ungar și l-a determinat să nesocotească resentimentele pe care o asemenea politică le-ar fi provocat fiecăruia dintre vecinii Ungariei. Mai mult, intervenția ungară alături de Polonia ar fi obligat Ungaria să-și sporească forțele militare, ceea ce ar fi însemnat o violare a prevederilor militare ale Tratatului de la Trianon și i-ar fi oferit capacitatea militară de a restaura dinastia Habsburgilor și de a răsturna regimul existent în Austria¹⁶.

În ce privește strădaniile depuse de Cehoslovacia, Regatul Sârbo-Croato-Sloven și România pentru constituirea unei alianțe generale a tuturor statelor victorioase din centrul și estul Europei, acestea erau întâmpinate cu mari speranțe de autor. Istoricul ilustra cauzele acestor strădanii: poziția adesea dictatorială sau indiferentă a Antantei față de aceste state; atitudinea dușmănoasă a Italiei față de noul stat iugoslav; relațiile tensionate dintre Cehoslovacia și Polonia; eforturile Vestului de a atrage cele trei țări în ostilitățile contra Rusiei bolșevice; acordul secret franco-ungar și, mai ales, eforturile pe care noua Ungarie, monarhistă, militaristă și ultraclericală, le depunea pentru a arunca în aer reglementarea de la Trianon. Spre deosebire de Austria, Ungaria nu a învățat nimic din război, aprecia publicistul englez, și, nefiind mulțumită doar cu intrigile propagandistice la scară largă în Slovacia, Transilvania și Bačska, încerca să atragă și Austria în vortexul reacțiunii, cochetând cu monarhiștii din Viena, München, cu grupările iezuite din Elveția și Roma, cu Habsburgii și Wittelsbach-ii și simpatizanții lor din foburgul Saint-Germain¹⁷.

Planul Confederației Danubiene a întâlnit opoziția tuturor statelor succesoare, acestea fiind susceptibile la orice tentativă menită

să faciliteze realizarea obiectivelor Ungariei „contaminată până în inimă de ideea revanșei și de speranța unei reîntoarceri a Habsburgilor”¹⁸. Pericolul ca prin impunerea unor concesiuni economice statelor vecine Ungariei, să fie anulate rezultatele geografice ale păcii, au determinat acțiuni concertate ale statelor succesoare. Ministrul ceh de la Londra, în colaborare cu însărcinatul român, M. Boerescu, și ambasadorul sârb au stabilit un plan comun de acțiune propagandistică pentru a contracara succesele Ungariei în această direcție. La acțiune participau istoricul R.W. Seton-Watson și ziaristul Wickham Steed. Guvernele României, Cehoslovaciei și Iugoslaviei au înaintat un memoriu de protest Conferinței de Pace, iar Take Ionescu l-a convocat pe reprezentantul Franței la București, arătându-i copia unui document secret, semnat la Budapesta de Înalțul comisar francez, Fouchet, de Horthy și premierul Teleky. Documentul demonstra promisiunea Franței de a sprijini Ungaria, militar chiar, și rectificarea în favoarea ei a frontierelor cu Austria, Regatul Sârbo – Croato – Sloven, Cehoslovacia și România¹⁹.

Opoziția fermă a statelor succesoare, atitudinea negativă a Marii Britanii și Italiei față de planul Confederației Danubiene și modificările din echipa de conducere de la Paris²⁰ au determinat Franța să renunțe la ideea realizării Confederației Danubiene.

În martie 1921, se producea prima încercare de revenire pe tronul Ungariei a lui Carol al IV-lea, ultimul Habsburg care fusese împărat al Austriei și rege al Ungariei. Carol nu abdicase formal niciodată, însă declarase, în noiembrie 1918, că renunță la exercitarea funcțiilor sale stabilindu-se în Elveția. Poziția Puterilor Aliate și Asociate în privința Habsburgilor a fost exprimată public, în repetate rânduri, în timpul Conferinței de Pace, când s-au declarat împotriva unei restaurații, însă au lăsat poporului ungar libertatea de alegere a formei de guvernământ. Ca urmare, în februarie 1920, Adunarea Națională a Ungariei a restaurat monarhia. Interdicția Marilor Puteri, opoziția statelor succesoare față de o restaurație și disensiunile interne între legitimiști și cei care doreau un rege ungar, au dus la un compromis: Horthy a fost ales, în martie 1920, drept regent al Ungariei, calitate pe care urma să o dețină temporar. Anumite cercuri politice – monarhiste din Austria și Ungaria ar fi dorit

revenirea lui Carol al IV-lea pe tron. De asemenea, unii oficiali francezi (inclusiv, se pare, premierul francez A. Briand) manifestau simpatii față de ideea unei eventuale reveniri a unui Habsburg²¹ la Viena sau Budapesta, deoarece aceasta ar fi însemnat reducerea posibilității ca Austria și Ungaria să fie atrase în sfera de influență germană²². O restaurare a Habsburgilor pe tronul Ungariei cu sprijin francez ar fi dus la o întărire a pozițiilor economice ale Franței în Europa centrală²³. Încurajat de politica unor cercuri franceze față de restaurarea monarhiei, și având nenumărați simpatizanți în Ungaria, Carol al IV-lea a venit la sfârșitul lui martie 1921 din emigrație în Ungaria. România, Cehoslovacia și Regatul Sârbo-Croato-Sloven au acționat, atunci, în comun, amenințând imediat Ungaria cu blocada și chiar cu măsuri militare, în cazul în care Carol nu părăsea țara. Demersuri similare au fost întreprinse de reprezentanții celor trei state și în capitalele Angliei, Italiei și Franței²⁴.

Ca rezultat al acestor demersuri, Conferința Ambasadorilor, ca organ executiv al forumului păcii, a adoptat, la 19 aprilie 1921, rezoluția cu privire la îndepărtarea lui Carol din Ungaria. Pentru a înlătura îndoielile în ceea ce privea fermitatea statelor succesoare, la 3 aprilie guvernul cehoslovac a trimis un ultimatum Ungariei în care se arăta că guvernele celor trei state vor interveni militar dacă până la 7 aprilie Carol al IV-lea nu va părăsi teritoriul ungar²⁵. Ca urmare, regentul Horthy și premierul Teleki l-au sfătuit pe Carol al IV-lea să părăsească Ungaria²⁶. În același timp, autoritățile de la Budapesta au respins protestele adresate, declarând că era vorba de un amestec extern într-o problemă internă a statului ungar și au încercat să-i convingă pe diplomații străini că nu aveau nici un amestec în cele întâmplate²⁷. La 5 aprilie, fostul monarh s-a îndreptat spre Elveția, nu înainte de a emite o proclamație către poporul ungar, în care, de fapt, promitea că va repeta încercarea²⁸. Aceasta a determinat guvernele României, Cehoslovaciei și Iugoslaviei să ceară guvernului ungar să ia măsuri pentru a nu se mai repeta o asemenea situație²⁹ și a impulsionat negocierile pentru formarea definitivă a Micii Înțelegeri.

În octombrie avea loc a doua revenire a ex-împăratului Carol în Ungaria. La 21 octombrie, Carol ajungea la Sopron, unde garnizoana locală s-a declarat de partea sa. Fostul

monarh a preluat comanda trupelor din zonă și a numit un nou guvern, nemaidorind să negocieze cu regentul Horthy și cu guvernul Bethlen, format după demisia lui Teleki, ca urmare a crizei politice interne declanșate de prima încercare a lui Carol al IV-lea. Guvernul ungar a acționat, înșă, ferm și, după câteva ciocniri între trupele legitimize și unități ale armatei regulate, Carol al IV-lea a fost arestat la 24 octombrie³⁰.

Statele membre ale Micii Înțelegeri au reacționat de această dată și mai energic decât în primăvară. S-a decretat mobilizarea parțială a armatei, s-a declanșat o activitate diplomatică intensă pe lângă marile puteri, Italia, Franța și Marea Britanie, ce au fost informate că, dacă în termen de 48 de ore Carol nu părăsea Ungaria, trupele lor vor interveni militar pentru alungarea lui. De asemenea, s-a cerut aliaților lichidarea definitivă a problemei habsburgice, îndeplinirea prevederilor Tratatului de la Trianon, plata cheltuielilor de mobilizare, interzicerea activității organizațiilor revizioniste din Ungaria și participarea României, Cehoslovaciei și Iugoslaviei la controlul dezarmării Ungariei. La 29 octombrie, Conferința Ambasadorilor a cerut guvernului ungar să proclame detronarea Habsburgilor de la tronul Ungariei, înșă s-a opus plății despăgubirilor și a evitat problema controlului dezarmării Ungariei de către Mica Înțelegere. Cu toate acestea, scopul esențial a fost atins, parlamentul ungar promulgând o lege prin care se afirma noneligibilitatea Habsburgilor la tronul Ungariei. S-a menținut, înșă, monarhia ca formă de guvernământ³¹.

Seton a analizat aceste încercări de restaurare a Habsburgilor pe tronul Ungariei, din aprilie și octombrie 1921, în articolul publicat în „Contemporary Review” (și retipărit sub formă de broșură în același an), în februarie 1922, intitulat *Hungary under amiral Horthy* (*Ungaria sub amiralul Horthy*). Autorul preciza de la început faptul că aceste evenimente au provocat o ruptură între diversele grupări teroriste și politice: între gruparea teroristă condusă de Ostenburg și legitimiștii reprezentați de Friedrich și contele Andrássy, care erau carliști, și grupările teroriste conduse de Hejjas, Gömbös și alții, care-l susțineau pe Horthy și candidatul său neoficial la tron, arhiducele Albrecht. Astfel, continua Seton, în timp ce premierul Bethlen declara la Pécs, în 21 octombrie, că „exercițiul puterii regale” era

„nu numai un drept, ci și o datorie”, iar Coroana trebuia să fie inalienabilă și netransferabilă constituțional și guvernul trebuia să clarifice situația regelui, ajungând la un acord în acest sens cu contele Andrássy, Gömbös a preluat controlul asupra situației militare din vestul Ungariei și s-a pregătit să mășăluiască asupra Budapestei, pentru a-l proclama pe arhiducele Albrecht drept rege³².

Cauzele eșecului lui Carol de Habsburg erau, în opinia istoricului, greșelile sale tactice, o concepție cu totul greșită asupra situației internaționale, refuzul onorabil de a permite vărsare de sânge, actele de trădare a politicienilor, precum și apatia maselor. Omul de rând l-ar fi primit bucuros pe Carol, considera Seton, dar nu din atașament pentru Habsburgi sau pentru ideea dinastică, ci ca substitut al regimului lui Horthy. Majoritatea populației ungare era caracterizată de savantul englez drept antidinastică și republicană, legată de tradițiile „curuților” și kossuthiste. Doar clasele privilegiate erau legitimize, afirma Seton, explicația fiind că principiul legitimist era identificat cu ideea de integritate teritorială. Acest punct de vedere al castei conducătoare maghiare conferea chestiunii restaurării Habsburgilor caracterul său internațional și nu permitea Micii Antante să o considere doar o chestiune internă a Ungariei³³.

Seton considera că Ungaria ajunsese într-un impas, din care nici legitimitatea, nici iredentismul nu o putea salva. Horthy a fost întotdeauna urât de clasa mijlocie și proletariat, înșă el și-a pierdut și încrederea legitimiștilor; totuși, eventuala cădere a regimului horthyst ar putea aduce la putere un regim cu adevărat democratic și, prin urmare, pierderea privilegiilor deținute de clasa politică ungară. Astfel, pentru moment, aprecia autorul, legitimiștii trebuiau să-l susțină pe Horthy și figurile sinistre din jurul său, iar contele Bethlen trebuia să unească toate forțele în efortul de a împiedica democratizarea Ungariei³⁴.

În primii ani de după război, R.W. Seton-Watson a descris în mod repetat caracterul nedemocratic al regimului politic din Ungaria³⁵, ca și argument în combaterea revizionismului promovat de Ungaria, transformat în politică de stat. Astfel, din inițiativa Legației române de la Londra, în primăvara anului 1921, istoricul a ținut la King's College o serie de conferințe despre România. În cadrul acestora, el a criticat regimul din fosta Ungarie

dualistă, ce a persecutat elementul românesc din Transilvania, și a apreciat că și regimul lui Horthy promova aceeași politică față de minorități. Ca urmare, el aprecia că Ungaria constituia un veritabil pericol pentru pacea europeană, „prin prozelitismul și intoleranța alarmantă de care era animată”. În opinia ministrului României la Londra, M. Boerescu, poziția exprimată de Seton servea din plin cauza românilor, datorită imparțialității și autorității morale binecunoscute a istoricului englez³⁶.

În articolul amintit, publicat în februarie 1922 în „Contemporary Review”³⁷, Seton descria teroarea albă declanșată în Ungaria după căderea regimului lui Kun, de numeroasele bande teroriste împotriva celor suspectați de bolșevism și contra evreilor, dar de pe urma căreia au suferit și muncitorii și țăranii unguri. De asemenea, Seton dezvăluia cenzura exercitată asupra presei și înarmarea clandestină a Ungariei³⁸.

Profesorul afirma că noul proiect electoral, elaborat de premierul Bethlen, urmărea restaurarea Casei Magnaților, îngrădiri ale libertăților parlamentare și o revizuire a sistemului administrativ al comitatelor, astfel încât să asigure pe mai departe controlul decăzutei „gentry” și imposibilitatea unei reforme agrare radicale; mai mult, a anunțat că, dacă acest proiect, care a întâmpinat o opoziție hotărâtă, nu va trece prin Parlament înainte de a-i expira mandatul (în februarie), va înlocui proiectul de lege cu un paragraf care să-l autorizeze să promulge reformele prin decrete ministeriale. Toate aceste îngrădiri erau explicabile, considera Seton, în condițiile în care viața politică era controlată de trei familii, Bethlen, Bánffy și Teleki, care dețineau circa 400.000 de acri de pământ în Transilvania. Acestea l-au sprijinit pe contele Tisza în opoziția manifestată față de reforme și față de acordarea de drepturi egale muncitorilor și naționalităților nemaghiare³⁹.

În martie 1923, la o conferință ținută la Londra în memoria democratului H. M. Hyndman, considerat părintele socialismului englez, Seton a prezentat un scurt rezumat al lucrării sale *The Emancipation of South Eastern Europe*, publicată la Londra în 1923. El dădea astfel o nouă replică celor care continuau să susțină că dispariția monarhiei austro-ungare a creat o situație dezastruoasă în Europa Centrală.

În cadrul conferinței, istoricul englez a declarat din nou că granițe curat etnografice nu au putut fi trasate, dar ele reprezentau „cel mai bun compromis dintre pretențiile rivale ale istoriei, geografiei, etnografiei și economiei”. El ilustra cu cifre statistice procentajul minorităților în fosta Ungarie dualistă, unde „o minoritate [națiunea ungară – n.n.] a dominat mai multe națiuni care formau majoritatea țării, iar acum în Statele succesoare lucrurile stăteau chiar invers”. Singura alternativă – declara Seton – pentru anularea acestor frontiere impure o constituia restaurarea Ungariei Sf. Ștefan, însă acei englezi care susțineau această idee, uitau că nu putea fi înfaptuită decât prin război. Exponenții radicali ai acestei idei în Anglia erau câțiva studenți de la Oxford, ce au format „Liga din Oxford pentru autodeterminarea ungară” (Oxford League of Hungarian Selfdetermination), cu contribuția cărora erau publicate revistele „Chains” („Lanțuri”), „Oxford Hungarian Review” și „East European Press Service”, toate inspirate de dr. Kristics Sándor, șeful secțiunii britanice de la biroul de presă al Ministerului de externe maghiar. Seton făcea un aspru rechizitoriu neadevărurilor difuzate de revizionistii unguri, care erau luate în serios de Liga amintită, în timp ce adevăurile despre regimul lui Horthy dezvăluite de liberalii unguri exilați erau trecute sub tăcere. Ideea împărtășită de unii că descompunerea Austro-Ungariei a constituit doar un pas înapoi în evoluția europeană, deși constituia o atitudine scuzabilă și mai naturală, se datora nepătrunderii cauzelor care au provocat această descompunere.

Istoricul compara modul în care erau tratate problemele minorităților, cea școlară, chestiunea reformelor agrare și electorale din statele succesoare, cu situația din fosta Austro-Ungarie și constata un progres vizibil al primelor, chiar și în chestiunea spinoasă a minorităților.

Seton recunoștea că minoritățile maghiare din statele succesoare aveau motive serioase de nemulțumire, datorită imoralității politice și administrative din statele succesoare, dar ceea ce le deranja mai tare era, în opinia sa, „căderea de la hegemonie”. Profesorul admitea că nivelul de civilizație a scăzut considerabil în întreaga Europă, mai ales în statele succesoare, cu excepția Cehoslovaciei, dar nicăieri ca în Ungaria.

Seton remarca transformările sociale importante ce s-au produs în aceste țări prin ascensiunea burgheziei în viața economică și politică și datorită reformelor agrare realizate. Excepție făcea Ungaria, unde nici în timpul scurtei perioade când comuniștii au deținut puterea, o reformă agrară n-a fost înfăptuită, și nici nu erau șanse în viitor în acest sens. El combate afirmațiile unor cercuri ungare ce susțineau că reforma agrară din România a urmărit doar exproprierea minorităților și demonștra că au fost afectați și marii proprietari români și Biserica greco-catolică. Istoricul își exprima însă speranța că autoritățile române vor oferi în continuare bisericilor calvină și unitariană posibilitățile materiale pentru a-și întreține școlile confesionale. Făcând o scurtă paranteză, el se declara satisfăcut că nici unul din statele succesoare nu urma politica maghiară față de învățământul minoritar.

Prin urmare, Seton constata un real progres în toate statele succesoare; excepție făcea Ungaria, unde lucrurile erau tocmai contrare: crimele teroarei albe, restrângerea dreptului de vot – singurul caz din Europa, exilarea intelectualilor, introducerea lui *numerus clausus* în cazul evreilor, cu menajarea, în paralel, a marilor capitaliști evrei, pe care se sprijinea regimul lui Horthy, toate erau dovada celui mai negru reacționarism. El considera că regimul horthyst constituia un obstacol în înlăturarea restricțiilor economice, în realizarea dezarmării, în acordarea de înlesniri în problema reparațiilor, în concluzie, în consolidarea păcii în Europa sud-estică.

Nemulțumirile provocate lui Seton-Watson de caracterul regimului horthyst l-au determinat chiar să discute împreună cu factorii de decizie ai statelor Micii Înțelegeri despre soluții pentru înlăturarea acestuia. În aprilie 1923, în timpul vizitei sale în Regatul Sârbo-Croato-Sloven, Seton îi trimitea o scrisoare soției sale, May, în care îi declara că a avut o întrevedere cu exilații unguri, Károlyi, Jászi și Linder cu care a găsit o alternativă regimului lui Horthy, pe care a discutat-o, apoi, cu Nešić, omologul iugoslav a lui Eyre Crowe, și cu Ninčić, ministrul de externe iugoslav. Ultimul s-a declarat de acord cu propunerile lui Seton și a promis că le va prezenta lui Beneš, ministrul de externe cehoslovac, și lui I.G. Duca, ministrul român al afacerilor străine. De asemenea, Seton a discutat și cu Šeba, noul ministru cehoslovac de la Belgrad, ce a decla-

rat că îi va comunica lui Beneš discuția avută cu istoricul englez. Totul se desfășura în mare taină, Seton declarând soției că, deocamdată, nici „oamenii noștri” (Foreign Office-ul, probabil – n.n.) nu trebuiau să afle⁴⁰.

În aprilie-iunie 1923, Seton întreprindea o nouă călătorie în Yugoslavia, Austria, Cehoslovacia și România. În Praga, istoricul a dat un interviu ziarului „Prager Presse”, în care s-a ocupat de acțiunea revizionistă ungară desfășurată în Anglia, mijloacele folosite de aceasta pentru a discredita România, Cehoslovacia și Regatul Sârbo-Croato-Sloven fiind calificate drept intolerabile. Profesorul englez, după ce descria aceste metode și sublinia sprijinul acordat de Liga maghiarofilă din Oxford propagandiștilor maghiari, demonștra, în final, faptul că depozedarea Ungariei de teritoriile ce le stăpânise până la 1918 a fost consecința logică a politicii brutale promovate de unguri față de naționalitățile din teritoriile respective. În opinia sa, revizionistii unguri tindeau să arunce din nou Europa Centrală „în tulburări și confuzie” și să reînvie în întreaga Europa „regimul reacționar extrem” pe care războiul mondial l-a distrus⁴¹.

Între 1 și 9 iunie, venind din Slovacia, Seton a întreprins o scurtă călătorie la Cluj, pentru a-și vedea prietenii români. În timpul șederii la Cluj, el a acordat un interviu ziarului „Keleti Ujság”, în care a declarat că scopul vizitei sale la Cluj era de a cerceta chestiunile ce priveau minoritățile, pentru a se convinge la fața locului, ca membru în Liga engleză pentru protecția minorităților, asupra a ceea ce era fals sau adevărat în numeroasele memorii înaintate de minoritățile din statele succesoare, în special cea maghiară, mai ales datorită agitațiilor întreprinse de guvernul de la Budapesta. La întrebarea reporterului dacă credea că un climat internațional pașnic putea ușura soarta minorităților, Seton a răspuns afirmativ. El a precizat, însă, că mai ales cercurile conducătoare din Londra, dar și cele din Paris, nu realizau faptul că regimul reacționar a lui Horthy constituia principala piedică în lămurirea situației din Europa Orientală, în îmbunătățirea sortii minorităților naționale din această zonă și în calea unei cooperări pașnice între Mica Antantă și Ungaria. Părerea istoricului era că scopul tuturor trebuia să-l constituie estomparea rivalităților naționale și spiritulizarea frontierelor, ceea ce presupunea păstrarea lor, însă importanța lor să scadă⁴².

Intervențiile permanente ale lui Seton-Watson împotriva regimului nedemocratic din Ungaria și a revizionismului ungar au determinat încercări ale autorităților române și ale diplomaților români la Londra de a colabora cu Seton-Watson. Există convingerea că o bună propagandă ar avea efecte pozitive asupra relațiilor bilaterale româno-engleze și, implicit, o diminuare a numărului celor care manifestau bunăvoință față de activitatea revizionistă ungară desfășurată în Anglia. Astfel, Nicolae Titulescu, devenit ministru român la Londra în anul 1922, considera că erau necesare predarea unor cursuri de civilizație română la Universitățile din Londra, Oxford și Cambridge⁴³. În acest sens, el a cerut ca R. W. Seton-Watson să fie numit la Oxford, iar A. Evans la Universitatea din Londra⁴⁴. Pentru o mai bună cunoaștere în Anglia a realităților din România, diplomatul român a propus, în 1923, susținerea de conferințe de către marele istoric N. Iorga. În urma inițiativelor sale, la 1 octombrie 1924, a fost creată secția română la King's College la Londra, cursurile fiind susținute de W. Steed (relațiile internaționale ale României și Orientul Apropiat) și Marcu Beza (limba și literatura română)⁴⁵. Pentru predarea unui curs despre economia României, Titulescu îl viza pe Evans, iar Seton ar fi predat istoria românilor⁴⁶. Toate aceste acțiuni urmau să contracareze unele informații false cu privire la caracterul participării României la prima conflagrație mondială ce apăruseră în câteva publicații londoneze.

În ianuarie 1925, Seton a fost invitat la o conferință organizată în Boston (SUA) de către Asociația Istorică Americană. În drum, Seton s-a oprit la Cleveland, unde a fost invitat de românii, cehoslovacii, iugoslavii și polonezii din localitate. În cinstea sa s-a dat un banchet la hotelul Cleveland, la care au participat, printre alții, dr. Ropcea, medic, G. Anagnostache de la Consulatul român din Cleveland, B. Popovici, avocat, I. Vasu și W. Gabriel, antreprenori, preoții I. Spător, I. Vanca și Ilie Pop, G. Stănculescu și A. Prie, redactori la ziarul român „America” din Cleveland, precum și un număr mare de americani, printre ei numărându-se primarul Clevelandului, Hopkins și Newton Baker, fost ministru de război. Toți cei prezenți au mulțumit profesorului englez pentru ceea ce a făcut în interesul naționalităților asuprite din fosta Austro-Ungarie. În numele românilor din

Cleveland a vorbit G. Stănculescu, care a arătat că cei 250.000 de români aflați în SUA în timpul primului război mondial, erau refugiați din Transilvania, de unde au plecat pentru a scăpa de „asuprirea unei stăpâniri străine, șovinistă, nedreaptă și tiranică” și i-a mulțumit profesorului pentru rodnică muncă depusă pentru desrobirea Transilvaniei de sub stăpânirea ungară. Seton a mulțumit pentru elogiile aduse, afirmând că tot ceea ce a făcut, i-a fost dictat de conștiință. El a combătut din nou ideea că Aliații au fost cei care au impus destrămarea Austro-Ungariei. După banchet, Seton s-a îndreptat spre Universitatea Western, unde a ținut o conferință în fața unei asistențe compusă, în majoritate, de profesori și studenți de la cursurile de istorie, ce și-au luat chiar notițe după cele prezentate de istoricul englez. El a vorbit iar despre cauzele care au produs căderea Imperiului Austro-Ungar, despre condițiile politice și economice din statele succesoare și despre situația minorităților din aceste state. Prezentând situația geografică și etnografică a fiecăruia dintre statele create sau întregite după căderea monarhiei dualiste, Seton arăta că popoarele dinlăuntrul acestora, ce s-au revoltat permanent înainte de război, trăiau liniștite și mulțumite în interiorul noilor granițe. De asemenea, savantul a vorbit despre grupurile de maghiari rămași în cadrul acestor state și a evidențiat faptul că s-a făcut tot ce-a fost posibil ca numărul acestora să nu fie mai mare decât al românilor, slovacilor, croaților rămași între granițele Ungariei. Seton a condamnat din nou regimul politic din Ungaria, pe care o caracteriza drept „o țară a Habsburgilor, a nobilor reacționari”, care se opuneau oricăror reforme și care încercau, printr-o propagandă intensă, să creeze impresia falsă în străinătate că românii, slovacii, iugoslavii, polonezii erau mai fericiți sub vechea stăpânire⁴⁷.

În 1927, în martie, Seton ținea o conferință despre Mica Antantă, în fața Grupului Universitar de la Bruxelles pentru Societatea Națiunilor. În introducerea conferinței, el ilustra că Mica Antantă, deși nu era un organism clar structurat, era singurul substitut politic real a ceea ce a fost până în 1918 una din Marile Puteri ale Europei [Austro-Ungaria – n.n.]. Subliniind că dispariția Austro-Ungariei a fost unul dintre evenimentele politice cele mai importante de la căderea Imperiului Roman de Apus, și unul dintre evenimentele sociale cele

mai importante de după Revoluția Franceză, istoricul reamintea că nu trebuia uitat faptul că monarhia dualistă nu a fost dezmembrată de Aliați, ci s-a prăbușit în urma revoluțiilor naționalităților din cadrul său. Celor care critica noile frontiere deoarece acestea nu urmau liniile pur etnografice, Seton le amintea că frontiere etnografice perfecte nu erau realizabile. El accepta faptul că granițelor trasate în urma războiului li s-ar putea aduce mici modificări, din punct de vedere etnic, de exemplu, în Tirolul de sud, pe malul stâng al Dunării, în Slovacia, în Banat, sau în nord-vestul României. Profesorul arăta, însă, că revizuirii ample ale frontierelor nu puteau fi realizate. La stabilirea granițelor au stat și considerente economice și geografice, ce au făcut imposibilă evitarea rămânerii într-o proporție mai mare sau mai mică a unor minorități în statele succesoare. Exemplul cel mai elocvent îl constituia cazul secuilor, situați în centrul geografic al României Mari, numărând 500.000 de suflete și care reprezentau 95% din populația din zonă [mai exact, în județele Odorhei, Ciuc și Trei Scaune – n.n.]⁴⁸.

Făcând din nou o comparație între regimurile politice existente în Ungaria, Cehoslovacia, România, Regatul Sârbo-Croato-Sloven și Austria, Seton arăta că situația Ungariei contrasta cu a celorlalte patru state succesoare. El aprecia că era firesc că în Ungaria, ce a suferit mari amputări teritoriale, repercusiunile războiului au fost atât de violente. Acest stat a cunoscut trei revoluții (oct. 1918, mar. 1919, aug. 1919), două terori (una roșie, alta albă), o ocupație română și două puciuri monarhiste oprite. Deși istoricul considera că pierderile teritoriale ofereau o explicație pentru evenimentele petrecute în Ungaria imediat după război, ele nu schimbau realitatea că această țară era guvernată din toamna lui 1919 de un regim politic și social reacționar la extrem. Erau menționate limitările aduse sufragiului universal (fiind, în acest, singura țară din Europa, cu excepția Rusiei) și reimpunerea scrutinului public în campanii, actele teroriste a tot felul de bande, ocrotite de guvern (de exemplu, bomba de la banchetul Partidului Radical), exilarea elementelor radicale și socialiste, emigrarea intelectualilor, restrângerile draconice ale libertății presei, răspândirea antisemitismului, blocarea refor-

mei radicale, afacerea falsificării biletelor Băncii Franceze (1926) etc. Aceasta era situația din Ungaria și atâta timp cât era perpetuată, era imposibilă, din păcate, o pacificare a Europei Centrale, datorită poziției sale strategice, în centrul statelor succesoare⁴⁹.

*

În perioada interbelică, rămânând același constant și valoros prieten al românilor, Seton-Watson a acționat ca un adversar hotărât și activ, printr-o paletă largă de manifestări – lucrări științifice, publicistică, conferințe, emisiuni radio, rapoarte adresate cercurilor politice engleze – împotriva revizionismului promovat de Ungaria în toate etapele sale evolutive dintre anii 1920-1940.

Trebuie menționat că istoricul englez, R.W. Seton-Watson, nu a respins, în principiu, ideea revizuirii frontierelor, considerând că granițele trasate Ungariei după primul război mondial erau nefavorabile acesteia în comparație cu cele pe care le susținuse în revista „The New Europe”. El intuia, însă, pe bună dreptate, că scopul regimului politic din Ungaria era de a restaura, în întregime, vechile granițe și considera că o revizuire temeinică a frontierelor nu era posibilă decât în urma unui nou război. De altfel, a demonstrat în lucrările sale că o eventuală revizuire a granițelor vecinilor Ungariei tot ar lăsa în cadrul statelor succesoare un procent semnificativ de populație maghiară. Față de acțiunea revizionistă a Ungariei, Seton a și înaintat soluții constructive; considerând constituirea Micii Înțelegeri de către Cehoslovacia, România și Iugoslavia drept o operă de pace, el a propus, nu o dată, lărgirea ei prin cooptarea altor state din Europa Centrală și de Sud-Est, inclusiv a Austriei, Ungariei și Bulgariei. Aceasta s-ar fi putut realiza, în opinia, printr-o intensă colaborare economică și culturală, prin estomparea rivalităților naționale, printr-o largă descentralizare administrativă, însoțită de lărgirea drepturilor minorităților, creșterea calității serviciilor administrative și micșorarea barierelor vamale între state. Odată acestea fiind transpuse în practică, s-ar fi ajuns la spiritualizarea frontierelor, la diminuarea importanței lor. El preconiza, astfel, o soluție pentru o importantă parte a Europei, parcă prevestind eforturile contemporaneității noastre de creare a unei Europe unite.

Dr. Radu RACOVÎȚAN

Note – Notes

1. Pentru amănunte, vezi: Caius Bardoși, *Revizionismul maghiar în lumina istoriei politice și diplomatice*, Tip. Unirea Brașov, 1932; Ion Calafeteanu, *Revizionismul ungar și România*, Editura Enciclopedică, București, 1995; Samuel Fényes, *Ungaria revizionistă*, Editura Ungaria Revizionistă, București, f.a.; Aurel Gociman, *România și revizionismul maghiar*, Editura Clusium, Cluj-Napoca, 1996; Anikó Kovács-Bertrand, *Der ungarische Revisionismus nach dem Ersten Weltkrieg. Der publizistische Kampf gegen den Friedensvertrag von Trianon (1918-1931)*, R. Oldenburg Verlag, München, 1997; Liviu Lazăr, *Mișcarea antirevizionistă din Transilvania în perioada interbelică*, Editura „Călăuza”, Deva, 2003; Mihai Stratulat, *Revizionismul și neorevizionismul ungar*, Editura Globus, București, 1994; George Sofronie, *Tratatul de la Trianon și acțiunea revizionistă*, Ed. I-a, Oradea, 1933 etc.
2. Liviu Lazăr, *op.cit.*, p. 56.
3. Aurel Gociman, *op.cit.*, pp. 29-33.
4. Lucian Leuștean, *România și Ungaria în cadrul „Noii Europe” (1920-1923)*, Editura Polirom, Iași, 2003, p. 175.
5. Viorel V. Tilea, *Acțiunea diplomatică a României, noiembrie 1919 – martie 1920*, Tipografia Poporului, Sibiu, 1925, pp. 52-53; Emilian Bold, Valeriu Florin Dobrinescu, *Conferința de Pace de la Paris (1919-1920)*, în vol. *Românii în istoria universală*, vol. I (coord. I. Agrigoroaiei, Gh. Buzatu, V. Cristian), Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași, 1986, pp. 486-487.
6. Lucian Leuștean, *op.cit.*, p. 13.
7. Eliza Campus, *Din politica externă a României 1913-1947*, Editura Politică, București, 1980, p. 222.
8. Căutând reconcilierea între statele revizioniste și cele ce se pronunțau ferm pentru menținerea statu-quo-ului stabilit de către Conferința de Pace, Franța avea în vedere și o altă soluție, anume o alianță între Ungaria, Polonia și România. Faptul că, pentru Polonia, apropierea de România era mai importantă decât orice fel de afinități istorice cu ungurii și eșecul încercărilor de apropiere româno-ungară vor determina nerealizarea acestor alianțe. Cf. Ozer Carmi, *La Grande Bretagne et la Petite Entente*, Librairie Droz, Genève, 1972, pp. 23-24.
9. Hugh și Christopher Seton-Watson, *The Making of a New Europe. R. W. Seton-Watson and the last years of Austria-Hungary*, Methuen-London, 1981, p. 405.
10. *Ibidem*, p. 406. În aprilie 1920, izbucnise războiul între Polonia, ce dorea câștigarea Ucrainei de vest și Bielorusiei de vest, și Rusia; după succesele inițiale ale polonezilor, ce ocupaseră părți din Ucraina și Rusia, în iunie Armata Roșie a contraatacat și a putut fi oprită abia la porțile Varșoviei.
11. *Ibidem*. Între Polonia și Cehoslovacia existau dispute privind stăpânirea districtului silezian Teschen, una din regiunile cele mai dezvoltate industrial ale fostei monarhii austro-ungare. Ambele state revendicau acest teritoriu, Cehoslovacia invocând considerente istorice, economice și strategice, iar cererile Poloniei se întemeiau pe principiul naționalităților. O delimitare etnică a fost propusă de Marile Puteri în 1918, respinsă de ambele părți. S-a hotărât, atunci, consultarea populației din Teschen, însă pasiunile dezlănțuite în zonă au determinat anularea plebiscitului; la 20 iulie 1920, Conferința ambasadurilor au trasat o frontieră ce acorda Cehoslovaciei o porțiune mai mare decât s-a intenționat, cu o populație de 80.000 de polonezi. Cf. Romulus Seisănu, *Principiul naționalităților. Originile, evoluția și elementele constitutive ale naționalității. Tratatul de pace de la Versailles, Saint-Germain, Trianon, Neuilly-sur-Seine, Sèvres, Lausanne. Studiu istoric și de drept internațional public*, Editura Albatros, București, 1996, pp. 290-291; Hugh Seton-Watson, *Eastern Europe between the wars*, Westview Press. Inc., Colorado, 1986, p. 364.
12. „The New Europe”, nr. 209 din 14 octombrie 1920; Cornelia Bodea, Hugh Seton-Watson, *R.W. Seton-Watson și românii (1906-1920)*, vol. II, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1988, p. 775. De asemenea, ungurii mai cereau autonomie pentru minoritățile din Transilvania, diverse facilități economice etc. Lucian Leuștean, *România, Ungaria și Tratatul de la Trianon 1918-1920*, Editura Polirom, Iași, 2002, p. 168.
13. Hugh și Christopher Seton-Watson, *op.cit.*, p. 416.
14. În octombrie 1920, Seton-Watson a fost obligat din motive financiare să suspende publicarea revistei „The New Europe”, care în timpul celor patru ani de apariție, a adus atâtea servicii naționalităților oprimate. Tirajul revistei s-a ridicat la doar 3-4000 de exemplare, dar a fost citită de ambele părți ale Atlanticului, de o serie de oameni politici și făuritori de opinie publică; ziarul newyorkez „Times”, de exemplu, a citat sau parafrazat adesea materiale ce au apărut în paginile revistei. Energia și banii investiți de Seton-Watson în „The New Europe” au reprezentat, așa cum se exprima într-o scrisoare către Steed, aportul său la triumful Antantei (Arthur J. May, *The Passing of the Habsburg Monarchy. 1914-1918*, vol. II,

- Philadelphia, 1966, pp. 243-244). Recunoscând sprijinul acordat de revista „The New Europe” naționalităților din fosta Austro-Ungarie, N Iorga cerea guvernelor României, Cehoslovaciei și Iugoslaviei să subvenționeze această revistă („Patria”, 7 iulie 1920, p. 2).
15. „The New Europe”, nr. 209 din 14 octombrie 1920; Cornelia Bodea, Hugh Seton-Watson, *op.cit.*, vol. II, p. 775.
 16. „The New Europe”, nr. 209 din 14 octombrie 1920; Cornelia Bodea, Hugh Seton-Watson, *op.cit.*, vol. II, p. 776.
 17. „The New Europe”, nr. 209 din 14 octombrie 1920; Cornelia Bodea, Hugh Seton-Watson, *op.cit.*, vol. II, p. 774. În mai 1920, Horthy a primit o delegație trimisă de generalul Erich Ludendorff, pentru a-i prezenta conceptul acestuia despre o „ Internațională Albă”. Horthy a fost încântat de ideea unei colaborări între extrema dreaptă bavareză, austriacă și ungară în vederea anulării tratatelor de pace, respectiv lichidarea elementelor revoluționare și socialiste din Austria, Prusia și, apoi, zdrobirea Cehoslovaciei printr-o acțiune militară comună ungaro-austriaco-bavareză. Ungaria urma să ofere ajutor financiar și condiții pentru instruire, iar ca răsplată pentru rolul ei cheie, ar fi căpătat granițele antebelice. R.W. Seton-Watson era informat despre aceste planuri întrucât Masaryk, președintele Cehoslovaciei, reușise să intre în posesia corespondenței între Horthy și Ludendorff și i le trimisese lui Seton pentru a le încredința spre publicare ziarului *Times*. Cf. Paul Lendvai, *Ungurii*, Editura Humanitas, București, 2001, p. 400-401.
 18. Ozer Carmi, *op.cit.*, p. 25.
 19. Valeriu Florin Dobrinescu, *România și sistemul tratatelor de pace de la Paris (1919-1923)*, Institutul European, Iași, 1993, pp. 35-36, 39-40.
 20. În urma demisiei pe motive de sănătate a președintelui francez, Paul Deschanel, acesta a fost înlocuit de Alexandre Millerand; George Leygues a preluat funcțiile de premier și ministru de externe, iar Maurice Paléologue a fost înlocuit de Philippe Berthelot. Imediat politica franceză față de Europa Centrală și Răsăriteană s-a schimbat; francezii au continuat să încurajeze înțelegerea polono-română și să manifeste simpatie față de ideea extinderii alianței cehoslovaco-iugoslave și asupra altor state din regiune. De fapt, liderii francezi n-au fost niciodată hotărâți să meargă atât de departe pe cât au sperat ungurii, nepermițându-și să arunce în aer întregul aranjament privitor la Europa Centrală și Răsăriteană conceput la Conferința de Pace. Pentru amănunte, vezi Lucian Leuștean, *România și Ungaria în cadrul „Noii Europe” (1920-1923)*, pp. 11-21.
 21. Carol nu era singurul candidat la tronul Ungariei; mai existau încă alți trei membri ai Casei de Habsburg care doreau coroana ungară: arhiducele Joseph, fiul acestuia, Joseph Francisc, ca și arhiducele Albrecht, fiul arhiducelui Frederik, fiecare având, mai mult sau mai puțin, susținere internă și externă pentru obținerea tronului ungar.
 22. Lucian Leuștean, *op.cit.*, p. 40.
 23. Milan Vanku, *Mica Înțelegere și politica externă a Iugoslaviei (1920-1938)*, Editura Politică, București, 1979, p. 25. În Marea Britanie, Camera Lorzilor s-a pronunțat în favoarea revenirii lui Carol, dar guvernul și Foreign Office-ul temându-se de tulburarea păcii în Europa centrală și răsăriteană, au cerut respectarea interdicției de restaurare hotărâtă în februarie 1920 de către Conferința de Pace. Italia, care ar fi avut de pierdut în urma unei restaurații a Habsburgilor, s-a pronunțat împotriva tentativei de revenire a lui Carol al IV-lea, sprijinind activ acțiunile diplomatice ale Cehoslovaciei, Iugoslaviei și României. Cf. Ozer Carmi, *op.cit.*, pp. 34-44.
 24. Valeriu Florin Dobrinescu, *op.cit.*, p. 48.
 25. Milan Vanku, *op.cit.*, pp. 27-28.
 26. Hugh Seton-Watson, *op.cit.*, p. 189.
 27. Lucian Leuștean, *op.cit.*, p. 42.
 28. Valeriu Florin Dobrinescu, *op.cit.*, p. 45.
 29. Milan Vanku, *op.cit.*, p. 28.
 30. Lucian Leuștean, *op.cit.*, p. 62.
 31. Milan Vanku, *op.cit.*, p. 29. Carol al IV-lea a fost predat autorităților militare engleze, care l-au exilat pe insula Madeira.
 32. R. W. Seton-Watson, *Hungary under amiral Horthy*, London, 1922, p. 9.
 33. *Ibidem*, p. 10.
 34. *Ibidem*.
 35. Lunile care au urmat căderii Republicii Ungare a Sfatului s-au caracterizat prin practicarea unei „terori albe”, aplicate la nivelul întregii Ungarii de către numeroasele ligi secrete (în 1920, numărul lor se ridica la 101; cf. Paul Lendvai, *op.cit.*, p. 394) ale extremei drepte: MOVE (Uniunea maghiară pentru apărarea țării), ÉME sau Ébredő (Asociația maghiarilor care se deșteaptă – condusă de Gyula Gömbös, ce va fi numit de premierul Bethlen ca secretar al Ministerului de Interne și va fi el însuși premier între octombrie 1932 și octombrie 1936, și Tibor Eckhardt), TEVÉL (Liga Apărării Integrității Teritoriale a Ungariei), Asociația Etelköz ș.a., organizații ce aveau drept scopuri esențiale revizionismul și iredentismul. Acestei terori i-au căzut victime partizanii regimului Kun, evreii și orice persoană (printre alții, și mulți țărani care îndrăzniseră să se ridice împotriva marilor latifundiați sau muncitori) ce era considerată un pericol pentru ordinea publică. Din noiembrie 1919 și

până în decembrie 1921, noua dreaptă și forțele ei militare au dominat în Ungaria (Paul Lendvai, *op.cit.*, p. 394; R.J. Crampton, *Europa răsăriteană în secolul al XX-lea... și după*, Curtea Veche Publishing, București, 2002, p. 105). În ianuarie 1920, s-au ținut noi alegeri, bazate teoretic pe sufragiul universal, însă faptul că teroarea albă era în plină desfășurare a anulat caracterul liber și secret al acestora. S-a format guvernul condus de Pál Teleky care, în septembrie 1920, a dat prima lege antisemită din Europa de după primul război mondial: Legea 1920/XXV, care limita numărul de studenți evrei din universități la un procent de 1/6 din numărul total de studenți (Tibor Frank, *Națiunea, minoritățile naționale și naționalismul în Ungaria secolului al XX-lea*, în *Naționalismul est-european în secolul al XX-lea*, coord. Peter F. Sugar, Curtea Veche Publishing, Buc, 2002, p. 189). După demisia guvernului Teleky, ca urmare a crizei interne provocate de prima încercare de revenire la tronul Ungariei a ex-împăratului Carol al IV-lea, premier devenea, în aprilie 1921, pentru o perioadă de zece ani, István Bethlen. Într-o zonă în care puciul și răsturnarea de situații erau la ordinea zilei și stabilitatea politică excepția, acesta a restaurat legalitatea și stabilitatea; s-a bazat în guvernarea sa, pe grupurile naționaliste, unite cu Partidul micilor agrarieni, formând „partidul unității”. Prin împingerea în spate a radicalismului de dreapta, prin dezarmarea comandourilor teroriste, prin compromisuri cu social-democrații înlănțuți și prin slăbirea partidului scindat al micilor agrarieni, premierul a pregătit terenul pentru o reformă electorală restrictivă (în timp ce în România, Regatul Sârbo – Croato – Sloven și Cehoslovacia s-a introdus votul universal). În condițiile noului sistem electoral, numai 25% din populație avea drept de vot și restricții complicate au fost introduse, bazate pe perioade de rezidență și nivelul de educație al votanților, pe reintroducerea votării deschise (nu și în marile orașe), ceea ce i-a asigurat partidului condus de Bethlen o majoritate confortabilă pe termen lung (Hugh Seton-Watson, *op.cit.*, p. 191; R.J. Crampton, *op.cit.*, p. 107). Bethlen a lăsat însă neatinse raporturile patrimoniale și sociale. O cantitate neglijabilă de pământ aparținând marilor proprietari a fost transferată țărănimii, neschimbând cu nimic soarta mizerabilă a acesteia. 2.400 de latifundieri dețineau 36% din totalul terenului; în schimb, 72,7% din numărul țăranilor aveau doar 10% din suprafața solului, iar țăranii aproape sau complet lipsiți de pământ repre-

zentau 46% din cele circa 4,5 milioane de țărani. În comparație cu țările vecine, România, Regatul Sârbo-Croato-Sloven și Cehoslovacia, ponderea țăranilor foarte săraci și lipsiți de pământ era în Ungaria de 5-6 ori mai mare. Salariile reale ale muncitorilor nu atingeau nici ele decât 80-90% din nivelul antebelic, iar 0,6 % din totalul populației, dispunea în 1930/1931 de peste 20% din venitul privat. Puterea se concentra în mâinile celor de „o mie de iugăre” și acest regim s-a menținut neschimbat în următorii douăzeci de ani (Paul Lendvai, *op.cit.*, pp. 397-398).

36. Arhivele Ministerului Afacerilor Externe (în continuare A.M.A.E.), fond 71, Anglia, vol. 471, f. 9, Legația României, Londra, 8 iunie 1921, nr. 2057. Tot în 1921, în noiembrie, R.W. Seton-Watson afirma, într-o conferință susținută la Londra, faptul că „brutalitățile” de care a fost acuzată Siguranța românească în Transilvania „sunt mult mai puțin grave decât acelea înfaptuite în Irlanda de autoritățile britanice”. Cf. Lucian Leuștean, *op.cit.*, p. 175.
37. Articolul fusese determinat de uimitoarele dezvăluiri făcute, în decembrie 1922, în Parlamentul ungar de fostul premier, Stephen Friedrich, care afirmase că Horthy, pe când era încă comandant-șef la Siófok (cartierul său general, de lângă lacul Balaton, până la intrarea în Budapesta), plănuise asasinarea lui Stephen Szabó, liderul Partidului țăranist. Robert William Seton-Watson, *Hungary under amiral Horthy*, p. 9.
38. *Ibidem*, pp. 5, 7-8.
39. *Ibidem*, pp. 10-11.
40. ***, *R.W. Seton-Watson and the Yugoslavs. Correspondence 1906-1941*, vol. II, London-Belgrad, 1976, p. 105.
41. „Patria”, 3 mai.
42. *Ibidem*, 3 iunie 1923; „Universul”, 5 iunie 1923. Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale (în continuare D.A.N.I.C.), fond Microfilme Anglia, rola 227, nr. c. 208-213.
43. *Nicolae Titulescu, Pagini din „Jurnal”* (ed. Gheorghe Buzatu) în *Titulescu și strategia păcii* (coord. Gh. Buzatu), Editura Junimea, Iași, 1982, pp. 375-376 (scrisoare de la Londra, 10 mai 1923, Titulescu către I. G. Duca).
44. *Ibidem*, p. 376 (scrisoare din 31 august 1923, Titulescu către I. G. Duca).
45. *Ibidem*, pp. 377, 387.
46. *Ibidem*, p. 389.
47. „Patria”, 30 ianuarie 1925.
48. Robert William Seton-Watson, *La Petite Entente*, Bruxelles, 1927, pp. 5-14.
49. *Ibidem*, pp. 15-17.

Episcopul Justinian Teculescu la Eparhia Cetatea Albă – Ismail. Documente inedite

Cuvinte cheie: Episcopul Justinian Teculescu, Episcopia Cetatea Albă – Ismail, Basarabia, perioada interbelică

Key words: Justinian Teculescu Bishop, Diocese Cetatea Albă - Ismail, Bessarabia, interwar period

Abstract

In 1954, in the Episcopal function of the "Cetatea Albă" diocese – Ismail was elected Justinian Teculescu the Bishop of the Army. We publish the following documents, relating to this important action, from the Ministry of Cults and Arts Fund, recently given into the research circuit of the National Archives, the Central Historical Archives Department. Not before to present, even briefly, some social-political aspects about Bessarabia, in 1924, where the southern of this Romanian historical province, "Cetatea Albă" and Ismail counties were forming the mentioned Diocese.

Documents published in this article are part of the suite of those imposed by the existing rules on the election theme, the confirmation of the election and investment of a high-priest of the Romanian Orthodox Church, from the historical period studied.

La 7 noiembrie 1924, Marele Colegiu Electoral, întrunit în Palatul Adunării Deputaților (azi Palatul Patriarhiei) din București, l-a ales pe Episcopul Nectarie Catlarcu (1875-1935) Arhiepiscop al Cernăuților și Mitropolit al Bucovinei, fiind instalat la Cernăuți la 10 noiembrie 1924, unde a arhipăstorit până la moarte. El fusese ales Episcop al Eparhiei Cetatea Albă – Ismail la 29 martie 1923 și înscăunat la 20 mai 1923 cu ceremonialul cuvenit, în Catedrala Episcopală din Ismail¹.

În scaunul episcopal al Eparhiei Cetatea Albă – Ismail a fost ales Episcopul Armatei Justinian Teculescu. Publicăm mai jos documentele aferente acestei importante acțiuni, din fondul Ministerului Cultelor și Artelor, recent dat în circuitul de cercetare la Arhivele Naționale, Direcția Arhivelor Istorice Centrale. Nu înainte de a prezenta, fie și succint, unele aspecte social – politice în legătură cu Basarabia, în anul 1924, unde sudul acestei provincii istorice românești, județele Cetatea Albă și Ismail, au format Eparhia amintită.

În toamna anului 1923, o delegație a Partidului Comunist din România, care era afiliat la Internaționala a III-a Comunistă, creată de V. I. Lenin în martie 1919, a fost chemată la Moscova și i s-a impus, după îndelungate discuții, să promoveze lozincă autodeterminării până la desprinderea de statul român a unor provincii istorice românești care se uniseră cu țara în 1918. Ca urmare, din februarie 1924, ziarul „Socialismul” și „Munkas”, organe centrale ale P. C. d. R., au

publicat articole în care se cerea deschis autodeterminarea, prin plebiscit, a Basarabiei și trecerea ei în componența U.R.S.S. Mai mult, la Viena, în 28 martie 1924, în cadrul conferinței româno-sovietice pe tema Basarabiei și recunoașterea de către U.R.S.S. a Tratatului de Pace de la Paris din 1920, ambasadorul U.R.S.S. la Berlin, Krestinski a făcut o declarație tranșantă: „Guvernul U.R.S.S. și, înaintea formării acestei Uniuni (constituită la 30 decembrie 1922 – n.n.), guvernele Republicii Socialiste Federative Sovietice a Rusiei și Republicii Sovietice Socialiste a Ucrainei, nu și-au dat niciodată consimțământul la încorporarea Basarabiei la România și consideră ocuparea acestei regiuni de către trupele române, efectuată în 1918, ocupație care durează până în prezent, ca o luare a Basarabiei cu forța și prin violență”².

În continuare, declarația ambasadorului sovietic clama: „Argumentele care justifică această luare cu forța, la care a recurs guvernul român, nu sunt deloc convingătoare. Nu este exact că Basarabia aparținea în trecut României, că a fost dezlipită în 1812 de Rusia și că încorporarea acestei regiuni în 1918 nu este decât un act de reunire cu România a unei părți integrale din această țară. Niciodată Basarabia nu a aparținut României. Teritoriile din care Basarabia actuală este compusă se găseau altădată sub puterea Turciei, în urma unor serii de războaie ruso – turce de la sfârșitul sec. al XVIII-lea și începutul sec. al XIX-lea, au fost eliberate de această

dominație și în 1812 au fost încorporate la Rusia. În ceea ce privește statul român, el s-a format câteva zeci de ani mai târziu”³.

La 20 iulie 1924, Comitetul Executiv al Internaționalei a III-a Comuniste a transmis o Circulară către Comitetele Centrale ale partidelor comuniste din Polonia, Lituania, Estonia, România, Cehoslovacia, Iugoslavia în care se arăta, între altele, că „proletariatul rus este amenințat de complicațiuni de război din partea României”⁴. Drept urmare, Comitetul Executiv al Cominternului „în urma rugăminții comuniștilor din Rusia Albă, Ucraina și România” a înființat în zona de graniță cu România și în sudul Basarabiei „detașamente armate” în care se vor concentra comuniștii „pentru luptele cu guvernele țărilor lor cu armele în mâini”⁵. Și ca totul să fie complet, bine pus la punct, la 8 august 1924, Cominternul a elaborat planul de declanșare a operațiilor „revoluționare” în România, în baza căruia teritoriu românesc a fost împărțit în cinci zone de operații, sudul Basarabiei, inclusiv localitatea Tatar-Bunar făcând parte din zona a doua, unde, „va trebui să aibă loc parte principală a revoluției”⁶.

Precizăm că operațiunile „revoluționare” s-au declanșat la 12 septembrie 1924 în comuna Nicolaevsk din județul Ismail și în alte localități vecine, situate în sudul Basarabiei spre Marea Neagră. Reprimare rapid de către forțele de ordine române, ele au re izbucnit puternic în Tatar – Bunar și în alte comune din județul Cetatea Albă, în zilele de 15 – 16 septembrie 1924. Trupele armatei române au acționat prompt, înfruntarea luând forme violente, cu morți și răniți de ambele părți. Ulterior au fost arestate circa opt sute de persoane suspecte, din care 287 au fost deferite justiției, iar 85 condamnate prin sentința din 3 decembrie 1925 a Consiliului de Război al Corpului 3 Armată Chișinău⁷.

La 12 octombrie 1924, guvernul sovietic a luat hotărârea înființării Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești, în stânga Nistrului, cu capitala la Balta, subordonată pe linie de stat și de partid Republicii Socialiste Sovietice Ucrainene⁸.

În 1981, în *Enciclopedia Sovietică Moldovenească*, apărută la Chișinău, se preciza, în legătură cu acțiunea „revoluționară” de la Tatar-Bunar din septembrie 1924, între altele, următoarele: „Răscoala a fost un răspuns direct la refuzul României regale de a accepta

propunerea sovietică, făcută la Conferința de la Viena (la 28 martie 1924, n.n.), de a se organiza un plebiscit în ținut. Răscoala a fost una dintre cele mai puternice acțiuni armate din Europa într-o perioadă când reacțiunea credea că de acum a reușit să obțină o stabilizare trainică și de lungă durată a capitalismului”⁹.

Iată, așadar, condițiile concrete social – politice în care are loc, la sfârșitul anului 1924, alegerea, investirea și instalarea Episcopului Justinian Teculescu ca episcop eparhiat al Eparhiei Cetatea Albă – Ismail. Documentele pe care le prezentăm, îndeosebi cele două cuvântări, ale Regelui Ferdinand I și ale Episcopului Justinian Teculescu, la investirea acestuia la Palatul Regal din București, în 20 decembrie 1924, lasă să se întrevadă condițiile social – politice arătate, privitoare la Basarabia, la sudul Basarabiei, în special, în județele Cetatea Albă și Ismail unde fostul episcop al armatei române urma să arhipăstorească.

La 1 noiembrie 1924 Episcopul Justinian Teculescu împlinise 59 de ani. Numai unui ierarh cu bogata sa experiență ca preot și protopop de Alba Iulia (1901-1922), apoi ca episcop al Armatei (1923-1924) i se putea încredința o misiune atât de grea, ca arhipăstorirea în sudul Basarabiei, în județe Cetatea Albă și Ismail. Dar să prezentăm documentele inedite (15 în total, din care ultimele trei, doc. 13, 14, 15, precum și doc. 4 au fost reproduse (și) după „Monitorul Oficial”) în ordinea elaborării lor.

Pentru scaunul episcopal vacant al Eparhiei Cetatea Albă – Ismail, la 18 noiembrie 1924, la Ismail, s-au întrunit în ședință comună membrii Consistoriului Eparhial, ai Controlului Eparhial, alți 14 protoierei, preoți și diaconi din eparhie, în total 20 de persoane, și au discutat „chestia candidaților cari vor ocupa Scaunul Episcopal din Eparhia Cetății Albe – Ismail devenit vacant în urma alegerii P. S. Episcop Nectarie [Cotlarciuc] ca Mitropolit al Bucovinei”, întocmind un Proces-verbal al ședinței (*doc. 1*, anexat). Dactilograma Procesului-verbal a inclus inițial doar doi candidați: Arhiereul Deonisie Ismaileanul, vicar al Arhiepiscopiei Chișinăului și arhimandritul Galaction D. Cordun. Ulterior, în spațiul liber, după cel de al doilea candidat au fost adăugați (cu caracterele aceleiași mașini de scris) alți doi candidați: „P. S. Ep[iscop] al Armatei Justinian [Teculescu] și P. S. Teofil fost

Episcop al Argeşului”. A urmat textul iniţial: „Suntem de părere şi propunem:/ Aceşti 4 candidaţi să fie prezentaţi...”, unde cifra 4 a fost dactilografiată cu aceeaşi presiune a hârtiei ca şi candidaţii adăugaţi ulterior.

Emitem ipoteza că, practic, s-a decis „de sus” (Mitropolitul Primat Miron Cristea, Casa regală – Regele Ferdinand I) să se trimită la Cetatea Albă – Ismail un episcop cu mare autoritate şi experienţă deosebită, care nu putea fi altul decât vrednicul fost protopop de Alba Iulia şi vlădică al Armatei, Episcopul Justinian Teculescu, cel ce, în final, a şi fost ales. Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române şi Marele Colegiu Electoral nu au trebuit „prelucrate” de nimeni în acest scop, în contextul social – politic dat, din cele 237 voturi exprimate, 187 voturi au fost pentru Episcopul Justinian Teculescu (*doc. 6, 8 şi 9, anexate*). La urma urmei, nu vedem nimic grav în aceasta, sub imperativul vremurilor de atunci. Basarabenii au spus clar, consemnând aceasta în procesul – verbal ce a fost amintit: „Luând în considerare că actualmente în Basarabia avem numai un candidat vrednic şi anume Episcopul (corect Arhiereul – n.n.) Deonisie [Ismaileanul], Vicarul Arhiepiscopiei Chişinăului, pe care îl cunoaştem destul de bine...” (*doc. 1, anexat*).

De fapt, însuşi Episcopul Justinian Teculescu, în cuvântarea rostită cu prilejul investiturii de la Palatul Regal, a lăsat să se înţeleagă faptul că această misiune i-a fost cerută expres: „Pronia cerească, prin glasul Marelui Colegiu Electoral, *mă trimite*, (subl. n.) de la postul de episcop al armatei, la cel de

Arhipăstor sufletesc al fraţilor noştri de peste Prut” (*doc. 13, anexat*). Adaugă imediat, cu cuvinte ce au o încărcătură aparte de regret şi chiar nemulţumire: „*Grea peste măsură* (subl. n.), mi-ar fi despărţirea de la *misiunea sublimă şi patriotică* (subl. n.), pe care timp de un an şi 9 luni am împlinit-o în mijlocul scumpei şi bravei noastre armate, *dacă despărţirea ar fi identică cu părăsirea* (subl. n.)”.

Din păcate, Episcopul Justinian Teculescu a arhipăstorit la Cetatea Albă – Ismail doar şapte ani. S-a stins din viaţă, răpus de boală, la 16 iulie 1932, la Braşov, într-un sanatoriu, la vârsta de 67 de ani.

Documentele publicate în continuare şi pe care noi nu le-am comentat se înscriu în suita celor impuse de normele în vigoare pe tema alegerii, confirmarea alegerii şi investirii unui Înalt Prelat al Bisericii Ortodoxe Române, din perioada istorică cercetată.

Mai precizăm că instalarea Episcopului Justinian Teculescu în Catedrala Episcopală de la Ismail s-a făcut a doua zi după investire, adică duminică 21 decembrie 1924¹⁰. Deocamdată nu ştim cine a fost Înaltul ierarh din partea Sfântului Sinod care a participat la instalare. Desigur, notificarea aferentă se află în documentele din Arhiva Sfântului Sinod, probabil şi în presa vremii. Facem, de asemenea, menţiunea că pe măsura prelucrării pentru cercetare a arhivei ministerului de resort, vom afla unele aspecte esenţiale (sub raport administrativ) ale arhipăstoriei Episcopului Justinian Teculescu în Eparhiei Cetatea Albă – Ismail în anii 1924 – 1932.

Dr. Aurel PENTELESCU,
Dr. Gavriil PREDA

Note – Notes

1. Cf. Mircea Păcurariu, *Dicţionarul teologilor români*, ed. a doua, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2002, pp. 134 – 135.
2. Apud Mircea Muşat, Ioa Ardeleanu, *România după Marea Unire*, vol. 2, partea I, 1918-1933, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1986, p. 780 subsol.
3. *Idem*.
4. *Ibidem*, p. 781.

5. *Ibidem*.
6. *Ibidem*,
7. *Ibidem*, p. 782, 783.
8. *Ibidem*, p. 784.
9. *Enciclopedia Sovietică Moldovenească*, vol. 8, Chişinău, 1981, p. 130. Apud Mircea Muşat, Ion Ardeleanu, *op. cit.*, p. 784.
10. Cf. Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 488.

Anexă

1.

1924 noiembrie 18.

Proces – verbal privind candidații pentru Eparhia Cetatea Albă – Ismail.

[Proces-verbal]

Astăzi 18 noiembrie 1924,

Subsemnații am discutat chestia candidaților cari vor ocupa Scaunul Episcopal din Eparhia Cetății Albe – Ismail devenit vacant în urma alegerii P. S. Episcop Nectarie [Cotlarciuc] ca Mitropolit al Bucovinei.

Luând în considerare că actualmente în Basarabia avem numai un candidat vrednic și anume Episcopul (corect Arhiereul, n.n.) Deonisie [Ismăileanul], Vicarul Arhiepiscopiei Chișinăului, pe care îl cunoaștem destul de bine și având în vedere că din Vechiul Regat ne sunt cunoscuți numai P. C. Galaction D. Cordon, P. S. Ep.[iscop] al Armatei Justinian Teculescu și P. S. Teofil [Mihăilescu] fost Episcop al Argeșului,

Suntem de părere și propunem:

Acești 4 candidați să fie prezentați înaintea Marelui Colegiu Electoral cu rugămintea ca unul dintre dâșii să fie ales ca Episcop al Eparhiei Noastre.

Despre această hotărâre se va comunica autorităților în drept prin deputații noștri P. C. Protoiereu Teodor Dumbravă și P. C. Protoiereu Terentie Belodanov, însoțiți de alți deputați și senatori ai Corpurilor Legiuitoare.

Membrii Consistoriului,

ss/indescifrabil.

ss/indescifrabil.

ss/indescifrabil.

Membrii Controlului Eparhial,

ss/indescifrabil.

ss/indescifrabil.

ss/indescifrabil.

Președintele Congresului Eparhial,

ss/indescifrabil.

* Arhivele naționale. Direcția Arhivelor Istorice Centrale (în continuare sigla ANDAIC), FOND 2719 Ministerul Cultelor și Artelor (în continuare MCA), dosar nr. 12, f. 36.

Note:

1. Un număr de alți 14 protoierei, preoți și diaconi au semnat procesul verbal.

2. Mitropolitul Primat dr. Miron Cristea a notat pe document: „Se aduce la M.[arele] Colegiu Electoral. M.[iron]”.

3. Episcopii Justinian Teculescu și Teofil Mihăilescu sunt adăugați (text dactilografiat) în continuarea celor doi, cu precizarea clară a cifrei 4.

2.

1924 decembrie 11.

Jurnalul Consiliului de Miniștri pentru alegerea de Episcop al Eparhiei Cetatea Albă – Ismail.

[Președinția Consiliului de Miniștri]

Nr. 3345

Jurnal

Consiliul de Miniștri în ședința sa de la 11 decembrie 1924, luând în deliberare referatul sub nr. 59973/924, al Domnului Ministru al Cultelor și Artelor, prin care potrivit art. 4 din Legea Sinodală propune a se convoca Marele Colegiu Electoral, prevăzut de art. 1 al citatei legi, pentru alegerea de Episcop al Eparhiei Cetatea Albă – Ismail, al cărui Scaun este vacant.

Consiliul aprobă propunerea și autoriză pe Domnul Ministru al Cultelor și Artelor să ceară Majestății Sale Regelui cuvenitul Decret de convocare al aceluia Colegiu pentru ziua de 17 decembrie 1924.

[Președintele Consiliului de Miniștri]

ss./ Ion I. C. Brătianu

[Membri]

ss. / Alexandru Lapedatu

ss. / I. G. Duca ș. a.

* ANDAIC, fond 2719 MCA, dosar nr. 12/1924, f.7.

3.

1924 decembrie 12

Raportul Ministrului Cultelor și Artelor către Regele Ferdinand I privind convocarea Marelui Colegiu Electoral

Sire,

Prin Jurnalul Consiliului de Miniștri nr. 3345, încheiat în ședința sa de la 11 decembrie 1924, încuviințându-ne potrivit art. 6 din Legea Sinodală, convocarea Marelui Colegiu Electoral, prevăzut la art. 1 din numita lege, spre a proceda la alegerea de Episcop al Eparhiei Cetatea Albă – Ismail, al cărei Scaun a devenit vacant, în urma alegerii Înalț Prea Sfințitului Nectarie Cotlarciuc, Arhiepiscop și Mitropolit al Bucovinei;

Am onoarea a supune majestății Voastre acest Jurnal, respectuos rugându-Vă să binevoiți a-l aproba și a semna alăturatul Decret, pentru convocarea în ziua de 17 decembrie 1924, a Marelui Colegiu Electoral.

Sunt cu cel mai profund respect,

Sire,

al Majestății Voastre

prea plecat și prea supus servitor,
Ministrul

Cultelor și Artelor,
ss. / Alexandru Lapedatu
Directorul General
al Cultelor,
ss. / Șt. Brădișteanu

Nr. 59.973, 12 decembrie 1924

* ANDAIC, fond 2719 MCA, dosar nr. 12/1924, f.6.

4.

1924 decembrie 13.

Înaltul Decret Regal nr. 4024 pentru convocarea
Marelui Colegiu Electoral

Ferdinand I,
Prin grația lui Dumnezeu și voința Națională
Rege al României,
La toți de față și viitori sănătate:

Asupra Raportului Ministrului Nostru Secretar de Stat la Departamentul Cultelor și Artelor sub nr. 59.973/1924;

Văzând Jurnalul Consiliului Nostru de Miniștri nr. 3345 încheiat în ședința sa de la 11 decembrie 1924;

Potrivit art. 6 din Legea Sinodală;

Am decretat și decretăm:

Art. 1. – Marele Colegiu Electoral, prevăzut la art. 1 din suscitata lege, este convocat pentru ziua de 17 decembrie 1924 spre a proceda la alegerea de Episcop al Eparhiei Cetatea Albă – Ismail, al cărui Scaun este vacant.

Art. 2. – Ministrul Nostru Secretar de Stat la Departamentul Cultelor și Artelor este însărcinat cu aducerea la îndeplinire a dispozițiilor prezentului Decret.

Dat în București, la 13 decembrie 1924.

ss. / Ferdinand I

Ministrul Cultelor și Artelor,
ss. / Alexandru Lapedatu
Nr. 4024

* ANDAIC, fond 2719 MCA, dosar nr. 12/1924, f. 5, „Monitorul Oficial”, nr. 275, 14 decembrie 1924, p. 13852.

5.

1924 decembrie 17.

Consistoriu Superior Bisericesc. Tabelul pentru apel nominal.

Consistoriul Superior Bisericesc.
Apel nominal
pentru alegerea de Episcop la Cetatea Albă

în ziua de 17 decembrie 1924

Î. P. S. Mitropolit Primat, dr. Miron [Cristea]

Î. P. S. Mitropolit al Moldovei,
dr. Pimen [Georgescu]

Î. P. S. Mitropolit al Ardealului, dr. Nicolae [Bălan]

Î. P. S. Mitropolit al Bucovinei,
dr. Nectarie [Cotlarciuc]

Î. P. S. Arhiepiscop al Chișinăului, dr. Gurie [Grosu]

P. S. Episcop al Râmnicului, Vartolomeu [Stănescu]

P. S. Episcop al Romanului, Lucian [Triteanu]

P. S. Episcop al Dunării de Jos, Cosma [Petrovici]

P. S. Episcop al Hotinului, Visarion [Puiu]

P. S. Episcop al Buzăului, Ghenadie [Niculescu]

P. S. Episcop al Constanței, Ilarie

P. S. Episcop al Hușilor, Iacov [Antonovici]

P. S. Episcop al Argeșului, Nichita [Duma]

P. S. Episcop al Armatei, Justinian [Teculescu]

P. S. Episcop al Oradiei – Mari, Roman [Ciorogariu]

P. S. Episcop al Clujului, Nicolae [Colan]

P. S. Episcop al Caransebeșului, Iosif [Bădescu]

P. S. Episcop al Aradului, Ioan [Bălan]

P. S. Arhiepiscop Evghenie Piteșteanu

P. S. Arhiepiscop Teofil Râmnicianu

P. S. Arhiepiscop Valerian Craioveanu

P. S. Arhiepiscop Platon Ploieșteanu

P. S. Arhiepiscop Ipolit Rădăuțeanu

P. S. Arhiepiscop Gherontie Silisteanu

P. S. Arhiepiscop Ilarion Băcăoanu

P. S. Arhiepiscop Dionisie Ismaileanu

P. C. Econom Constantin Nazarie

P. C. Arhim. Iuliu Scriban

P. C. Arhim. Dionisie Simionescu

P. C. Arhim. Ghenadie Corază

P. C. Econom D. Georgescu

P. C. Econom D. Popescu-Moșoaia

P. C. Econom Șt. Iordănescu

P. C. Econom P. Savin

P. C. Econom P. G. Munteanu

P. C. Econom I. Mălăescu

P. C. Econom M. Mârza

P. C. Econom C. Bontea

P. C. Econom A. Ștefănescu

P. C. Econom C. Vasiliu

P. C. Econom I. Negoită

P. C. Econom Șt. Vârgolici

P. C. Econom I. Ciocan

P. C. Econom M. Preoteșcu

P. C. Econom Ip. Tarnavski

P. C. Econom D. Dan

P. C. Econom Gh. Șandru

P. C. Econom V. Tarnavski

Au luat parte la vot 30 de membri ai Sf.
Sinod și Consistoriul Superior Bisericesc.

Președinte,

Mitropolitul Moldovei și Sucevei

ss. / Pimen [Georgescu]

Secretar,

ss. / indescifrabil

* ANDAIC, fond 2719 MCA, dosar nr. 12/1924, f. 37.

Note:

1. Pe tabel s-a operat prezența și participarea la vot. Au fost 18 absenți, din care: 2 mitropoliți (Mitropolitul Primat dr. Miron Cristea, Mitropolitul Ardealului, dr. Nicolae Bălan), 3 episcopi, 5 arhieri, 18 preoți.

2. Pentru mitropoliți și episcopi eparhiați s-a completat în paranteze drepte numele lor de familie cf. Mircea Păcurariu, *Dicționarul teologilor români*, ed. a doua, Editura Enciclopedică, București, 2002.

6.

1924 decembrie 17.

Proces-verbal al Marelui Colegiu Electoral privind alegerea Episcopului Justinian Teculescu titular al Eparhiei Cetatea Albă – Ismail.

Marele Colegiu Electoral

Nr. 2

Proces – verbal

Astăzi, 17 decembrie anul 1924, fiind ziua fixată pentru alegerea de Episcop al Eparhiei Cetatea Albă – Ismail, rămas vacant prin alegerea de Mitropolit al Bucovinei a titularului, P. S. S. Episcopul Nectarie Cotlarciuc, Marele Colegiu Electoral convocat conform Legii Sinodale cu Înalțul Decret Regal nr. 4024 din 13 decembrie a.c. s-a întrunit la orele 3 [p. m.] în sala de ședințe a Adunării Deputaților.

Î. P. S. S. Mitropolitul Moldovei și Sucevei (Pimen Georgescu – n.n.), președintele – în lipsa Înalț. P. S. S. Mitropolitul Primat (Miron Cristea – n.n.), constatând că Marele Colegiu este în număr declară ședința deschisă și dă citire art. 1, 2 și 3 din Legea sinodală privitoare la alegerea mitropoliților și episcopilor. După care roagă pe D-nii membri al Marelui Colegiu a proceda la vot în ordinea următoare: Sf. Sinod, Consistoriul Superior Bisericesc, Senatul și Adunarea tDeputaților.

Î. P. S. S. Mitropolitul Moldovei și Sucevei proclamă următorul rezultat al votului:

Votanți247 membri
Buletine anulate10 membri
Voturi exprimate237 membri
Majoritate absolută120 membri

Au întrunit:

P. S. S. Episcopul Teculescu întrunind majoritatea voturilor exprimate este proclamat Episcop al Eparhiei Cetatea Albă – Ismail.

P. S. S. Episcopul Teculescu mulțumește Marelui Colegiu pentru alegerea făcută în persoana Sa.

Î. P. S. S. Mitropolitul Moldovei și Sucevei după ce felicită pe noul ales Îi urează păstorire îndelun-

gată, muncă și energie în nobila misiune ce are în acel Episcopat.

După care ședința Marelui Colegiu este declarată închisă.

Președinte,

ss. / Pimen Mitropolitul Moldovei

Secretari:

ss. / P. S. Ghenadie al Buzăului

ss. / indescifrabil

* ANDAIC, fond 2719 MCA, dosar nr. 12/1924, f.2.

7.

1924 decembrie 18.

Adresa Președintelui Marelui Colegiu Electoral către Ministrul Cultelor și Artelor

Marele Colegiu Electoral

Nr. 4

[București,]

1924 decembrie 18

Domnule Ministru,

Am onoarea a vă înainta pe lângă aceasta dosarul nr. 2 al Marelui Colegiu Electoral, coprinzând actele alegerii de Episcop al Eparhiei Cetatea Albă – Ismail, efectuată în ziua de 17 decembrie curent, în persoana P.S.S. Episcopul Teculescu.

Binevoiți a primi, Domnule Ministru, arhierasca Noastră binecuvântare.

Președintele Marelui Colegiu Electoral,
ss / Pimen Mitropolitul Moldovei

Secretar,

ss. / [Episcop] Ghenadie al Buzăului

Domniei Sale

Domnului Ministru al Cultelor și Artelor.

* ANDAIC, fond 2719 MCA, dosar nr. 12/1924, f.12.

8.

1924 decembrie 18.

Raportul Ministrului Cultelor și Artelor către Regele Ferdinand I privind alegerea Episcopului Justinian Teculescu titular al Eparhiei Cetatea Albă – Ismail

Sire,

Marele Colegiu Electoral prevăzut prin art. 1 din Legea Sinodală, întrunindu-se potrivit Înalțului Decret Regal nr. 4024/1924, în ziua de 17 decembrie 1924, și alegând pentru Scaunul vacant de Episcop al Eparhiei Cetatea Albă – Ismail pe Prea Sfințitul Episcop Justinian Teculescu cu o majoritate de 187 voturi, din 247 votanți;

Pe temeiul art. 4 din citata lege, am onoare a supune Majestății Voastre această alegere spre

întărire, respectuos rugându-Vă să binevoiți a semna alăturatul Decret și totodată a-i da investitura cerută de lege.

Sunt cu cel mai profund respect,
Sire,
al Majestății Voastre
prea plecat și prea supus servitor
Ministrul
Cultelor și Artelor
ss. / Alexandru Lapedatu
Directorul General
al Cultelor,
ss. / St Brădișteanu
Nr. 62.027, 18 decembrie 1924

* ANDAIC, fond 2719 MCA, dosar nr. 12/1924, f.9.

9.

1924 decembrie 18.

Înaltul Decret Regal nr. 4092 pentru validarea alegerii Episcopului Justinian Teculescu ca Episcop al Eparhiei Cetatea Albă – Ismail.

Ferdinand I,
Prin grația lui Dumnezeu și voința Națională
Rege al României,
La toți de față și viitori, sănătate:

Asupra Raportului Ministrului Nostru Secretar de Stat la Departamentul Cultelor și Artelor sub nr. 62.027/1924;

Văzând că Marele Colegiu Electoral, prevăzut la art. 1 din Legea Sinodală, întrunit în ziua de 17 decembrie 1924, a ales pentru Scaunul vacant de Episcop al Eparhiei Cetatea Albă – Ismail, pe Prea Sfințitul Episcop Justinian Teculescu cu majoritate de 187 voturi, din 247 votanți;

În puterea art. 4 din citata lege;

Am decretat și decretăm:

Art. 1. – Prea Sfințitul Episcop Justinian Teculescu este întărit în Scaunul de Episcop al Eparhiei Cetatea Albă – Ismail, pentru care a fost ales.

Art. 2. – Ministrul Nostru Secretar de Stat la Departamentul Cultelor și Artelor este însărcinat cu aducerea la îndeplinirea dispozițiilor prezentului Decret.

Dat în București, la 18 decembrie 1924.
ss. / Ferdinand I

Ministrul Cultelor și Artelor,
ss. / Alexandru Lapedatu
nr. 4092

* ADNAIC, fond 2719 MCA, dosar nr. 12/1924, f.8.

10.

1924 decembrie 18.

Adresa Casei Regale către Ministrul Cultelor și Artelor

Casa
M. S. Regelui
București, 18 decembrie 1924.

Domnule Ministru,

Ca răspuns la adresa D-voastre nr. 62944, din 18 decembrie crt., am onoarea a vă înștiința din Înaltul Ordin că primirea P. S. S. Episcopului Justinian Teculescu, noul ales al Eparhiei Cetatea Albă – Ismail va fi sâmbătă 20 decembrie, la orele 12, la Palatul Regal din București cu ceremonialul obișnuit.

Primiți vă rog, Domnule Ministru, încredințarea înaltei mele considerațiuni.

Mareșalul Curții Regale,
General de Divizie Adjutant
ss. / Angelescu

Domniei Sale
Domnului Ministru al Cultelor și Artelor

* ANDAIC, fond 2719 MCA, dosar nr. 12/1924, f.10.

11.

1924 decembrie 19.

Adresa Direcțiunii Generale a C.F.R. către Ministrul Cultelor și Artelor

Direcțiunea Generală
a Căilor Ferate Române
Direcțiunea Mișcării
Nr. 3887 M 2
București,
19 decembrie 1924

Domnule Ministru,

Răspunzând adresei Dvs. nr. 62944 din 19 decembrie a. c., avem onoarea a vă comunica că am luat măsuri a se pune la dispoziția noului ales Î. P. S. S. Episcop de Cetatea Albă – Ismail un vagon clasa I.

Persoanele oficiale care însoțesc pe Î. P. S. S. vor avea legitimațiuni de călătorie prescise de regulament.

Director General,
ss. / indescifrabil
Director Special M.[ișcare],
ss. / indescifrabil
D. Sale
Domnului Ministru al Cultelor și Artelor
Direcțiunea Cultelor,
Loco.

* ANDAIC, fond 2719 MCA, dosar nr. 12/1924, f.11.

12.

1924 decembrie 20

Programul ceremoniei pentru investitura P. S. S. Justinian Teculescu, Episcop al Cetății Albe – Ismail
Programul
ceremoniei pentru investitura
Prea Sfințitului Justinian Teculescu,
Episcop al Cetății Albe – Ismail

Sâmbătă, 20 decembrie 1924, la ora 12 din zi, se vor afla la Palatul Regal, sala de ceremonii, luând loc în dreapta Tronului:

Înaltul cler și membrii aleși ai Consistoriului Superior aflați în Capitală;

D-nii Miniștri;

D-nii Senatori;

D-nii Deputați;

Înalta Curte de Casație și Justiție;

D-nii: Președinte și Vice-Președinți ai Comisiei interimare a Capitalei;

Rectorul Universității și Decanii Facultăților;

Reprezentății Academiei Române;

D-nii: Prim – Președinte, Președinții și Procurorul General al Curții de Apel;

D-nii: Prim – Președinte și Prim – Procuror al Tribunalului Ilfov;

DI. Secretar General al Ministerului Cultelor și Artelor;

D-I Director General al Cultelor.

Iar în stânga tronului:

D-nii Generali prezenți în Capitală;

D-I Prefect al județului Ilfov;

La ora 11,45 Cortegiul va porni de la Sfânta Mitropolie în ordinea următoare:

Prefectul Poliției Capitalei;

Două plotoane de cavalerie;

Trăsura Regală cu Î. P. S. Mitropolit al Moldovei și Sucevei împreună cu P. S. Episcop al Cetății Albe – Ismail nou ales;

Trăsura Regală cu Î. P. S. Mitropolit al Bucovinei cu Î. P. S. Arhiepiscop al Chișinăului;

Trăsura Regală cu P. S. Episcop al Buzăului cu P. S. Episcop al Constanței;

Două plotoane de cavalerie.

Trăsura noului ales va fi escortată de câte 2 maiori sau căpitani.

La intrarea Cortegiului în Curtea Palatului Regal, precum și la plecare, garda va da onorul și muzica va intona „Spre rugăciune”.

Investitura va fi dată Înaltului Prelat nou ales de către M. S. Regele, în sala Tronului, cu ceremonialul prescrist.

După terminarea ceremoniei, Prea Sfințitul Episcop al Cetății Albe – Ismail, nou investit, va fi

condus la Sfânta Mitropolie, Cortegiul formându-se în modul următor:

Prefectul Poliției Capitalei;

Protoierii Capitalei;

Două plotoane de cavalerie;

Arhidiaconul care va purta cârja Prea Sfințitului Episcop nou investit;

Prea Sfințitul Episcop al Buzăului cu Prea Sfințitul Episcop al Constanței, în trăsura Regală;

Înalt Prea Sfințitul Mitropolit al Bucovinei, împreună cu Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop al Chișinăului, în trăsura Regală;

Înalt Prea Sfințitul Mitropolit al Moldovei și Sucevei cu D-I Secretar General al Ministerului Cultelor și Artelor, în trăsura Regală;

Prea Sfințitul Episcop al Cetății Albe – Ismail, nou investit, cu D-I Ministru al Cultelor și Artelor, în trăsura Regală;

Două plotoane de cavalerie.

Atât la venire cât și la întoarcere toate clopotele bisericilor vor suna.

La ușa bisericii Sfintei Mitropolii, Prea Sfințitul Episcop nou investit va fi primit de către Înalt Prea Sfințitul Mitropolit și Prea Sfințitul Episcop și Arhierii, după care va urma rugăciunea obișnuită.

Ținuta pentru civili: frac, cravată și mănuși albe, decorațiuni Mari cruci cu cordon.

Ținuta pentru militari: ținuta de ceremonie în ghete, decorațiuni Mari Crucii cu cordon.

* ANDAIC, fond 2719 MCA, dosar nr. 12/1924, f. 13-14.

Nota:

1. Text tipărit (broșură format A 8, cu 8 pagini) și răspândit celor vizați.

13.

1924 decembrie 20

Cuvântarea Episcopului Justinian Teculescu la investitura Sa, titular al Eparhiei Cetatea Albă – Ismail, de către Regele Ferdinand I.

Sire,

Pronia dumnezeiască, prin glasul Marelui Colegiu Electoral întrunit la 17 luna curentă, mă trimite de la postul de episcop al armatei, la cel de Arhipăstor sufletească al fraților noștri de peste Prut.

Grea peste măsură, mi-ar fi despărțirea de la misiunea sublimă și patriotică, pe care timp de un an și 9 luni am împlinit-o în mijlocul scumpei și bravei noastre armate, dacă despărțirea ar fi identică cu părăsirea.

Dar nu înțeleg părăsire, ba chiar nici despărțire, după pulsul inimii mele.

Căci, nu voi înceta nici o clipă din viața mea, de a povățui și de azi înainte și la toate prilejurile pe scumpii noștri ostași la supunerea și credința

cea mai desăvârșită față de Marele și gloriosul lor Comandant, la plinirea completă a celui prea înalt mandat, pe carele în ziua investirii mele de episcop al armatei, mi s-a fost dat de către Maiestatea Voastră, tot din acest înalt loc, rostind: „Sunt sigur că vei găsi în patriotismul Prea Sfinției Tale și a clerului ce vei conduce, destulă râvnă ca să propăvăduiești ostașilor Mei, pe lângă cea mai fierbinte iubire de țară, frumoasele virtuți ostășești, dragostea de steag și credința neclintită în Regele lor”.

Neștearsă pentru totdeauna stă în inima mea această Augustă poruncă și neclintită mi-e voința de a o plini și de azi înainte, cu toată iubirea și credința sufletului meu.

Dar voi face și mai mult. Căci nu numai la vârsta și starea ostășească voi face propăvăduirea mea, ci voi începe de la etatea cea mai fragedă, a fiilor patriei noastre, din casa însăși a părinților lor, de a învăța pe mamele lor, ca întotdeauna să șoptească fiilor lor și să le insufle în inimă toată credința față de Tron și patrie și întreaga datorie, de a fi gata și ei odată când datoria îi va chema să apere și să se jertfească chiar pentru Tron și patrie.

Cu căldură voi descrie apoi, fiilor mei sufilești, de toată vârsta și starea – ca martor ocular – prea frumoasa poveste a Încoronării Primului Rege și Primei Regine a tuturor Românilor, din Alba Iulia lui Mihai Viteazul, atunci când mă voi afla în Cetatea Albă a lui Ștefan cel Mare.

Ca să tresalte de mândria de a fi român, sufletul tuturor; de fericirea de a se vedea liberi frații de pe toate plaiurile, în țara lor liberă, în patria străbună, reîntregită prin jertfa mare a sufletelor de mii de ostași – eroi, conduși la nepieritoare glorie de Marele și Gloriosul lor Căpitan, care Sunteți Maiestatea Voastră.

Sire,

Făcând astăzi repetat (în text repetat – n.n) legământ de supunere și loialitate față de Maiestatea Voastră, cu Maiestatea Sa Regina și Întreaga Dinastie, mai promit că, în noua mea Eparhie, îmi voi da toate silințele de a răspândi prin școală și biserică acea lumină a cunoștinței care e necesară tot omului, atât pentru fericirea pământească cât și cea cerească.

Cerceta-voi cu drag pe eparhiații mei, în toate localitățile lor mari și mici, învățându-i a iubi pe Dumnezeu și pe de aproapele lor, a cinsti legea, a căuta pacea și a o urma pe dânsa, față de toți fii patriei, fără deosebire de credință și neam. Ca unor buni și evlavioși cinstitori ai legii, le voi predica, cu vreme și fără de vreme, ca: „să se supună stăpânilor celor mai înalte, că stăpânii care sunt, de la Dumnezeu sunt rânduite”, cum ne spune Sf. Apostol Pavel.

Spiritul de evlavie, învățat odinioară de către vlădica Iosif de la Cetatea Albă și cel de luminoasă propoveduire a lui Melchisedec de la Ismail, îmi va potența voința și îmi va hrăni nădejdea, de a păstori cu spor și izbândă pe noii mei eparhiați, cu spor în dragostea de lege și cu izbândă în dragostea de țară, așa că, bunului și gloriosului nostru Rege, din mâinile Căruia primesc astăzi Toiagul de păstorie, să-I pot oferi pe fii mei duhovnicești, întotdeauna, ca supuși aleși, supuși loiali și buni creștini și buni români.

Sire,

Implorând de la Părintele ceresc tot darul cel bun și desăvârșit, asupra anilor de domnie a Maiestății Voastre, domnie lungă și fericită spre binele patriei și strălucirea Tronului, din inimă profundă mulțumitoare, rostesc:

Să trăiți Maiestate.

Să trăiască Maiestatea Sa Regina.

Să trăiască Moștenitorul Tronului și întreaga Dinastie Română.

* „Monitorul Oficial”, nr. 282, 23 decembrie 1924, pp. 13967 – 13968.

14.

1924 decembrie 20

Răspunsul Regelui Ferdinand I la cuvântarea Episcopului Justinian Teculescu, titular al Eparhiei Cetatea Albă – Ismail

Prea Sfințite Părinte Justinian,

Cu deosebită mulțumire am întărit glasul Marei Adunări, care Te-a chemat la păstoria eparhiei Cetății Albe și Ismailului, încredințându-ți după vechile datini cărja episcopală.

Sunt sigur că mergând în noua eparhie, ca un vrednic urmaș al Înal Prea Sfințitului Nectarie și însuflețit de sfânta amintire a blândului și învățatului Melchisedec, vei desfășura aceeași energică activitate, plină de râvnă duhovnicească, pe care a-i închinat-o până acum scumpei noastre armate, ca întâi Episcop al său.

Sfânta noastră biserică are o înaltă menire, mai ales în aceste timpuri de mari frământări, căci ea este chemată în întâiul rând ca prin luminarea credinței și puterea înțeleptelor îndemnuri să ferească sufletele credincioșilor de căile greșite care duc la zdruncinarea bunelor și sănătoaselor rânduieli sociale. Pe lângă aceasta Ismailul și Cetatea Albă sunt însemnate puncte de strajă ale României la Dunăre și Nistru și nu mă îndoiesc că le vei păzi ca un viteaz purtător al Crucii mângâietoare și biruitoare.

Mulțumindu-ți călduros pentru sentimentele de iubire și devotament ce Ne arătați în cuvinte atât de bine simțite Reginei, Mie și Familiei Mele, îți urez din toată inima o lungă și rodnică păstorie.

* „Monitorul Oficial”, nr. 282, 23 decembrie 1924, p. 13968.

15.

1924 decembrie 20

Descrierea ceremoniei de investire a Episcopului Justinian Teculescu ca titular al Eparhiei Cetatea Albă – Ismail de către Mareșalatul Curții Regale.

Mareșalatul Curții Regale:

Sâmbătă, 20 decembrie, a avut loc la Palatul Regal din București, în prezența M. S. Regelui (Ferdinand I, n.n.) și a A. S. R. Principele Moștenitor (Carol, n.n.), investirea Prea Sfințitului Justinian Teculescu, Episcop al Cetății Albe – Ismail.

La ora 11,45, Prea Sfințitul Episcop însoțit de Î. P. P. LL. Mitropolitul Moldovei și Sucevei (Pimen Georgescu, n.n.), Mitropolitul Bucovinei (Nectarie Cotlarciuc, n.n.) și PP. SS. LL. Episcopii Buzăului și Constanței (Ghenadie Niculescu și Ilarie, n.n.), au fost conduși în trăsurile regale de gală, escortate de un escadron de cavalerie, cu ceremonialul obișnuit, de la Sf. Mitropolie la Palatul Regal din București, unde au fost primiți de către Mareșalul Curții Regale și Adjutanții Regali și conduși în salonul de primire.

Anunțându-se sosirea Prea Sfințitului Episcop, Maiestatea Sa Regele și A. S. R. Principele Moștenitor, precedați de Mareșalul Curții și Adjutanții Regali, își fac la ora 12 intrarea în sala Tronului unde se găseau așezați în dreapta Tronului:

D-nii Miniștri;
D-nii Senatori;
D-nii Deputați;
Înalta Curte de Casație și Justiție;
Înalta Curte de Conturi;

D-nii: Președinte și Vice-Președinți ai Comisiei interimare a Capitalei;

Rectorul Universității și Decanii Facultăților;
Reprezentatii Academiei Române;

D-nii: Prim – Președinte, Președinți și Procurorul General al Curții de Apel;

D-nii: Prim – Președinte și Prim – Procuror al Tribunalului Ilfov;

DI. Secretar General al Ministerului Cultelor și Artelor;

D-I Director general al Cultelor.

Iar în stânga tronului:

D-nii Generali prezenți în Capitală;

D-I Prefect al județului Ilfov;

După ce M. S. Regele s-a suit pe Tron, având în stânga pe A. S. R. Principele Moștenitor, Mareșalul Curții și doi Adjutanți Regali, au condus pe P. S. S. Justinian Teculescu, Episcop al Cetății Albe – Ismail, care îmbrăcat în mantia episcopală s-a prezentat M. S. Regelui.

D-I Ministru al Cultelor și Artelor (Alexandru Lapedatu, n.n.) a citit diploma de investire a Înalțului Prelat, iar M. S. Regele i-a încredințat Cârja episcopală.

Prea Sfinția Sa Justinian Teculescu, Episcop al Cetății Albe – Ismail, a ținut următoarea cuvântare:

(...)

M. S. Regele răspunzând Înalțului Prelat a spus:

(...)

În urmă M. S. Regele și A. S. R. Principele Moștenitor s-au întreținut cu Înalțul Prelat, cu Membrii Guvernului și persoanele prezente, iar la ora 12,45 s-au retras, după care Înalțul Prelat a fost reconduc la Sfânta Mitropolie cu același ceremonial ca la venire.

* „Monitorul Oficial”, nr. 282, 23 decembrie 1924, pp. 13967-13968.

Membrii ai familiei Cioflec la Școala de Fete „Carmen Sylva” din Timișoara

Cuvinte cheie: familia Cioflec, școală, Timișoara, perioada interbelică

Key words: Cioflec family, school, Timisoara, interwar period

Abstract

The writer's Romulus Cioflec (1882-1955) family members, born in Araci, Covasna county, Antonina, Maria and Victoria Cioflec teachers, Elena Cioflec school doctor, professor Constantin Cioflec, and tangentially, the inspector Silvestru Cioflec played important roles in shaping the Romanian education prestige in a first class educational institution in the interwar period, in The School of Girls "Carmen Sylva" from Timișoara.

Părinții scriitorului Romulus Cioflec (1882-1955), cântărețul bisericesc Constantin Cioflec și soția sa Maria, născută Bucșa, au avut 13 copii, cu o diferență de 24 de ani între primul și ultimul născut¹. Dintre aceștia, cinci au murit prematur: Elena (1883-1886), Elena (1888-1888, șapte luni), Elena (1891-1892), Elena (1894-1897) și Octavian (1895-1896), iar o soră, Valeria (1897-1917), a murit la 20 de ani de febră tifoidă, în timpul calvarului familiei în Europa Răsăriteană și în Asia, din cauza urmărilor nefaste ale Primului Război Mondial, resimțite puternic și în satul Araci. Primul născut, o fată, Maria, a rămas în sat, unde s-a căsătorit și și-a format o familie apreciată în comunitate. Ultimii născuți, băieții Octavian (n. 1900) și Alekse (n. 1902), au rămas în Araci, unde și-au format familii, și au trăit până în deceniul al optulea al secolului XX. La aceștia se adaugă alți patru băieți: Romulus, viitorul scriitor, Constantin (1880-1978), Victor (1887-1972) și Silvestru (1889-1969). Toți aceștia au trăit în Timișoara. Dintre ei, scriitorul a locuit în Timișoara doar zece ani, între 1926-1936, fiind profesor la Liceul de Băieți „Diaconovici Loga”. În schimb, frații lui și-au trăit cea mai mare parte a vieții în acest oraș.

Din cercetarea efectuată de noi, în august 2008, la Arhivele Statului Timiș, am constatat că această instituție nu deține arhiva fostului Liceu de Băieți „D. Loga” din perioada interbelică. În această situație, am cercetat arhiva fostului Liceu de Fete „Carmen Sylva”, din perioada 1920-1939, în care am descoperit multe informații despre membrii familiei Cioflec stabiliți în Timișoara. Fondul arhivistic al acestei importante școli din epoca interbelică a fost predat târziu, în perioada comunistă,

Arhivelor Statului de către Școala Normală „Eftimie Murgu”, care a moștenit vechea și impunătoarea clădire a Școlii de Fete „Carmen Sylva”. Așa se explică denumirea fondului de Școala Normală „Eftimie Murgu”.

Primul venit în Timișoara a fost fratele cel mai mare, **Constantin**, profesor de latină la Liceul de Băieți „Diaconovici Loga” și perioade scurte de timp și la alte școli. Astfel, în anul școlar 1920-1921, a predat latina la Liceul de Fete „Carmen Sylva” din Timișoara. Într-un proces-verbal de inspecție, efectuate la acest liceu, se menționează că în data de 5 noiembrie 1920, ora de la 11 la 12, s-a asistat la clasa a V-a, obiectul Latină, la profesorul Constantin Cioflec, când „s-a făcut preparatie/ traducere din latină în românește sub conducerea domnului profesor. Elevele căutaseră acasă cuvintele din textul de tradus. Progresul lor e satisfăcător”². Din această sumară prezentare, ne dăm totuși seama că profesorul de latină era sever, pretinzând elevelor să se pregătească serios prin studiu individual, fără de care nu există progres.

Victor Cioflec a fost jurist în Timișoara, Silvestru a fost profesor, inspector de specialitate la Directoratul pentru învățământ, iar Romulus Cioflec, profesor la Liceul de Băieți „Diaconovici Loga”.

Soțiile celor patru frați au funcționat toate la Liceul de Fete „Carmen Sylva”, o instituție de prestigiu a învățământului din Banat. Pentru exemplificare, redăm un fragment scris de un inspector din Ministerul Educației Naționale, într-un Proces-Verbal redactat în 18 ianuarie 1939: „Deoarece am intrat în mai multe clase, am avut ocazia să constat cu plăcere că elevele sunt pline de viață, atente și disciplinate.

O atmosferă de adevărată camaraderie se simte numaidecât în cancelaria școlii: e un lucru foarte interesant și necesar pentru această școală, adevărat locaș de instrucție și educație în cel mai curat spirit românesc.

Doamna directoare Pop conduce acest așezământ de cultură, mândria Banatului și a tuturor românilor, cu deosebit tact. D-sa are pricepere, hărnicie și un optimism sănătos. A înțeles că, pentru o operă durabilă, hotărârile rațiunii trebuiesc încălzite de un adânc sentiment omenesc"³.

Antonia, soția lui Romulus Cioflec, a fost maestră (profesoară) de desen și calligrafie, având ore în completare la Școala de Menaj. Născută la 14 ianuarie 1875, în Basarabia, la Sorocea, ea a absolvit Școala de Arte Frumoase din Odesa, în 1903, după care a funcționat la școli din Chișinău. S-a transferat din Chișinău în mai 1926, cu ordinul 97744/1926, de unde a venit cu Ordin de degrevare. În Statul de funcțiuni pentru anul școlar 1931/1932, la rubrica „Stare civilă” este mențiunea „căsătorită și divorțată”⁴. Antonia Cioflec s-a căsătorit cu Romulus Cioflec în Basarabia, la Chișinău, în septembrie 1920. În 1926, ei s-au mutat la Timișoara. Au efectuat împreună două mari călătorii, în Spania, în vara anului 1927, și la Polul Nord, în vara anului 1928. Nu cunoaștem exact anul divorțului, dar în 1931 erau divorțați. Antonina și-a păstrat numele Cioflec, după divorț, desigur cu acordul lui Romulus Cioflec.

În cadrul corpului profesoral, Antonia Cioflec era o profesoară apreciată. Așa se explică faptul că în conferința corpului didactic al Liceului de Fete „Carmen Sylva”, din 20 septembrie 1931, a fost aleasă, prin vot secret, ca delegată pentru colegiul care va vota pe membrii consiliului școlilor secundare din Ministerul Instrucțiunii⁵.

Antonina Cioflec, fiind maestră de desen și calligrafie, avea nevoie, în fiecare an, de un certificat necesar cererii de asimilare cu profesorii secundari. Acest lucru era important în special pentru mărirea retribuției. Redăm în continuare o cerere din care aflăm și de când funcționează în învățământul secundar și câte ore avea la „Carmen Sylva”:

„Domnule Director,

Vă rog să binevoiți a-mi elibera, în dublu exemplar, un certificat, prin care să se dovedească că subsemnata maestră de desen și calligrafie, funcționând fără întrerupere în

învățământul secundar de la 16 septembrie 1904, am în acest an școlar la Liceul „Carmen Sylva” 15 ore săptămânal.

Acest certificat urmează să-mi servească la cererea de asimilare cu profesorii secundari. Alături două timbre a doi lei.

Primiți, vă rog, asigurarea considerațiunii mele,

Antonina Cioflec

D.Sale

*Domnului Director al Liceului de Fete „Carmen Sylva”, Timișoara*⁶

Maria, soția lui Constantin Cioflec, născută la 18 ianuarie 1885, la București, a urmat Școala de menaj a Reuniunii femeilor din Brașov, apoi Școala de menaj din Fribourg, cu Examen de Capacitate luat la București, în 1923. A predat menaj și gospodărie, fiind și subdirector al internatului Liceului de Fete „Carmen Sylva”. În Procesul-verbal de inspecție din 7 martie 1927, se evidențiază munca deosebită a Mariei Cioflec: „Am vizitat a doua oară internatul Liceului de Fete „Carmen Sylva” de sub conducerea dnei Maria Cioflec.

Am găsit aceeași bună stare de igienă, ordine și disciplină. Doamna directoare, atât de pătrunsă de rolul său de educatoare, a ținut samă de cele convorbite în inspecția anterioară cu privire la îngrijirile speciale necesare dezvoltării fetelor, s-a conformat celor convenite împreună.

Încântată am rămas de lista de bucate afișată în sufragerie și de excelenta cafea cu lapte ce se servește elevelor la orele cinci după-masă.

*Atmosfera de familie ce domnește în această școală m-a impresionat și de astă dată*⁷.

Într-un alt Proces-verbal de inspecție, din mai 1939, se fac referiri la activitatea, apreciată ca foarte bună, de profesoară: „Clasele I-IV, Gospodărie, cu doamna maestră titulară definitiv Maria Cioflec: Meniul zilei. Peste tot curățenie, bună purtare de grijă, eleve sânguitoare”⁸.

Victoria Cioflec, soția lui Victor Cioflec, născută în 8 martie 1892, în comuna Bucinișu, județul Romanați, a fost profesoară de Științele Fizico-Chimice. Licențiată a Universității București din 1912, își ia Examenul de Capacitate la Cluj în 1921. Toate procesele-verbale consultate evidențiază pregătirea de excepție a ei, rezultatele deosebit de bune

obținute la clasă cu elevele, reușita realizării unui laborator funcțional. Astfel, în Procesul verbal de inspecție, din data de 18 ianuarie 1939, inspectorul Gheorghe Dumitrescu, din partea Ministerului Educației Naționale, scrie următoarele: „Se observă peste tot ordine și curățenie desăvârșită. Am vizitat laboratorul de Fizico-Chimice, având explicațiile binevoitoare ale dnei Victoria Cioflec, profesoară de Fizico-Chimice. Numai o profesoară distinsă și îndrăgostită de obiectul său, cum este doamna Victoria Cioflec, poate să ajungă la aranjarea unui laborator dotat cu aparate și substanțe, care să permită profesorului să facă experiențe chiar din cele mai noi, astfel ca elevii să înțeleagă problemele de Fizică și Chimie puse în timpurile de astăzi.

Pentru munca pricepută și continuă și pentru tenacitatea cu care a stăruit pentru îmbogățirea laboratorului, merită toată lauda. Cred că doamna directoare va obține să se treacă în bugetul școlii un post de laborant. Altfel, munca dnei profesoare devine istovitoare”⁹.

Într-un alt Proces-verbal, din 15 februarie 1939, se menționează că inspectorul de specialitate a vizitat Liceul de fete „Carmen Sylva” și a asistat „de la 9-10, la ora de Fizică, predată de dna Victoria Cioflec, la clasa a III-a. Elevele au fost ascultate asupra reflecțiunii razelor de lumină. Răspunsurile lor precise și pline de vioiciune dovedesc grija deosebită a dnei profesoare în predarea lecțiilor. Întrebuințând metoda activă, toate elevele au fost părtașe la lecție, cu atenția încordată”¹⁰.

Faptul că Victoria Cioflec a fost o foarte bună profesoară este dovedit și prin aceea că este invitată să participe la congresele naționale de chimie. Astfel, în 10 mai 1936, profesoara a scris o cerere prin care solicita inspectorului general acordarea unui concediu pe două zile pentru a putea participa la congresul național de chimie de la Constanța:

„Domnule Inspector General,

Vă rog, să binevoiți, a-mi acorda un concediu medical pe zilele de 22 mai și 23 mai, pentru a putea lua parte la congresul național de Chimie, ce se va ține în acest an la Constanța.

Orele vor fi suplinite de d-lea Teodorescu și Bucurescu.

Cu deosebită stimă, Victoria Cioflec

Prof. de Șt. Fizico-Chimice

Domniei Sale

Domnului Inspector General al Serviciului Local de Învățământ”¹¹.

Elena Cioflec, soția lui Silvestru Cioflec, era din Basarabia. Probabil s-au cunoscut în perioada 1917-1920, când Silvestru a fost, ca și Romulus, în capitala Basarabiei. Ea a absolvit liceul la Chișinău, după care a urmat Facultatea de Medicină din Iași. La Timișoara, începând cu 1934 până în 1939 (probabil și în continuare) este medic școlar la Liceul de Fete „Carmen Sylva”, unde predă și ore de igienă, la clasa a VII-a. Dintr-o adresă a școlii din 28 februarie 1934, către medicul-șef din Timișoara, aflăm că medicul Elena Cioflec vizitează elevele la internat, că a făcut fișe sanitare individuale pentru eleve și colective, că școala nu dispune de fonduri pentru ajutorarea elevelor bolnave sărace, că medicul școlar se ocupă de tratamentul elevelor bolnave interne, nu și de cele externe. Tot din această adresă aflăm că medicul este remunerat cu 1289 lei de la liceu și diurnă 2292 lei de la internat, plătite ambele de la Comitetul Școlar. În obligația medicului șef intra să anunțe imediat medicul de circumscripție despre cazurile grave ivite în rândul elevelor. În arhiva liceului au rămas multe adrese de acest tip semnate de medicul Elena Cioflec. De asemenea, elevele nu intrau la nici un examen, fără avizul medicului. Multe tabele nominale ale elevelor, pe clase, au avizul medicului în vederea participării lor la examene.

La începutul anului 1930, medicul Elena Cioflec avea nevoie de o adeverință privind vechimea în muncă, fapt dovedit de următoarea cerere:

„Domnule Diorector,

Am onoarea a Vă ruga să binevoiți a-mi elibera un certificat doveditor al faptului că subsemnata am funcționat ca medic al Școlii medii (gimnaziu românesc de fete) de la 1 aprilie 1926 până la 1 septembrie 1929, data fusiunii sale cu liceul „Carmen Sylva”.

Cu distinsă stimă,

17.I.1930

Dr. Elena Cioflec¹²

În arhiva Liceului de Fete „Carmen Sylva”, din perioada 1925-1939, există numeroase adrese semnate de **Silvestru** Cioflec, inspector la Serviciul Local de Învățământ Timișoara. Cele mai multe se referă la aprobări pentru ca elevele să participe la diferite filme, concerte și spectacole, altele privind încadrarea personalului didactic, altele invită la spectacole aniversare, cum ar fi

sărbătorirea reginei Elisabeta, Carmen Sylva. Redăm adresa înregistrată la Școala de Fete „Carmen Sylva” cu numărul 1149 din 6 martie 1935, semnată Silvestru Cioflec:

„Domnișoară Directoare,

Vă transpunem invitarea la aniversarea Dlui profesor Dr. T.G. Masaryk, președintele Republicii Cehoslovace – atât pentru dumneavoastră, cât și pentru un grup de eleve, ce veți binevoi a alege din clasele superioare și cari vor fi –sub conducere – prezenți duminică 10 martie /ora 10/ la intrarea în teatrul comunal pe la casa de bilete pentru a se evita îmbulzeala cu publicul și pentru a-și ocupa locurile înainte de a fi pătruns publicul în sală¹³.

Altă adresă a Serviciului Local de Învățământ Timișoara, semnată Silvestru Cioflec, din data de 25 februarie 1935, se referă la eliberarea carnetelor C.F.R. personalului didactic. Aceasta are valoare documentară, având în vedere ca de mult timp, probabil din perioada interbelică, cadrele didactice nu mai au gratuitate pe calea ferată. Pentru obținerea carnetelor C.F.R., trebuia plătită o anumită sumă: 30 lei la clasa I, 25 lei pentru clasa a II-a și 20 lei pentru carnetele de clasa a III-a.

Dreptul de a circula cu o anumită clasă era stabilit clar: la clasa I aveau dreptul profesorii titulari definitivi, directori, subdirectorii din administrație, precumși asimilații lor; la clasa a II-a aveau dreptul profesorii suplinitori de catedre vacante bugetare, învățătorii, șefii de serviciu de secție, de birou și subșefii de birou, precum și asimilații acestora, secretarii de școală grad secundar și de la Reviste școlare; celorlalte categorii de salariați de la impelat în jos și personalului de serviciu li se elibera carnetul la clasa a III-a¹⁴.

Din cele de mai sus, rezultă că membrii familiei Cioflec, profesoarele Antonina Cioflec, Maria Cioflec, Victoria Cioflec, medicul școlar Elena Cioflec, profesorul Constantin Cioflec și, tangențial, inspectorul Silvestru Cioflec au avut un rol important la formarea prestigiului învățământului românesc într-o instituție de învățământ de primă mărime a perioadei interbelice. Contribuția lor, în detaliu, poate rămâne în continuare o temă de studiu, alături de cercetarea activității de profesor a scriitorului Romulus Cioflec și a contribuției sale la ridicarea prestigiului învățământului românesc din Timișoara.

Dr. Luminița CORNEA

Note – Notes

1. Arhivele Statului Covasna, *Registrul Botezărilor parohiei Araci pe anii 1980-1900*.
2. Arhivele Statului Timiș, *Fondul Școlii Normale „Eftimie Murgu”*, dosar 4 / 1926-1927, f. 18
3. *Idem*, d. 3/1935-1936, f. 5-6
4. *Idem*, d. 4/1935/1936, f. 100
5. *Idem*, d. 1/1927-1928, f. 81
6. *Idem*, d. 3/1925-1926, f. 102
7. *Idem*, d. 4/1926/1927, f. 25 și 27
8. *Idem*, d. 1/1934-1935, f. 37-38
9. *Idem*, d. 4/1935-1936, f. 24
10. *Idem*, d. 4/1935-1936, f. 26
11. *Idem*, d. 4/1935-1936, f. 103
12. *Idem*, d. 3/1929-1930, f. 78
13. *Idem*, d. 3/1935-1936, f. 46
14. *Idem*, d. 2/1934-1935, f. 35

Activitatea Protopopiatului Oituz în perioada 1921-1938 reflectată în protocoloalele acestuia

Cuvinte cheie: Biserica Ortodoxă, jud. Trei Scaune, cronică, perioada interbelică

Mots-clés: Église orthodoxe, Département de Trois Sièges, chronique, deux-guerres période

Résumé

Dans la collection de manuscrits de la Direction Départementale des Archives Nationales de Galatz se conserve les rapports, écrits dans les années 1921 – 1939, des ecclésiastiques de la Archidiocèse d' Oituz.

Ces rapports ont été copiés par Ion Lefterescu, quand il a fonctionné comme météorologiste à Tg. Secuiesc.

Dans le cahier où sont copiés ces protocoles, le dernier est enregistré sous le nr. 15, mais sont absents nr. 5, 6 et 14.

Les rapports, écrits par les ecclésiastiques, décrivent des aspects de la vie des croyants de la région d'Archidiocèse: l'activité religieuse, l'évolution démographique, la vie culturelle et scolaire.

În colecția de manuscrise aflată la Direcția Județeană Galați a Arhivelor Naționale, se păstrează rapoartele întocmite în perioada 1921-1939 de protopopii administratori ai Protopopiatului Oituz.

Acestea au fost transcrise de Ion Lefterescu, pe când a funcționat ca meteorolog la Tg. Secuiesc. Ion Lefterescu era născut în comuna Corod (fostul județ Tecuci, actualmente Galați) și prin ocupația sa de meteorolog a funcționat o perioadă și la Tg. Secuiesc.

În caietul în care sunt transcrise aceste protocoale, ultimul menționat este înregistrat sub nr. 15, dintre ele lipsesc nr. 5, 6 și 14.

În continuare, voi enumera protocoalele existente în transcriere, datarea, localitatea și protopopul care le-a întocmit:

- raportul nr. 1, pe anul 1922, datat 31.12.1922, la Întorsura Buzăului, de protopop administrator Gheorghe Negovici Negoescu¹;

- raportul nr. 2, pe anul 1925, datat 20.03.1926, la Poiana Sărată, de protopop administrator, preot Ion Rafiroiu²;

- raportul nr. 3, pe anul 1926, datat 13.04.1927, la Poiana Sărată, de protopop administrator, preot Ion Rafiroiu³;

- raportul nr. 4, pe anul 1927, datat 25.03.1928, la Poiana Sărată, de protopop administrator, preot Ion Rafiroiu⁴;

- raportul nr. 7, pe anul 1930, datat 24.03.1931, la Poiana Sărată, de protopop administrator, preot Ion Rafiroiu⁵;

- raportul nr. 8, pe anul 1931, datat 13.04.1932, la Tg. Secuiesc, de protopop administrator, preot Ion Rafiroiu⁶;

- raportul nr. 9, pe anul 1932, datat 23.03.1933, la Poiana Sărată, de protopop administrator, preot Ion Rafiroiu⁷;

- raportul nr. 10, pe anul 1933, datat 23.03.1934, la Poiana Sărată, de protopop administrator, preot Ion Rafiroiu⁸;

- raportul nr. 11, pe anul 1934, datat 9.04.1935, la Poiana Sărată, de protopop administrator, preot Ion Rafiroiu⁹;

- raportul nr. 12, pe anul 1935, datat 26.03.1935, de protopop Ion Rafiroiu¹⁰;

- raportul nr. 13, pe anul 1936, datat 16.04.1936, de protopop Ion Rafiroiu¹¹;

- raportul nr. 15, pe anul 1938, datat 27.03.1939, de protopop Ion Rafiroiu¹².

Prin adresa 3934 din 1.08.1921¹³, se face cunoscut faptul că a fost înființat protopopiatul Oituz cu sediul la Tg. Secuiesc, având în componență următoarele comune:

1) Barcani	cu 1434 suflete
2) Boroșneul Mic	cu 1141 suflete
3) Brețcu	cu 1603 suflete
4) Cernatul de Jos	cu 275 suflete
5) Kezdi Mărtănuș	cu 698 suflete
6) Covasna	cu 1117 suflete
7) Întorsura Buzăului	cu 2635 suflete
8) Poiana Sărată	cu 1516 suflete
9) Sita Buzău	cu 2122 suflete
10) Vama Buzău	cu 1912 suflete
11) Zăbala	cu 408 suflete
12) Zagon	cu 1376 suflete
13) Tg. Secuilor	cu 9 suflete

TOTAL – 16266

Pentru că Protopopiatul Oituz a fost nou înființat și nu a fost ales un protopop, s-a impus o dublă alegere, atât în Colegiul preo-

țesc, cât și în „singuraticile sinoade parohiale” pentru alegerea deputaților mireni la sinodul protopopiatului ordinar și a celui extraordinar electoral.

Sinodul protopopesc se împarte în 16 cercuri electorale, împărțirea este efectuată de oficiul protopresbiterial în înțelegere cu colegiul preotesc din tractul Oituz.

Preoțimea din tractul Oituz se va convoca la Colegiul preotesc, spre a alege deputați din cler la Sinodul protopopiatului, într-un protocol deosebit și face alegerea de deputați din cler la sinodul ordinar, în alt protocol deosebit se face alegerea de deputați din cler la sinodul extraordinar electoral.

Prin procesul verbal din 11 octombrie 1921, încheiat în ședința Colegiului preotesc din Protopopiatul Oituz, se face cunoscut că au fost aleși 8 membri sinodali, respectiv: Gh. Burlea, Irimia Ticușan, Gh. Hamzea, Gh. Furtună, Gh. Negoescu, Ion Rafiroiu, Ion Midroiu și Ion Ciora¹⁴.

La 11 octombrie 1921, a avut loc alegerea deputaților din protopopiatul Oituz, menționându-se în procesul verbal încheiat că, din cei 14 preoți ai tractului Oituz, se aleg numai 6, între care: David Coman, Ion Dima, Alexe Neagovici, Ghe. Cerbu, Buliman Emanoil, Neculai Dima¹⁵.

S-a efectuat împărțirea în 16 cercuri electorale; inițial au existat 13 comune și au mai fost create 3 cercuri în comune cu populație mai mare, respectiv: Întorsura Buzăului – 2 cercuri, Sita Buzăului – 2 cercuri, Vama Buzăului – 2 cercuri¹⁶.

Între 1921-1939, la conducerea Protopopiatului Oituz s-au aflat doi protopopi. De la înființare (mai exact începând cu anul 1922) și până la data de 1.04.1924, funcționează drept administrator protopop Gheorghe Negoviciu Negoescu. Din însemnări, rezultă bucuria acestuia de-a prezida primul sinod și „oare cine și-ar fi închipuit că noi așa de curând să ne vedem visul nostru de o mie de ani de a fi români din toate părțile laolaltă sub un rege mare și puternic ca noi să nu ne mai milogim ca să ni se dea voie a ne întruni în sinoadele noastre¹⁷.”

În raportul său, descrie situația bisericilor, a caselor parohiale, bibliotecilor parohiale, școlilor confesionale, personalului bisericesc și arhiva protopopiatului.

Despre arhivă, menționează că aceasta se va păstra într-o încăpere oferită de

prefectul Răuceanu, la Sf. Gheorghe¹⁸, case parohiale nu există în Barcan, Tg. Secuiesc, Poiana Sărată și Întorsura Buzăului, despre școlile confesionale se face cunoscut că singura declarată și susținută e cea din Mărcuș. Referitor la biserici, se amintește că „în Poiana Sărată se ridică Sf. Biserică care va fi aici un monument al luptelor ce s-au dat pe Valea Oituzului”, la Întorsura Buzăului există materialul necesar pentru închiderea cimitirului¹⁹.

Este consemnat și procesul verbal de ședință a Comitetului Protopopiatului Oituz ce a avut loc la 7/20 februarie 1922 în Boroșneul Mare, primirea unui registru de înscriere a protocoalelor pentru ședințele Comitetului și sinodul Protopopiatului, de la Dimitrie Grosu librar din Galați și despre un alt registru de înscriere a „protocoalelor deosebite” din partea Primăriei comunei Buzăul Ardelean²⁰.

Protopopul Negoescu își desfășoară activitatea până la 1.04.1924, anterior solicitând pe motive medicale a fi eliberat din funcție.

În circulara cu nr. 1833/1924, trimisă de arhiepiscopul și mitropolitul Nicolae clerului și populației ortodoxe din Protopopiatul Oituz, se aduce la cunoștință despre dispensarea de la administrarea tractului Oituz a preotului Negoescu din parohia Întorsura Buzăului, este exprimată recunoștința și mulțumirea cu privire la bunele servicii prestate Bisericii în calitate de administrator protopopesc și totodată este amintit numele noului administrator protopop, în persoana preotului Ion Rafiroiu din Poiana Sărată²¹.

Același mitropolit, urmare a ședinței plenare a Consistoriului arhiepiscopiei ținută la Sibiu, înștiințează pe noul protopop, Ion Rafiroiu, despre numirea sa în această funcție.

În aceeași circulară, se fac cunoscute anumite activități de natură administrativă care se impun în această situație, și anume: predarea oficiului, a cancelariei și a arhivei protopopești se va realiza în prezența a doi membri ai scaunului protopopesc, redactarea în două exemplare a procesului verbal (un exemplar se va păstra la oficiul Protopopiatului, al doilea se va înainta Mitropoliei)²².

Preotul Ion Rafiroiu fusese învățător la școala primară din Poiana Sărată și la investirea lui avea să prezinte legătura bisericii cu școala „avem datoria să o cultivăm cu aceeași dragoste de neam, biserică și școala... biserica – mama credinței strămoșești și școala – fiica luminii să ne fie și de azi încolo cămara

sufletului nostru pe care să o împodobim cu virtuțile strămoșești”²³.

Rapoartele generale pe care le întocmește protopopul vizează diverse aspecte ale vieții credincioșilor din Protopopiat: viața bisericească, elementele de natură demografică, viața culturală, viața școlară.

La 25 martie 1926, are loc odată cu prezentarea raportului nr. 2, datat 20.03.1926, și sedința sinodului în SITA BUZĂULUI.

Înainte de a da curs raportului nr. 2, președintele sinodului prezintă motivele convocării acestuia în comuna Sita Buzăului, respectiv celebrarea activității pastorale a octogenarului paroh Ion Dima, care timp de 54 de ani a „păstorit cu vrednicie și demnitate această parohie”²⁴.

Preotul Ion Dima, vădit emoționat, face cunoscut auditoriului suferințele sale din timpul războiului în temnițele Clujului, vorbește despre dispariția ginerelui mult iubit, capelanul Ion Coman – dispărut tânăr, urmare a unei boli contractate în temnița din Cluj.

În raport, sunt prezentate și problemele cu care se confruntă Protopopiatul, spre exemplu, părintele Nicolae Dima, paroh la Cernatul de Jos, propune ca ajutorul acordat de județ pentru parohiile defavorizate să nu fie fragmentat, în sensul că trebuie mai degrabă rezolvate problemele ivite într-o anumită parohie decât prin sume dispersate, reduse valoric, să nu se concretizeze în niciun fel vreo activitate.

Protopopul Rafiroiu intervine și precizează că în precedentul an puținele ajutoare care au fost nu s-au distribuit conform

indicațiilor sale și din acest „mic ajutor s-a făcut mijloc de propagandă politică”²⁵.

Un alt aspect reflectat în două dintre protocoale (și anume protocolul nr. 11 și nr. 13) îl prezintă situația salariilor preoților pe anii 1935/1936 și 1937²⁶.

Sunt menționați preoții din Protopopiat, localitatea unde se află parohia, valoarea salariului, ajutorul de familie, totalul, venitul parohiei, impozit 4%, adițional drumuri, supracota, total rețineri, suma primită; spre exemplificare Ion Rafiroiu – Poiana Sărată, salariu 4410, ajutor familie – 250, total 4660, venit paroh – 550, impozit 4% – 130, adițional drumuri – 10, supracotă – 28, total rețineri – 718, suma primită – 3942; Olimpiu Russu – Sita Buzău, salariu – 2770, ajutor familie – 100, total – 2870, venit paroh – 300, impozit 4% – 71, adițional drum – 6, supracotă – 10, total rețineri – 387, suma primită – 2483²⁷.

În raportul nr. 13, sunt prezentate numai salariile, Ion Rafiroiu la Poiana Sărată avea un salariu de 5700, Olimpiu Russu la Sita Buzăului un salariu de 4100.

În ultimul raport, înregistrat sub nr. 15, datat 27.03.1939, la Poiana Sărată, pe care îl deținem, alături de aspectele principale reliefate, se spune: „Am întocmit acest raport sub presiunea evenimentelor externe de la 15 martie a.c., când o nouă zguduire morală politică s-a înlăptuit prin desființarea statului vecin prieten Cehoslovacia și anexarea acesteia la marele Reich al Germaniei, eveniment care ar avea repercursiuni și asupra scumpei noastre patrii. Ne-am adunat ca să fim strânși în jurul altarului și tronului căci cu noi este Dumnezeu”²⁸.

Gabriela VULPE

Note – Notes

1. D.J.A.N. Galați, *Colecția de manuscrise*, u.a. 9 / 1921-1959, f.7
2. *Ibidem*, f.12
3. *Ibidem*, f.16
4. *Ibidem*, f.20
5. *Ibidem*, f.26
6. *Ibidem*, f.28
7. *Ibidem*, f.34
8. *Ibidem*, f.36

9. *Ibidem*, f.37 verso
10. *Ibidem*
11. *Ibidem*
12. *Ibidem*
13. *Ibidem*, f.2
14. *Ibidem*
15. *Ibidem*, f.6
16. *Ibidem*
17. *Ibidem*
18. *Ibidem*, f.7

19. *Ibidem*, f.6 verso
20. *Ibidem*, f.5 verso
21. *Ibidem*, f.21 verso
22. *Ibidem*, f.8 verso
23. *Ibidem*, f.9
24. *Ibidem*, f.16
25. *Ibidem*
26. *Ibidem*, f.39 și 43 verso
27. *Ibidem*
28. *Ibidem*, f.44

Structuri de siguranță, ordine publică și apărare în vara și toamna anului 1940, sub impactul cedării părții de nord-vest a României

Cuvinte cheie: instituții de siguranță și ordine publică, Sud-Estul Transilvaniei, schimbări teritoriale, 1940
Key words: safety and public institutions, South-Eastern Transylvania, territorial changes, 1940

Abstract

The inter-war period in general, especially the 1938-1940 years, were marked by series of internal and external risk factors that were discerned, analyzed and communicated in the most favorable time to the military and political decisional factors by the structures with safety, public order and national defense responsibilities. The multitude threats to safety, public order and defense generated, organizational and actionable measures for the commissioned structures according to The Action Plan for Prevention and annihilation of terrorist actions adopted in 1939, based on lessons and conclusions taken from the terrorist actions carried out in Czechoslovakia.

In the summer of 1940, because of a favorable international situation, the Hungarian revisionist-irredentist movement experienced a revival, fact that was mentioned in the Transylvanian Gendarmerie reports. The conclusion we took with conviction is that without support from Germany and Italy, the whole effort of Hungary and of Hungarian population from Romania to promote irredentism and revisionism would have been just a stinging failure.

Safety structures, public order and defense of the country in general, those from Transylvania in particular, have made their duty in vain, within the existing regulatory framework limits and within the orders in hierarchical line. The political decision to surrender the northwestern part of the country, to Hungary in 1940 within the Dictation from Vienne caused consternation among these structures, determined to defend what were they entrusted with. The political will and the political decisions were, unfortunately, more powerful than the will to fight of those who were prepared to defend the national territory, not to yield or evacuate it without fight.

Perioada interbelică în general, anii 1938-1940, în special, au fost marcați de o serie de factori de risc interni și externi sesizați, analizați și comunicați în timp optim factorilor de decizie politică și militară, de către structurile cu responsabilități în domeniul siguranței, ordinii publice și apărării naționale.

Problema minorităților etnice a fost sur-să permanentă de tensiune, în special în Transilvania, mai ales în condițiile când acestea s-au manifestat pe o poziție ostilă față de statul român.

Dacă minoritatea germană s-a încadrat și a acționat în acord cu cerințele și condițiile existente în România, populația de etnie maghiară sau maghiarizată (în cazul secuilor și țiganilor) a adoptat o rezistență pasivă, nu s-a putut adapta, voit sau impus de la Budapesta, noului statut, cel de supus al statului român, după ce, cel puțin în perioada 1867-1918, se manifestase ca națiune dominantă (politic și economic) și în această parte a spațiului românesc.

Multitudinea factorilor de risc la adresa siguranței, ordinii publice și apărării a generat, firesc, măsuri de natură organizatorică și

acțională pentru structurile abilitate, care, în perioada februarie 1938-septembrie 1940, au cunoscut schimbări și transformări ineficiente, dacă avem în vedere situația în care s-a aflat România în toamna anului 1940.

După ce la 14 aprilie 1938, prin Decretul Lege 1556, a fost adoptată Legea pentru apărarea ordinii în stat, Secția 3 Operații din Marele Stat Major a elaborat și transmis „Instrucțiunea nr. 250 din 15 aprilie 1938 cu privire la tulburările interne” și „Directive pentru organele informative în legătură cu tulburările interne”, prin care s-a dispus ca menținerea siguranței statului și ordinii publice să treacă în sarcina autorităților militare, precizându-se că „Armata intervine numai în reprimarea dezordinilor atunci când Jandarmeria și Poliția nu pot face față situației produse de dezordine. Este strict interzis a întreprinde armata pentru prevenirea dezordinilor sau în serviciu pentru menținerea ordinii periclitată, aceasta revine numai Jandarmeriei și Poliției”¹.

În acord cu prevederile Instrucțiunilor nr. 250/1938, Marele Stat Major a dispus corpurilor de armată și diviziilor ca, în coope-

rare și colaborare cu șefii administrației locale și comandanții unităților și subunităților de jandarmi și poliție, să întocmească „*Planul de restabilirea ordinii*”.

Conștient că unele dintre atribuțiile și misiunile încredințate nu puteau fi îndeplinite cu forțe proprii, Inspectoratul General al Jandarmeriei a solicitat Marelui Stat Major sprijin cu forțe și mijloace necesare acțiunilor pentru: intervenție rapidă în cazul unor mișcări revendicative în localitățile cu populație preponderent maghiară; crearea unor subunități cu mobilitate ridicată pentru controlul comunicațiilor, supravegherea populației, prevenirea acțiunilor teroriste; înființarea de gărzii militare în gările unde afluesc concentrați sau rezerviști; acțiuni preventive, eventual arestarea unor lideri iredentiști și revizionisti; înlocuirea personalului de alte naționalități decât cea română de la CFR, poștă, telegraf, telefon și alte instituții cu atribuții și responsabilități în domeniul siguranței, ordinii publice și apărării.

În acord cu evoluțiile pe plan internațional și intern, începând cu toamna anului 1938, la 30 aprilie 1939, în contextul modificărilor teritoriale din Europa Centrală, în urma ocupării Regiunii Sudete de către Germania, a sudului Slovaciei și Ucrainei Subcarpatice de către Ungaria, au fost elaborate instrucțiuni referitoare la *Planul de acțiune pentru prevenirea și anihilarea acțiunilor teroriste* pe baza învățămintelor și concluziilor rezultate din acțiunile teroriste desfășurate în Cehoslovacia. Instrucțiunile prevedeau că „*încercările de atentate, actele de teroare se vor reprima pe loc, fără nici un fel de considerațiune*”².

Pe acest fond și în acord cu prevederile documentului la care facem referire, comandanții unităților din structurile de siguranță, ordine publică și apărare trebuiau să dispună măsuri și pentru supravegherea unor *structuri iredentiste*, atenționându-i pe membrii acestora că orice manifestare contrară intereselor statului român va fi sancționată conform legii.

Se cerea cu insistență urmărirea și descoperirea posturilor de radio-emisie clandestine prin care se ținea legătura informativă cu organizațiile de peste graniță, acțiunea cu vigilență asupra celor care dețineau arme și material explozibil, cât și problema trecerilor ilegale peste frontieră.

În noiembrie 1939, comandantul Corpului de Jandarmi, noua denumire a Inspectoratu-

tului General de Jandarmi conform Legii din 3 iunie 1939, solicita Ministerului Ordinii Publice îmbunătățirea colaborării și controlul riguros al zonei de frontieră, unde se înregistrau acțiuni și activități intense de treceri legale și ilegale, contrabandă, introducerea de armament, muniții și explozibil, material de propagandă revizionistă și iredentistă, în special la frontiera de vest a țării.

Intensificarea acțiunilor revizioniste și iredentiste maghiare, în Ungaria și România, a determinat Serviciul Jandarmeriei să emită, la 12 decembrie 1939, un ordin circular, transmis structurilor din subordine, prin care li se solicita „*să vegheze cu toată încordarea pentru prevenirea acțiunilor subversive*”³. Totodată a fost elaborat un „*Plan de acțiune polițienească pentru contracararea acțiunilor subversive desfășurate de către iredentiști*”⁴ care prevedea măsurile luate de Jandarmerie și autorități, modul de colaborare între acestea, pentru contracararea acțiunilor de propagandă, alarmă și defetism, sabotaj și terorism.

În privința acțiunilor de propagandă revizionistă și iredentistă se avea în vedere măsurile de adoptat și acțiunile întreprinse, avându-se în vedere că acestea se executa prin: viu grai, de la om la om; răspândirea de broșuri, manifeste, reviste, cântece și hărți trecute clandestin în România și distribuite tineretului în scop de a exalta sentimentul național iredentist; radio; scrisori trimise de fugarii minoritari de peste graniță; trupe de teatru, echipe de concursuri sportive, înlesnindu-se trecerea diferiților agenți de legătură sau teroriști.

Referitor la acțiunea alarmistă și de defetism a iredentiștilor, se aprecia că aceasta avea ca scop principal demoralizarea populației românești prin lansarea de știri false, creând o atmosferă de panică și nesiguranță, cât și lansarea de zvonuri și idei pentru a crea un curent de opinie favorabil acțiunii subversive. Acțiunile de sabotaj aveau în atenție și ca scop principal: instigarea muncitorilor și a lucrătorilor din întreprinderi de a sabota produsele și fabricația, îndemn la neplata impozitelor și sustragerea de la rechiziții, dezertarea din armată cu armament și muniții, executarea de distrugerii la instalațiile de interes economic, social și militar.

Cele mai grave erau considerate acțiunile de terorism, modul și mijloacele de acțiune ale iredentiștilor și revizionistilor constând

în: recunoașterea și informarea pentru a cunoaște în amănunt terenul și trecerile peste frontieră; luarea legăturii cu agenții locali; membrii organizațiilor teroriste acționau deghizați în pescari, plutași sau agenți de poliție, urmărind să descopere sistemul de patrulare al grănicerilor și jandarmilor, să realizeze legătura cu contrabandiștii și agenții lor de încredere. Trecerea frontierei se realiza prin simularea dezertării, repatrierii, executându-se individual sau în grup. În planul la care facem referire se arată că acțiunile teroriste aveau ca scop: înarmarea și pregătirea populației minoritare ca să atace autoritățile și armata; scoaterea din luptă a combatanților; compromiterea acțiunilor militare prin distrugerea căilor ferate, podurilor, garilor și depozitelor; crearea situațiilor favorabile prin atacuri simulate și demonstrative pentru a înșela aparențele, a atrage forțele și autoritățile într-o direcție care să degajeze alte direcții.

Pentru constituire și acțiune, structurile teroriste erau formate și disimulate în organizații studențești, sportive, în care intrau tehnicieni și specialiști în utilizarea explozibilului și mijloacelor radio. Acestea își procurau materialul de luptă și distrugere prin persoane aparent inofensive, provenind din rândul călugărilor, preoților și intelectualilor, meseriași (croitori, fotografi, cizmari) la atelierele cărora exista un trafic de persoane greu de controlat.

Activitățile și măsurile întreprinse au avut un suport real – activități și acțiuni ale iredentismului și revizionismului maghiar, desfășurate în Ungaria și România, planificate și coordonate de la Budapesta, multe din acestea identificate și probate de către structurile informative ale statului, armatei și jandarmeriei în perioada 1938-1940.

Referindu-ne doar la structurile jandarmeriei, văzute, în acord cu prevederile legale din epocă, ca elemente de siguranță, ordine publică și apărare, evidențiem că unitățile din Transilvania au avut în atenție, în mod deosebit, acțiunea iredentei maghiare.

Așa cum rezultă dintr-un raport înaintat, la 3 decembrie 1939, Serviciului Jandarmeriei de către comandantul Regimentului 7 Jandarmi „Someș”, colonelul Anibal Panaiteșcu, această unitate „prin urmărire, vigilență și permanentă muncă, prin organele sale de căutare de informațiuni, a căutat să descopere toate mijloacele de propagandă întrebuițate de către iredenta maghiară în acțiunea sa

iredentistă și revizionistă ce se desfășoară pe teritoriul Regimentului și în special la frontiera de vest”⁵.

În urma investigațiilor consecutive și consistente, s-a constatat că în mediul rural, unde accesul la presă și radio era limitat, cel mai mult utilizat mijloc de influențare era propaganda verbală, realizată de către diferite societăți maghiare (culturale, religioase, corale, economice, comerciale și industriale, cooperative, casine și biblioteci maghiare, societăți sportive), pe care efectivele legiunilor teritoriale de jandarmi „le-a identificat și pus sub strictă, discretă și permanentă supraveghere, luându-se după caz măsurile preventive sau represive contra acelor societăți care au încercat sau și-au manifestat pe față sentimentele iredentist-revizioniste”⁶.

Biserica reformată și romano-catolică, în cadrul cărora activa populația de naționalitate maghiară, erau masiv implicate în activitatea revizionistă și iredentistă, până la începutul lunii decembrie 1939, fiind identificate în Transilvania 166 de societăți ai căror președinți erau preoți reformați sau romano-catolici.

Intensa activitate iredentist-revizionistă a maghiarilor a determinat și o amploare sporită a acțiunilor Jandarmeriei pe linia identificării și contracarării acesteia, concretizată în probarea faptelor și trimiterea în judecată „pentru propagandă iredentist-revizionistă a unui număr de 253 indivizi de origine etnică maghiară sau șvabi maghiarizați. Toți aceștia sunt victimele îndemnurilor venite din mijlocul societăților maghiare”⁷.

Din cei 253 de indivizi trimiși în judecată, în decembrie 1939, 172 erau în curs de judecată, 4 au fost achitați, iar 77 au fost condamnați, în total la 15 ani, 3 luni și 23 zile de închisoare și 52.250 lei amendă.

O altă direcție de acțiune a structurilor jandarmeriei a fost cea a cercetării, descoperirii și contracarării organizațiilor teroriste maghiare din Transilvania, constatându-se că „din aceste organizații au făcut parte și unii președinți și unii membrii ai unor societăți maghiare din comunele rurale, de aici rezultă că instrucțiunile și directivele venite din Ungaria relativ la organizarea nucleelor teroriste au trecut și prin societățile maghiare din Ardeal”⁸.

Un aspect semnalat de către structurile jandarmeriei este acela că „unii preoți romano-catolici și reformați nu se mulțumesc să fie

conducătorii spirituali ai diferitelor societăți iredentiste maghiare, dar că fac parte și din organizațiile teroriste cu roluri importante"⁹.

Cea mai importantă rețea de terorism și spionaj pe teritoriul României a fost descoperită la 14 octombrie 1939, când au fost arestate 172 de persoane de cetățenie română și maghiară.

În urma unei ample anchete și a unui probatoriu incontestabil, s-a ajuns la concluzia că în nucleele teroriste descoperite pe teritoriul României activau ofițeri și subofițeri din armata maghiară care aveau, în același timp, și funcția de instructori în cadrul organizației „Rongyos Gárda”. Deși activitatea acestor nuclee teroriste era deosebit de periculoasă pentru securitatea și apărarea României, ca semn de bunăvoință și de speranță pentru îmbunătățirea relațiilor cu Ungaria, în urma unor negocieri între reprezentanții României și Ungariei, partea română a dispus eliberarea a 55 de agenți maghiari.

Cei mai mulți dintre aceștia au fost din nou infiltrați în Transilvania în cursul anului 1940, fiind arestați în vara anului 1940.

Din interogarea celor reținuți a rezultat că misiunea structurilor teroriste, diversioniste și paramilitare consta în: efectuarea de distrugeri la infrastructura de comunicații feroviare și rutiere; producerea de incendii în păduri și localități cu populație românească; otrăvirea surselor de apă; provocarea și punerea pe seama românilor a unor acțiuni distructive și de nesiguranță în localități cu populație majoritar germană; complotarea de zvonuri în toate mediile, indiferent de naționalitatea populației, care să genereze neîncredere, suspiciune, surse de conflict, care ulterior să fie exploatate de către propaganda dirijată prin centrele și subcentrele din Ungaria și unele țări europene.

Interogatoriile efectuate de către structurile abilitate au permis desprinderea unor concluzii referitoare la pregătirea și modul de acțiune a structurilor de informații teroriste și diversioniste de pe teritoriul țării noastre. Structurile terorist-diversioniste și de spionaj care urmau a fi infiltrate în România erau pregătite pe teritoriul Ungariei, în principal la Budapesta, unde se afla centrul organizației teroriste pentru România.

Pregătirea, în general de scurtă durată, avea în vedere: mânuirea cu precizie și în siguranță a explozibililor; efectuarea unor

activități practice de distrugere la calea ferată, poduri și lucrări de artă; cunoașterea în detaliu a zonei în care urmau să acționeze; stabilirea modului de luare a legăturii cu colaboratorii din România și cooperarea cu aceștia; evitarea infiltrării de agenți români în structura grupurilor.

În compunerea structurilor teroriste intrau bărbați și femei, de vârste diferite, de profesii care presupuneau contacte dese pe linie de serviciu (medici, ingineri, juriști, consultanți, arhitecți, comercianți, frizeri, fotografi, coafeze, ș.a.), care ușura realizarea legăturilor și justifica prezența în diferite locații.

Anul 1940 a marcat o intensificare a mișcării iredentist-revizioniste a maghiarilor din Ungaria și România, pe fondul victoriilor germane pe frontul de vest, a speranțelor pe care Germania și Italia le dădeau Ungariei și Bulgariei în privința satisfacerii pretențiilor teritoriale pe seama României.

Starea de spirit a populației românești din Transilvania era marcată de evoluția relațiilor internaționale, de starea materială generată de numeroase concentrări și rechiziții, de intensa activitate revizionistă maghiară.

Constatarea principală era aceea că „*populația rurală românească dorește mai mult ca oricând, să nu accepte sub nici o formă și nici un fel de tratative care ar privi modificarea granițelor noastre – sub riscul oricărui jertfe, românii fiind convinși de izbândă*”¹⁰.

Referitor la starea de spirit a populației din mediul urban, se semnală îngrijorarea față de viitorul țării, alimentată de informațiile pe care le aveau, în condițiile în care „*majoritatea românilor știind ungurește, ascultă diferite știri emise de radio Budapesta și pe care le discută atât în familie cât și în afară*”¹¹.

La începutul lunii august 1940, structurile de siguranță și ordine publică semnalau nemulțumirile apărute în cadrul populației românești din Transilvania în legătură cu o întârziată și ineficientă propagandă a guvernului român față de propaganda iredentistă și revizionistă maghiară, cât și în privința intenției guvernului de a accepta tratative cu delegații unguri în scopul unor rectificări a frontierelor de vest.

Era semnalată de asemenea propaganda făcută de către adepții lui Iuliu Maniu care „*în discuțiile duse de la om la om agita pentru o pasivă rezistență împotriva intențiilor gu-*

vernului, pregătind terenul pentru acțiunea autonomistă preconizată de dl Maniu, pentru cazul când s-ar accepta teritoriul din pământul Ardealului”¹².

În cursul anului 1940, în special începând cu luna iunie, Jandarmeria din Transilvania și-a concentrat efortul pentru a identifica și evalua: organizarea bandelor de teroriști în Ungaria; propaganda revizionistă maghiară și legătura ce o are cu conducătorii iredentiști maghiari din țară; starea de spirit a populației din Ungaria; informații și date cu privire la armata maghiară; spionajul maghiar; lansări de zvonuri tendențioase; opinia publică a maghiarilor din România; situația conducerii oficiale a minorităților maghiare; activitatea organizației „Erdélyi Magyar Gazdasági Egylet”; înaintarea de tabele nominale cu indivizii identificați ca agenți de spionaj în favoarea Ungariei și legătura ce o au cu cei de pe teritoriul românesc. Curentul iredentist și revizionist care a cuprins marea majoritate a maghiarilor din România a fost demonstrat de către structurile jandarmeriei, care a descoperit sediile unor organizații în biserici, la domiciliul liderilor sau a unor simpli cetățeni, dintre cei mai radicali, folosirea ca distribuitori de materiale propagandistice, armament, muniții și material explozibil.

Analistii din structurile jandarmeriei constatau că „Activitatea conducătorilor păturii maghiare este în atât de dibaci diriguată, încât nu se comit infracțiuni la legile de ordine și siguranță, astfel că datele concrete sunt puține în raport cu starea de spiriteală și cu planurile revanșarde ale acestei minorități”¹³.

Era sesizat și faptul că liderii minorității maghiare speculau „orice slăbiciune a auto-rităților, orice abuz, orice comportament compromițător al românilor, căutându-se a se pune tot ce este românesc într-o postură defavorabilă, folosindu-se pentru aceasta o acțiune dibace, metodică, insinuantă și în aparență neînsemnată, dar vădit distructivă”¹⁴.

După aprecierea analiștilor din Jandarmerie, organizația Frontul Renașterii Naționale, creație a regelui Carol al II-lea, a asigurat cadrul organizatoric propice, legal, al activității iredentist-revizioniste a maghiarilor: „prin organizarea minorităților în secția maghiară a FRN-ului, ungurii se simt mult mai uniți. Înainte de FRN se mai găseau și unguri care să lucreze într-o formă oarecare, și pentru interesele noastre, azi însă, toți minoritarii

formează o grupare omogenă care să lucreze numai la întărirea și apărarea intereselor specifice ungurești”¹⁵.

În primăvara anului 1940, s-a constatat o intensificare a întrunirilor publice sub îndrumarea liderilor de opinie maghiari, prilej cu care, în funcție de situație, propaganda iredentistă și revizionistă se făcea deschis sau prin forme aparent inofensive.

Casele persoanelor cu o stare materială bună erau loc de adunare pentru a audia emisiunile de propagandă la Radio Budapesta, al căror conținut urma a fi transmis locuitorilor din mediul rural.

Era semnalat cazul preotului Nagy Petre, al bogătaşului Gazda Miclos și avocatului Lorintz Albert, din localitatea Belin, județul Trei Scaune, la domiciliul cărora, noaptea, se adunau țărani și intelectuali care ascultau la posturile de radio ungurești, „care răspândite apoi în masa populației facă să se țină treaz sentimentul șovin maghiar”¹⁶.

Un alt aspect sesizat și urmărit de către structurile Jandarmeriei a fost cel al corespondenței sosite din Ungaria, introdusă ilegal în țară. În vara anului 1940, era de notorietate activitatea avocatului Kover Ion din Covasna, fost colaborator al revistei „Magyar Ut”, care datorită ideilor promovate era interzisă, la domiciliul căruia s-au găsit „un mare număr din aceste reviste și tot acesta a încercat a distribui diferitelor persoane din județ asemenea reviste, care au fost prinse la poștă. I s-au dresat acte și diferit justiției militare”¹⁷.

Avocatul Kover Ion se afla în serviciul notarului Jancsó Gábor din Covasna, care, la rândul său, fusese plecat în Ungaria, făcând obiectul unor cercetări în cursul lunii martie 1940.

Verificarea corespondenței intrate ilegal în țară, a permis identificarea rețelelor formate și care erau implicate în activitatea de propagandă iredentist-revizionistă.

Față de avalanșa de acte juridice scoase din țară, în special din județul Trei Scaune, comandantul Legiunii de Jandarmi Trei Scaune – maiorul Lazăr Radu – solicita pe cale ierarhică „a se interveni la organele superioare locului în drept pentru a interzice preoților minoritari, primăriilor, judecătorilor și notarilor publici, a elibera acte pentru persoanele din Ungaria”¹⁸.

În vara anului 1940, pe fondul unei situații internaționale favorabile, mișcarea iredentist-revizionistă a cunoscut o revigorare,

fapt menționat în rapoartele Jandarmeriei din Transilvania. Astfel, în a doua jumătate a lunii iunie 1940 comandantul Regimentului 8 Jandarmi Mureș, colonelul Gheorghe Prapargescu, arăta că „*Noua situație internațională le-a mărit speranțele realipirii Ardealului la Ungaria. Se organizează în formațiuni semi-militare, teroriste, în scopul de a ajuta armata maghiară într-un eventual război ce ar porni în contra României. Fac propagandă iredentistă de la om la om cu multă prudență pentru a nu fi diferiți justiției stânenindu-li-se astfel acțiunea. Adevărații pioni ai iredentismului maghiar pe teritoriul rural sunt preoții și învățătorii maghiari care țin un strâns contact cu masele populației maghiare*”¹⁹. Aprecierile erau formulate pe baza constatărilor din perioada 15 mai – 15 iunie 1940, care au fost raportate în timp util eșalonului superior.

Astfel, era prezentată activitatea preotului reformat Tompa Sigismund din comuna Bățanii Mici, Județul Odorhei, care duminica și în zilele de sărbătoare religioasă, ținea predici cu interpretări, căutând a menține sentimentul național maghiar și a-l întări.

După încheierea activităților comune, cei implicați nemijlocit în activitatea iredentistă rămâneau pentru o discuție privată cu preotul, despre care se credea că viza activitatea viitoare a celor mai înfocați activiști ai cauzei ungare.

Înlăturarea prezenței românești în localitățile cu populație covârșitor maghiară era un obiectiv urmărit cu consecvență. Menționăm doar cazul învățătorului pensionar Biro Ștefan din comuna Tălișoara, județul Odorhei, un înfocat iredentist, care afirmase de mai multe ori că „*va căuta pe orice cale să desființeze notariatul din acea comună, pentru a pleca toți funcționarii români de la conducerea comunei lui*”²⁰.

Lunile iulie și august 1940 s-au dovedit a fi cele mai dificile în privința activității de combatere a iredentismului și revizionismului maghiar, datorită amplitudinii și diversității formelor de manifestare, discreției și conspirativității cu care structurile ostile își planificau și desfășurau activitatea.

Identificarea și prezentarea succintă a unor aspecte din Transilvania, pentru contracararea mișcării iredentiste maghiare, ne determină să apreciem că aceasta s-a dovedit benefică pentru autoritățile locale și centrale.

Rezultatele obținute, ca și eșecurile de altfel, au stat la baza planificării și desfășurării acțiunilor viitoare. Prezența jandarmeriei rurale în localitățile cu populația cea mai predispusă la acțiuni ostile statului român a fost un factor descurajator pentru maghiari, un obstacol în calea manifestării libertății de acțiune în direcțiile preconizate.

Concluzia pe care o formulăm cu convingere este că, fără un sprijin din partea Germaniei și Italiei, întregul efort al Ungariei și al populației maghiare din România, pentru promovarea iredentismului și revizionismului ar fi fost un eșec usturător.

Structurile de siguranță, de ordine publică și de apărare ale țării în general, cele din Transilvania în special, și-au făcut cu prisosință datoria, în limitele cadrului normativ existent, ale ordinelor pe linie ierarhică.

Decizia politică de cedare fără luptă a părții de nord-vest a țării, atribuită Ungariei prin Dictatul de la Viena, a produs consternare în rândul acestor structuri, hotărâte să apere ceea ce le era încredințat.

Voința politică și deciziile politice s-au dovedit a fi, din păcate, mai puternice decât voința de a lupta a celor care se pregătiseră să apere teritoriul național, nu să-l cedeze și să-l evacueze fără luptă.

Drd. Eugen POP

Note – Notes

1. AMR, <i>fond Microfilme</i> , rola PII 1.1002, c1.	6. <i>Ibidem</i> , f. 73.	15. <i>Ibidem</i> , f. 141.
2. Arh. Naț. Inst. Centr., <i>fond Inspectoratul General al Jandarmeriei</i> , dosar nr. 7/1939, f. 204.	7. <i>Ibidem</i> , f. 75.	16. <i>Ibidem</i> , dosar nr. 364, f. 59
3. <i>Ibidem</i> , f. 20.	8. <i>Ibidem</i> , f. 76.	17. <i>Ibidem</i> , f. 125.
4. <i>Ibidem</i> , f. 62-70.	9. <i>Ibidem</i> , f. 78.	18. <i>Ibidem</i> , f. 128.
5. <i>Ibidem</i> , dosar nr. 6/1939, f. 72.	10. <i>Ibidem</i> , dosar nr. 64/1939, f. 323.	19. <i>Ibidem</i> , dosar nr. 20/1940, f. 107.
	11. <i>Ibidem</i> , p. 324.	20. <i>Ibidem</i> , f. 105.
	12. <i>Ibidem</i> , f. 238.	
	13. <i>Ibidem</i> , f. 41.	
	14. <i>Ibidem</i> , f. 44.	

Președintele Poloniei și refugiații polonezi în județul Neamț

Cuvinte cheie: refugiați polonezi, președintele Poloniei, jud. Neamț, 1939

Mots-clés: Polonais réfugiés, Président de la Pologne, Département de Neamț, 1939

Résumé

Au mois de septembre 1939, quoique la pression exercée par le fascisme allemand sur la Roumanie s'accroît de plus en plus, le peuple roumain manifeste son attitude hostile envers l'Allemagne hitlérienne sous des formes variées, parmi lesquelles on doit souligner la solidarité avec les peuples des pays envahis et l'hospitalité qu'on leur a accordée.

Les masses populaires, par exemple, les autorités locales et le gouvernement, offrent des logements à plus de cinquante mille réfugiés polonais, au gouvernement de la Pologne et à son président Ignacy Moscicki qui a habité Bicaz entre le 14 septembre et le 4 novembre 1939.

Durant toute cette période le président et tous les réfugiés ont pu connaître l'hospitalité des habitants du district de Neamț et Roman.

Dramaticile evenimente din 1939, când, la 1 septembrie, Germania a atacat Polonia, dezlănțuind astfel cea mai mare conflagrație a veacului nostru, au scos în relief, încă odată, o trăsătură de bază a poporului român: ospitalitatea.

Amenințată la rândul său de pericolul agresiunii germane, România a înțeles să sprijine efortul Poloniei de a se opune agresorilor (în cursul lui septembrie 1939 intervin și trupele sovietice – n.n.) facilitând tranzitul diferitelor materiale de război, luând în custodie tezaurul polonez și acordând refugiu unui mare număr de polonezi, din rândul populației civile, militarilor și guvernului polonez, în urmă cu 70 de ani.

După o serie de estimări, cifra totală a refugiaților polonezi în România se ridică la 100.000 de persoane din care 60.000 militari. O statistică a Comisariatului general pentru refugiați polonezi indică faptul că la 4 octombrie 1939 primiseră azil un număr de 49.547 de polonezi, dintre care 23.035 militari. O parte din aceștia părăsesc România la 9 octombrie același an, rămânând în continuare 36.957 persoane. Marea majoritate a militarilor polonezi și-au continuat drumul spre Franța și Orientul Apropiat. Totodată, în baza convenției militare româno-polonă, din 30 iunie 1931, care prevedea obligația „de a ușura transportul furniturilor și tranzitul mijloacelor de război”, guvernul român a permis Poloniei înșăngerate tranzitul prin țară al diferitelor materiale de război și a unei cantități de peste 70.000 kg aur. Nu întâmplător istoricul polonez Hanryk Batowsky aprecia gestul românilor „ca pe un enorm serviciu adus Poloniei”.

Exodul civililor polonezi spre România a început imediat după invadarea Poloniei de către Germania fascistă. „Din primele zile ale războiului – scria secretarul general al Ministerului Afacerilor Externe de atunci, al României, Alexandru Kretzianu – emigranții civili au trecut granița noastră. Au fost la început ca niște picături care mai târziu s-au transformat într-un șuvoi uriaș”. La 10 septembrie, Grigore Gafencu, ministrul român de externe, declara că, în cazul trecerii frontierei, militarii polonezi vor fi dezarmați și internați în interiorul țării. Această precizare se baza pe faptul că articolul 11 al Convenției de la Haga – referitoare la drepturile și obligațiile puterilor și persoanelor neutre în cazul unui război terestru prevedea ca statul neutru să interneze armata părții beligerante „pe cât posibil cât mai departe de câmpul de luptă”.

Pentru a preîntâmpina presiunile germanilor informați asupra intenției guvernului polonez și a unor militari de a trece în România – așa cum rezultă din telegrama lui Ribbentrop trimisă la București la 12 septembrie 1939 – același Grigore Gafencu a subliniat faptul că, din momentul trecerii graniței, membrii guvernului polonez devin persoane particulare. Evenimentele tragice prin care trecea poporul polonez derulându-se rapid, la 17 septembrie 1939 ministrul de externe al Poloniei Beck – cere prin intermediul ambasadorului român de la Varșovia dreptul de trecere în România a guvernului polonez. În răspunsul dat lui Beck de către ministrul român, Grigore Gafencu, se arată că „guvernul român este gata să acorde președintelui Moscicki Ignacy și membrilor guvernului polonez ospitalitate pe teritoriul

României în legătură cu tranzitul spre una din țările neutre, dar nu ca persoane oficiale". Aceștia nu vor respecta condițiile amintite și vor intra în România arborând stegulețe la mașini și escortă militară.

Documentele de arhivă și presa vremii atestă largul sprijin material și moral de care au beneficiat refugiații militari și civili polonezi. Astfel, într-o instrucțiune a Ministerului Apărării Naționale a României, din 28 septembrie 1939, se făcea precizarea că militarii polonezi rămași în România „nu sunt considerați prizonieri de război, ci refugiați militari pe teritoriul nostru ai unei armate beligerante”. La 26 septembrie 1939, Legația română din Sofia primea mulțumiri din partea grupurilor de refugiați care sosiseră în Bulgaria pentru „simpatia arătată lor de populație în drumul parcurs până la Giurgiu”.

Cei aproximativ 40.000 refugiați civili au beneficiat de cazare corespunzătoare și li s-a acordat de către statul român indemnizație de întreținere, cu începere din 15 septembrie 1939 și până la plecarea din țară, 31 martie 1946, a ultimilor refugiați polonezi. În toată această perioadă, statul român a alocat suma de 2.115.614.622 lei, la cursul din 1939 (începând cu anul 1941 numărul refugiaților civili scade la aproximativ 3.000 persoane – n.n.).

Înălții funcționari au primit zilnic între 400-700 lei, iar membrii de familie între 150-300 lei. Pentru ceilalți civili polonezi, indemnizația zilnică era de 100 de lei pentru cei ce depășeau vârsta de 18 ani, iar cei sub 18 ani primeau 50 lei. În afară de aceasta, s-au mai acordat ajutoare constând în îmbrăcăminte, medicamente și sume de bani, colectate prin Crucea Roșie a României și prin Crucea Roșie Internațională. Totodată, în localitățile în care domiciliau, s-au înființat școli primare și licee încadrate cu învățători și profesori polonezi, subvenționate de statul român.

Se știe că președintele Poloniei, Mosciky, va fi silit să predea funcția de președinte lui Wladislaw Racziewicz, la 30 septembrie 1939, care va încredința funcția de prim ministru generalului Wladyslaw Sikorski (fost președinte al senatului polonez – n.n.), având și funcția de ministru al forțelor armate poloneze. Deși germanii au insistat ca membrii guvernului polonez să fie împiedicați să plece din România, totuși autoritățile românești „închid ochii” la plecarea mai întâi a noului președinte în exil al Poloniei (va pleca la Paris

cu lista noului cabinet – n.n.), ca apoi la 25 decembrie 1939, fostul președinte Mosciky împreună cu familia să plece în Elveția, sub „pretextul” că starea lui de sănătate nu permite internarea în țara noastră. Fapta guvernului român a atras protestele germanilor care au menționat că „dacă asemenea cazuri, venind în contradicție cu promisiunea dată, se vor repeta, faptul nu va rămâne fără consecințe. Protestul Germaniei naziste se referea la permisiunea constituirii pe teritoriul României a unui guvern polonez care continua războiul contra Germaniei, fiind considerat un act de manifestare antigerman și de ajutor dat Poloniei, precum și la „acordul tacit” prin care guvernul român a permis plecarea persoanelor guvernamentale poloneze din țară.

Imediat după ce pe 17 septembrie 1939, trupele sovietice trec frontiera cu Polonia, până la o linie ce demarca Ucraina de vest și Bielorusia de vest, guvernul polonez a luat hotărârea de a se refugia în România. Printre localitățile care i-au primit pe refugiații polonezi, civili și militari, au fost și unele localități ale fostelor județe Neamț și Roman: Bicz, Piatra Neamț și Târgu Neamț – județul Neamț și I. Gh. Duca (actuala comună Bâra – n.n.), Roman și Strunga din județul Roman, localități unde li s-au acordat tot sprijinul material și moral de care aveau nevoie în acele clipe atât de grele pentru Polonia vecină.

După ce în ziua de 19 septembrie 1939 are loc la Prefectura județului Neamț o ședință cu membrii unor comitete de binefacere din urbea Piatra pentru găsirea mijloacelor de asistență a refugiaților polonezi, în ziua următoare, la 20 septembrie, Primăria orașului Piatra Neamț va face un apel emoționant către locuitorii așezării de la poalele Pietricicăi, apel tipărit în 200 de exemplare pentru a fie expus în principalele puncte, instituții și unități economice ale localității, pentru „ajutorarea polonezilor lipsiți de bani, hrană și în mizerie” sosiți „în mare număr în oraș”: „Simțul nostru de omenie ne cere să-i primim cu bunăvoință și înțelegere și să-i ajutăm în aceste clipe de deznădejde și de lipsă”.

Nici romașcanii nu sunt mai prejos în etalarea sentimentelor lor umanitare față de tragedia refugiaților polonezi. În aceeași zi, de 20 septembrie 1939, ca și Primăria orașului Piatra Neamț, Prefectura județului Roman face un apel către toți locuitorii așezați de-a lungul Moldovei și Siretului, în cuvinte deosebit de

emoționante: „Dezlănțuirea războiului germano-polon a făcut multe victime, nu numai printre cei ce au luptat pentru apărarea patriei lor, ci și prin populația necombatantă. Convoieri întregi de bătrâni, femei și copii ai națiunii polone își caută un refugiu pe pământul patriei noastre... De aceea, facem un călduros apel la cei ce pot să le ofere găzduire și să-i ajute cu bani, alimente și îmbrăcăminte, pe care le vor putea depune, începând chiar de astăzi, la prefectură iar cei din sate vor depune obolul lor la primăria respectivă”.

Într-adevăr autoritățile romășcane au acționat pentru ajutorarea refugiaților polonezi, mare parte din ei fiind în trecere prin județul Roman. În acest sens, s-a organizat un serviciu care se ocupa cu cazarea și hrănirea acestora, la apelul prefecturii răspunzând brutarii din orașul Roman, care puneau la dispoziție pâinea necesară, patronii de restaurante care pregăteau hrana și unele întreprinderi, ca de exemplu fabrica și rafinăria de zahăr „Danubiana” Roman, care puneau la dispoziție pe data de 20 septembrie 1939 „o primă cantitate de 100 kg zahăr”. Tot această întreprindere avea să angajeze în aceeași perioadă, mai precis în octombrie 1939, 71 de refugiați polonezi „din cei ce cunosc fabricarea zahărului sau mecanici”.

La 9 octombrie 1939, Serviciul financiar al Ținutului Prut făcea cunoscut prefectului județului Roman că „vi s-a acordat până în prezent de către acest Ținut suma de 90.000 lei pentru ajutorarea refugiaților polonezi”. La sfârșitul lunii septembrie, prin orașul și fostul județ Roman trecuseră peste 10.000 de refugiați polonezi care au primit hrană, dintre care numai 578 se aflau cazați în acest județ.

Autoritățile din județul Neamț au luat aceleași măsuri pe linia sprijinului material și moral de care aveau nevoie refugiații polonezi. Astfel, filiala Crucii Roșii din județul Neamț, a cărei președintă era Eugenia Popovici, directoarea Liceului de fete din urbea Piatra, s-a ocupat de organizarea mai multor centre de Cruce Roșie, de-a lungul liniilor de comunicație principale la Piatra Neamț, Buhuși, Tg. Neamț și I. Gh. Duca (actuala comună Tarcău – n.n.). În aceste localități s-au organizat cantine pentru hrănirea a câte 50 de persoane. Dintr-un raport pe care Prefectura județului Neamț l-a trimis Rezidentului ținutului Prut, de la sfârșitul lui septembrie 1939, reieșea faptul că în Piatra Neamț erau

cazați 427 de civili și 200 militari, iar la Tg. Neamț 61.

De o deosebită grijă și atenție s-a bucurat președintele Poloniei și persoanele ce l-au însoțit, în timpul cât s-a aflat pe teritoriul patriei noastre și al județului Neamț (a stat la Bicăz în perioada 19 septembrie – 4 noiembrie 1939 – n.n.). În ziua de 19 septembrie 1939, prefectura județului raporta că în conformitate cu ordinul trimis, a luat măsurile corespunzătoare pentru a asigura condițiile cele mai bune pentru cât timp președintele se va afla pe teritoriul acestui județ. În raport se menționează că: trenul special cu cei de mai sus, a sosit în noaptea de 18 septembrie la orele 22,40... iar a doua zi la orele 10 a plecat împreună cu însoțitorii la Bicăz. Am dat dispoziții de parcare a vagoanelor în stații, cum și măsuri de pază și liniște în jurul vagonului, printr-un serviciu polițienesc acoperit”.

Familia președintelui Mosciky Ignaky împreună cu câțiva demnitari și miniștri au fost cazați în fostul castel regal din Bicăz iar restul personalului care l-a însoțit pe președinte a primit adăpost la hotelul din localitate, precum și la diferiți cetățeni.

Până la 30 septembrie 1939, când președintele și guvernul Poloniei și-au dat demisia în mod oficial, ei au continuat să desfășoare, în cadrul anumitor limite acțiuni diplomatice și să-și manifeste în mod public unele atribuțiuni, ceea ce a provocat unele nemulțumiri în rândul hitleriștilor față de România, care dădea sprijin unei țări cotoșite de armatele lor.

Documentele cercetate la Direcția Județeană Neamț a Arhivelor Naționale, arată că până la începutul lunii noiembrie, când fostul președinte a părăsit localitatea Bicăz, atât el cât și persoanele oficiale care-l însoțeau au primit vizita unor demnitari polonezi și a ambasadorului Poloniei în România, au avut mai multe convorbiri telefonice cu diferite centre din țară, unde se găseau refugiați polonezi, toate acestea sub protecția autorităților române, spre indignarea Germaniei, care, dat fiind raporturile dintre țara noastră și ea, a exercitat puternice presiuni pentru a schimba poziția noastră față de Polonia.

Se cuvine să menționăm și faptul că ambasadorul Poloniei la București a fost de mai multe ori la Bicăz pentru a purta convorbiri cu președintele și ceilalți demnitari. Astfel, Pretura Plășii I. Gh. Duca, județul Neamț,

informa Prefectura din Piatra că: „...azi 20 septembrie 1939, orele 17,30 a sosit la Bicz d-l Roger Racinsky, ambasadorul Poloniei la București... fiind primit de d-l Ignaky Mosciky, președintele Poloniei. A avut apoi întrevederi cu ceilalți refugiați polonezi... azi 21 septembrie, orele 8,31 a părăsit Biczul cu aceeași mașină luând direcția Tașca – Gheorghieni”.

Redăm în continuare câteva pasaje din raportul comisarului general al Ținutului Prut, trimis Ministerului Afacerilor Străine, la 1 noiembrie 1939, din care reies măsurile luate pentru transferarea fostului președinte de la Bicz la Craiova. Acesta arăta: „...pe lângă un vagon de clasa I-a ce se va atașa pentru folosința suitei, să se atașeze pentru transportul personal al d-lui președinte al Republicii Polone un vagon ministerial, care va fi vagonul personal al excelenței sale d-lui ministru al

Afacerilor Externe, și pe care domnia sa a binevoit să-l acorde în acest scop, pentru zilele de vineri și sâmbătă 3 și 4 a.c...., toate cheltuielile ocazionate de transferare... vor fi suportate de către Președinția Consiliului de Miniștri, în contul căreia s-au luat toate dispozițiunile mai sus menționate. Pentru paza personală a d-lui președinte, pe tot parcursul, am intervenit la Siguranța generală a statului...”.

Cu tot acest ajutor material, moral și politic pe care l-a dat poporul român Poloniei însângerate, această țară s-a dovedit a nu fi recunoscătoare României la Conferința de pace de la Paris, după sfârșitul celui de-al doilea război mondial, cu ocazia stabilirii despăgubirilor de război și neacordării statului de cobeligerantă țării noastre (a 4-a ca putere militară în războiul antihitlerist, 23 August 1944 – 9 Mai 1945).

Gheorghe RADU

Bibliografie – Bibliographie

Direcția Județeană Neamț A Arhivelor Naționale, fond *Prefectura Județului Neamț*, dosar nr. 327/1939, 331/1939.

Ioan Scurtu, Constantin Hlihor, *Complot împotriva României, 1939-1947*, București, 1994.

Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *Istoria poporului român în secolul XX*, București, 1999.

Suferințele bisericilor naționale din Transilvania de sud-est în timpul ocupației horthyste (septembrie 1940 – septembrie 1944)

Cuvinte cheie: Biserica Ortodoxă, Sud-Estul Transilvaniei, ocupația horthystă, evenimente dramatice
Key words: Orthodox Church, South-eastern Transylvania, Horthyist occupation, dramatic events

Abstract

By destroying churches, conversions obtained through violences and maltreatments, the Hungarian authorities, military and civil, spared no effort to erase, in the region inhabited by Seklers, any track of the 22 years of Romanian administration.

A long series of decrees and orders attacked all the spheres of the Romanian life, public and private. They aimed at the Romanian language, religion, right the property, school, church, all the sectors of the economic activity, in order to reduce all these to nothing. Three months were enough for the Hungarian military administration to totally ruin the Romanian life in the Transylvania area obtained through the Vienna Dictate. The civil administration that replaced it, far from renouncing at this destructive action, continued on the same path. The Romanians had to choose between leaving their homes and getting used to the idea of becoming Hungarians, after denying their language, religion and the connection to the community they belonged to.

Dictatul impus în fosta capitală a imperiului habsburgic, Viena, la 30 august 1940, de miniștrii afacerilor externe ai Germaniei și Italiei a obligat România să cedeze Ungariei o parte din Transilvania¹ cu o suprafață de aproape 50.000 kmp, a cărei populație cuprindea, după datele stabilite de Institutul Central de Statistică al României, la 1 ianuarie 1940, 2.612.102 locuitori, dintre care 1.314.654 români, 969.176 unguri și 328.272 de alte naționalități (germani, evrei, ruteni, slovaci etc.). Sentința de la Viena a urmărit un dublu scop: pe de o parte, a dorit să slăbească politic și să aservească economic România, deoarece, după 1918, a fost un element constant în politica respectării tratatelor de pace și a securității colective, iar pe de altă parte, actul a reprezentat o recompensă acordată guvernului de la Budapesta care, în mod constant, a susținut politicile revizioniste inițiate de Berlin și Roma.

A doua zi după pronunțarea verdictului, autoritățile civile și militare au început pregătirile pentru evacuarea teritoriului, preluat de armata maghiară în perioada 5-12 septembrie 1940. În următorii patru ani, jumătate din Transilvania a cunoscut o administrație maghiară care a avut un singur scop: distrugerea a tot ce este românesc. Metodele au alternat între expulzări forțate în masă, asasinatle individuale și în grup, maghiarizarea forțată prin școală, administrație, armată și religie². Din acel moment au putut fi aplicate toate

îndemnurile propagandistice din perioada interbelică, toate amenințările și promisiunile politicianilor unguri privind refacerea regatului Sfântului Ștefan și toate experimentele trupelor regulate sau paramilitare, care se antrenaseră special pentru aceste vremuri.

În urma dictatului de la Viena, 1.314.654 de români ce aparțineau celor două biserici naționale – ortodoxă și greco-catolică (unită) – au fost înglobați în statul ungar. Guvernul maghiar, în timpul celor patru ani cât a durat ocupația Transilvaniei de nord-est, a refuzat să recunoască existența episcopioilor create după 1918, adică episcopiile ortodoxe din Oradea, Cluj și Maramureș, ca și episcopia greco-catolică din Baia Mare. Mai mult, guvernul horthyst a inițiat o operă distructivă: dărâmarea bisericilor, confiscarea bunurilor episcopioilor și parohiilor, internarea preoților în lagăre de concentrare, expulzări, procese intentate membrilor clerului românesc care erau șefii spirituali ai poporului român. Prin slăbirea clerului și intimidarea sa, autoritățile de la Budapesta au sperat să atingă mai ușor scopurile de slăbire a conștiinței naționale românești.

Prin distrugerea de biserici, conversiuni smulse prin violențe și maltratări, autoritățile ungare, militare și civile nu s-au dat în lături cu nimic pentru a șterge, în regiunile populate de secui, orice urmă a celor 22 de ani de administrație românească. Făcând parte din arhidioceza ortodoxă din Sibiu, ce cuprindea

cele trei județe unde secuii erau în majoritate (Trei Scaune, Ciuc, Odorhei), cele 56 de parohii ortodoxe române, cuprinzând 211 secțiuni, au cunoscut, în cel mai înalt grad, opresiunea ungară. Acestea erau grupate sub autoritatea a trei arhiepiscopi și numărau 29.692 de suflete și 60 de preoți. Titularul diocesei ortodoxe din Cluj, episcopul Nicolae Colan³, și-a asumat sarcina de a administra aceste parohii, după 30 august 1940, dar nu și-a putut alătura decât o parte restrânsă a acestor credincioși și aceasta numai pentru câteva luni.

Regimul terorii și persecuțiilor instaurat imediat după ocuparea regiunii a făcut ca, în octombrie 1940, să nu mai rămână în zonă decât 10 preoți ortodocși iar până la finalul anului nici unul. Toți preoții și arhiepiscopii au fost obligați, prin diferite metode, să se refugieze în România. Cei 30.000 de credincioși ortodocși români, timp de câteva luni, s-au văzut lipsiți de orice ajutor spiritual. Abia la sfârșitul anului 1941 și la începutul anului următor Episcopia ortodoxă din Cluj a reușit să trimită în cele trei județe patru-cinci preoți, a căror situație a rămas precară din cauza șicanelor autorităților.

După ce s-au debarasat de preoți, noua putere politică și-a îndreptat atenția către bisericile ortodoxe, din care unele erau recent finalizate și tocmai fuseseră deschise pentru a-și îndeplini misiunea spirituală și culturală. Luând ca pretext cutremurul din 10 noiembrie 1940 care, s-a pretins, a deteriorat multe edificii, armata ungară a distrus din temelii opt biserici ortodoxe⁴, una fiind distrusă parțial, a devastat douăsprezece, cinci dintre acestea fiind transformate în depozite, iar una a fost preluată de Biserica romano-catolică.

În paralel cu distrugerea bisericilor, o vie acțiune a fost exercitată asupra populației românești în scopul de a se converti la cultele ungare: catolic, reformat sau unitarian. Amenințarea cu expulzarea și alte șicane au fost mijloacele de care s-au servit funcționarii Budapestei pentru a-și atinge scopul. Astfel, pentru a determina românii ortodocși să-și renege religia, primăriile nu le-au eliberat, mult timp, nici un extras de stare civilă și li s-au refuzat autorizațiile de trecere a frontierei pentru a-și lucra pământul aflat în zona rămasă României. De aceea, conversiunile forțate au devenit din ce în ce mai frecvente, iar credincioșii ortodocși, constrânși să-și schimbe confesiunea. În Cenatul de Jos din

200 enoriași au rămas doar două familii ortodoxe, la Aita Mare au rezistat presiunilor șase familii din 256 de ortodocși, la Aita Medie trei credincioși din 422, la Lisneu, din 585 români, doar 18 au refuzat convertirea, la Ozun au rămas 50 de familii din aproape 800 de persoane, iar la Boroșneu Mare și-au păstrat credința 95 de români.

Nemulțumit, probabil, de ritmul lent al convertirilor, guvernul de la Budapesta a încercat să dea o lovitură decisivă Bisericii Ortodoxe Române prin reluarea unui proiect mai vechi, de crearea a unei episcopii ortodoxe ungare. În urma unei înțelegeri cu mitropolitul schismatic rus din Praga, Savatie⁵, guvernul ungar a creat în fostele teritorii ale Cehoslovaciei, la sfârșitul anului 1940, un episcopat ortodox ungaro-rutean, în fruntea căruia a fost numit Mihail Popoff, fost confesor în armata țaristă, refugiat în Bulgaria și Ungaria, devenit vicar-general și apoi locțiitor de mitropolit, dar caterisit de Sinodul Bisericii Ortodoxe Ruse din străinătate, cu sediul la Karlowitz, sub jurisdicția căruia se afla, pentru acte canonice foarte grave. Printr-un decret din 13 aprilie 1941⁶ jurisdicția canonică și administrativă a lui Popoff a fost extinsă dincolo de limitele «diocesei ungaro-rutene» de la Munkacs, iar la 2 iunie 1941 a fost instalat oficial în noua funcție. În mai 1943, tot printr-un decret, Popoff a fost demis din post, fiind înlocuit de doi substituiți, până când Janos Peterfalvy a fost desemnat administrator supleant al Bisericii ortodoxe ungare și rutene. Pentru a-și putea desfășura activitatea, a fost rânduit ca arhimandrit de către Serafim, mitropolitul ortodox din Berlin.

Tentativa de a dezorganiza Biserica Ortodoxă Română pentru a o transforma în biserică ungară s-a conformat unui plan stabilit în prealabil. La 30 august 1940, 17 parohii greco-orientale existau în județele Bekes, Bihor și Arad, plus cele aflate în Ungaria. Din punct de vedere al legilor canonice, ele erau, chiar înainte de această dată, de resortul diocezelor ortodoxe române din Oradea și Arad. Cu toate acestea, 13 parohii au fost declarate, din oficiu, parohii greco-orientale ungare și încorporate Bisericii ortodoxe ungare. Legea nu permitea Ministerului Cultelor să declare parohii greco-orientale ungare o parohie greco-orientală română decât la cerere, iar această cerere trebuia să fie aprobată de adunarea generală a parohiei și

de episcopul diocezei respective. Pentru a-și atinge scopul, autoritățile horthyste au luat față de credincioși și preoți măsuri destinate a-i intimida. Instrumentul de care s-au servit în această acțiune, pentru a exercita presiuni asupra adunării generale a parohiilor, au fost cei atrași la colaborare, fiind stimulați de avantajele materiale. În ciuda acestui regim de constrângere, în orașul Gyula, din 1800 de credincioși, la adunarea generală au participat doar 30, aduși cu forța și terorizați pentru a vota schimbarea. În Transilvania de Sud-Est, numeroase parohii ortodoxe, denumite arbitrar ungare, au fost înglobate din oficiu în organizarea ecleziastică imaginată la Budapesta. Astfel, 40 de parohii ortodoxe române au fost sustrase arbitrar autorității diocezelor de care aparțineau și așezate sub jurisdicția lui Popoff, un administrator improvizat.

O nouă direcție de dezorganizare a Bisericii Ortodoxe Române a fost tentativa de a înființa o Academie Teologică ortodoxă ungară. Intenția autorităților a fost ca aceasta să-și deschidă porțile în toamna anului 1941, însă din lipsă de profesori evenimentul a fost amânat. Singurele cadre didactice care au putut fi recrutate au fost un teolog rutean din Munkacs și un preot ortodox român din Ungaria. Cursurile au început, totuși, în 1942, având 32 de studenți, dintre care doar un singur român, care s-a și retras ulterior de la cursuri.

Nici Biserica română unită din Transilvania de Sud-Est nu a fost scutită de presiunile și opririle exercitate de noile autorități. De la început s-a încercat să se denatureze caracterul național, întrucât a fost percepută ca unul din principalii stâlpi de menținere a conștiinței naționale românești în regiune. În primul rând, guvernul ungar nu a recunoscut oficial existența Episcopiei greco-catolice române din Maramureș, creată în 1930, al cărei sediu era la Baia-Mare.

În Transilvania de Sud-Est (județele Trei-Scaune, Odorhei, Ciuc și parțial Mureș) existau 136 de parohii românești unite, cu circa 130.000 de credincioși care aparțineau de Arhiepiscopia din Blaj. Deoarece aceste parohii, din care un mare număr aveau o existență seculară, se aflau într-o regiune care nu încetase a fi prezentată ca pur ungurească, persecuțiile îndurate au luat încă de la început caracterul unei lupte în vederea exterminării totale. Liderii politici și militari locali au ras

biserici și au gonit preoți, dintre care unii au fost arestați și torturați. În multe locuri a fost interzis să se celebreze cultul în limba română, s-a impus citirea imnului național ungar și recitarea unui crez politic revizionist („Hiszèkegy”) în bisericile greco-catolice. Edificiile autorităților din mediul rural – notariate, primării, posturi de jandarmi – au devenit locuri de arest și tortură, unde credincioșii români au fost obligați să-și părăsească credința, iar copiilor de la școală li s-a impus să nu se mai roage în limba maternă. Alături de populație, clerul greco-catolic a cunoscut teroarea încă din primele zile ale ocupației horthyste. Printre cei arestați, insultați, bătuți, internați în lagăr sau în închisoare s-au numărat preoții: Laurențiu Morariu (Herghelia), Ioan Olteanu (Miercurea Niraj), Constantin Voinea (Ibănești), Bogdan Nașcu (Ierșița), Grigore Stino (Ogari), Zosim Nuțiu (Tirimia), Victor Tufan (Ungheni), Alexandru Borda (Turia), Gheorghe Boeriu (Joseni) și Ion Alexandru (Sângeorgiu de Mureș). Victor Tufan a fost arestat fără motiv, bătut de jandarmi cu patul armelor, cu ciocanele și cu o frânghie udă, apoi obligat să stea timp de 7 ore în genunchi, după care și-a pierdut cunoștința. Trezit cu lovituri în picioare, a fost aruncat în stradă și obligat să se refugieze în România. Alături de acesta, alți 54 de preoți au fost expulzați sau au fost siliți, în urma unor molestări, să-și abandoneze parohiile. Preotul Theodor Căndea din Botiz a fost arestat de jandarmi în fața altarului, în timpul slujbei, și expulzat în aceeași zi. Cei care au rămas în teritoriul cedat au primit domiciliu forțat, tocmai în scopul de a nu putea sluji la bisericile care au rămas fără preoți. În unele biserici românești, închise din cauza lipsei de personal, preoții unguri au pătruns cu forța. Un asemenea caz s-a produs în comuna Bicz-Ivănăști (județul Ciuc), unde preotul catolic Bogacs a pătruns fără autorizarea superiorilor săi pentru a oficia liturghia în limba ungară.

După instalarea noii administrații, românii din fiecare localitate au fost convocați la primărie, unde li s-a cerut, sub amenințări, să treacă la una din confesiunile ungare. Conducătorii satelor care au avut curajul să se opună la aceste măsuri și au îndemnat pe coreligionari să nu se lase intimidați, au fost amenințați, maltratați și expulzați. Ca rezultat al terorii exercitate permanent, numeroși greco-catolici au consimțit să treacă la

protestantism sau catolicism. Atunci când Vaticanul a interzis conversiunea la catolicism fără o aprobare specială, horthystii și-au îndreptat eforturile pentru a-i converti pe români la confesiunea reformată. Aproape toți credincioșii greco-catolici din județul Trei-Scaune au fost «convertiți», alături de cei din localitățile Hodoșa, Bicz, Bicz-Chei, Miercurea-Ciuc, Gheorghieni, Joseni, Ghimeș-Făget și Imper (județul Ciuc), Bilbor, Mureș-Izvor, Sovata, Sântandrei, Bolintineni, Tirimioara, Sardul Nirajului, Crăciunești, Păsăreni, Troița, Isla, Ilioara, Culpiu, Herghelia și Moșea (județul Mureș), Odorhei, Merești, Bezidul Nou și Mărtinuș (județul Odorhei). Ca și la ortodocși, proprietățile parohiilor unite și bunurile bisericilor au fost confiscate, pământurile provenind din reforma agrară fiind înapoiate foștilor proprietari unguri.

În paralel cu acțiunea de prozelitism, șase biserici greco-catolice au fost demolate⁷, iar o alta a fost transformată, la 18 noiembrie 1940, în cazarmă (Bicz-Centru, județul Ciuc). La bisericile din Ocand, Crăciunel și Merești, edificii noi, distrugerea s-a efectuat de către trupe militare împreună cu populația maghiară localnică. Demolarea bisericii din Ditrău (februarie 1941) a durat mai mult, iar o parte din bunurile mobile au fost distribuite locuitorilor maghiari sau scoase la vânzare. Lăcașul de cult din Pănet a fost distrus, exclusiv, de locuitorii maghiari, în 1941⁸, la fel ca și în Secăreni (martie – mai 1944), unde aprobarea a venit de la subprefectul județului Mureș.

Ingerințele Budapestei în activitățile bisericii au mers până acolo încât au impus oficierea predicilor și slujbelor în limba ungară și cântarea imnului național al Ungariei la finalul fiecărei slujbe. Ulterior, s-a admis celebrarea slujbelor în limba română, dar cu următoarele condiții: a se cânta în așa fel încât să se audă numai melodia, fără cuvintele românești.

După 30 august 1940 guvernul de la Budapesta a încercat să introducă parohiile române sub jurisdicția episcopiei greco-catolice ungare de la Hajdudorog, de care acestea au aparținut înainte de 1918. În acest sens, în noiembrie 1940, episcopul de Hajdudorog a adresat o cerere Curiei romane în vederea reintegrării în dioceza sa, în limitele fixate de bula papală din 1912. Până la sosirea răspunsului, ocupanții au declanșat o acțiune de presiune asupra celor 83 de parohii, ca să

adere la episcopia ungară. La Voșlobeni, comună cu circa 1200 de greco-catolici, adunarea parohială a fost invitată de mai multe ori să ceară realipirea la episcopia din Hajdudorog. Credincioșii au refuzat propunerile, iar unii dintre aceștia, considerați a fi formatori de opinie, au fost arestați, închiși sau expulzați. Un mare număr de români din Mureș-Izvor au fost arestați de jandarmi și nu au fost eliberați decât după ce au semnat adeziunea la noua dioceză. În Hodoșa, cei 900 de enoriași au fost adunați cu forța și li s-a cerut să se pronunțe, dar anterior au fost avertizați că cei care se vor declara pentru Arhiepiscopia din Blaj sau Episcopia din Cluj vor fi expulzați. La începutul anului 1944 acțiunea de înglobare a românilor greco-catolici în dioceza ungară a fost reluată. La 12 februarie 1944 românii din comuna Boghiș au fost convocați la primărie pentru a primi gratuit calendare. Lista celor care au primit acest cadou a fost trimisă episcopiei de Hajdudorog, cu mențiunea că toate persoanele înscrise au aderat la noua dioceză.

O lungă serie de decrete și ordonanțe au atacat toate resorturile vieții românești publice și private. Au avut în vedere limba română, religia, dreptul de proprietate, școala, biserica, toate ramurile activității economice, pentru a reduce totul la neant. Trei luni au fost de ajuns administrației militare ungare pentru a ruina, în totalitate, viața românească din zona Transilvaniei obținută prin Dictatul de la Viena. Administrația civilă care a înlocuit-o, departe de a renunța la această acțiune distructivă, a continuat pe aceeași cale. Românii au avut de ales între următoarele variante: să-și părăsească casele sau să se obișnuiască cu ideea de a deveni unguri, după renegarea limbii, a religiei și legăturii cu comunitatea din care făceau parte. Metodele aplicate cu febrilitate de guvernul de la Budapesta au scos în evidență intenția sa de a asigura, cu orice preț, supremația numerică a ungarilor și acesta înainte de sfârșitul războiului.

Ocuparea Ungariei de către armata germană (martie 1944) a redus amploarea acțiunilor împotriva românilor, care au continuat, mai ales, printr-o propagandă susținută destinată susținerii moralului populației maghiare. Prin actul de la 23 august 1944, când România a întors armele împotriva Germaniei și Ungariei, planurile expansioniste ale guvernului de la Budapesta au fost lichidate, iar prin

convenția de armistițiu dintre România și Națiunile Unite, semnată la Moscova (12 septembrie 1944), au fost declarate „nule și inexistente” hotărârile Dictatului de la Viena. În perioada următoare, acțiunile au fost direcționate către planul diplomatic, în vederea tratatelor de pace, acolo unde reprezentanții revizionismului au cerut ca Transilvania să fie, măcar, independentă, dar în nici un caz redată României⁹. Discuțiile privind proiectul Tratatului de Pace cu România au debutat la 7 mai 1946, în aceeași zi Consiliul miniștrilor de externe ai Marilor Puteri declarând nul și

neavenit Dictatul de la Viena. În cadrul discuțiilor ulterioare, delegatul Cehoslovaciei a propus asimilarea propagandei revizioniste ungare cu cele ale organizațiilor de tip fascist, iar reprezentantul Iugoslaviei a constatat că politica guvernului ungar este identică cu cea a regimului horthyst, care a fost „izvorul permanent al revizionismului ungar și a tuturor tendințelor antidemocratice posibile”¹⁰. Tratatul de Pace, semnat la 10 februarie 1947, a adus reparația cuvenită Statului român, prin care justetea cauzei românești a triumfat.

Dr. Alin SPÂNU

Note – Notes

1. Pe larg despre actul de la 30 august 1940 în: A. Simion, *Dictatul de la Viena*, Editura Albatros, București, 1996; Neagu Cosma, *Dictatul de la Viena (30 august 1940) – consecință a crimei organizate statal de către Ungaria și a colaboraționismului unor unguri din România*, Bravo Press, 1996; Cornel Grad, *Al doilea arbitraj de la Viena*, Institutul European, Iași, 1998.
2. Pe larg despre situația românilor din teritoriul cedat a se consulta: *Teroarea horthysto-fascistă în nord-vestul Transilvaniei septembrie 1940 – octombrie 1944* (coord. Mihai Fătu, Mircea Mușat), București 1985; *Al doilea război mondial. Transilvania și aranjamentele europene (1940-1944)*, ediție, studiu introductiv, note de Vasile Pușcaș, Centrul de Studii Transilvane, Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca, 1995.
3. Nicolae Colan (n. 28 noiembrie 1893, Araci-Covasna – d. 15 aprilie 1967, Sibiu) a absolvit Institutul Teologic din Sibiu (1917) și Facultatea de Litere a Universității din București (1920), a devenit rector al Academiei Teologice „Andreiane” (1928-1936), a fost ales episcop al Vadului, Feleacului și Clujului (29 aprilie 1936) și mitropolit al Ardealului (23 mai 1957). A fost membru corespondent al Academiei Române (1938), ulterior fiind ales membru cu drepturi depline (1942). Pe larg despre viața și activitatea sa în volumul *Omagiu lui Nicolae Colan* (îngrijit de Alexandru Moraru), Editura Arhiepiscopiei, Cluj-Napoca, 1995.
4. Acestea se aflau în localitățile: Borsec (județul Mureș), Biborțeni, Vârghiș, Racosul de Sus, Bățanii Mici, Necutian (toate în județul Odorhei), Căpeni și Comalău (ambele în județul Trei Scaune).
5. După canoanele Bisericii Ortodoxe, mitropolitul Savatie era un ierarh schismatic, alegerea și hirotonisirea sa fiind contrare canoanelor, iar din 1936 i-a fost retras dreptul de a purta titlul acordat în 1922.
6. Decretul a fost publicat în Budapesta Kozlbug (Monitorul Oficial) nr. 84/13 aprilie 1941.
7. Acestea se aflau în localitățile: Ocland, Crăciunel, Merești, Mărtiniș (județul Odorhei), Ditrău, (județul Ciuc) și Pănet (județul Mureș).
8. La reclamațiile autorităților ecleziastice române din Târgu-Mureș privind distrugerea edificiului, administrația ungară a răspuns că „vântul este acela ce a distrus biserica din Pănet”.
9. Pe larg despre situația Transilvaniei la sfârșitul celui de-al doilea război mondial, a se consulta: Florin Constantiniu, *P.C.R., Pătrășcanu și Transilvania (1945-1946)*, Editura Enciclopedică, București, 2001.
10. Mihai Stratulat, *Revizionismul și neorevizionismul ungar*, Editura Globus, București, 1994, p. 306-307.

Documente de la D.J.A.N. Galați despre refugiații din Transilvania de Nord stabiliți în anii 1940-1944 în județele Covurlui și Tecuci

Cuvinte cheie: refugiați, Transilvania de Nord, 1940-1944, jud. Covurlui și Tecuci

Mots-clés: réfugiés, Nord de la Transylvanie, 1940-1944, Départements de Covurlui et Tecuci

Résumé

Les gens réfugiés de la Transylvanie de Nord ont été présents dans les départements de Covurlui et de Tecuci, dans le sud-est de la Roumanie, en permanence dans les années 1940-1944. Des documents de les fonds archivistiques administratifs conservés dans la Direction Departamentale des Archives Nationales de Galatz ont des nombreux informations sur le nombre, leurs état civile, matériel et sociale, leurs occupations et professions, la répartition géographique dans les villes et dans les villages, d'ou sont venues et ou sont établis. L'auteur presente aussi les catégories spécifiques des documents qui se réfère à réfugiés et expose quelque 'uns sur les atrocités hongrois contre la population roumaine.

Refugiații din Transilvania de Nord, cedată de România Ungariei în urma Dictatului de la Viena din 30 august 1944, au avut o prezență permanentă și în sud-estul țării, în județele Covurlui și Tecuci, pe întreaga durată a participării României la cel de-al doilea război mondial.

Deși mai puțin numeroși, decât refugiații din Basarabia – teritoriul cedat U.R.S.S., aflat în imediata vecinătate a celor două județe menționate – transilvănenii refugiați din calea ocupației maghiare, de stări sociale (funcționari de stat, intelectuali, muncitori sau țărani) și vârste diferite, s-au încadrat temporar în societatea locală. Ei au constituit obiectul preocupării permanente a autorităților locale și, în consecință, prezența lor a fost consemnată în documente oficiale, aflate acum în păstrarea Direcției Județene Galați a Arhivelor Naționale.

În mod firesc, atenția autorităților s-a îndreptat prioritar asupra funcționarilor de stat refugiați, cărora trebuia să li se asigure, lor și familiilor, întreținerea, în principal prin încadrarea în servicii.

Conform datelor furnizate Prefecturii județului Covurlui de Chestura Poliției municipiului Galați și preturile plășilor, la sfârșitul lunii septembrie 1940, în capitala județului erau deja înregistrați patru funcționari refugiați, cu familiile lor și alți șapte în mediul rural. Dintre aceștia din urmă, patru erau stabiliți în plasa I.G. Duca, situația lor, la data de 23 septembrie fiind următoarea:

- Bobeică Mitache, refugiat din județul Satu Mare, de profesie brigadier silvic, cu soția și trei copii, plasat provizoriu în serviciu la Ocolul Silvic din comuna de reședință a plășii;

- Carp Vasile, din județul Maramureș, învățător, stabilit cu soția și cei doi copii în comuna Smulți, neplăsat în serviciu;

- Roman Elena și Dinu Vasilica, din județul Ciuc, învățătoare, necăsătorite, stabilite în comuna Vârlezi, neplăstate în serviciu¹.

Numărul funcționarilor refugiați, stabiliți în Galați a sporit în perioada imediat următoare. Astfel, la 25 octombrie 1940 se prezentaseră la Primăria municipiului Galați, spre a-și lua posturile în primire un număr de nouă funcționari: Mandel Liviu, inginer constructor, de la Prefectura județului Satu Mare, Bențe Ioan, taxator, Dugheu Maria, stagiară, Popa Pavel, agent fiscal, Mocanu Vasile, cântăritor public, toți de la Primăria Oradea, Ștefan Ioan, agent fiscal și Fleacă Vasile, om de serviciu, ambii de la Primăria Cluj, Țenț Florian, taxator, de la Primăria Salonta și Ciorzan Gheorghe, desenator, de la Primăria Satu Mare².

Această situație nu a rămas neschimbată, chiar pe termen scurt. În ianuarie 1941, Bențe Ion și soția sa Maria, tot funcționară, sunt transferați la Primăria Arad și pe statul de plată al Primăriei Galați, pe aceeași lună apar nume noi: Braban Paul, om de serviciu și Dale Atanase, magaziner, ambii de la Primăria Baia Mare, Banciu Teodor, taxator, de la Primăria Salonta și Buzea Tiberiu, contabil principal, de la Primăria Cluj³.

Viața refugiaților, cu toată asistența și sprijinul acordat de stat, nu era desigur ușoară, aceștia confruntându-se cu tot felul de lipsuri și greutăți.

Câteva exemple, în acest sens:

La 26 aprilie 1941, Prefectura județului Covurlui solicită Primăriei Galați acordarea unui ajutor bănesc refugiatei Mirvald Wilhelmina, deoarece soțul acesteia era bolnav de tuberculoză și avea doi copii la școala secundară, care aveau nevoie de uniforme⁴.

Dale Atanase, refugiat de la Oradea, încadrat ca om de serviciu la Primăria Galați, cumulând și funcția de paznic de noapte la Liceul de Fete „M. Kogălniceanu” se adresa astfel, la 5 august 1941 către primarul municipiului: „M-am îmbolnăvit deoarece am făcut serviciul zi și noapte consecutiv; sunt om sărac, refugiat cu familie grea și cu salariul de 2400 lei nu pot face față cheltuielilor, mai și a-mi îngriji de sănătate”.

Pe contrapagina cererii referatul șefului Serviciului Arhitectură consemnează faptul că cererea este îndreptățită deoarece „A fost de un real folos la lucrările de amenajare și renovarea localului Primăriei. A îndeplinit funcția de magaziner și paznic de zi și de noapte, contribuind astfel la o reală economie a cheltuielilor pe care ar fi trebuit să le facă dacă serviciile sale ne-ar fi lipsit”.

Pe aceeași contrapagină, medicul comunei certifică faptul că suferă de miocardită cronică și reumatism cronic generalizat⁵.

Breban Paul, refugiat din Baia Mare, încadrat ca agent de încasări la Primăria Galați solicită, la 18 august 1941, „un mic ajutor bănesc... pentru a-mi putea cumpăra un costum de haine și încălțăminte, căci de acasă abia am putut scăpa cu hainele de pe mine, fiind și cu familia și cu alte greutăți”. I s-a acordat un ajutor de 1500 lei⁶.

Problemele refugiaților nu se rezumau însă numai la cele de ordin material.

La 12 octombrie 1942, frații Elena Gheorghe, Neculai Munteanu și Maria Ghelase stabiliți în Galați, str. Democrației nr. 30, se adresau astfel prefectului județului Covurlui:

„Cu onoare vă rugăm să binevoiți a interveni către locul în drept spre a se aproba repatrierea părinților noștri Maria și Neculae Munteanu, români etnici din comuna Mărtănuș, județul Trei Scaune, care au fost nevoiți în 1940 a rămâne pe loc, la gospodăria lor, fără a putea să se refugieze imediat cu noi, toți copiii. Menționăm că părinții noștri au aici peste 300 de oi, din creșterea cărora pot trăi în mod mulțumitor.

Din informațiile ce le avem, bătrânii noștri au multe suferințe acolo, singuri și atât

de îndepărtați de restul familiei și de Țara Românească și am fi prea fericiți dacă prin înalta dv. intervenție s-ar face posibilă repatrierea lor în acest oraș. Menționăm că sunt în etate de peste 70 de ani”⁷.

O problemă cu totul diferită avea tânărul Drăgoi Ioan, originar din aceeași comună Mărtănuș, născut la 15 noiembrie 1917 și domiciliat în Galați, str. Spătar nr. 16, care, la 20 noiembrie 1942 se adresa prefectului județului Covurlui, cu rugămintea de a i se elibera carnet de refugiat. „Ca unul repatriat din teritoriul cedat Ungariei, deoarece la cedarea Ardealului de către România Ungariei, eu am fost ocupat de ei unde, chiar după ocuparea mea de ei, am și fost concentrat într-un batalion de artilerie motorizată și m-au ținut de atunci și până la data de 3 aprilie 1942, când mi-au dat drumul în permisie de 10 zile și la terminarea acestei permisii, în loc să mă duc înapoi la ei, am fugit dincoace la noi, românii, unde am fost trimis la Curtea Marțială din București pentru cercetări și apoi pus în libertate, iar în prezent sunt în acest oraș, fără nici un fel de act de identitate asupra mea”⁸.

Date personale interesante despre refugiații din Transilvania de Nord, stabiliți în județul Covurlui se găsesc în „Tablourile întocmite conform cu dispozițiile art.4 din Legea nr. 534/1942, publicată în Monitorul Oficial nr. 169 din 23 iulie 1942, cuprinzând numele cetățenilor români înscrși în registrele de naționalitate ale comunelor din Transilvania de Nord, și Dobrogea de Sud, care nu pot face dovada naționalității cu certificat de naționalitate”, documente aflate în fondul arhivistic al Prefecturii județului Covurlui.

Astfel, spre exemplu, despre refugiatul Ioan I. Căraș se menționează următoarele în acest tabel: este născut la 21 ianuarie 1891 în comuna Brețcu, județul Trei Scaune, domiciliată în comuna Tg.Bujor, profesia cioban, soția Maria Căraș, agricultoare, născută la Brețcu în decembrie 1903, are cinci copii – Maria Sofrone, născută la 19.09.1921, Ana Căraș, 12.10.1923, Elena Căraș, 20.10.1925, Ioan Căraș, 21.07.1928 și Reveca Căraș, 9.02.1935, toți în comuna Brețcu, la recensământul din 1930 toți membrii familiei erau domiciliați în Brețcu⁹.

Conform raportului Prefecturii județului Covurlui din 17 august 1942 către Subinspectorul de Stat al Româнизării, Colonizării și

Inventarului, situația numerică a refugiaților transilvăneni din acest județ era următoarea:

- intabulați în acest județ un număr de 131 refugiați capi de familie cu 72 alți membri;
- înscrși în alte localități ale țării, dar care locuiesc în municipiul Galați, 101 capi de familie cu 218 alți membri;
- în total, în județul Covurlui și municipiul Galați 232 capi de familie cu alți 218 membri;
- total general 450 refugiați¹⁰.

În decada 1-10 octombrie 1943 s-a efectuat un recensământ al refugiaților din Transilvania de Nord, aflați în municipiul Galați, ale cărui rezultate s-au consemnat într-un tabel cu următoarea rubrică: nr.curent, locul nașterii (județ, comună), vârsta, starea civilă, numărul de copii, originea etnică (română la toți), ocupația înainte de refugiere, ocupația actuală, data refugierii, locul de unde s-a refugiat, nr. carnet de refugiat, de cine a fost eliberat, adresa actuală (stradă, număr).

Iată și un exemplu: la nr.curent 56 din tabel figurează Stratulat Constantin, născut în comuna Mărtănuș, județul Trei Scaune, vârsta 59 ani, căsătorit, 9 copii, origine etnică română, ocupația în trecut și prezent econom de oi, data refugierii 16.09.1940, nr. carnet 44, eliberat de Primăria Galați, domiciliul actual comuna Smârdan.

Tabelul cuprinde un număr total de 237 refugiați adulți, cu 160 de copii, proveniți din 12 județe din Transilvania de Nord (Cluj, Someș, Trei Scaune, Bihor, Mureș, Turda, Ciuc, Satu Mare, Năsăud, Sălaj, Sighet și Maramureș)¹¹.

Trebuie menționat faptul că, în întreaga perioadă 1940-1944, a existat o destul de mare mobilitate a refugiaților din Transilvania de Nord pe teritoriul României, fenomen prezent și pe teritoriul județului Covurlui. Spre exemplu, în luna ianuarie 1944, au sosit în județ cinci capi de familie din alte părți ale țării, refugiați inițial din comune din județele Mureș, Sălaj, Trei Scaune și Satu Mare¹².

După reintegrarea Transilvaniei de Nord la România, este posibil că majoritatea refugiaților, stabiliți temporar în județul Covurlui, s-au reîntors în locurile natale.

O dovadă în acest sens o constituie raportul Prefecturii județului Covurlui către Ministerul Afacerilor Interne din 14 septembrie 1940 referitor la locurile de muncă unde doresc a fi repartizați, după recucerirea Tran-

silvaniei de Nord, funcționarii refugiați, aflați în Galați și în județ la data raportului¹³.

Din cei 10 funcționari care au fost consultați și și-au manifestat dorințele – unii dintre ei ocupând posturi importante, ca Hodârneau Septimiu, secretar general al Primăriei municipiului Galați sau Sima Valentin, pretorul plășii Berești – cu toții au optat pentru întoarcerea în Transilvania de Nord¹⁴.

Spre deosebire de Covurlui, unde majoritatea refugiaților se stabilise în mediul urban, în municipiul Galați, în județul Tecuci, cea mai mare parte a refugiaților a optat pentru mediul rural.

Se pot stabili cifrele pentru anul 1942; s-au completat, pentru refugiații din Transilvania de Nord, două tipuri de fișe, astfel:

- 98 de fișe alfabetice, pe formulare ale Prefecturii județului Tecuci¹⁵;
- 103 de fișe pe formulare ale Comisariatului General al Refugiaților din nordul Transilvaniei din cadrul Subsecretariatului de Stat al României, Colonizării și Inventarului¹⁶.

Trebuie subliniat faptul că ambele rânduri de fișe se completau pe numele **capului de familie**, în cadrul fișelor figurând și soțiile și copii, astfel că numărul total al refugiaților era mult mai mare decât numărul fișelor.

Spre exemplu, în fișa cu nr. 84 a Comisariatului General al Refugiaților din Transilvania de Nord, completată la data de 28 august 1942, figurează înscris refugiatul Tătaru Constantin, în vârstă de 51 de ani, naționalitatea român, starea civilă căsătorit, religia ortodoxă, de profesie baci, refugiat din comuna Poiana Sărată, județul Trei Scaune; în fișă mai sunt înscrși și soția sa Elisabeta, 36 de ani, casnică și cei șase copii: Ion, 15 ani, Constantin 11 ani, Domnica 7 ani, Pavel 5 ani, Petrea 3 ani, toți născuți în comuna Nârtești, județul Tecuci, unde se stabilise familia Tătaru. În fișă se mai menționau: situația economică: „rea”, „averea rămasă în Ungaria: casă, 9 ha. pădure, 3,50 ha. fâneată, 2 ha. grădină”, ajutoare primite, respectiv 1300 lei în 1940 și faptul că, capul familiei este plasat în muncă¹⁷.

Conform tabelelor nominale întocmite tot de Prefectura județului Tecuci în 1942¹⁸, din cei peste 100 de capi de familie, refugiați din Transilvania de Nord, numai un număr de 12 se stabiliseră în orașul Tecuci. Dintre aceștia, șapte erau bărbați și cinci femei, cu

vârste cuprinse între 26 și 53 ani; la rubrica „Ocupații sau profesii” patru erau înregistrați ca funcționari, doi ca învățători, una ca profesoară, unul ca muncitor, unul ca om de serviciu, unul ca gardian public și două ca fiind casnice. Localitățile din care s-au refugiat erau următoarele: Miercurea-Ciuc – 2, Sighetu Marmăției – 2, Tg. Mureș – 2, comuna Poiana Sărată, județul Trei Scaune – 2, Oradea – 1, Dej – 1, comuna Seini, județul Satu Mare – 1 și comuna Deda, județul Mureș – 1¹⁹.

Celelalte familii de refugiați erau astfel stabilite în 12 din comunele județului Tecuci: 21 la Ivești, 13 la Galbeni, 10 la Nărești, 8 la Mândrești, 7 la Movileni, 5 la Gohor, 4 la Furceni, 3 la Ungureni, câte 2 la Glăvănești și Corbasca și câte una la Homocea și Buciumeni²⁰.

Un interes deosebit îl prezintă cele 96 de declarații – din care unele au atașate și fotografii – date de refugiați din județul Tecuci în vara anului 1942²¹.

În aceste declarații, pe lângă datele de stare civilă și materială, profesie, familie, există și trei rubrici referitoare la motivul părăsirii locului de origine și suferințele îndurate de populația românească din Transilvania de Nord, sub ocupația hortistă.

Dacă la motive, mulți refugiați menționează fie faptul că erau concentrați în armata română, fie că angajați ai statului, iar la evenimentele la care au fost martori oculari unii – în special cei care s-au refugiat în primele zile după 30 august 1940 – declară că

nu au văzut și auzit nimic – alții dau informații de-a dreptul cutremurătoare asupra atrocităților la care au fost martori.

Astfel, refugiatul Purdea (Polgar) Petru, a trecut noua frontieră în România la data de 10 noiembrie 1940. Născut în anul 1882 în comuna Cozmiciul de Jos, județul Sălaj, era, la data completării declarației, om în vârstă de 60 de ani. De profesie picher de drumuri, lăsase în comuna natală o avere compusă din 5 ha. teren arabil și o casă cu dependințe și tot mobilierul; se stabilise în comuna Homocea unde, la 10 iunie 1942, își dă declarația. La motivul părăsirii locului de origine scrie: „Nu am putut suporta actele de teroare săvârșite de unguri”. La rubricile despre suferințele populației românești consemnează: „Am văzut cum românii au fost loviți și au fost crunt bătuți. Am văzut în comuna Ip cadavre de români ce au fost împușcați de unguri, iar în comuna Cosmiciul de Sus cum au fost executați prin împușcare trei români, iar patru prin băți și loviri grave”²².

În concluzie, documentele aflate în fonduri arhivistice ale unor instituții administrative din județele Covurlui și Tecuci din perioada anilor 1940-1944, deși vădit incomplete (spre exemplu, nu s-au păstrat fișele Comisariatului General al Refugiaților din Nordul Transilvaniei și declarațiile acestora din județul Covurlui) permit o reconstituire, chiar dacă parțială, a existenței și vieții lor în condițiile strămutării de pe meleagurile natale în cele două județe din sud-estul României.

Alexandru DUȚĂ

Note – Notes

1. Direcția Județeană Galați a Arhivelor Naționale (în continuare D.J.A.N. Galați), fond *Prefectura județului Covurlui*, dosar 39/1940, f. 41-42, 46-47, 50-53.
2. D.J.A.N. Galați, fond *Primăria orașului Galați*, dosar 64/1940, f. 47.
3. *Idem*, dosar 62/1941, f. 8-9 și 75/1941, f. 6.
4. *Idem*, dosar 139/1941, f. 87.
5. D.J.A.N. Galați, fond *Primăria orașului Galați*, dosar 139/1941, f. 173.
6. *Ibidem*, f. 185.
7. D.J.A.N. Galați, fond *Prefectura județului Covurlui*, dosar 27 bis/1942, f. 18.
8. *Ibidem*, f. 19.
9. *Ibidem*, f. 141.
10. *Ibidem*, f. 29-30.
11. *Idem*, dosar 114/1943, f. 1-11.
12. *Idem*, dosar 154/1941-1944, f. 7.
13. *Idem*, dosar 180/1944, f. 4-5.
14. *Ibidem*.
15. D.J.A.N. Galați, fond *Prefectura județului Tecuci*, dosar 113/1942, f. 1-33.
16. *Idem*, dosarele 116/1942, f. 1-59 și 117/1942, f. 1-43.
17. *Idem*, dosar 116/1942, f. 20.
18. *Idem*, dosar 114/1942, f. 1-13.
19. *Ibidem*, f. 1.
20. *Ibidem*, f. 2-13.
21. *Idem*, dosar 115/1942, f. 1-99.
22. *Ibidem*, f. 82.

Răspuns glorificării unui naționalist șovin: Episcopul Márton Áron

Cuvinte cheie: Episcopul Márton Áron, Transilvania, anticomunism, antiromânism

Key words: Bishop Áron Márton, Transylvania, anticommunism, anti-Romanianism

Abstract

In the last period, bishop Márton Áron is the subject of a glorification of shares. Authors of this campaign are hungarian political circles, the initiative which was raised a monument to bishop at Cluj-Napoca; and some Roumanian historians, who have published articles about the bishop. Ever, is the action of Jews in favor of Márton Áron, in 1944, and the action was anti-comunist after 1944. Never, however, is not presented to the constant action anti-romanian. Item article wants to eliminate failure.

La Cluj-Napoca, în 2009, s-a ridicat un monument episcopului maghiar romano-catolic Márton Áron; inițiativa au avut-o cercurile politice maghiare, înscriindu-se în acțiunea largă, desfășurată în special după 1989, de împânzire a Transilvaniei cu monumente pentru glorificarea celor mai înrăiți naționaliști șovini unguri; acțiunea respectivă, în subsidiar, are și mesajul de a îndemna actuala generație a maghiarilor să urmeze linia celor glorificați, în principal lupta lor antiromânească¹. De remarcat și faptul că, la fel ca-n perioada comunistă, în istoriografia românească după 1989 este vizibilă tendința de prezentare a minorităților naționale sau a personalităților reprezentative ale acestora, cu o bunăvoință ce, adesea, denaturează adevărul: se consemnează, fără a indica faptul că autorii sunt minoritari, manifestări pentru care românii majoritari dacă le-ar face, ar fi condamnați implicit și ferm (cel mai cunoscut caz este neindicarea autorilor maghiari și crimelor antisemite din Transilvania de Nord-Est, în unele prezentări istorice, cititorul neavizat putând plasa vinovăția asupra românilor); manifestări naționalist șovine sunt eludate sau prezentate în treacăt, cu diminuarea caracterului lor nociv, dacă autorii sunt minoritari; se exagerează laudele pentru acțiuni pozitive care, în cazul în care au autori români, nici nu sunt menționate. Printre personalitățile minoritarilor din România care au parte, în istoriografia românească recentă, de un tratament binevoitor, certat cu adevărul istoric, este și episcopul Márton Áron.

Materialul de față este conceput ca un răspuns dat articolelor istoricilor Ovidiu Bozgan² și Costel-Cristian Lazăr³. Se menționează opoziția episcopului maghiar Márton Áron la acțiunile antisemite ale autorităților horthyste

din Transilvania de Nord-Est, în anii războiului mondial; foarte îngroșat, se prezintă poziția anticomunistă a episcopului. Dar, naționalismul șovin pe care l-a manifestat toată viața, antiromânismul declarat, ce au influențat poziția generală a maghiarilor față de români și atrocitățile acestora, fie sunt trecute cu vederea, fie asupra lor este aruncată o umbră de îndoială sau sunt minimalizate. Ovidiu Bozgan scrie: „*Chiar dacă inițial [Márton Áron] ar fi putut fi de acord* [subl. n.] *cu rezultatele Arbitrajului de la Viena, totuși, spre sfârșitul războiului, condamnând energetic politica rasistă și deportările evreilor din Ungaria, intră în conflict cu autoritățile horthyste*”⁴. Așadar, Márton Áron chiar dacă ar fi putut fi de acord cu răpirea Transilvaniei de către Ungaria – deci, nu se știe precis dacă a fost sau nu –, totuși posibila vină i se șterge pentru că i-a ajutat pe evrei. Ce legătură are una cu alta? Și, nu sunt destule documente care indică precis acțiunea lui Márton Áron în favoarea Diktatului de la Viena din 1940? Sunt! Mai mult, episcopul milita pentru încorporarea în cadrul Ungariei și a restului Transilvaniei. Același mod de prezentare, care să anuleze concluzia că Márton Áron a fost un antiromân convins, și pentru acțiunile sale de după cel de-al doilea Război Mondial. Ovidiu Bozgan prezintă *Memoriul* semnat de episcopul romano-catolic de Alba Iulia, împreună cu episcopul reformat de Cluj, János Vásárhelyi, în aprilie 1946, prin care se cerea Conferinței de pace de la Paris să lase Ungariei o parte din Transilvania; „*Dar, - scrie Ovidiu Bozgan -, nu este cert că acest text a fost transmis reprezentanților Marilor Puteri*”⁵. În realitate, prin intermediul delegaților Ungariei la Conferința de Pace, *Memoriul* a ajuns la Paris. Însă, chiar dacă nu ar fi ajuns, el tot este o dovadă

a poziției antiromânești a lui Márton Áron; așadar, vinovăția episcopului este certă. În sfârșit, o probă de falsificare a Istoriei, la același autor, prin omisiune. Se prezintă⁶ pelerinajul la Mănăstirea din Șumuleu iunie 1946, unde, în finalul discursului său episcopul Márton a spus că hotărârea Conferinței de Pace de a reda întreaga Transilvanie României a provocat maghiarilor „o decepție amară”. Dar, cel mai important pasaj al discursului – eludat de Ovidiu Bozgan – a constatat în îndemnul la rezistență, pentru că, până la urmă, maghiarii vor obține câștig de cauză. La rândul său, Costel-Cristian Lazăr se arată critic față de alt istoric, Florin Chiriac, pentru că într-un articol din 2002⁷, de prezentare a acțiunii antiromânești a lui Márton Áron, nu face „trimiteri explicite”; „Nicăieri nu se găsește o trimitere științifică la documente”. Dar, articolul cu pricina este într-o revistă de popularizare a Istoriei⁸, unde doar prin exces se includ note. (De remarcat faptul că însuși Costel-Cristian Lazăr nu face „trimiteri explicite”, uneori, deși articolul său apare într-un volum strict științific: nu aflăm de unde a preluat biografia episcopului; nu știm în ce document este menționat faptul că autoritățile horthyste l-au declarat pe episcop „persona non grata”; nu știm de unde a dedus Costel-Cristian Lazăr că accidentul de automobil în care a fost rănit Márton Áron a fost „înscenat de agenți ai Guvernului” etc. Costel-Cristian Lazăr nu vede în activitatea lui Márton Áron de după 1945, decât anticomunismul. Despre șovinismul naționalist maghiar propagat permanent aflăm doar că ar fi fost una din acuzațiile autorităților la adresa episcopului; cu concluzia, evidentă deși neexpusă explicit, că fiind autorități comuniste, acuza trebuie considerată neîntemeiată⁹. În final, Costel-Cristian Lazăr trage și niște concluzii generale, între care, cea mai importantă: „Nu se poate vorbi de o aderare în masă la comunism după 1945 a maghiarilor”. Cine susține o asemenea idee nu are „temei științific”¹⁰.

Tuturor acestor formulări trebuie să li se răspundă pentru că, fiind greșite, pot crea o imagine neconformă cu adevărul istoric asupra uneia dintre personalitățile moderne cele mai importante ale minorității maghiare din România; pentru că, ele se înscriu într-un curent destul de larg de mistificare a evoluției istorice contemporane, alimentat conștient de unii și fără să-și dea seama (ceea ce sper că este și

cazul celor doi, Ovidiu Bozgan și Costel-Cristian Lazăr) de alții. Cum, documente de arhivă, unele inedite, sunt foarte multe, voi face „trimiteri explicite”, pentru a înlătura orice dubii pentru cei care nu sunt în temă și pentru a înlătura orice posibilitate de negare pentru cei care-și făuresc operele istorice cu scopul de a sluji o idee preconcepută.

*

E de mirare că istoricul Costel-Cristian Lazăr consemnează foarte meticolos biografia lui Márton Áron – aflăm nu numai anul, dar și ziua în care a fost hirotonit sau ziua când a ajuns capelan, ziua când a devenit preot-duhovnic, ziua când a fost numit director, cea pentru administrator etc. –, dar uită un fapt esențial, major, pentru definirea manifestărilor naționalist șoviniste ale viitorului episcop: la sfârșitul primului Război Mondial era locotenent de husari în Divizia Secuiască, atât de cunoscută pentru atrocitățile la adresa românilor. Tot ce a întreprins episcopul Márton Áron, începând din toamna lui 1940, a mers în direcția întăririi convingerii ungurilor din Transilvania, rămași în cadrul Statului Român, că vor face și ei parte din Ungaria, prin extinderea teritoriului acesteia peste limitele fixate prin Diktatul de la Viena și acțiunile pe această linie ale episcopului au fost făcute într-o strânsă corelare cu acțiunile Guvernului de la Budapesta.

Direcția Generală a Poliției (DGP) și Inspectoratul General al Jandarmeriei (IGJ), la începutul lui octombrie 1941¹¹ raportau: călugărița Fall Elza – care conducea sediul central din Cluj al Ligii Femeilor Catolice Maghiare, subordonată episcopului Márton Áron, îndeplinind așadar ordinele acestuia – a doua zi după semnarea Diktatului de la Viena, la 31 august 1940, transmitea o circulară către unitățile în subordine ce urmau să rămână în teritoriul României: *„Ungurii care domiciliază în România – se scria – au datoria sfântă de a rămâne în acest teritoriu și de a participa la serviciile religioase ce se vor oficia în fiecare săptămână, pentru ca **Dumnezeu să ajute tuturor ungurilor să revină la Patria mamă**”*[subl. n.]. Călugărița scria că circulara a fost dată „în urma cuvântului de ordine” al episcopului Márton Áron. Autoritățile de la Budapesta susțineau și ele teza că Diktatul de la Viena era doar un prim pas către refacerea stăpânirii Ungariei asupra întregii Transilvanii. Au inițiat o vie propagandă în acest sens

printre maghiari, în cadrul căreia preoților acordându-li-se un rol deosebit, pentru că aveau autoritate mare în colectivitățile unde activau. Prin adresele nr. 86.525 și nr. 86.538 din noiembrie 1940¹², DGP anunța, pe de o parte, că Biroul Cultural de pe lângă Legația Ungariei din București, condus de secretarul Benez, „a dat dispozițiuni tuturor organizațiilor religioase maghiare din România ca, până la terminarea organizării politice a maghiarilor, să continue ele propaganda maghiară”. Pe de altă parte, DGP constata că preoții catolici din subordinea episcopului Márton Áron „în desfășurarea acțiunii lor de iredentism maghiar, caută să acapareze toate asociațiile societății maghiare”. Tot DGP informa – adresa nr. 86.517 din noiembrie 1940¹³ – despre intensă propagandă ce se făcea în Ungaria, prin radio, ziare și tot felul de organizații, pentru a-i convinge pe ungurii rămași în România după Diktatul de la Viena să stea pe loc, *„să-și păstreze unitatea de luptă și să nu dispereze, ci să muncească cu aceeași râvnă ca și până în prezent, deoarece în curând va sosi ziua când vor fi realipiti la sânul Ungariei”* [subl. n.]. Autoritățile de la Budapesta nu se limitau, însă, numai la îndemnuri de genul acesta; se gândeau și la o eventuală acțiune armată declanșată în interiorul României. Foarte alarmantă era informația transmisă de DGP pe 22 decembrie 1940¹⁴, conform căreia preoții maghiari – de toate confesiunile – primiseră instrucțiuni „să facă tot posibilul ca să înarmeze populația din Ardeal”. Se spunea, în aceste instrucțiuni, că România va intra în război în cel mai scurt timp, și deci, populația maghiară va trebui să-și facă singură dreptate și să facă față situației până la sosirea trupelor maghiare”. Se vor trimite, clandestin din Ungaria, arme inclusiv prin trenurile care intrau în România; din ele trebuie făcute depozite; „Preoții unguri au fost designați cu această misiune importantă, pentru a nu trezi bănuieli”. Pe lângă materialul propagandistic, instrucțiuni, arme, Budapesta a asigurat ungurilor rămași în România sume mari de bani pentru pregătirea acțiunilor antiromânești. Banii erau repartizați organizațiilor reprezentative care aveau ca țel declarat lupta revizionistă. S-a încercat păstrarea unui deplin secret asupra cuantumului acestor sume, a destinației lor și mai ales, asupra scopului real al trimiterii. Însă, Serviciul Special de Informații român (SSI) a reușit să afle câte ceva. O notă

a lui din 13 mai 1941 indica faptul că destinarul preferat de Budapesta al subvențiilor pentru propaganda maghiară în România era episcopul Márton Áron. I se trimiteau câte 40.000 pengö pe an, ca subvenție pentru acțiunile de propagandă și câte 8000 pengö pe an ca subvenție personală; se adăuga o subvenție variabilă, conformă necesităților, pentru întreținerea Bisericii romano-catolice din România.¹⁵ Sume ceva mai mici primeau celelalte confesiuni maghiare din România. Acestor sume li se adăugau cele trimise la cererea expresă a episcopului de Alba Iulia, pentru acțiuni bine precizate. Astfel, în august 1941, Consiliul Eparhial condus de Márton Áron a hotărât să acorde ajutoare materiale copiilor unguri săraci care refuzau să se ducă la Școlile de Stat românești și le alegeau pe cele confesionale maghiare; Episcopul, neavând fondurile necesare pentru a acoperi această acțiune, a hotărât să înainteze un **Memoriu** Ministerului Educației Naționale de la Budapesta, pentru ca, prin Legația Ungariei din București, să i se pună la dispoziție sumele respective. În același **Memoriu**, se cerea ca episcopul romano-catolic să primească și fondurile destinate copiilor maghiari de confesiune reformată sau unitariană.¹⁶

Diversele asociații catolice maghiare, din subordinea episcopului Márton Áron sau aflate sub influența lui, se arătau foarte grăbite în înfăptuirea țelului final al Budapestei – granița pe Munții Carpați. Prefectura județului Făgăraș, prin adresa nr. 6.262 din 10 decembrie 1940¹⁷, anunța că Fall Ana, călugăriță romano-catolică, care fusese mutată de Episcopie de la Cluj la Alba Iulia, unde conducea Asociația Femeilor Romano-Catolice din zonă, a trimis o circulară prin care se ordona filialelor: să înființeze, pentru sărbătorirea Crăciunului, o „săptămână adventă”; în săptămâna respectivă să fie organizate întruniri, reuniuni culturale pentru femei, în cadrul cărora *„să se cânte cântece naționale ungurești. Între aceste cântece se amintește cântecul «Trezește-te omule din somnul tău adânc» care face parte din propaganda Asociației iredentiste «Ungurii care se deșteaptă»». Se arată apoi că momentul de dreptate pentru unguri se apropie și dorește să fie serbat de Crăciun”* [subl. n.]. De altfel, anunțarea unei date de înfăptuire a țelului anexionist maghiar era o tactică larg folosită în tot timpul războiului, dar și după el pentru a ține populația maghiară într-

o permanentă alertă. O notă a SSI, din august 1941¹⁸, menționa lucrările adunării lunare a preoților romano-catolici din Episcopia condusă de Márton Áron; participanții au constatat „cu bucurie” că *„interesul arătat de copiii unguri școlilor maghiare este în anul acesta cu mult mai mare ca în anul trecut, datorită în primul rând credinței infiltrate că **până în toamnă și restul Ardealului va fi cucerit de Ungaria**”* [subl. n.], iar în al doilea rând, datorită intensei propagande desfășurată la sate de preoții și învățătorii unguri”. Episcopul Márton Áron se antrena și direct în anunțarea unor termene pentru înglobarea deplină a Transilvaniei în cadrul Ungariei. În septembrie 1941, avea loc la Turda Consfătuirea reprezentanților Bisericii Romano-Catolice maghiare din România, sub conducerea episcopului; în finalul discursului său, anunța: *„După informațiile primite de la Episcopul romano-catolic din Budapesta, pot afirma că în curând această Biserică nu va mai avea de suferit ca Biserică minoritară, deoarece **în scurt timp o mare parte din Episcopatul romano-catolic din Ardeal va reveni la Ungaria**”*¹⁹ [subl. n.]

În 1941, nenumărate note, adrese, rapoarte, ordine circulare emise de SSI, DGP, IGJ sau organisme ale Armatei, indicau intensă propagandă revizionistă a preoților maghiari din Transilvania de Sud-Vest, rolul principal avându-l preoții romano-catolici din subordinea episcopului de Alba Iulia, acționând în numele acestuia. S-au păstrat dosare întregi, foarte voluminoase, cu asemenea documente. Au fost înființate foarte multe asociații, conduse de preoți, cu activitate revizionistă, acționând alături de altele mai vechi, între ele: Uniunea Populară Catolică, Asociația Tinerilor Catolici (Timișoara), Asociația Femeilor Maghiare (Arad), Uniunea Catolică din Ardeal, Reuniunea Muzicală și Corală, Reuniunea Femeilor Catolice Ungare, Oastea lui Christos, Uniunea Muncitorilor Romano-Catolici din Banat etc. Unele făceau parte din organizații cu filiale în toată Ungaria. Conducerea lor de către preoți romano-catolici le dădea o unitate de acțiune; toate exprimau voința episcopului Márton Áron. Mai multe documente consemnau țelul comun al preoților romano-catolici unguri, de a „menține treaz sentimentul naționalist maghiar și credința în alipirea la Ungaria a întregului Ardeal”. Conducătorii acestor organizații, dar și preoții de rând romano-catolici „primesc

înștiințările necesare direct de la episcopul Márton Áron din Alba Iulia cu ocazia așa-ziselor vizite canonice”, pe care acesta le făcea lunar. Pe aceeași linie, clerul reformat maghiar era dirijat de episcopul Nagy Francisc de la Teiuș, iar unitarienii de episcopul Arkosy Toma din Turda. Lozinca răspândită de toți: „Nimic nu va putea împiedica Ungaria să ia toată Transilvania”²⁰. Corelarea acțiunii preoților din toate confesiunile maghiare, pe linia anexionistă, era constatată de DGP și într-un raport din 18 august 1941²¹.

Chiar în timpul reuniunilor declarate a avea doar caracter religios, se făcea o intensă propagandă antiromânească, inclusiv prin răspândirea unor materiale tipărite, unele ajunse în posesia autorităților românești. În primăvara lui 1941, cea mai largă răspândire a avut-o un material ce cuprindea o poezie cu caracter violent antiromânesc:

*„Infanteristul maghiar e primul în lume.
Dacă pleacă, dacă se duce la război,
Fuge valahul rupându-și opincile.
Când va suna odată alarma la noi,
Vom face în București ordine:
Pe Titulescu, Tătărescu, Tâlhărescu,
Banditescu
Dimpreună cu mămăliga și cu opinca îi vom strivi.
Dragi camarazi, a sosit ocazia!
Vom trece hotarul batjocorii,
Armele ni le va curăța regele valah
Iar nevasta lui ne va spăla gamelele.
(...) Fugi opincă! Vine soldatul lui Horthy!”*²²

Interesantă afirmația adusă de nota SSI din 7 aprilie 1941, conform căreia, la Arad, preoții romano-catolici maghiari simulează compasiune față de evrei, încercând să-i atragă în lupta antiromânească²³.

În instrucțiunile transmise de la Budapesta, se cerea liderilor minorității maghiare din România să lanseze cât mai multe plângeri împotriva Statului român pentru a întreține imaginea unui regim opresor, incapabil de administrare civilizată, cu concluzia că posibilitatea salvării ungarilor era data doar de alipirea întregii Transilvanii la Ungaria. Reclamațiile urmau să fie folosite și pentru a argumenta în fața Marilor Puteri, autoare ale Dictatului de la Viena, noile cereri ale Budapestei; dar în același timp, reclamațiile, deși nefondate, urmau să contrabalanseze ecoul atrocităților hortyste în Transilvania de Nord-Est. (În toamna lui 1940, Guvernul

Ungariei a încercat, și în parte a reușit, să impună Comisiei Roggeri-Altenburg, înființată la cererea României pentru a constata atrocitățile săvârșite de unguri în zona recent ocupată a Transilvaniei, ideea unor represii similare din partea Guvernului Român asupra ungarilor din partea de sud a Transilvaniei²⁴. Márton Áron s-a alăturat și el acestei campanii de autovictimizare. Printre reclamațiile trimise Guvernului de la București se aflau cele care acuzau perturbarea, de către români a unor acțiuni ale Bisericii romano-catolice. La 9 august 1941, episcopul reclama Ministerului Cultelor și Artelor pe comandorul de aviație Bobancu Corneliu Aurelian, care „conturbă ceremoniile și serviciile religioase ale cultului, făcându-și apariția în diferite biserici maghiare, în timpul slujbelor religioase”. Foarte interesant este faptul că episcopul înainta reclamația pe 9 august 1941, pentru acțiunile lui Bobancu din urma cu un an²⁵ – 10 și 28 septembrie 1940; avuseseră loc, evident, în contextul protestelor românilor față de Dictatul de la Viena din 30 august anul respectiv. Așadar, presat de Budapesta pentru a aduce învinuiri românilor, Márton Áron a redescoperit niște fapte petrecute cu mult timp în urmă, într-un context care le făcea de înțeles. În orice caz, ele au constat doar în aruncarea unor vorbe; nu s-a petrecut niciun act de violență. O notă a SSI, din 17 septembrie 1941, prezintă pe larg activitatea episcopului Márton Áron: întruniri cu emisari ai Guvernului de la Budapesta, purtători ai unor instrucțiuni; cu lideri ai organizațiilor maghiare, inclusiv Gyárfas Elemer, șeful Comunității maghiarilor din România; și, mai ales, inspecțiile canonice lunare, folosite larg pentru propaganda revizionistă. Doar în prima parte a lui septembrie 1941, episcopul fusese la Sibiu, pe Valea Mureșului, la Aiud. Peste tot, se întâlnea și cu conducătorii cei mai antrenați în campania anexionistă a comunității maghiare. La Aiud, avusese convorbiri și cu avocatul Muller Eugen, cunoscut ca fervent luptător pentru ocuparea întregii Transilvanii de către Ungaria²⁶. (Avocatul folosea, pentru atingerea țelului său, toate mijloacele posibile, inclusiv mituirea unor reprezentanți ai Comisiei mixte germano-italiene²⁷.) SSI constata că episcopul îi promova pe preoții romano-catolici și în funcție de activitatea lor pe linia anexionismului maghiar; și-și ilustra concluzia aceasta prin cazul preotului Heia Adalbert, „un ireden-

tist înfocat”, mutat de la Iernut la Brașov în septembrie 1941²⁸.

Sub îndrumarea episcopului Márton Áron, preoții romano-catolici maghiari din Transilvania de Sud Vest foloseau toate prilejurile pentru a impune ideea că Dictatul de la Viena era doar o etapă în procesul de ocupare a întregii Transilvanii de către Ungaria: întruniri publice pe teme care erau doar un paravan; predici ținute chiar în biserici; manifestații cu ocazia diverselor sărbători naționale maghiare. La acest ultim capitol, cel mai bun prilej era oferit de sărbătorirea zilei de 15 martie, zi a maghiarilor de pretutindeni. În 1942, de 15 martie, preoții maghiari, în primul rând cei conduși de episcopul Márton Áron, au repetat în toate bisericile că „la Viena Națiunea maghiară a fost neîndreptățită, urmând ca teritoriile ocupate de Ungaria să fie completate”²⁹.

Concluzia generală a autorităților române, pentru toți anii celui de-al doilea Război Mondial, era aceea că, în urma propagandei revizioniste dirijată prioritar prin biserici, ungurii din România erau foarte periculoși în cazul în care ar fi izbucnit un conflict militar cu Ungaria³⁰. Documentele aduse în discuție de Florin Chiriac în 2002, cele din materialul de față, demonstrează teza SSI: Episcopul Márton Áron a făcut un mare rău României: în anii războiului s-a manifestat ca „un dușman neîmpăcat a tot ce este românesc”. La temelia statuii ce se dorește a-i fi ridicată, în istoriografie, lui Márton Áron este plasată și poziția sa față de evrei în 1944. În Transilvania de Nord-Est trăiau în timpul războiului mondial 162.885 evrei. Asupra lor, Guvernul de la Budapesta a aplicat „soluția finală” cerută de Germania; spre deosebire de Ion Antonescu, care a refuzat o cerere similară. Autoritățile horticiste au deportat în lagărele de exterminare 150.000 evrei din regiune, iar alți 11.200 au fost înrolați cu forța în detașamente de muncă, ceea ce înseamnă tot o condamnare la moarte. S-au refugiat în România, scăpând cu viața 1685. Până la sfârșitul războiului au fost exterminate de către autoritățile maghiare și germane 135.455 evrei transilvăneni, deci 83,2 % din total³¹. Foarte puțini maghiari s-au opus atrocităților antievreiești. În majoritatea regiunii, reprimarea evreilor s-a făcut cu largul concurs al maghiarilor localnici, dornici de a-și însuși bunurile concetățenilor lor, dar și ca o expresie a naționalismului șovin ce-i bântuia

pe unguri. Dintre cei puțini care au protestat, s-a ilustrat episcopul Márton Áron, care într-o scrisoare către primul ministru maghiar, Sztójai Döme, cerea: „Vă rog să retrageți imediat aceste măsuri [antievreiești], [...] căci ispășirea va reveni poporului nostru”. Așadar, episcopul nu sărea în ajutorul celor oprimați din umanitarism, dintr-o simpatie față de evrei, așa cum se interpretează astăzi, ci din dorința de a-și salva propriul popor de la eventualele repercusiuni negative, mai ales că în acel moment, 1944, era clar că Germania va pierde războiul. Evident că luciditatea episcopului este de apreciat; dar, trebuie trasă și concluzia corectă: prin gestul său episcopul nu dorea să susțină cauza evreilor, ci a ungarilor. Aceștia din urmă au de ce să-i mulțumească, evreii nu – deși unii dintre ei au făcut-o. (S-ar impune și o comparație. Concomitent cu episcopul maghiar, Iuliu Hossu, episcop greco-catolic român, a luat și el apărarea evreilor deschis, în public, la Cluj, printr-o pastorală adresată românilor: „Să-l ajutați pe evrei – scria nu numai cu gândul, dar și cu jertfa voastră [...], din caldă iubire omenească.” Așadar nu pentru un interes propriu, egoist, ci din umanism. Pe cât de lăudat a fost gestul lui Márton Áron, pe atât a fost lăsat în uitare cel al lui Iuliu Hossu, deși din punct de vedere moral, era superior³².)

În sfârșit, al treilea plan care trebuie cunoscut pentru o corectă definire a episcopului Márton Áron, este activitatea sa de după 1944. În acest plan, toți autorii prezintă pe larg anticomunismul; său indiscutabil; dar, continuitatea absoluta a acțiunii pe linia naționalismului șovin maghiar, opoziția constantă la revenirea Transilvaniei de Nord-Est în cadrul României, sunt prezentate fie doar în treacăt sau cu căutate tonuri îndulcite, fie sunt eludate. Am consemnat foarte multe documente existente pe această temă într-o carte publicată în 2005³³, care însă, a avut o răspândire minoră, ajungând a fi puțin cunoscută chiar de către specialiști. De aceea, materialul de față fiind un răspuns la prezentările trunchiate ale activității episcopului, cu o vădită intenție de a-l înfățișa posterității nu în lumina sa reală, ci ca o figură pe deplin pozitivă, voi relua, într-o formă restrânsă, argumentația deja făcută; deși metoda poate fi criticată, ea se impune pentru readucerea în discuție a unor documente lămuritoare, dar foarte puțin cunoscute.

În Transilvania, după 1944, o intensă și constantă acțiune împotriva României a fost dusă prin intermediul bisericilor maghiare, între care și cea romano-catolică avându-l în frunte pe episcopul de Alba Iulia, Márton Áron. Slujitorii lor erau printre cei mai înfocați susținători ai Ungariei Mari, țel la înfăptuirea căruia îi chemau pe unguri inclusiv în timpul slujbelor religioase. Sădeau, astfel, ura față de Statul Român și de tot ce este românesc. Fenomenul era bine cunoscut de către autoritățile de la București, care, însă, au adoptat o atitudine de menajare a clericilor maghiari: le-au ascultat și le-au cercetat plângerile, chiar dacă erau vădit mincinoase; le-au aplicat doar în parte sau chiar deloc prevederile restrictive ale unor legi; de multe ori, nu au dat curs rapoartelor jandarmilor și polițiștilor privind acțiunile antistatale ale acestora; i-au lăsat să-și desfășoare propaganda antiromânească, fără nici-o îngrădire. Cauza acestui comportament lipsit de normalitate: dorința de a diminua rezistența maghiarilor față de reîncaadrarea Transilvaniei de Nord Est în România. În practică, rezultatul a fost contrar. Ungurii au interpretat atitudinea Statului Român ca pe o dovadă de slăbiciune sau ca o expresie a unui sentiment de culpabilitate pentru că dețin Transilvania; văzând că nu se iau împotriva lor nici un fel de măsuri coercitive, reprezentanții bisericilor maghiare și-au intensificat acțiunile.

Dintre ierarhii maghiari, cel mai protejat de către autoritățile române, în perioada 1944-1947, a fost episcopul romano-catolic Márton Áron. În toamna anului 1944 era în vigoare, pentru etnicii maghiari și germani – la cererea Comisiei Aliate de control –, o dispoziție conform căreia, pentru deplasările în afara localităților de domiciliu trebuiau să aibă o autorizație. Dispoziția era normală, având în vedere apropierea frontului și faptul că armatele ungare și germane au fost peste tot sprijinite de etnici germani și maghiari transilvăneni. Aplicând aceste reglementări de război, în noiembrie 1944, un polițist i-a cerut episcopului Márton, aflat într-o vizită la Aiud, autorizația de deplasare. Episcopul s-a mâniat și, în grabă, s-a plâns lui Petru Groza, în timpul vizitei acestuia la Cluj în decembrie 1944. Vor urma ordine de încetare a „persecuției”, trimise de autoritățile centrale, cercetări, reveniri – timp de patru luni. Petru Groza, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri în Guvernul Rădescu, scria ministrului Afacerilor

Interne, post deținut chiar de primul ministru, cerând un ordin special pentru a înceta „de îndată orice măsuri privitoare la libertate” „privindu-l pe episcop; motiva excepția cerută prin atitudinea democratică a celui în cauză”³⁴. La 4 ianuarie 1945, Rădescu a dat curs cererii lui Groza, și a ordonat asigurarea libertății totale de deplasare a episcopului. Ca urmare, „Inspectorul de jandarmi Cluj, personal, a luat contact cu Sf. S. Márton Áron și cu chestorul Poliției și a constatat că actualmente nu este nici o măsură privativă de libertate contra Sfinției Sale. „Chestorului i s-a pus în vedere ca nici pe viitor ierarhul ungur să nu fie deranjat”³⁵. În același sens, venea cu un raport Inspectoratul de Jandarmi Cluj și la 3 februarie 1945. Se părea că problema fusese definitiv închisă. Însă, pe 7 februarie 1945, Direcția de Siguranță și Ordine Publică din MAI anunța că în favoarea episcopului intervenise nunțul apostolic: o nouă intervenție a acestuia era anunțată la 9 martie 1945³⁶, deși nu mai avea obiect. Ca urmare, Inspectoratul de Jandarmi Cluj, la 23 martie 1945 și DSOP la 30 martie raportau, din nou, că nu există nici o problemă asupra episcopului: „Nu i s-a făcut și nu i se va face nici un fel de restricțiune în libertatea de circulație”³⁷. Și toate acestea datorită unei simple încercări a unui polițist de a aplica o reglementare în vigoare în noiembrie 1944! Din nou, ungurii se dovediseră experți în plângeri și acuzații nefondate la adresa autorităților românești. În pofida acestor documente clare, cu lipsa de seriozitate științifică ce o demonstrează adeseori Ovidiu Bozgan³⁸ afirmă: Se pare că (Márton Áron) mai fusese reținut câteva luni în 1944-1945 și fusese obligat la intervenția Misiunii SUA.” Nu „se pare”, ci este sigur că Ovidiu Bozgan nu poate fi considerat istoric!

Episcopul s-a arătat satisfăcut de efectul intern și internațional al protestului său față de „opresiunea” la care-l supuneau românii. Și, sub pavăza pe care i-au oferit-o autoritățile centrale, va desfășura o foarte vie activitate de propagandă antiromânească, înscriindu-se și în încercarea de a bloca retrocedarea Transilvaniei de Nord Est către România. Cele mai importante momente, când se putea exprima public în fața unor mari mulțimi, erau întrunirile anuale de la Mănăstirea franciscană de la Șumuleu Ciuc; efectul propagandistic era maxim datorită numărului participanților. În 1946, ca de obicei de Rusalii, în iunie, la

Șumuleu a venit mulți maghiari – se estima a fi aproape 100.000. Paravanul oferit de religie era cel mai bun pentru propaganda revizionistă; de aceea, Episcopia de Alba Iulia, care organiza evenimentul, a lansat o chemare generală, nu doar pentru romano-catolici: „Toți maghiarii, indiferent de religie, vor veni la Șumuleu Ciuc, în ziua de Rusalii”. În principal se dorea ca procesiunea să fie un răspuns la recenta hotărâre a Conferinței de Pace de la Paris de a retroceda Transilvania de Nord Est a României. Totul era organizat meticulos, pentru a da încredere maghiarilor că vor avea succes în lupta împotriva „ocupantului” român. Participanții se strâneau în grupuri, pe sate și comune, cu preoții în frunte și purtând steaguri ale Ungariei; în locurile de popas ale drumului spre Șumuleu, se țineau cuvântări revizioniste și se intonau imnuri horthyste. La Șumuleu, momentul central al manifestației l-a constituit predica episcopului Márton Áron, transformată în discurs ațățător împotriva Statului Român; în final, cerea maghiarilor păstrarea încrederii în refacerea Ungariei Mari: „Problema Ardealului nu este definitivă și în curând se va pune din nou în Justiție. (...) Nu pot trece cu vederea suferințele secuilor, care în curând vor fi satisfăcuți prin apartenența lor la Ungaria.” După discursul episcopului, cei 100.000 de unguri participanți au intonat Imnul Ungariei.

La întoarcere, înfierbântați de atmosfera de la Șumuleu și mai ales de certitudinile anunțate de Márton Áron, pelerinii s-au dedat la acțiuni provocatoare și la violențe împotriva românilor și a autorităților, mai mulți jandarmi fiind înjunghiați. Într-o singură localitate, Voșlobeni, majoritar românească, ungurii au primit o ripostă fermă, fiind alungați spre satul lor, Ciumani³⁹. Comisiile de anchetă trimise au fost împiedicate să-și facă treaba; în unele localități, posturile de jandarmi au fost diate. Alarmate de cele petrecute pe raza județului Ciuc, autoritățile acestuia s-au întrunit în Consiliul Politic constatându-se caracterul șovin al procesiunii și al discursurilor. Dar, principalului vinovat, Márton Áron, nici măcar nu i s-au cerut explicații. Au fost admonestați verbal, doar doi pretori, patru notari și doi primari. De la București au fost cerute măsuri mai ferme: față de cele de mai sus, IGJ roagă să binevoiți a dispune să se ia măsuri ca episcopul romano-catolic de Alba Iulia și preoții romano-catolici să nu-și mai depășească

sfera preocupărilor bisericești, făcând propagandă șovină atât de dăunătoare bunelor raporturi dintre cele două popoare conlocuitoare. La fel pentru corpul didactic secundar și primar, unde există focare de iredentism”. Însă, aflat în campanie electorală pentru alegerile parlamentare din 1946, Blocul Partidelor Democrate a mușamalizat întreaga acțiune, în dorința de a-și atrage voturile ungarilor⁴⁰.

Cu toată atitudinea binevoitoare a autorităților, episcopul Márton Áron a inventat din nou acte represive față de care protesta cu vehemență. La 8 iunie 1946, va trimite o scrisoare comandantului Legiunii de Jandarmi Ciuc, acuzând faptul că patrulele de jandarmi „în repetate rânduri au oprit pe drumuri pelerinii, cerându-le legitimația, alteori au invadat înarmați procesiunea” și au cerut îndepărtarea steagului Ungariei. Încheia cu o amenințare „Vă atrag atențiunea că atitudinea jandarmilor pare a avea un caracter de provocare și a cauzat deja neliniște în sufletul mulțimei sosite la pelerinaj”. Recunoscând arborarea steagului Ungariei la Șumuleu, episcopul cerea Legiunii de Jandarmi să-i indice ordinul Guvernului „prin care oprește întrebuințarea culorilor naționale maghiare”⁴¹. În aceeași zi de 8 iunie, căpitanul I. Manu, comandantul Legiunii, a răspuns: jandarmii au luat măsuri pentru ca procesiunea să se desfășoare în ordine; „Pentru a nu se profita și a se face jocul reacționarilor, pentru a nu se tulbura sufletele pioase ale credincioșilor și pentru a nu se transforma impunătoarea sărbătoare, pur religioasă, în manifestație de propagandă șovină, înțelegem a participa creștinește, împreună cu credincioșii romano-catolici, la aceste solemnități, dar nu admitem, acțiuni de subminare politică și nici manifestări politice de nici o culoare. «Invadarea procesiunilor de către jandarmi înarmați» etc., sunt expresii ce vi s-au adus la cunoștință de acei care sunt de rea credință.” Și ruga pe episcop să ordone preoților să-și țină credincioșii în disciplină.⁴²

Urmând îndrumările episcopului Márton Áron, reprezentanții Bisericii romano-catolice au avut foarte multe acțiuni pe linia naționalismului șovin maghiar, de forțare a deznaționalizării românilor din localitățile cu populație predominant maghiară, de ațâțare a populației ungurești împotriva Statului Român, de spionaj în favoarea Ungariei. La fel au acționat și reprezentanții celorlalte culte maghiare. În

nenumărate rânduri, fapte de acest fel erau semnalate de către Poliție și Jandarmerie. Printre documentele existente pe această temă se află și raportul Legiunii de Jandarmi Trei Scaune, din 27 iulie 1945, menționând faptul că în fiecare dimineață, în Biserica romano-catolică din Sfântu Gheorghe, județul Trei Scaune (viitor Covasna), se fac slujbe pentru „întregirea hotarelor Sfântului Ștefan”, prin înglobarea Ardealului în Ungaria⁴³. Preotul catolic din comuna Mureni, Odorhei, care era și președintele Organizației din localitate a Uniunii Populare Maghiare (întemeiată de comuniști), era trimis în judecată în iulie 1945, pentru că se opunea aplicării legislației românești⁴⁴. În satul Găduți, comuna Lăzarea, județul Ciuc, locuitorii erau doar români greco-catolici; în timpul războiului, autoritățile horthyste le impuseseră un preot catolic maghiar; în 1945 acesta refuza, susținut de episcop, să plece, și-i obliga pe enoriași să asculte slujba în limba maghiară⁴⁵. Sunt doar trei exemple din numeroasele existente. Evident că aceste manifestări nu erau determinate numai de acțiunea antiromânească a episcopului Márton Áron, ci și de propriile concepții naționalist șovine ale preoților respectivi. Episcopul doar îi determina să persevereze pe această linie, le oferea propria-i pildă și umbrela protectoare în fața autorităților⁴⁶. Toate acestea conferă episcopului, și pentru perioada imediat următoare celui de-al doilea război mondial, statura unei personalități negative.

*

De reluat faptul că antiromânismul episcopului Márton Áron era generat de aspirația sa către Ungaria Mare. Același era și cazul majorității maghiarilor din România. Pe acest fundal general, cu atât mai nocivă pentru Statul Român era atitudinea episcopului.

Pentru a-și atinge țelul Ungariei Mari, ungurii au îmbrățișat cu entuziasm fascismul, până în 1944, obținând lărgirea hotarelor Ungariei. După 1944, au îmbrățișat cu același entuziasm, în masă, comunismul, pentru că era ideologia noilor stăpâni ai Europei de Răsărit, și vor obține drepturi speciale și, în 1952, o Regiune Autonomă Maghiară. Pentru că în România conducerea era dată de Moscova Partidului Comunist Român, cel prin care se puteau îndeplini dezideratele minorităților, fenomenul aderării la acesta a fost masiv; el a cuprins un procentaj mult mai mare în rândul maghiarilor decât în cel al

românilor, fapt ușor demonstrabil. Teza aderării în masă, din motive naționalist șovine, a ungarilor la comunism este combătută de Costel-Cristian Lazăr, care decretează că este „lipsită de temei științific”; „Nu se poate vorbi de o adeziune în masă a maghiarilor la comunism după 1945”⁴⁷. Asemenea afirmații pot avea la bază fie necunoașterea documentelor epocii, fie încercarea de a denatura Istoria. Ambele ipostaze la fel de condamnabile. Iată o sinteză de răspuns.

Odată cu lovitura de Stat de la 23 august 1944, în urma căreia România a întors armele contra Germaniei, cu scopul declarat de a elibera Transilvania de Nord-Est, pentru a-și păstra această regiune conducătorii Ungariei au inițiat mai multe acțiuni; unele vizau viitorul comportament al populației maghiare din Transilvania. Pentru acest din urmă aspect, printre documentele existente, de văzut așa-zisa **Rezoluția secretă** adoptată de Guvernul Lákátos⁴⁸ în septembrie 1944; foarte puțin cunoscută, un exemplar a fost identificat de Florin Constantiniu în SUA⁴⁹. Articolul 3 al Rezoluției menționa: Pentru cazul în care Transilvania ar fi ocupată de trupele ruso-române, s-au transmis instrucțiuni pentru ca populația maghiară rămasă pe loc să se organizeze într-un partid comunist și să se pună la dispoziția sovieticilor, pentru a obține bunăvoința acestora în dauna românilor, „complicând considerabil opera de reîncadrare în Statul român”. Pe linia **Rezoluției secrete**, Radio Budapesta transmitea repetat, în octombrie 1944: „Frați unguri din toate țările, strângeți rândurile, **îmbrăcați orice haină politică** [subl. n.], numai să salvăm scumpa noastră Ungarie în frontierele ei”⁵⁰. Îndeplinind instrucțiunile de la Budapesta, autoritățile maghiare din Transilvania au transmis populației să stea pe loc și au organizat mai multe întruniri cu reprezentanții de frunte ai diverselor categorii sociale sau profesionale; în cadrul lor s-a fixat „atitudinea ce trebuie să ia populația maghiară din Ardealul de Nord, pe care trebuie să-l conducă după instrucțiunile primite”. Una dintre prevederile hotărârilor luate la aceste întruniri: „Toate vechile cadre ale organizațiilor hortyste și szalasyse vor trebui să se introducă în organizațiile democrate, pentru a le controla activitatea”. Ordinul a fost îndeplinit: toți participanții la aceste întruniri, urmași de membrii organizațiilor menționate, vor ajunge în diversele organisme politice care

conduceau Transilvania sub regim sovietic – PCR, PSD, Frontul Plugarilor, Uniunea Populară Maghiară (creată de comuniști, prin schimbarea numelui vechi, MADOSZ)⁵¹.

În toată Transilvania, maghiarii au adoptat o atitudine de capturare a bunăvoinței trupelor sovietice, pe care încercau să le îndrepte împotriva românilor; aceștia din urmă erau părați că sunt reacționari, că sunt anti-comuniști și antisovietici. Pe această linie, a relațiilor maghiaro-sovietice în Transilvania, ilustrativă este adresa primarului din Sfântu Gheorghe, Kiss György Tamás, din 1 februarie 1945, către Comandamentul rus al orașului. Începea cu formule de capturare a bunăvoinței: lauda Armata Roșie; afirma dragostea maghiarilor față de URSS și regimul său politic. Apoi încredina „reacțiunea română”, nedreptățile pe care aceasta le face ungarilor, care sunt martiri ai democrației. Slugărnicia față de sovietici era maximă: „În toamna anului 1944 – se scria –, când Armata Roșie în elanul ei a ajuns la granițele Ardealului de Nord, a găsit în fața ei pe fiii acestui teritoriu. Acești oameni, care contrar voinței lor au fost înrolați într-o armată cu spirit distructiv, când au luat contact cu Armata Roșie glorioasă și invincibilă, au aruncat armele lor și cu un gând și un suflet au fost de părere că nu vor lupta în contra unei armate care luptă tocmai pentru libertatea și eliberarea lor din jugul hitlerismului. Toți au depus armele și s-au grăbit la vetrele lor ca să fie acasă în clipa măreață când Armata Roșie va pune piciorul pe acest pământ”. Dar, unitățile românești ajunse în zonă „au început persecutarea și stârpirea elementelor cu concepție democratică”; pe maghiari „i-au pus la cele mai grave chinuri corporale și sufletești, ca să le clatine convingerea lor democratică și să stârpească din ei simpatia și dragostea față de democrație și față de idealul reprezentant al ei: Uniunea Sovietică”⁵².

Peste noapte, maghiarii din România deveniseră aprigi susținători ai comunismului sovietic, și-și clamau peste tot aceste sentimente; dacă autoritățile românești nu le îndeplineau vreo cerere, imediat se plâneau că sunt asupriți din cauza atitudinii lor pro-sovietice. O notă a SSI din 4 decembrie 1944 consemna fenomenul: „Minoritatea maghiară, indiferent de conjunctură, duce aceeași politică, adaptându-se noilor împrejurări cu abilitate. [...] Astăzi este gata să urmeze o linie

politică alături de Uniunea Sovietică, aceasta numai pentru a putea obține cât mai multe drepturi și chiar privilegii față de români”.⁵³

Ca să-i atragă de partea lor pe rușii care dictau în România, maghiarii au folosit metode foarte diverse: aderarea entuziastă la ideologia comunistă; comportament slugarnic, lingușitor, față de price reprezentant al URSS, până la ultimul soldat; manifestații pro-ruse cu steaguri ale Uniunii Sovietice, portrete ale lui Stalin și cazacioc; purtarea ostentativă a insinelor sovietice; colaborarea cu sovieticii pentru demascarea „reacțiunii române”. Toate acestea au fost consemnate într-o mulțime de rapoarte ale SSI. Cel din 10 ianuarie 1945 înregistra o metodă hilară, ulterior consemnată și în alte rapoarte, de atragere a rușilor: la Cluj, maghiarii care conduceau orașul „le-au pus la dispoziție rușilor imobile cu tot confortul și **femei din societatea bună maghiară**” [subl.n.]⁵⁴. Tot acest comportament slugarnic rușii arătau că-l apreciază, ceea ce le-a dat ungurilor încrederea în rămânerea Transilvaniei de Nord-Est în cadrul Ungariei. Tot SSI reporta: „Propagandiștii maghiari și în special comuniștii maghiari, spun că în nici un caz Ardealul de Nord nu-i va reveni României”⁵⁵.

Cel mai mult cântărea, în ochii sovieticilor, afirmarea deplinei fidelități a maghiarilor față de comunism și față de URSS, fidelitate mereu contrapusă rezistenței anticomuniste și, deci, antisovietice, tacită sau deschisă, a majorității românilor. Constată fenomenul, în ședința Consiliului de Miniștri din 4 octombrie 1944, Constantin Titel Petrescu, ministru de Stat și președinte al PSD: „Toți maghiarii fac acum pe comuniștii, ca să intre în grațiile Armatei Sovietice”.

Poarte febril s-a început intrarea maghiarilor în PCR, direct sau prin intermediul UPM; aceasta din urmă deja, la 1 decembrie 1944 avea 82.000 de membri⁵⁷. Pentru a-i atrage pe unguri, conducerea Uniunii le-a promis că, prin ea, li se vor satisface toate revendicările, în dauna românilor, dar și a maghiarilor care refuzau aderarea⁵⁸. Aflat în luptă pentru putere cu „reacțiunea”, PCR, pentru a avea sprijinul minoritarilor, a acceptat tot ce i se cerea. SSI constata, într-un document din 14 decembrie 1944, că „**Ungurii speră să stăpânească și mai de parte Ardealul**”. Se acționa ca „să se asigure maghiarilor nu doar drepturi egale cu românii, ci privilegii față de ei, astfel perpetuându-se

dominația maghiară”⁵⁹. Și, pentru a atinge acest deziderat s-au situat mereu de partea celor care stăpâneau: URSS și PCR. De aceea, numărul membrilor UPM a crescut spectaculos. Într-o întâlnire cu o delegație a Partidului Comunist Ungar, din 18 iunie 1945, Ana Pauker aprecia că Uniunea ajunsese la 500.000 de membri⁶⁰. Cum UPM era creație a PCR, în Transilvania de Nord-Est majoritatea comuniștilor erau maghiari⁶¹.

Însă, nu toți membrii Uniunii erau comuniști, unii provenind chiar din extrema dreaptă. Se puneau sub pavăza PCR, pentru a-și putea duce nestingheriți acțiunea anti-românească, sub lozincă luptei împotriva „reacțiunii”. Serviciul de Informații de pe lângă PCM raporta la 15 martie 1945: în ședința Consiliului de Conducere al UPM, care avusese loc la Cluj, se hotărâse ca tinerii unguri leventiști să fie încadrați în Secția de tineret a organizației: „Scopul urmărit de UPM prin încadrarea leventiștilor este formarea unei gărzi înarmate bine instruite”⁶². Conducerea PCR cunoștea compoziția eterogenă a UPM, dar o tolera, pentru că scopul prioritar al momentului respectiv era înfrângerea partidelor istorice și victoria FND-ului; pentru aceasta, nu conta de unde-și aduna forțele. Același raționament a funcționat și în legătură cu atragerea legionarilor în PCR. De partea cealaltă, interesul maghiarilor era de a deține puterea în regiune, dacă nu ar putea să o unească din nou cu Ungaria.

Cei mai radicali dintre membrii UPM, agitând lozinci comuniste (chiar dacă unii nici nu credeau în ele), s-au organizat în formațiuni paramilitare, ținându-i sub teroare pe români. SSI înregistra deja, la sfârșitul lui februarie 1945, peste 6000 membri ai unor asemenea formațiuni: „Odată angajate în luptă, aceste echipe vor lupta fanatic. Intervenția se va desfășura conform catehismului leninist: echipe mici, îndrăznețe, răspândite pe un teren vast. Armata, sovietică nu va interveni direct, însă indirect va sprijini orice efort al FND-ului”. UPM a vrut să meargă mai departe, cerând sovieticilor aprobarea de a-și uni formațiunile paramilitare într-o „Armată a Ardealului”, purtând uniforme ale Armatei Roșii; cererea a fost respinsă, pe motiv că încalcă grav Convenția de Armistițiu⁶³. Se credea, totuși, că până la urmă cererea va fi acceptată. De aceea, UPM a alcătuit, în aprilie 1945, un **Ordin de bătaie**, Interceptat de

Secția a II-a a Biroului Contraintformații al Marelui Stat Major al Armatei Române⁶⁴.

În anii de după război, în Transilvania de Nord-Est ungurii conduceau efectiv – prin numărul posturilor deținute și prin funcțiile decizionale avute – aparatul de Stat și organizațiile PCR sau ale sateliților acestuia, PSD și FP; cei mai mulți membri ai UPM erau, concomitent, și membri ai unuia sau chiar a două din partidele menționate. O parte a posturilor de conducere erau deținute de evrei maghiarizați, membri ai PCR. Numărul românilor, în partidele „democrate” din regiune, era foarte mic; la fel și numărul posturilor de conducere deținute de ei în partidele respective sau în organismele de Stat. La București situația era cunoscută și tolerată, deși alarmantă pentru raporturile dintre cei aflați la Guvern și majoritatea populației din regiunea respectivă. Multe documente redau realitatea explicit. Secretarul Organizației PCR din județul Mureș, evreul maghiarizat Loeb Martin, îi declara lui Teohari Georgescu, ministrul de Interne, la 19 mai 1945: „Partidul [Comunist] și organizațiile celelalte sunt în majoritate din maghiari; 93 la sută sunt maghiari”⁶⁵. În județul Bihor, pe 15 mai 1945, Legiunea de Jandarmi constata: „Ungurii s-au înscris cu toții în UPM. [...], și continuă cu activitatea lor iredentistă și șovinistă”⁶⁶. În iulie 1945, Legiunea de Jandarmi Satu Mare raporta: „Din punct de vedere politic, întreaga populație maghiară azi o găsim camuflată în rândurile partidelor democratice ca PCR, cea mai mare parte și UPM [...]. Sub ocrotirea partidelor democratice, conducătorii populației maghiare împreună cu populația fac șovinism, cu. Atitudini contra a tot ce este românesc”⁶⁷. Tot în iulie 1945, Legiunea de Jandarmi Maramureș

raporta că toți ungurii se înscriaseră în PCR; „Scopul adevărat al acestor înscrieri este ca sub masca comunistă să poată lucra intens și cu roade în favoarea iredentei maghiare. [...] Acești unguri sunt numai comuniști de ocazie”⁶⁸. O concluzie generală o găsim în **Buletinul** IGJ (de circuit închis) din 15 iunie 1945: „Ungurii din Ardeal s-au înscris în Partidul Comunist numai pentru a câștiga simpatia și încrederea, de la care speră că le vor da Ardealul”⁶⁹.

Compoziția PCR în Transilvania de Nord-Est i-a creat acestuia mari greutăți în 1945, în condițiile în care a susținut retrocedarea integrală a regiunii către România, în contradicție cu aspirațiile maghiarilor. La ședința CC al PCR din 31 august 1946, de analiză a hotărârii luată de Conferința de Pace, unul dintre conducătorii transilvăneni a declarat: „Poziția Delegației noastre [a României] a produs mare tulburare în masa cetățenilor populației maghiare”. Faptul a generat printre români o zicală: „Ungurii tot unguri, chiar dacă sunt sau nu comuniști, și cu ei nu ne vom înțelege niciodată”⁷⁰.

Așadar, unde este „lipsa de teme științific”, clamată de Costel-Cristian Lazăr, a tezei aderării în masă a maghiarilor din Transilvania la comunism? Aderarea este dovedită arhivistic de nenumărate documente, având o motivație naționalist șovină – conducerea efectivă a regiunii și autonomizarea ei, dacă nu se putea reînglobarea în Ungaria. În acest context transilvănean, poziția manifestă anti-românească a episcopului Márton Áron, ca și a conducătorilor celorlalte confesiuni maghiare, devenea cu atât mai periculoasă pentru unitatea Statului Român.

Dr. Petre ȚURLEA

Note – Notes

1. Monumentul lui Marton Aron de la Cluj-Napoca a fost dezvelit la 28 februarie 2009, ocazie cu care, a trezit indignare printre români și faptul că s-a depus o coroană de flori din partea Episcopiei Române Greco-Catolice, ignorându-se activitatea antiromânească a episcopului. O serie de intelectuali clujeni au încercat să împiedice ridicarea monumentului; între aceștia istoricul Gelu Neamțu – vezi articolul acestuia din „Făclia”, Cluj-Napoca, 10 septembrie 2007.
2. Ovidiu Bozgan, *Áron Márton (1896-1980)*, în A.T., 3-4 din 2003, p. 212-219.
3. Costel-Cristian Lazăr, *Episcopul romano-catolic Márton Áron în atenția Statului român în primii ani după 1944, în Partide politice și minorități naționale din România în secolul XX*, coordonatori Vasile Ciobanu, Sorin Radu, Edit. Techno Media, Sibiu, 2008, vol. III, p. 229-243.
4. Ovidiu Bozgan, *op.cit.*, p. 213.
5. *Idem*, p.214.
6. *Ibidem*. De reținut și șovăiala lui Ovidiu Bozgan asupra veridicității unor informații pe care, totuși, le prezintă: „Se pare – scrie – că [Márton Áron] fusese reținut câteva luni în 1944-1945 și fusese eliberat la intervenția Misiunii SUA”.
7. Costel-Cristian Lazăr, *op.cit.*, p. 229-230.
8. Florin Chiriac, *Episcopul Márton Áron „un dușman neîmpăcat a tot ce este românesc”*, în D.I., 11(75) din 2002, p. 34-35.
9. Costel-Cristian Lazăr, *op.cit.*, p. 235.
10. *Idem*, p. 242.
11. Vezi *Ordinul circular*, nr. 34517 / 11 octombrie 1940 al IGJ, ANIC, *fond IGJ*, dosar 46/1940, f. 140.
12. Vezi *Ordinul circular*, nr. 37226 / 21 noiembrie 1940 al IGJ, *Idem*, dosar 47/1940, f. 37.
13. Cf. *Ordinul circular*, nr. 37218 / 26 noiembrie al IGJ, *Idem*, f. 46.
14. *Idem*, f. 249.
15. Administratorul celor 40.000 pengö era Imre Sándor, director al Cancelariei Episcopale și dr. Pál Hauler, administratorul circumscripțiilor bisericești, *Idem*, *fond DGP*, dosar 90/1941, f. 24.
16. *Idem*, *fond IGJ*, dosar 56/1941, f. 8.
17. *Idem*, dosar 47/1940, f. 176.
18. *Idem*, dosar 56/1941, f. 8.
19. *Idem*, *fond DGP*, dosar 167/1941, f. 116.
20. *Idem*, f.202-203.
21. *Idem*, dosar 90/1941, f. 31-32.
22. *Idem*, dosar 167/1941, f. 204.
23. *Idem*, dosar 90/1941, f. 17.
24. Petre Țurlea, *Ip și Trăzne. Atrocități maghiare și acțiune diplomatică românească*, Edit. Enciclopedică, București, 1996, p. 78-80,
25. ANIC, *fond IGJ*, dosar 56/1941, f. 6-7. Florin Chiriac, *op.cit.*, prezintă și el reclamația lui Márton Áron, fără a indica sursa. Comandorul Bobancu, în toamna lui 1944, s-a aflat în fruntea uneia din unitățile militare numite „Batalioanele Iuliu Maniu”, care au acționat pentru păstrarea ordinii și anihilarea bandelor paramilitare maghiare după retragerea trupelor horthyste. Vezi Petre Țurlea, *Transilvania de Nord-Est 1944-1952*, Editura România Pur și Simplu, București, 2005, p. 58.
26. ANIC, *fond DGP*, dosar 167/1941, f. 67-68.
27. Petre Țurlea, *Ip și Trăzne... op.cit.*, p. 75.
28. ANIC, *fond DGP*, dosar 167/1941, f. 68.
29. *Idem*, *fond MI, Direcția Administrației de Stat*, dosar 373/1942, f. 5
30. Pe această temă un întreg dosar. *Idem*, *fond DGP*, dosar 84/1943.
31. Vezi și V.T. Ciubăncan, Maria I. Ganea, Ion V. Ranca, *Drumul holocaustului. Calvarul evreilor din nord-vestul Transilvaniei sub ocupația Ungariei. 5 septembrie 1940 – 25 octombrie 1944*, Cluj-Napoca 1995, p. 163.
32. Petre Țurlea, *Transilvania de Nord-Est... op.cit.*, p. 29-30. Fapta lui Iuliu Hossu era ignorată chiar în epocă; episcopul o va reaminti în timpul unei audiențe colective a înalților ierarhi bisericești din România, pe 27 noiembrie 1947, la primul ministru Petru Groza; toți cei prezenți au recunoscut valabilitatea celor spuse. ANIC, *fond DGP*, dosar 68/1947, f. 127, 135-136.
33. Petre Țurlea, *Transilvania de Nord-Est... op.cit.*, p. 213-221.
34. ANIC, *fond IGJ*, dosar 39/1945, f. 62.
35. *Idem*, f. 58.
36. *Idem*, f. 56, 57.
37. *Idem*, f. 54, 55.
38. Ovidiu Bozgan, *op.cit.*, p. 214.
39. ANIC, *fond IGJ*, dosar 65/1946, f. 146-152.
40. *Idem*, f. 152-155.
41. *Idem*, f. 163.
42. *Idem*, f. 164-165.
43. *Idem*, dosar 40/1945, f. 136.
44. *Idem*, dosar 26/1945, f. 2.
45. *Idem*, f. 49.
46. Pe larg, Petre Țurlea, *Transilvania de Nord-Est... op.cit.*, p. 214-221, unde se menționează și activitatea similară a celorlalte confesiuni maghiare.
47. Costel-Cristian Lazăr, *op.cit.*, p. 242.
48. *Istoria Românilor. Transilvania*, autori Marțian Niciu, Mihai Racovițan, Ioan Țepelea, Vasile Lechințan, Vasile Ciubăncan, Liviu Țărău, Edit.

- George Barițiu, Cluj-Napoca, 1999, vol. II, p. 1614.
49. Florin Constantiniu, *De la războiul fierbinte la războiul rece*, București, 1998, p. 56; Idem, *PCR. Pătrășcanu și Transilvania (1945-1946)*, Edit. Enciclopedică, București, 2001, p. 68-69.
50. ANIC, *fond IGJ*, dosar 20/1945, f. 351.
51. Printre sursele documentare. ASRIB, *fond D*, dosar 5451, f. 501 și dosar 6006, f. 473-474; amândouă rapoarte ale SSI. Pe larg Petre Țurlea, *Transilvania de Nord-Est...*, *op.cit.*, p. 32-33.
52. AN Sfântu Gheorghe, *fond Primăria Sfântu Gheorghe*, dosar 223/1945, f. 1.
53. ANIC, *fond DGP*, dosar 3/1944, f. 161.
54. ASRIB, *fond D*, dosar 4037, f. 182-183.
55. *Idem*, dosar 6006, f. 230.
56. ANIC, *fond PCM*, stenografii, dosar 3/1944, f. 264.
57. ASRIB, *fond D*, dosar 5451, f. 200.
58. ANIC, *fond DGP*, dosar 3/1944, f. 33.
59. *Idem*, f. 13.
60. Idem, *fond CC al PCR, Externe*, dosar 27/1945, f. 27-29. La Congresul UPM din Odorhei, iunie 1946, se aprecia că numărul membrilor Uniunii era de 417.000. Idem, *Cancelarie*, dosar 35/1946, f. 2-24; și Petre Țurlea, *Transilvania de Nord-Est...*, *op.cit.*, p. 295.
61. Reuben H. Markham, în *România sub jugul sovietic*, Fundația Academia Civică, București, 1996, p. 418, exagerează, totuși, când afirmă că în Transilvania de Nord-Est toți comuniștii erau unguri.
62. ASRIB, *fond D*, dosar 7622, f. 36.
63. *Idem*, dosar 5464, f. 109.
64. *Idem*, f. 102-103.
65. ANIC, *fond CC al PCR, Cancelarie*, dosar 42/1946, f. 5.
66. Idem, *fond IGJ*, dosar 39/1945, f. 134.
67. ASRIB, *fond D*, dosar 10.500, vol. III, f. 78.
68. *Idem*, vol. I, f. 40.
69. *Idem*, dosar 4038, f. 57.
70. ANIC, *fond CC al PCR, Cancelarie*, dosar 48/1946, f. 24-26.

Domnu' Trandafir în viziune harghiteană – Profesorul Gheorghe Afloarei

Cuvinte cheie: învățământ românesc, Miercurea-Ciuc, jud. Harghita, sec. XX

Key words: Romanian education, Miercurea-Ciuc, Harghita, 20th century

Abstract

Like the teacher Mr. Trandafir, from the Sadoveanu's works, Professor George Afloarei from Miercurea-Ciuc, was a great teacher too. His described qualities are vigor, tenacity, pedagogical tact, and his mentioned achievements are the Literary Cénacle, which takes the name "Mihail Sadoveanu, Scientific Library", the school museum, the Romanian literature office, his studies, articles, scientific trips and other numerous extra scholar activities, such as his president function of the National Association of War Veterans – Harghita Branch.

„Dintre chipurile trecutului, care mă cercau... unul rămase mai deslușit... Era Domnu', domnu' Trandafir, învățătorul meu... Domnu' nostru a fost un om deosebit. Îi scânteiau privirile și era și el mișcat când ne spunea despre mărirea strămoșilor. Când făcea un semn cu mâna, așa, într-o parte, parcă ridica o perdea de pe trecut, și eu vedeam tot ce spunea glasul lui... Domnu' era un om foarte năcăjit... venea de multe ori amărât, ca să ne dea cu dragoste învățătura de toate zilele. Dar atunci nu, n-avea altă grijă decât să ne spuie istorii mișcătoare.

Domnu' nostru ne-a învățat rugăciuni, ne-a învățat cântece care erau așa de frumoase pentru copilăria și sufletele noastre, deși nu le înțelegeam bine; ne-a învățat să credem și în alte lucruri, în trecut și în vrednicia noastră, lucruri pe care mulți le batjocoreau în acea vreme; ne-a învățat multe, de care aminte nu ne mai aducem, dar care au rămas în fundul sufletului ca semințe bune ce au înflorit bogat mai târziu...”

Portretul Domnului din acest pasaj ar putea semăna cu acela pe care ne propunem să-l evocăm în scrierea de față. Cine cunoaște povestirea „Domnu' Trandafir” l-a recunoscut pe învățătorul școlii din Vatra-Paşcanilor, care a încălzit mintea și inima elevilor cu freamătul sufletului său. Lirica aducere-aminte plină de recunoștință față de învățătorul de odinioară, Mihai Busuioc aparține marelui nostru scriitor Mihail Sadoveanu.

Asemeni acelui Domn moldav, care „și-a petrecut atâția ani – treizeci – dascălind șiruri după șiruri de copilandri cu ochii neliniștiți...” a trăit și slujit Alma Mater pe meleagurile harghitene, un dascăl, pe care probabil încă

unii și-l amintesc, fie și prin ceața vremurilor care s-au scurs peste noi. Acest om, cu prea multe neliniști și câteva visuri devenite realitate a fost, nimeni altul, decât profesorul Gheorghe Afloarei născut la 16 aprilie 1909, descins din părțile Moldovei la poalele muntelui Harghita. Locurile de aici l-a ținut timp de peste patru decenii, o bună vreme alături de familie, soție și cei doi copii, și paralel de cea de-a doua familie – școala. Pe aceasta din urmă și mai ales tinerimea o purta la sânul-i cu devotament și deosebită plăcere. Glasul lui molcom, tăgănat, rostirea înmiresmată de „moldovenisme” devenea dulcea plăcere, dar și un ușor „chin” pentru învățăceii săi. Era o fire deschisă, energică, cochetă, în sensul bun al cuvântului, cu cei „aprigi la învățătură”, dar nu-i ocolea nici pe cei „leneși”. „Ce va ieși din tine?”, era sloganul dascălului.

Știa să-și joace rolurile, cu aceeași dibăcie, și pe cel al „afectuosului”, dar și pe cel al „zbirului”. Când se întâmpla să-l provoci a-ți povesti frânturi din viața lui plină de evenimente, care mai de care mai nostime ori despre întâlnirile și „prietenii” sale cu diverși scriitori, „fericiții” erau cei care nepregătind lecțiile scăpau „basma curată”, de acel „insuficient” barat cu minus! Îi plăcea să depene amintiri din anii săi de școlar, ori să vorbească febril și entuziasmat despre „podoabele” lui de la clasele unde preda limba și literatura română.

Personaj interesant, parcă scos dintr-o capodoperă literară a secolului trecut, prin vigoarea, tenacitatea, limba sau fizicul îndesat, cu părul bogat, dar albit prematur, pășind apăsător, Gheorghe Afloarei părea răsărit dintr-o „corolă”, rostul lui fiind să împrăstie petalele

culese pe cărările destul de accidentale ale cunoașterii.

Profesorul primea „îmbrățișările” și „iubirile”, poate nu atât la orele de curs. Cărui elev i-ar place să fie „bombardat” de insuficiente? E drept că nu le făcea exagerat, dar exigența lui deveneau „alarme” în colectivități. Ironiile și persiflările, precum „necazurile” sunt toate uitate cu prilejul excursiilor literare, deliciul claselor și membrilor Cenaclului literar, care va lua numele „Mihail Sadoveanu”. Amintirea cărțurii trăiește plenar în evocări, povestiri, povește și periplusuri literare, unde dascălul cu vederi de pelerin a transformat ora de literatură în lecție de viață, de cunoștințe de la fața locului, de dialoguri și mărturii. A ostenit deseori la înființarea camerei de păstrare și consultare a materialelor, adică biblioteca documentară, la „apariția” muzeului școlar – cabinetul de literatură română.

Era persoana legată de o stare de spirit asemănătoare acelei păsări obișnuite să se întoarcă după lungi călătorii în același cuib, trăind bucuria de a face zilnic ceva pentru semenii, pentru învățăcei. Atașat de literatură și personalitățile ei, și-a propus o alianță, o punte și-un contact direct cu autorul operei, încă în viață sau cu tot ce-a fost în preajma sa, locul nașterii, rudele, prietenii, mediul de creație. Pentru profesor excursia literară era ca o rubrică într-un Jurnal de la care nu putea absenta. Și-a fixat din timp itinerarul, datele și timpul călătoriei, locurile de popas, echipa, fiecare membru cu responsabilitățile precise și de aici lucrurile demarau aproape normal. Călătorind prin țară și lumea livrească, însoțit de colegii de breaslă și elevi, apropierea de operele lui Eminescu, Creangă, Alecsandri, Sadoveanu, Rebreanu, Coșbuc, Goga, Camil Petrescu și atâtea alții, se făcea mai firesc și evident mai plăcut. „Ieșirile” deveneau frumoase și instructive pentru că te făcea să evadezi de șabloanele didactice, îți deschideau căi noi de înțelegere, îți unduiau părții pentru un demers propriu, original și născător de nebanuite satisfacții.

Cercul literar-artistic „Mihail Sadoveanu” al elevilor din Miercurea-Ciuc, inițiat, îndrumat și condus de profesorul Gheorghe Afloarei, așa cum va mărturisi chiar dânsul, autorul volumului omagial „Un sfert de veac de activitate...” – 1952-1977, apărut în 1980, „...își are rădăcinile în începuturile modeste ale formației artistice înjghebate în anul 1952 la Școala

generală cu limba de predare română din comuna Siculeni-Gară, aparținătoare județului nostru, unde am profesat în acea vreme”. Din cuvântul introductiv al acestei cărți aflăm că „Un stimulator hotărâtor pentru evoluția ascendentă a cercului l-a constituit întâlnirea cu marele scriitor Mihail Sadoveanu, când acesta a fost sărbătorit cu ocazia împlinirii vârstei de 75 de ani. Genialul povestitor a primit cu mare bucurie solicitarea pe care i-am adresat-o de a ne fi „naș”, și, începând din februarie 1956 până în octombrie 1961, când a trecut în lumea umbrelor, a patronat cercul nostru...”.

Zelosul cărturar, sprijinit de o echipă de elevi înzestrați cu harurile actoriei, s-a afirmat ca unul dintre „regizorii” atașați Thaliei, alcătuind repertorii selecționate din dramaturgia autohtonă, semnând și chiar interpretând, alături de acele vlăstare, spectacole interesante și valoroase artistic. S-a oferit cu generozitate în acei ani, 1952-1977, prin Ansamblul Artistic al Cercului, publicului din județ și alte localități din țară adevărate „stagiuni”, din care n-au lipsit recitățile, cântecele populare și cele de muzică ușoară, scenetele și piesele de teatru. Laborios, plin de râvnă și ambiții, infatuat uneori, Gheorghe Afloarei s-a dovedit dirigitorul unei sânguincioase munci și al unei voințe grefate pe orgoliu lucrându-și deopotrivă scenetele, piesele, rolurile interpretate, „modelând” jocul scenic, dicția interpreților, dovedind o nemaipomenită dăruire, chiar și-n perioada când anii s-au adunat pe trupu-i obosit și-n cerebralul „d-lui profesor”.

Spirit ludic și histrionic, temperament coleric, mai mult mascat, extraordinara lui putere de travaliu „deranja” evident pe „comozii” perioadei, mai „rezervați” față de „activitățile extrașcolare”, pe cei poziționați cu râvnă și voința în „relâche”. A avut și „răutăcioși” care-l struneau în gând și faptă: „Mai potolește-te, domnule!”. Cum avea să se potolească „Vulcanul” dornic de-a emana lava din el, presărând idei, rememorând chipuri, evocând fapte literare acumulate din cărțile citite și răscitite, dar și din nesecatele sale călătorii, cu popasuri precise la vetrele făuritorilor de slove frumoase.

Când am ajuns să-i fiu coleg de breaslă la același liceu (actualul liceu „Márton Áron”) ne audiam reciproc lecțiile, prin tradiționalele „interasistențe” sau ne împărtășeam ideile în „disputele” Catedrei de limba și literatura română, eu foarte tânăr pe atunci, cu doar

cinci ani „vechime” la catedră, dânsul stimat și apreciat, botezat în cercurile intime „Decanul”. Cel iubit era și hulit în același timp, ironiile și persiflările „protagoniștilor” rămase, evident, în spatele „cortinelor”. Aparent blândul și mai puțin tolerantul profesor își cam dădea seama cine-s „ulcerații”, rivali ori invidioși de la „centru” și din preajmă.

Îi „cunoștea” și pe elevii „originali”, de la zi, seral ori fără frecvență, practicanții „frondei”, jucătorii „cu musca pe căciulă”, cum i-a numit. Muștrarea lui avea sensibile nuanțe educative, cine le pricepea; seninătatea și „iertarea” veneau cu destule tăgădnări în timp, într-un final „năzbâtiile” atribuindu-le impetuoasei tinereți și a ironice butade „Nici noi n-am fost mai breji”.

Considerăm că se aduce o flagrantă nedreptate, aceluia despre care vorbim, când se confundă, în mod voit, slăbiciunile, deficiențele de caracter ale omului, comportamentul lumesc al persoanei cu produsele spiritului.

Cu toate stângăciile și entuziasmul, timiditățile lui de om cu suflet și inimă mare, venit din mediul țărănesc, le puteai simți la tot pasul, nevoia unei plăceri bune a altora despre persoana sa îl făceau mai puternic pentru drumurile sterpe ale politicianismului vremurilor de atunci. În fața „șefilor”, confruntat cu „mimantii” civilizației de spoială, ținuta severă și gravitatea exercitării „sarcinilor” la Gheorghe Afloarei nu se făcea din obligație, ci din orgoliu, din pasiune, într-un cuvânt era contaminat de acel „microb” care îl dorea transmis și colegilor și învățăcelilor, domnia sa fiind „magisterul”.

Aș îndrăzni să spun că obsesia dânsului a fost să-și justifice trecerea prin „istoria” acestor meleaguri, să lase ceva în urma sa. Nu-i vorba de fatalitate, ci de misia pe care și-a asumat-o. Filosoful, moralistul, esteticianul Mihai Ralea avea o vorbă, care se mulează perfect cu ideea menționată mai sus: „De mult s-ar fi stins omenirea dacă oamenii, în loc să lucreze, să iubească, să lupte, s-ar fi oprit în drum, apucați de curiozitatea ca să surprindă în tovarăș ori adversar nu știu ce trăsătură de caracter, o pasiune ascunsă...”. Rațiunea vieții sale a fost acțiunea, mișcarea, cu nedespărțita masivă servietă cu destule compartimente, doldora de cărți, reviste, manuscrise, planșe, dosare, „fișe”, prin „du-te-vino-urile” lui așeza, zi de zi, acel ceva necesar pentru desăvârșirea summumului propus. Pentru cărturarul nostru

cultura și învățământul s-a dorit acea depășire a stării prezente, presupunea o continuă mutare în față a „pionilor” (ca pe o tablă de șah, pentru că aceștia numai mersul înainte îl au) pe traiectul cunoașterii.

Omul de la catedră sau în afara acesteia, împăcat și satisfăcut de unele reușite, era uneori răvășit de nemulțumiri, neliniști, tânguiri, jelanii, dar nu a fost un pesimist... Mai degrabă, aș spune că trăia ca „un pesimist vesel”. Unii îl considerau, în tot ce făcea și întreprindea, un aventurier, exagerând în lupta cu „morile de vânt”. Aș dori să-i consolez pe toți acei colegi de breaslă ori discipoli pe care-i mai bânțuie asemenea gânduri, că aventura umană este o stare firească, ținând de caracterul persoanei... Aventura poate deveni ceva remarcabil mai ales „în inutilul ori în eroismul său”. Mi-ar plăcea să cred că gestul și încercările dlui Afloarei n-au fost inutile iar „eroismul” de care a dat dovadă, la acea vreme, angajându-se mai totdeauna dezinteresat, să străbată „valurile” deloc liniștite ale limbii și literaturii române, ar putea constitui pentru prezentul nostru și „personajele” care s-au dedicat acestei discipline, imaginea compătimirii că încă nimeni nu-i urmează acele „interminabile” excursii, popasuri la fața locului în lumea autorilor și a timpului eroilor literari. Nouă ne rămâne să reflectăm și să purcedem la împlinirea profeției Dascălului. Și toate acestea pentru ca prin mesajul și substanța culturii și literaturii noastre, acea „existență inexistentă a oamenilor timpului nostru” să redevină viață, trăită cu adevărat, și nu simplă „existență” extrasă, pentru a folosi un eufemism, numai din manuale, bibliografii, internet, evitând să-i robotizăm pe discipolii noștri.

Se spune că modele perfecte nu avem, nici nu-mi propun să fac din profilul dascălului un model exemplar, dar pașii, fie și acei mărunți și razele subțiri pe care ni ne-a lăsa, pot constitui borne ale unui drum care să ne ducă puțin mai departe. Am putea reține din „parcursul vieții” profesorului că adevăratul intelectual nu se poate forma exclusiv din ingurgitarea unor bogate și variate lecturi, ci din metodică lor sedimentare, din care, el cărturarul extrage substanța, subtila esență.

„Faptele mărețe ale individului într-o societate devin deseori mărturii în timp, devin „istorie”. „Decanul” nu și-a propus așa ceva, ne-a lăsat însă o filă în patrimoniul acestor

meleaguri. Numele lui este legat de un crez pe care l-a gândit și așa cum a putut, l-a onorat. Generațiilor mai tinere va rămâne amintirea unui profesor original, care fermeca, șoca, „enerva” și convingea, fermecător în felul lui, prin pisălogia și insistențele sale.

Amuza prin pasiunea „jocului” în viață sau pe scenă, pomenind aici doar interpretarea personajului „Barbu Lăutaru” de Vasile Alecsandri, pe scenele mai multor localități din județ și din țară, alături de „actorii” elevi ai Ansamblului artistic al Cercului literar „Mihail Sadoveniu” de la actualul Colegiu Național „Octavian Goga” din Miercurea-Ciuc.

Imaginea Domnului Afloarei îmi devine proaspătă de câte ori traversez parcul orașului Miercurea-Ciuc, pe unde umbla cândva și Sadoveanu. L-am vizitat, de câteva ori în unicul și modestul apartament de pe strada Nicolae Bălcescu, bloc 7, ap. 7, unde locuia cu doamna lui, până la mutarea dânzei la ceruri. Singur, cu cei doi copii plecați în alte localități, omul „puternic” de altădată cedase în ultimul timp din elanul său. Nu ne prea înțelegeam, asemeni scriitorului Camil Petrescu, surzenia din ultimii ani de viață făcea comunicarea aproape imposibilă. De altfel aceasta a fost și unul din motivele principale pentru care în

vara anului 1995, Col.(r) Afloarei Gheorghe, după o activitate de 5 ani, a trebuit să renunțe la ultima sa funcție, de președinte al Asociației Naționale a Veteranilor de Război – Filiala Harghita. Cu unii mai comunica nonverbal, din priviri, din gestică și mișcarea buzelor. Mulți l-au evitat „deranjați” de acest handicap, de „portretul” cel mai recent al dascălului. Prietenii, dascălii, foștii elevi s-au împuținat, au dispărut... Îl mai vedeai din când în când, tot mai îngândurat și nostalgic, mereu urmărit cred și îndurerat de amarul destin uman... Prea obosit să mai lupte, valorile vieții l-au frânt încetul cu încetul... S-a stins în anul 1997. Își doarme somnul de veci la Bistrița. Vreau să cred că a plecat dintre noi nu numai cu satisfacții, ci și cu destule regrete. S-a străduit ca trecutul să nu vină niciodată peste el, pentru că acesta, conform vorbelor lui Constantin Noica „nu vine decât lungind două chipuri reale: pe cel al regretelor sau pe cel al remușcărilor”. A mai sperat că cineva îi va lua locul. Încercări au fost..., dar ca el nimeni de atunci n-a mai trăit emoția și realitatea excursiilor literare și nu numai... Păcat! Albitul dascăl, Domnul Trandafir al Harghitei, împuținat de vlagă a rămas „Decanul” cel de pe urmă.

Dr. Nicolae BUCUR

Profil de muzician: Matei N. Jurebiță (1908-1997)

Cuvinte cheie: compozitor, Covasna, București, manuale școlare

Key words: composer, Covasna, Bucharest, textbooks

Abstract

In the gallery of prominent people who have raised from the south-eastern Transylvania, in the articles is evoked the musician's Matei N. Jurebiță personality, originated from Covasna –Voinești. From the first moments after his Bucharest Conservatory graduation, Matei Jurebiță joins the Romanian army as a music officer, and starting with September 1946, Matei Jurebiță gets involved in the musical education, in Bucharest.

His laborious work at the theoretical studies chair from The Middle School of Music, Bucharest, brought Matei Jurebiță a well-deserved appreciation. It was, after a few close musicians' confessions, among the first teachers in the country who achieved the first didactic degree.

As titular holder of the discipline "theory and solfeggio", Matei Jurebiță, alone or in collaboration, in several successive years, signed many textbooks intended for primary education and for the professional milieu. As a musician, he composed symphonic music: fanfare, instrumental and choral music.

Recuperarea prin cartea tipărită a personalităților de ieri și de azi, al căror loc de realizare s-a derulat în județele Covasna și Harghita, precum și a celor care și-au găsit împlinire pe alte meleaguri ale țării, s-a transformat în anii din urmă într-o acțiune ce merită, evident, nu numai a fi mereu apreciată dar și, mai ales, continuată cu toate eforturile financiare și de concepție relansate de către instituțiile locale, precum: Episcopia Ortodoxă a Covasnei și Harghitei, Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni, Centrul Ecleziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan” etc.

În galeria oamenilor de seamă care s-au ridicat de pe aceste meleaguri îl evocăm aici și pe muzicianul Matei N. Jurebiță, originar din Covasna – Voinești.

Cu studii elementare la Voinești – Covasna, și liceale la Brașov și Sighișoara, Matei Jurebiță se dovedește de timpuriu un element pasionat pentru muzică, motiv pentru care își va desăvârși studiile de specialitate la Academia de Muzică și Artă Dramatică din București (1931-1937)¹ unde a avut o echipă de mari profesori, precum Ioan D. Chirescu (teorie – solfegiu), Mihail Jora (armonie), Dimitrie Cuclin (contrapunct, fugă, forme muzicale și estetică), George Breazu (enciclopedie și pedagogia muzicii), Constantin Brăiloiu (istoria muzicii și folclor), Ștefan Popescu (ansamblul coral, dirijat și compoziție bisericească)².

De tânăr, M. Jurebiță fondează și dirijează Corul „Astra” din Covasna, iar în perioa-

da studiilor de la București colaborează cu Societatea Corală „Carmen”, dirijată de D.G. Kiriac, 1930-1935, și ca solist și dirijor secund al Coralei „César Frank” (1935-1938), formația aceasta fiind condusă de Ștefan Popescu³, profesorul de la Conservatorul bucureștean care a dat și „prima generație de maeștri / dirijori de cor profesioniști: Ștefan Mureșianu, Ioan Totan, Petre Gherman, Gheorghe Arnăutu, Ion Crăciunescu, *Matei Jurebiță* (subl.n.), Constantin Zamfir, Arșag Dirațian, Gheorghe C. Ionescu, Ion Alexandrescu⁴ ș.a.

Încă din primele momente de după absolvirea Conservatorului bucureștean, Matei Jurebiță se încadrează ca ofițer de muzică în Armata Română. Opțiunea sa nu a fost însă favorabilă funcției și pasiunii dintru început. Astfel, imediat după cel de-al Doilea Război Mondial, ani grei din punct de vedere economic, muzicile militare au trecut și ele printr-o restructurare de personal și reorganizare masivă. După ordinul de contopire din cele 69 de formații instrumentale de elită, existente la acea dată, s-au redus 22, și iată cum, începând cu anul 1946, au rămas în activitate 47 de formații de acest gen. A urmat apoi și reducerea personalului militar de specialitate din care 300 de subofițeri și 26 de ofițeri au fost trecuți în rezervă „fie la cerere, fie din oficiu”⁵. Iată, deci, motivul pentru care, începând cu septembrie 1946, Matei Jurebiță va trece în învățământul muzical din București. Eșalonul muzicilor militare, o excelentă mișcare de creație și interpretare instrumentală,

condusă de muzicianul de carieră Egizio Massini (1894-1966), își anunța destrămarea.

Deși există la această dată o *Istorie a muzicilor militare* (București, Editura Militară, 2006, cu 360 de pag.), numele și activitatea profesională a ofițerului de muzică Matei Jurebiță lipsesc. În schimb, Ion Badea, într-un alt volum publicat în anii din urmă (1996) îl menționează doar, printre șefii de muzică militară din anii 1861-1992, și pe Matei Jurebiță, ca fiind încadrat pe funcție în anul 1938⁶.

Alte date despre acest ofițer al Armatei Române nu cunoaștem încă. Doar *fișa de lexicon* semnată de muzicologul Viorel Cosma⁷ rămâne, până la această dată, cea mai completă și la care, evident, ne vom referi și noi în paginile de față.

Evident, șansa rezultatelor obținute de Matei Jurebiță în învățământul muzical s-a datorat, în primii ani de activitate, și climatului favorabil oferit de Școala Medie de Muzică nr. 1 din București (în prezent Liceul de Muzică „Dinu Lipatti” nr. 1) al cărui director, între anii 1949-1955, a fost profesorul Emil Bâclea, provenit și el din cadrele militare ale Fanfarei Regimentului de Gardă 6 „Mihai Viteazul” din București⁸.

Activitatea laborioasă dovedită la catedra de studii teoretice a Școlii Medii de Muzică din București i-a adus lui Matei Jurebiță o binemeritată apreciere. A fost, ne-au mărturisit câțiva muzicieni apropiați, printre cei dintâi profesori din țară care au obținut gradul didactic I.

Ca titular pentru disciplina *teorie și solfegiu*, Matei Jurebiță i-a avut ca și colegi pe Constantin A. Ionescu, Ion Vintilă, Constantin Zamfir, Nicolae Neagu, Teodor Carțiș, Vasile D. Nicolescu, Emanoil Elenescu, Adriana Sachelarie, Viorel Cosma, iar de la clasa de *Canto popular* pe Fănică Luca, Maria Tănase, Gheorghe Pantazi, Ion Zlotea⁹. Șef de catedră fiind în acei ani compozitorul și profesorul Filaret Barbu¹⁰.

Evident că muzicianul la care ne referim s-a impus, însă, cu brio în domeniul pedagogiei muzicale. De unul singur, sau și în colaborare cu Constantin Zamfir, Feodor Oancea și Valentin Gavrilă, Matei Jurebiță a semnat ani de-a rândul, în mai multe ediții¹¹, următoarele manuale școlare destinate învățământului elementar și mediu de specialitate:

1956. *Teoria muzicii. Cu aplicații la cântecul popular* pentru ciclul mediu al școlilor

speciale de muzică, București, Ministerul Culturii, 1956, 278 pag. (În colaborare cu Constantin Zamfir)¹².

1956. *307 Solfegii pentru școlile medii de muzică*, București, Litografia Învățământului, 1956, 190 pag. (În colaborare cu Constantin Zamfir).

1962. *Manual de teorie și solfegii pentru clasa a VII-a a școlilor de muzică*, București, Editura Muzicală, 1962, 247 pag.

1967. *Teorie și solfegii pentru clasa a XI-a licee de muzică*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1967, 220 pag. (În colaborare cu Feodor Oancea)¹³.

1971. *Teorie și solfegii. Manual anul III pentru licee de muzică*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1971, 220 pag. (În colaborare cu Feodor Oancea).

1986. *Teorie și solfegii. Manual pentru clasa a VII-a cu program de muzică*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1986, 247 pag. (În colaborare cu Valentin Gavrilă)¹⁴.

Profesorul Matei Jurebiță este și autorul lucrării: *Muzică pentru ansambluri de gimnastică*, București, Editura Ministerul Educației naționale, 1948.

Despre ce se vorbește, însă, în cărțile de *teorie și solfegii* semnate de profesorul, dirijorul și compozitorul Matei Jurebiță, fiul meleagurilor covășnene? În primul rând despre principii și metode de studiu necesare învățării muzicii de către copii și tineri ca viitori profesioniști (cântăreți, instrumentiști sau pedagogi); din alt punct de vedere, Matei Jurebiță ne dovedește că a iubit și valorificat la cote înalte melosul tradițional autohton. Fie că avem în vedere manualele sale pentru clasele a VII-a și a XI-a, cu program special de muzică, sau culegerea celor *307 Solfegii*, vom remarca, desigur, bogăția de exemple extrase din repertoriul folcloristic al diferitelor zone (*graiuri muzicale*) pământene, cât și un număr sporit de melodii create în cel mai fin stil popular de către Matei Jurebiță. În general, în aceste exemple muzicale, profesorul creator dovedește o bogată fantezie, o tehnică de profesionist în armonizarea vocilor și polifonizarea solfegiilor compuse pentru două și trei voci etc. De asemenea mai aflăm în aceste cărți școlare și câteva transcrieri muzicale după documente înregistrate, sau din memoria sonoră a locurilor natale, precum unele melodii de *învârtită, ceardaș, cântece,*

doine pe care profesorul le așează în ritmurile lor firești de 9 și 10 șaisprezecimi sau în măsuri alternative de 5 și 7 timpi etc.

Se insistă în aceste cărți cu conținut didactic pe trăsăturile modurilor populare diatonice și cromatice de stare minoră și cu privire la „scara majoră națională”, pe caracteristicile sonore și acordajele instrumentelor tradiționale: *fluier, cimpoi, bucium, cobză* etc.

Exemplelor muzicale înserate în cuprinsul cărților respective le sunt adăugite și melodii semnate de Victor Iusceanu, Ion Dumitrescu, Alfred Mendelsohn, Anatol Vieru, Theodor Grigoriu, Constantin Tucaliuc, George Breazu, D.D. Stancu, Paul Constantinescu, Doru Popovici sau piese corale din repertoriul preclasic și clasic, romantic și românesc aparținând compozitorilor Adriano Bancherii, W.A. Mozart, G. Verdi, Nicolae Lungu, I.D. Chirescu, Constantin Palade, Cezar Mărculescu, Ion Vintilă ș.a.

În mod concret, despre cartea de *Teoria Muzicii și Solfegii cu aplicații la cântecul popular*, aflată și la Biblioteca Academiei Române, în manuscris (Cota: III 363487), cei doi autori – Constantin Zamfir și Matei Jurebiță – comentează: „Studiul teoriei muzicii universale rămâne incomplet fără cunoașterea elementelor de bază ale muzicii populare. Viața de gândire, simțire și voință este aceeași la toate popoarele. Ceea ce le deosebesc sunt numai condițiile materiale în care trăiesc și care influențează asupra dezvoltării mentalității lor în decursul istoriei. Îndelungata practică muzicală populară ne obligă să privim problemele teoriei muzicii atât din punct de vedere al

evoluției istorice, considerând că istoria selecționează din timp în timp elemente care sunt întrebuițate ca mijloace artistice ce constituie stilul unei anumite epoci.

Muzica populară, căreia muzica cultă îi este de atâtea ori tributară, nu a cunoscut o asemenea preocupare, de aceea – continuă cei doi autori de carte românească – ne propunem în lucrarea de față să lărgim și să completăm elementele teoretice muzicale cu o serie de noțiuni scoase din practica îndelungată a poporului care dă creației muzicale culte perspective noi de îmbogățire”¹⁵.

Ca și creator de sonorități muzicale, Matei Jurebiță a compus *muzică simfonică: Tulnicul lui Horea*, mic poem simfonic pentru orchestră de copii; *muzică de fanfară: Marș pe teme populare; Covasna, potpuriu de muzică populară ardelenescă; muzică instrumentală: Tarantela, pentru flaut și pian; Sârba, pentru vioară, nai și țambal; muzică corală: Ardeleana, cor mixt cu solo de fluier*, versuri de Matei Jurebiță¹⁶.

După conținutul și arhitectura lor formală majoritatea creațiilor semnate de compozitorul prezentat în aceste rânduri au ca model melodia de joc, iar formațiile cărora le sunt destinate aceste piese – cor și fanfară, instrumente tradiționale (fluier, nai, țambal) – fac și ele parte din mijloacele de exprimare cunoscute și mânuite, din copilărie, de cel care a plecat de pe aceste locuri și anume, profesorul de muzică gr. I, dirijorul și compozitorul Matei N. Jurebiță (Covasna, n. 10.02.1908 – d. 6.05.1995, București).

Dr. Constantin CATRINA

Note – Notes

1. Luminița Cornea, *Oameni care au fost: Matei Jurebiță (1908-1997)*, în *Cuvântul Nou*, Sfântu Gheorghe, nr. 5507, 9 octombrie 2009, p. 3.
2. Viorel Cosma, *Muzicieni din România. Lexicon*, vol. IV (H-J), București, Editura Muzicală, 2001, p. 218.
3. *Idem*.
4. Viorel Cosma, *Muzicieni din România. Lexicon*, vol. VIII (P-S), București, Editura Muzicală, p. 70.
5. Marin Sîlea, *Istoria muzicilor militare*, București, Editura Militară, 2006, p. 91.

Deducem din documentația noastră, deși încă prea restrânsă, deocamdată, că Matei Jurebiță a făcut parte din eșalonul ofițerilor de muzică selecționați și avansați pe funcție de specialitate de către remarcabilul ofițer superior, inspectorul muzicilor militare, Egizio Massini. Acest comandant „în numai opt ani cât a stat la conducerea muzicilor armatei (1932-1940)” a inițiat o serie de reforme favorabile statutului „muzicantului militar”. De fapt, apreciază muzicologul Viorel Cosma, „Nucleul actualei *Muzici Reprezentative a Armatei* trebuie căutat în formația Gărzii Regale de pe vremea lui Egizio

- Massini, când elita instrumentiștilor de fanfară s-a concentrat la București” (Viorel Cosma, *Marte și Euterpe*, București, Editura Universitaria, 1996, p. 229).
6. Ion Badea, *În pas de defilare*, București, Editura Militară, 1996, p. 219.
 7. Viorel Cosma, *op.cit.*, p. 218.
 8. Emil Bâclea și Dan Smântânescu, *Dezvăluirile unui artist român*, București, Editura Cortega, 1995, pp. 19-27, 251-319.
 9. *Op.cit.*, pp. 142-150.
 10. Filaret Barbu (1903-1984), compozitor, dirijor și profesor de teorie-solfegii, armonie și dirijat coral la Școala Medie de Muzică Nr. 1 din București (1949-1963).
 11. Toate cărțile de muzică semnate de Matei Jurebiță, în colaborare cu Constantin Zamfir și Valentin Gavrilăscu, se pot consulta numai la Biblioteca Academiei Române din București (Fișier, litera J).
 12. Constantin Zamfir (1908-1987), etnomuzicolog, compozitor, dirijor și profesor de muzică; autor de manuale școlare.
 13. Feodor Oancea, lector univ. la Conservatorul de Muzică „Ciprian Porumbescu” din București, dirijor de cor și autor de manuale școlare.
 14. Pentru Valentin Gavrilăscu, profesor de muzică din București, nu dispunem încă de principale sale date personale.
 15. Constantin Zamfir și Matei Jurebiță, *op.cit.*, p. VIII.
În pedagogia muzicală românească interbelică, privind introducerea elementelor morfologice ale cântecului popular în ansamblul teoriei și practicii didactice clasice se apreciază că „Aportul lui Constantin Brăiloiu și George Breazul, primii ce fac acest hotărâtor pas între legarea școlii de valorile folclorului, de limbajul muzical matern, nu poate fi suficient subliniat. Ei sunt aceia care, convinși de îndemnul lui D.G. Kiriac: «cântece românești în școală românească», valorifică în carte un impresionant material folcloric. Aici, în acest domeniu, principiile lui Constantin Brăiloiu [și George Breazul] cu privire la rolul muzicii în formarea omului și la modul de utilizare a folclorului în școală, își păstrează întreaga valabilitate” (Ligia Toma Zoicaș, *Pedagogia muzicii și valorile folclorului*, București, Editura Muzicală, 1987, p. 14). Pentru alte detalii la cele subliniate în nota 15, vezi și *George Breazul, Pagini din istoria muzicii românești*, vol. VI, Ediție îngr.de Vasile Vasile, București, Editura Muzicală, 2004.
 16. Viorel Cosma, vezi nota 2.

Din istoria oraşului Miercurea-Ciuc. Aspecte privind activitatea urbanistică (1948-1965)

Cuvinte cheie: Miercurea-Ciuc, jud. Harghita, urbanism, sec. XX

Key words: Miercurea-Ciuc, Harghita county, urbanism, 20th century

Abstract

The town of Miercurea-Ciuc for the first time documentary certified in 1558, respected the same tendency of intense industrialization and urbanization as it was enforced at the national level by the policy of Communist Party, fact mirrored by the further territorial and urban evolution.

The territorial extension of the town was one of the first stages in the process of adopting the town to the economical, political and social requirements of the communist regime. The consequences of this extension can be seen in its subsequent evolution.

Between 1948 and 1965 the town proceeded through a period of transition to a period of fundamental changes (1965-1989), when both the architectural and population structure had known a profound transformation.

După al doilea război mondial, România a intrat în sfera de influență sovietică și a fost supusă treptat procesului de sovietizare, prin impunerea modelului stalinist de organizare și conducere a societății. Unele dintre elementele definitorii ale acestui proces au fost naționalizarea și colectivizarea, acestea făcând din stat singurul deținător de resurse, resurse ce urmau a fi folosite pentru dezvoltarea industrială. Cea mai importantă consecință a acestei industrializări a fost un rapid progres al urbanizării.

În general, orașele exprimă caracterul epocii în care s-au creat și dezvoltat, iar în aspectul lor este oglindită importanța lor economică, politică, precum și mentalitatea timpului respectiv.

Orașul Miercurea-Ciuc a fost subiect de cercetare pentru numeroși istorici, dar aceștia au vizat în principal perioada de până la sfârșitul celui de al doilea război mondial, problematica perioadei comuniste nefiind aprofundată în lucrări speciale sau în articole de specialitate.

Prin cercetarea unor documente inedite referitoare la această temă ne-am propus analiza etapelor extinderii teritoriale a localității, precum și realizarea unor lucrări de folos public în perioada 1948-1965, care au marcat dezvoltarea ulterioară a orașului.

Extinderea teritorială

În timpul regimului comunist, creșterea forțată a gradului de urbanizare, a numărului de orașe, s-a realizat în general pe două căi și

anume: fie prin construirea unor noi orașe, în general prin trecerea unor localități rurale în rândul celor urbane, fie prin dezvoltarea și restructurarea celor existente.

Extinderea teritoriului orașului Miercurea-Ciuc menționat prima dată documentar în anul 1558, a început încă din secolul al XIX-lea, când s-a unit cu localitatea **Martonfalva** (1891). Lipsa posibilităților de dezvoltare a orașului era evidentă, acesta neavând un teritoriu suficient pentru o evoluție economică și socială pozitivă (*vezi anexa 1*).

Extinderea teritorială a orașului a continuat la începutul sec. al XX-lea prin unirea comunei **Jigodin**, alipire hotărâtă în ședința Comisiei Interimare a județului Ciuc din 30 noiembrie 1931. Consiliul comunal din Jigodin și Comisia Interimară a orașului Miercurea-Ciuc au aprobat „unirea acestor două localități într-o singură unitate administrativă, care va avea caracterul de comună urbană de reședință cu denumirea de Miercurea-Ciuc. Unirea se face cu data de 1 ianuarie 1932 – pe care zi, comuna Jigodin se încorporează orașului Miercurea-Ciuc, pierzându-și complet caracterul de unitate administrativă [...] tot teritoriul comunei Jigodin atașându-se la teritoriul orașului Miercurea-Ciuc. Locuitorii comunei Jigodin vor deveni de drept locuitori și membri ai orașului Miercurea-Ciuc [...] averea mobilă și imobiliară care a fost în proprietatea comunei Jigodin se va preda orașului Miercurea-Ciuc”¹.

După al doilea război mondial, orașul a urmat etapele dezvoltării impuse la nivel na-

țional de politica partidului comunist, pe linia industrializării și urbanizării, fapt reflectat și în evoluția lui teritorială și urbană.

Astfel, în anul 1948, prin Ordinul circular al Ministerului Afacerilor Interne nr. 110156 transmis prin Prefectura jud. Ciuc se prevedea rearondarea unităților administrative locale, pe baze economice viabile, ca o etapă pregătitoare a punerii în aplicare a viitoarei reforme administrative. Acest ordin dădea posibilitatea ca localitățile vecine, comunele **Toplița-Ciuc, Șumuleu și Cioboteni**, să se contopească cu orașul Miercurea-Ciuc. Pentru aceasta, primăria orașului trebuia să înainteze un memoriu Ministerului Afacerilor Interne.

În acest scop s-a format o Comisie Interimară care argumenta în memoriul respectiv: „Miercurea-Ciuc este oraș reședință a județului Ciuc, cu 6000 de locuitori, dintre care 35% sunt funcționari publici (de unde rezultă lipsa posibilităților economice). Orașul nedisponând de hotar suficient a fost nevoit să se desfășoare cu clădiri în comuna vecină Toplița-Ciuc, așa-numitul cătun Joița. Ca urmare, cota comunală dobândită din impozitele de stat după imobilele aparținătoare orașului Miercurea-Ciuc sunt date comunei Toplița-Ciuc de către administrația financiară. Este nevoie ca un oraș de reședință să se asigure din punct de vedere al întinderii, după împrejurările date. Reforma legii administrative are ca scop din punct de vedere geografic, economic și al construcțiilor, de a concentra după posibilitate, mai multe unități administrative într-un bloc”².

În *Decizia nr. 10* a Comisiei Interimare s-a hotărât: „Comuna Toplița-Ciuc să fie încetată a se administra pe mai departe ca o unitate administrativă de sine-stătătoare și a se alipi de orașul Miercurea-Ciuc, de a se completa orașul din punct de vedere geografic și administrativ. Totodată comunele Șumuleu și Cioboteni, ca suburbane, de a se alipi, de asemenea, orașului Miercurea-Ciuc”³.

Această decizie a Comisiei Interimare a fost transmisă comisiilor interimare ale celor trei comune, în cadrul unei Adunări Generale în care au fost prezentate avantajele alipirii: „orașul Miercurea-Ciuc nu are posibilitatea materială de a duce o dezvoltare pe drumul democrației”⁴, prin alipire se dorea ridicarea nivelului scăzut al populației la 10 mii de locuitori, în condițiile în care Toplița-Ciuc dispunea de o populație de 2027 locuitori, Șumuleu

1480 locuitori și Cioboteni 338 locuitori. De asemeni, se menționează în documente că „orașul Miercurea-Ciuc dispune de un hotar de numai 53 de jugăre, deci fără hotar posibilitatea de construcție este imposibilă. Față de acesta, Toplița-Ciuc dispune de un hotar de 12.000 jug., Șumuleu 5.000 jug. și Cioboteni 2.000 jug.”⁵. În urma alipirii acestor comune, se mărește hotarul orașului cu un teritoriu important, care va crea posibilitatea construcțiilor și întinderii orașului. Se argumentează, de asemenea, că în anul 1913, Ministerul Afacerilor Interne al statului ungar a dat ordin de alipire a comunelor Jigodin și Toplița-Ciuc la orașul Miercurea-Ciuc, dar din cauza războiului mondial nu s-a putut executa.

Din documente reiese poziția cu totul contrară a comunei Toplița-Ciuc, în „chestiunea alipirii, care se zvonește de 40 de ani”, dar după prezentarea scopului și avantajelor acestei acțiuni, adunarea a acceptat. Populația comunelor Șumuleu și Cioboteni s-a manifestat total contrar privind alipirea la orașul Miercurea-Ciuc⁶.

În cele din urmă, Comisia Interimară a deliberat în unanimitate de voturi, *Decizia nr. 11* prin care se stabilea alipirea comunelor Toplița-Ciuc, Șumuleu și Cioboteni la orașul Miercurea-Ciuc, cu scopul dezvoltării pe baze economice viabile, astfel ele încetează a se administra pe mai departe ca unități separate⁷.

Prin *Legea nr. 5* din 1950 pentru raionarea administrativ-economică a Republicii Populare Române, cele trei comune erau încorporate orașului Miercurea-Ciuc⁸, iar *Decretul nr. 12* din 1956, cu privire la modificarea *Legii nr. 5/1950*, prevede continuarea extinderii orașului, fiind înglobate cătunele Harghita-Băi, Csiba și Cormoș⁹.

În anul 1960, avându-se în vedere, realizarea proiectelor de sistematizare a orașului, delimitarea zonelor pentru construcții precum și stabilirea amplasării zonelor industriale s-a hotărât constituirea unei comisii a Sfatului Popular al orașului Miercurea-Ciuc în vederea perimetrării orașului. În procesul-verbal de perimetrare a fost descris conturul orașului, precum și al localităților, respectiv zonelor cu caracter rural afiliate orașului. Acestea erau: Cioboteni, Șumuleu, Toplița-Ciuc, Jigodin și cătunele: Csiba, Ligat și Harghita-Băi¹⁰.

Prin *Legea 3/1960* pentru îmbunătățirea împărțirii administrative a teritoriului R.P.R., în

oraşul Miercurea-Ciuc erau cuprinse localităţile: Csiba, Ciuboteni, Cormoş, Harghita-Băi, Jigodin-Băi, Şumuleu şi Topliţa Ciuc¹¹.

Extinderea teritorială a oraşului (*vezi anexa 2*) a fost una dintre primele etape pe linia adaptării oraşului Miercurea-Ciuc la cerinţele politice, sociale şi economice ale regimului comunist, iar consecinţele acestei extinderi teritoriale sunt vizibile în evoluţia ulterioară.

Lucrări şi construcţii edilitare

Din punct de vedere al construcţiilor edilitare, perioada 1948-1965 a fost una cu o evoluţie mai lentă în comparaţie cu alte oraşe din ţară. Însă, aşa cum reiese din documente, au fost realizate câteva lucrări de interes public.

Astfel, în cătunul Jigodin, care, deşi s-a contopit cu oraşul, avea viaţă culturală separată, a fost realizat proiectul pentru dărâmarea completă a fostei clădiri a primăriei din centrul cătunului şi construcţia unui **cămin cultural** prevăzut cu o sală destinată activităţilor culturale, garderobă, terasă, sală de aşteptare, bibliotecă şi dependinţe¹². În acelaşi an, 1949, a fost prezentat proiectul pentru construcţia **băii de la Jigodin**. La marginea sudică a oraşului, la o depărtare de 600 m, se află Băile-Jigodin, staţiune balneoclimaterică. În memoriu justificativ al proiectului este descrisă staţiunea ca fiind „întotdeauna vizitată, iar pe acest teritoriu se află izvoare de apă minerală, cu care se alimentează bazinul de înot şi baia caldă. În proiect s-a prevăzut refacerea bazinului Szentver, care avea zidurile stricate din lemn cioplit, aşezat pe piloţi, din cauza subsolului alunecos. Lângă bazin urma să fie construită plaja din scândură şi nisip. De asemenea, se avea în vedere introducerea curentului electric, în acest scop înfiinţându-se un transformator. La baia caldă s-a prevăzut schimbarea vanelor din lemn cu cele din fontă emailată, achiziţionarea unei pompe de mână pentru alimentarea cu apă şi amenajarea a trei camere. Pentru întreaga lucrare suma iniţială a fost stabilită la 1 milion de lei, din care s-a prevăzut o economie de 10%”¹³.

De asemenea, în şedinţa ordinară a Comitetului Provizoriu al oraşului Miercurea-Ciuc din 15 septembrie 1950, a fost acordat avizul pentru exproprierea terenurilor necesare în vederea realizării unui teren pentru **hochei pe gheaţă**. Terenul necesar pentru

acesta avea o suprafaţă de peste 1 ha (teren identificat în spatele Comitetului sportiv al judeţului şi str. 30 Decembrie) şi trebuia expropriat, dar proprietarii nu au fost de acord să-l cedeze nici în schimb şi nici cu preţul oferit. Ca urmare, s-a decis prin unanimitate de voturi exproprierea imobilelor pentru utilitate publică în vederea construirii terenului pentru hochei pe gheaţă şi achitarea contravalorii imobilelor propuse pentru expropriere¹⁴.

Una dintre lucrările de construcţie importante realizate în perioada supusă cercetării este clădirea **Casei de cultură**. În memoriul înaintat de Secţia Gospodărie Locală, privind realizarea acestui proiect, se menţionează faptul că oraşul Miercurea-Ciuc nu dispune de un local modern şi mare, care să poată centraliza biblioteca, teatrul, clubul, şi se simte necesitatea absolută a construcţiei propuse¹⁵.

În anul 1956 a fost realizată documentaţia proiectului privind organizarea lucrărilor de construire a Casei de cultură raională, Miercurea-Ciuc. Terenul pe care s-a realizat clădirea se afla la intersecţia străzilor I.V. Stalin şi V.I. Lenin, în apropierea parcului oraşului. Pentru primul an (1956) a fost programată executarea fundaţiilor, în anul 1957 trebuia realizată construcţia în roşu a clădirii, precum şi a părţilor aferente din instalaţii, lucrările urmând să fie încheiate în anul 1958 cu lucrările de pardoseli, tencuieli şi finisaj¹⁶.

Construcţia Casei de cultură a fost proiectată cu o suprafaţă de 159, 2 mp. Partea centrală a clădirii destinate sălii de spectacol era proiectată cu un singur nivel pe întreaga înălţime a construcţiei, iar cea laterală cuprindea parterul şi etajul cu cabine şi anexe¹⁷. Proiectul iniţial a suferit modificări datorită naturii terenului, care cerea o mai mare rigiditate a construcţiei, cât şi din cauza varietăţii deschiderilor, a tipurilor de piese care făcea dificilă executarea construcţiei conform proiectului. De asemenea, a fost modificată şi faţada, elementele de ornamentaţie, spre a se asigura o îmbinare cât mai armonioasă a elementelor clasice de arhitectură, cu motive de inspiraţie locală.

În anul 1961, Casei de cultură i se mai adaugă o sală de şedinţe la parter, iar la etaj săli de club, un proiect în valoare de 314 mii lei¹⁸.

Lucrările pentru construirea acestei Case raionale de cultură s-au ridicat la valoarea de 5 milioane de lei¹⁹.

În planurile de investiții din aproape întreaga perioadă au fost cuprinse lucrări privind executarea rețelei de canalizare a orașului, a apeductului orașului, construcția trotuarelor și străzilor.

În Planul de investiții pe anul 1950 a fost prevăzută întocmirea proiectului pentru **apeductul** orașului Miercurea-Ciuc, cu o capacitate pentru 10 mii de locuitori, precum și **amplificarea, lărgirea și repararea capitolală a uzinei electrice** din Miercurea-Ciuc²⁰.

În anul 1951, a fost întocmită documentația pentru construirea **rețelei de canalizare a orașului**, menționându-se în documente că orașul nu are canalizare, iar apele menajere se scurg prin rigolele de lângă trotuare, existau canale colectoare de scurgere, dar erau înfundate și betonul era fisurat. Pentru deversarea apelor menajere servea și pâraul Șumuleu care traversează orașul, cu un debit foarte redus, iar apa se folosea la spălat.

Într-un memoriu privind lucrările pe anul 1952 al Secției Gospodăriei și Industriei Locale a Sfatului Popular se justifică lucrările necesare propuse pentru executarea lucrărilor de canalizare ale orașului Miercurea-Ciuc, având în vedere că proiectul conductei de apă a fost aprobat de Ministerul Construcțiilor, pentru alimentarea orașului cu apă. Lucrările de executare a apeductului trebuia să fie legate de canalizarea orașului, scop pentru care au fost alocate 130 mil. lei, total necesar. Din lipsa canalizării, terenul din apropierea spitalului era afectat, iar analizele făcute de laboratoarele de igienă erau catastrofale²¹.

Distribuirea prezenta unele dificultăți datorate întinderii mari, în sensul lungimii rețelei de străzi care trebuia alimentată cu apă (7 km), din această cauză au fost prevăzute două rezervoare cu o capacitate de 700 mc. și 250 mc²².

În anul 1965 au început lucrările pentru un nou bazin, cu o întârziere de 2 luni față de data programată (iunie 1965), cu o capacitate de 500 mc.²³

Documentele timpului ne relevă o imagine dezolantă a străzilor din Miercurea-Ciuc.

În corespondența Sfatului Popular al orașului cu revista „Urzica”, revista bilunară de satiră și umor, se specifică: „trotuarele din centrul orașului nu au fost reparate din anul 1941 și sunt deteriorate, Sfatul Popular a preluat repararea generală a trotuarelor în 1960”. Un corespondent din Regiunea Autonomă Maghiară al aceleiași reviste descrie în termeni asemănători centrul orașului: „trotuarele din centrul orașului Miercurea-Ciuc sunt complet deteriorate, pline de gropi. Din cauză că nici lumina nu arde întotdeauna, circulația pietonilor pe aceste străzi este destul de anevoioasă”²⁴.

Ritmul de realizare a lucrărilor privind canalizarea orașului, precum și construirea trotuarelor și a străzilor a fost încetinit din cauza temperaturilor scăzute din zonă, deoarece în trimestrul al IV-lea al anului asemenea lucrări nu se pot realiza.

Un alt aspect urbanistic urmărit în această perioadă este cel al **extinderii spațiilor verzi**. Sfatul Popular al Regiunii Mureș Autonomă Maghiară printr-o adresă către Comitetul Executiv al Sfatului Popular orașenesc Miercurea-Ciuc a transmis instrucțiunile privind problema întreținerii și extinderii parcurilor și zonelor verzi pentru înfrumusețarea orașului și stațiunilor. În urma solicitării au fost înaintate la Târgu-Mureș schița parcurilor existente în oraș. Conform acesteia, suprafața totală a parcurilor din oraș la data de 31 decembrie 1962 era de 65 mii mp., 14 mii mp. de spații verzi au fost creați în perioada 1960-1962²⁵, ceea ce indică o suprafață destul de extinsă și preocupare pentru acest aspect.

Perioada 1948-1965, din punct de vedere al activității urbanistice, a fost pentru Miercurea-Ciuc una de tranziție spre o perioadă cu schimbări radicale, 1965-1989, când aspectul, structura arhitecturală, cea a populației orașului s-au modificat substanțial. Transformările suferite în prima parte a regimului comunist de orașul Miercurea-Ciuc au fost ponderate comparativ cu alte orașe din țară, precum Galați, Bacău, Tulcea sau Roman²⁶, ale căror centre istorice au suferit degradări sau au fost distruse și reconstruite integral, începând cu mijlocul anilor '50.

Gina GHIAȚĂ

Bibliografie – Bibliography

Izvoare – *documente nepublicate:*

Direcţia Judeţeană Harghita a Arhivelor Naţionale – fondurile: Primăria oraşului Miercurea-Ciuc; Prefectura judeţului Ciuc – Comitetul Provizoriu, Consiliul Judeţean; Dr. Pal Gabor.

Legislaţie: „Buletinul Oficial” nr: 77/1950; 27/1960; 1/1956

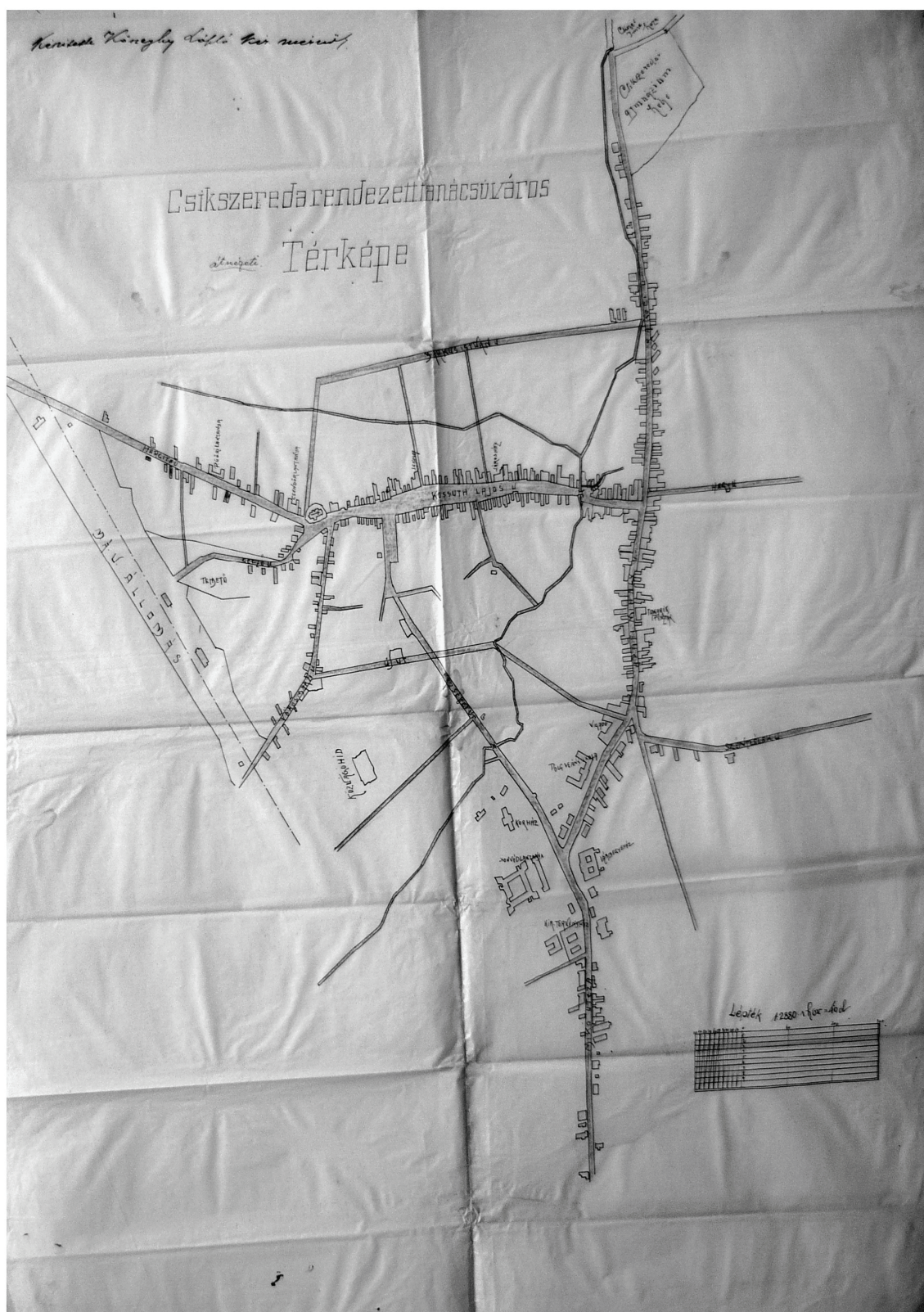
Presă: „Steaua Roşie”, nr. 50 din 2 martie 1965; „Steaua Roşie”, nr.253 din 26 octombrie 1965.

Reviste de specialitate: „Historia Urbana”, tom III, nr. 1-2, 1995.

Note – Notes

1. Direcţia Judeţeană Harghita a Arhivelor Naţionale, fond *Prefectura judeţului Ciuc – Consiliul Judeţean*, d. 53/1931, f. 784-785.
2. *Ibidem*, fond *Primăria/Sfatul Popular al oraşului Miercurea-Ciuc*, d. 134/1948, f. 158-159.
3. *Ibidem*, d. 134/1948, f. 161.
4. *Ibidem*, d. 134/1948, f. 150.
5. *Ibidem*, f. 149.
6. *Ibidem*.
7. *Ibidem*, f. 150.
8. „Buletinul Oficial”, nr. 77/1950
9. *Ibidem*, nr. 1/1956.
10. Direcţia Judeţeană Harghita a Arhivelor Naţionale, fond *Primăria/Sfatul Popular al oraşului Miercurea-Ciuc*, d.32/1959, f. 15-24.
11. „Buletinul Oficial”, nr. 27/1960.
12. Direcţia Judeţeană Harghita a Arhivelor Naţionale, fond *Primăria/Sfatul Popular al oraşului Miercurea-Ciuc*, d. 170/1949, f. 9.
13. *Ibidem*, d. 184/1949, f. 2.
14. *Ibidem*, d. 208/1950, f. 38-39.
15. *Ibidem*, d. 32/1951-1955, f. 7.
16. *Ibidem*, d. 15/1956, f. 3, 12.
17. *Ibidem*, d. 21/1957, f. 2.
18. *Ibidem*, d. 25/1961, f. 1.
19. „Steaua Roşie”, nr. 50 din 2 martie 1965.
20. Direcţia Judeţeană Harghita a Arhivelor Naţionale, fond *Prefectura judeţului Ciuc – Comitetul Provizoriu*, d. 86/1950, f. 1-2.
21. *Ibidem*, fond *Primăria/Sfatul Popular al oraşului Miercurea-Ciuc*, d. 32/1951-1955, f. 7.
22. *Ibidem*, d. 10/1951, f. 14.
23. „Steaua Roşie”, nr. 253 din 26 octombrie 1965.
24. Direcţia Judeţeană Harghita a Arhivelor Naţionale, fond *Primăria/Sfatul Popular al oraşului Miercurea-Ciuc*, d. 31/1959, f. 3.
25. *Ibidem*, d. 18/1963, f. 3, 9.
26. Nicolae Lascu, *Modernizare şi distrugere în istoria postbelică a oraşelor româneşti*, în „Historia Urbana”, tom III, nr. 1-2, 1995, p. 175.

Harta orașului Miercurea-Ciuc din anul 1911

Direcția Județeană Harghita a Arhivelor Naționale, fond Dr. Pál Gábor, d. 14/1911, f. 1.

Anexa 2

Harta oraşului Miercurea-Ciuc din anul 1950 - etapele extinderii teritoriale -

Direcţia Judeţeană Harghita a Arhivelor Naţionale, fond Prefectura judeţului Ciuc - Comitetul Provizoriu, d.60/1950, f. -.

Poziția partidului Frontul Plugarilor din raioanele Sfântu-Gheorghe și Târgu-Secuiesc privind înființarea Regiunii Autonome Maghiare

Cuvinte cheie: Frontul Plugarilor, Sf. Gheorghe, Tg. Secuiesc, Regiunea Autonomă Maghiară

Key words: Plowman Front, St. George, Tg. Secuiesc, Hungarian Autonomous Province

Abstract

The study identifies the causes which determined the leadership of the Partidul Muncitoresc Român (Romanian Workers Party) to establish a new administrative and economic organization of the country, and led to the establishment of the Regiunea Autonomă Maghiară (Autonomous Magyar Region), between 1950-1953. Chapters of the PMR located in rural areas were forced by the communists "to collaborate" with the Uniunea Populară Maghiară (The Magyar Popular Union) who was politically in charge of the two counties. The PMR chapters together with the Frontul Plugarilor organizations undertook countless actions that contributed to the establishment of this autonomy, contrary to the national interests and those of the Romanian ethnics in this region. Finally, the author cautions on the reestablishment in this region of the former "original Magyar democracy" existent during the R.A.M. (1950-1968). This is actually a form of ethnocracy practiced by the Uniunea Democratica a Maghiarilor din Romania (The Democrat Magyar Union in Romania) to the detriment of the Romanian population in this region.

1. De ce conducerea Partidului Muncitoresc Român a hotărât înființarea Regiunii Autonome Maghiare?

a) Pentru a lichida nemulțumirile permanente ale maghiarilor și secuilor create de pierderea supremației și a privilegiilor politico-economice în timpul regimurilor austro-ungare și hortiste.

„Încă din octombrie 1944, dată la care autoritățile române au trecut la administrarea Ardealului de Nord, liderii maghiari au început o campanie de strângere a plângerilor împotriva conducătorilor administrației locale românești. Principalul rezultat a fost obținerea retragerii administrației românești din nordul Ardealului și astfel s-a obținut posibilitatea guvernului sovietic de a folosi Transilvania ca mijloc de șantaj politic față de România”¹. Administrația românească, revenită după instaurarea guvernului Dr. Petru Groza, la 6 martie 1945, a creat noi valuri de nemulțumiri. Mari nemulțumiri au fost datorită presiunilor făcute de activiștii P.M.R., Miliție, Securitate, în anii 1949-1952, pentru înscrierea în G.A.C. a țăranilor. Acestea s-au manifestat sub forma unor amenințări, trimiteri ale elevilor acasă, arestări, amenințări cu pistolul și răscoale sau rebeliuni, care au fost cele din 1-3 august și 18-30 august 1949 de la Micfalău și 13 septembrie 1949 la Leț. De subliniat și faptul că toți activiștii P.M.R. din „secuime” erau maghiari (unul singur era evreu). „Totuși maghiarii localnici au îmbinat rezistența la

colectivizare cu manifestări antiromânești și antistatale... În afara deja clasicelor arborări ale steagului Ungariei, a intonării imnului acesteia, a lozincilor revizioniste, a avut loc și un eveniment care nu putea avea un caracter spontan: în comuna Moacșa, județul Trei Scaune, a fost alcătuit un memoriu al maghiarilor localnici, prin care se cerea proclamarea unei republici independente în „Secuime”, până să fie confiscat de securiști, deja fusesse semnat de peste 50 aderenți ai ideii”².

b) Să lichideze permanentele amenințări cu pâra la Moscova ale conducerii Ungariei

Încă de la înființare, Uniunea Populară Maghiară (16 octombrie 1944, la Brașov, pe baza MADOSZ), a întreținut strânse legături cu Ungaria. „Scopul apropierei de guvernul de la Budapesta, din punct de vedere politic, era unul singur, și anume obținerea celor mai bune rezultate pe baza stipulărilor Convenției de Armistițiu încheiată de Aliați cu România... În vederea unei mai bune colaborări cu reprezentanții maghiarilor din România (U. P. Maghiară, n.a.) guvernul de la Budapesta a trimis în cursul lunii martie 1945, la Cluj, pe dr. Szent Tamasy și pe dr. Bekesy Gabor. Scopul venirii acestora era de a-i informa despre intenția Ungariei privind atragerea printr-o vie propagandă a statelor neutre și democratice în lupta de recunoaștere a Transilvaniei ca teritoriu maghiar”³. Poziția guvernului maghiar era „justificată” de situația „amară” fără

semne de îmbunătățire creată de guvernul român maghiarilor din Transilvania.

După încheierea Tratatului de Pace, la 10 februarie 1947, guvernul maghiar renunță la a-și manifesta fățiș revendicările teritoriale, prin apelul la statele democratice și neutre, orientându-se spre susținerea faimoasei teze a internaționalismului proletar „în lumina căreia orice încercare de aplicare fermă a legilor românești și în zonele locuite predominant de unguri era etichetată drept naționalism șovin”⁴. Principala metodă de acțiune a guvernului budapestan era contactarea directă a conducerii P.C.R., care se dovedea a fi conciliantă „pentru a nu putea fi acuzată de tendințe naționalist-șovine, pentru a nu-i supăra pe sovieticii interesați într-o deplină concordie între statele satelite și pentru că în conducerea comuniștilor români se aflau, între mulți minoritari, și o serie de personalități maghiare care ocupau funcții importante, precum Lukacs Laszlo sau Moghioros Alexandru”⁵. Iată, de fapt, cum decurgeau discuțiile în cadrul unor asemenea întâlniri directe: (Arad, 19 februarie 1949 – delegația română – Gheorghe Gheorghiu Dej, Ana Pauker, Iosif Chisinevski, Teohari Georgescu, Lukacs Laszlo, Moghioros Alexandru – delegația maghiară – Rakosi Matyas, Rajk Laszlo, Gero Erno).

Gero: „Nu vrem să ne amestecăm în treburile românești, în treburile P.C.R., dar nu putem fi indiferenți față de politica națională dusă de P.C.R... Dacă noi ne interesăm de chestiuni naționale maghiare în România, eu cred că noi o facem corespunzător marxism-leninismului”.

Rakosi: „Noi trebuie să ne amestecăm în treburile altor partide” – Menționând faptul că pentru a îmbunătăți situația ungarilor din Cehoslovacia se adresau lui Stalin, spunea în continuare:

„Și el a aflat cu oarecare indignare ce se întâmplă acolo. Eu am spus (lui Stalin) noi ne supărăm și tăcem. A spus că nu este just: „Ce fel de partid patriotic ungar sunteți, dacă priviți cu indiferență la prostiile ce se petrec acolo?”⁶ Era, de altfel, un șantaj ordinar.

Rakosi lăsa să se înțeleagă că-i mai putea face o vizită lui Stalin, de data aceasta pentru ungurii din România. În contextul anului 1949, această amenințare era foarte gravă. De aceea, comuniștii români au preferat înțelegerea.

c) Pentru a copia slugarnic modelul sovietic în administrație și în problema națională

Întreaga politică a PMR a vizat implantarea în România a modelului sovietic în toate domeniile de activitate. În cel administrativ, în locul tradiționalelor unități administrativ-teritoriale (județ, plasă, comună urbană și rurală) s-au înființat regiunile și raioanele, iar în locul primăriilor, sfaturile populare. Consfățirea politică și legislativă a acestui model s-a făcut la 23 iulie 1950 prin Hotărârea CC al PMR și a Consiliului de Miniștri privind noua împărțire administrativ-economică a țării în regiuni și raioane, și la 6 septembrie 1950, când Marea Adunare Națională votează legea privind noua împărțire administrativ-economică în regiuni și raioane, dar și legea privind înființarea sfaturilor populare ca organe locale ale puterii de stat.

Pentru a da o nouă dovadă stăpânilor de la Kremlin că le urmează întru totul politica, inclusiv în problema națională, liderul comunist Gheorghe Gheorghiu-Dej, la 23 iulie 1951, a solicitat consilierilor sovietici P. Arhipov și P. Tumanov, de la București, să alcătuiască planul viitoarei regiuni locuite de maghiari și secui. Aceștia, după ce au consultat conducerea sovietică, au propus, la 7 septembrie 1951, două variante conducerii PMR, ambele vizând necesitatea înființării unei regiuni autonome în mod obligatoriu. Argumentele aduse erau „citate din operele lui Stalin” și din exemplul ce trebuia urmat în rezolvarea problemei privitoare la autonomia regională pentru ungurii din Transilvania în cadrul R.S.R. arătând că: „trebuie pornit de la bogata experiență a rezolvării multilaterale a problemei naționale în Uniunea Sovietică”⁷. Prima variantă, având centrul la Târgu-Mureș, cuprinzând o populație de 610.000 locuitori, din care 489.210 maghiari (80,19 la sută) și 120.790 români (19,8 la sută) îngloba 5 raioane din regiunea Stalin (Ciuc, Odorhei, Sfântu-Gheorghe, Târgu-Secuiesc, Racoș), 3 raioane din regiunea Mureș (Gheorgheni, Târgu-Mureș, Sângiorgiu de Pădure), nord-estul raionului Sighișoara, regiunea Sibiu și nord-vestul raionului Moinești, regiunea Bacău. Se pune, însă, o problemă delicată. Regiunea Stalin pierde majoritatea teritoriului său. Pentru a nu fi desființată, se propunea înglobarea a ce mai rămânea din regiunea Prahova și atribuirea numelui de Stalin noii unități administra-

tiv-teritoriale. A doua variantă propusă avea centrul la Cluj, cuprindea peste 800.000 de locuitori, și îngloba, pe lângă cele din varianta întâi și sudul raionului Cluj, estul raioanelor Aiud și Turda din regiunea Cluj, raionul Târnăveni și sudul raionului Luduș, din regiunea Mureș. Se propunea centrul la Cluj pentru că „ar satisface dorințele populației de naționalitate maghiară, care socotește orașul Cluj ca un centru istoric și cultural al ungarilor”⁸.

La 12 iunie 1952, conducerea PMR adoptă prima variantă cu unele modificări. Cu avizul consilierilor sovietici, ideea creării regiunii autonome a fost introdusă în cadrul dezbaterii pentru modificarea Constituției țării. La 10 iulie 1952, aceeași conducere aprobă proiectul noii Constituții cu observațiile făcute de CC al PC (b) al URSS, care va fi aprobat a doua zi de Plenara CC al PMR, cu modificarea propusă de Gheorghe Gheorghiu-Dej, ca noua regiune să se numească Regiunea Autonomă Maghiară (RAM) în loc de Regiunea Secuiască Autonomă (RSA). A urmat dezbaterea proiectului de Constituție de „întregul popor” la care au participat 10 milioane de cetățeni și s-au format 18.836 propuneri și amendamente la proiect, cu referiri și la RAM⁹.

2. Acțiunile organizațiilor Partidului Frontul Plugarilor, desfășurate în contextul înființării R.A.M.

În legătură cu activitatea organizațiilor Frontului Plugarilor din fostul județ Trei Scaune și a raioanelor succesoare acestuia în 1950 (Sfântu-Gheorghe și Târgu-Secuiesc), putem afirma cu certitudine că acestea, în prima jumătate a anului 1949, și-au pierdut total independența, devenind practic secții ale P.M.R. în rândul țărănimii, deoarece, în funcțiile de conducere de la toate nivelele unităților administrativ-teritoriale numirile se făceau numai cu aprobarea P.M.R. sau direct de conducerea P.M.R.-ului. Menținerea sa ca partid politic nu era altceva decât una din modalitățile folosite de comuniști pentru a demonstra Occidentului cât de democratic era noul regim politic din România. De asemenea, trebuie subliniat faptul că „toți activiștii P.M.R. din secuime erau maghiari, unul singur fiind evreu”¹⁰, după cum o dovedesc documentele din arhivele zonei și ne spune și istoricul Petre Turlea.

Părerea despre aceștia privind competența lor în domeniul conducerii politice a zonei ne este împărtășită de unul din liderii centrali,

proveniți din rândul lor. „Bandă de șmecheri... toți ticăloșii, tâlharii, intraseră în partid și făceau dictatură acolo; hoți care compromiteau partidul. În Trei Scaune în special, care este un județ șovinist...”¹¹, spunea Lukacs Laszlo, atât despre fratele său Toth Geza, fost secretar al regiunii Stalin în care intra și județul Trei Scaune, cât și despre ceilalți lideri P.M.R. din zonă.

Să nu uităm și un alt fapt. „Ramificațiile” Uniunii Populare Maghiare în celelalte partide politice, mai ales în U.T.C., P.C.R., Uniunea Patriotică și Frontul Plugarilor, unde se formaseră secții separate, cum ar fi cele ale Frontului de la Micfalău, Bicfalău, Baraolt, Arcuș ș.a.m.d. „Aceste secții erau importante mai ales în orașele în care numărul românilor era mai mic, astfel că devenise mai importantă activitatea secției decât a organizației însăși. Membrii secției țineau ședințe separate în care se stabilea atitudinea pe care urmau să o aibă față de conducătorii partidului politic din care făceau parte. În același timp, se întocmeau rapoarte referitoare la activitatea desfășurată în cadrul partidelor respective, documente care erau înaintate conducerii centrale a Uniunii”¹².

În practică, conducerea organizațiilor raionale, orășenești și în majoritatea comunelor era în mâna maghiarilor, indiferent că erau membrii ai P.M.R sau ai U.P.M., ei urmărind atingerea unor scopuri sau obiective comune. În acest sens, „prelucrarea tezei problemei naționale” a constituit una din temele preferate atât de comitetele raionale Sfântu-Gheorghe și Târgu-Secuiesc, cât și de organizațiile din teritoriu. Anul 1952, pe 3 ianuarie la Târgu-Secuiesc și pe 8 ianuarie la Sfântu-Gheorghe, începea pentru comitetele raionale cu ședințe pentru dezbaterile acestei teme¹³.

De subliniat un prim aspect. Dezbaterile în organizațiile de la nivelul localităților depindeau de poziția U.P.M. Acest fapt se desprinde din dările de seamă ale Comitetului Raional al Frontului Plugarilor, din 4 martie 1952, în care se sublinia că organizația raională a luat legătura cu Comitetul Raional U.P.M., stabilindu-se localitățile „unde această problemă este mai ascuțită”¹⁴. S-au evitat cu grijă localitățile în care românii erau în număr mic și total anihilați de majoritatea maghiară, și cea din 3 martie, unde președintele Comitetului Raional Sfântu-Gheorghe, Ioan Chișor arăta că „în colaborare cu U.P.M. am organizat în luna

februarie în organizațiile Zagon și Dobolii (adunări generale comune) unde am prelucrat materialul în legătură cu problema națională¹⁵.

Un al doilea aspect de semnalat îl reprezintă faptul că în marea majoritate a cazurilor erau demascați numai românii ca fiind șovini. Iată ce scria același Chișor în acest sens: „În urma acțiunii întreprinse din organizația Frontului Plugarilor în colaborare cu U.P.M. în organizația Dobolii de Jos, am avut o lipsă, care lipsă la Zagon nu s-a mai repetat. În adunarea generală din Dobolii de Jos au fost demascate elementele șovine numai din rândul populației românești, iar din rândul populației maghiare nu au fost demascate, ci s-a prelucrat numai teza¹⁶. Dintr-un alt document aflăm că la Dobolii de Jos au fost „demascate” două „elemente șovine care aduceau în rândul populației române ura de naționalitate. Exp. Lepăduș Dionisie și Lincu Gheorghe, popă care a și fost exclus din organizație, fiind cel mai înverșunat element șovin și element chiabur care până acum a fost strecurat în rândul membrilor din organizație¹⁷. „Atmosfera – continuă Chișor – care a fost după adunarea generală în rândul românilor, nu a fost plăcută deoarece se manifestă că numai pe români se văd că sunt șovini, iar pe unguri nu se văd¹⁸. Dintr-o notă informativă aflăm că la adunarea generală de la Zagon au participat 217 membri ai Frontului Plugarilor și 98 ai U.P.M. și că „Teza cu problema națională a fost prelucrată în ambele limbi, din partea Frontului Plugarilor a fost demascat tov. Poroșan Traian, membru F.P., care s-a manifestat șovin față de conducerea Coop., iar din partea U.P.M. a fost la fel demascat un membru care a avut manifestări șovine¹⁹, fără a fi nominalizat (Poloșan Traian se pronunțase împotriva G.A.C., spunând membrilor Frontului Plugarilor „să nu se înscrie în G.A.C. că ungurii vor face cu ei ce vor”)²⁰.

Dintr-un alt document aflăm și cel de-al doilea element șovin demascat din partea U.P.M.. „În comuna Zagon a fost demascat elementul șovin – Poloșan Traian și State Maria – cunoscuți de către toți țărani muncitori de ambele naționalități, ca cele mai înverșunate elemente șovine²¹. Curat nume de maghiar, demascat de U.P.M.! „Manifestări șovine se manifestă aproape în toate comunele unde noi avem organizații ale Frontului

Plugarilor, raporta președintele Ioan Chișor, la 4 martie. Exp. Lunca Ozun, membrii F.P., nu sunt de acord de a intra în G.A.C. cu tovarășii maghiari. Asemenea manifestări se observă și în comuna Chichiș. În comuna Valea-Mare membrii F.P. spun că datorită faptului că la Sfatul Popular din Boroșneul Mic (Valea Mare aparținea de Boroșneul Mic, n.a.) sunt numai unguri, ei sunt obligați a căra lemne pentru combustibil la o distanță mai mare ca populația maghiară din Dobolii de Sus sau Boroșneul Mic... În Vâlcele, datorită acțiunilor întreprinse de conducerea Coop. în frunte cu Ghișoiu Nicolae care au băgat în rândul populației (au lămurit populația localității, n.a.) ca să nu fie de acord cu fuziunea Coop. la Coop. Gabor Aron din Sfântu-Gheorghe fiindcă aceasta este o Coop. Maghiară și nu va aproviziona așa de bine Coop. din Vâlcele²².

Un al treilea aspect care se desprinde din documentele F.P. îl reprezintă manipularea în identificarea adevăraților vinovați de aplicarea unei politici șovine în „regiunea secuiască”. Chiar dacă nu existau informații care să „demonstreze șovinismul românesc”, ele trebuiau inventate. Astfel, un simplu funcționar, care jefuia deopotrivă pe români și pe maghiari, este tratat ca șovin. „În comuna Vâlcele tovarășii maghiari nu sunt mulțumiți cu atitudinea secretarului Sfatului Popular care s-a sustras de a-și declara la recensământ tot pământul și toate vitele pe care le are, iar ca să iasă totalul pe comună au fost încărcăți cu pământ tovarășii maghiari și români care dau o cotă mai mare de carne și lapte ca el²³. De asemenea, sunt găsiți vinovați imaginari: „Tovarășul Radu Bela de la raionul de Partid care ne ajută în muncă” indica membrilor comitetului raional al F.P. Sfântu-Gheorghe: „Problema națională să fie prelucrată pentru ca să lămurească populația conlocuitoare de a pune capăt urii de rasă pe care **moșierii români** și maghiari o țineau înainte pentru a putea mai ușor să-i exploateze pe țărani muncitori²⁴.

Dar iată ce raporta, la 25 octombrie 1952, și tovarășul Curta Ștefan, responsabil cu educația în comitetul raional Sfântu-Gheorghe al Frontului Plugarilor: „Problema națională se manifestă din partea românilor, în urma trecutului din 1940 și 1945, cu cedarea Ardealului, spunând românii că au fost batjocoriți de maghiari și astăzi tot ei conduc comuna, mai departe se manifestă că în Sfatul Popular și

Coop. În Aita Seacă nu există nici un român, la fel în Bățanii Mari și Aita Seacă nu sunt învățători la limba română și din aceste chestiuni se manifestă problema națională... În restul comunelor, în general se manifestă de către români punând diferite lucruri în discuție cu timpurile trecute și alte lucruri”²⁵. Într-un alt raport privind munca de educație al aceluiasi tovarăș Curta Ștefan, din 17 noiembrie 1952, se arată: „În ce privește problema națională, se manifestă în întreg raionul, dar nu se manifestă pe față, această problemă se manifestă în urma anilor 1940 / 1945 la fel românii din Bățanii Mari, Aita Seacă, Valea Lisnăului, Vârghiș și Doboșeni ridică problema că nu au învățători pentru a învăța copiii de român tot sub formă de manifestare șovină, la fel și diferite alte probleme de acest fel. Biroul Raional a luat măsuri de a combate aceste probleme șovine prin ședințele de comitet și adunări generale și s-a prelucrat această problemă națională în ziua de 15 (noiembrie 1952, n.a.) în colaborare cu U.P.M. în comuna Aita Seacă unde au fost prezenți un număr de 12 membri”²⁶. Participant la ședința de birou în care s-a prezentat raportul, tovarășul Seleș, din partea C.C., arată că „este mulțumit de felul cum a prezentat raportul tov. Curta Ștefan”²⁷.

În legătură cu evenimentul petrecut la Moacșa în 1950, în arhiva Fr.P. din raionul Sfântu-Gheorghe am găsit un singur document, și acesta din vara anului 1952. În rest tăcere totală. Acesta este întocmit la 6 iulie, cu ocazia „prelucrării devierii de dreapta” a tovarășului Vasile Luca (Lukacs Laszlo – fiu al acestor meleaguri, n.a.). Reprezentantul Regionalei Brașov al Fr. P., în ședința comitetului raional Sfântu-Gheorghe, afirma: „În anul 1950 se ajunsese ca locuitorii din Moacșa au scris o scrisoare (să scrie o scrisoare lui Vasile Luca, n.a.) la Comitetul Central pentru ca secuii să facă o republică separată, făcând uz de șovinism și naționalism”²⁸. Dându-și seama că a făcut o mare gafă acuzând de șovinism maghiarii, lucru total interzis în P.M.R. în numele principiului internaționalismului proletar, tovarășul continuă: „Problema națională este o problemă de mare importanță și trebuie prelucrat în ședință și **să fie demascată orice român care ar căuta să critice pe tov. maghiari sau alte naționalități conlocuitoare**”²⁹.

După cum se vede, cei chemați a monitoriza și în ultimă instanță a rezolva „problema națională” erau niște tovarăși. Un Bratu speriat că poate încălca indicațiile de partid și un alde Kurta Istvan, Seleș și lideri ai U.P.M. chemați precum lupii pentru a păzi stâna, având și cinismul ca oile să-și manifeste „adâncă recunoștință pentru politica înțeleaptă a partidului în problema națională”. Și nu întâmplător toate acestea, ci pentru a dovedi amploarea și intensitatea fenomenului șovinist manifestat în zonă de români și necesitatea înființării Regiunii Autonome Maghiare, ca scut de apărare a blânzilor lupi împotriva agresivității oilor. A fost etapa pregătitoare, a creării climatului de teamă și vinovăție a românilor pentru a nu opune rezistență și a înghiți pe nerăsuflăte proiectul de Constituție care prevedea nou înființata R.A.M..

Proiectul de Constituție, care prevedea înființarea R.A.M., a fost pus în dezbaterea „întregului popor”, având loc „un adevărat referendum popular”, după cum a afirmat cu satisfacție Gheorghe Gheorghiu-Dej, la sesiunea Marii Adunări Naționale din 22 septembrie 1952.

Primele documente privind acțiunile comitetelor raionale ale Frontului Plugarilor, au fost planurile de muncă intitulate „În legătură cu dezbaterea în rândul membrilor a proiectului de Constituție”³⁰ din 26 iulie, și procesul verbal, încheiat în ședința comitetului raional Sfântu-Gheorghe, din 27 iulie 1952.

În documentele de planificare erau prevăzute activități de studiere și dezbatere amănunțită a proiectului de către membrii comitetelor raionale, membri ai corpurilor de instructori voluntari, ai colectivelor educative, precum și pregătirea unui mare număr de agitatori care să ajute la acțiunile de popularizare. Acestora li se puneau la dispoziție, ca material informativ, două broșuri tipărite de Editura Partidului Muncitoresc Român: „În ajutorul propagandistului. Proiectul Constituției patriei noastre” și „Crearea Regiunii Autonome Maghiare, un nou succes al politicii naționale leninist-staliniste a partidului”.

De la președinții comitetelor până la agitatori, planurile de muncă prevedeau responsabilități concrete: mobilizarea tuturor membrilor Frontului Plugarilor și a familiilor lor la adunările generale și a cercurilor de lectură, citirea broșurilor în comun, stimularea participanților de a formula întrebări și propuneri,

publicarea unor articole în presa centrală, regională și stradală (cetățenească) cu privire la proiect, precum și dezbateri largi pe marginea lui.

Despre modul în care s-au desfășurat aceste acțiuni sunt semnificative fragmentele redactate mai jos, desprinse din procesele verbale încheiate cu această ocazie: „Tov. Ștefănescu Petre face completări la constituția nouă. Pe ce se bazează noua constituție și diferența dintre vechea și noua constituție. Constituția burgheză apără interesele burghezilor și moșierilor cu un caracter politic trecut și prezent, pe câtă vreme constituția nouă are un caracter dinamic adică prezent și viitor”³¹ (Organizația Fr. P. Baraolt); „Tov. Furedy... propune a se face comparație între Constituția din 1948, Constituția titoistă și Constituția U.R.S.S. din 1936 și țările capitaliste pentru a se putea da perfect de bine seama despre avantajele noii Constituții”³² (Comitetul raional al Fr. P. din 27 iulie 1952).

Ne punem în mod firesc întrebările: Oare acești oameni înțelegeau ceva din aceste dezbateri? Erau conștienți de importanța documentelor legislative puse în discuție? Erau naivi sau făceau pe naivii pentru a da impresia însușirii „conștiente” a ideilor din documentele dezbătute? Sau era un mod de apărare, de a evita eventualele acuze „demascatoare” din partea altor membri participanți?

Înclinăm să credem această din urmă variantă, cunoscând indicațiile date celor angrenați în aceste acțiuni de forurile superioare, care sunau astfel: „în toată perioada arătată (27 iulie – 22 septembrie 1952, n.a.) o deosebită atenție vom da muncii de demascare în adunările generale și cu toate ocaziile a oricărei manifestări șovine, naționaliste, demascând și exclude toate elementele naționaliste șovine care se manifestă pe față, de asemenea vom da pe mâna organelor competente dușmanii regimului nostru”³³. Concluzia care se desprinde este foarte clară. Oricine ar fi luat atitudine deschisă împotriva proiectului de înființare a R.A.M. era etichetat „naționalist-șovin” și dat „pe mâna organelor competente”, iar împotriva proiectului de Constituție era etichetat ca dușman al regimului și avea aceeași soartă. Iată de ce nu găsim în procesele verbale, încheiate cu prilejul adunărilor generale ale organizațiilor, atitudini hotărâte împotriva înființării R.A.M., ci numai „nedume-

riri”, „îngrijorări” și întrebări timid exprimate, privind viitorul românilor în propria lor țară.

De remarcă și faptul că în plină desfășurare a dezbaterilor, cu peste o lună înainte ca Marea Adunare Națională să aprobe noua Constituție (24 septembrie 1952), cei de la Regionala Mureș a Frontului Plugarilor, la ordinul Comitetului Regional al Partidului Muncitoresc Român, au declanșat operațiunile de preluare a patrimoniului, a conducerii și reorganizării secțiilor locale ale Frontului din cele două raioane „în numele Regiunii Autonome Maghiare”! În mod cert, au făcut-o pentru a controla situația, pentru a evita orice acțiuni și a le contracara în cazul izbucnirii lor, pentru a-și impune „politica etnică a faptului împlinit” în cazul în care s-ar fi manifestat vreo „imperfecțiune” în momentul aprobării Constituției. În acest sens, sunt edificatoare următoarele documente:

„Proces verbal, dresat azi 6 august 1952 în localul sediului Fr. Pl. Raion Tg. Săcuiesc între noi, Regiunea Autonomă Maghiară a Fr. Pl. prin tov. Blaga Ion și Bucuroiu Eugen (și) din partea reg. Stalin responsabil financiar Bârsan Mihai și președinte raion Tg. Secuiesc Rusu Emil cu ocazia verificării gestiunii a materialului pentru predare”³⁴.

„Proces verbal. Astăzi 17 august 1952 la sediul organizației Fr. Plugarilor, raion Sf. Gheorghe... Ordinea de zi... (punctul, n.a.) 2: Prelucrarea instrucțiunilor de la Organizația Regională a F.P. Regiunea Mureș de către Blaga Ioan”³⁵.

„Proces verbal. Încheiat azi 18 august 1952 cu ocazia ședinței extraordinare unde sunt prezenți tov. Blaga Ion de la Reg. Autonomă Maghiară Tg. Mureș, tov. Rusu Emil, Președintele Fr. Plug. al raionului Tg. Săcuiesc, tov. Zbarcea Gheorghe și Bârsan Victor la care ședință s-a discutat formarea noului Birou Regional”³⁶.

„Proces verbal, 15 sept. 1952... Ordinea de zi (punctul, n.a.) 2. Propunerea de doi tovarăși care să fie ceruți de la Partid (P.M.R., n.a.) pentru a întări corpul de instructori voluntari... Ședința se deschide (Comitetul raional Sf. Gheorghe, n.a.) de către Șuiu Gheorghe care dă citire la ordinea de zi și prezintă corpului de instructori pe tov. Curta Ștefan trimis de către Regiunea Mureș ca activist al Raionului nostru”³⁷.

Din documentele studiate, de la venirea sa până la dizolvarea organizației Frontului

Plugarilor (februarie-martie 1953), acest Kurta Istvan a condus organizația raională a Frontului Plugarilor, impunându-și sau mai bine spus impunând hotărârile luate la Târgu-Mureș de U.P.M.-iștii din cadrul comitetului regional Mureș al P.M.R. „pentru că la Regiune a reieșit că Raionul Sf. Gheorghe este codaș în toate muncile”³⁸.

3. Problemele ridicate de membrii Frontului Plugarilor în cadrul dezbaterilor privind proiectul de Constituție care prevedea înființarea Regiunii Autonome Maghiare

În cadrul adunărilor generale au luat parte un număr foarte mare de membri ai Fr. Pl., ai familiilor lor și chiar vecini ai acestora. La cele mai multe dintre ele au luat parte și numeroși membri ai Uniunii Populare Maghiare, în mod „voluntar”. Desigur, nu pentru a demasca pe naționaliștii-șovini români sau, Doamne ferește, a face presiuni (citește amenințări) asupra participanților ci, pentru a „monitoriza” desfășurarea dezbaterilor „în spiritul principiului internaționalismului proletar”, fără „devieri de dreapta” și al politicii înțelepte de înființare a R.A.M. – cel mai „nou succes al politicii naționale Leninist – Staliniste a partidului”.

Propuneri la proiectul de Constituție nu s-au făcut, iar întrebările adresate au fost într-un număr mic față de numărul mare al participanților. Au fost și organizații în care nu s-a pus nicio întrebare, precum cele din Zăbala, Bicfalău și Aita Mare. Cele mai multe întrebări au fost adresate în ședințele comitetelor de către membrii acestora, care în majoritate erau președinții organizațiilor comunale. Mai puține întrebări s-au pus în adunările generale, documentele acestora reflectând, de altfel, teama participanților de a nu fi catalogați șovini sau naționaliști, aceștia mulțumindu-se cu prelucrarea proiectului și lămuririle date de cei veniți de la centrul raional sau regional.

Pentru cele două raioane, întrebările le putem grupa pe șase domenii:

a) Privind statutul R.A.M.: „Ce înseamnă autonomie?” (Casinul Nou); „Se rupe R.A.M. de Republica Populară Română?” (Cernatu de Jos); „De ce s-a dat autonomia și de ce a fost necesar a se face noua Constituție?” (Cernatu de Jos); „Se fac alegeri numai în R.A.M. sau în toată țara?” (Cernatu

de Jos); „Se pune steagul maghiar lângă steagul republicii?” (Zagon).

b) Privind limba oficială: „Cum se va vorbi în R.A.M., în instituții și în Sfaturile Populare?” (Com. rai. Tg. Secuiesc); „Ce se face cu populația care nu cunoaște limba maghiară din R.A.M.?” (Com. rai. Tg. Secuiesc); „În ce limbă se vor adresa românii autorităților comunale și raionale?” (Păpăuți); „Se poate folosi limba română sau trebuie să învețe ungurește?” (Casinu Nou, Mărtănuș, Voinești).

c) Privind locul de muncă: „Ce se face cu funcționarii care nu vorbesc limba maghiară?” (Brețcu); „Pot merge din R.A.M. în altă regiune din Republica Populară Română să muncească fără pașaport?” (Brețcu).

d) Angajamente: „Tovarășul Apostolache vede proiectul de Constituție foarte bun și își ia angajamentul să apere Constituția” (Brețcu); „Tov. Zbarcea vede prin fiecare articol dragostea P.M.R. de toată populația conlocuitoare și față de toți muncitorii și își ia angajamentul a ajuta Partidul prin îndeplinirea planului cincinal” (colectivul de instructori ai Fr. Plug. Rai. Tg. Secuiesc); „Membrii F.P. în cinstea Proiectului de Constituție și-au luat angajamentul că vor pregăti ariile în cele mai bune condiții” (Lunca Ozunului).

e) Satisfacții: „După vederile mele populația a primit cu bucurie noul proiect al Constituției propus de tov. Gh. Gh. Dej și în special cu Regiunea Autonomă Maghiară” (Casinu Nou); „Membrii prezenți au fost mulțumiți despre conținutul proiectului Constituției și despre autonomia maghiară despre importanța autonomiei și chiar existența autonomiei, care este un nou succes al politicii naționale leninist-staliniste a partidului, deoarece cetățenii minoritari pot să se dezvolte cultural și științific în limba lor maternă, nestingeriți de nimeni” (Bicfalău).

f) Altele: „Ce se înțelege prin comuni mici?” (Com. rai. Tg. Secuiesc); „Femeile care au mulți copii și nu pot merge la lucru și cum legea scrie că cel ce nu muncește nu mănâncă, ce se întâmplă cu ele?” (Mogoș Maria – Păpăuți).

4. Concluzie

Închei prin a-l cita pe istoricul Petre Țurlea privind poziția populației maghiare față de proiectul de Constituție la nivelul țării: „Marea majoritate a participanților maghiari la „dezbateri” și-au exprimat mulțumirea pentru înființarea R.A.M. și recunoscători, foarte mulți

au propus ca noua Constituție să poarte numele lui Gheorghiu-Dej. Proiectul a avut însă și două alte categorii de participanți la „dezbatere”. Prima formată numai din maghiari, cereau lărgirea atribuțiilor R.A.M.. Se dorea o republică secuiască; un guvern separat maghiar; o armată maghiară; drapelul propriu, format din steagul Ungariei, pe care să fie amplasată stema României; justiția și administrația să folosească doar limba maghiară... R.A.M., în tiparele proiectate, trebuia să fie doar o etapă către definirea deplină a

unui stat independent. A doua categorie de participanți la „dezbatere” era formată din români și evrei; erau cei care se opuneau proiectului³⁹. Vi se par cerințe cunoscute? Desigur. Trebuie observat că U.D.M.R.-ul nu a creat nimic nou sub soare, ci a preluat de la vechea gardă U.P.M., căreia i s-a permis atunci, ca de altfel și acum organizațiilor maghiare, de politicieni inconștienți, să-și etaleze „originala democrație”, pe care sociologul Ioan Lăcătușu a definit-o ca fiind etnocrație, practică pe spatele românilor din Harcov.

Vasile STANCU

Notă: Pentru raionul Tg. Secuiesc întrebările se găsesc în Direcția Județeană Covasna a Arhivelor Naționale, *Fond 548*, Dosar 1/1952, p. 101-102, 130, 145, iar pentru raionul Sf. Gheorghe în *Fond 548*, Dosar 2/1952, p. 96, 102, 105, 113, 127.

Note – Notes

1. Daniel Ghe. Talambă, *Maghiarii din România. Perioada 1944-1948*, Editura Contrafort, Craiova, 2006, p. 48.
2. Petre Țurlea, *Transilvania de nord-est. 1944-1952*, Editura România Pur și Simplu, București, 2005, p. 408.
3. Daniel Ghe. Talambă, *op.cit.*, p. 47-48.
4. Petre Țurlea, *op.cit.*, p. 396.
5. *Idem*.
6. *Ibidem*, p. 402-403.
7. *Ibidem*, p. 409.
8. *Ibidem*, p. 411.
9. *Ibidem*, p. 412.
10. *Ibidem*, p. 407.
11. *Idem*.
12. Daniel Ghe. Talambă, *op.cit.*, p. 49.
13. Direcția Județeană Covasna a Arhivelor Naționale, *Fond 548*, Dosar 1/1952, p. 7 și Dosar 2, 1952, p. 1.
14. Direcția Județeană Covasna a Arhivelor Naționale, *Fond 548*, Dosar 2/1952, p. 24.
15. *Ibidem*, p. 22.
16. *Idem*.
17. *Ibidem*, p. 24.
18. *Ibidem*, p. 22.
19. *Ibidem*, p. 16.
20. *Ibidem*, p. 24.
21. *Ibidem*, p. 44-45.
22. *Ibidem*, p. 24.
23. *Idem*.
24. *Ibidem*, p. 51.
25. *Ibidem*, p. 170.
26. *Ibidem*, p. 195-196.
27. *Ibidem*, p. 196.
28. *Ibidem*, p. 85.
29. *Idem*.
30. Direcția Județeană Covasna a Arhivelor Naționale, *Fond 548*, Dosar 1/1952, p. 111.
31. Direcția Județeană Covasna a Arhivelor Naționale, *Fond 548*, Dosar 2/1952, p. 136.
32. *Ibidem*, p. 89.
33. Direcția Județeană Covasna a Arhivelor Naționale, *Fond 548*, Dosar 1/1952, p. 111.
34. *Ibidem*, p. 112.
35. Direcția Județeană Covasna a Arhivelor Naționale, *Fond 548*, Dosar 2/1952, p. 96.
36. Direcția Județeană Covasna a Arhivelor Naționale, *Fond 548*, Dosar 1/1952, p. 123.
37. *Ibidem*, p. 108.
38. *Idem*.
39. Petre Țurlea, *op.cit.*, p. 412.

Reforma agrară din anul 1945 în județul Trei Scaune

Cuvinte cheie: Reforma agrară, jud. Trei Scaune, 1945, comunism

Key words: Land reform, District Three Chairs, 1945, communism

Abstract

In this article is presented the beginning of the agrarian reform process and the process of appropriation in the Three Chairs County, the difficulties met in the agrarian reform law application in the specified county, the way it took place the action of the property titles distribution, and in the end the significance of the agrarian reform of 1945 "as the last stage through which the Romanian agriculture has to pass, on its way to the so-called «socialist revolution»".

1 Preliminariile Reformei agrare din anul 1945

Având în vedere statutul României de țară preponderent agrară, agricultura a avut întotdeauna o pondere însemnată în cadrul economiei, iar țărănimea a fost cea mai numeroasă și importantă forță productivă a țării. Acest aspect este oglindit în următorul tabel, care ne prezintă procentul populației cuprinsă în activitățile agricole, în perioada interbelică și postbelică, la nivelul întregii țări¹:

Tabelul 1. Ponderea absolută a populației României angajată în agricultură

Anul de recensământ	Total populație (mii)	Angajați în agricultură (mii)	% din total
1930	18.053	8.245	45,7
1941	15.536	6.504	48,0
1948	15.873	7.985	50,5

De-a lungul timpului țărănimea română, în majoritatea ei, a fost lipsită de principalul mijloc de producție: pământul. Reforma agrară finalizată în anul 1921 nu a reușit să rezolve, în totalitate, problemele agriculturii și ale țărănimii române. Marea proprietate era considerată ca fiind acele exploatare agricole de dimensiuni întinse (peste 100 ha) în care proprietarul era angajat numai în activitatea de conducere și supraveghere. Numeroasele dispute pe tema transferului de proprietate, ce au avut loc în perioada interbelică, evidențiază faptul că problema agrară din România nu primise o soluție durabilă prin reforma din 1921. Astfel, la nivelul întregii țări, au fost împroprietăriți 69,47% dintr-un total de 2.005.477 de țărani îndreptățiți la împroprietărire². Din cei aproximativ 1.400.000 de țărani împroprietăriți, peste 200.000 aparțineau

minorităților naționale, după cum urmează: 46.000 de maghiari, 35.000 de ruși, 25.000 de germani, 13.000 de bulgari etc.

În județul Trei Scaune, prin reforma din 1921, au fost expropriate 109.504 iugăre (64.607 ha; 1 iugar = 0,59 ha). Împroprietăriții au beneficiat de doar 5% (5.475 iugăre) din această suprafață³. Situația aparte din Secuime poate fi explicată și prin activitatea Uniunii Maghiare, înființată în ianuarie 1921, care a urmărit o restrângere a reformei agrare în Transilvania.

Majoritatea țărănimii din zonă a rămas, și pe mai departe, fără pământ, fără inventar agricol, fiind amenințată să-și piardă și puținul pământ obținut. Situația s-a agravat în timpul regimului horthyst. În perioada de după Dictatul de la Viena (30 august 1940) se semnalează un șir de procese intentate împotriva țăranilor, are loc alungarea lor de pe pământuri cu ajutorul jandarmilor și acapararea pământurilor de către moșierii maghiari. S-au întâlnit asemenea situații la Hăghig, Arcuș, Zăbala etc. unde moșierii au reușit să smulgă pământurile țăranilor maghiari și români. Completând acest tablou cu greutatea inerentă vieții rurale – exploatarea producătorului agricol de către industrie, accesul mai dificil la produsele industriale de uz casnic sau de consum personal, achiziționarea mult mai scumpă a mașinilor agricole ș.a. – precum și cu urmările dezastruoase ale războiului, vom înțelege situația dificilă a țărănimii, a lumii rurale în ansamblul ei, în timpul și la sfârșitul celui de al Doilea Război Mondial.

În județul Trei Scaune, pământul a fost principalul mijloc de trai și, din această cauză, rezolvarea acestei probleme se impunea cu prioritate. Chiar și economia orașelor păstra

un pregnant caracter agrar. „Orașul Sf. Gheorghe, deși capitală de județ, totuși deține un număr mare de proprietari agricoli, datorită faptului că industria nu a putut lua în acest oraș un avânt prea mare, din care cauză locuitorii se ocupau și mai departe cu agricultura” se arată într-o descriere a perioadei interbelice⁴.

Efectele războiului au accentuat lipsurile și defectele de structură specifice economiei noastre agrare, au influențat micșorarea potențialului de producție prin distrugerea și împușinarea mijloacelor necesare. Presa contemporană județeană ilustrează, în mod convingător, starea economică a județului și a oamenilor de aici. Astfel, ziarul *Székely Nép*, din 9 ianuarie 1944, precizează că „din cauza lipsei generale de nutrețuri – sesizată pe tot cuprinsul județului – oamenii au fost puși în situația de-a vinde animalele de tracțiune”⁵. Cu alt prilej, același ziar arată slaba înzestrare tehnica a județului, mai ales a agriculturii: „...această situație în Secuime a fost și mai grea fiindcă una sau două gospodării posedau mașini de treierat, din care cauză aproape fiecare gospodărie lucra cu unelte luate în arendă”⁶. Parcul de mașini agricole număra 84 de tractoare, 9 pluguri, 3 semănători mecanice ș.a. Aceeași stare o găsim descrisă și în apelul Comitetului județean al Frontului Național Democrat: „Războiul ce ține de trei ani a cauzat micșorarea potențialului animalier, distrugerea uneltelor agricole și lipsa lor generală”⁷.

Fărămițarea pământurilor agricole în județul Trei Scaune este ilustrată de o statistică întocmită de Camera Agricolă a județului, la finele anului 1944:

Suprafața (în iugăre)	Număr de gospodării
între 0-5	20114
5-10	7348
10-20	3794
20-50	1339
50-100	196
peste 100	60

Din tabel rezultă că majoritatea gospodăriilor țărănești posedau între 0-10 iugăre, iar majoritatea terenurilor agricole o dețineau țărani bogați (care posedau între 20 și 50 de iugăre) precum și moșierii. Astfel, baronul Mikes Armin din comuna Zăbala deținea peste

4.000 iugăre de pământ, iar baronul Szentkereszti Bela din Arcuș, peste 600 iugăre.

O dovadă a sărăciei locuitorilor acestui județ o constituia și potențialul animalier redus. La cei 141.000 de locuitori și 43.000 gospodării, reveneau doar 38.074 vite (nici una pe gospodărie), 13.555 cai, 1.213 bivoli, 53.907 oi și 25.288 porci⁸.

Situația a fost agravată și de neconcordanța dintre prețurile produselor agricole și cele industriale, precum și de scumpirile care au afectat unele produse de strictă necesitate, după cum se vede și din statistica de mai jos⁹:

Denumirea mărfii	Prețul în 1930 (lei)	Prețul în 1944 (lei)	Scumpirea în %
1 litru lapte	10	60	500
1 litru ulei	32	520	1525
1 kg. grâu	5	26	400
1 kg. porumb	3	20	566
1 per. bocanci	400	15000	3650
1 costum	2000	35000	1650
1 căruță	3000	40000	2090

Actul de la 23 august 1944 a dus la răsturnarea dictaturii mareșalului Ion Antonescu, și alăturarea României la Națiunile Unite în lupta împotriva Germaniei hitleriste și a sateliților acesteia. La începutul lunii septembrie 1944, trupele române și sovietice, trecând frontiera stabilită în mod arbitrar prin nedreptul Dictat de la Viena, s-au îndreptat spre Sf. Gheorghe, pe care trupele române l-au eliberat la 8 septembrie, alungând armatele hitleristo-horthyste și îndepărtând administrația horthystă. La mijlocul lunii septembrie 1944, tot teritoriul județului Trei Scaune a fost eliberat. În aceste condiții, sub protecția armatei sovietice, își amplifică activitatea reprezentanții Partidului Comunist Român, ai Frontului Plugarilor și ai MADOSZ-ului (Uniunea muncitorilor și țăranilor maghiari din România), organizație înființată în luna septembrie 1944; în luna octombrie, MADOSZ-ul împreună cu alte formațiuni maghiare, va forma Uniunea Populară Maghiară (U.P.M.).

2 Debutul procesului de reformă agrară

În ansamblul transformărilor sociale, politice și economice care au urmat după eliberare, un loc de seamă îl ocupă înfăptuirea reformei agrare. Toate forțele progresiste au

apreciat reforma agrară ca o verigă de mare importanță în lupta pentru democratizarea țării și susținerea războiului antihitlerist, pentru refacerea și dezvoltarea economiei naționale. Astfel, guvernul Rădescu a format „Comisia pentru reforma agrară” condusă, evident, de reprezentanții Partidului Național Țărănesc, care elaborase și „Proiectul de lege pentru expropriere și împrăștiere” încă din luna februarie 1945.

În octombrie 1944, se formase Frontul Național Democrat, coalitie politică dominată de comuniști, din care făceau parte: Partidul Social Democrat, Frontul Plugarilor, Uniunea Patrioților, Uniunea Populară Maghiară. Programul de guvernare al Frontului cuprindea și realizarea reformei agrare prin confiscarea pământurilor moșierilor, ale criminalilor de război, ale celor plecați cu germanii și ale celor care „sabotau lucrările câmpului pe moșiile lor”. Aceste formulări, destul de vagi, au făcut posibile numeroase abuzuri.

Partidul Comunist Român avea, astfel, propriile sale planuri de acțiune făcute publice prin oficiosul său, *Scînteia*: „Pentru o cât mai grabnică refacere și dezvoltare a țării se impune satisfacerea celei mai arzătoare și îndreptățite cerințe a țăranimii române, și anume înfăptuirea unei largi reforme agrare prin exproprierea marii proprietăți agrare de la 50 ha în sus și împrăștierea cu acest pământ a țăranilor fără pământ sau cu pământ puțin”¹⁰. De asemenea, prin marioneta sa, Frontul Plugarilor, Partidul Comunist a lansat un Apel către țărani de a înfăptui singuri reforma: „De la guvernul care este acum la putere (al generalului Rădescu – n.n.) nu aveți nimic bun de așteptat, căci acest guvern nu vrea ca voi să fiți împrăștiți... Reforma agrară trebuie imediat înfăptuită. Înfrăptuitorii ei trebuie să fiți voi, plugarii, ajutați și sprijiniți de toți cei care vor binele țării”¹¹.

Astfel, printr-un discurs plin de promisiuni demagogice, care lăuda democrația, libertatea și egalitate, comuniștii au urmărit obținerea suportului popular. Evenimentele din luna martie 1945 au fost cruciale pentru evoluția ulterioară a României. La 6 martie, sub presiune sovietică (concretizată în persoana adjunctului ministrului de externe A. I. Vâșinski), a fost impus guvernul condus de dr. Petru Groza. A fost începutul căderii României în totalitarismul comunist. În perioada imediat următoare, guvernul Groza a inițiat o serie de

măsuri și reforme populare, pentru a-și asigura o minimă popularitate în rândurile populației, pentru a obține recunoașterea de către occidentali și pentru a apărea ca un guvern democratic. La 9 martie, în urma unui schimb de telegrame între P. Groza și I.V. Stalin, administrația românească a fost restabilită în Nord-Vestul Transilvaniei.

Iar la 23 martie a apărut Legea agrară, numărul 187. Redăm mai jos „Raportul Ministerului Agriculturii și Domeniilor Statului” adresat Regelui Mihai I: „*Sire, Înfrăptuirea reformei agrare prin decretul-lege constituie îndeplinirea unui comandament național, economic și social. Pământul trecut asupra statului este împărțit la plugari pentru completarea lotului de 5 ha, întrucât prin această lege se urmărește împrăștierea plugarilor fără pământ sau cu pământ sub acest lot. Pământul dat în virtutea acestui decret-lege trece în proprietatea individuală a țăranilor împrăștiți. Prin aceasta se va consolida gospodăria țărănească, se vor îmbunătăți condițiile de viață tocmai pentru categoriile cele mai lipsite din rândul țăranimii.*

Aplicarea reformei agrare este încredințată comitetelor de plugari, alese pe comune și pe plăși, creându-se astfel condițiile cele mai bune pentru ca dispozițiunile prezentului decret să nu poată fi nici înlăturate, nici falsificate. Categoriile de pământuri agricole care trec asupra statului sunt cu deamănuntul prevăzute în textul legii, rămânând ca regimul pădurilor și viilor să fie reglementat ulterior. Prin justa aplicare a decretului de față, se soluționează una din problemele de bază ale României și se deschid, pentru o importantă parte a țăranimii noastre, noi perspective de viață”¹².

Potrivit legii, au fost expropriate proprietățile agricole aparținând următoarelor categorii sociale: foști colaboraționiști, criminali de război, vinovați de dezastrul țării, refugiați în țări cu care România se afla în stare de război, înscrși voluntari pentru a lupta împotriva Națiunilor Unite, absenteiști (cu excepția funcționarilor de stat aflați în misiune, a prizonierilor și ostaticilor de război), cei care nu și-au cultivat pământul în ultimii 7 ani, bunuri de mână moartă și terenurile mai mari de 50 ha ale persoanelor fizice. Din considerente politice au fost exceptate de la expropriere – pentru moment – terenurile

aparținând clerului, monarhiei, ale unor instituții culturale, fermelor-model, viile și pădurile.

Inventarul agricol – tractoare, batoze, secerătoare, combine etc. – care a aparținut acestor categorii de proprietari, a trecut în proprietatea statului care a înființat centre județene pentru închiriat mașini agricole. Animalele au fost împărțite țăranilor împrorietăriți, în funcție de mărimea lotului primit.

Ca urmare a aplicării Legii agrare au fost confiscate, în toată țara, aproximativ 3 100 tractoare, 2 500 pluguri, 2 100 batoze ș.a. Au fost expropriate, la nivelul întregii țări, 1.469.000 ha teren agricol. Au fost împrorietărite 918.000 familii țărănești cu 1.109.000 ha. Diferența de 368.000 ha s-a constituit în fondul de stat¹³. După informațiile din acea perioadă, în județul Trei Scaune, confiscarea pământului moșieresc a început în ultimele luni ale anului 1944.

Astfel, din relatările lui Takács János, fost președinte al Comitetului de plasă al Frontului Național Democrat – Sf. Gheorghe, aflăm că, încă înainte de luna noiembrie 1944, membrii Comitetului, sub îndrumarea Comitetului județean P.C.R., au dus o muncă susținută de propagandă în favoarea Platformei F.N.D. și au organizat adunări populare pentru explicarea necesității reformei agrare. O astfel de adunare a fost organizată în data de 29 octombrie 1944, la Sf. Gheorghe. La adunare a luat cuvântul Imre Jenő, președintele Comitetului orășenesc al F.N.D., apoi reprezentanții sindicatelor și ai Uniunii Populare Maghiare, care au aderat la politica F.N.D.

În numele țăranilor a vorbit Pila István, agricultor din comuna Zăbala. Vorbitorul a trecut în revistă situația grea a agriculturii din județ în urma distrugerilor provocate de război, accentuând necesitatea alianței româno-maghiare, arătând că: „singura cale de ieșire din situația existentă este alăturarea de politica P.C.R., enunțată în programul F.N.D.”. S-a scandat: „*Jos cu guvernul reacționar!*” și „*Vrem guvern democratic!*”¹⁴.

Ziarul *Népi Egység* menționa că „spiritul înnoitor a pătruns tot mai mult în rândul maselor populare”¹⁵. Realitatea este că, aplicarea reformei agrare a dus la accentuarea divergențelor dintre organizațiile locale din județul Trei Scaune ale Partidului Comunist și ale Partidului Social Democrat. Astfel, comuniștii au cerut social-democraților să fie de acord să se împartă toate pământurile acelor

considerați potrivnici regimului. Membrii P.S.D. au arătat că nu se poate aplica o reformă după bunul plac și ambiția fiecăruia; că trebuie arătate Guvernului lacunele care trebuie rectificate.

Comisia agrară, condusă de comunistul Takács János, a făcut o reformă care a revoltat tot județul. Au avut loc confiscări forțate, violențe, abuzuri, iar cei împrorietăriți pe nedrept au fost îndemnați să-i alunge pe proprietarii de drept. Pe porțile unor membrii din Comisia agrară au apărut bilete: „Tâlharule, vei dispărea în curând fără urmă, sub pământul pe care-l împarți cu mâinile tale murdare”¹⁶. În județ au avut loc acțiuni în forță pentru preluarea controlului primăriilor și prefecturilor. Autoritățile locale au cerut ajutor de la cele centrale arătând că „unele comune, precum Ilienii și Dobolii de Jos sunt complet cuprinse de ideile comuniste”. Iar într-o relatare din luna decembrie, se menționa că „de la Chichiș în sus s-a ales noua putere populară. Soarta oamenilor a trecut în mâinile primarilor aleși din rândul țăranilor și muncitorilor”¹⁷.

Noile organe administrative ale județului Trei Scaune au adresat un apel în 15 puncte către toate primăriile din localitățile județului, încercând să grăbească schimbările economice și politice. În apel se arăta: „pământurile refugiaților se vor prelua și se va trece la lucrarea lor. Nici un petec de pământ nu va rămâne nelucrat” (articolul 5). Iar articolul 8 cerea „ca din consiliile comunale elementele fasciste să fie înlăturate”¹⁸. Punerea în practică a acestor instigări a dus la violențe în localitățile Lemnia, Ozun, Pava ș.a.

Un document important în legătură cu condițiile de aplicare a reformei agrare a fost Ordinul nr. 2.177 al Prefecturii județului Trei Scaune (județ aflat sub administrația etnicilor maghiari între noiembrie 1944 și martie 1945), din data de 29 ianuarie 1945¹⁹. Articolul 2 preciza că „*acele ogoare și fânețe ale căror întindere depășește 50 ha vor fi împărțite. Pământurile împărțite nu pot fi înstrăinate de la îndreptățiți sub nici un pretext...*”. În continuare, articolul 3 prevedea: „*toate pământurile părăsite vor fi împărțite ca și pământurile filogermanilor și agenților fasciști, indiferent de întinderea lor*”. O prevedere importantă era în articolul 5 și anume că „*vor fi împărțite și uneltele și animalele necesare lucrării ogoarelor*”.

Articolele 7 și 8 îi obligau pe îndreptățiți la cultivarea, la timp și în bune condiții, a pământurilor primite, specificând că orice pământ lăsat nelucrat va fi luat, iar faptul va fi considerat sabotaj. Primarul orașului Tg. Secuiesc a trimis două adrese, la 30 ianuarie și 8 februarie 1945, către Prefectura județului comunicând unele propuneri și completări la ordinele Prefecturii; astfel, se cerea ca „pământul disponibil să fie împărțit pe baza numărului membrilor de familie și a copiilor, pe principiul impunerii proporționale și progresive. De asemenea, se mai propune ca 10-20% din pământurile expropriate să fie lăsate celor care încă nu s-au întors din război”²⁰. Documentul nu specifică despre cine era vorba, în ce armată luptau respectivii cetățeni.

În multe locuri din județ s-a constatat lipsa pământului disponibil împroprietăririi. Pentru satisfacerea nevoilor locale, adunarea îndreptățiților de la Micloșoara și Căpeni, din 7 martie 1945, a propus „ca acele pământuri care nu sunt lucrate de proprietari, să fie expropriate”²¹.

În această primă fază, au fost preluate de către țărani pământurile celor cunoscuți ca fasciști, a celor plecați cu hitleriști și a refugiaților. Situația este astfel ilustrată în ziarul *Népi Egység* din 22 decembrie 1944: „În Secuime, agricultorii din mai multe locuri au împărțit pământurile, luând în posesie în primul rând pe cele ale refugiaților sau pe cele rămase nelucrate”. Numărul refugiaților fiind destul de mare, asemenea cazuri s-au întâlnit des în județ. Astfel, la 11 martie 1945, la Bicfalău, 57 de îndreptățiți au primit pământurile refugiaților; la Micloșoara, la 17 martie s-a împărțit moșia lui Szavu; la Ghidfalău, pământul de 20 iugăre aparținând lui Kövér Mózes, lăsat în paragină, și al lui Kónya János (refugiat) în suprafață de 16 iugăre au fost, de asemenea, împărțite²². La fel și la Dalnic, unde moșiile cu o întindere de 500 iugăre ale moșierului Beczassy și a altor trei refugiați, au fost împărțite țăranilor.

Autoritățile județului Trei Scaune au urmărit să accelereze lucrările de reformă agrară și datorită apropierei perioadei lucrărilor agricole de primăvară. În localitatea Albiș, conducerea comunei a luat măsuri pentru ca cei împroprietăriți deja să poată executa lucrările de primăvară în condiții bune. Materialul trimis la Comisia Județeană arată că țăranii au primit unelte și semințe pentru însămânțat. În

alte localități – Tinoasa și Săsăuși – locuitorii au reclamat că nu au pământ, „primăvara bate la ușă” și nu o să aibă ce pune pe masă.

În primele trei luni ale anului 1945, lucrările de împărțire a pământului au cuprins majoritatea comunelor județului. Deja, la 25 ianuarie, Primăria comunei Leț anunța că lucrările de împărțire a pământurilor „s-au terminat, spre totala satisfacție a nevoiașilor”²³. De asemenea, adunarea agricultorilor din Covasna a hotărât impulsionearea lucrărilor de împărțirea a pământurilor. Exemplul lor a fost urmat de cei din Albiș, Dalnic, Hăghig ș.a.²⁴

Urmărind tabelul de mai jos, observăm că în județul Trei Scaune împărțirea pământurilor s-a efectuat, în multe zone, mai ales în lunile februarie-martie 1945²⁵:

Tabelul 2. Începutul procesului de împroprietărire în județul Trei Scaune.

Numele satului	Nr. împroprietăriți	Pământ Expropriat (iugăre)	Data împroprietăririi
Sântionlunca	210	514	26.02
Bicfalău	57	30	11.03
Saciova	22	57	22.02
Ojdula	87	81	25.02
Măgheruș	23	50	8.03
Bicsad	193	359	9.03
Boroșneul Mare	37	47	21.03
TOTAL	629	1138	

Dacă la această situație mai adăugăm și numele altor comune și sate precum: Moacșa, Ozun, Chichiș, Micloșoara, Căpeni ș.a. unde se constituiseră comisiile comunale pentru aplicarea reformei agrare, dar în dosarele cărora nu am găsit situația exactă asupra împroprietăririlor, putem concluziona că lucrările de expropriere și împroprietărire au cuprins majoritatea comunelor din județ, încă dinainte de apariția Legii agrare din 23 martie 1945.

Între lunile decembrie 1944 – martie 1945 s-a trecut la organizarea comisiilor comunale și satești de reformă agrară, la constituirea comisiilor de plăși și a comisiei județene de reformă agrară.

Astfel, comisia județeană de reformă agrară s-a înființat la 28 decembrie 1944 și avea în componență 21 de membrii, între care îi amintim pe: dr. Kiss Coloman, Gandi József, Coliban Ioan, Gorszka Leonard din Estelnic, Vida Tivadar din Păpăuți, Újvári János din Sf. Gheorghe și alții²⁶.

În județ s-au constituit 71 de comisii locale având în componență 760 de membrii (688 maghiari și 72 români) și 5 comisii de plasă având în total 252 de membrii (205 maghiari și 47 români). Constituirea acestor comisii nu a fost lipsită de unele controverse în legătură cu componența acestora. În urma intervențiilor conducerii județului, lucrurile au intrat, temporar, în normal.

Primii președinți ai comisiilor de plasă, după o statistică din aprilie 1945²⁷

Nr. crt.	Numele și prenumele	Plasa
1	Varga Béla	Baraolt
2	Bernath Ferenc	Covasna
3	Tóth Géza	Tg. Secuiesc
4	Takács János	Sf. Gheorghe
5	Magori Ferenc	Ozun

Aceste comisii și comitete au avut sarcina de a îndruma lucrările de reformă agrară, de a verifica exactitatea datelor întocmite (lista îndreptățiților, tabelul nominal cu cei expropriați și suprafața propusă spre expropriere), cât și definitivarea reformei agrare. În continuare, aceste comisii, aveau sarcina de a urmări modul cum sunt îndeplinite prevederile Legii și rezolvarea sesizărilor primite.

În componența comisiilor locale (comunale) au intrat, de regulă, primarul, doi îndreptățiți – în general țărani săraci, fără pământ – și doi reprezentanți ai organizațiilor de masă sau politice existente în județ. De exemplu, în comisia comunală Ozun, înființată la 21 februarie 1945, au intrat primarul, doi îndreptățiți și doi reprezentanți ai Uniunii Populare Maghiare²⁸.

Au fost cazuri în care, din motive de propagandă, comunistii au atras în activitatea de reformă unele grupuri politice ostile sau chiar moșieri. Un exemplu a fost alegerea moșierului Boer Sándor, din Hăghig, în comisia locală de reformă. Din documente aflăm că moșierul și-a pus moșia la dispoziția comisiei, și a activat alături de reprezentanții Frontului Plugarilor și ai Uniunii Populare Maghiare din localitate²⁹.

Din rapoartele primite la comitetul județean de reformă agrară, aflăm și despre diferite modalitățile de aplicare a legii. Astfel, din adresa Primăriei Leț din data de 23 februarie 1945, aflăm despre criteriile de întocmire a

listelor cu îndreptățiți; primii trecuți pe liste erau țăranii săraci, fără nici un avut, apoi cei care aveau casă fără pământ, ordinea fiind continuată în măsura în care îndreptățiții posedau pământ până la 5 iugăre³⁰. De asemenea, întâietate aveau și cei care luptau împotriva Germaniei hitleriste și a Ungariei horthyste și care, încă, nu s-au întors de pe front, precum și orfanii de război. În documente găsim referiri la acordarea de pământ, cu prioritate, acestor categorii sociale: la Chiuruș – 3, la Telechia – 5, la Surcea – 10, la Comandău – 3 etc.

Multe rapoarte primite în luna martie la Prefectura județului, anunțau încheierea, sau apropierea de final a reformei agrare. Astfel, notarul comunei Sântionlunca raporta că „în comună pământul arabil a fost împărțit”³¹. La Chilieni și Coșeni, la 3 martie 1945, lista îndreptățiților a fost definitivată: „există pământ suficient pentru a fi împărțit, astfel că toți îndreptățiții vor fi satisfăcuți. În zilele următoare trecem la măsurarea pământurilor”³².

Conform procesului verbal încheiat în ședința din 23 februarie 1945, în comuna Moacșa „pe baza hotărârilor adoptate de comitet, lista îndreptățiților și a expropriaților a fost definitivată. Reforma agrară se află în curs de îndeplinire”³³. Comitetul din Ilieni a înaintat procesul verbal de încheiere a reformei în data de 5 martie 1945, arătând că au fost împroprietăriți 76 de îndreptățiți cu 90 de iugăre de pământ arabil, revenind fiecăruia aproape un iugăr și jumătate³⁴. De asemenea și la Leț, Mărcușa, Micfalău, Bicsad lucrările de reformă agrară s-au încheiat în cursul lunii martie 1945.

După cum am arătat mai sus, Legea agrară a fost adoptată de către guvernul Petru Groza la 22 martie 1945, și sancționată de regele Mihai a doua zi. În publicațiile locale este exprimată starea de spirit a locuitorilor județului: „Noul guvern și-a ținut cuvântul. N-au trecut decât trei săptămâni de la preluarea puterii și Legea de reformă agrară a și intrat în vigoare... De reforma agrară beneficiază, pentru prima dată, români și maghiari deopotrivă”³⁵.

O statistică întocmită la 30 mai 1945, ne prezintă astfel proprietatea asupra pământului a celor 33.374 familii țărănești din județul Trei Scaune, de la acea dată:

- țăranii fără pământ	555
- țăranii sub 5 iugăre	20.114

- țărani între 5-10 iugăre	7.348
- țărani între 10-20 iugăre	3.764
- țărani peste 20 iugăre	1.593

Statistica mai arată că, la data respectivă, erau împroprietărite 3.916 persoane³⁶.

O caracteristică importantă a reformei agrare a constituit-o exproprierea, nu numai a pământului ci și a celorlalte mijloace de producție. Tractoarele, locomotivele, secerătorile și combinele au trecut în proprietatea statului, o parte fiind destinate centrelor de mașini agricole, iar celelalte unelte și animale de tracțiune au fost date țăranilor împroprietăriți. Datorită lipsei unor date concludente, dar și a unor informații contradictorii, nu există o situație exactă la nivelul județului Trei Scaune despre dotarea sătenilor cu utilaje agricole. Există, totuși, câteva referiri la această acțiune, în documente. Asemenea cazuri au fost la Dalnic – unde au fost expropriate 7 tractoare – la fel la Ghidfalău și Zăbala. În plasa Ozun, pe data de 21 martie 1946, au fost expropriate 4 mașini de semănat, 1 tractor, 6 mașini de secerat și 1 treierator³⁷.

Pe baza articolului 3 din Legea reformei, au fost expropriate toate bunurile baronului Szentkereszthy Béla, aflate în jurul orașului Sf. Gheorghe, împreună cu inventarul viu și mort; ulterior, aceste bunuri au fost predate Școlii medii de agricultură din Sf. Gheorghe.

O adresă a Ministerului Agriculturii și Domeniilor din 21 ianuarie 1946, către Prefectura județului Trei Scaune, arată că bunurile lui Schmutzler Emil din Olteni (peste 275 de iugăre pământ), împreună cu tot inventarul viu și mort, urmează să fie expropriate, urmând să ia ființă centrul agricol zootehnic din Olteni „care prin principiul de organizare are destinația de a deservi populația săracă cu semințe, mașini și unelte gospodărești”³⁸. La această dată, existau în județ mai multe centre de mașini agricole, care puneau la dispoziția țăranilor utilajele necesare care erau, totuși, într-un număr insuficient.

În 12 septembrie 1946, a apărut decizia ministerială nr.1788 pentru înființarea așa-numitelor ferme experimentale (ferme agricole de stat). Pe raza județului, au fost înființate patru asemenea ferme experimentale la: Catalina, Leț, Sântionlunca și Zăbala. Legea reformei agrare prevedea ca țăranii să plătească statului pentru suprafețele primite. Prețul pământului era egal cu al unei recolte mijlocii anuale la hectar, socotit astfel: în grâu

– 1000 kg., în porumb – 1200 kg. Noii împroprietăriți plăteau, în bani sau în natură, 10% din prețul de cumpărare, restul plătindu-se în rate. Toate aceste datorii au fost anulate ulterior, prin Legea 10 din 1950.

3. Greutăți în aplicarea Legii reformei agrare

La apariția Legii, reforma era înfăptuită – în mare măsură – în județul Trei Scaune, ca și în multe alte județe ale Transilvaniei. Acest aspect a fost constatat și de cei doi oficiali ai Ministerului Agriculturii și Domeniilor, care au relevat că, la sosirea lor în județ, s-au găsit în fața faptului împlinit.

Documentele vremii arată ca acest proces complex – de expropriere și împroprietărire – nu s-a desfășurat, peste tot, fără convulsii. O descriere a greutăților întâmpinate găsim și într-o adresă către prefectul județului. Se semnalează, în primul rând, interpretarea greșită a articolului 3, literele C și D: „Au fost considerați absenteiști și expropriați – conform acestui articol – 186 de proprietari, din tot județul, numai pentru motivul că s-au refugiat și au fost absenți de pe moșiile lor, deși aceștia s-au întors acasă încă înaintea apariției Legii de reformă agrară...”³⁹.

Asemenea ilegalități – care nu porneau din rea-voință sau în scopul sabotării legii, cum relevau și cei doi oficiali guvernamentali – erau ilustrate și de contestațiile făcute de cei în cauză. Astfel, procesul verbal din 22 iunie 1946 al Comisiei județene de reformă agrară, întărește hotărârea comisiei de plasă privind repunerea în posesie a lui Lote Denes și a lui Csulak Magda din Araci. Memoriul de activitate al Comisiei relevă că, până la data de 1 mai 1946, s-au înaintat 140 de dosare cu contestații, numai din plășile Ozun și Sf. Gheorghe⁴⁰.

Dar problemele cu care s-au confruntat comisiile de reformă au fost și de altă natură. De multe ori, cei expropriați nu renunțau, fără împotrivire, la bunurile lor după cum reiese și din corespondența epocii: „În comunele Ozun, Dobolii de Jos, Ilieni, Pava reacțiunea nu renunță de la sine la moșiile ei” iar la Zoltan foștii proprietari, Sera András și Kádár György, scot țăruii⁴¹. Locuitorii din Fotoș și Ghidfalău se plâneau că primarul comunei Ghidfalău împiedica ținerea ședințelor comisiei locale, și nu dă listele pentru completarea lor cu numele îndreptățiților. Asemenea situație a fost semnalată și la Boroșneul Mic.

Ziarul *Népi Egység*, în numărul din 11 martie 1945, relatează că președintele comisiei de reformă agrară din Hăghig – reprezentantul Uniunii Populare Maghiare – în colaborare cu conducerea locală a partidelor istorice, sabotează înfăptuirea corectă și legală a reformei, cerând schimbarea comisiei. Din mai multe părți s-au primit informații în legătură cu abuzuri ale membrilor comisiilor locale. Astfel, reprezentantul Camerei agricole raporta abuzurile comisiei locale din Dobolii de Jos, cerând „înlocuirea urgentă a comisiei de reformă agrară cu una formată din reprezentanții poporului care să fie obligată să respecte întocmai legile în vigoare”⁴². De asemenea, la Cernatul de Jos, președintele comisiei comunale, Horvát István, a fost schimbat deoarece s-a folosit de calitatea lui în scopuri personale și familiare, primind unele recompense și falsificând și acte⁴³.

Din plângerile căruțașilor din Sf. Gheorghe către Comitetul județean al Frontului Național Democrat, reiese că membrii comisiei agrare din cartierul Simeria făceau abuzuri și concesiile rudelor și cunoscuților. Același conținut are și adresa sosită din plasa Ozun, unde, mai multe comisii comunale, „fac abuzuri cu funcția deținută”⁴⁴.

Dintr-o adresă a notarului comunal din Boroșneul Mic reiese că: „...unii locuitori sabotează lucrările de parcelare a pământurilor expropriate definitiv, iar conducătorii comunali fac instigații contra rezolvării problemei țărănești. Țărușii sunt scoși și aruncați. Comitetul local instigă pe locuitori să nu respecte hotărârile comisiei centrale agricole și să nu semneze contractele”⁴⁵.

O inițiativă aparte a avut consiliul local al F.N.D. din Tg. Secuiesc, care a adoptat o hotărâre în care se arăta: „Deoarece în mai multe cazuri unii dintre foștii proprietari au reluat cu forța pământul împărțit, se hotărăște: 1. Nu se cuvine nici un fel de despăgubire foștilor proprietari pentru terenurile expropriate; Recolta e a celor care în urma deciziei comisiei de reformă agrară sunt stăpânii pământului; Cei care se împotrivesc la aceste decizii vor fi tratați ca sabotori”⁴⁶.

Alte piedici care au întârziat terminarea operațiunilor de reformă agrară, au fost cele în legătură cu unele împărțiri nejuste ale pământului expropriat, ceea ce a provocat neînțelegeri între sate și între locuitorii aceluiași sat. Asemenea cazuri s-au întâlnit la Catalina,

unde locuitorii s-au plâns ocolului agricol Tg. Secuiesc întrucât pășunile lor au fost luate de cei din Ruseni, deși aceștia au destule pentru vitele lor. Tot ei se plâneau contra comisiei comunale care nu dorea să împartă pământurile proprietarilor refugiați, pământ aflat în hotarul Catalinei și lucrat de locuitorii ei de 44 de ani⁴⁷. Neînțelegerile dintre locuitorii din Valea Mare și cei din Boroșneul Mic s-au soldat cu procese juridice îndelungate. Tot din cauza comisiei locale, care a neglijat distribuirea titlurilor de proprietate, locuitorii din Eresteghin s-au plâns la Ministerul Agriculturii și Domeniilor⁴⁸.

Greutăți au apărut și din cauza amestecului organelor politice și administrative în lucrările de reformă agrară. Acest aspect este ilustrat de schimbarea președinților de plasă ale comisiilor din Baraolt și Covasna, fără consultarea organelor superioare. De asemenea, la Cernatul de Sus, Cernatul de Jos, Icafalău procesele verbale din 25 octombrie 1945 confirmă că „comisiile locale sunt constituite greșit, la fel și lista îndreptățiților din cauza amestecului șefilor partidelor din comună”⁴⁹.

Documentele mai menționează că nu toți cei chemați să aplice legea, aveau pregătirea necesară. Acest lucru a dăunat mai ales lucrărilor de măsurare care mergeau încet. De fapt, în anul 1945, în tot județul, numărul inginerilor agronomi era de numai 36, iar numărul absolvenților școlilor agricole era de 48, fiind total insuficient⁵⁰.

Pentru a completa lipsa de specialiști – situație prezentă la nivelul întregii țări – Ministerul Agriculturii și Domeniilor a repartizat în județe studenți din ultimii ani de la institutele politehnice, juridice și agronomice; astfel am întâlnit, în mai multe materiale, numele studentului Baculea Gheorghe, care a dat un sprijin substanțial la lucrările de măsurare a terenurilor, mai ales în plasa Covasna. De asemenea, elevii școlilor agricole medii din orașele Tg. Secuiesc și Sf. Gheorghe, au participat la diferite activități specifice.

Realitatea nu era chiar așa cum o prezentau, triumfalist, autoritățile și unele publicații, iar acest fapt rezidă chiar din documentele oficiale ale acelei perioade. Din procesele verbale trimise de comisiile comunale și de plăși, referitoare la mersul lucrărilor, reiese mai ales, lipsa de pământ pentru îndreptățiți, dar și alte neajunsuri. Astfel, la Ghelinta erau trecuți pe liste 300 de îndreptățiți pentru 100

de iugăre, adică 1 iugăr pentru 3 îndreptățiți. La Ojdula, pământul disponibil ar fi satisfăcut cererile a 8-10 îndreptățiți, dar aceștia erau în număr de 87.

La Araci, întâlnim aceeași situație, unde „sunt multe cazuri de îndreptățiți la împrăștiere... însă, din lipsă de pământ, cererile nu pot fi satisfăcute”⁵¹.

Comisia de reformă din Micloșoara, într-o adunare din 7 martie 1945, constata că „pământul destinat împărțirii este insuficient. De aceea, vor fi luate pământurile de la toți cei care nu le lucrează singuri și împărțite celor îndreptățiți”⁵². Același fapt îl semnalau și comisiile de reformă din Fotoș, Boroșneul Mic, Valea Mare ș.a.

O situație grea apărea și la Bicsad, unde existau 193 de îndreptățiți, iar pământul arabil disponibil era de numai 174 de iugăre și unde, chiar dacă se luau în considerare fânețele și intravilanele, pământul era tot insuficient: „după constatarea comisiei de împărțire a pământului nu se pot satisface doleanțele tuturor îndreptățiților, pentru că ei sunt mulți iar pământul este puțin”⁵³.

Pentru rezolvarea acestor neconcordanțe s-au propus rezolvări variate: astfel, țăranii din Chichiș au propus să li se dea pământ din hotarul învecinat, al comunei Ozun. Aceeași propunere au avut-o și cei din Țufalău și Comolău. La Bicsad locuitorii au transformat 100 de iugăre de pășuni în pământ arabil, pe care l-au împărțit.

O soluție originală au propus primarii din plasa Tg. Secuiesc: cei împrăștiți să fie obligați să dea din produsele obținute, celor rămași neîmprăștiți.

S-au făcut și propuneri care contraveneau legilor; astfel, cei din Dobolii de Sus cereau „împărțirea pământurilor bisericești și comunale”⁵⁴. Iar cei din Comolău, unde „numărul îndreptățiților fără pământ, sau cu pământ foarte puțin, este de 65... dar pământ de expropriat în hotarul comunei nu există”, propuneau să fie împărțite cele 40 de iugăre proprietate de stat, aflate în hotarul satului Sântionlunca”⁵⁵. Bineînțeles că asemenea propuneri, care erau în afara legilor, nu au putut fi acceptate de către autorități.

Căutându-se ieșirea din această situație, mai mulți locuitori din unele localități aflate la granițele județului Trei Scaune, au solicitat pământ în alte județe: din Băcel au solicitat 9 săteni, din Chichiș – 4, din Reci – 1, Ozun – 1;

alții au propus să fie colonizați în comunele săsești din județul Brașov: din Lemnia – 30 săteni, din Turia – 40, Sânzieni – 20 etc.

Aceste propuneri și-au găsit, într-o oarecare măsură, rezolvarea. Prin înțelegeri bilaterale cu autoritățile județului Brașov, s-a încercat sprijinirea celor mai nevoiași. Astfel, locuitorii din comuna Arini au fost împrăștiți în comuna Măieruș din județul Brașov⁵⁶. Iar ulterior, s-au mai împărțit 396 iugăre de pământ – primit de la sașii expropriați din județul Brașov – unor îndreptățiți din județul Trei Scaune, care nu au primit pământ suficient⁵⁷.

Cu totul diferită a fost situația în comunele Catalina, Zăbala ș.a. unde fiecare îndreptătit a primit câte 3-4 iugăre, aici sătenii fiind foarte mulțumiți de împrăștiere.

Publicațiile, și alte documente ale vremii arătau, cu nedisimulată mândrie, ajutorul dat țăranilor de către alte categorii sociale. Astfel: „Muncitorii, salariații instituțiilor, elevii din școli s-au oferit să participe la muncile agricole pentru a asigura o recoltă cât mai bogată”⁵⁸. Iar în altă parte: „În lucrările de semănare din primăvara anului 1945, muncitorii din Sf. Gheorghe au ieșit ca o armată unită în sprijinul fraților agricultori. Timp de două săptămâni, 30 de muncitori au trecut din sat în sat ajutând la repararea uneltelor agricole”⁵⁹.

Pentru toate greșelile și întârzierile din procesul de reformă agrară la nivelul județului Trei Scaune, a plătit Szolnoki Francisc, președintele secției Țărănești de la Comitetul Județean al P.M.R. Acesta a fost criticat pentru randamentul slab, și înlocuit din funcție în martie 1946. În locul său a fost adus „tovarășul” Szabó Francisc⁶⁰.

4 Distribuirea titlurilor de proprietate. Semnificația Reforme agrare din anul 1945

Din primăvara anului 1946, concomitent cu înfăptuirea reformei agrare, guvernul a trecut la eliberarea titlurilor de proprietate. De altfel, o adresă din 18 aprilie 1946 către Ministerul Agriculturii și Domeniilor, menționează că „exproprierea în județ este aproape terminată, urmează ultima operațiune de definitivare a reformei agrare: eliberarea titlurilor de proprietate”⁶¹.

Totuși, aceste activități nu se desfășurau, peste tot, în mod corespunzător, aspect care reiese din unele documente studiate.

Astfel, din cauze enumerate în capitolul precedent, în plasa Ozun lucrările s-au definitivat în luna noiembrie 1946, pe când în plasa Covasna, la 10 aprilie 1947, doar 10 comune aveau terminate lucrările. La nivelul județului, în aceeași lună aprilie 1947, doar în 45 de comune se stabiliseră drepturile la împroprietărire⁶².

Distribuirea titlurilor de proprietate, pentru o parte dintre îndreptățiții din județul Trei Scaune, a avut loc la data de 12 noiembrie 1946, în piața din centrul orașului Sf. Gheorghe, în prezenta primului ministru, dr. Petru Groza. Acțiunea a avut un clar caracter politic și electoral, având în vedere că după o săptămână s-au desfășurat alegerile parlamentare.

În fața a 40.000 – 45.000 de oameni, primul care a primit titlul de proprietate a fost agricultorul László János din Zăbala.

Cu această ocazie, Petru Groza, a ținut o cuvântare reproducă de ziarele locale: *„Au trecut aproape trei decenii de când am fost pe aceste meleaguri în calitate de ministru al naționalităților. Și atunci lucram pentru a netezi drumul împăcării dintre popoarele conlocuitoare. Atunci însă am fost împiedecat, luptasem însă neîncetat pentru libertate. Noi n-am căzut din cer, ne aflăm aici în rândurile poporului, luptăm pentru pace, pentru bună înțelegere. Am străbătut o cale plină de obstacole până ce poporul ne-a așezat în fruntea țării, pentru a-i realiza visurile de veacuri. Ne făurim viitorul nu pe panta trecătoare a urii, ci pe granitul veșnic al frăției și iubirii. În trecut deseori s-a întâmplat ca până când unul dintre popoarele acestui pământ își deplângea soarta, celălalt se bucura. Aceste vremuri au apus pentru totdeauna.*

În Transilvania pacea poate fi statornică numai atunci când ambele popoare sunt deopotrivă libere. Această țară este în egală măsură mama celor două popoare. Noi suntem mândrii și deloc geloși pentru faptul că alături de noi trăiesc maghiarii, popor dezvoltat atât din punct de vedere economic cât și cultural.

Cu aceștia am intrat în alianță cu optsprezece ani în urmă și această înțelegere o vom respecta. În martie 1945 am promis în mod solemn că vom apăra drepturile maghiarilor și în mod bărbătesc ne vom ține cuvântul”⁶³.

Definitivarea lucrărilor în județul Trei Scaune s-a prelungit până în luna ianuarie

1948 (cazul comunei Bicsad). Această prelungire a fost sesizată și de ministrul Agriculturii și Domeniilor, Traian Săvulescu, care, în telegrama trimisă Comitetului județean de îndrumare a reformei agrare, atrăgea atenția asupra respectării termenului de încheiere a lucrărilor de reformă până la 15 decembrie 1946, și acordarea titlurilor de proprietate⁶⁴.

Numărul total al celor care au primit titluri de proprietate, nu este cunoscut exact. După ce au fost înmânate un număr de titluri de către Petru Groza, în august 1947 s-a mai cerut eliberarea a 3.750 de titluri de proprietate⁶⁵.

Pentru o situație de ansamblu a reformei agrare din județul Trei-Scaune, am întocmit următorul tabel; statisticile consultate sunt, de multe ori, contradictorii așa că cifrele sunt relative (suprafețele sunt în iugăre)⁶⁶:

Din statistica de mai sus, diferența dintre suprafața expropriată și cea acordată, o reprezintă suprafața rămasă în proprietatea statului – ca rezervă de stat – și suprafața rămasă în rezerva comunală.

La data de 15 ianuarie 1947, a apărut decizia numărul 54 a Ministerului Agriculturii și Domeniilor prin care, acolo unde lucrările erau finalizate, comisiile de plasă și cele comunale erau desființate, atribuțiile lor fiind preluate de către ocoalele agricole. Faptul că, din diverse motive, aceste comisii nu au fost desființate în multe locuri „a produs perturbații în lucrările de reformă agrară, întârziind terminarea acestor operații”⁶⁷.

Reforma agrară din 1945 a pus capăt existenței marilor proprietari funciare, și a încercat să redreseze viața economică, zdruncinată de urmările războiului. În județul Trei Scaune au fost expropriați 375 de mari proprietari și 86 de moșii, din care 70 de moșii sub 50 ha. Din cei 375 de expropriați, 355 erau maghiari iar restul români; din aproximativ 24.800 de îndreptățiți, 95% au fost maghiari iar 5% români⁶⁸.

Prin împărțirea a aproximativ 70% din pământurile expropriate, în județ s-au înființat numeroase gospodării țărănești noi, iar cei cu pământ puțin și-au mărit suprafața. În medie pe județ, fiecărui împroprietărit i-au revenit 1,2 iugăre pământ.

Propaganda comunistă nu a uitat nici acest colț de țară, în tentativa de a prezenta reușitele guvernării sale cât și „adeziunea maselor”. Amintim astfel, scrisoarea de mulțumi-

re a Ministerului Agriculturii și Domeniilor către populația județului Trei Scaune, în care își exprima satisfacția și mulțumirile pentru locuitorii zonei „care și-au îndeplinit cu bine îndatoririle în munca de refacere a țării”⁶⁹, cât și evidențierea comunelor Angheluș și Estelnic „pentru frumoasele rezultate obținute în munca de arătură și însămânțări”⁷⁰.

Această propagandă ascundea, însă, un aspect gândit, deja, de către strategii stalinisti ai momentului: nu va trece mult timp, numai câțiva ani, și țăranii vor fi expropriați de pământ și nu numai de cel primit prin reformă, ci și de cel moștenit din moși-strămoși. Era ultima etapă prin care trecea agricultura românească, în drumul ei spre așa numita „revoluție socialistă”.

Tabelul 3. Suprafața expropriată și numărul de împrăștiat până în martie 1948.

Nr. crt.	Plasa	Suprafața expropriată	Suprafața acordată	Nr. împrăștiat	Data statisticii
1.	Ozun	3922	1911	1006	15.05.1947
2.	Tg. Secuiesc	2042	1498	2108	7.05.1947
3.	Sf. Gheorghe	2703	1650	2154	30.03.1948
4.	Baraolt	685	490	241	11.01.1947
5.	Covasna	1502	1498	1438	10.03.1947
	TOTAL	10854	7047	6847	

Mircea BODNARI

Note – Notes

- Dumitru Șandru, *Reforma agrară din 1945 din România*, INST, București, 1995, p. 228.
- Ibidem*, p. 558.
- Venczel József, *Reforma agrară din Ardeal*, Cluj, 1942, p. 97.
- Direcția Județeană a Arhivele Naționale Covasna (în continuare DJAN), *Fond Camera Agricolă a județului Trei Scaune, Ocolul Sf. Gheorghe*, dos. nr. 9, p. 63.
- Citate folosite din ziarle locale: *Székely Nép (Poporul Secui)* și *Népi Egység (Unitatea Populară)*.
- Székely Nép* din 13 august 1944, p. 1.
- Népi Egység* din 29 octombrie 1944, p. 2.
- DJAN, *Fond Camera Agricolă a județului Trei Scaune*, dos. nr. 257, pp. 24-25.
- Ibidem*, p.26.
- Scânteia* din 26 septembrie 1944, p. 3.
- Frontul Plugarilor* din 10 februarie 1945, p. 2.
- Legea și Regulamentul Reformei Agrare* nr. 187/1945 publicate în *Monitorul Oficial* nr. 68 bis din 23 martie 1945, în Priminescu Ruxandra, *Reforme agrare din România (1945)*, Arhivele Naționale, București, 2004, p. 82.
- Anton Galopentia, Petru Onica, *Recensământul agricol al R.P.R.*, București, Institutul Central de Statistică, 1948, p. 10.
- Népi Egység* din 2 noiembrie 1944, p. 2.
- Népi Egység* din 26 noiembrie 1944, p. 3.
- Ibidem*.
- Ibidem*.
- Ibidem*.
- DJAN, *Fond Camera Agricolă, Materiale privind Reforma Agrară din 1945*, dos. 2/1945, p. 14, *Buletinul Informativ al Ministerului Agriculturii și Domeniilor*, nr. 1-6, p. 34.
- DJAN, *Fond Primăria orașului Tg. Secuiesc*, dos. nr. 791/1945, p. 24.
- DJAN, *Fond Prefectura județului Trei Scaune*, dos. nr. 2177/1945, p.78.
- DJAN, *Fond Camera Agricolă*, dos. nr.4/1945, p. 5.
- Ibidem*, p. 9; *Raportul primăriei Leț* din 28 ianuarie 1945.
- Népi Egység* din 28 februarie 1945, p. 1.
- Ibidem*, din 25 martie 1945, p. 2.
- Ibidem*, din 16 februarie 1945, p. 1.
- Ibidem*, din 26 aprilie 1945, p. 3.
- DJAN, *Fond Camera Agricolă*, dos. 30/1945, p. 1, *Adresa notarului din comuna Ozun*.
- DJAN, *Materiale privind Reforma agrară din 1945*, dos. 3/1945, p. 9.
- Ibidem*, p. 10.
- Ibidem*, p. 11.
- Ibidem*.
- Ibidem*, p. 12.
- Ibidem*.
- Népi Egység* din 27 martie 1945, p. 1.
- DJAN, *Fond Comitetul Județean al P.C.R. Trei Scaune*, dos. 1/1945, p. 24.
- DJAN, *Fond Ocolul Agricol Ozun*, dos. 3/1945, p. 62.
- DJAN, *Fond Camera Agricolă*, dos 44/1945, vol. I, p. 42.

39. DJAN, *Materiale privind Reforma agrară din 1945*, dos. 4/1945, p. 25.
40. *Ibidem*, p. 26.
41. *Ibidem*, dos. 3/1945, pp. 281-290.
42. *Ibidem*, p. 18.
43. DJAN, *Fond Prefectura județului Trei Scaune*, nr. 2177/1945, p. 87.
44. *Ibidem*.
45. *Ibidem*.
46. *Népi Egység* din 30 martie 1945, p. 4.
47. DJAN, *Fond Camera Agricolă*, dos. 28/1945, p. 42.
48. DJAN, *Fond Ocol Agricol Ozun*, dos.10/1945, p. 94.
49. DJAN, *Fond Camera Agricolă*, dos. 44/1945, vol. I, pp. 66-74.
50. *Ibidem*, dos. 253/1945, pp. 11-13.
51. DJAN, *Fond Ocol Agricol Sf. Gheorghe*, dos. 9/1945, p. 33.
52. DJAN, *Materiale privind Reforma agrară din 1945*, dos. 1-b/1945, p. 17.
53. *Ibidem*.
54. DJAN, *Fond Prefectura județului Trei Scaune*, dos. nr. 2177/1945, p. 51.
55. DJAN, *Materiale privind Reforma agrară din 1945*, dos. 1-b, p. 25.
56. DJAN, *Fond Ocol Agricol Sf. Gheorghe*, dos. 9/1945, p. 10.
57. DJAN, *Fond Camera Agricolă*, dos. 10/1945, vol. III, p. 199.
58. *Népi Egység* din 1 mai 1945, p. 3.
59. *Ibidem*, din 26 mai 1945, p. 1.
60. DJAN, *Fond Comitetul Județean al P.M.R.*, dos. 5/1948, p. 102.
61. DJAN, *Fond Ocolul Agricol Ozun*, dos. 3/1946, p. 80.
62. DJAN, *Fond Camera Agricolă*, dos. 43/1947, p. 225.
63. *Népi Egység* din 13 noiembrie 1946, p. 2.
64. DJAN, *Fond Camera Agricolă*, dos. 93/1946, p. 17.
65. *Ibidem*, p. 385.
66. *Ibidem*, dos. 28/1948, p. 102.
67. *Ibidem*, dos. 43/1947, p. 402.
68. *Ibidem*, dos 28/1948, p. 69.
69. *Népi Egység* din 28 noiembrie 1945, p. 3.
70. DJAN, *Fond Camera Agricolă*, dos. 43/1947, p. 2.

Începuturile procesului de colectivizare în sud-estul Transilvaniei (1949)

Cuvinte cheie: colectivizare, Sud-Estul Transilvaniei, 1949, comunism

Key words: collectivization, South-eastern Transylvania, 1949, communism

Abstract

This study aims to present the outbreak of the collectivization process from 1949 in the south-east of Transylvania, in the former counties: Odorhei, Târnava-Mica, Târnava-Mare, focusing on the former county of The Three-Chairs. The primary source of documentation consists in the existing records from the Fund CC of P.C.R. – Agrarian Section.

Cercetările secvențiale privind procesul de colectivizare sunt încă puține în istoriografia noastră, în ciuda faptului că fenomenul a avut o amploare deosebită. Între aceste excepții se numără și o serie de analize dedicate problemei agrare la nivelul unor foste structuri administrativ teritoriale, precum județele istorice (perioada 1949-1950) – Teleorman¹, Alba², Brăila³, Vâlcea⁴, Bihor⁵, Satu Mare⁶, Trei Scaune⁷, Bihor-Crișana⁸ etc.

Studiul își propune să prezinte declanșarea procesului de colectivizare în anul 1949 în partea de sud-est a Transilvaniei, respectiv în fostele județe: Odorhei⁹, Târnava-Mică¹⁰, Târnava-Mare¹¹, cu accent pe fostul județ Trei-Scaune¹². Sursa primară de documentare o constituie documentele existente în cadrul fondului C.C. al P.C.R. – Secția Agrară¹³.

Recapitulând pe scurt evenimentele petrecute între 21 februarie 1948 atunci când Gheorghiu-Dej declara că este necesară „întărirea economică a micului producător”¹⁴ și 3-5 martie 1949 când același Dej cere „desființarea imediată a exploatării chibaburești la sate, mobilizând în această luptă întreaga țărănie muncitoare”¹⁵ observăm că este o perioadă scurtă, bogată în evenimente și semne prevestitoare privind procesul care va urma.

Mai întâi pe 9 aprilie 1948 același Dej dă asigurări că „proprietatea particulară și dreptul la moștenire sunt recunoscute și garantate de stat... Constituția noastră (cea din 1948 n.n.) va consfinți proprietatea pământului pentru cei care-l muncesc”¹⁶.

Pe 22 mai 1948, se înființează Administrația Fermelor de Stat și a Stațiunilor de Mașini¹⁷, la 23 iunie se reglementează circulația și regimul juridic al imobilelor agricole¹⁸.

La 2 iulie se înființează Comisiunea de Stat a Planificării¹⁹, iar pe 6 iulie se stabilește regimul de colectare a cerealelor²⁰.

Rezoluția Cominformului din iunie 1948 reprezintă punctul de cotitură în abordarea de către P.M.R./P.C.R. a problematicii cooperativizării pentru că stabilește principiile care vor sta la baza strategiei colectivizării agriculturii în România, campanie ce va fi declanșată oficial o dată cu Plenara C.C. al P.M.R. din 3-5 martie 1949.

Din acest moment lucrurile se schimbă și alți lideri ai P.M.R./P.C.R. încep să își expună poziția în privința procesului de colectivizare. Mai întâi Ana Pauker, la 2 octombrie 1948, declara că victoria socialismului în România nu este de conceput fără îndeplinirea colectivizării²¹. În același ziar, pe 7 noiembrie, Teohari Georgescu elogia modelul colectivizării²².

Pe 27 decembrie 1948, Gheorghiu-Dej menționează că „trecerea țăranimii în gospodării colective este singurul mijloc prin care țăranimea săracă și mijloacășă poate scăpa de mizerie și înapoiere”, dar avertizează că „sub nici un motiv și în nici un caz țăranimea nu trebuie forțată să treacă la forma gospodăriilor colective”²³.

Anul 1949 este anul începutului real al procesului de colectivizare în România.

Contextul extern, în special relațiile cu Moscova, a jucat un rol important, în stabilirea liniei generale, chiar dacă în privința tacticii de moment, factorul politic intern a avut o libertate relativă de decizie.

Modelul de agricultură care avea să fie practicat în România era cel sovietic, care pleca de la experiența acumulată în anii războiului civil și în perioada imediat următoare, cât și de la experimentele efectuate în teritoriile ocupate în 1939-1940, în special în țările baltice. Baza teoretică fusese stabilită de către Lenin și Sta-

lin, printre conceptele utilizate figurând și cel al „luptei de clasă” în lumea rurală. Pentru liderii comuniști est-europeni chemați acum să le aplice, aceste concepte nu reprezentau lucruri noi, având în vedere pregătire lor ideologică efectuată sub supravegherea Cominternului, în perioada interbelică. Și atunci, ca și după război, fidelitatea față de dogmă a fost considerată esențială pentru păstrarea unei funcții de conducere, ascensiune ierarhică sau pentru păstrarea libertății. În vara lui 1948, W. Gomulka și-a exprimat dezacordul față de unele din principiile cu privire la agricultură ce urmau a fi cuprinse în Rezoluția Cominformului. Un an mai târziu, liderul polonez era exclus din partid și aruncat în închisoare.

Strategia cu privire la colectivizare, în fiecare țară unde partidele comuniste ajunseră la putere, urma îndeaproape recomandările făcute de Lenin și Stalin în diverse momente ale procesului de colectivizare în U.R.S.S. Astfel, reformele agrare din 1945 erau inspirate din *Decretul asupra pământului* elaborat de bolșevici la 8 noiembrie 1917. Ele aveau în vedere atragerea țăranimii de partea comunistilor și distrugerea unui dușman politic, marii proprietari de terenuri agricole. În 1919, Lenin afirma că acela care va încerca să rezolve problema colectivizării prin coerciție față de țăranimea mijlocie „va ruina întreaga cauză”. Tot el recomanda ca trecerea la agricultura colectivă să se facă treptat și cu prudență. Aceste recomandări tactice erau la fel de valabile ca și recurgerea la „măsurile excepționale” la care a apelat Stalin în 1929-1930.

Terminologia folosită era identică cu aceea utilizată în anii 20-30 în Uniunea Sovietică: „politica de îngrădire a culacilor (chiaburilor, în variantă românească)”, „deculacizare” (deschiaburire), „lichidarea ca clasă a culacilor” etc.

Din punct de vedere instituțional, s-a recurs la implementarea structurilor de tip sovietic: colhozurile (fermele colective), având drept corespondent Gospodăriile Agricole Colective; sovhozurile (fermele de stat) – Gospodăriile Agricole de Stat; tozurile – întovărășirile agricole; S.M.T-urile – Stațiunile de Mașini și Tractoare. Instituțiile sovietice erau copiate cu toată organigrama, regulamentele de funcționare erau traduse pur și simplu din limba rusă. Dacă mai existau ezitări cu privire la adoptarea unor anumite metode,

consilierii sovietici aveau grijă să dea indicațiile necesare.

Așa cum sunau recomandările Moscovei, construcția socialismului la sate urma să fie abordată cu prudență. „Problema țăărănească, afirma C. Pârvulescu la Plenara din 3-5 martie 1949, este problema cea mai grea, cea mai dificilă pe care trebuie s-o soluționeze partidul nostru în calea spre construcția socialismului în țara noastră. Aceasta a fost problema cea mai grea și în Uniunea Sovietică, pentru că aici e vorba de milioane de oameni, de mici proprietari, cu mentalitatea individualistă de mici proprietari, de milioane de țărani săraci și semiproletari, pe care trebuie să-i pregătim, să-i determinăm să meargă cu noi împreună pentru o viață mai bună, pentru construirea socialismului, și de aceea este problema cea mai dificilă”²⁴.

Liderii P.M.R./P.C.R. erau conștienți de dificultățile care stăteau în fața colectivizării: reputația proastă printre țărani a colhozurilor sovietice; dificultățile economice; atașamentul față de pământ al țăranului.

Vasile Luca atrăgea atenția că după preluarea puterii de către bolșevici în toamna lui 1917, în România au început să circule multe „calomnii” despre agricultura de tip sovietic. „Aceste calomnii, spunea Luca, au pătruns adânc în sânul țăranimii și au creat o atmosferă de teamă și de frică de colhoz”²⁵.

Existau, de asemenea, motive economice serioase care îndemneau la prudență. Anii de război afectaseră producția agricolă, iar seceta cumplită din perioada 1946-1947 și livrările de produse către U.R.S.S. împovăraseră și mai mult gospodăria țăărănească. Producția agricolă, și așa precară, s-ar fi prăbușit, punând în pericol programul de industrializare masivă pe care-l preconiza regimul, agriculturii rezervându-i-se doar un rol de sector auxiliar al industriei. „Starea de înapoiere în care se găsește agricultura noastră constituie o piedică foarte serioasă pentru dezvoltarea industriei noastre socialiste”²⁶, arăta Gheorghiu-Dej în Raportul prezentat la Plenară.

Motivațiile de natură psihologică făceau improbabilă o colectivizare eficientă în România. Spre deosebire de „dușmanii de clasă” de la oraș, la atașamentul față de proprietate se adăuga determinarea oamenilor de a lupta pentru pământul lor. Având în vedere că țăranimea reprezenta majoritatea absolută a populației, 12 milioane din 16 (75% din populația țării), o

politică de colectivizare rapidă ar fi necesitat o imensă desfășurare de forțe de represiune, de care oricum regimul nu dispunea la ora aceea, iar eșecul unei astfel de campanii ar fi pus în cauză însăși existența regimului comunist. Gheorghiu-Dej era și el conștient de acest risc: „chiaburul e periculos, e tenace, e combativ. Chiaburul se deosebește chiar de confrății săi, burghezii de la oraș, prin aceea că nu face multă teorie. El pune mâna pe topor, pe ciocan, trage din ascunziș, își apără cu prețul vieții lui proprietatea pentru că la el există intrat în sânge acest sentiment de proprietate. Nu așa ușor îl vom lovi, cum de exemplu am lovit pe industriaș”²⁷.

Principalul obiectiv stabilit de Plenară, transformarea socialistă a agriculturii, urma să se realizeze pe două direcții: prin organizarea de structuri colectiviste de tip G.A.C., S.M.T., G.A.S. și intensificarea luptei de clasă la sate, lupta împotriva chiaburului, acest simbol al capitalismului la sate, fiind prioritară. Se avea în vedere spargerea solidarității sătești, rupea legăturilor tradiționale, polarizarea lumii satului prin desemnarea ca dușman a chiaburului și punerea în antiteză a conceptelor de proprietate colectivă și proprietate individuală.

Termenul de chiabur avea mai curând o conotație politică și ideologică, decât economică, chiaburul fiind tot țăran, dar mai gospodar, mai eficient decât alții. Țărănimea ca întreg era conștientă de interesele sale de clasă și aceste interese se manifestau fie în opoziție cu marii moșieri, fie cu „străinii de la oraș”. Nu se poate spune că țăranii săraci îi iubeau pe cei bogați. Îi invidiau, dar îi și respectau, făcând parte din lumea lor și la nevoie fiind gata să se solidarizeze cu ei.

Desemnarea ca dușman al chiaburului și „îngrădirea”, iar mai apoi „lichidarea” acestuia urma să servească drept exemplu pentru țăărănimea mijlocașă, considerată o „clasă oscilantă”. Aceasta trebuia să fie convinsă că între cele două alternative, teroarea și gospodăria colectivă, ultima era de preferat.

Strategia regimului avea în vedere ruperea țăărănimii sărace și mijlocașe de sub influența chiaburimii, de sub ceea ce se considera a fi dependența economică față de aceasta: „e un fapt că chiaburimea, burghezia satelor, deține poziții economice în sat, ținând într-o măsură destul de mare în dependență celelalte părți ale țăărănimii”. Țăranul pe care comuniștii îl considerau chiabur era un lider

economic și se bucura de respectul celorlalți săteni. Gheorghiu-Dej definea astfel chiaburimea: „Chiaburimea – burghezia satelor – e un tip cu totul deosebit, un tip care și-a întocmit gospodăria muncind, asudând, exploatând și speculând, e un tip combativ, un element care nu se deosebește mult de restul țăranilor dacă te uiți la îmbrăcămintea lor, la faptul că muncesc. De aceea și în ochii țăranilor, chiaburimea trece încă drept niște oameni vrednici, buni gospodari. Câtă putere are acest punct de vedere în sat asupra restului țăranilor, despre fizionomia lor de buni gospodari, o dovedește și faptul că această mentalitate, și felul acesta de a considera pe bunii gospodari, a pătruns chiar și în rândurile partidului nostru”²⁸. În ambele cazuri trebuia să se obțină sprijinul țăărănimii sărace și mijlocașe. Dacă țăărănimea săracă era considerată „forța principală pe care se sprijină clasa muncitoare la sate”, alianței cu țăărănimea mijlocașă i se acorda o mare atenție – „chiar dacă mijlocașul e rece față de problema colectivizării” (Chivu Stoica) – datorită ponderii economice a acesteia, atâta vreme cât chiaburul era considerat dușman. În privința lichidării chiaburilor, Dej atrăgea atenția că aceasta va fi rezultatul unui proces îndelungat, pentru moment – martie 1949 – trebuind dusă o luptă de îngădire și nu de lichidare: „Există aici un pericol de stânga, dar și un pericol de dreapta. Pericolul de stânga este ca nu cumva să se întâmple ca întâi să lichidăm, apoi să îngădim. Să nu ajungem în asemenea condiții pentru a împinge partidul de a trece la lichidarea chiaburimii, lăsându-se orașele noastre descoperite, în ceea ce privește aprovizionarea cu pâine. Este o problemă foarte serioasă. În al doilea rând, în această perioadă, în aplicarea politicii partidului de limitare, de îngădire a chiaburimii, alunecăm spre dreapta de a acoperi, prin necesitatea aprovizionării cu produse alimentare a orașelor. Trebuie o bună chibzuială. Așa cum s-a arătat, înțelegem ca atunci când chiaburului îi cresc aripile, să i le tundem. Îl ții strâns de gât și nu-i dai voie să răsuflă, decât ca să nu moară sau îl pui în asemenea condiții să nu poată refuza, pentru că putem întâmpina și acest fenomen”²⁹.

Supravegherea aplicării sarcinilor trasate de Plenara din martie 1949 cu privire la „transformarea socialistă a agriculturii” a fost încredințată unei comisii, a cărei componență și conducere au fost stabilite în ședința Secreta-

riatului C.C. din 28 martie 1949³⁰. Responsabilă cu colectivizarea din partea Biroului Politic urma să fie Ana Pauker³¹. Ea superviza și activitatea Ministerului Agriculturii, care avea deja în subordine S.M.T-urile și G.A.S-urile și urma să preia și G.A.C-urile, pe măsură ce se înființau. Ministerul Agriculturii a primit sarcina să elaboreze statutul model al gospodăriilor colective, iar în cadrul său a fost creat un nou departament: Direcția Gospodăriilor Colective. La Plenara din 23-24 ianuarie 1950³² s-a hotărât crearea unor noi secții în aparatul C.C., printre care Secția Agrară și Secția Organelor Conducătoare de Partid. Acestea urmau să preia prerogativele comisiei înființate în primăvara lui 1949, dar comisia respectivă, dintr-o anumită inerție, va mai activa până în vara lui 1950, având în vedere că tot Ana Pauker rămânea responsabilă de activitatea din domeniu.

La nivel local, un rol important era rezervat comisiilor agricole înființate pe lângă Sfaturile Populare și organizațiile de partid sătești care aveau ca sarcină să ducă o „stăruitoare și permanentă muncă de lămurire și convingere” în favoarea gospodăriilor colective. În cadrul Plenarei din 3-5 martie 1949 s-a stabilit ca pentru început să fie constituite un număr restrâns de gospodării colective, care să funcționeze ca model și să fie sprijinite de stat prin G.A.S-uri și S.M.T-uri. Au fost fixate, de asemenea, o serie de principii călăuzitoare, precum: întemeierea de G.A.C-uri doar prin liberul consimțământ al țăranilor, necesitatea aprobării C.C. pentru fiecare gospodărie nou-înființată, interzicerea accesului chiaburilor în noile structuri colectiviste. În ședința din 2 aprilie 1949³³, Secretariatul C.C. a aprobat propunerile comisiei pentru organizarea gospodăriilor colective privind înființarea în fiecare județ a câte unui „goscol” ca model, de preferință în zone cerealiere. Din punct de vedere al suprafeței, s-a stabilit o medie de 100-200 ha pentru o G.A.C. și un minim de 3 ha de familie necesar la intrarea în gospodărie. Acolo unde pământul nu era de ajuns, pentru că cererile veneau în majoritate de la țărani săraci, cu pământ puțin, suprafața urma să fie completată cu terenuri de proveniență bisericească, în special (instituțiile respective preferând să renunțe la pământ sub formă de donație către stat, pentru că nu mai aveau posibilitatea să-l muncească).

Înființarea gospodăriilor colective urma să se facă eşalonat, pe măsura îndeplinirii condițiilor stabilite de comisie. Astfel, în iulie 1949, dintr-o primă serie de 60 de cereri de înființare de G.A.C.-uri s-a stabilit că 21 îndeplineau condițiile, dar organizarea lor urma să se facă în grupuri de cinci-șase, „pentru a nu crea deodată greutate și să se poată duce muncă de educare și convingere ca înființarea să nu se facă contra voinței țăranilor”.

Organizarea G.A.C-urilor presupunea existența unor zone agricole compacte, care să permită desfășurarea în bune condiții a lucrărilor mecanizate. Având în vedere faptul că parcelele de pământ ale țăranilor colectivizați erau risipite, s-a decis să se recurgă la comasarea forțată a terenurilor. Urmău să fie alese cele mai bune pământuri, de preferință de la chiaburi, iar la schimb să fie date terenuri mai îndepărtate, fărâmițate, de slabă calitate. Și în această problemă, teama de reacția țăranilor era mare: „Să mergem foarte încet, recomanda Ana Pauker, și cu mare grijă, pas cu pas, cu mult tact, să nu ne trezim cu tulburări prea mari și să dăm înapoi”. Din cele 60 de județe au fost selectate pentru a se recurge la comasări numai cinci, mai mult pentru testarea reacțiilor. În orice caz, comasările s-au făcut fără bază legală propriu-zisă, un decret prin care se afirma dreptul statului de a face comasări „în interesul colectivizării” fiind adoptat abia în iunie 1950.

Pe lângă faptul că erau dotate cu cele mai bune terenuri, obținute prin comasare, G.A.C-urile se bucurau de reduceri de 20% la cotele obligatorii către stat (în vigoare din 1948), 10% la tariful S.M.T-uri și scutire de impozitul pe venitul agricol pe timp de doi ani de la înființare.

Alte două pârgii urmau să fie folosite de stat pentru sprijinirea G.A.C-urilor: Gospodăriile Agricole de Stat și Stațiunile de Mașini și Tractoare. G.A.S-urile, întărite prin intrarea în patrimoniul lor a moșilor expropriate la 2 martie 1949, urmau să vină în ajutorul G.A.C-urilor prin furnizarea de semințe selecționate și animale de rasă, dar rolul lor era mai ales unul educativ, de gospodărie-model, care trebuiau să dovedească „superioritatea metodelor științifice agrotehnice asupra metodelor actuale de muncă ale țăranimii, superioritatea agriculturii socialiste asupra agriculturii particulare parcelare”. S.M.T-urile, la rândul lor, erau considerate „cel mai însemnat mijloc de a introduce

tehnica avansată în agricultura noastră înapoiată”. Ele urmau să acorde un tratament preferențial asociațiilor agricole și gospodăriilor colective. Pe baza directivelor comisiei de partid care a început să lucreze în primăvara lui 1949, în perioada august-octombrie au fost organizate 56 de G.A.C., iar până în primăvara lui 1950 încă 120. Având în vedere că potrivit statutului G.A.C. gospodăriile se înființau la inițiativa țăranilor, în toată această perioadă s-a acționat fără un plan anume, aprobările pentru înființarea G.A.C. fiind date pe măsură ce veneau cereri de la nivel local.

Pentru partea de sud-est a Transilvaniei, avem date privind desfășurarea procesului de colectivizare în anul 1949 în următoarele localități: în județul Odorhei: Tălișoara, Filiaș, Varghis; în județul Târnava-Mare: Vânători, Saros(ul), Laslea (Lesnea), Buica³⁴, Șeica Mică³⁵; în județul Trei-Scaune: Ilienii, Angheluș, Turia și Cernatul de Jos; în județul Târnava-Mică, localitățile Bazna, Jagăr (Zagăr)³⁶ și Chiribău³⁷.

Cereri de înscriere în gospodăriile agricole colective au fost făcute în localitățile: Tălișoara (16), Filiaș (103) și Varghis (51) în județul Odorhei³⁸; Vânători (38) – județul Târnava-Mare³⁹; Bazna (65) și Zagăr (111) în județul Târnava-Mică⁴⁰, Ilienii (36), Angheluș (35) și Cernatul de Jos (34) – județul Trei-Scaune⁴¹.

Direcțiunea Organizatorică – Serviciul de Sinteză întocmea pentru luna iunie 1949 analize de sinteză pentru localitățile susceptibile de a se înființa gospodării colective.

În județul Trei-Scaune erau vizate localitățile Cenadul de Jos (Cernatul de Jos) și Turia.

Comuna Cenadul de Jos (Cernatul de Jos) avea 2330 „plugari” din care 49 se înscrieseră la Goscol (în limba rusă termenul similar pentru Gospodărie Agricolă Colectivă). Aceștia dețineau o suprafață de 90,31 ha din 2600 ha suprafață totală arabilă a comunei. Factorii locali de partid considerau că în comună există o „puternică organizație de partid” cu 86 de membri de partid. Se aprecia că „situația politică și economică este bună pentru Goscol”⁴².

În localitatea Turia dintr-o populație de 330 locuitori erau favorabili înființării Goscolului doar 74 de țărani săraci și mijlocași. Aceștia dețineau 111 ha dintr-un total de 2414 ha suprafață arabilă⁴³.

Susceptibile de se înființa gospodării agricole colective în județul Târnava-Mare erau și localitățile Vânători, Saros și Laslea.

În comuna Vânători pentru Goscol se pronunțau 38 de locuitori dintr-un total de 1.500, cu mențiunea că cei 38 dețineau o suprafață de 54,61 ha dintr-un total de 657 ha.

Organizația de partid avea 78 de membri, suficient de numeroși în opinia organelor de la centru iar situația era apreciată a fi favorabilă creării gospodăriei colective.

În localitatea Saros doar 55 de persoane din 1540 locuitori cât avea localitatea doreau înființarea gospodăriei colective. Ca și în cazul celorlalte localități enumerate mai sus suprafața era mică, doar 260, 66 ha din 964 ha. Erau însă și câteva condiții favorabile: G.A.S-ul se afla la doar trei km. iar numărul membrilor de partid părea relativ numeros – 82⁴⁴.

Localitatea Laslea avea să fie vârful de lance în declanșarea procesului de colectivizare în zonă. Solicitanții nu erau însă deloc numeroși doar 58 de locuitori dintr-un total de 1.500, nici suprafața deținută de aceștia nu era prea mare, 283, 90 ha iar membrii de partid erau mai puțin numeroși decât în celelalte localități, doar 44. Față de alte localități aici existau însă: S.M.T, G.A.S., dispensar medical și veterinar iar localitatea dispunea de lumină electrică⁴⁵, factori deloc neglijabili.

Primele date concrete despre începutul procesului de colectivizare în zonă le avem începând cu 5-15 iunie 1949. Locul desfășurării, comuna Cernatul de Jos. Procesul a parcurs următoarele etape: pe 7 iunie se prelucrează „problema” înființării gospodăriei colective. Se hotărăște ca pe lângă cei 42 de membrii înscrși să participe la ședința de constituire încă 35 capi de familie (pentru propagandă). În ziua de 8 iunie are loc ședința de constituire, desfășurată între orele 6-14. Se discută problema cooperativizării și proiectul de statut. Din cei 42 solicitanți sunt prezenți 29 și semnează doar 14, dintre cei „invitați” au mai fost de acord încă 11. Pe data de 9 iunie se duce „muncă de lămurire și agitație”, sunt „convinse” încă patru persoane. Acțiunea continuă și pe 10 iunie, mai sunt „lămuriti” încă șase. Rezultatele fiind puțin convingătoare pe 11 iunie factorii de conducere constituie două grupe de „acțiune”, prima grupă având ca sarcină rezolvarea unor probleme de factură organizatorică și tehnică și în acest sens este convocată o ședință cu membrii Frontului Plugarilor și Uniunii Populare Maghiare (se va prescurta U.P.M.) din localitate (organizații aflate sub controlul P.C.R. și deci teoretic favorabile procesului de colectivizare).

Apar unele probleme, Balogh Andrei, membru U.P.M. declară că la cooperativă, la fiecare muncitor va fi folosit un zbir. Apar și primele proteste împotriva comasării terenurilor.

Grupa a doua se deplasează la Turia. Aici se organizează un Comitet de inițiativă format din 15 persoane și se prelucrează problema colectivizării și se pregătește ședința de constituire.

Pe 12 iunie are loc ședința de constituire, cu participarea a 90 de persoane. Ședința se repetă pe 13 iunie cu 300 de persoane iar pe 14 iunie are loc altă ședință cu doar 50 de persoane.

Procesul de colectivizare nu era însă privit cu ochi buni de localnici. În comuna Cernatul de Jos spre exemplu au avut loc cinci ședințe de „prelucrare”. Se considera că „această comună este una dintre comunele cele mai slabe din punct de vedere politic”. Se aprecia că procesul de colectivizare merge greu deoarece majoritatea locuitorilor este formată din țărani mijlocași cu câte 5-6 iugăre (unitate de măsură folosită în trecut echivalentă cu 0,58 ha) de pământ și din geambași de vite.

Nici țăranii săraci și nici o parte din ei împroprietăriți nu erau favorabili colectivului „afirmând că ei vor să rămână liberi și întrebând de ce nu se împarte pământul fermelor de stat între ei”.

Chiaburii erau văzuți ca principalii opozanți. Fulop Gavril care deținea 49 ha declara că dacă i se va lua pământul să primească pașaport și să fie lăsat să plece liber. Văduva lui Manași Arthur cu 15 ha făcea propagandă împotriva colectivizării fiind considerată vinovată de sinuciderea soției lui Lagy Lazăr, membru cooperativ. Probleme crea și Cseh Andrei și cum am mai amintit Balogh Andrei.

Hollanda Alexandru cu 11 ha declara că nu este de acord să se „întovărășească” cu cei care au numai 3 ha. La rândul lui Beke Mihail menționa că dacă va observa că cooperativa merge bine va intra și el. Mihai Iosif era mai vehement specificând că nu e nebun să-și dea casa pentru colhoz și nu este frumos din partea statului să ia pământul de la țărani și să facă colhozuri și că M.A.N (Marea Adunare Națională) nu știe că aceste „înfăptuiri” sunt făcute de comunistii locali⁴⁶.

În localitatea Turia lucrurile stăteau ceva mai bine. Compoziția socială era favorabilă înființării colectivei. Se făceau propuneri pentru

casa fostului „moșier” Opal Petre cu grajdurile și grădina să fie date în folosință G.A.C.⁴⁷

Pe 14 august 1949 avea să fie inaugurată și gospodăria agricolă colectivă din comuna Turia într-o atmosferă de „mare entuziasm”⁴⁸.

Așa cum menționam Laslea (gospodăria se numea „Ogorul Roșu”) ocupă un rol important în cadrul simbolisticii procesului de colectivizare la nivel național. Face parte dintr-un „club select” al primelor cinci cooperative înființate la nivel național: „Tractorul Roșu”-comuna Luna de Jos, județul Cluj, „Zorile” – comuna Turnișor, județul Sibiu, „Drum Nou” – comuna Zăbrani, județul Arad și „Victoria Socialismului” – sat Rășcani, comuna Drăxeni, județul Vaslui⁴⁹.

Interesante sunt informațiile pe care ni se oferă despre dotarea materială⁵⁰, pregătirea și atmosfera existentă în comună înainte de data oficială a inaugurării gospodăriei agricole colective. În comună⁵¹ existau condiții favorabile⁵², atmosfera era apreciată ca fiind bună, lucrările de comasare erau în plină desfășurare. Dar erau și probleme, doctorița din comună era criticată că nu respectă orele de program, nu depune muncă de lămurire și drept consecință era acuzată că „sprijină elemente legionare” și creează probleme naționale⁵³.

Organizația de partid⁵⁴ era și criticată pentru că ținea prea multe ședințe⁵⁵.

Nemulțumiri erau legate și de activitatea agentului fiscal.

Problema principală care frământa populația din comună era legată de cea a treierii la arie⁵⁶.

Procesul de colectivizare era urmărit cu atenție și de autoritățile locale dar și de cele de la centru.

În ședința din 21 iulie 1949 a Comisiei Țărănești⁵⁷ unde erau prezenți aproape toți membrii comisiei⁵⁸ se menționa că în județul Târnava-Mare, în comuna Saros se terminase măsurătoarea efectuată în vederea realizării comasării dar nu se făcuseră mutările și identificările terenurilor. Despre județul Trei-Scaune, se menționa că în localitatea Cernatul de Jos lucrările de comasare erau în curs de desfășurare, iar la Turia situația era foarte grea deoarece comasarea trebuia făcută în șase trupuri și continuată munca de lămurire a locuitorilor⁵⁹.

Pe 22 iulie 1949, este analizată situația comunei Laslea unde peste câteva zile urma să fie inaugurată gospodăria agricolă colectivă⁶⁰.

În ședința din 9 septembrie 1949, Toth Gheza prezintă modul cum s-a desfășurat inau-

gurarea gospodăriei agricole colective din localitatea Turia. El este completat de către Gheza Ludovic care analizează activitatea organizației de partid din localitate și prezintă greutățile pe care noua gospodărie le întâmpina⁶¹. Sunt ultimele informații pe care documentele de arhivă ni le transmit pentru anul 1949.

Putem aprecia în concluzie că informațiile pe care documentele de arhivă ni le prezintă pentru anul 1949 sunt interesante în ceea ce privește începuturile procesului de colectivizare în partea de sud-est a Transilvaniei, respectiv: „munca de lămurire și agitație”, pregătirea și atmosfera existentă în localitățile vizate, ședințele de constituire și prelucrarea proiectului de statut, procesul de comasare (mutările și identificările terenurilor), dotarea materială, perspectivele nu în ultimul rând greutățile întâmpinate de oficialități din partea populației. Ne dăm seama că încă din anul 1949 procesul de colectivizare era forțat în județul Trei-Scaune. În esență anul 1949 prefigurează ceea ce avea să se întâmple în anul 1950 în județul mai sus menționat când așa cum rezultă din alte documentele de arhivă, panopia brutalităților oficialităților va atinge cote inimaginabile, respectiv:

1. Implicarea pe scară largă a Miliției și Securității, care i-au arestat, bătut și amenințat pe țărani;

2. Trimiterea în localitățile județului a elevilor și militarilor pentru a-și „convinge” părinții, sub amenințarea că dacă aceștia nu se înscriu în colectivă, copii lor vor avea de suferit;

3. Amenințarea cu arma a țăranilor care nu voiau să semneze cererea de înscriere în colectivă;

4. „Munca de lămurire” desfășurată în condiții de terorizare a locuitorilor;

5. Exercițarea de presiuni asupra țăranilor considerați lideri de opinie în localitățile județului;

6. Exercițarea de presiuni asupra femeilor pentru a-și convinge soții să intre în colectivă,

7. Comasarea abuzivă a locurilor de pământ fertil și împroprietărirea celor astfel deposezați cu loturi mai slab calitativ sau, pur și simplu, lipsirea lor de pământ dacă refuzau să se înscrie în gospodărie;

8. Umilirea și hărțuirea celor care refuzau să se înscrie;

9. Ademenirea nehotărâților cu promisiuni false⁶².

Pe fondul mai sus menționat țăranii au izbucnit în revolte spontane în localități precum: Micfalău, Moacșa, Lemnia și Valea-Crișului. Aceste acte de rebeliune nu au avut un centru coordonator, similitudinile dintre ele țineau de identificarea cauzelor care le-au provocat și de starea de spirit generală.

Rezultatul imediat al revoltei din județul Trei-Scaune a fost oprirea procesului de colectivizare în județ și la nivel național. Se dovedea încă odată că procesul de colectivizare era un proces impus din afară și nu avea nimic comun cu realitățile și tradițiile românești.

Din nefericire autoritățile comuniste își luau un mic răgaz procesul având să fie reluat anii următori cu și mai mare furie.

Ion BĂLAN

Note – Notes

1. Anghel Gâdea, *O răsccoală țărănească în județul Teleorman*, în „Analele Sighet” (se va prescurta AS), 2001, 9, p. 249-263.
2. Dorin Giurgiu, *Începutul procesului de colectivizare în județul Alba (1949-1952)*, în „Apulum”, 2000, 37, nr. 2, p. 283-293.
3. Ion Idea, *Transformarea socialistă a agriculturii așa cum este ea prezentată de țăranii brăileni în declarațiile lor*, în AS, nr. 2, 1995, p. 113-126.
4. Sorin Oane, *Un studiu de caz: cooperativizarea agriculturii vâlcene*, în „Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane „C.S. Nicolăescu-

Plopșor” Craiova” (se va prescurta AICSUC), 2002, 3, p. 227-236.

5. Gabriel Moisa, *Primele revolte țărănești din județul Bihor generate de procesul de colectivizare a agriculturii*, în „Analele Universității” din Oradea (se va prescurta AUDO ist. arh.), 1996-1997, 6-7, p. 311-326. Gabriel Moisa, *Revolte țărănești în județul Bihor cauzate de debutul procesului de colectivizare a agriculturii*, în „Acta Musei Porolissensis” (se va prescurta AMP), 2003, 25, p. 515-529.
6. Claudiu Porumbăceanu, *Aspecte privind procesul de colectivizare a agriculturii în zona*

- Sătmanului*, în „Crisia”, 26-27, 1996-1997, p. 315-325.
7. Alina Tudor, *Aspecte privind colectivizarea în județul Trei Scaune. Revolta țăranilor și cauzele ei* (se va prescurta Alina Tudor, *Colectivizarea în județul Trei-Scaune*), în AS, 1999, 7, p. 637-646. Este tratat procesul de colectivizare din fostul județ Trei-Scaune în anul 1950. În zilele de 10-11 octombrie 1950, Secretariatul C.C. al P.M.R. s-a întrunit într-o ședință specială pentru a discuta „abaterile de la linia partidului”, constatate în acțiunea de colectivizare. În centrul discuțiilor s-a aflat situația explozivă din județul Trei-Scaune unde, în urma abuzurilor flagrante ale activiștilor locali, avuseseră loc proteste violente ale țăranilor din localitățile: Micfalău, Moacșa, Lemnia și Valea-Crișului.
 8. Augustin Țărău, *Aplicarea decretului nr. 83/1949 în județul Bihor (Noaptea moșierilor)*, în „Crisia”, 1999, 29, p.223-244; Augustin Țărău, *Debutul colectivizării în Crișana și reacția lumii rurale*, în AMP, 2003, 25, p. 489-514; Augustin Țărău, *Dimensiunile procesului de colectivizare a agriculturii în Crișana*, în AS, 2001, 9, p. 198-211; Augustin Țărău, Nicolae Miha, „Îngrădirea și desființarea chiaburimii” – etapa a doua a politicii agrare a P.M.R. – debutul procesului în județul Bihor, în Crisia, 2000, 30, p. 579-586.
 9. Potrivit Recensământului Populației din anul 1930 Județul Odorhei avea o populație de 130.282 locuitori din care 91,6% erau maghiari, 4,9% români, 2% țigani, 1% evrei, 0,4% germani. Reședința era la Odorheiul Secuiesc. Din punct de vedere administrativ-teritorial avea următoarele plase: Cristur, Ocland, Odorhei și Praid. Actualmente teritoriul fostului județ este cuprins în județele Harghita și Covasna. Vezi Lăcătușu Ioan; Lechințan Vasile; Pătrunjel Violeta, *Românii din Covasna și Harghita. Istorie. Biserică. Școală. Cultură*, Miercurea-Ciuc, 2003. Surse net: [http://ro.Wikipedia.org/wiki/jude%C5%a3ul-Odorhei-\(interbelic\)](http://ro.Wikipedia.org/wiki/jude%C5%a3ul-Odorhei-(interbelic)), <http://romaniainterbelica.memoria.ro/judete/odorhei/index.html>.
 10. Potrivit Recensământului Populației din anul 1930 Județul Târnava-Mică avea o populație de 149.482 locuitori din care 53,9% erau români, 23,6% maghiari, 16,1% germani, 5,1% țigani, 1,1% evrei. Reședința era la Târnăveni. Din punct de vedere administrativ-teritorial avea următoarele plase: Blaj, Diciosânmartin (Târnăveni), Dumbrăveni și Iernut. Actualmente teritoriul fostului județ este împărțit în județele Sibiu, Mureș și Alba. Surse net: [http://ro.Wikipedia.org/wiki/jude%C5%ul-T%C3%A2rnava-Mic%C4%83-\(interbelic\)](http://ro.Wikipedia.org/wiki/jude%C5%ul-T%C3%A2rnava-Mic%C4%83-(interbelic)), <http://romaniainterbelica.memoria.ro/judete/tarnavamica/index.html>.
 11. Potrivit Recensământului Populației din anul 1930 Județul Târnava-Mare avea o populație de 147.994 locuitori din care 44,8% erau români, 11,8% maghiari, 39,7% germani, 2,6% țigani. Reședința era la Sighisoara. Din punct de vedere administrativ-teritorial avea următoarele plase: Agnita, Mediaș, Rupea și Sighisoara. Actualmente teritoriul fostului județ este împărțit în județele Sibiu, Mureș și Brașov. Surse net: [http://ro.Wikipedia.org/wiki/jude%C5%ul-T%C3%A2rnava-Mare-\(interbelic\)](http://ro.Wikipedia.org/wiki/jude%C5%ul-T%C3%A2rnava-Mare-(interbelic)), <http://romaniainterbelica.memoria.ro/judete/tarnavamica/index.html>.
 12. Potrivit Recensământului Populației din anul 1930 Județul Trei-Scaune avea o populație de 136.122 locuitori din care 16% erau români, 80,4% maghiari, 0,6% germani, 2,2% țigani, 0,5% evrei. Reședința era la Sfântul Gheorghe. Din punct de vedere administrativ-teritorial avea următoarele plase: Baraolt, Covasna, Sfântul Gheorghe și Târgul Secuiesc. Vezi Lăcătușu Ioan; Lechințan Vasile; Pătrunjel Violeta, *Românii din Covasna și Harghita. Istorie. Biserică. Școală. Cultură*, Miercurea-Ciuc, 2003. Surse net: <http://romaniainterbelica.memoria.ro/judete/treiscaune/index.html>.
Situația existentă în județul Trei-Scaune nu era favorabilă declanșării procesului de colectivizare. Județul avea o populație rurală în general înstărită și, deci ostilă procesului. În 1950 Vasile Luca declara „În Trei-Scaune în special... este un județ sovunist, cu intelectualitate destul de reacționară, populație neproletară și acolo a fost un cuib reacționar foarte puternic szalașist-imredist”. Vezi Alina Tudor, *Colectivizarea în județul Trei-Scaune* apud Arhivele Naționale Istorice Centrale (se va prescurta A.N.I.C.) fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie, dosar 59/1950, f. 63.
 13. Secția Agrară cuprinde documente din perioada 1921-1965, principalele genuri de documente întâlnite fiind: stenogramele ședințelor secției, procesele verbale, informările, referatele privind situația existentă în sectorul agricol.
Cu unele excepții, puțini cercetători s-au aplecat asupra acestor documente. Ele au o valoare documentar-istorică deosebită, mai ales în ceea ce privește procesul de colectivizare a agriculturii. Pentru perioada de început a colectivizării, respectiv pentru anii 1949-1950 avem un număr însemnat de documente dintre care semnalăm: pentru anul 1949: procesul de constituire al primelor gospodării agricole, colectarea produselor agricole, activitatea

desfășurată de S.M.T-uri, însămânțările agricole etc.

Secția Agrară avea în subordine următoarele sectoare:

- Sectorul Gospodăriei Colective;
- Sectorul Gospodăriei de Stat și S.M.T.;
- Sectorul Colectări;
- Sectorul Cultura Plantelor;
- Sectorul Creșterea Animalelor;
- Sectorul Institutelor de cercetări agronomice;
- Sectorul Evidența Cadrelor

Secția Agrară colabora cu celelalte secții pentru a asigura controlul îndeplinirii hotărârilor partidului și guvernului de către organizațiile de partid și de masă în ceea ce privește realizarea și depășirea planului de stat în sectoarele care intrau în atribuțiile secției. Dintre sectoarele mai sus menționate, un rol deosebit în procesul de colectivizare l-au avut Sectorul Gospodăriilor Colective și Sectorul Colectărilor.

Sectorul Gospodăriilor Colective se ocupa cu executarea hotărârilor Partidului și Guvernului în „vederea întăririi gospodăriilor colective și a îndrumării țărânilor muncitoare pe calea transformării socialiste a agriculturii”.

Sectorul Colectărilor controla executarea hotărârilor Partidului și Guvernului în domeniul colectărilor.

Secția Agrară controla executarea hotărârilor Partidului și Guvernului de către:

- Ministerul Agriculturii;
- Direcția Politică de pe lângă Ministerul Agriculturii;
- Comitetul de Stat pentru colectarea produselor agricole.

14. Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvântări*, Editura P.M.R., București, 1951, p. 132.
15. Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvântări*, Editura P.M.R., București, 1953, p. 302.
16. Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvântări*, Editura P.M.R., București, 1951, p. 163.
17. Decretul nr. 33 în Monitorul Oficial (se va prescurta MO) nr. 117 / 22 mai 1948.
18. Legea nr. 203 publicată în MO nr. 140/23 iunie 1948.
19. Decretul nr. 119/1948 în MO nr. 150/2 iulie 1948. Comisia „întocmește planul general al economiei naționale în conformitate cu directivele și obiectivele economico-politice stabilite de guvern (art.2, lit. b).
20. Decretul nr. 121 în MO nr. 153/6 iulie 1948.
21. „Universul”, nr. 229/2 octombrie 1948.
22. *Ibidem*, nr. 260/7 noiembrie 1948.
23. Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvântări*, Editura P.M.R., București, 1953, p. 231.
24. Dan Cătănuș și Octavian Roske (editori), *Colectivizarea agriculturii în România. Dimensiunea politică, vol. I, 1949-1953* (se va pres-

curta *Colectivizarea agriculturii în România. Dimensiunea politică, 1949-1953*), Institutul Național pentru Studierea Arhivelor Totalitarismului, București, 2000, p. 72-75.

25. *Ibidem*, p.80.
26. *Ibidem*, p. 86-96.
27. *Ibidem*.
28. *Ibidem*.
29. *Ibidem*.
30. A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie, dosar 29/1949, f. 3, vezi și *Stenogramele ședințelor Biroului Politic și ale Secretariatului Comitetului Central al P.M.R., vol. II, 1949* (se va prescurta *Stenograme, vol. II, 1949*), București, 2003, editori: Camelia Moraru, Laura Neagu, Constantin Moraru, Constantin Neagu, Claudiu Dincă și Ioana Zamfir, lucrare apărută sub egida Arhivelor Naționale ale României; *Colectivizarea agriculturii în România. Dimensiunea politică, 1949-1953*, p. 113.
31. Despre rolul jucat de ea în procesul de colectivizare, păreri pro și contra, vezi Robert Levy, *România sub impactul comunismului – cooperativizarea. „Deviaționismul de dreapta” al Anei Pauker*, în Revista de Istorie, nr. 3-4/1997, p. 155-174; Robert Levy, *Gloria și decăderea Anei Pauker*, Traducere de Cristina Pupeza și Ioana Gagea, Editura Polirom, 2002, Capitolul V, Secretar pe probleme de agricultură, p. 78-111.
32. A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie, dosar 7/1950, vol. II, f. 19-53, 54-78, 232-246; vezi *Stenograme*, vol. II, 1949, p. 55-98.
33. A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie, dosar 32/1949, f. 114-117; vezi *Stenograme*, vol. II, 1949, p. 214-216.; *Colectivizarea agriculturii în România. Dimensiunea politică, 1949-1953*, p. 114-116.
34. Într-un Raport de activitate întocmit de Marcu Iuliu (activist trimis de la centru să supervizeze procesul de colectivizare) pentru perioada 11 februarie-1 martie 1949 (dacă datele nu sunt cumva greșite știut fiind că procesul de constituire al gospodăriilor agricole colective a început în vara anului 1949) se preciza că acesta se deplasase în localitate pentru a constata dacă aici se poate constitui un G.A.C. Într-o primă etapă se înscriaseră 86 de persoane dintre care opt maghiari, 30 romi iar restul români. Activiștii locali care cunoșteau bine realitățile locului erau de părere că înființarea unei gospodării colective era posibilă în localitate peste circa un an (se putea conta pe un număr de cel mult 20 de persoane). A.N.I.C., Fond C.C. al P.C.R. – Secția Agrară, dosar 51/1949, f. 1.
35. Același Marcu Iuliu informa că în localitate urma să ia ființă o gospodărie agricolă colectivă. Erau înscrise 131 de persoane și se aprecia că „s-a putut vedea bunăvoință din partea sec-

- torului de plasă". Sunt menționate și greutatea întâmpinate. Medicul din localitate era acuzat de propagandă împotriva colectivizării întrucât spusese unei femei că „nu va putea lucra la gospodăria colectivă, că acolo nu poate să îndeplinească norma, pentru că este mare și ea este bolnavă". Greutăți făceau și locuitorii dintr-o comuna alăturată, aceștia fiind acuzați că „sunt majoritatea țărâniști". La inaugurarea colectivei au lipsit mulți dintre cei care se înscriseră inițial. A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – *Secția Agrară*, dosar 51, 1949, f. 1-2.
36. În localitate același Marcu Iuliu raporta că din cei 71 de înscriși inițial doi „s-au șters fiindcă nu erau lămurite familiile". Cu toate acestea se aprecia că „atmosfera este destul de bună" cu mențiunea că în localitate majoritari erau coloniștii veniți după 1945. A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – *Secția Agrară*, dosar 51/1949, f. 1-2.
37. Aici mulți locuitori erau nehotărâți, din cei 50 înscriși inițial 25 s-au răzgândit iar ulterior alți 10 au decis și ei să se poată înscrie. Greutăți provocau conducătorii organizațiilor de masă „au început acțiunea pentru constituirea gospodăriei colective și pe urmă tot ei au fost cei care împingeau pe aceia înscriși să se șteargă, pentru că cu ei tot nu s-ar putea face gospodăria agricolă colectivă". Constituirea gospodăriei agricole colective a fost amânată pentru toamnă. Vezi A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – *Secția Agrară*, dosar 51/1949, f. 2.
38. A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – *Secția Agrară*, dosar 15/1949, f. 8.
39. *Ibidem*, f. 9.
40. *Ibidem*, f. 10.
41. *Ibidem*, f. 11.
42. A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – *Secția Agrară*, dosar 30/1949, f. 25-26.
43. *Ibidem*.
44. În gospodăria agricolă colectivă s-au înscris 91 de persoane clasificați altfel după orientarea politică: 20 membri de partid, 50 membri ai Frontului Plugarilor, opt „antifasciști" și opt fără de partid. Cei înscriși posedau 390,50 ha, revenind pe cap de familie 4,28 ha. Comasarea urma să se facă în două trupuri din care cinci ha pentru vie. Gospodăria posedea ca inventar viu: cinci cai, doi boi, 44 vaci și 27 bivolițe iar ca inventar mort: 77 pluguri, 73 grape, 50 prășitoare, 144 care de boi, 17 semănători de porumb. Se preconiza ca activități principale: cultura cerealelor, zootehnia și viticultura. Ca perspective se avea în vedere: amenajarea unui atelier de fierărie, rotărie, tâmplărie, construcția unei creșe și amenajarea de birouri. Se considera că în clădirea primăriei care urma să fie cedată gospodăriei poate fi amenajat un grajd pentru 40 vite iar în alte cinci gospodării particulare care urmau să intre în posesia colectivei urmau să fie adăpostite alte 60 vite și 100 de porci. Pentru aceste amenajări era nevoie de 400.000 de lei. A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – *Secția Agrară*, dosar 15/1949, f. 20.
45. *Ibidem*, dosar 30/1949, f. 25-26.
46. *Ibidem*, dosar 39/1949, f. 108-111. Comitetul de constituire era format din: Handrea Andrei, Doczi Dumitru, Matyas Francisc, Szekely Margareta și Komnat Grigore. Inventarul gospodăriei era format din: 52,0400 ha teren arabil, 2,6700 ha fânețe, 3,5300 ha teren intravilan. Ca inventar viu posedau: doi boi, doi cai și două vaci iar ca inventar mort: cinci căruțe, șase pluguri și șase grape. Pentru buna funcționare a colectivei s-a dispus comasarea suprafeței de 140 ha, suprafață compusă din patru trupuri. La alegerea terenului s-a avut în vedere ca: terenul să fie de bună calitate iar comasarea să nu fie în dauna interesului plugarilor săraci și mijlocași (terenul fiind comasat pe terenul chiaburilor). Era nevoie urgentă de: trei atelaje boi, trei atelaje cai și cinci tractoare. Ca perspective se prevedea constituirea unei crescătorii de 30-40 de vaci, 25-30 viței și 15-20 de porci. A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – *Secția Agrară*, dosar 39/1949, f. 115-116. Proiectul de statut a fost prelucrat de un activist încercat-Toth Gheza (nimeni altul decât fratele lui Vasile Luca), secretar adjunct al organizației de partid din județul Trei-Scaune. Interesante sunt întrebările puse de cei care au participat la discuțiile pe marginea proiectului de statut și doreau să între în gospodărie: „Cum car gunoiul dacă nu am decât o vacă?"; „Cum va fi cu adusul lemnului din pădure?"; „De unde primim furajele?"; „Dacă am șase copii primesc mai mult de la Gospodăria Colectivă?"; „Ce se întâmplă dacă intru cu 4-5 vite și peste un an mă dă afară?"; „Ce voi primi, bani sau produse?"; „Cum o să pot face casă pentru copii?". A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – *Secția Agrară*, dosar 15/1949, f. 63-66.
47. *Ibidem*.
48. S-a considerat a fi un mare eveniment. La inaugurarea gospodăriei au participat 2500 localnici, 3000 delegați din alte localități, 3000 muncitori din Târgul Secuiesc, Sfântul Gheorghe, Oituz, Comandau și delegați din județele Făgăraș, Odorhei și Brașov. Se aprecia că atmosfera este „foarte bună, aproape că nu se poate descrie în cuvinte entuziasmul țăranilor neînscriși". A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – *Secția Agrară*, dosar 30/1949, f. 85-86.
49. „Scânțea", din 24 iulie 1949. titlul articolului era: „Zi de răscruce pentru țăranimea muncitoare din țara noastră". Se concluziona „țăranii sunt cei care au cerut C.C. al P.M.R. și Guvernului să se înființeze gospodării colective în

satele lor iar comuniștii le-au făcut această favoare” (se vede cât cinism era din partea autorităților).

50. Gospodăria dispunea de 284,0210 ha teren cultivat, ca inventar viu: 16 cai, un bou, 40 vaci, șase bivolițe iar ca inventar mort 64 pluguri, 60 grape, 44 prășitoare, 16 hamuri, două tocătoare de nutreț, 26 semănătoare de porumb și drept construcții – cinci clădiri. A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Secția Agrară, dosar 74/1949, f. 12.
51. În localitate erau 338 de gospodării cu un număr de 1464 locuitori. În gospodărie erau un număr de 223 locuitori, pe grupe de vârstă: 118 persoane până la 18 ani, 132 până la 60 de ani și 23 peste 60 de ani. A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Secția Agrară, dosar 74/1949, f. 13.
52. Exista electricitate, cămin cultural bine dotat iar cooperativa funcționa bine. A.N.I.C., fond

C.C. al P.C.R. – Secția Agrară, dosar 74/1949, f. 15.

53. *Ibidem*, f. 14.
54. Care număra 48 de membrii.
55. *Ibidem*, f. 14.
56. *Ibidem*, f. 15.
57. Viitoarea Secție Agricolă
58. Al. Moghioroș, Petrescu, Veritelnicov, Chirtoacă, Tănase, Malinschi, Olga Constantinescu, Găneț și Gogoiu.
59. A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Secția Agrară, dosar 74/1949, f. 3.
60. Vezi notele nr. 50-56.
61. A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Secția Agrară, dosar 37/1949, f. 10-12.
62. Vezi Alina Tudor, *Colectivizarea în județul Trei-Scaune* apud A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Cămară, dosar 59/1950, filele 20, 22-23, 33, 38, 42,44, 75,76, 80.

Momente din istoria structurilor de poliție din spațiul Covasnei și Harghitei

Cuvinte cheie: poliție, Covasna, Harghita, sec. XX

Key words: Police, Covasna, Harghita, 20th century

Abstract

The police activity from the space of Covasna and Harghita, is carried on by the Police Stations of these counties with their structures from the municipalities of the cities and communes from this area.

The history of the police structures from Harghita and Covasna is strongly linked with the history of Transylvania during the time it belonged to the Austrian Hungarian Empire, and the police of that kingdom and after that after 1918, linked with the history of the Romanian State with its policy of territorial administration but also with the events from December 1989.

The main important moment was the foundation of these two counties in February 1968 and their police structures, and then the year 2002 when took place a radical change in the quality of a policeman, who from a military statute became "civil servant, with special statute, equiped with gun, who wears regularly an uniform and doing proper tasks according to the Police Laws in Romania" having instead of military ranks, professional ones.

During its history of almost 40 years, the Police of Harghita county gave seven policemen heroes, death on duty in a noble mission of defending the fundamental rights of liberty, of life, corporal integrity, of health and private or public goods, of the citizens and institutions from the communities they served as policemen.

Activitatea polițienească din spațiul Covasnei și Harghitei este desfășurată de către inspectoratele de poliție ale județelor Harghita și Covasna cu structurile lor de la nivelul municipiilor orașelor și comunelor din acest areal.

Serviciul polițienesc în slujba comunităților se desfășoară neconținut pe o suprafață de 10.344 km pătrați pe care locuiesc 564.572 de locuitori din care 80% sunt secui maghiarizați, 19% sunt români, și 1% țigani și alte etnii.

Structurile județene de poliție din Harghita și Covasna și subunitățile lor teritoriale asigură ordinea publică, siguranța civică și desfășurarea pașnică a vieții oamenilor în cele 5 municipii, 8 orașe și 98 de comune.

Având în vedere că în structurile de poliție din Covasna și Harghita sunt încadrați, în proporție de peste 98%, lucrători de religie ortodoxă, între aceste structuri și Episcopia Ortodoxă a Covasnei și Harghitei înființată în urmă cu 15 ani, protopopiate și parohii a existat și există o legătură de suflet permanentă și o colaborare fructuoasă benefică atât comunităților de români cât și comunităților majoritare de secui maghiarizați și chiar de țigani.

Istoria structurilor de poliție din Harghita și Covasna este strâns legată de istoria Transilvaniei cât timp a fost sub Imperiul Austro-Ungar și a poliției acestui principat iar

mai apoi după 1918, de istoria statului român de politica sa administrativ teritorială dar și de evenimentele din decembrie 1989.

Momentul cel mai important îl reprezintă înființarea celor două județe în februarie 1968 și a structurilor lor de poliție, apoi anul 2002 când avut loc o schimbare radicală în calitatea de polițist¹, care din statut de militar a devenit „funcționar public cu statut special, înarmat, ce poartă de regulă uniformă și exercită atribuțiile stabilite prin legea Poliției Române”, având în loc de grade militare, grade profesionale.

1. Câteva momente din istoria poliției județului Covasna

Istoria modernă a acestei instituții poate fi departajată în două etape distincte: până la Marea Unire, când poliția era organizată în cadrul statului dualist austro-ungar, și cea de după 1 Decembrie 1918.

Cu toate că poliția, ca instituție, are o vechime considerabilă, documente referitoare la organizarea și funcționarea poliției de stat ce se păstrează ca fond documentar cu posibilitate de cercetare, datează din anul 1868 și fac referire la Poliția Orașului Târgu Secuiesc, din fostul județ Trei Scaune.

Ca parte componentă a Ministerului de Interne Ungar, Poliția funcționa ca instituție

fundamentală a Ungariei, parte integrantă a Imperiului Austro-Ungar. Din documentele de arhivă rezultă că Poliția Târgu Secuiesc se afla în subordinea Primăriei orașului care anual stabilea responsabilitatea în funcție de ordinele Ministerului de Interne de la Budapesta, cât și în funcție de necesitățile stricte ale orașului.

Poliția Tg. Secuiesc făcea parte din ceea ce se numea „poliția locală”, spre deosebire de cea din Sf. Gheorghe, oraș reședință de județ, care se încadra în „poliția de stat” conform legislației austro-ungare, din anul 1881.

În cea de a doua etapă, de după 1 Decembrie 1918, poliția a avut menirea de a consolida în domeniul legislativ unificarea politico-administrativă a zonei, după actul de la Alba Iulia.

După 1918, poliția din Covasna a funcționat pe baza legislației existente în Vechiul Regat, aplicând-o în teritoriile unite cu Țara Mamă.

Poliția orașelor Sfântu Gheorghe și Târgu Secuiesc s-a reorganizat în conformitate cu prevederile Decretului² Consiliului Dirigent al Transilvaniei³, primind atribuțiuni specifice cu referire la ordinea publică și siguranța statului și a fost inclusă în raza de autoritate a Inspectoratului Regional de Poliție Brașov.

Evoluția social-politică și economică a statului a impus reorganizarea poliției de stat la mijlocul anului 1929⁴, astfel că, în conformitate cu această lege, poliția din județul Trei Scaune, actualul județ Covasna, avea atribuții de poliție administrativă (apărarea libertății persoanelor, prevenirea infracțiunilor, menținerea ordinii publice), atribuțiuni de poliție judiciară și atribuțiuni de poliție de siguranță și informativă.

În orașul de reședință Sfântu Gheorghe, poliția de stat își exercita atribuțiunile sub comanda unui șef de poliție, care avea în subordine comisari operativi, agenți și personal de birou în cadrul poliției administrative și a celei de siguranță. Poliția era exclusiv civilă și se subordona pe plan local autorităților administrative (Prefectură, Primărie), ele însele având linii subordonate Ministerului de Interne.

Referitor la perioada 1944-1949, din arhive rezultă că în condițiile războiului, a administrației militare sovietice, activitățile de poliție, mai ales ordinea publică, au fost asigurate de autoritățile române.

În perioada de pregătire a agresiunii, sub presiunea autorităților sovietice, poliția ju-

dețului Trei Scaune a fost dislocată în Prejmer, județul Brașov, iar în acest timp activitatea de poliție a fost asigurată de așa-numita „poliție populară”, formată exclusiv din etnici maghiari, limba folosită în acte fiind cea maghiară.

Schimbările sociale, politico-economice care s-au produs în perioada 1946-1949 a avut repercusiuni și în viața poliției; au început să apară elemente de politizare a poliției, aprecierea cadrelor, a activității acestora făcându-se prin prisma atașamentului politic.

În anul 1948 s-a constatat o centralizare excesivă și intervenția eșaloanelor superioare în fixarea unor sarcini de execuție⁵. Perioada dintre sfârșitul anului 1948 și începutul anului 1949 este marcată de schimbările suferite prin transformarea Poliției în Miliție, când instituția civilă capătă caracter militar, se introduc regulamentele militare, iar cadrele de miliție primesc grade și uniforme militare.

Până în anul 1952, raioanele, orașele și comunele de pe teritoriul actualului județ Covasna au aparținut Regiunii Stalin (Brașov), unde exista Miliția Regiunii Stalin. În 1968, prin noua împărțire administrativ-teritorială, s-a înființat actualul județ Covasna, cu reședința la Sfântu Gheorghe, ocazie cu care a luat ființă și Inspectoratul Județean al Ministerului de Interne Covasna, ce avea în subordine Securitatea și Miliția din acest spațiu geografic.

După Revoluția din Decembrie 1989, ca și în cazul Județului Harghita, Inspectoratul Județean al Ministerului de Interne Covasna s-a desființat, denumirea Miliției a revenit la aceea de Poliție, iar la nivel județean a luat ființă Direcția de Poliție a Județului Covasna care, la scurt timp, a primit denumirea de Inspectorat de Poliție al Județului Covasna, denumire pe care o are și în prezent.

Schimbările din plan legislativ și organizatoric, ce au urmat Revoluției din Decembrie 1989, privind organizarea și funcționarea poliției, au afectat și Inspectoratul de Poliție al Județului Covasna

Cât privește structura organizatorică la nivel teritorial, Poliția Județului Covasna are în subordine Poliția Municipiului Sfântu Gheorghe, Poliția Orașului Târgu Secuiesc, Poliția Orașului Baraolt, Poliția Orașului Covasna și 40 de posturi comunale de poliție⁶.

Județul Covasna este situat în colțul de sud-est al Transilvaniei, în curbura Carpaților Orientali, denumirea lui istorică fiind județul

Trei Scaune, format în 1876 din Scaunele Sepsi, Kézdi și Orbai; se învecinează cu județele Harghita, Vrancea, Buzău și Brașov.

Județul are o suprafață de 3.705 km pătrați și o populație de 222.449 locuitori. Din totalul populației, 24% o reprezintă naționalitatea română, 75% etnia maghiară, și 1% alte etnii. Este unul din județele mici ale țării.

Inspectoratul de Poliție al Județului Covasna constată anual circa 3.750 de infracțiuni, din care în jur de 1.410 sunt de natură economică, în jur de 630 de natură judiciară și circa 1.700 de altă natură. Anual sunt constatate în flagrant în medie 1.040 de infracțiuni.

Ca și județul Harghita, județul Covasna este vizitat anual de foarte mulți turiști din țară și străinătate, datorită izvoarelor de apă minerală, din care majoritatea au proprietăți terapeutice, dar și datorită perimetrului turistic de excepție, concretizat prin elemente naturale de mare valoare, ce se îmbină armonios cu varietatea peisajelor, vegetația și fauna caracteristică și cu elementele hidrografice și de relief⁷.

2. Câteva momente din istoria poliției județului Harghita

După făurirea statului Național Unitar Român, Consiliul Dirigent al Transilvaniei a hotărât trecerea serviciilor polițienesti ale orașelor din Transilvania la stat⁸, stabilindu-le modul de organizare și atribuțiile.

În anul 1929 a fost înființată Prefectura de Poliție a municipiului București⁹, inspectoratele regionale de poliție, chesturile de poliție, polițiile din orașele reședință de județ și serviciile de poliție din comunele urbane și rurale.

Astfel, pe teritoriul actual al județului Harghita funcționau chesturile de poliție a județului Ciuc cu reședința la Miercurea Ciuc și a județului Odorhei cu reședința în Odorhei, iar în orașe funcționau comisariate de poliție.

În anul 1938, poliția urbană de pe teritoriul actualului județ Harghita a trecut prin lege în subordinea Legiunii de jandarmi Ciuc și Odorhei, dar după numai un an de zile, respectiv în martie 1939, a revenit la vechea organizare.

La o chestură de poliție în acea vreme își desfășurau activitatea șeful poliției, comisari de poliție, agenți de poliție judiciară și administrativă, corpul de pază condus de un șef de secție și gardienii publici.

La începutul anului 1949, printr-un decret¹⁰, a fost abandonată structura veche și au fost create organele de miliție și securitate subordonate Ministerului Afacerilor Interne.

Întrucât la acea vreme teritoriul României era împărțit, din punct de vedere administrativ-teritorial¹¹, în regiuni, raioane, orașe și comune, pe teritoriul actual al județului Harghita funcționau Milițiile Raionale Ciuc, Odorhei, Gheorgheni, Toplița și Cristur, care până în anul 1952 au aparținut Regiunii Stalin (Brașov).

În anul 1952 a luat ființă Regiunea Autonomă Maghiară, care după 8 ani, în decembrie 1960, a devenit Regiunea Mureș Autonomă Maghiară, cu reședința la Târgu Mureș. La nivelul Regiunii funcționa, din punct de vedere polițienesc, Miliția Regională, care avea în subordine și milițiile raionale de pe actualul teritoriu harghitean.

După alți 8 ani, în februarie 1968, prin noua împărțire administrativ-teritorială, a fost înființat actualul județ Harghita, ocazie cu care, la nivelul județului a fost înființat Inspectoratul Județean al Ministerului de Interne, din care făceau parte Securitatea și Miliția – care avea în subordine milițiile municipale, orașenești și posturile comunale de miliție.

După Revoluția din 1989, respectiv la începutul anului 1990 s-a revenit la vechea denumire de poliție¹², Inspectoratul Județean al Ministerului de Interne Harghita s-a desființat, luând ființă Direcția de Poliție a Județului Harghita, care apoi s-a transformat în Inspectoratul de Poliție al Județului Harghita, iar prin Constituția din 1992, Poliția și-a intrat în atribuțiile firești. Ulterior, în primăvara anului 1994¹³, poliției i-au fost stabilite concret, atât modul de organizare în cadrul Inspectoratului General al Poliției, cât și atribuțiunile specifice și competențele.

Datorită transformărilor democratice produse în România, la începutul anului 2002 a fost nevoie de o nouă lege¹⁴ (în vigoare și în prezent), care să precizeze poziția Poliției ca instituție specializată a statului, misiunile acesteia în cadrul statului democratic și noua sa structură organizatorică.

În același an a avut loc o schimbare radicală în calitatea de polițist¹⁵, care din statut de militar a devenit „funcționar public cu statut special, înarmat, ce poartă de regulă uniformă și exercită atribuțiile stabilite prin

legea Poliției Române”, având în loc de grade militare, grade profesionale.

Județul Harghita, în care-și desfășoară activitatea poliția județeană, este situat pe platforma Transilvaniei, în zona centrală a Carpaților Orientali, fiind unul din județele mici ale țării, cu o suprafață de 6.639 km pătrați, ceea ce reprezintă 2,8% din suprafața totală a României, și o populație de 342.123, locuitori¹⁶, din care 13,7% sunt de naționalitate română, 85,1% de etnie maghiară, 1% de etnie rromă, și 0,1% de alte etnii.

Județele cu care se învecinează Harghita sunt: Covasna, Mureș, Suceava, Neamț și Bacău.

Structura teritorială a Poliției Județului Harghita este formată din: 4 poliții municipale, respectiv Poliția Municipiului Miercurea Ciuc, Poliția Municipiului Odorheiu Secuiesc, Poliția Municipiului Gheorgheni și Poliția Municipiului Toplița; 5 poliții orașenești, adică Poliția Orașului Cristuru Secuiesc, Poliția Orașului Bălan, Poliția Orașului Vlăhița, Poliția Orașului Borsec și Poliția Orașului Băile Tușnad; și 57 de posturi de poliție comunală¹⁷. Poliția Județului Harghita este condusă de o echipa managerială formată dintr-un ofițer de poliție inspectorșef, ajutat de către doi ofițeri adjuncți; Poliția Municipiului Miercurea-Ciuc și Odorheiu Secuiesc, de către un ofițer șef de poliție, ajutat de către doi ofițeri adjuncți; Polițiile Municipiilor Gheorgheni și Toplița, de un ofițer șef de poliție, ajutat de către un ofițer adjunct; iar polițiile orașenești, de către un ofițer șef de poliție. Posturile comunale de poliție sunt conduse de către un agent de poliție.

Cea mai importantă componentă a activității specifice a Poliției Județului Harghita o constituie combaterea infracțiunilor prin constatarea faptelor de acest gen și soluționarea dosarelor al căror obiect îl constituie aceste fapte, precum și tragerea la răspundere penală a autorilor.

Rata criminalității în județul Harghita, comparată cu media pe țară a înregistrat în ultimii ani următorul curs: 1.348 față de 1.270 în anul 2003, 1.220 față de 1.066 în 2004, și 1.353 față de 961 în 2005 – județul Harghita ocupând un loc fruntaș la nivel național cu numărul de infracțiuni la 100.000 de locuitori. Anual organele de poliție din Harghita constată în total circa 4.440 de infracțiuni, din care circa 1.335 sunt de natură economică, 1.385

de natură judiciară și circa 1.720 de altă natură.

3. Câteva momente din istoria eroilor poliției harghitene, căzuți la datorie

De-a lungul istoriei sale de peste 40 de ani, poliția județului Harghita a dat un număr de 7 eroi polițiști căzuți la datorie în misiunea nobilă de apărare a drepturilor și libertăților fundamentale, a vieții, integrității corporale, sănătății și bunurilor private ori publice ale cetățenilor și instituțiilor din comunitățile pe care le-au deservit cu serviciu polițienesc, respectiv pe Carol, Liviu-Teofil, Gabi, Emeric, Gavril-Attila, Marian și Ioan

În cele ce urmează vom face foarte scurte referiri la fiecare dintre polițiștii eroi căzuți la datorie de-a lungul anilor.

Plutonier major (r) Magyari Carol¹⁸

Fiu de țărani vrednici din Miercurea Nirajului, județul Mureș, a văzut lumina zilei la 28 ianuarie 1926, crescând față de truditarii pământului și dorința ca într-o bună clipă să le poată veghea tihna și rodul muncii. A cunoscut rigoarea vieții rânduite în ordine, onoare și cinste.

La vârsta la care cei din leatul său încă visau, Magyari Carol a ales profesia de apărător al ordinii și liniștii semenilor și a îndeplinit cu devotament și curaj misiunea de agent de ordine la Poliția orașului Gheorgheni.

Cei care i-au fost colegi și l-au cunoscut, mărturisesc că era un model de punctualitate, seriozitate și perseverență.

A dat dovada supremului gest de a-și sluji concitadinii, în 23.05.1974, în plină forță a maturității, când o mână criminală și lașă l-a înjunghiat mișelește. A căzut la datorie cu conștiința curată, lăsând în urmă, nemângâiate, sufletele părinților, soției și a unui urmaș.

Sublocotenent (post mortem) Liviu Teofil Cheuchișan¹⁹

La numai 33 de ani, în vârtoarea răsturnării de timp și lume, din 22 Decembrie 1989, a fost răpus de minți și mâini criminale, cel care venise să-și slujească Patria de pe frumoasele meleaguri ale satului Figa, din județul Bistrița Năsăud.

Până în ultimele clipe ale vieții, Liviu Teofil Cheuchișan a crezut în dreptate, cinste și adevăr. Deși putea să fugă din calea negrei sortii, a rămas la datorie, în comuna Dealu, ca șef al postului de poliție. Și-a dăruit frumoșii ani ai tinereții misiunii de a apăra legea și ordinea socială, și deși nu a batjocorit pe

nimeni, a fost ucis mișelește, cu cruzime, iar trupul tânăr și falnic i-a fost pângărit.

Sufletele părinților, soției și celor doi copii – vlăstare de lumină și candoare – sângerează neîmpăcate cu destinul nedrept.

Sublocotenent (post mortem) Gabi Dănăilă²⁰ Cel care avea să devină ajutor al șefului Postului de poliție din comuna Zetea, s-a născut la 13.08.1961, în localitatea Boghești, județul Vrancea, pe minunatele plaiuri ale Mioriței.

A venit în județul Harghita cu optimism și dorința de a fi de folos oamenilor acestor meleaguri, le-a înțeles datinile și obiceiurile, iar după puțin timp s-a căsătorit cu o fată din Secuime. Dragostea lor a zămislit un copil și viața le zâmbea încrezătoare.

Apoi rânduilele s-au răsturnat, timpul nu a mai avut răbdare cu polițistul de numai 28 de ani și în 22 Decembrie 1989, cei care se credeau și se doreau a fi „Providența”, l-au ucis fără cruțare, văduvind-l de orice șansă. A căzut la datorie, în sediul instituției în care apucase să-și slujească semenii doar 4 ani.

Sublocotenent (post mortem) Ferencz Emeric²¹ A fost un om așezat, cu respect pentru cei din jurul său, ordonat, cu ținută demnă și plăcută, știa să-i asculte pe cei nevoiași și căuta întotdeauna să-i ajute. Cel care la numai 38 de ani a fost răpus nemilos de furia oarbă a unor semeni ce nu-și merită numele de oameni, s-a născut la 19 august 1951, în comuna Ditrău județul Harghita.

Un om al locului, apreciat pentru devotamentul și sânguința cu care își îndeplinea sarcinile profesionale, un exemplu de „sectorist”, datorită iscusinței de-a împăca rigoarea legii cu vorba și gestul mângâietor.

A servit cu onoare și cinste comunitatea orașului Cristuru-Secuiesc, până în ultimele clipe ale vieții – 22 Decembrie 1989. A lăsat în urma sa amintirea unui polițist onest și a unui soț și părinte mai presus de cuvinte.

Plutonier major (r) Szekely Gavril-Attila²² Și astăzi, și mereu, trei suflete rănite și tandre varsă și vor vărsa lacrimi curate pentru cel ce le-a fost soț și părinte.

Szekely Gavril-Attila, pe care moartea la izbit nemilos și mișelește, tocmai când – deși își încheiase datoria de apărător al vieții și liniștii semenilor – încerca să-și ocrotească foștii camarazi de la Poliția municipiului Odor-

heiu Secuiesc, în 22 Decembrie 1989, a fost fiul acestei așezări de pe Târnava Mare.

A cunoscut lumina zilei la 11 mai 1947, iar ultima perioadă a activității profesionale a trăit-o la Poliția transporturi feroviare Harghita.

Deși era sportiv de performanță respectat și admirat de toți concitadinii care-l cunoșteau, s-a retras din viața activă înainte de vreme și a rămas un cetățean de nădejde al comunității odorheiene natale.

Firul unei vieți dedicate liniștii semenilor a fost curmat nedrept și bestial de ființe ce nu merită nici măcar să respire pe acest pământ.

Sublocotenent (post mortem) Marian Căprioară²³ La numai un an după ce Țara își reasezase curgerea în matca istoriei, ținând spre libertate și democrație, în 22 Decembrie 1989, era repartizat la Postul de poliție al comunei Praid, sergentul major Căprioară Marian, venit din locurile de legendă ale satului Bahna, județul Neamț.

Fire destoinică, deschisă, a izbutit să se integreze cu ușurință în comunitatea ce-i aștepta serviciul de apărător al ordinii și avuției sătești. A răspuns întotdeauna, cu solitudine și curaj tuturor chemărilor venite din partea consătenilor săi și s-a bucurat de recunoștința și prețuirea acestora.

La începutul lunii mai 1993, la doar 26 de ani, când pomii explodau în floare, asemeni sufletului celui care nu mai este între noi, doi ticăloși, amețiți de mirajul „lumii libere”, l-au răpus pe Marian, în satul Ocna de Jos, în timp ce se afla în misiune.

Nicio pedeapsă din lume, oricât de grea, nu poate repara pierderea vieții acestui om.

Plutonier Ioan Botaș²⁴ Fiu de moți din Poșaga Apusenilor, a deschis ochii către lume la 28 mai 1969, în municipiul Hunedoara. Viața aspră și plină de privațiuni, specifică „Țării de piatră”, l-a împins spre profesia de polițist, nebănuind, poate, că și aceasta este la fel de împovărătoare. Astfel, a ajuns la Poliția municipiului Odorheiu Secuiesc unde i s-a încredințat, după câțiva ani de muncă, funcția și îndatorirea de „sectorist”.

A știut să înțeleagă pe oameni, le-a învățat limba și datinile, i-a servit cu demnitate și dăruire. Colegii de muncă și-l amintesc ca un om cumpătat, cu o deosebită capacitate de efort, dedicat cu toată ființa, muncii de poliție și serviciului în folosul comunității, apărării normelor morale și de drept.

Deși era a doua zi de Paște (08 aprilie 1996) și fiecare ar fi trebuit să fie mai bun, mai blând și mai curat, o mână de indivizi al căror nume nu merită rostit niciodată, i-au curmat viața și toate speranțele ei, numai pentru că le ceruse să respecte liniștea concitadinilor.

Acum când trecerea eroilor polițiști în eternitate a devenit istorie, avem datoria de a le lumina numele și amintirea atât cu brăzdairea sărată a lacrimii cât și cu articole despre existența lor pe acest pământ, chiar și în cadrul unor sesiuni naționale de comunicări științifice legate de istoria instituției și a locurilor în care au lucrat și și-au dat viața.

Gestul lor este cu atât mai nobil și pilduitor cu cât având la îndemână armele forței, ale ripostei, cu sufletele curate și cinstite au ales moartea lor în loc să semene ei înșiși moarte, cruțând însăși viața celor care le-au fost călăi.

Lor celor care și-au dăruit cele mai frumoase momente ale maturității lor de bărbați, nesfârșitei și niciodată înșelatei încrederi în oameni, nu li s-a mai dat răgazul să asfințească, pentru că întunericul le-a retezat lumina în miezul zilei.

Nimeni nu le va putea lua locul acestor bărbați nemuritori. Marea lecție a vieții și a morții trebuie să fie de-a pururi vie în conștiința noastră și a generațiilor ce vor veni²⁵.

Dr. Traian CHINDEA

Note – Notes

1. Legea nr. 360 din 06.06.2002 privind statutul polițistului, publicată în M.O. nr. 440 din 24.06.2002.
2. Decretul nr. VIII/1919 privind organizarea polițiilor de stat, publicat în Gazeta Oficială nr. 17 din 1-15 martie 1919.
3. Organ de conducere a Transilvaniei până la ratificarea de către Parlament a Unirii din 1918;
4. Legea pentru organizarea Poliției Generale a Statului din 21.07.1929, publicată în M.O.nr. 159/1929.
5. Prin adresa nr. 9398 din 01.02.1948 a Inspectoratului Regional de Poliție Brașov se ordonă: „Începând de la data primirii prezentului ordin planurile de muncă existente se vor anula și se va trece la aplicarea planului de muncă fixat de D.G.P.(Direcția Generală a Poliției).
6. Aita Mare, Arcuș, Barcani, Belin, Bățani, Bixad, Bodoc, Boroșneul Mare, Brateș, Brăduț, Brețcu, Catalina, Cernat, Chichiș, Comandău, Dalnic, Dobârlău, Estelnic, Ghelinta, Lemnia, Malnaș, Mereni, Micfalău, Moacșa, Ojdula, Ozun, Poian, Reci, Sânzieni, Sita Buzăului, Turia, Valea Crișului, Valea Mare, Vlcele, Vîrghiș, Zagon și Zăbala.
7. www.covsna.info.ro.
8. Decretul nr. VIII/1919 privind organizarea polițiilor de stat publicat în Gazeta Oficială nr. 17 din 1-15 martie.
9. Legea pentru Organizarea Poliției Generale a Statului din 21.07.1929, publicată în M.O. nr. 151 din 1929.
10. Decretul nr. 25 al Prezidiului Marii Adunări Naționale din 23 ianuarie 1949.
11. Legea nr. 5 din 1950 privind împărțirea administrativ-teritorială a României.
12. Legea nr. 40 din 18.12.1990 privind organizarea și funcționarea Ministerului de Interne, publicată în M.O. nr.146 din 18.12.1990.
13. Legea nr. 26 din 12.11.1994 privind organizarea și funcționarea Poliției Române, publicată în M.O. nr 123 din.18.05.1994.
14. Legea nr. 218 din 23.04.2002 privind organizarea și funcționarea Poliției Române, publicată în M.O. nr.305 din 09.05.2002.
15. Legea nr. 360 din 06.06.2002 privind statutul polițistului, publicată în M.O. nr. 440 din 24.06.2002.
16. După situația de la 01.01.2000.
17. Posturile de poliție:Atid, Avrămești, Bilbor, Brădești, Căpâlnița, Ciceu, Cârța, Ciucsângeorgiu, Ciurmani, Corbu, Corund, Cozmeni, Dănești, Dealu, Dârjiu, Ditrău, Feliceni, Frumoasa, Gălăușas, Joseni, Lăzarea, Lelicieni, Lueta, Lunca de Jos, Lunca de Sus, Lupeni, Mădăraș, Mărtiniș, Merești, Mihăileni, Mugeni, Ocland, Păuleni-Ciuc, Plăieșii de Jos, Praid, Racu, Remetea, Săcel, Sărmaș, Secuieni, Siculeni, Șimonești, Sâncrăieni, Sândominic, Sânmărtin, Sânsimion, Sântimbru, Subcetate, Suseni, Tomești, Tulgheș, Tușnad-Sat, Ulieș, Vârșag, Voșlobeni, Zetea, Porumbeni și Satu Mare.
18. Mircea Nicolae Costruț *Glorie eternă eroilor Poliției Române*, tipărit la S.C. Exodus S.R.L., Miercurea-Ciuc, 2004, p. 5.
19. *Ibidem*, p. 6.
20. *Ibidem*, p. 7.
21. *Ibidem*, p. 8.
22. *Ibidem*, p. 9.
23. *Ibidem*, p. 10.
24. *Ibidem*, p. 11.
25. *Ibidem*, p. 12.

Câteva considerații cu privire la rețeaua informativă a Securității din sud-estul Transilvaniei (sfârșitul anilor '50 – începutul anilor '60)

Cuvinte cheie: securitate, rețea informativă, Regiunea Autonomă Maghiară, sec. XX

Key words: security, informative networks, Hungarian Autonomous Province, 20th century

Abstract

Informative surveillance was, according to the Securitate's documents, an activity of complex verification of information regarding the planning or committing of crimes against state security, which was meant to prevent, uncover and eliminate them. In this activity, a prominent place was taking by the informative network. This "tool" of the Securitate could take place against a person, a group of people or an institution. The informative network is a structural and indispensable element of any secret service, used for gathering, verifying and transmitting data, but the Securitate used this kind of network to provide a sum of information about the political opinions and about the private life, all of these under the pretext to preserve the "state security".

In our papers, we try to emphasize the continuous grow up of the informative network in a specific area (the South-East of the Transylvania) and in a specific period: between 1958 and 1965. In a same time, our investigation aims to be a contribution to a better knowledge of the manner of the Securitate's works in this period. In this purpose, we put in the light the process of build up an informative network, the recruitment of the informers, the process of educating and training of the informers, the methods of exploitation and, finally, the informer abandonment.

Our conclusions was that, in spite of the common perception, the beginning of the '60's didn't signify a decrease of the population surveillance, but a perpetuations and a development of the old methods, and, especially, of the informative network.

Principala armă a Securității a fost reprezentată, încă de la începutul activității sale, de **rețeaua informativă**, cu alte cuvinte de numărul de delatori gata să semnaleze orice tentativă de împotrivire în fața noilor autorități, orice comportament care nu era conform cu standardele ideologice impuse de regimul comunist.

O serie de cercetători, precum Marius Oprea¹, Dorin Dobrinu², Cristian Vasile³, Cristina Anisescu⁴, Luminița Hrițcu⁵ sau Călin Florea⁶, au analizat un aspect sau altul al activității rețelelor de informatori pe care Securitatea le-a constituit și dezvoltat în cele mai diverse medii și instituții.

De asemenea, istoriografia problemei s-a îmbogățit prin lucrările publicate de Mihai Albu⁷ și Carmen Chivu⁸, individual sau în colaborare⁹, acestea aducând în atenție o serie întreagă de aspecte, probate documentar, ale constituirii și activității rețelei informative.

La rândul-ne, am încercat și în alte ocazii să descifrăm câte ceva din complicatele mecanisme de „recoltare” a informațiilor puse la punct de-a lungul timpului de către Securitate¹⁰. Evident, dată fiind complexitatea subiectului, problematica referitoare la constituirea, dirijarea, recompensarea rețelei

informativă va continua să reprezinte un câmp de investigație extrem de atrăgător pentru istorici, prin multitudinea de aspecte conexe, prin diversitatea tipologiilor umane antrenate în astfel de activități și, nu în ultimul rând, prin implicațiile morale și politice pe care le-a presupus acest gen de colaborare cu Securitatea.

Prin prezentul demers ne-am propus obiective limitate la conturarea dimensiunilor rețelei informative creată de Securitate în zona de sud-est a Transilvaniei la sfârșitul anilor '50 și în prima parte a anilor '60. Din punctul de vedere al organizării teritoriale a Securității, această arie geografică se afla, în perioada precizată, în responsabilitatea a două direcții regionale: Stalin (Brașov, din 1960) și Regiunea Autonomă Maghiară¹¹.

Înainte de a ne referi strict la rețelele informative din sud-estul Transilvaniei, vom încerca să arătăm succint ce era și cum se edifica o rețea informativă.

Securitatea a preluat și valorificat la maxim experiența Siguranței în munca operativă. Crearea și folosirea rețelelor informative de către ofițerii de securitate s-a bazat pe normele și regulile deja testate de către predecesora instituțională a Securității. Pentru a ilustra această afirmație, credem că e suficient să

arătăm că, cu câteva luni înainte de înființarea Securității (30 august 1948), în 14 aprilie 1948, Cabinetul Direcțiunii Generale a Siguranței Statului emitea „Instrucțiuni pentru întocmirea planului de muncă pentru perioada 1 mai – 7 noiembrie 1948”. În privința problemelor legate de munca operativă, amintitele instrucțiuni insistau asupra **importantei creării și utilizării rețelelor de informatori**: „Recrutarea de informatori în toate mediile rămâne preocuparea de căpetenie, care trebuie neapărat rezolvată, știut fiind că valoarea unei unități de Siguranță este echivalentă cu valoarea informatorilor, iar valoarea acestora în funcție directă de valoarea ofițerului de Siguranță care-i conduce. Pentru fiecare informator se va constitui o evidență-dosar, menită să reprezinte oglinda activității acestuia. Dosarul trebuie să cuprindă: auto-biografia sau biografia, notele informative date de el și despre el și recompensele acordate pentru munca depusă. Pentru ca informatorii să fie cât mai bine cunoscuți de ofițerul de Siguranță se recomandă verificarea lor prin filaj sau alți informatori. De asemenea, sistemul de recrutare: se simte nevoia a fi îmbunătățit, spre a se putea conta pe informator și a nu se da ocazia la surprize neplăcute. În acest scop este necesar ca el să fie bine cunoscut de Siguranță și pus în prealabil la diferite probe. Informatorii care s-au dovedit a avea calități se vor folosi ulterior ca rezidenți în momentul în care aceștia au reușit, la rândul lor, să-și organizeze o rețea informativă”¹².

Așadar, funcționarea Siguranței și, ulterior, a Securității era de neconceput în absența rețelelor de informatori. Aceste rețele erau create fie în jurul unei persoane sau unui grup de persoane urmărite, fie într-un anumit obiectiv (întreprindere, instituție, unitate militară etc.), fie într-un anumit mediu (ofițeri deblocați, membri ai partidelor istorice, membri ai unor culte și secte).

Munca de creare a rețelei începea prin identificarea și studierea persoanelor care, prin contactele, poziția, preocupările și caracterul lor, puteau fi folosite pentru a obține informații de interes pentru Securitate. Această etapă se numea „punctarea candidatului” la recrutare. Viitorului informator i se deschidea o mapă în care erau colectate toate documentele obținute pe parcursul studierii sale, iar în cazul în care racolarea sa era dusă

la bun sfârșit, mapa era transformată în „dosar de rețea”, primind un număr de înregistrare în evidențele Securității.

Odată identificat, „candidatul” era verificat prin ofițerii de investigații (discuții legendate cu vecinii, colegii de muncă, șefii, uneori chiar filaj), se făcea o verificare la cartoteca Securității, se studiau punctele sensibile ale acestuia, viciile, pasiunile etc., se adunau materiale și date compromițătoare, totul pentru a putea fi ales modul cel mai potrivit de abordare. Uneori avea loc chiar un contact direct cu „candidatul”, ofițerul de securitate prezentându-se sub diverse acoperiri și purtând cu acesta o discuție aparent inocentă.

După ce era creionat un „portret psihologic”, se trecea la elaborarea unui „plan de recrutare” ca informator. În acesta era precizat scopul pentru care este necesară introducerea respectivei persoane în rețeaua informativă, locul recrutării, metoda folosită (prin convingere sau „pe bază de materiale compromițătoare”), legenda ce va fi oferită candidatului în cazul în care, din discuțiile din timpul întâlnirii, se profilează refuzul acestuia de a colabora cu Securitatea, sistemul de legătură cu viitorul informator. Recrutarea propriu-zisă avea loc fie într-o secție de miliție unde candidatul era convocat sub un pretext oarecare, fie la locul de muncă al acestuia, fie chiar la domiciliu.

În timpul recrutării, după acceptarea colaborării, informatorul primea un nume conspirativ și semna un angajament de confidențialitate. Totodată, i se explica modul în care îl poate contacta pe ofițerul de legătură și modul în care trebuie redactate notele informative, trasându-i-se și primele sarcini. Uneori, informatorului îi era cerută, pe loc, chiar o primă „notă informativă” despre persoana ce reprezenta un obiectiv al Securității.

După această etapă esențială, ofițerul recrutor întocmea un raport asupra modului cum a decurs recrutarea, menționând modul în care acesta a acceptat rolul de informator, precum și primele sarcini informative trasate.

Odată introdus în rețeaua informativă, informatorul era contactat periodic de ofițerul de legătură. Întâlnirile aveau loc în așa-zisele „case de întâlnire” – în fapt spații (locuințe, birouri din întreprinderi sau instituții) pe care cei care le dețineau le puneau temporar la dispoziția Securității pentru asigurarea conspi-

rativității acestui gen de acțiuni. Directivele Securității interziceau cu desăvârșire realizarea întâlnirilor pe stradă sau în locuri publice (parcuri, cafenele, restaurante), dar, adesea, aceste prevederi rămâneau literă moartă. Ofițerii de contraspionaj foloseau pentru activitățile operative și așa-numitele „case conspirative”, acestea aflându-se, de obicei, în proprietatea/administrarea Securității.

În timpul întâlnirilor, informațiile oferite de informator erau redactate sub forma unor scurte rapoarte, scrise chiar de informator (caz în care purtau numele de „note informative”), sau erau expuse verbal și redactate de către ofițer (așa-numitele „note-raport”). Tot cu acest prilej avea loc „instruirea” și „dirijarea” informatorului, adică acestuia i se trasau noi sarcini, i se indicau care anume aspecte ale activității urmăritului/urmăriților trebuie clarificate, ce alte persoane interesează organele de securitate.

În cazul în care un informator dovedea aptitudini deosebite în culegerea de informații și în asigurarea și păstrarea conspirativității legăturii sale cu Securitatea, ofițerul de securitate putea să decidă transformarea acestuia în „rezident” – informator care realiza contactul cu mai mulți alți informatori, colectând informațiile de la aceștia și livrându-le ofițerului de legătură¹³. Totodată, el transmitea sarcinile noi către informatorii pe care îi avea în legătură. Statutul de rezident nu era comunicat informatorului, el fiind, în acest sens, exploatat „în orb”, manieră care permitea o mai bună păstrare a conspirativității. Pe parcursul exploatării informative, ofițerul de legătură realiza periodic rapoarte de evaluare a informatorului, menționând care este aportul informativ ale acestuia și, în funcție de acesta, propunând și acordarea unor recompense (sume de bani, cadouri, intervenții pentru rezolvarea unor probleme personale, de natură profesională sau locativă).

Legătura cu informatorul era păstrată atâta timp cât acesta era util Securității. Atunci când nu mai era în măsură să ofere informații valoroase era abandonat, scos din rețea, dosarul fiind însă păstrat în arhiva Securității. Uneori, în funcție de împrejurări, un informator putea fi reactivat. Abandonarea informatorilor putea avea și alte cauze: refuzul de a mai colabora, deconspirarea sa (voluntară sau nu), furnizarea de informații fără valoare, dezinformarea organelor de securitate. În

unele dintre aceste cazuri, informatorul putea deveni, la rândul-i, un obiectiv al Securității, fiind luat în urmărire. Unii informatori erau „transferați” de la o unitate la alta a Securității, în funcție de schimbările intervenite în activitatea profesională a acestora sau în urma schimbării localității de reședință.

De-a lungul timpului, Securitatea a folosit mai mulți termeni pentru a desemna informatorii, grupându-i chiar în diverse categorii. Astfel, în funcție de perioadă, documentele Securității menționează „informatori calificați”, „informatori necalificați”, „informatori de vigilență”, „informatori ocazionali”, „persoane de sprijin”, „surse P.C.R.”, „colaboratori”, „agenți”.

Pentru perioada la care ne referim, termenul uzitat era acela de „agent”. Alături de agenți, documentele Securității referitoare la rețeaua informativă îi menționează și pe „rezidenți”, precum și „casele de întâlniri” și „casele conspirative”.

Deși cea mai mare parte a „dușmanilor poporului” se afla deja în închisori și regimul comunist părea consolidat, sfârșitul anilor '50 nu a însemnat și o diminuare a activității Securității, ba chiar dimpotrivă.

Aparent, activitatea direcțiilor regionale de securitate Autonomă Maghiară și Stalin se înscria pe un curs ascendent, la fel ca mai toate ramurile de activitate din republică. De exemplu, Direcția Regională de Securitate (D.R.S.) Autonomă Maghiară recrutase în anul 1957 un număr de 150 de agenți și 25 de gazde case de întâlniri, iar în anul 1958 au fost recrutați 278 agenți, un rezident și 40 de gazde case de întâlniri¹⁴, adică o creștere de aproape 100%. De asemenea, în cursul anului 1957 fuseseră identificate și luate în evidență în dosare de problemă sau obiectiv un număr de 927 indivizi, iar în anul 1958 numărul suspectilor crescuse cu peste 100%, fiind luați în evidență 1.899 indivizi. Numărul arestărilor înregistrase aceeași tendință de creștere, în anul 1958 fiind arestați aproape de două ori mai multe persoane. Astfel, dacă în anul 1957 au fost arestate 122 de persoane (16 pe bază de acțiuni informative, 70 în urma unor anchete și 36 pe baza unor denunțuri), în 1958 erau arestate 238 de persoane, dintre care 85 pe baza de acțiuni informative, 94 din anchetă și 59 pe baza de denunțuri.

Așadar, statisticile Securității arătau o **creștere cantitativă** de netăgăduit a

activității instituției. În realitate, activitatea Securității înregistra numeroase deficiențe, ofițerii fiind încă departe de o profesionalizare reală, fie ea și relativă. Această aserțiune este probată de numeroase documente ale vremii.

În perioada 29 septembrie - 5 noiembrie 1958, din ordinul generalului-maior Alexandru Demeter, șeful Serviciului Inspecției al M.A.I., un grup de ofițeri ai acestui serviciu, sub conducerea lt.-maj. Panțuru Virgil, a efectuat un control asupra muncii informativ-operative din cadrul Direcției Regionale M.A.I. Autonomă Maghiară. Datele inserate în raportul¹⁵ întocmit la sfârșitul inspecției oferă o imagine elocventă asupra direcțiilor de acțiune, asupra metodelor folosite de ofițerii de securitate din această direcție regională, dar și asupra rezultatelor obținute de aceștia.

La 1 octombrie 1958, organele de securitate ale Regiunii Autonome Maghiare (R.A.M.) aveau în evidență un număr de 11.137 de persoane suspecte, o parte dintre acestea fiind „luate în lucru” în cadrul a 475 acțiuni informative și de verificare. Rețeaua informativă avută la dispoziție era alcătuită din 678 de agenți și 128 de case de întâlniri. Inspecția a pus în evidență faptul că rețeaua informativă „a fost folosită în mod defectuos”. Astfel, majoritatea întâlnirilor cu informatorii se făceau pe stradă, „în condiții neprielnice unei dirijări și instruirii calificate a acestora”. Calitatea informatorilor lăsa mult de dorit. Astfel, în cazul Secției a II-a (Contraspionaj) din cei 30 de agenți, doar 12 dintre ei colaborau constant. Această situație influența evident desfășurarea acțiunilor de urmărire, din cele 13 acțiuni existente doar patru fiind asigurate cu agenți ce se bucurau de încrederea urmăriților, alte patru fiind „slab lucrate”¹⁶. Restul acțiunilor erau neîncadrate informativ.

Acțiunile de contraspionaj erau lucrate în aceeași manieră și în raioanele de pe raza de responsabilitate a direcției. De exemplu, la raionul Reghin, unde exista o bază operativă importantă, numai 17 suspecti erau luați în evidență și dintre aceștia numai unul singur era urmărit pe bază de acțiune informativă. Cu ocazia inspecției s-a constatat că dintre cei 10 informatori recrutați, „nici unul nu este capabil să ducă muncă de contraspionaj”. Situația era asemănătoare și în cazul celor 78 de dosare de urmărire pe țară¹⁷: numai pentru șase dintre acestea se primiseră, ocazional, câte două-trei note informative („și acelea

lipsite de valoare”), restul nefiind lucrate, deși trecuseră câte doi-trei ani de la deschiderea lor.

Mare parte din agentură reprezenta doar ceea ce directivele Securității numeau „balast”: persoane recrutate cu toptanul, doar de dragul creării de „rețele informative” și al raportării creșterii numerice a acesteia. Aportul lor informativ era aproape nul, fie din pricina nesincerității și a dorinței de a sprijini organele de securitate, fie din motive obiective, cum ar fi poziția oficială a acestora, poziție de natură a stârni neîncredere în rândul celor vizați de Securitate.

Concret, în colonia de emigranți greci din comuna Vâlcele, raionul Sfântu Gheorghe, existau numeroase persoane care efectuau vizite repetate la legațiile Greciei și Marii Britanii sau întrețineau legături cu diplomații acestor legații, dar fără ca vreuna dintre aceste persoane să poată fi urmărită activ. În colonie fuseseră recrutați doi informatori: „Nuliș Vasile” – care se dovedise nesincer, vizitând el însuși legațiile amintite, dar fără a informa despre aceasta ofițerii de securitate – și „Vasile Vasile” care, fiind administratorul coloniei, era privit cu suspiciune de către suspecti.

O situație similară se înregistra la combinatul de prelucrare a lemnului din comuna Gălăuțași din raionul Toplița, unde lucrau de foarte multă vreme specialiști vest-germani. Activitatea acestora rămânea o necunoscută pentru Securitate, informatorul recrutat pentru urmărirea lor fiind privit cu multă suspiciune de către germani.

Ceva mai bine stătea situația în cadrul Serviciului III, condus de lt.-maj. Szöcs Andrei, care se ocupa de problemele „Culte-secte”, „Naționaliști maghiari”, „Naționaliști români” și „Manifeste”, aici existând un număr mai mare de informatori. În baza de suspecti erau incluși conducătorii și membrii activi ai fostelor partide fasciste și naționaliste maghiare, precum „Partidul Crucea cu Săgeți”, „Partidul Reînnoirii Maghiare”, „Partidul Ardelean”, „Garda Zdrengăroșilor”, „Hönk”, „Levente”. Fuseseră luați în evidență 4.050 suspecti de pe teritoriul fostelor județe Mureș, Odorhei, Trei Scaune și Ciuc.

Totuși, în ciuda eforturilor, numărul mare de suspecti făcea urmărirea lor greoaie. De exemplu, Problema „Partide fasciste și naționaliste maghiare” era urmărită în orașul Tg. Mureș de trei ofițeri de securitate, care

aveau în evidență 370 de suspecti, având deschise 21 de acțiuni și folosind în lucrarea lor 22 de informatori, dintre care șase fuseseră recrutați în 1958. Evident că, în aceste condiții, informațiile obținute, chiar pentru cei aflați „în lucru”, erau extrem de puține.

Elocvent este cazul lt. Bataga Valeriu, care se ocupa de membrii fostului partid „Crucea cu săgeți”. Acesta avea în evidență 73 de suspecti și deschisese acțiuni pentru nouă dintre ei. Printre cei „lucrați” se număra Czeidler Desideriu, fost organizator al „Crucilor cu săgeți” la nivelul orașului Tg. Mureș. Acesta avea deschisă acțiune de urmărire de doi ani de zile, interval în care fusesse dirijat în anturajul său un singur informator care furnizase patru note informative cu „informații de suprafață”.

Același ofițer se ocupa și de „Partidul Ardelean”, partid ce avusese o influență considerabilă în rândul maghiarilor. În acest caz, ofițerul înscrise în baza operativă 193 de suspecti și deschisese nouă acțiuni. Despre lucrul în aceste acțiuni este grăitor faptul că în urmărirea doctorului Duha Tiberiu, fostul președinte al organizației Tg. Mureș a „Partidului Ardelean”, fuseseră obținute de la cei doi informatori dirijați pe lângă suspect, într-un interval de 14 luni doar cinci note informative „lipsite de valoare”.

Situația nu era mai bună nici în alte structuri teritoriale ale Securității sau în „lucrarea” altor suspecti. Astfel, în raioanele Reghin și Toplița, unde existau „concentrări de legionari”, Problema „Legionari” era lucrată la un nivel superficial. La raionul Toplița, în comuna Deda, din cele 12 acțiuni deschise legionarilor condamnați în 1948 pentru apartenența la organizația „Corpul Legionar al județului Mureș”, nici una dintre ele nu era lucrată efectiv.

În Problema „Tineret studios”, aflată în responsabilitatea lt.-maj. Moscovici Carol, activitatea informativ-operativă se desfășura la un nivel scăzut. Cele mai multe deficiențe erau înregistrate în încadrarea informativă a Institutului Medico-Farmaceutic din Tg. Mureș, unde erau semnalate în rândul cadrelor didactice numeroase persoane cu orientare naționalistă maghiară, care se manifestaseră în timpul revoluției din Ungaria din anul 1956. De asemenea, din rândul numeroșilor studenți semnalati cu „manifestări naționalist-șovine”, fuseseră luați în lucru doar nouă suspecti.

Așa-zisa „luare în lucru”, prin deschiderea dosarului de urmărire informativă, comportă la rândul-i o întreagă discuție. Nu rare erau cazurile în care se deschideau dosare unor persoane doar pe baza includerii lor apriorice într-o categorie sau alta de „dușmani” menționată în ordinele M.A.I., fără a se efectua o verificare minimă, dacă aceștia chiar se încadrează în prevederile ordinului sau, măcar, dacă mai sunt în viață. De exemplu, Secția Raională M.A.I. Toplița a deschis în 21 martie 1957 dosarul individual nr. 697 pe numele lui Mircea Artimon, deși acesta era decedat încă din 22 mai 1956. La rândul-i, Secția Raională M.A.I. Sfântu Gheorghe îi deschidea lui Balint Gavril dosar de acțiune individuală, acesta fiind și el decedat de mai bine de doi ani de zile.

Legătura cu informatorii se făcea, la nivelul întregii direcții regionale, în mod haotic, atât din punct de vedere al frecvenței întâlnirilor, cât și al locului de întâlnire. Astfel, cu aproape 50% din agentură, întâlnirile și instructajul nu se făceau în casele de întâlniri, ci pe străzi sau în așa-zisele „locuri dosnice”¹⁸. Inspectia a pus în evidență faptul că „există multă văicăreală în problema caselor de întâlniri”, motivându-se că „nu sunt clădiri, că se fac multe reparații la clădiri, că se schimbă gazele și alte asemenea justificări”.

În 31 decembrie 1958, direcțiile regionale Stalin și Mureș Autonomă Maghiară erau evidențiate negativ la nivel național, nereușind decât 12 recrutări de agenți fiecare, de-a lungul lunii decembrie, în vreme ce alte direcții recrutaseră între 23 și 64 de agenți¹⁹. În 30 noiembrie 1958 Direcția Regională Stalin (condusă de colonelul Pavel Aranici²⁰) dispunea de 1.115 agenți și de un rezident, de 263 case de întâlniri și șapte case conspirative. La aceeași dată, Direcția Regională Autonomă Maghiară (sub îndrumarea colonelului Kovacs I. Mihai²¹) avea 751 agenți și un rezident, precum și 131 de case de întâlniri, dar nici o casă conspirativă.

În 31 decembrie 1959, Direcția Regională Autonomă Maghiară dispunea de 1.000 de informatori și 10 rezidenți, precum și de 209 case de întâlniri. Peste numai un an, informatorii erau 1023, mai fuseseră recrutați încă trei rezidenți, iar casele de întâlniri erau acum în număr de 238. nu exista încă nici o casă conspirativă.

La 31 decembrie 1961 rețeaua informativă a Direcției Regionale de Securitate „Mureș Autonomă Maghiară” (condusă încă de colonelul Kovacs Mihai²²) înregistra un adevărat salt, fiind alcătuită din 2.003 agenți și 35 de rezidenți. Direcția dispunea, conform unui raport alcătuit de șeful Secției C, maiorul Rethi Albert, și de 241 de case de întâlniri²³. Peste un an, la 31 decembrie 1962, existau 3.048 informatori, 72 de rezidenți, 314 case de întâlniri și 10 case conspirative²⁴. Sub conducerea lt. col. Sidea Nicolae, rețeaua direcției regionale a continuat să crească și în anul următor, ajungând la 31 decembrie 1963 la 3.170 informatori, 69 rezidenți, 412 case de întâlniri și 14 case conspirative. Tendința ascendentă a fost menținută și în 1964, ajungându-se la sfârșitul anului la 3.236 informatori, 72 de rezidenți, 453 case de întâlniri și 19 case conspirative²⁵.

În la 1 ianuarie 1965, Direcția Regională Securitate „Mureș Autonomă Maghiară” dispunea de un număr de 3.019 informatori²⁶, pentru Serviciile II, III și IV, precum și de 190 agenți la Serviciul VII, 11 în Serviciul „K”²⁷ și 16 în Serviciul „F”²⁸. Pe parcursul anului au fost recrutați 386 de noi informatori, și, totodată, au fost reactivați 34, s-au primit de la alte direcții 40 de informatori și direcția a predat, la rândul ei, 23. De asemenea, au fost abandonați 527 de informatori, astfel că la 1 ianuarie 1966 rețeaua informativă a direcției cuprindea 2.929 de informatori. Din totalul de membri ai agenturii, 990 erau folosiți în acțiuni informative, în vreme ce 1.939 aveau alte sarcini.

Direcția dispunea de 51 de rezidenți, 17 gazde case conspirative și 423 gazde case de întâlniri. Din cei 3.019 agenți existenți la 1

ianuarie 1965, erau predați în legătura șefilor posturilor de miliție un număr de 1.458, iar din cei 2.929 agenți existenți la Serviciile II și III la data de 1 ianuarie 1966, erau predați în legătura Miliției un număr de 1.469 agenți²⁹. Numărul total al agenților utilizați de Direcția Regională Securitate „Mureș Autonomă Maghiară” la această dată era de 3.238 persoane. Se adăugau 72 de rezidenți, 487 de case de întâlniri și 21 de case conspirative.

Activitatea de recrutare a informatorilor era grevată de o serie de formalități birocratice care, uneori, duceau la întâzieri de ani de zile de la punctarea informatorului și până la recrutarea propriu-zisă. Organele operative raionale erau obligate să înainteze materialele și referatele de recrutare la regiune numai prin Secția „C” – „Evidență și Arhivă”³⁰. Aceasta înregistra pe viitorul informator într-un registru provizoriu și apoi preda materialul serviciului sau secției pentru activitatea căreia era util informatorul, pentru studierea propunerii și aprobarea acesteia. După aprobare, referatul și materialele erau restituite la raioane tot prin Secția „C”, care menționa în registrul provizoriu data aprobării. După efectuarea recrutării, raioanele trimiteau materialele aferente Secției „C” și aceasta le înainta la rândul ei conducerii direcției regionale. Aceasta confirma recrutarea și îndrepta materialele către Secția „C” în vederea înregistrării finale și trimiterii lor la raioane împreună cu mapele anexe prevăzute în directiva referitoare la modul de lucru cu agentura. Registrele Secției „C”, verificate în cazul unei inspecții din iulie 1965, consemnau cazuri de recrutări aprobate în anul 1962 despre care nu se mai știa nimic, fuseseră efectuate, eșuaseră?

Agenți recrutați în perioada 1 decembrie 1964 – 30 iunie 1965

Structura	Agenți	Rezidenți	Gazde case de întâlniri	Case de recrutare
Cabinet	14	-	4	-
Secția a II-a	30	-	10	-
Serviciul III	34	2	14	2
Raionul Tg. Mureș	20	-	4	-
Raionul Reghin	27	-	4	-
Raionul Toplița	11	-	6	-
Raionul Gheorghieni	16	-	3	-
Raionul Miercurea Ciuc	28	1	5	-
Raionul Odorhei	38	-	7	1
Raionul Târnăveni	25	-	9	-
Raionul Luduș	44	1	5	-
Total	287	4	71	3

În aceeași perioadă, situația informatorilor abandonati era următoarea:

Structura	Nesinceri	Deconspirare	Refuz de colaborare	Necores-punzători	Alte motive	Total
Cabinet	-	-	-	-	4	4
Secția a II-a	4	1	3	1	17	26
Serviciul III	5	2	8	8	44	67
Raionul Tg. Mureș	1	-	6	4	6	17
Raionul Reghin	-	1	6	3	20	30
Raionul Toplița	-	1	1	-	14	16
Raionul Gheorghieni	3	2	3	-	9	17
Raionul Miercurea Ciuc	1	-	8	1	21	31
Raionul Odorhei	1	1	3	2	21	28
Raionul Târnăveni	-	-	4	1	13	18
Raionul Luduș	-	-	6	4	30	40
Total	15	8	48	24	199	294

Direcția regională avea în lucru, la începutul anului 1965, un număr de 659 acțiuni informative, iar pe parcursul anului au fost deschise alte 363. Totodată, au fost finalizate 64 de acțiuni informative „cu rezultate operative” (arestări, avertizări, „demascări”, destrămarea anturajului) și 222 „fără rezultate operative”. Activitatea de urmărire a suspectilor era destul de lentă, înregistrându-se nu mai puțin de 245 de acțiuni de verificare cu termenul de șase luni depășit³¹.

Baza operativă a direcției cuprindea 28.911 persoane, aflate în evidență în dosare de obiectiv, de problemă, în dosare de urmărire informativă individuală, în mape de comună³².

În cursul anului 1965, ofițerii de securitate ai Direcției Regionale Mureș – Autonomă Maghiară au efectuat 20 de arestări (o persoană pentru „agitatie dușmănoasă”, două persoane pentru „activitate naționalistă” și 17 pentru „activitate în organizații subversive”),

direcția plasându-se, din acest punct de vedere, pe locul patru la nivel național. Din punct de vedere al categoriei sociale și al apartenenței politice, persoanele arestate erau funcționari (patru persoane, unul membru P.C.R. și trei neîncadrați politic) și muncitori (patru membri P.C.R., opt membri U.T.C. și patru neîncadrați politic).

Cea de-a doua direcție regională a Securității avută în vedere în cadrul analizei noastre a avut o evoluție asemănătoare. La 1 ianuarie 1959, Direcția Raională M.A.I. Stalin (numele Brașov a încetat a mai fi prohibit abia în 1960) dispunea de 1.127 de agenți și de 10 rezidenți, precum și de șapte case conspirative și 260 case de întâlniri³³. La sfârșitul anului, în 31 decembrie, situația era următoarea: 1.563 de informatori, 29 de rezidenți, 307 case de întâlniri și șase case conspirative³⁴.

Tendința de extindere a rețelei informative a fost păstrată și pe parcursul anului următor:

Situația agenturii informative a Direcției Regionale M.A.I. Brașov la 31 decembrie 1960³⁵

Organul	Denumirea categoriilor	Existenți la 1.XII. 1960	Intrați			Ieșiți					Existenți la 31.XII. 1960	
			Nou recrutați	Reactivați	Primiți de la alte organe	Predați altor organe	Dubii	Dezinformatori	Necorespunzători	Alte motive		Total ieșiți
Serviciul II (Contraspionaj)	Agenți	337	6		1	1			9	1	11	333
Serviciul III (Informații interne)	Agenți	796	13	2	1	1			24	1	26	786
	Rezidenți	16										16
Serviciul IV (Contrasabotaj)	Agenți	335	6		1	1			9		11	331
	Rezidenți	6						1				6
VI (Transporturi)	Agenți											
	Rezidenți											
Total	Agenți	1468	25	2	3	3			42	2	48	1450
	Rezidenți	22						1				22

VII (Filaj și investigații)	Agenți	143	4		1						148
	Rezidenți	13									13
„D” (Internări și contrainformații deținuți)	Agenți	39			1	1			1		38
	Rezidenți										
„F” (Controlul corespondenței)	Agenți	21									21
	Rezidenți										
Total	Agenți	203	4		2	1			1		207
	Rezidenți	13									13

Această rețea informativă era deservită de un număr de 333 de case de întâlniri și de nouă case conspirative.

Ca și în cazul Direcției Regionale Securitate „Mureș Autonomă Maghiară”, rețeaua informativă s-a dezvoltat de la an la an.

Direcția Regională M.A.I. Brașov dispunea la 1 ianuarie 1965 de o rețea alcătuită din 3.916 agenți, 95 de rezidenți, 52 gazde case conspirative și 508 gazde case de întâlniri³⁶. Direcția avea în lucru, la începutul anului 1965, un număr de 1.003 acțiuni informative și 289 acțiuni de verificare.

În baza operativă a direcției erau înregistrate 38.150 de persoane, iar pe parcursul anului au mai fost înregistrate 5.704 persoane. Cu toate acestea, activitatea direcției era în regres căci, așa cum consemna un raport de activitate, „în cursul anului 1965, a scăzut cu 509 numărul acțiunilor încadrate informativ, a scăzut cu 482 numărul agenților dirijați în acțiuni”, iar de arestat, fuseseră arestate doar patru persoane (una pentru „agitație dușmănoasă”, una pentru „subminarea economiei naționale”, una pentru „complicitate la efectuare de operațiuni cu mijloace de plată străine”, una pentru „ofensa simbolului național”). Dintre aceștia, doi erau funcționari neîncadrați politic, un țăran fără apartenență politică și un muncitor, membru U.T.C.³⁷

De asemenea, Direcția Regională Brașov se remarcase negativ la nivel național, fiind printre direcțiile cu cele mai multe acțiuni informative închise prin „neconfirmarea materialelor” sau „material fără importanță operativă”. Tot în această direcție se înregistrase și recordul de acțiuni neîncadrate informativ: 105 acțiuni³⁸. Alte 286 de acțiuni erau încadrate din punct de vedere informativ cu un singur agent³⁹.

Așadar, ieșirea din „obsedantul deceniu”, deși a adus cu sine o relaxare a terorii, nu a reprezentat nici un moment și o slăbire a vigilenței revoluționare. Securitatea a continuat să identifice potențiali inamici și, ca atare, s-a simțit obligată să-i monitorizeze cu maximă minuțiozitate. În acest scop, pe lângă progresele înregistrate în folosirea tehnicilor de interceptare a convorbirilor și cenzură a corespondenței, importanța rețelelor informative a rămas neștirbită. Acestea au continuat să se amplifice, înregistrând practic o triplare într-un interval de numai cinci ani. Totuși, documentele de analiză a activității nu indică și o sporire pe măsură a eficienței Securității, maniera în care erau exploatate rețelele informative continuând să rămână deficitară. Creșterea numerică a rețelei indică, pe de o parte, faptul că regimul era departe de a se simți în siguranță, iar pe de altă parte dovedește că numărul persoanelor dispuse să se lase înregistrate într-o formă de colaborare cu poliția politică a regimului era în creștere. Această disponibilitate poate fi pusă pe seama difuziunii la nivelul întregii populații a țării a sentimentului de teroare generat de represiviile brutale din primul deceniu de existență a regimului comunist. Prezumând riscuri enorme în cazul în care contrariau Securitatea, oamenii preferau să accepte, mai mult sau mai puțin formal, solicitările de colaborare venite din partea acestei temute instituții.

Simpla trecere în revistă a evoluției numerice a rețelei informative, fie ea și numai din cadrul a două direcții regionale, este, în opinia noastră, în măsură să ofere o imagine a extraordinarei risipe de mijloace materiale și umane efectuată de Securitate în urmărirea unor obiective minore, chiar și din punctul de vedere al autorităților politice ale vremii.

Florian BANU

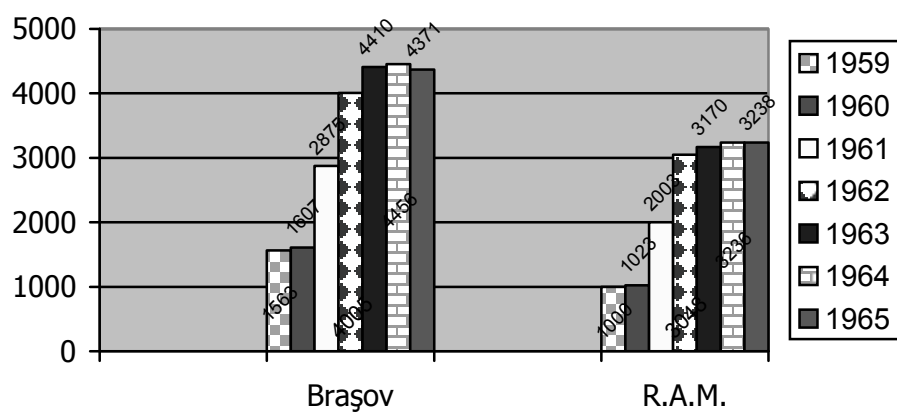
Note – Notes

1. Marius Oprea, *Informatorii Securității*, în „Magazin istoric”, 2001, anul 35, nr. 10, p. 26-29; idem, *O istorie a informatorilor Securității*, în „Analele Sighet 9”, București, Fundația Academia Civică, 2001, p. 464-487.
2. Dorin Dobrinu, *Informatorii Securității în comunitățile religioase din Centrul Moldovei (1950)*, în „Arhiva Istorică a României”, 2004, nr. 1, p. 223-232.
3. Cristian Vasile, *Rețeaua informativă a Securității din învățământul teologic la sfârșitul anilor '70 și începutul anilor '80*, în „Arhivele Totalitarismului”, anul 11, nr. 3-4/2003, p. 47-53.
4. Cristina Anisescu, Cornelia Reinhart, *Activitatea colaboratorilor din mediul de presă în dosarul problemă întocmit de fostele organe de securitate. Rețeaua informativă, sarcinile colaboratorilor și tipologia delațiunilor*, în C.N.S.A.S., „Totalitarism și rezistență, teroare și reprimare în România comunistă”, București, 2001, p. 174-186; Cristina Anisescu, *Dinamica de structură și rol a rețelei informative în perioada 1948-1989*, în C.N.S.A.S., „Arhivele Securității”, vol. I, București, Editura Pro-Historia, 2002, p. 10-50.
5. Luminița Hrițcu, „*Arma de bază și hotărâtoare a organelor Securității*”. *Rețeaua informativă în acțiune*, în „Dosarele istoriei”, an VII, nr. 12/2002, p. 31-34; idem, *Utilizarea rețelei informative în reprimarea rezistenței armate anti-comuniste*, în C.N.S.A.S., „Mișcarea armată de rezistență anticomunistă din România, 1944-1962”, București, Editura Kullusys, 2003, p. 317-333.
6. Călin Florea, „*Angajamentul*” – etapă a procesului de urmărire informativ-operativă a „disidenților” greco-catolici, în „Analele Universității «Dimitrie Cantemir» – Istorie”, 2002, p. 55-62.
7. Mihai Albu, *Informatorul Securității. Studiu asupra colaborării cu Securitatea*, Iași, Editura Polirom, 2008.
8. Carmen Chivu-Duță, *Culte din România între prigonire și colaborare*, Iași, Editura Polirom, 2007.
9. Mihai Albu, Carmen Chivu, *Dosarele Securității*, Iași, Editura Polirom, 2007.
10. Florian Banu, *Utilizarea rețelei informative de către organele grănicerești ale M.A.I. în anii '50 – activitate de poliție politică?*, în Constantin Moșincat, Dan Poinar (coord.), „Pietre de hotar”, vol. 4, Oradea, Editura Tipo MC, 2004, p. 87-100; idem, *Câteva considerații privind edificarea și utilizarea rețelei informative a organelor grănicerești ale M.A.I. în anii '50*, în C.N.S.A.S., „Arhivele Securității”, vol. II, București, Editura Nemira, 2006, p. 81-100;
- idem, *Rețeaua informativă a Securității în anii '50: constituire, structură, eficiență*, în „Căilele C.N.S.A.S.”, nr. 2/2008, p. 7-38.
11. Regiunea Autonomă Maghiară a fost creată, după modelul unor regiuni similare din U.R.S.S., în 1952 și existența ei a fost oficializată prin Constituția adoptată în septembrie 1952. Potrivit art. 19 din Constituție, „Regiunea Autonomă Maghiară a Republicii Populare Române este formată din teritoriul locuit de populația compactă maghiară secuiască și are conducere administrativă autonomă, aleasă de populația Regiunii Autonome. Regiunea Autonomă Maghiară cuprinde raioanele: Ciuc, Gheorgheni, Odorhei, Reghin, Sângeorgiu de Pădure, Sf. Gheorghe, Târgu-Mureș, Târgu-Secuiesc, Toplița” – „Buletinul Oficial al Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Române”, nr. 1, 27 septembrie 1952.
12. Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (A.C.N.S.A.S.), fond Documentar, dosar nr. 195, vol. 1, f. 39.
13. Un fost ofițer de securitate oferă următoarea definiție pentru termenul rezident: „în activitatea de informații interne, rezidentul poate proveni dintr-un informator cu experiență și bine verificat sau dintr-un rezervist. Acest sistem era practicat de Securitate mai ales pe linie de contrainformații în domeniul economic, unde, spre exemplu, șeful cadrelor putea fi rezident, mai ales că funcția îi dădea posibilitatea unei bune acoperiri pentru realizarea, în secret, a întâlnirilor cu agentura din întreprindere” – Radu Cristescu, *Spionajul și contraspionajul pe înțelesul tuturor. Mic dicționar al serviciilor secrete. 100 de termeni uzuali. Principalele servicii de informații secrete ale lumii. 20 de mari spioni*, București, Editura Evenimentul Românesc, 2000, p. 82.
14. A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13.173, f. 15.
15. *Ibidem*, f. 76-100.
16. *Ibidem*, f. 83.
17. Pentru urmărirea pe țară, vezi *Ordinul ministrului Afacerilor Interne nr. 155 și Instrucțiunile privind organizarea urmăririi pentru infracțiuni care primejduiesc securitatea Republicii Populare Române* în C.N.S.A.S., „Partiturile” Securității. *Directive, ordine, instrucțiuni (1947-1987)*, ediție îngrijită de Cristina Anisescu, Silviu B. Moldovan și Mirela Matiu, București, Editura Nemira, 2007, p. 450-454.
18. A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13.173, f. 93.
19. Idem, dosar nr. 13.294, vol. 16, f. 2.

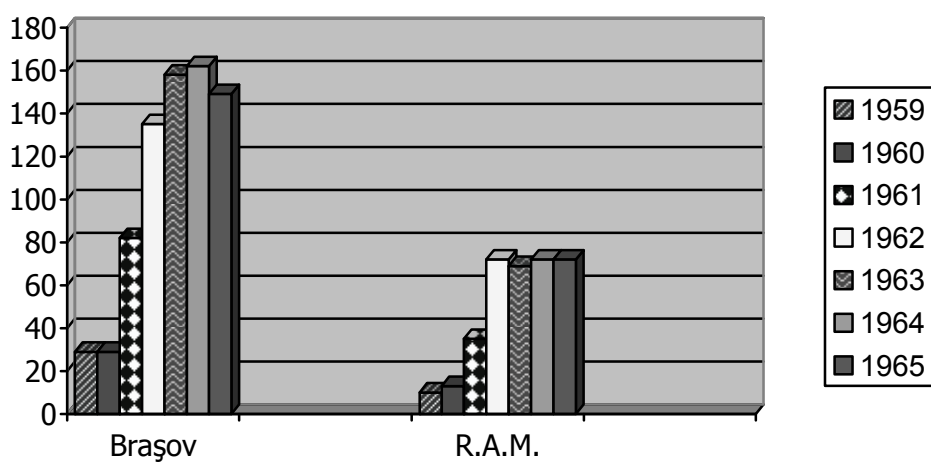
20. Colonelul Pavel Aranici ocupa funcția de director regional, primind salariul aferent funcției și gradului de general-locotenent (3.950 lei). Avea ca locuitori pe col. Alexandru Mihaly, lt. maj. Teris Ștefan și cpt. Romulus Puia – Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității, *Securitatea. Structuri/cadre, obiective și metode*, vol. I (1948-1967), coord. Florica Dobre, București, Editura Enciclopedică, 2006, p. 219.
21. Kovacs Mihai era secondat de cpt. Blaga Ștefan, lt. col. Stern I. Adalbert și cpt. Pavel T. Sălcudean – *ibidem*.
22. Din ianuarie 1962, conducerea direcției a fost preluată de lt. col. Sidea Nicolae – idem, dosar nr. 13.456, vol. 12, f. 102.
23. *Ibidem*, f. 107.
24. *Ibidem*, f. 80.
25. *Ibidem*, f. 31.
26. La aceeași dată, la nivel național, organele operative de securitate centrale, regionale și de contrainformații militare lucrau cu un număr de 77.842 agenți – A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13.294, vol. 118, f. 1; această rețea era folosită în 14.818 acțiuni (9.276 acțiuni informative și 5.542 acțiuni de verificare).
27. Serviciul „K” efectua „munca informativ-operativă pentru descoperirea infracțiunilor de drept comun și economice din partea elementelor dușmănoase pătrunse în Miliție și Securitatea Statului”. Pentru detalii privind atribuțiile și structura organizatorică, vezi Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității, *Securitatea. Structuri-cadre. Obiective și metode*, coord. Florica Dobre, vol. I, București, Editura Enciclopedică, 2006, p. 134-135.
28. Serviciul „F” efectua controlul secret al corespondenței și coletelor poștale – idem, p. 128-133
29. A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13.294, vol. 118, f. 109.
30. Vezi *Instrucțiunile referitoare la organizarea și funcționarea birourilor și secțiilor de evidență din cadrul Regiunilor de Securitate*, în C.N.S.A.S., „Partiturile” Securității. Directive, ordine, instrucțiuni (1947-1987), ediție îngrijită de Cristina Anisescu, Silviu B. Moldovan și Mirela Matiu, București, Editura Nemira, 2007, p. 235-250.
31. Idem, vol. 115, f. 4.
32. A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13.294, vol. 125, f. 1.
33. A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 13.294, vol. 100, f. 155.
34. *Ibidem*, f. 144.
35. *Ibidem*, f. 127.
36. Idem, vol. 118, f. 56.
37. *Ibidem*, f. 60.
38. Idem, vol. 115, f. 4.
39. *Ibidem*, f. 13

Anexă

Evoluția numărului informatorilor în Direcțiile Regionale
M.A.I. Brașov și Autonomă Maghiară
(1959-1965)

Evoluția numărului rezidenților în Direcțiile Regionale M.A.I.
Brașov și Autonomă Maghiară
(1959-1965)

Centrul Ecleziasitic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan” Cronica activității pe anii 2007-2009

Anul 2007

I. Manifestări culturale și științifice organizate

Simpozionul „*Crearea Statului Român Modern*”, 24 ianuarie 2007, organizat în colaborare cu Fundația Națională „Neamul Românesc”, Filiala Covasna; comunicarea *Secuiei și Principatele Române Unite* (Dr. Ioan Lăcătușu).

Masa rotundă „*Basarabia în contextul actual european*”, 24 martie 2007, organizat împreună cu Fundația Națională „Neamul Românesc”, Filiala Covasna; comunicarea *Problematika Basarabiei în mass-media de pe ambele maluri ale Prutului*. (Dr. Ioan Lăcătușu).

Evocarea „*550 de ani de la urcarea pe tron a domnitorului Ștefan cel Mare și Sfânt*”, 2 iulie 2007, Catedrala Ortodoxă din Sf. Gheorghe (Dr. Ioan Lăcătușu).

Universitatea de Vară Izvorul Mureșului „*România europeană și românii de pretutindeni*”, 15-19 august 2007, împreună cu Centrul European de Studii Covasna-Harghita și Fundația Națională pentru Românii de Pretutindeni

Sesiunea națională de comunicări științifice „Românii din sud-estul Transilvaniei. Istorie, cultură, civilizație”, ediția a XII-a, Miercurea-Ciuc, 24-25 septembrie 2007; organizată împreună cu Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni și Direcțiile Județene Covasna și Harghita ale Arhivelor Naționale.

Lucrări în plen

Moderatori: I.P.S. Ioan Selejan, Prof. univ. dr. Petre Țurlea

Sfântul ierarh Varlaam mitropolitul Moldovei, „întâiul mare scriitor în limba românească” (Ioan Alexandru) și *precursorii săi brașoveni*, Prof. dr. Dan Zamfirescu, București

Românitate etnică și românitate lingvistică, Prof. univ. dr. Ioan Coja, București

Patriarhul Teoctist și credincioșii români din județul Harghita, Prof. Ioan Oancea, Institutul Român pentru Drepturile Omului, București

Limba română în „Secuime” după Marea Unire, Prof. univ. dr. Petre Țurlea, Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, București

Metode, mijloace și acțiuni subversive care au vizat destrămarea României (1919-1944), Drd. Alin Spănu, Centrul de Studii Euro-Atlantice, București

Departamentul Cultelor în documentele Securității, Drd. Adrian Petcu, Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității, București

Cercetarea interdisciplinară a românității din sud-estul Transilvaniei. Realizări, priorități, perspective, Dr. Ioan Lăcătușu, Sfântu Gheorghe

Civilizația tradițională a sării din estul Transilvaniei, Dr. Valeriu Cavruc, Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni (film documentar)

Secțiunea Istorie bisericească

Moderatori: Prof. dr. Liviu Boar, Muzeograf Elena Mihu

Prezența divină în limba noastră, generatoare și regeneratoare de destin românesc pe pământ străbun, Pr. prof. univ. dr. Ilie Moldovan, Facultatea de Teologie Ortodoxă „Andrei Șaguna”, Sibiu

Episcopi creștini din Transilvania în secolul V, Prof. Adin Țifrea, Muzeul Oltului și Mureșului Superior

Circulația vechii cărți bisericești factor de unitate spirituală și culturală a românilor din toate provinciile istorice, Pr. dr. Florin Țuscanu, Protopopiatul Ortodox Roman, județul Neamț

Slujitori ai altarelor buzoiene din trecut, Marilena Gaiță, Direcția Județeană Buzău a Arhivelor Naționale

Circulația scrierilor mitropoliților Varlaam și Dosoftei în Transilvania secolelor al XVII-lea și al XVIII-lea, Prof. Alexandru Ciubică, Colegiul Național „Alexandru Papiu-Ilarian”, Târgu Mureș

Contribuții arheologice și documentare referitoare la istoria parohiei ortodoxe Sândominic, județul Harghita, Pr. Dumitru Panaite, consilier cultural, Episcopia Ortodoxă a Covasnei și Harghitei
Un memoriu trimis guvernatorului în aprilie 1850 privind arestarea preoților ortodocși, Muzeograf Elena Mihu, Muzeul Județean Mureș
Probleme sociale și culturale în corespondența mitropolitului Andrei Șaguna, Lily Rain, București
Ortodocși și greco-catolici în Transilvania la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX. Convergențe și divergențe, Protosinghel drd. Macarie Drăgoi, Catedrala mitropolitană Cluj-Napoca
Documente privind biserica românească din Ciuc și Odorhei în secolul al XIX-lea, Prof. dr. Liviu Boar, Direcția Județeană Mureș a Arhivelor Naționale
Catehizația din tractul protopopesesc al Treiscaunelor în primii ani ai secolului XX. Probleme confesionale, politico-naționale și individual-umane, Liliana Oprescu, Muzeul ASTRA Sibiu
Episcopul Justinian Teculescu la eparhia Cetatea Albă – Ismail. Documente inedite, Conf. univ. dr. Gavril Preda, Universitatea Petrol-Gaze Ploiești și Prof. univ. dr. Aurel Pentelescu, Comisia Română de Istorie Militară, București
Episcopul Justinian Teculescu. Contribuții documentare referitoare la viața și activitatea sa, Erich-Mihail Broanăr, Centrul Eclesiastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan”
Nicolae Colan pe căile apostoliei în județele Harghita și Covasna (1940-1944), Pr. prof. univ. dr. Dorel Man, Facultatea de Teologie Ortodoxă a Universității „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca
Literalitate și literaritate în scrierile teologului cărturar Nicolae Colan, Prof. Alexandru Surdu, Școala Generală Ghelinta, jud. Covasna
Contribuții la istoria Bisericii ortodoxe din răsăritul Transilvaniei după al doilea Război mondial, Prof. drd. Costel Cristian Lazăr, Liceul „O.C. Tăslăuanu”, Toplița
Protopopul Ioan Graure – un preot între preoți, Prof. dr. Luminița Cornea, muzeograf, Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni, profesor, Colegiul Național „Mihai Viteazul”, Sfântu Gheorghe
Receptarea hotărârilor de la Balamand în cadrul Bisericii Greco-Catolice din România și Ucraina, Prof. drd. Florin Tălmăcian, Facultatea de Teologie Ortodoxă, București, prof. Elena Tălmăcian, București

Secțiunea Istorie I

Moderatori: Prof. univ. dr. Lucian Giura, Cercetător Ana Grama
Documente inedite privind românii din scaunul Odorhei în secolul al XVIII-lea, Drd. Vasile Lechințan, Direcția Județeană Cluj a Arhivelor Naționale
Românii din Scaunul Kezdi la 1747, Dr. Ioan Ranca, Târgu Mureș, Dr. Ioan Lăcătușu, Sfântu Gheorghe
Câteva mărturii documentare din prima jumătate a secolului al XIX-lea referitoare la toplițeni, Drd. Beatrice Milandolina Dobosi, Direcția Județeană Mureș a Arhivelor Naționale
Considerații asupra unei concilieri maghiaro-române din timpul tumultoșilor ani 1848–1849: Legământul de pace din 23.X.1848 al nobilimii maghiare din localitățile Vințu de Jos și Vurpăr, jud. Alba, Gabriela Mircea, Ioan Mircea, Direcția Județeană Alba a Arhivelor Naționale
Evoluția social politică și demografică a scaunelor secuiești în perioada 1850-1914, Prof. drd. Nicoleta Ploșnea, Centrul Cultural „Miron Cristea”, Miercurea-Ciuc
Date privind amploarea, direcțiile și alte aspecte ale emigrării populației din Comitatul Ciuc la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, Lector univ. drd. Ana Doboreanu
Cu privire la relațiile dintre românii aflați de o parte și de cealaltă a Carpaților Răsăriteni în secolele XIX-XX, Prof. Vilică Munteanu, Direcția Județeană Bacău a Arhivelor Naționale
Mărturii documentare privind legăturile județului Teleorman cu Ardealul în prima jumătate a secolului al XIX-lea, Prof. Gheorghe Popa, Direcția Județeană Teleorman a Arhivelor Naționale
Comunitatea brețcană în pragul secolului al XX-lea și în primele decenii ale acestuia. II. Edificarea „școlii de piatră” – confruntări și împliniri. 1904-1914, Cercetător Ana Grama, Sibiu
Contribuția lui O. C. Tăslăuanu la constituirea Corpului voluntarilor români ardeleni și bucovineni, Prof. Ilie Șandru, Toplița
Începuturile tendințelor politice revizioniste: regimul internațional al afluenților Dunării (C.R.E.D), 1920-1940 și România, Prof. univ. dr. Alexandru și Rodica Porțeanu, București
Preocupări de îmbunătățire a organizării Despărțământului ASTRA Trei Scaune la începutul secolului XX, Prof. Alexie Tatu, Direcția Județeană Sibiu a Arhivelor Naționale
Activitatea Despărțământului ASTRA Trei Scaune în perioada interbelică, Prof. univ. dr. Lucian Giura, decanul Facultății de Istorie din cadrul Universității „Lucian Blaga”, Sibiu
Activitatea Asociațiunii Transilvane pentru Cultura și Literatura Poporului Român în județul Treiscaune, în anul 1939, Prof. drd. Romeo Negrea, Colegiul Național „Mihai Viteazul”, Sfântu Gheorghe
Ghiță Popp și frământările din organizația P.N.T județul Buzău, Prof. univ. dr. Constantin I. Stan, Universitatea din Galați

Secțiunea Istorie I

Moderatori: Dr. Virgil Pană, Drd. Marian Nencesu

Considerații privind Grupul Etnic German din România. Cazul județului Târnava Mare, Dr. Virgil Pană, Muzeul Județean Mureș

O creionare a monografiei orașului Târgu Secuiesc aflată la Direcția Județeană Galați a Arhivelor Naționale, Gabriela Vulpe, Direcția Județeană Galați a Arhivelor Naționale

Eroi transilvăneni în parcela cimitirului din Sofia (Bulgaria), Cătalîn Fudulu, Cultul Eroilor, București

Aspecte privind activitatea Biroului MONT (Mobilizarea și Organizarea Națiunii și a Teritoriului) din subordinea Prefecturii județului Treiscaune (1938-1940), Marius Stoica, Direcția Județeană Covasna a Arhivelor Naționale

Aspecte privind românii din Transilvania după Dictatul de la Viena, din anul 1940, Drd. Constantin Păduraru, Direcția Județeană Neamț a Arhivelor Naționale

Date preliminare despre refugiații din Transilvania de Nord, stabiliți în sud-estul României în anii 1940-1944, Alexandru Duță, Direcția Județeană Galați a Arhivelor Naționale

Activitatea Comitetului Județean Trei Scaune a partidului „Frontul Plugarilor” în perioada 1945-1951, Prof. Vasile Stancu, Școala Generală „Nicolae Colan”, Sfântu Gheorghe

Rezistență și represiune în procesul de colectivizare din județul Covasna, Prof. Mircea Bodnari, Grup Școlar „Constantin Brancuși”, Sfântu Gheorghe

Întreprinderea Metale Rare (I.M.R.) Tulgheș în arhivele Securității (1962-1989), Dr. Vasile Valentin, consilier, Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității, București

Medicul Nicolae Teculescu – preocupări literare, Prof. dr. Luminița Cornea, muzeograf, Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni, profesor, Colegiul Național „Mihai Viteazul”, Sfântu Gheorghe

Steme ale autorităților publice locale din județele Harghita și Covasna, în trecut și azi, Comisar-șef Marian Nencescu, Direcția Generală Informare și Relații Publice, din cadrul MIRA

Aspecte privind excluderea membrilor P.C.R. din Organizația județeană Trei Scaune (1948-1952), Prof. Irina Bâzian, Direcția Județeană Covasna a Arhivelor Naționale

Acțiuni din deceniul șase al sec. XX ale Procuraturii Militare Principale Târgu Mureș îndreptate împotriva foștilor angajați ai Siguranței Statului, Poliției, Jandarmeriei și Armatei Regale, Prof. Nicolae Balint, Târgu Mureș

Aplicații militare ale Organizației Tratatului de la Varșovia desfășurate în România și Ungaria (1962-1966), Mr. drd. Petre Opreș, Serviciul Român de Protecție și Pază, București

Secțiunea Etnografie – Sociologie

Moderatori: Prof. univ. dr. Constantin Catrina, Dr. Maria Cobianu-Băcanu

Substratul mitico-magic al porții tradiționale în cultura populară maramureșeană și românească, Prof. dr. Pamfil și Maria Bîlțu, Baia Mare

Încercare de bibliografiere a folclorului românesc din județele Covasna și Harghita, Prof. univ. dr. Constantin Catrina, Universitatea „Transilvania”, Brașov

Simbolistica apei. Apa generatoare de viață, apa generatoare de moarte, Prof. dr. Nicolae Bucur, Miercurea-Ciuc

Din însemnările unui țăran: strigături, doine, amintiri – Aurel Dobrean din comuna Subcetate, jud. Harghita, Prof. Doina Dobrean, Grup Școlar „Miron Cristea”, Subcetate

Muzee populare țărănești din zona Gălăuțași, Prof. Zorel Suci, Muzeul de Etnografie Toplița

Reglementări cutumiare și juridice privind plutăritul pe Mureșul și Oltul Superior, Drd. Dorel Marc, Muzeul Județean Mureș

Fântânile cu apă sărată de la Sânpaul, județul Harghita, Andrea Chiricescu, Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni

Bacău, Trotuș, Harghita – interferențe etnografice, Dr. Dorinel Ichim, Bacău

Cultura și valorile naționale în context contemporan, Dr. Elena Cobianu, Institutul de Filosofie și Psihologie „Constantin Radulescu-Motru” al Academiei Române, București

Românismul în contextul culturii europene, Pr. Ioan Tămaș, Parohia Ortodoxă Vâlcele, jud. Covasna

Rețele sociale ale elitelor locale în Harghita și Covasna, Lector univ. dr. Codrina Șandru, Universitatea „Transilvania”, Brașov

Aspecte noi relevate de cercetarea „Românii la contactul dintre culturi”, Dr. Maria Cobianu-Băcanu, București,

Cercetare asupra procesului de obținere a autonomiei Ținutului Secuiesc în presa de limba maghiară din județul Covasna, Elena Măgheran, Școala Generală Dobârlău, jud. Covasna

Aspecte atitudinal-comportamentale la persoanele vârstnice instituționalizate în căminele de bătrâni, Prof. Alina Bugnar, Școala Generală Hăghig, jud. Covasna
Relectura romanului românesc interbelic: Vârtejul – de Romulus Cioflec, Prof. dr. Marianne Iliescu, Colegiul Național „Mihai Viteazul”, Sfântu Gheorghe
Lumea văzută prin ochii unui român: Romulus Cioflec „cutreierând Spania”, Prof. Maria Stoica, Colegiul Național „Mihai Viteazul”, Sfântu Gheorghe
Prezentarea CD-ului *Folclor tradițional din zona Toplița*, de Prof. dr. Florina Matei, Toplița

Secțiunea Arhivistică

Moderatori: Alexandru Duță, Alexandru Gaiță

Migrare, emulare și codificare durabilă – formarea de experți în managementul documentelor și soft, în salvarea și restaurarea documentelor, în tehnici de emulare și codare XML a textelor cu aplicație în cărțile vechi și rare. Schimb de experiență Norvegia-România, prin Programul Leonardo da Vinci, Drd. Elisabeta Marin, Direcția Județeană Brașov a Arhivelor Naționale
Valorificarea în arhive – Scurt istoric, Alexandru Gaiță, Direcția Județeană Buzău a Arhivelor Naționale
Opinii privind perfecționarea evidenței fondurilor arhivistice judecătorești, Alexandru Duță, Direcția Județeană Galați a Arhivelor Naționale
Preocupări ale specialiștilor francezi în cadrul Comisiei pentru arhivele notariale, Gabriela Vulpe, Direcția Județeană Galați a Arhivelor Naționale
Activitatea notarială din județul Treiscaune în perioada 1918 – 1949, Cristian Crișan, Direcția Județeană Covasna a Arhivelor Naționale
Optimizarea activității de soluționare a cererilor în sistemul Arhivelor Naționale, Adina-Maria Fofircă, Direcția Județeană Covasna a Arhivelor Naționale
Arhivele covășnene – 55 de ani de activitate instituțională, Raluca Andronic, Direcția Județeană Covasna a Arhivelor Naționale
Arhivele și societatea civilă, Simona Florea, Arhivele Naționale, București
Biblioteca documentară a Direcției Județene Harghita a Arhivelor Naționale, Valentin Istrate, Direcția Județeană Harghita a Arhivelor Naționale
Accesul la documente prin sala de studiu în arhivele județene din Ungaria, Mihaela Chelaru, Direcția Județeană Harghita a Arhivelor Naționale
Fișierul tematic – un instrument de documentare prea puțin folosit, Dr. Ioan Lăcătușu, Direcția Județeană Covasna a Arhivelor Naționale

Lansarea unor noi apariții editoriale

Pastorație și istorie la episcopul Nicolae Colan în Transilvania 1940-1944, de Pr. Dorel Man, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2007
Comunități etnice și elite locale, de Codrina Șandru, Editura Universității „Transilvania”, Brașov, 2007
Români sudtransilvani în secolul al XIX-lea. Județul Covasna. Contribuții documentare, de Ana Grama Brescan, Editura Arcuș, Arcuș, 2007
Dăinuire românească în Covasna și Harghita, de Ioan Lăcătușu, Editura România pur și simplu, București, 2007
Românii din județul Ciuc în perioada interbelică, de Costel Cristian Lazăr, Editura România pur și simplu, București, 2007
Pentru neam și pentru lege. Cuvântări și predici, de Justinian Teculescu, reeditare, ediție îngrijită de Luminița Cornea, Editura Angvstia, Sfântu Gheorghe, 2006
Romulus Cioflec – un ardelean pe drumurile lumii, ediție îngrijită de Luminița Cornea, Editura Arcuș, Arcuș, 2007
Poiana Sărată de la Oituz – tragedia unui sat, de Dorinel Ichim, Editura Casa Scriitorilor, Bacău, 2007
Românii la contactul dintre culturi, de Maria Cobianu-Băcanu, Editura România pur și simplu, București, 2007
Locul și rolul culturii române în Europa și în lume, de Dan Zamfirescu, Editura Roza Vânturilor, București, 2006
Spre o nouă contraofensivă spirituală, de Dan Zamfirescu, Editura Roza Vânturilor, București, 2006
Istoricul Mihai Dimitrie Sturza. Între frica de Rusia și dragostea de Franța, de Dan Zamfirescu, Editura Roza Vânturilor, București, 2006
Noi glose despre Mircea Eliade, de Mircea Hondoca, Editura Roza Vânturilor, București, 2006
Farmec la 118 ani, de Constantin Mustăță, Editura Roza Vânturilor, București, 2007, prezintă Ioana Borza, șef departament Cercetare Marketing a societății Farmec
Antiromânismul moderat și radical, de Zeno Milea, Editura România pur și simplu, București, 2007

Sangidava I / 2007, anuarul Centrului Cultural Toplița și al Fundației „Miron Cristea”, Editura Ardealul, Târgu Mureș, 2007

Drum spre viață, de Ilie Șandru, Editura Ardealul, Târgu Mureș, 2007

Catolicii din județul Neamț în secolul XX. Aspecte istorice și demografice, de Gheorghe Radu, Editura Conta, Piatra Neamț, 2007

1917 Glorie și deznădejde, coordonator Gavril Preda, Editura Universității Petrol-Gaze, Ploiești, 2007

Industria românească de apărare. Documente 1950–1989, de Petre Oprea, Editura Universității Petrol-Gaze, Ploiești, 2007

Masa rotundă „*Mihai Viteazul în istorie, cultură, artă și în conștiința națională*”, organizată împreună cu Fundația Mihai Viteazul, 2 noiembrie 2007

Simpozionul dedicat Zilei Naționale a României, Instituția prefectului județului Covasna, 29 noiembrie 2007; comunicarea *Gărzile naționale românești din localitățile județului Covasna*

Zilele Nicolae Colan, ediția XV-a, 28 noiembrie 2007, Centrul Eclesastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan” Simpozionul „*Perenitatea operei Mitropolitului Nicolae Colan*” – 40 de ani de la trecerea la cele veșnice a ierarhului cărturar născut la Araci.

Moderatori: Pr. dr. Dorel Man, Pr. prof. univ. dr. Alexandru Moraru

Drd. Adrian Petcu, București, *Mitropolitul Nicolae Bălan în documentele Securității*

Pr. prof. dr. Vasile Olteanu, Brașov, *Prof. Ioan Colan și Muzeul primei școli din Brașov*

Nicolae Moldovan, Sf. Gheorghe, *Vizita pastorală a episcopului Nicolae Colan la Vâlcele în 1941*

Pr. Ioan Tămaș, Vâlcele, *Mitropolitul Nicolae Colan și limba română*

Prof. dr. Luminița Cornea, Sf. Gheorghe, *Preocuparea Mitropolitului Nicolae Colan pentru „creșterea limbii române”*

Arhim. Teofil Părăianu, Mănăstirea Sâmbăta de Sus, *În amintirea mitropolitului Nicolae Colan*

Prof. Vasile Stancu, Sf. Gheorghe, *Cinstirea memoriei Mitropolitului Nicolae Colan la școala ce îi poartă numele*

Prof. Alexandru Surdu, Târgu Secuiesc, *Publicistica lui Nicolae Colan. Studiu de caz*

Drd. Vasile Lechințan, Cluj-Napoca, *Ileana Leuca și Cornelia Costea, două distinse nepoate ale Mitropolitului Nicolae Colan. Memoria unui mare cărturar păstrată cu sfințenie până în zilele noastre*

Dr. Ioan Lăcătușu, Sf. Gheorghe, *Viața și activitatea Mitropolitului Nicolae Colan în arhiva centrului de documentare ce-i poartă numele*

Pr. dr. Dorel Man, Cluj-Napoca, *Dimensiunea teologic-pastorală a operei Mitropolitului Nicolae Colan*

Pr. prof. univ. dr. Alexandru Moraru, Cluj-Napoca, *Câteva aspecte din gândirea ierarhului Nicolae Colan despre familie și școală*

II. Participări la manifestări culturale și științifice (comunicări susținute de dr. Ioan Lăcătușu)

Colocviul „*Arhivele Naționale și Comunitatea Arhivistică Europeană*” și la sărbătorirea arhivistului Ioan Ranca, organizate de către D.J.A.N. Mureș, 21 februarie 2007, Tg. Mureș; comunicarea *Ioan Ranca – un eminent cercetător a istoriei românilor din fostele scaune secuiești*.

Simpozionul internațional „*Muncă. Bani, Cultură și Politică*”, organizat de Universitatea din Oradea, ediția a IX-a, 20-22 aprilie 2007, comunicarea *Bănci populare și cooperative de credit din județul Trei Scaune (1919-1940)*.

A 102-a Adunare generală ASTRA, cu tema „*ASTRA în contextul intrării României în Uniunea Europeană*”, Lipova, 4-6 mai 2007

Sesiunea de comunicări științifice „*Arhivele și cercetarea istorică*”, organizată de către D.J.A.N. Mureș, Sovata, 16-17 mai 2007, comunicarea *Triada planificare – realizare – raportare din perspectiva managementului arhivistic*

A IV-a Conferință a Federației Arhiviștilor din România, Giurgiu, 24-25 mai 2007, prezentarea volumului „*Arhivele românești între tradiție și reformă*”, de Diana Joița și Ioan Lăcătușu

Sesiunea de comunicări științifice dedicată împlinirii a 525 de ani de atestare documentară a județului Ilfov și 600 de ani de atestare documentară a Snagovului, organizată de către

- D.J.A.N. Ilfov, Snagov, 30-31 mai 2007, comunicarea *Gestionarea fondurilor și colecțiilor din Arhivele Naționale din perspectiva managementului arhivelor. Studiu de caz: D.J.A.N. Covasna*
- Sesiunea de comunicări „Istorie, Cultură, Civilizație și Credința străbună la români”, din cadrul „Zilelor Miron Cristea”, ediția a X-a, 18-20 iulie 2007, Toplița, comunicarea *Pagini din calvarul românilor covăsneni în timpul ocupației horthyste, din toamna anului 1940*.
- Universități de Vară organizate de Organizația Pro Vita Sibiu, coordonator prof. dr. Sebastian Moldovan de la Facultatea de teologie Ortodoxă „Andrei Șaguna” a Universității „Lucian Blaga” Sibiu, Parohia ortodoxă Hârja, Protopopiatul Onești, județul Bacău, 20-25 august 2007, conferința cu tema *Relațiile dintre Transilvania, Moldova și Țara Românească, în istorie și contemporaneitate. Argumente pentru proiectul „Solidaritatea versanților”*.
- Simpozionul „Luptele purtate de Armata Română în cel de-al doilea război mondial pentru eliberarea orașului Sf. Gheorghe”, organizat de Cercul Militar Sf. Gheorghe, 7 septembrie 2007, comunicarea cu tema *Pagini de istorie locală din anii 1944-1945 oglindite în documente*.
- Simpozionului național „1917 – Glorie și deznădejde”, organizat de Universitatea de Petrol – Gaze din Ploiești, 14-15 septembrie 2007, comunicarea *Pagini de istorie locală și națională în Arcul intracarpatic (1917)*.
- Școala Academică de Sociologie, Bran, 10 octombrie 2007, comunicarea *Rețeaua localităților rurale din județele Covasna și Harghita*
- Conferința Științifică „File din istoria Transilvaniei”, D.J.A.N. Arad, 12 octombrie 2007, comunicarea *Iobagi români din Treiscaune în secolul al XVII-lea*.
- Simpozionul Național „Dumitru Mărtinaș și populația romano-catolică din Moldova”, D.J.A.N. Bacău, 20 octombrie 2007, comunicarea *Dumitru Mărtinaș și problematica raporturilor dintre romano-catolicilor din Moldova și românii din sud-estul Transilvaniei*.
- Simpozionul „Mihai Viteazul în istorie, cultură, artă și în conștiința națională”, organizat de Fundația „Mihai Viteazul”, comunicarea *Documente semnate de Mihai Viteazul în arhivele covăsnene*, Sf. Gheorghe, 2 noiembrie 2007
- Sesiunea Științifică Anuală a Muzeului Național al Carpaților Răsăriteni, Miercurea-Ciuc, 20-21 noiembrie 2007, lansarea volumului numărului 11 al revistei „Angvstia”
- Expoziția și colocviul „Episcopul Justinian Teculescu și urmașii săi”, Covasna, 2 decembrie 2007, organizată de Asociația Cultural Creștină „Justinian Teculescu”

III. Expoziții

- Unirea Principatelor în documentele de arhivă*, expoziție organizată în colaborare cu Direcția Județeană Covasna a Arhivelor Naționale, 24 ianuarie 2007.
- Județul Trei Scaune în presa din perioada interbelică*, împreună cu Direcția Județeană Covasna a Arhivelor Naționale, 28 februarie 2007.
- Personalități ale culturii și spiritualității românești din județul Covasna*, în cadrul „Zilelor municipiului Sf. Gheorghe”, 24 aprilie 2007.
- Vernisarea expoziției personale de fotografii *Călătorie prin Europa*, autor prof. ing. Maria Peligrad, 26 aprilie 2007.
- Expoziția de icoane ortodoxe pe sticlă și ouă încondeiate *Bucuria Învierii*, realizate de elevii de la Centrul de pictură și meșteșuguri tradiționale „Românașul”, al Centrului Cultural „Miron Cristea” din Miercurea-Ciuc (coordonator, prof. Nicoleta Ploșnea), 28 aprilie 2007, Muzeul Spiritualității Românești (subsolul Catedralei Ortodoxe Române).
- Contribuția Școlii confesionale ortodoxe din județul Covasna la înfăptuirea Marii Uniri*, Centrul Eclesastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan”, 30 noiembrie 2007, împreună cu Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni

IV. Volume publicate

- Almanahul Grai Românesc / 2006* al Episcopiei Ortodoxe a Covasnei și Harghitei, număr dedicat împlinirii a 10 ani de la înființarea Centrului Eclesial de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan”, redactor responsabil Dr. Ioan Lăcătușu.
- Angvstia 11/2007*, Anuarul Centrului Eclesial de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan” și al Muzeului Național al Carpaților Răsăriteni
- Arhivele românești între tradiție și reformă*, de Ioan Lăcătușu și Diana Joița, Editura Eurocarpatica, Sf. Gheorghe, 2007
- Micromonografia Biserica ortodoxă Sfântul Dumitru din Mărcuș*, Editura Arcuș, Arcuș, 2007
- Dăinuire românească în Covasna și Harghita*, Editura România pur și simplu, București, 2007
- A false "referendum" for gaining an already existing autonomy*, Editura Eurocarpatica, Sf. Gheorghe, 2007
- Un fals „referendum” pentru impunerea unei autonomii anacronice deja existente*, Editura Eurocarpatica, Sf. Gheorghe, 2007 (împreună cu av. Ioan Solomon)

V. Studii și articole în reviste de specialitate și volume, publicate de Dr. Ioan Lăcătușu

- Personalități arhivistice. Ioan Ranca*, în *Revista Arhivelor*, nr. 1, 2007
- Elie Miron Cristea – secretar al Consistoriului Arhidiecezei Ortodoxe Române a Transilvaniei*, în *Sangidava I*, 2007, p. 77-86
- Bănci populare și cooperative de credit din fostul județ Treiscaune (1919-1940)*, în *Angvstia* nr. 11, 2007
- Din istoria pompierilor covăsneni*, în *Tradiție și educație*, Editura Service Pompieri, București, 2007, p. 45-64
- Pagini de istorie locală și națională în Arcul intracarpatic (1917)*, în *1917 Glorie și deznădejde*, Universitatea de Petrol și Gaze, Ploiești, 2007
- Pagini din calvarul românilor covăsneni, în timpul ocupației horthyiste, din toamna anului 1940*, în *Angvstia*, nr. 11, 2007
- Angvstia nr. 1-10, 1996-2006 – sumar general*, în *Angvstia*, nr. 11, 2007 (împreună cu Erich Mihail Broanăr)
- Dumitru Mărtinaș și problematica raporturilor dintre romano-catolicii din Moldova și românii din sud-estul Transilvaniei*, în *Acta Bacoviensis*, Anuarul Arhivelor Naționale Bacău, II / 2007; în *Angvstia*, nr. 11, 2007
- Triada planificare – realizare – raportare din perspectiva managementului Arhivelor*, în *Acta Bacoviensis*, Anuarul Arhivelor Naționale Bacău, II / 2007 (împreună cu Adina Fofircă)
- Cu Nicolae Iorga prin Secuime, la începutul secolului XX*, în volumul „*Vatra satului – suport spiritual și tematic în actul educațional*”, de Petrică Bilibok – Bârsan și Ioan Gabor, Editura Egal, Bacău, 2009
- Un vrednic precursor al episcopului Partenie Ciopron, Justinian Teculescu*, în revista „*Theologos*”, nr. 7-12/2006, Roman
- O viață pusă în slujba învățământului și cercetării științifice românești și a valorificării tradițiilor acestora, în țară și străinătate*, în *Omagiu Horia Colan la 80 de ani*, în „*Almanahul Grai Românesc*” 2006
- Argument* (Un nou și binecuvântat început de drum) la anuarul „*Sangidava*” nr. I/2007, editat de Centrul de Cultură din Toplița
- În loc de prefață* la „*Români sudtransilvani în secolul al XIX-lea. I Județul Covasna. Mărturii documentare*”, de Ana Grama Brescan, Editura Arcuș, Arcuș, 2007
- Argument* la „*Românii din județul Ciuc în perioada interbelică*”, de Costel Cristian Lazăr, Editura România pur și simplu, București, 2007

VI. Volume apărute cu sprijinul și implicarea Centrului Eclesiastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan” și Centrului European de Studii Covasna-Harghita, în anul 2007, la editurile Eurocarpatica, Arcuș, România pur și simplu și la alte edituri

Requiem la moartea florilor de câmp, de Ștefan Danciu, Sf. Gheorghe, Editura Eurocarpatica, 2007
Limba română. Exerciții, teste și rezolvări pentru bacalaureat și testarea națională, de Cristina Vișan și Mioara Minculete, Editura Eurocarpatica Sf. Gheorghe, 2007
Pelerinaj printre file, de Anthonia Amatti, Editura Eurocarpatica Sf. Gheorghe, 2007
Senioria cuvântului, de Nadia Cella Pop, Editura Eurocarpatica Sf. Gheorghe, 2007
Teoreme și probleme specifice de geometrie, de Nicușor Minculete, Editura Eurocarpatica Sf. Gheorghe, 2007
Români sudtransilvani în secolul al XIX-lea. Județul Covasna. Contribuții documentare, de Ana Grama Brescan, Editura Arcuș, Arcuș, 2007
Micromonografiile bisericilor ortodoxe din localitățile Valea Mare și Mărcuș, Centrul de Cultură Arcuș
Românii din județul Ciuc în perioada interbelică, de Costel Cristian Lazăr, Editura România pur și simplu, București, 2007
Antiromânismul moderat și radical, de Zeno Milea, Editura România pur și simplu, București, 2007
Sangidava nr. 1/2007, Prefață (Un nou și binecuvântat început de drum), anuarul Centrului Cultural Toplița,
Comunități etnice și elite locale, de Codrina Șandru, Editura Universității „Transilvania”, Brașov, 2007

VII. Prezentări și lansări de carte

Veșnicia trecerii, de Ion Ciurea, Sf. Gheorghe, 24 aprilie 2007
Pelerinaj printre file, de Anthonia Amatti, Sf. Gheorghe, 24 aprilie 2007
Requiem la moartea florilor de câmp, de Ștefan Danciu, Sf. Gheorghe, 24 aprilie 2007
Limba română. Exerciții, teste și rezolvări pentru bacalaureat și testarea națională, de Cristina Vișan și Mioara Minculete, Sf. Gheorghe, 24 aprilie 2007
Omagiu Horia Colan la 80 de ani, coordonator Ioan Lăcătușu, Cluj-Napoca, 12 mai 2007
Români sudtransilvani în secolul al XIX-lea. Județul Covasna, de Ana Grama Brescan, Centrul de Cultură Arcuș, 1 iulie 2007
Aripile demonului, de Mircea Tomuș, Araci, 7 iulie 2007
Românii la contactul dintre culturi, de Maria Cobianu-Băcanu, 7 iulie 2007
Drum spre viață, de Ilie Șandru, Editura Ardealul, Tg. Mureș, 2007; 7 iulie 2007
Revista de Economie și Administrație Sanitară, nr. 1-2/2007, de Constantin Mustață, 7 iulie 2007
Requiem la moartea florilor de câmp, de Ștefan Danciu, Miercurea-Ciuc, 6 iulie 2007
Drum spre viață, de Ilie Șandru, Editura Ardealul, Tg. Mureș, Araci; 7 iulie 2007
Aripile demonului, de Mircea Tomuș, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2007; Araci, 7 iulie 2007
Dăinuire românească în Covasna și Harghita, de Ioan Lăcătușu, Editura România pur și simplu, București; Sf. Gheorghe, 27 septembrie 2007
Micromonografia Biserica Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril din Valea Mare, Parohia Valea Mare, 8 noiembrie 2007
Pastorație și istorie la episcopul Nicolae Colan în Transilvania 1940-1944, de pr. Dorel Man, Editura Renașterea, Cluj-Napoca; 28 noiembrie 2007

VIII. Interviu

Radio Trinitas, 24 ianuarie 2007, ora 13,10

Radio Trinitas, 27 martie 2007, ora 20

TVS, Brașov, 12 aprilie 2007, ora 21

Radio Antena Brașovului, 12 aprilie 2007, ora 17

Radio Trinitas, 22 aprilie 2007, ora 18, 15

Ioan Lăcătușu, Carmen Dobrotă, Diana Joița și Adriana Miron, în „Cuvântul liber”, Giurgiu, 31 mai – 7 iunie 2007, precum și la postul local TV și Radio Giurgiu

„Trinitas TV”, Jurnalul de știri, 30 noiembrie 2007, ora, 21

„Trinitas TV”, Jurnalul de știri, 1 decembrie 2007

Radio Trinitas Iași, 1 decembrie 2007

IX. Alte acțiuni culturale și comunitare organizate

„Seara Eminescu”, cu participarea profesorilor și elevilor de la Colegiul Național „Mihai Viteazul”, Grupul Școlar „Constantin Brâncuși” și a actorilor de la Teatrul „Andrei Mureșanu”, 15 ianuarie 2007, organizată cu sprijinul Forumului Civic al Românilor din Harghita și Covasna.

Serile Filocalice, 1 martie – 29 martie 2007, în Sfântul și Marele Post al Învierii Mântuitorului

Slujbe de pomenire și evocarea personalității mitropoliților Andrei Șaguna și Nicolae Colan și episcopului Justinian Teculescu și a altor personalități locale

Conferința „*Poliția în slujba comunității – Ziua Poliției Române*”, Inspectoratul Județean de Poliție Covasna, Sf. Gheorghe, 23 martie 2007.

Conferința „*Prezența Legiunii de Jandarmi Trei Scaune în viața comunității – Ziua Jandarmeriei Române*”, Inspectoratul de Jandarmi Județean „Gheorghe Doja”, Covasna, 2 aprilie 2007.

Manifestări de cultură și spiritualitate românească organizate în cadrul *Zilelor Sfântu Gheorghe*, 23-29 aprilie 2007: redactarea biografiilor personalităților care au primit titlul de „*Cetățean de onoare al comunității românești din Sf. Gheorghe*”, pe anul 2007

Conferința „*Semnificația zilei de 9 mai în istorie și contemporaneitate*”, Asociația Cadrelor în Rezervă din cadrul MAI. Covasna, 9 mai 2007

Sprijinirea organizării adunării generale a Ligii Cultural-Creștine „Andrei Șaguna”, Muzeul Spiritualității Românești de la Catedrala Ortodoxă, Sf. Gheorghe, 16 iunie 2007

Zilele Andrei Șaguna, ediția a XVI-a, organizat împreună cu Liga Cultural Creștină „Andrei Șaguna”, 30 iunie – 2 iulie 2007: evocarea „*În memoriam Dan Ioan Telea (1945-2005)*”, Centrul Eclesastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan”, 1 iulie 2007; *Nedeia Sânpetrului*, serbare câmpenească tradițională anuală, cu participarea unor artiști profesioniști și formații folclorice de prestigiu din județele Covasna, Harghita și Brașov:

Conferința „*Crâmpoie din istoria județului Covasna oglindite în documentele de arhivă*”, cu participarea studenților de la Academia de Aviație Brașov, Vâlcele, 5 iulie 2007

Sprijinirea desfășurării etapei naționale a concursului „*Democrație și toleranță*”, organizat de Ministerul Educației, Cercetării și Tineretului, Sf. Gheorghe, 23-26 iulie 2007

Dezbaterea „*110 ani de la nașterea profesorului Dumitru Mărtinaș*”, D.J.A.N. Tg. Mureș, 19 octombrie 2007; comunicarea *Dumitru Mărtinaș și românii din secuime*.

Evocarea „*Profesorul Dumitru Mărtinaș – O viață pentru o idee*”, Parohia catolică Butea, jud. Iași, 21 octombrie 2007.

Colocviu „*Ziua Armatei României*”, Cercul Militar Sf. Gheorghe, 24 octombrie 2007; comunicarea *Cimitire și monumente ale eroilor din județul Covasna*.

Conferința „*Semnificația Zilei Armatei Române*”, Asociația Cadrelor în Rezervă din cadrul M.I.R.A., Sf. Gheorghe, 25 octombrie 2007.

Dezbaterea „*Tendențe ale învățământului arhivistic în epoca contemporană*”, București, 26 octombrie 2007; intervenția *Propuneri de îmbunătățire a activității Facultății de Arhivistică*.

- Conferința „*Participarea românilor din județul Covasna la Marea Adunare de la Alba Iulia*”, Cercul Militar Sf. Gheorghe, 30 noiembrie 2007.
- Sprrijinirea înființării *Asociației comunității ortodoxe Dobolii de Jos* și a înfrățirii parohiilor ortodoxe din Târgoviște-Centru și Dobolii de Jos.
- Acordarea de premii în cărți câștigătorilor concursurilor școlare organizate în municipiul Sf. Gheorghe și județul Covasna.
- Donarea de cărți și publicații Bibliotecii Colegiului Național „Mihai Viteazul” și Școlii Generale „Nicolae Colan”, din Sf. Gheorghe
- Sprrijinirea realizării de întâlniri duhovnicești, vizionări de filme religioase și pregătiri pentru colinde ale elevilor de ciclul gimnazial și liceal.
- Expunerea studiilor, articolelor și lucrărilor editate de Episcopia Ortodoxă a Covasnei și Harghitei pe Internet
- Sprrijinirea desfășurării *Festivalului de Colinde și Obiceiul de iarnă „Crăciunul la români”*, 15-16 decembrie 2007, organizat de Fundația Culturală „Mihai Viteazul
- Realizarea *paginii web* a Forumului Civic al Românilor din Harghita și Covasna
- Încheierea unui protocol între Universitatea Națională de Arte București și Episcopia Ortodoxă a Covasnei și Harghitei, prin Centrul Eclesastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan” din Sf. Gheorghe, în vederea executării lucrărilor de restaurare a unui număr de 11 icoane praznicale pe lemn aflate în patrimoniul Episcopiei aflat la Muzeul Spiritualității Românești din Sf. Gheorghe.
- Îmbogățirea patrimoniului documentar al Centrului Eclesastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan”, prin preluarea documentelor donate de doamna Cornelia Costea (nepoata Mitropolitului Nicolae Colan) și Maria Hancheș din Sf. Gheorghe.
- Asigurarea bazei de date și acordarea asistenței de specialitate la elaborarea unor lucrări de licență, masterat, grad didactic și doctorat
- Realizarea acțiunilor de asistență socială, cu sprrijinul Episcopiei Ortodoxe a Covasnei și Harghitei
- Tehnoredcatarea lucrărilor care apar la editurile *Grai Românesc, Eurocarpatica, România pur și simplu* ș.a.
- Participarea la editarea, sub îndrumarea nemijlocită a P.S. Ioan Selejan, a revistei „*Grai Românesc*”, foaie de spiritualitate ortodoxă a Episcopiei Ortodoxe Române a Covasnei și Harghitei;
- Organizarea săptămânală a întrunirilor de lucru ale asociațiilor culturale și civice din cadrul Forumului Civic al Românilor din Harghita și Covasna
- Redactarea unor memorii, apeluri, comunicate referitoare la prezervarea și afirmarea identității naționale în arealul multietnic și pluriconfesional al județelor Covasna și Harghita
- Colaborarea cu Centrul European de Studii Covasna – Harghita, în redactarea buletinelor bilunare ale „*Revistei presei locale de limbă română și maghiară*” și postarea acestora pe site-ul Forumului Civic al Românilor din Harghita și Covasna (www.forumharghitacovasna.ro)
- Sprrijinirea întocmirii proiectelor culturale ale asociațiilor partenere și înaintarea lor spre obținerea finanțării
- Participarea la Ziua tricolorului*, Sf. Gheorghe, 25 iunie 2007
- Participarea la Ziua holocaustului*, Sf. Gheorghe, 9 octombrie 2007.
- Participarea la slujba de sfințire a *Bustului revoluționarului Avram Iancu*, ridicat în incinta Parohiei ortodoxe Vâlcele
- Articole apărute în presa locală – 35
- Articole apărute despre activitatea Centrului Eclesastic de Documentare și a partenerilor – 36

Anul 2008

I. Manifestări culturale și științifice organizate

Simpozionul *Ecoul Unirii Principatelor în presa internă și externă*, în colaborare cu Cercul Militar Sf. Gheorghe, 24 ianuarie 2008; comunicarea *Ecoul Unirii Principatelor în „Telegraful Român”* (Dr. Ioan Lăcătușu, împreună cu Ana Grama, cercetătoare din Sibiu)

Simpozionul *90 de ani de la Unirea Basarabiei cu România*, împreună cu Fundația Națională „Neamul Românesc” – filiala Covasna; comunicarea *„Realități din Basarabia interbelică oglindite în documentele de arhivă”*, 25 martie 2008, (Dr. Ioan Lăcătușu)

Dezbaterea cu tema *Un monument simbol pentru ortodoxia românească din Arcul intracarpatic – 25 de ani de la sfințirea Catedralei Sfântul Nicolae*, vineri, 2 mai 2008, ora 14, la Centrul Eclesastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan, (Dr. Ioan Lăcătușu)

Zilele Andrei Șaguna, ediția a XVII-a, organizat împreună cu Liga Cultural Creștină „Andrei Șaguna”, 27 iunie – 6 iulie 2008; *Seminar festiv „La bicentenarul nașterii Ierarhului Andrei Șaguna – sărbătoare și cunoaștere”*

Programul seminarului:

Moderatori: P.S. Ioan Selejan, Episcopul Covasnei și Harghitei, cercetător Ana Grama, Sibiu; Dr. Gelu Neamțu, Cluj-Napoca

Andrei Șaguna și românii macedonieni veniți să fie ctitori de Biserică, Școală și Țară, prof. univ. Dr. Horia Colan, Cluj-Napoca (membru corespondent al Academiei Române)

Opera omiletică șaguniană de la 1855, preot conf. Dr. Dorel Man, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Facultatea de Teologie Ortodoxă, Cluj-Napoca

Andrei Șaguna și Brașovul, preot prof. Dr. Vasile Olteanu, Muzeul Primei Școli Românești, Brașov

Episcopul Andrei Șaguna, promotor al tendințelor de unitate confesională în timpul Revoluției de la 1848, Dr. Gelu Neamțu, Institutul de Istorie „George Bariț” al Academiei Române, Filiala Cluj-Napoca

Delegația românilor ardeleni la Împărat, condusă de Episcopul Andrei Șaguna, în februarie-august 1849, prof. Vasile Stancu, Școala Generală „Nicolae Colan”, Sf. Gheorghe

Biserica Ortodoxă la 1850. Cererile credincioșilor din Petrilaca adresate episcopului Andrei Șaguna pentru revenirea la Ortodoxie, muzeograf Elena Mihai, Muzeul Județean de Istorie, Târgu Mureș

Însemnări autografe din agenda personală a lui Andrei Șaguna despre cheltuieli dintr-o călătorie la Eleopatak, cercetător Ana Grama, Sibiu

Andrei Șaguna și Asociațiunea ASTRA, conf. univ. Dr. Mihai Sofronie, secretar literar Asociațiunea ASTRA, Sibiu

Organizarea protopopiatelor din „Secuime” în timpul Mitropolitului Andrei Șaguna, prof. drd. Nicoleta Ploșnea, Centrul Cultural „Miron Cristea”, Miercurea-Ciuc

Biblia lui Andrei Șaguna în evoluția limbii române literare, prof. Dr. Luminița Cornea, Colegiul Național „Mihai Viteazul”, Sf. Gheorghe

Mitropolitul Andrei Șaguna în conștiința românească înainte și după trecerea la cele veșnice, preot Dr. Florin Țuscanu, Protopopiatul Roman; Dr. Ioan Lăcătușu, Sf. Gheorghe

„Fiți pe pace, aveți-vă bine, nu vă sfădiți!” (cuvinte rostite de Andrei Șaguna înainte de a muri), prof. Anca Elena Costaru, Întorsura Buzăului

Presa maghiară din Cluj despre trecerea la cele veșnice a mitropolitului Andrei Șaguna, Drd. Vasile Lechințan, Direcția Județeană Cluj a Arhivelor Naționale

Legământul lui Andrei Șaguna la „Marea trecere a mamei sale”, preot Ioan Tămaș, Vâlcele (Covasna)

Spiritul Mitropolitului Andrei Șaguna – arc peste generații, Dr. Maria Cobianu-Băcanu, București

Cinstirea Mitropolitului Andrei Șaguna la Constanța: Fundația și Universitatea „Andrei Șaguna”, Dr. Gabriela Munteanu, director general, Universitatea „Andrei Șaguna”, Constanța

Reluarea propunerii de canonizare a Mitropolitului Andrei Șaguna, prof. univ. Dr. Aurel Papari, Fundația „Andrei Șaguna”, Constanța

Sesiunea Națională de Comunicări Științifice României din sud-estul Transilvaniei.

Istorie, cultură, civilizație, Ediția a XIV-a, 29-30 septembrie 2008; Centrul Eparhial al Episcopiei Ortodoxe a Covasnei și Harghitei din Miercurea-Ciuc; Cu binecuvântarea și participarea Preasfințitului Ioan Selejan, Sesiunea a fost organizată împreună cu Muzeul

Național al Carpaților Răsăriteni din Sf. Gheorghe, Centrul de Cultură Arcuș și Centrul Ecleziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan” din Sf. Gheorghe, cu sprijinul Forumului Civic al Românilor din Harghita și Covasna

Lucrări în plen, 29 septembrie 2008

Moderatori: Preasfințitul Ioan Selejan, prof. univ. dr. Ioan Opreș

Direcții noi în muzeologia contemporană, prof. univ. dr. Ioan Opreș, Universitatea „Valahia” Târgoviște

Trupe secuiești la Mihalț și Luna în vara și toamna anului 1848, dr. Gelu Neamțu, cercetător științific principal, Institutul de Istorie „George Barițiu” al Academiei Române, Cluj-Napoca

Protopopul academician Ioan Lupaș – slujitor al Bisericii și al neamului, pr. conf. univ. dr. Dorel Man, Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca

Importanța evenimentelor din 18-31 octombrie 1918, în realizarea unirii Transilvaniei cu România, conf. univ. dr. Mihai Racovițan, Universitatea „Lucian Blaga” Sibiu

Mitropolitul primat Miron Cristea și românii din America de Sud. Documente inedite, prof. dr. Aurel Pentelescu, București, conf. univ. dr. Gavril Preda, Universitatea Petrol-Gaze Ploiești

Probleme actuale în comunitățile romano-catolice din Moldova, dr. Anton Coșa, ing. Gheorghe Bejan, Asociația Romano-Catolicilor „Dumitru Mărtinaș” Bacău

Secțiunea Istoria Bisericii

Moderatori: dr. Ioana Cristache-Panaite, prof. univ. dr. Constantin I. Stan

Episcopia Romanului 600 de ani – repere istorice și perenitate spirituală (ierarhi ardeleni), pr. lect. univ. dr. Florin Țuscanu, Universitatea „Ovidius”, Constanța

Politica religioasă a principatului Transilvănean în secolul al XVI-lea, drd. Vigh Béla, muzeograf, Muzeul Național Brukenthal, Sibiu

Biserica Sfântu Nicolae din Brașov, în documente germane, dr. Elisabeta Marin, Brașov

Forma de plan a bisericii Mănăstirii Doamnei din Toplița. Importanța sa în arhitectura românească, dr. Ioana Cristache-Panaite, București

Chiliile românești de la Muntele Athos, Maria Petre, Arhivele Naționale București

Mențiuni documentare în fondul arhivistic Scaunul Trei Scaune (sec. XVIII) cu privire la activitatea unor parohii ortodoxe, Cristian Crișan, Direcția Județeană Covasna a Arhivelor Naționale

Școală românească și Biserică în Trei Scaune în sec. al XVIII-lea, prof. drd. Maria Băilă, Școala Generală „Váradi József”, Sf. Gheorghe

Bisericile române din protopopiatele Trei Scaune, Odorhei, Ciuc-Giurgeu, Reghin (1850-1914), drd. Nicoleta Ploșnea, Cercul Cultural „Miron Cristea”, Miercurea-Ciuc

Activitatea episcopului Justinian Teculescu pentru realizarea și consolidarea Marii Uniri, prof. univ. dr. Constantin I. Stan, Universitatea „Dunărea de Jos”, Galați

Episcopul Justinian Teculescu (1856-1932) – bibliografie selectivă, Erich-Mihail Broanăr, Centrul Ecleziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan”, Sf. Gheorghe

Contribuția Bisericii Ortodoxe Române la înfăptuirea Marii Uniri, pr. Dumitru Panaite, Episcopia Ortodoxă a Covasnei și Harghitei

Un manuscris memorialistic maghiar despre Vasile Mangra, Rodica și Alexandru Porțeanu, București

Activitatea Protopopiatului Oituz în perioada interbelică, reflectată în protocoalele acestuia, aflate în colecția de manuscrise a Direcției Județene Galați a Arhivelor Naționale, Gabriela Vulpe, Direcția Județeană Galați a Arhivelor Naționale

Părintele Isidor Vlad – Un San Marino al Carpaților Răsăriteni, pr. Emil Pop, Parohia Miercurea-Ciuc II

Mitropolitul Nicolae Bălan în atenția Securității, în primii ani de după 1944, drd. Costel Cristian Lazăr, Liceul „O.C. Tăslăuanu”, Toplița

Actualitatea viziunii despre ortodoxie a mitropolitului Nicolae Colan, Lily Rain, București

Ortodoxia și Statul în România sub regimurile totalitare, drd. Stelian Gomboș, Secretariatul de Stat pentru Culte, București

Activitatea pastorală, culturală și socială a Preasfințitului Ioan Selejan reflectată în știrile agenției ROMPRES (2005-2008), Oana Negrea, Centrul European de Studii Covasna-Harghita

Secțiunea Istorie Medievală și Modernă

Moderatori: prof. univ. dr. Gheorghe Bichicean, dr. Silviu Văcaru

Un document inedit de la Scarlat Ghica Voevod (1761) aflat în colecțiile speciale ale Bibliotecii ASTRA din Sibiu, prof. univ. dr. Gheorghe Bichicean, Universitatea „Petru Maior” Tg. Mureș

Românii din Scaunul Odorhei în secolul al XVIII-lea. Documente inedite, drd. Vasile Lechințan, Direcția Județeană Cluj a Arhivelor Naționale

Valoarea conscripției urbariale de la 1820/1821 pentru cercetările referitoare la românii din scaunele secuiești, dr. Ioan Ranca, Tg. Mureș
Satul vlăscean la 1848, Damian Ancu, Direcția Județeană Giurgiu a Arhivelor Naționale
Considerații privind românii din scaunele secuiești în revoluția de la 1848, pr. prof. Sebastian Pârvu, Catedrala Ortodoxă Sf. Gheorghe
Bejenari transilvăneni în Moldova în prima jumătate a secolului al XIX-lea, dr. Silviu Văcaru, cercetător, Institutul „A.D. Xenopol” Iași
Participarea grănicerilor din Regimentul Nr. 13 Română-Bănățean Caransebeș la Expoziția agricolă de la Viena, din anul 1866, Lavinia Micu, Direcția Județeană Caraș-Severin a Arhivelor Naționale
Documente privind demersurile autorităților maghiare în anul 1883 pentru demarcarea liniei de hotar dintre România și Comitatul Trei Scaune, lect. univ. drd. Ana Dobreanu, Facultatea de Arhivistică București
Aspecte din viața cotidiană a românilor din Trei Scaune în secolul al XIX-lea, dr. Ioan Lăcătușu, Direcția Județeană Covasna a Arhivelor Naționale
Geneza unui conflict dintre birocrăția financiară din România și cea din Ungaria: exportul de sare spre Balcani, în ultimul sfert al secolului al XIX-lea, Nagy Botond, Direcția Județeană Covasna a Arhivelor Naționale
Contribuția societăților particulare și de stat la construcția de căi ferate în Banat și Transilvania (1854-1915), Radu Bellu, Compania Națională a Căilor Ferate Române, Brașov
Legătura feroviara între Transilvania și Moldova: Viaductul Caracău, Andrei Berinde, Brașov
Zăbala – file monografice, Alexandra Pintrijel (Hagiu), Facultatea de Teologie Ortodoxă „Andrei Șaguna” Sibiu
Conștiința unității naționale a poporului român în opera istorică a lui Vasile Netea, prof. Ilie Șandru, Toplița

Secțiunea Istorie Contemporană

Moderatori: dr. Liviu Boar, lect. univ. dr. Radu Racovițan
Considerații privind mesajul etnic al hotărârii Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia, dr. Virgil Pană, Muzeul Județean Mureș
O prețuire reciprocă Nicolae Iorga – Miron Cristea, prof. univ. dr. Petre Țurlea, Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, București
Regimentul 15 Războieni și 14 Roman pe frontul reîntregirii neamului (1916-1919), prof. Gheorghe Radu, Complexul Muzeal Neamț
Pagini despre jertfele românilor ardeleni pentru unirea Transilvaniei cu România (ianuarie-februarie 1919), Eugen Criste, Direcția Județeană Arad a Arhivelor Naționale
Atitudinea lui Robert Seton Watson față de revizionismul ungar, din primii ani de după 1920, lect. univ. dr. Radu Racovițan, Universitatea „Lucian Blaga” Sibiu
Dr. Eugen Nicoară și ASTRA reghineană, dr. Liviu Boar, Direcția Județeană Mureș a Arhivelor Naționale
Din istoria economico-socială a Mureșului Superior: probleme, tertipuri și dificultăți în legătură cu aplicarea reformei agrare din 1921 în comunele zonei Topliței (după surse arhivistice mureșene), drd. Dorel Marc, Muzeul Județean Mureș
Activități și acțiuni ale Legiunii de Jandarmi Treiscaune, în perioada 1938-1940, General de brigadă drd. Eugen Pop, Brașov; col.(r) prof. univ. dr. Ioan Giurcă, București
Documente de la Direcția Județeană Galați a Arhivelor Naționale despre refugiații din Transilvania de Nord, stabiliți în anii 1940-1944 în județele Covurlui și Tecuci, Alexandru Duță, Direcția Județeană Galați a Arhivelor Naționale
Refugiați ardeleni în Moldova după Dictatul de la Viena, drd. Constantin Păduraru, Direcția Județeană Bacău a Arhivelor Naționale
Reforma agrară din anul 1945 în județul Trei Scaune, prof. Mircea Bodnari, Grup Școlar „Constantin Brâncuși”, Sf. Gheorghe
Poziția Partidului Frontul Plugarilor din raioanele Sfântu Gheorghe și Târgu Secuiesc privind înființarea Regiunii Autonome Maghiare, prof. Vasile Stancu, Școala Generală „Nicolae Colan”, Sf. Gheorghe
Un manuscris inedit al profesorului Dumitru Mărtinaș: Istoricul Colegiului Național „Alexandru Papiu-Ilarian” redactat în anul 1957, prof. Alexandru Ciubâcă, Colegiul Național „Alexandru Papiu-Laurian” Târgu Mureș
Radu Ceantea – artist plastic și om politic, prof. Traian Dușa, Târgu Mureș
Membri ai familiei Cioflec și Școala de Fete „Carmen Sylva”, Timișoara (1920-1936), prof. dr. Luminița Cornea, Colegiul Național „Mihai Viteazul”, Sf. Gheorghe
Sinteza monografică a satului Araci, institutor Florina Pleșa, Școala Generală Ariușd, jud. Covasna

Comentarii, fapte și evenimente din județul Covasna, în Buletinul de informații al Securității, dr. Vasile Valentin, Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității, București

Secțiunea Etnografie – Sociologie

Moderatori: dr. Pamfil Bîlțu, dr. Maria Cobianu-Băcanu

Activitățile țaranului în cultura populară din Maramureș, dr. Pamfil Bîlțu, Centrul de Cercetare și Valorificare a Creației Populare Maramureș, Baia Mare

Începuturile folcloristicii ardeleni, prof. Nicolae Vrabie, Colegiul „Octavian Goga” Miercurea-Ciuc

Un folclorist al Târnavelor: Horia Teculescu, dr. Constantin Catrina, Brașov

Consolidarea identității naționale – domenii de intervenție, dr. Maria Cobianu-Băcanu, București

Percepția asupra morții la românii din sud-estul Transilvaniei, conf. univ. dr. Codrina Șandru, Universitatea „Transilvania” Brașov

Plutăritul pe afluenții Bistriței – confluență și comunicare interculturală tradițională moldavo-transilvană, drd. Dorel Marc, Muzeul Județean Mureș

Interferențe româno-secuiești reflectate în etnografie și folclor, dr. Vasile Tutula, Cluj-Napoca

Fotografia – de la ieri la azi, prof. dr. Nicolae Bucur, Universitatea „Sapientia” Miercurea-Ciuc

O mărturie în grai autentic despre păduritul și plutăritul din prima jumătate a secolului al XIX-lea, munci practicate pe Valea Mureșului Superior (Vasile Dobrea – 1893-1982 – din Subcetate, jud. Harghita), prof. Doina Dobrea, Subcetate, jud. Harghita

Noi și ceilalți. Români în secuime, de la Romulus Cioflec până în zilele noastre, Marian Nencescu, București

Motivul crucii în proza lui Ion Nete, prof. Valeria Pop, Școala Generală „Liviu Rebreanu”, Miercurea-Ciuc

Stiluri educaționale și succesul în activitatea didactică – cercetare sociologică, prof. Constanța Balog, Colegiul Național „Mihai Viteazul”, Sf. Gheorghe

Impactul condițiilor naturale din Carpații Răsăriteni asupra habitatului uman, Florina Ghineț, Muzeul Oltului și Mureșului Superior, Miercurea-Ciuc

Secțiunea Arhivistică – Muzeologie

Moderatori: prof. univ. dr. Ioan Cîndea, Alexandru Duță

Arhivele și provocările mediului concurențial, Diana Joița, Arhivele Naționale București

Participarea Federației Arhiviștilor din România la Congresul Internațional al Arhivelor, Malaezia, iulie 2008, Carmen Dobrotă, Federația Arhiviștilor din România

Managementul modern al documentelor – soluții complete. Concluziile unei dezbateri pe această temă de actualitate, Vilică Munteanu, Direcția Județeană Bacău a Arhivelor Naționale

Observații și propuneri privind perfecționarea inventarelor fondurilor arhivistice create de sfaturile populare raionale, Alexandru Duță, Direcția Județeană Galați a Arhivelor Naționale

Opinii cu privire la întocmirea și importanța prefetelor fondurilor și colecțiilor arhivistice, Gabriela Vulpe, Direcția Județeană Galați a Arhivelor Naționale

Digitalizarea arhivelor, Adin Țifrea, Direcția Județeană Harghita a Arhivelor Naționale

Din preocupările Direcției Județene Covasna a Arhivelor Naționale pentru perfecționarea activității de îndrumare și control la creatorii și deținătorii de arhivă din județul Covasna, Raluca Andronic, dr. Ioan Lăcătușu, Direcția Județeană Covasna a Arhivelor Naționale

Scurt istoric al arhivelor harghitene, Valentin Istrate, Direcția Județeană Harghita a Arhivelor Naționale

Considerații privind activitatea Muzeului Național al Carpaților Răsăriteni, Mihai Gorgoi, Ministerul Culturii și Cultelor

Unele aspecte privind cercetarea, prezervarea, conservarea și punerea în valoare a patrimoniului cultural privind civilizația preindustrială a sării, dr. Valeriu Cavruc, Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni, Sf. Gheorghe

Valorificarea muzeală a patrimoniului dacic din sud-estul Transilvaniei, dr. Viorica Crișan, Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei, Cluj-Napoca

Valorificarea muzeală a cercetărilor arheologice ale Muzeului Național al Carpaților Răsăriteni privind neo-eneoliticul din sud-estul și estul Transilvaniei, drd. Dan Buzea, drd. Adela Mateș, Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni, Sf. Gheorghe

Cercetarea limesului estic al Daciei Romane. Perspective muzeologice, arheologice și etnografice, drd. Radu Zăgreanu, Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni, Sf. Gheorghe

Aspecte privind protejarea monumentului tehnic: Planul înclinat de la Covasna, Galina Kavruk, Inspectoratul Județean de Poliție Covasna

Din activitatea cercului „Tradiție și modernitate” din cadrul Muzeului Național al Carpaților Răsăriteni. Studiu de caz, Andrea Deak, drd. Dan Buzea, Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni, Sf. Gheorghe

Lucrări în plen, 30 septembrie 2008

Moderatori: Preasfințitul Ioan Selejan, pr. prof. dr. Ilie Moldovan, Sibiu

Mitropolitul Andrei Șaguna – exponentul conștiinței de neam și destin pe pământul străbun al Transilvaniei, pr. prof. dr. Ilie Moldovan, Sibiu

Actualitatea strategiilor șaguniene, Ana Grama, Sibiu

Cronologia vieții Mitropolitului Andrei Șaguna prin prisma documentelor din Șcheii Brașovului, pr. prof. univ. dr. Vasile Olteanu, Brașov

Mitropolitul Andrei Șaguna și românii din sud-estul Transilvaniei, Dr. Ioan Lăcătușu, Direcția Județeană Covasna a Arhivelor Naționale

Opera omiletică șaguniană de la 1855, pr. conf. dr. Dorel Man, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca

Mitropolitul Andrei Șaguna – cleric și diplomat, pr. drd. Petru Pinca, Parohia Ortodoxă Blaj

Biblia lui Andrei Șaguna în evoluția limbii române literare, prof. dr. Luminița Cornea, Colegiul Național „Mihai Viteazul”, Sf. Gheorghe

Prezentarea unor noi apariții editoriale

Vasile Stoica în serviciul României, de Ioan Opreș, Editura Oscar Print, București, 2008, prezintă autorul

Istoria românilor (cu o privire mai largă asupra culturii), de Ioan Țurcanu, Editura Istros, Muzeul Brăilei, 2008, prezintă prof. univ. dr. Ioan Cîdea

Ioan Lupăș (1880-1967), slujitor al științelor istorice, învățământului și bisericii, de Nicolae Edroiu, Alexandru Moraru, Dorel Man, Veronica Turcuș, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2008, prezintă îngrijitorul ediției

Ioan Gorun, Curs de Apologetică ortodoxă, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2008, ediție îngrijită Dorel Man, prezintă îngrijitorul ediției

Catagrafiile Visteriei Moldovei (1820-1845). I. Ținutul Romanului. Partea I (1820), de Lucian Valeriu Lefter și Silviu Văcaru, Editura Studis, Iași, 2008, prezintă dr. Silviu Văcaru

Administrația imperială austriacă în Transilvania, 1690-1867, de Mihai Racovițan, Editura Alma Mater, Sibiu, 2006, prezintă autorul

Patriarhul Miron Cristea, de Ilie Șandru, Editura Grai Românesc, Miercurea-Ciuc, 2008, prezintă autorul

1918 – un vis împlinit, coordonator Gavril Preda, Ploiești, 2008, prezintă coordonatorul ediției

Criza poloneză de la începutul anilor '80. Reacția conducerii Partidului Comunist Român, de Petre Opreș, Ploiești 2008, prezintă conf. univ. dr. Gavril Preda

Structuri etnice și confesionale în județele Covasna și Harghita, de Ioan Lăcătușu, Editura Universității „Petru Maior”, Tg. Mureș, 2008, prezintă autorul

Contribuții la istoria județului Neamț, de Gheorghe Radu, Editura „Cetatea Doamnei”, Piatra Neamț, 2008, prezintă autorul

Basarabia pământ românesc. Aspecte istorico-documentare Neamț – Basarabia, de Gheorghe Radu, Editura „Cetatea Doamnei”, Piatra Neamț, 2008, prezintă autorul

Teroare în Ardeal, Volumul I, de Constantin Mustață, Editura Roza Vânturilor, București, 2008, prezintă autorul

Cusături artistice din Subcetate – Mureș (județul Harghita), de Doina Doborean, Gheorgheni, 2008, prezintă autorul

Palatul Culturii din Târgu Mureș, de Traian Dușa, Tg. Mureș, 2008, prezintă autorul

Pagini de istorie și cultură, Vol. IV, de Traian Dușa, Tg. Mureș, 2008, prezintă autorul

Românii la Budapesta, de Radu Cosmin, Arad, 2008, prezintă dr. Mircea Dogaru

Românii din afara granițelor României. Iași – Chișinău, legături istorice, coordonator Iulian Pruteanu Isăcescu, Editura Demiurg, Iași, 2008, prezintă prof. Vasile Stancu

Românii din afara granițelor României. 90 de ani de la întregirea Regatului României, volum coordonat de Iulian Pruteanu Isăcescu și Irina Ioniță, Editura Demiurg, Iași, 2008, prezintă prof. Vasile Stancu

Mărturii despre oameni și locuri din Carpați, de Nicolae Moldovan, Arcuș, 2008, prezintă dr. Ioan Lăcătușu

Zilele Nicolae Colan, Ediția a XVI-a (manifestarea se va desfășura în perioada 28 noiembrie – 6 decembrie 2008); Sesiunea de comunicări științifice „Contribuția românilor din Arcul intracarpatic la făurirea și consolidarea Marii Unirii”:

Românii din județul Ciuc și Marea Unire, drd. Dorel Marc, Muzeul Județean de Istorie Mureș

Românii din județul Trei Scaune și Marea Unire, dr. Ioan Lăcătușu, Direcția Județeană Covasna a Arhivelor Naționale

Participarea protopopului Aurel Nistor la pregătirea, înfăptuirea și consolidarea Marii Uniri, prof. drd. Maria Băilă, Școala Generală „Váradi József”, Sf. Gheorghe
Consecințele Marii Uniri asupra populației județului Trei Scaune, prof. drd. Romeo Negrea, Colegiul Național „Mihai Viteazul”, Sf. Gheorghe
Contribuția lui Alexandru Vaida Voevod la recunoașterea unirii Basarabiei cu România, prof. Vasile Stancu, Școala Generală „Nicolae Colan”, Sf. Gheorghe
Problema naționalităților din Transilvania în discursul diplomatic maghiar la Conferința de pace de la Paris, drd. Cristina Țineghe, Direcția Județeană Ilfov a Arhivelor Naționale

Zilele Justinian Teculescu, Covasna, 13-14 decembrie 2008 (manifestarea a fost organizată împreună cu Asociația Cultural-Creștină „Justinian Teculescu” și Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni)

II. Participări la manifestări culturale și științifice (comunicări susținute de dr. Ioan Lăcătușu)

Conferința *Contextul intern și internațional al Unirii Principatelor; reverberații transilvănene*, Inspectoratul Județean de Jandarmi Covasna, 24 ianuarie 2008

Conferința *24 Ianuarie 1859 – piatră de temelie a României moderne*, Asociația Cadrelor în Retragere și Rezervă din cadrul Ministerului Internelor și Reformei Administrative, 24 ianuarie 2008

Simpozionul *Presa românească în județul Covasna*, organizat de Centrul de Cultură Arcuș și Redacția ziarului „Cuvântul Nou”, 22 februarie 2008, prezentarea comunicării *Publicistica românească din județul Covasna*

Organizarea „Serilor Filocalice” din Postul Sf. Paști, cea de a X-a ediție, împreună cu Liga Tineretului Ortodox, filiala Sf. Gheorghe

Simpozionul Internațional *Românii din afara granițelor Țării. Iași-Chișinău: Legături istorice*, organizat de ASTRA, 8-12 aprilie 2008, Iași și Chișinău; comunicarea *„Realități din Basarabia interbelică oglindite în documentele și publicațiile deținute de către Direcția Județeană Covasna a Arhivelor Naționale”*

Sesiunea de comunicări științifice *160 de ani de la Revoluția de la 1848*, organizată de Fundația „Mihai Viteazul”, 19 aprilie 2008, Sf. Gheorghe; comunicarea *„Românii din Arcul Intracarpatic în Revoluția de la 1848”*

Dezbaterea dedicată momentului *„Ziua Forțelor Terestre”*, organizată de Cercul Militar Sf. Gheorghe, 22 aprilie 2008, comunicarea *„Armata în viața orașului, relectată în documentele Primăriei din Sf. Gheorghe, din anii 1923-1925”*

Sesiunea de comunicări științifice *Arhivele și cercetarea istorică*, organizată de DJAN Mureș, Sovata, 22 mai 2008; comunicarea *„Asociații și fundații din județul Treiscaune, din perioada interbelică”*, prezentarea volumului *„Standarde arhivistice internaționale ale CIA”*, editat de către Federația Arhiviștilor din România, la Editura Eurocarpatica, Sf. Gheorghe, 2008.

Sesiunea națională de comunicări științifice *Istorie, Cultură, Civilizație românească și Credință străbună*, Centrul Cultural Toplița, 18-19 2008, comunicarea *„Andrei Șaguna – ctitor al școlilor confesionale ortodoxe din Transilvania”*

Universitatea Populară „Nicolae Iorga”, Vălenii de Munte, Centenarul cursurilor de vară, 1908-2008, 13 August 2008, conferința *„Românii din Covasna și Harghita”*

Evocarea *8 septembrie 1944 – ziua eliberării primului oraș din Ardealul de Nord de sub ocupația horthystă*, Centrul Ecleziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan”, 8 septembrie 2008, comunicarea *„Viața publică a orașului Sf. Gheorghe, după eliberarea localității de sub ocupația străină, în 8 septembrie 1944”*

Simpozionul național *1918 un vis împlinit*, Universitatea de Petrol-Gaze din Ploiești, 12-13 septembrie 2008, comunicarea *„Pagini din războiul pentru reîntregirea națională în scrierile memorialistice și monografice ale unor intelectuali români din județul Covasna”*

- Evocarea *Mitropolitul Andrei Șaguna – 200 de ani de la naștere*, Inspectoratul de Jandarmi al Județului Covasna, 24 septembrie 2008 (cu participarea conducerii Jandarmeriei Române și a tuturor comandanților inspectoratelor județene de jandarmi din țară)
- Simpozionul național „Vasile Părvan”, organizat de Complexul Muzeal „Iulian Antonescu” Bacău și Direcția Județeană Bacău a Arhivelor Naționale, Bacău 6 octombrie 2008, am prezentat comunicarea *Contribuții documentare privind relațiile Transilvaniei cu Moldova, cu referire la Scaunul Treiscaune și Ținutul Bacăului (sec. XVII-XVIII)*
- Simpozionul „25 octombrie – omagiul eroilor căzuți pentru dezrobirea Ardealului”, organizat de Cercul Militar Sf. Gheorghe, 24 octombrie 2008, comunicarea „*Eroi ai Armatei Române căzuți pentru eliberarea sud-estului Transilvaniei*”
- Simpozionul *Andrei Șaguna – 200 de ani de la naștere, 1808 -2008, Mitropolit, om politic, cărturar*, organizat de Comisia Națională a României pentru UNESCO, Sibiu, 30 octombrie 2008; lansarea revistei „Transilvania”, nr. 9-10/2008, Sibiu, 30 X 2008
- Sesiunea *Unirea de la 1 Decembrie 1918 – 90 de ani*, Arad, 14-16 noiembrie 2008, organizată de Complexul Muzeal Arad și DJAN Arad; comunicarea *Mitropolitul Andrei Șaguna în conștiința românească (urmașilor)*
- Sesiunea Științifică *1918-2008 – 90 de ani de la nașterea României contemporane*, Tg. Mureș, 20-21 noiembrie 2008, organizată de Muzeul Județean Mureș; comunicarea *Aspecte ale vieții cotidiene a românilor din județul Treiscaune, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și prima jumătate a secolului XX*

III. Expoziții

- Expoziția *Viața cotidiană din Trei Scaune în perioada interbelică în afișe*, la Centrul Ecleziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan”, 25 martie 2008 (împreună cu Direcția Județeană Covasna a Arhivelor Naționale)
- Expoziția documentară *Momente din istoria orașului Sf. Gheorghe reflectate în documentele deținute de Arhivele Naționale*, 2 mai 2008, la Centrul Ecleziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan” (împreună cu Direcția Județeană Covasna a Arhivelor Naționale)
- Expoziția de icoane „*Chip de înger*” a elevilor de la Casa „Sf. Iosif „ din Odorhei, 9 05 2008 la Centrul Eclesiastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan” din Sf. Gheorghe
- Expoziția de icoane ortodoxe pe sticlă și ouă încondeiate „*Lumină pascala din suflet de copil*, Sâmbătă, 3 mai 2008, ora 11, la Muzeul Spiritualității Românești de la Catedrala Ortodoxă
- Expoziția *Tezaur ale Ortodoxiei: Cartea veche bisericească din secolele XVII-XIX*, realizată cu sprijinul Protopopiatului Ortodox Roman, preot protopop Dr. Florin Țuscanu, Vineri, 27 iunie 2008, la Centrul Ecleziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan”,
- Expoziție documentară *Mitropolitul Andrei Șaguna în conștiința românească*, realizată cu sprijinul lectorului univ. Silviu Borș, Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu; ilustrații din fondurile: Bibliotecii ASTRA Sibiu, Bibliotecii Mitropoliei Ardealului Sibiu, Fundației „Andrei Șaguna” Constanța și Ligii Cultural-Creștine „Andrei Șaguna” Sf. Gheorghe, Vineri, 27 iunie 2008, la Centrul Ecleziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan”,
- Expoziția fotodocumentară *90 de ani de la Marea Unire*, În cadrul Zilelor Nicolae Colan, 29 noiembrie 2008(împreună cu Direcția Județeană Covasna a Arhivelor Naționale)

IV. Volume publicate

- Argumente împotriva autonomiei pe criterii etnice a așa-zisului „Ținut secuiesc”,* de Ioan Lăcătușu
Editura Eurocarpatica, Sf. Gheorghe, 2008
- Structuri etnice și confesionale în județele Covasna și Harghita,* de Ioan Lăcătușu, Editura
Universității „Petru Maior”, Târgu Mureș, 2008
- Mărturii despre oameni și locuri din Carpați,* de Nicolae Moldovan, Editura Arcuș, Arcuș, 2008, 204
p. (ediție îngrijită de Ioan Lăcătușu și Dan Manolăchescu)
- Teculeștii din neam în neam,* de Luminița Cornea, Constantin Catrina, Ioan Lăcătușu, Editura
Angvstia, Sf. Gheorghe, 2008
- Biserica „Sfinții Apostoli Petru și Pavel” din Chichiș,* Centrul de Cultură Arcuș, 2008 (împreună cu
pr. Florin Gavrilă)
- Biserica „Sfântu Nicolae” din Covasna,* Centrul de Cultură Arcuș, 2008

V. Studii și articole în reviste de specialitate și volume colective

- Mitropolitului Andrei Șaguna și românii ortodocși din protopopiatele Covasnei și Harghitei,* în
„Telegraful Român”, nr. 33-36, 1-15 septembrie 2008
- Liga Cultural-Creștină „Andrei Șaguna”,* în „Transilvania”, nr. 10/2008
- Mitropolitul Andrei Șaguna în conștiința românească, prezentat la sesiunea de la Arad, 14-15
octombrie 2008*
- Părintele profesor Ilie Moldovan și credincioșii români din Episcopia Ortodoxă a Covasnei și
Harghitei,* în pregătire pentru editare în volum... (împreună cu Erich Mihail Broanăr)
- Patriarhul Teoctist Arăpașu și credincioșii români din Covasna și Harghita,* în Sargeția nr. 2/2008,
p. 117-125
- Patriarhul Miron Cristea și românii din Covasna și Harghita,* în „Patriarhul Miron Cristea”, de Ilie
Șandru, Patriarhul Miron Cristea, Editura Grai românesc, Miercurea-Ciuc, 2008, p. 364-374
- Realități din Basarabia interbelică oglindite în documentele și publicațiile deținute de către Direcția
Județeană Covasna a Arhivelor Naționale,* în volumul „Românii din afara granițelor țării. Iași –
Chișinău: legături istorice”, Casa editorială Demiurg, Iași, 2008, p. 242-252
- Asociații și fundații din județul Treiscaune, din perioada interbelică a secolului XX,* Sovata, mai
2008
- Pagini din războiul pentru reîntregirea națională în scrierile memorialistice și monografice ale unor
intelectuali români din județul Covasna,* în volumul „1918 Un vis împlinit”, Editura Universității
de Petrol-Gaze, Ploiești, 2008, p. 257-271
- Aspecte ale vieții cotidiene a românilor din județul Treiscaune, în a doua jumătate a secolului al
XIX-lea și prima jumătate a secolului XX,* în pregătire în „Marisia”, Anuarul Muzeului Județean
Mureș, 2008
- Documente privind relațiile dintre Transilvania și Moldova, cu referire la scaunul Treiscaune și
ținutul Bacău (sec. XVII-XVIII),* în *Acta Bacoviensia*, Anuarul Arhivelor Naționale Bacău, III,
2008, p. 59-84
- Din preocupările Arhivelor Naționale Covasna pentru perfecționarea activității de îndrumare și
control la creatorii și deținătorii de arhive,* în *Acta Bacoviensia – Anuarul Arhivelor Naționale
Bacău*, III, 2008, p. 297-302 (împreună cu de Raluca Andronic)

VI. Volume apărute cu sprijinul și implicarea Centrului Eclesiastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan” și Centrului European de Studii Covasna-Harghita, în anul 2008, la editurile Eurocarpatica, Arcuș, România pur și simplă și la alte edituri

- Știință, artă și comunicare din perspectivă transdisciplinară,* de Marianne Iliescu, Rădița Palela,
Olga Mitroi, Editura Eurocarpatica, Sf. Gheorghe, 2008

Cinstirea părinților, de Ioan Graure, ediție îngrijită de Luminița Cornea, Editura Eurocarpatica, Sf. Gheorghe, 2008
Standarde arhivistice ale Consiliului Uniunii Europene, de Federația Arhiviștilor din România, Editura Eurocarpatica, Sf. Gheorghe, 2008
Aripi de cenușă, de Ionel Simota, Editura Eurocarpatica, Sf. Gheorghe, 2008
Patriarhul Miron Cristea, de Ilie Șandru, Editura Grai Românesc, Miercurea-Ciuc, 2008, 402 p. (lector: Dr. Ioan Lăcătușu)

VII. Prezentări și lansări de carte

Un fals „referendum” pentru impunerea unei autonomii anacronice deja existente, Facultatea de Sociologie București, 1 februarie 2008; Despărțământul ASTRA „Vasile Alecsandri”, Bacău, 12 februarie 2008
Lansarea lucrării *Argumente împotriva autonomiei pe criterii etnice a așa-zisului „Ținut secuiesc”*, Editura Eurocarpatica, Sf. Gheorghe, 2008, la Iași 9 aprilie și Chișinău 11 aprilie 2008
Revista ASTRA Brașov (întâlnire cu scriitorul Doru Munteanu și colectivul de redacție – prezentarea numărului din iunie 2008);
Hoinar pe portativ, de Anthonia Amatti, Editura Ex Libris, Brăila, 2007;
Cinstirea părinților, de Ioan Graure, Editura Eurocarpatica, Sf. Gheorghe, 2008 (ediție îngrijită de Prof. Luminița Cornea);
Aripi de cenușă, de Ionel Simota, Editura Eurocarpatica din Sf. Gheorghe, 2008
Structuri etnice și confesionale în județele Covasna și Harghita, de Ioan Lăcătușu, Editura Universității „Petru Maior”, Târgu Mureș, 2008

VIII. Interviuuri

Radio România Actualități, 4 februarie 2008
Radio BBC, 24 februarie 2008
Televiziunea Cosmos, 25 februarie 2008
Radio Trinitas, 29 septembrie 2008
Radio România Actualități, 30 septembrie 2008
TVR 1, 1 noiembrie, Jurnalele de actualități, de la orele 19 și 23

IX. Alte acțiuni culturale și comunitare organizate

Moment poetic „Mihai Eminescu”, 15 ianuarie 2008, la Centrul Eclesiastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan”
Serile Filocalice, în Sfântul și Marele Post al Învierii Mântuitorului
Manifestări de cultură și spiritualitate românească organizate în cadrul *Zilelor Sfântu Gheorghe*, 2-4 mai 2008; redactarea biografiilor personalităților care au primit titlul de „Cetățean de onoare al comunității românești din Sf. Gheorghe”, pe anul 2008
Nedeia Sânpetruului, serbare câmpenească tradițională anuală, cu participarea unor artiști profesioniști și formații folclorice de prestigiu din județele Covasna și Harghita
Sprijinirea desfășurării în orașul Întorsura Buzăului a Taberei de Cultură și Civilizație Românească „Acasă la noi”, Ediția a XII-a, 17-24 iulie 2008, manifestare organizată de Despărțământul ASTRA „Mihai Kogălniceanu”, Iași
Sprijinirea programului oferit de către Inspectoratul Județean de Jandarmi Covasna, în perioada 6-15 august 2008, pentru 20 de copii sinistrați din satul Buruienesti, județul Neamț
Îmbogățirea patrimoniului documentar al Centrului Eclesiastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan” prin preluarea documentelor donate de Nicolae Stan din Sf. Gheorghe.
Sprijinirea înființării *Asociației Muzeul Etnografic „Maria”* din Dobârlău

- Acordarea de premii în cărți câștigătorilor concursurilor școlare organizate în municipiul Sf. Gheorghe și județul Covasna.
- Sprrijinirea realizării de întâlniri duhovnicești, viziunări de filme religioase și pregătiri pentru colinde a elevilor de ciclul gimnazial și liceal.
- Sprrijinirea desfășurării *Festivalului de Colinde și Obiceiul de iarnă „Crăciunul la români”*, 15-17 decembrie 2008, organizat de Fundația Culturală „Mihai Viteazul
- Actualizarea paginii web a Forumului Civic al Românilor din Harghita și Covasna În colaborare cu Centrul European de Studii Covasna-Harghita pe pagina web a Forumului sunt prezentat principalele apariții editoriale din zonă și revista presei maghiare (bilunar).
- Realizarea prevederilor protocolului încheiat între Universitatea Națională de Arte București și Episcopia Ortodoxă a Covasnei și Harghitei prin Centrul Eclesiasic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan” din Sf. Gheorghe în vederea executării lucrărilor de restaurare a unui număr de 11 icoane praznicale pe lemn din patrimoniul Episcopiei aflat la Muzeul Spiritualității Românești din Sf. Gheorghe. Un număr de șase icoane au fost restaurate în cadrul taberii organizate cu studenții de la aceeași facultate organizate în luna august 2008 de către Centrul de Cultură Arcuș
- Înălțarea monumentului, în memoria și spre veșnica cinstire a jertfei ostașilor români căzuți în localitatea Aita Seacă, în septembrie 1944, 13 iulie 2008
- Donarea de cărți și publicații Bibliotecii Orășenești Întorsura Buzăului și celei comunale din Valea Mare.
- Participarea la întâlnirea Președintelui României Traian Băsescu cu reprezentanții Forumului Civic al Românilor din Harghita și Covasna, Covasna, 23 februarie 2008
- Derularea acțiunilor din programul de asistență socială susținut cu sprijinul financiar al Episcopiei Ortodoxe a Covasnei și Harghitei
- Asigurarea bazei de date și acordarea asistenței de specialitate la elaborarea unor lucrări de licență, masterat, grad didactic și doctorat
- Tehnoredcarea lucrărilor care apar la editurile *Grai Românesc*, *Eurocarpatica*, *România pur și simplu* ș.a.
- Participarea la editarea, sub îndrumarea nemijlocită a P.S. Ioan Selejan, a revistei „*Grai Românesc*”, foaie de spiritualitate ortodoxă a Episcopiei Ortodoxe Române a Covasnei și Harghitei;
- Redactarea unor pagini speciale referitoare la problematica românilor din Covasna și Harghita, în publicații naționale și regionale precum: „Formula As” „Națiunea”, ș.a
- Correspondenți și colaboratori ai Radio și TV „Trinitas”, publicațiilor locale și regionale și ai Redacției de știri pentru românii de pretutindeni „Romanian Global News”
- Marcarea unor evenimente importante din viața comunităților românești locale (aniversări, comemorări etc)
- Organizarea săptămânală a întrunirilor de lucru a asociațiilor culturale și civice din cadrul Forumului Civic al Românilor din Harghita și Covasna
- Redactarea unor memorii, apeluri, comunicate referitoare la prezervarea și afirmarea identității naționale în arealul multietnic și pluriconfesional al județelor Covasna și Harghita
- Colaborarea cu Centrul European de Studii Covasna – Harghita, în redactarea buletinelor bilunare ale „Revistei presei locale de limbă română și maghiară” și postarea acestora pe site-ul Forumului Civic al Românilor din Harghita și Covasna (www.forumharghitacovasna.ro)
- Sprrijinirea întocmirii proiectelor culturale ale asociațiilor partenere și înaintarea lor spre obținerea finanțării
- Participarea la lansarea volumelor *Comunitățile catolice din Moldova* și *Catolicii din Moldova în izvoarele Sfântului Scaun (secolele XVII-XVIII)*, de Anton Coșa, Complexul Muzeal „Iulian Antonescu”, Bacău, 12 februarie 2008; și la vernisarea expoziției *Interferențe multietnice, multiculturale și multicultuale*, organizată de Complexul Muzeal „Ileana Antonescu” Bacău
- Primirea unei delegații de jandarmi din Ucraina, 17 iulie 2008
- Pariciparea la dezvelirea și sfințirea monumentului eroilor din Barcani – un deziderat îndreptățit și de mult așteptat al comunității, un gest moral reparator

Participarea la fotoexpoziția *Camarazi fideli ai soldaților – animalele în serviciul războiului*, organizată de Ministerul Apărării Naționale din Republica Ungară și prezentată de Muzeul Militar Național al Armatei Române, Cercul Militar Sf. Gheorghe, 25 septembrie 2008

Articole apărute în presa locală – 175

Articole apărute despre activitatea Centrului Ecclziastic de Documentare și a partenerilor – 71

Anul 2009

I. Manifestări culturale și științifice organizate

Simpozionul *150 de ani de la Unirea Principatelor*, în colaborare cu Cercul Militar Sf. Gheorghe, 24 ianuarie 2009; comunicarea *Ecoul Unirii Principatelor în Transilvania* (Dr. Ioan Lăcătușu)

Colocviu „*Basarabia și Transilvania. Solidaritate românească în istorie și contemporanietate*”, comunicarea „*Memoriile adresate de liderul țărănist Ghiță Popp conducătorilor comuniști, Gheorghe Gheorghiu – Dej și Nicolae Ceaușescu, pentru redobândirea Basarabiei și a Bucovinei de Nord*” (Dr. Ioan Lăcătușu)

Colocviu Național al Grupului de Cercetare „I.I. Russu” pentru studiul sud-estului Transilvaniei:

Moderatori: P.S. Ioan Selejan, Dr. Ligia Fulga

Mentorul nostru, Profesorul I.I. Russu

- *I.I. Russu – revanșa posterității*, Prof. univ. Dr. Ioan Opreș, București
- *Schiță a portretului unui mare savant – I.I. Russu*, Dr. Gelu Neamțu, Institutul de Istorie „George Barițiu”, Cluj-Napoca
- *Mesajul profesorului univ. Dr. Nicolae Edroiu, directorul Institutului de Istorie „George Barițiu”, Cluj-Napoca, membru corespondent al Academiei Române*
- *Priorități românești privind civilizația cuprului și utilizarea prafului de pușcă în minerit în Transilvania*, Prof. univ. Dr. Horia Colan, Cluj-Napoca, membru corespondent al Academiei Române
- *Cetatea dacică de la Covasna, între mit și realitate*, Dr. Viorica Crișan, director Muzeul Național de istorie a Transilvaniei Cluj-Napoca, Dr. Valeriu Sârbu, cercetător științific, Muzeul Brăilei

Programe și proiecte de cercetare și valorificare muzeală

Muzeul de Etnografie Brașov, Dr. Ligia Fulga, directorul muzeului

Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni, Dr. Valeriu Cavruc, directorul muzeului

Bibliografie transilvană

O lucrare a ministrului Stoicescu în pregătire pentru editare, Pr. prof. Dr. Vasile Olteanu, Muzeul Primei Școli Românești din Șcheii Brașovului

Istoriografia de limbă maghiară din România referitoare la fostele scaune secuiești, Drd. Vasile Lechințan, Direcția Județeană Cluj a Arhivelor Naționale.

Cercetarea în arhive. Principii. Particularități. Proiecte

Înapoi, la documente!, Cerc. Ana Grama, Sibiu

Un proiect în curs de realizare. Editarea catagrafiilor catolicilor din Moldova (cu referire la mișcarea migratorie a populației între Transilvania și Moldova), Dr. Silviu Văcaru, cercetător, Institutul de Istorie „A.D. Xenopol” al Academiei Române, Iași

Cercetarea interdisciplinară

Realizări, priorități și perspective în studiile ce privesc cultura și civilizația românească din sud-estul Transilvaniei, Dr. Ioan Lăcătușu, Sf. Gheorghe

Studii monografice în cercetarea comunităților romano-catolice din Moldova, Dr. Anton Coșa, Complexul muzeal „Iulian Antonescu”, Bacău

Înmânarea premiilor I.I. Russu

Pr. prof. univ. Dr. Ilie Moldovan, Sibiu – Laudatio de Dr. Luminița Cornea

Dr. Ioan Ranca, Tg. Mureș – Laudatio de Dr. Liviu Boar

Cercetător științific Ana Grama, Sibiu – Laudatio de Dr. Ligia Fulga

Dr. Ioana Cristache-Panait, București – Laudatio de Prof. Vasile Stancu

Dr. Maria Cobianu-Băcanu, București – Laudatio de Dr. Ioan Lăcătușu

Simpozionul „65 de ani de la eliberarea municipiului Sf. Gheorghe de sub ocupația străină”, comunicarea *Viața publică a județului Treiscaune, după eliberarea localităților de sub ocupația străină, în 8 septembrie 1944* (Dr. Ioan Lăcătușu)

Sesiunea Națională de Comunicări Științifice „Românii din sud-estul Transilvaniei. Istorie, cultură, civilizație”, Ediția a XV-a, Sf. Gheorghe, 2 -3 octombrie 2009,

Lucrări în plen

Moderatori: Înalț Preasfințitul Ioan Selejan, prof. univ. dr. Horia Colan

Precursori ai Marii Uniri, deschizători de drum peste Carpați prin învățământ și științe tehnice, prof. univ. dr. Horia Colan, membru corespondent al Academiei Române, Cluj-Napoca

Drama preoților români din Transilvania în Revoluția de la 1848-1849. Aspecte inedite, prof. univ. dr. Gelu Neamțu, Institutul de Istorie „George Bariț” al Academiei Române, Filiala Cluj-Napoca

Originile ideii autonomiei secuiești (1919-1934), prof. dr. Alexandru Porțeanu, București

Structuri de siguranță, ordine publică și apărare în vara și toamna anului 1940, sub impactul cedării părții de nord-vest a României, drd. Eugen Pop, General de brigadă, Inspectoratul Județean de Jandarmi Brașov

România încotro? Între pluralism și corporatism, prof. univ. dr. Ion Coja, București

O candelă în Carpați. Episcopia Ortodoxă a Covasnei și Harghitei – 15 ani de la înființare, drd. Nicoleta Ploșnea

Secțiunea Istorie Bisericească

Moderatori: pr. prof. univ. dr. Dorel Man, prof. univ. dr. Constantin Burac

Conceptia politică despre autoritate la Fericitul Augustin, arhim. Antim David, Patriarhia Română

Preoți și protopopiate ortodoxe din est – sud-estul Transilvaniei. Contribuții documentare. 1799, cercet. Ana Grama, Sibiu

Andrei Șaguna în publicistica lui Eminescu, prof. univ. dr. Constantin Burac, Facultatea de Arhivistică București

Alexandru Lapedatu și Biserica, pr. prof. dr. Dorel Man, Facultatea de Teologie Ortodoxă, Cluj-Napoca

Monahi transilvăneni în mănăstirile din Moldova în secolele XVIII-XIX, pr. dr. Florin Țuscanu, Protopopiatul Roman

Relațiile bisericești româno-ruse după al doilea război mondial, Adrian Nicolae Petcu, Consiliul Național de Studiere a Arhivelor Securității, București

Despre misiunea bisericii ortodoxe în postmodernitate, drd. Stelian Gomboș, Secretariatul de Stat pentru Culte, București

Forma de plan a bisericii de la Pârâul Doamnei – Toplița (Harghita). Importanța sa tipologică în istoria și arhitectura românească, dr. Ioana Cristache-Panait, București

Episcopul Justinian Teculescu la Eparhia Cetatea Alba – Ismail. Documente inedite, dr. Aurel Pentelescu, București, dr. Gavril Preda, Ploiești

Caracteristici stilistice în pastoralele Mitropolitului Nicolae Colan, prof. dr. Valentin Marica, senior-editor la Studioul Regional de Radio Tg. Mureș, prof. Emilia Doborean Marica, Tg. Mureș

Locul terorismului etnico-religios în universul general al terorismului internațional, col. drd. Ilie Pentilescu, Miercurea-Ciuc

Suferințele Bisericilor Naționale din Transilvania de Sud-Est în timpul ocupației horthyste (septembrie 1940 – septembrie 1944), dr. Alin Spânu, Centrul de Studii Euro-Atlantice, București

Din istoria Protopopiatului Ortodox Român din Arcul intracarpatic, pr. Ioan Bercu, Protopopiatul Sf. Gheorghe

Povestea unei icoane cu Maica Domnului, prof. Ilie Șandru, Toplița

Statutul canonic al Bisericilor Catolice Orientale, prof. drd. Florin Tălmăcean, București

Biserica Ortodoxă Română în timpul patriarhatului lui Nicodim Munteanu în deceniul patru al secolului al XX-lea, prof. drd. Romeo Negrea, Colegiul Național „Mihai Viteazul”, Sf. Gheorghe

Instaurarea statului totalitar de tip comunist în România și consecințele politicii atee asupra bisericii ortodoxe harghitene între anii 1947-1968, Ștefan Nicolae, Sf. Gheorghe

Din interviurile P.S. Ioan Selejan apărute în mass-media, Monica Blaj, Centrul Ecleziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan”, Sf. Gheorghe

Secțiunea Istorie I

Moderatori: dr. Silviu Văcaru, prof. univ. dr. Gavril Preda

- O nouă ipoteză cu privire la „originea” ceangăilor din Moldova*, dr. Silviu Văcaru, Institutul de Istorie „A.D. Xenopol” al Academiei Române, Iași
- Legăturile economice ale Transilvaniei cu Moldova în secolele XIII-XVII*, prof. Roxana Prahovean, Grup Școlar „Constantin Brâncuși”, Sf. Gheorghe
- Considerații legate petrecerea timpului liber în Transilvania secolelor XVI-XVII*, dr. Bogdan Andreescu, Biblioteca ASTRA Sibiu
- Cronica lui Markus Schunckabunck, trimisul lui Mihai Viteazul, despre misiunile sale la Curtea Împăratului Rudolf al II-lea*, drd. Liviu Cîmpeanu, dr. Elisabeta Marin, Arhiva și Biblioteca Comunității „J. Honterus”, Brașov
- Ioan Căianu Valachus – proeminenta personalitate culturală a sud-estului Transilvaniei în secolul al XVII-lea*, pr. Emil Pop, prof. Valeria Pop, Miercurea-Ciuc
- Rolul formativ educativ al educației religioase în Treiscaune. Analiză comparativă secolele XVIII-XXI*, prof. drd. Maria Băilă, Școala Generală „Várodi József”, Sf. Gheorghe
- Documente inedite despre românii din Scaunul Odorhei, în secolele XVIII-XIX*, drd. Vasile Lechințan, Direcția Județeană Cluj a Arhivelor Naționale
- Soții de martiri ai anului 1848/1849 din Protopopiatul Mureș*, Elena Mihu, Tg. Mureș
- Din culisele „Uniunii Transilvaniei” din 1848. Programul Perenyi*, dr. Ioan Ranca, Tg. Mureș
- Aspecte juridice ale prezenței canceliștilor la Tabla regească din Tg. Mureș în anul 1848*, Ioan Berța, Asociația Culturală „Avram Iancu”, Tg. Mureș
- Participarea secuilor în evenimentele sângeroase din Transilvania în timpul Revoluției de la 1848-1849*, pr. drd. Sebastian Pârvu, Catedrala Ortodoxă „Sf. Nicolae”, Sf. Gheorghe
- Comunități rurale și școli românești din Covasna și Harghita, (1850-1914) 1. Comunități românești ziditoare de școli*, prof. drd. Nicoleta Ploșnea, Centrul Cultural „Miron Cristea”, Miercurea-Ciuc
- 150 de ani de la Unirea Principatelor Române. Documente de arhivă*, Alexiu Tatu, Direcția Județeană Sibiu a Arhivelor Naționale
- Documente privind un episod al problemelor legate de delimitarea frontierei dintre Austro-Ungaria și România – Joncțiunea căii ferate Ghimeș-Palanca (1898-1899)*, lect. univ. drd. Ana Dobreanu, Facultatea de Arhivistică, București
- Istorie uitată. Campania din Transilvania a Armatei Române în anul 1916*, dr. Anton Coșa, Complexul Muzeal „Iulian Antonescu” Bacău
- Acțiunile ofensive ale Armatei a 2-a și Armatei de Nord pentru eliberarea Transilvaniei în campania din anul 1916*, prof. univ. dr. Gavril Preda, Universitatea de Petrol și Gaze, Ploiești

Secțiunea Istorie II

Moderatori: dr. Virgil Pană, prof. Eugen Criste

- Implicarea românilor din Buzăul Ardelean în procesul de făurire a României Mari*, prof. Corina Băragan, Brașov
- Personalități militare ardelene. Cazul Ilarie Mitrea*, dr. Dumitru Stavarache, București
- Administrația românească și minoritățile naționale în județul Arad, în anii 1919-1920*, prof. Eugen Criste, Direcția Județeană Arad a Arhivelor Naționale
- Instaurarea administrației românești la Târgu Mureș, după Marea Unire*, dr. Virgil Pană, Muzeul Județean Mureș
- Elie Miron Cristea și consacrarea Marii Uniri în primul parlament al României întregite*, prof. univ. dr. Constantin I. Stan, Universitatea „Dunărea de Jos” Galați
- Aspecte din activitatea instanțelor mureșene în primii ani după Marea Unire*, prof. Nicolae Balint, Tg. Mureș
- Aspecte ale problemei românilor secuizați în perioada interbelică*, drd. Vasile Lechințan, Direcția Județeană Cluj a Arhivelor Naționale
- Horia și Bujor Teculescu despre visul de aur al românilor transilvăneni: Unirea din 1918*, prof. dr. Luminița Cornea, Sf. Gheorghe
- Câteva date referitoare la schimbul de populație româno-maghiară, din anul 1919*, dr. Emil Arbonie, Arad
- Trecutul și prezentul Parohiei Ortodoxe Nădașa Română în viziunea preotului paroh Ioan Avram la 1921*, drd. Beatrice Milandolina Dobozi, Direcția Județeană Mureș a Arhivelor Naționale
- Lumea satului est-transilvănean și Legea reformei agrare din 1921; dificultăți de aplicare în comunele Gălăuțas, Subcetate și Sărmaș (fostul județ Ciuc)*, dr. Dorel Marc, Muzeul Județean Mureș
- Despărțământul Central Județean Miercurea-Ciuc al ASTREI (1922-1940)*, prof. Nicu Vrabie, Colegiul Național „Octavian Goga”, Miercurea-Ciuc
- Adunarea generală a ASTREI de la Sf. Gheorghe, 13-14 septembrie 1931*, conf. univ. dr. Maura Geraldina Giura, Universitatea „Lucian Blaga” Sibiu

Un elev român în Ciuc-ul interbelic: Victor Coroianu, dr. Constantin Hârlav, Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu” al Academiei Române, București
Liga Antirevizionistă Română. Secția Ardeal. Lideri și inițiative în 1938, drd. Marian Nencescu, Biblioteca Metropolitană București
Aspecte legate de situația românilor săceleni în publicistica locală interbelică, prof. Liviu Dârjan, Săcele

Secțiunea Istorie III

Moderatori: prof. univ. dr. Petre Țurlea, dr. Valentin Vasile
Președintele Poloniei și refugiați polonezi în județul Neamț și sud-estul Transilvaniei în cel de-al Doilea Război Mondial, prof. Gheorghe Radu, Complexul Muzeal Neamț
Răspuns glorificării unui naționalist șovin Marton Aron, prof. univ. dr. Petre Țurlea, Universitatea „Dimitrie Cantemir”, București
„Pro memoria 1940 -1945” – o revistă a refugiului românesc, prof. univ. dr. ing. Barbu Bălan, Cluj-Napoca
Începutul procesului de colectivizare în județele Târnava Mică, Târnava Mare și Trei Scaune (1949), Ioan Bălan, Arhivele Naționale Istorice Centrale, București
Începutul procesului de colectivizare în județului Trei Scaune, prof. Mircea Bodnari, Grup Școlar „Constantin Brâncuși”, Sf. Gheorghe
Autodizolvarea organizației Frontul plugarilor din fostul județ Treiscaune (1953), prof. Vasile Stancu, Grup Școlar „Constantin Brâncuși”, Sf. Gheorghe
Momente din istoria structurilor de Poliție din spațiul Covasnei și Harghitei, conf. univ. dr. Traian Chindea, Universitatea „George Barițiu”, Brașov
Stațiunile balneoclimaterice din sud-estul Transilvaniei în sinteze informative ale Securității (1951), dr. Valentin Vasile, Consiliul Național de Studiere a Arhivelor Securității, București
Câteva considerații privind rețeaua informativă a Securității în sud-estul Transilvaniei în anii '60, dr. Florian Banu, Consiliul Național de Studiere a Arhivelor Securității, București
Aspecte privind activitatea urbanistică în perioada 1948-1965, drd. Gina Ghiță, Direcția Județeană Harghita a Arhivelor Naționale
Domnul Trandafir în viziunea harghiteană – prof. Gheorghe Afloarei, prof. dr. Nicolae Bucur, Miercurea-Ciuc
Un memoriu al lui Onisifor Ghibu către Patriarhul Iustinian, prof. drd. Costel-Cristian Lazăr, Muzeul de Etnografie Toplița
Memoria personalităților. Dumitru Mărtinaș, ing. Gheorghe Bejan, Asociația Romano-Catolicilor din Moldova „Dumitru Mărtinaș”, Bacău
Centenarul căii ferate Deda – Toplița – Gheorghieni, Andrei Berinde, Brașov
Căile ferate forestiere din județele Covasna și Harghita, trecut, prezent și perspective..., Radu Bellu, Brașov

Secțiunea Etnografie – Cultură

Moderatori: conf. univ. dr. Ioan Dănilă, dr. Maria Cobianu-Băcanu
Stadiul cercetărilor privind exploatarea sării în Carpații Răsăriteni, prof. univ. dr. Anthony Harding, Membru al Academiei Britanice, dr. Valerii Kavruk, Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni
Evoluția habitatului tradițional în zona Topliței Mureșului Superior (sec. XVII-XX), dr. Dorel Marc, Muzeul Județean Mureș
Percepția asupra morții la românii din sud-estul Transilvaniei, conf. univ. dr. Codrina Șandru, Universitatea „Transilvania”, Brașov
Cimitirul din Sărmaș-Hodoșa, prof. Suci Zorel, Toplița, dr. Dorel Marc, Tg. Mureș
De la cheile de sare de la Corund, la Ocna Parodului, dr. Dorinel Ichim, Bacău
Asumarea valorilor culturale în perioada interbelică: perspectiva lui Mircea Eliade asupra creațiilor lui Mihai Eminescu și Lucian Blaga, prof. Alexandru Ciubăcă, Colegiul Național „Al. Papiu Ilarian”, Tg. Mureș
Limba română ca limbă străină, conf. univ. dr. Ioan Dănilă, Universitatea Bacău
Două Liturghii: Liturgia în stil psaltic de Paul Constantinescu și Liturgia Sf. Ioan Gura de Aur de Liviu Comes, dr. Sanda Hârlav Maistorovici, Universitatea Națională de Muzică București
Timpul între Eon și Eternitate, pr. Dumitru Panaite, Consilier cultural, Episcopia Ortodoxă a Covasnei și Harghitei
Portret de muzician: Matei Jurebiță (1912-1995), dr. Constantin Catrina, Brașov
Lumea școlii și criza ei de sistem, dr. Maria Cobianu-Băcanu, Institutul de Filosofie al Academiei Române, București

Riscurile globalizării, dr. Elena Cobianu, Institutul de Filosofie al Academiei Romane, București
Probleme pastorale astăzi: Familiile mixte din punct de vedere confesional, pr. Ioan Tămaș, Vâlcele
Dezamăgirile unui octogenar, prof. Nicolae Moldovan, Sf. Gheorghe
Un deceniu de activitate literar-artistică la Colegiul Național „Mihai Viteazul” din Sf. Gheorghe, prof. Maria Stoica, Colegiul Național „Mihai Viteazul”, Sf. Gheorghe
Un răspuns, din perspectivă demografică, la demersurile privind obținerea autonomiei teritoriale pe criterii etnice a așa-zisului Ținut Secuiesc, dr. Ioan Lăcătușu, Centrul European de Studii Covasna-Harghita, Sf. Gheorghe
O instituție de cultură a Episcopiei Ortodoxe a Covasnei și Harghitei: Centrul Ecleziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan”, Erich-Mihail Broanăr, Centrul Ecleziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan”, Sf. Gheorghe
„Subcetate sau Sub Cetate” și „Casa cu amintiri” – prezentare în Power Point a colecției particulare a autoarei de artă populară din zona Topliței, prof. Doina Doboreanu, Subcetate

Secțiunea Arhivistică

Moderatori: lect. univ. dr. Ana-Felicia Diaconu, dr. Liviu Boar

Dicționarele latine – instrumente de lucru indispensabile în cercetarea și valorificarea documentelor medievale; Glosar de termeni și expresii latine din documentele bilingve latino-maghiare din secolele XVI-XVII, lect. univ. dr. Maria Dragomir, Facultatea de Arhivistică, București
Despre un „institut de documentare” din prima jumătate a secolului XX, lect. univ. dr. Ana-Felicia Diaconu, Facultatea de Arhivistică, București
Portrete de arhiviști: Barabás Samu (1855-1940), Nagy Botond, Direcția Județeană Covasna a Arhivelor Naționale
Fondul personal Constantin C. Popescu – fost prefect de Argeș (1941-1944), dr. Dan Pintilie, Direcția Județeană Argeș a Arhivelor Naționale
Standardizarea în arhive, dr. Liviu Boar, Direcția Județeană Mureș a Arhivelor Naționale
Considerații privind evaluarea documentelor în arhivistica românească, Cristina Țineghe, Direcția Județeană Ilfov a Arhivelor Naționale
Avantaje totale și parțiale ale arhivării electronice, Mihaela Munteanu, Școala Națională de Perfecționare Arhivistică, București
Arhivele în sprijinul buneii guvernări, Florența Mititelu, Școala Națională de Perfecționare Arhivistică
Prezentarea „Hrisovului” nr. XIV/2009, anuarul Facultății de Arhivistică, lect. dr. Ileana Maria Ratcu, Facultatea de Arhivistică din cadrul Academiei de Poliție „Al. Ioan Cuza” București
Considerații privind activitatea la sala de studiu a Arhivelor Naționale, prof. Vilică Munteanu, Direcția Județeană Bacău a Arhivelor Naționale
Seleționarea documentelor la creatorii și deținătorii de documente, Valentin Istrate, Direcția Județeană Harghita a Arhivelor Naționale
Fondurile arhivistice ale sfaturilor populare raionale de la Direcția Județeană Vrancea a Arhivelor Naționale (1950-1968), Bogdan Constantin Dogaru, Direcția Județeană Vrancea a Arhivelor Naționale
Considerații privind valorificarea documentară și practică a arhivelor fostelor C.A.P.-uri, Cristian Crișan, Irina Bîzias, Direcția Județeană Covasna a Arhivelor Naționale
Nomenclatorul arhivistic. Considerații rezultate în urma activității de control la creatorii din județul Covasna, Marius Stoica, Direcția Județeană Covasna a Arhivelor Naționale
Pretura Plășii Buzăul Ardelean (1922-1949), Cristina Bártok, Direcția Județeană Covasna a Arhivelor Naționale

Prezentarea unor noi apariții editoriale

Alexandru Lapedatu (1876-1950) ctitor de instituții științifice și cultural-bisericești, de Nicolae Edroiu, Alexandru Moraru, Dorel Man și Veronica Turcuș, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2009, prezintă Pr. Dorel Man
Patriarhul Miron Cristea – o viață, un destin, de Constantin Stan, Editura Paideia, București, 2009, prezintă autorul
Limba română și cultivarea ei în preocupările ASTREI, de Dr. Teodor Ardelean, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2009, prezintă autorul
Bibliografii. Mitropoliți ai Ardealului. Nicolae Colan – Biobibliografie, Sibiu, 2009, prezintă Bogdan Andreescu
Despărțământul Mediaș al ASTREI, de Lucian Giura și Maura Geraldina Giura, Editura Universității „Lucian Blaga”, Sibiu, 2009, prezintă Alexiu Tatu
Martor, de Lazăr Lădăriu, Editura Nico, Tg. Mureș, 2008, prezintă autorul

- Românii în fața provocărilor secolului XXI. Studii și articole*, de Maria Cobianu-Băcanu, Editura România pur și simplu, București, 2009, prezintă autoarea
- Cultura și valorile morale în procesul de globalizare*, de Elena Cobianu, Editura Grinta, Cluj-Napoca, 2008, prezintă autoarea
- Dicționarul General al Literaturii Române* realizat de Institutele Academiei Române, 7 vol., coordonator general Acad. Eugen Simion, Editura Univers Enciclopedic, București, 2004-2009, prezintă Constantin Hârlav
- Paul Constantinescu – Corespondență (Scrisori trimise, Portrete)*, Editura Muzicală, București, 2009, Volum apărut cu ocazia Centenarului Nașterii Compozitorului Paul Constantinescu, prezintă Sanda Hârlav Maistorovici
- Monahismul ortodox și puterea comunistă în anii '50*, de George Enache și Adrian Petcu, Editura Partener, Galați, 2009, prezintă Adrian Petcu
- Părintele Arsenie Boca în atenția puterii politice din România*, de George Enache și Adrian Petcu, Editura Partener, Galați, 2009, prezintă Adrian Petcu
- Patriarhul Justinian și Biserica Ortodoxă Română în perioada 1948-1964*, de George Enache și Adrian Petcu, Editura Partener, Galați, 2009, prezintă Adrian Petcu
- Despre curajul de a rosti: Episcopul Nicolae Popovici al Oradiei*, George Enache și Adrian Petcu, Editura Partener, Galați, 2009, prezintă Adrian Petcu
- Dezmembrarea Maramureșului istoric. Documente*, de Cristina Țineghe, Editura Centrul de Studii pentru Resurse Românești, București, 2009, prezintă autoarea
- Teroare în Ardeal, Vol. II*, de Constantin Mustață, Editura Roza Vânturilor, București, 2009, prezintă Dr. Mircea Popa
- Evoluția habitatului tradițional în zona Topliței Mureșului Superior (sec. XVII-XX)*, de Dorel Marc, Editura Ardealul, 2009, Tg. Mureș, prezintă dr. Virgil Pană
- 1940-1944, Ispășind vina de a fi rămas acasă...*, de Zeno Millea, Editura Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2009, prezintă autorul
- Pentru că mi-ai cerut părerea*, de Zeno Millea, Editura Țara Noastră, București, 2006, prezintă autorul
- Călătoriile românilor. Realități transilvane. 1918-1948*, de Dr. Emil Arbonie, Editura University Press, Arad, 2009, prezintă autorul
- Drept penal internațional*, de Dr. Traian Chindea, Editura Promaris Print, Băile Tușnad, 2009, prezintă autorul
- Contribuții la istoria județului Neamț. Învățămint cultură personalități religie, vol. II*, de Gheorghe Radu, Piatra Neamț, 2009, prezintă Dr. Liviu Boar
- Basarabia pământ românesc. Relații fraterne: județul Neamț – Basarabia, vol. II*, de Gheorghe Radu, Piatra Neamț, 2009, prezintă Dr. Liviu Boar
- Alte măști, aceeași piesă, Alte guri, aceeași gamă*, de Ilie Șandru, Editura Nico, Tg. Mureș, 2009, prezintă autorul
- Un monument reînviat: Biserica Sfinții Apostoli Petru, Pavel și Andrei*, de Pr. Pop Emil și Pop Valeria, Editura Grai Romanesc, Miercurea-Ciuc, 2009, prezintă autorii
- Buletinul Ligii Cultural-Creștine Andrei Șaguna, Nr. 4 (2006-2008)*, Editura Eurocarpatica, Sf. Gheorghe, 2009, prezintă prof. Vasile Stancu

Zilele Nicolae Colan, ediția a XVII-a, 29 noiembrie – 6 decembrie 2009

II. Participări la manifestări culturale și științifice (comunicări susținute de dr. Ioan Lăcătușu)

- Conferința „Județul Covasna în istorie și contemporanietate” – Inspectoratul Județean de Jandarmi Covasna, 28 ianuarie 2009, participanții la Convocarea cu responsabilități cu ordinea publică din întreg sistemul Jandarmeriei Române;
- Zilele „Mitropolit Visarion Puiu”, ediția a XIII-a, Roman – Pașcani – Mănăstirea Neamț, 26 -27 februarie 2009, am susținut comunicarea „Mitropolitul Visarion Puiu – portrete în cuvinte de suflet”
- Simpozionul cu tema „Forțele terestre – trecut, prezent, viitor”, am prezentat comunicarea *Însemne de cinstire a Armatei Române și a oștenilor ei, în spațiul public al județului Covasna*, Cercul Militar Sf. Gheorghe, 22 aprilie 2009

- Sesiunea științifică „Arhivele și cercetarea istorică”, organizată de către DJAN Mureș și Universitatea „Petru Maior” Tg. Mureș, Sovata, 7 mai 2009, s-a prezentat comunicarea „Nobili și iobagi din Treiscaune – sec. XVII-XVIII”. (Dr. Ioan Lăcătușu)
- Simpozionul internațional cu tema „Românitate, cultură, educație – valori ale perenității noastre în lume”, Bacău – Ghimeș – Făget, 30 mai 2009, s-au prezentat comunicările: *Un proiect de anvergură: reeditarea integrală a volumelor, studiilor, articolelor și conferințelor lui Nicolae Iorga referitoare la Transilvania și la românii ardeleni și Biografia profesorului Grigore Tăbăcaru redactată de fostul său elev, învățătorul Nicolae Vleja din Covasna.*
- Sesiunea națională de comunicări științifice „Istorie. Cultură. Civilizație. Credință străbună”, organizată de Centrul Cultural și Fundația Culturală „Miron Crislea” Toplița, 17 -19 iulie 2009, în cadrul „Zilelor Miron Cristea”, ediția a XII-a, s-a prezentat comunicarea *Memoriile adresate de liderul țărănist Ghiță Popp conducătorilor comuniști Gheorghe Gheorghiu Dej și Nicolae Ceaușescu pentru redobândirea Basarabiei și Bucovinei de Nord*
- Conferința științifică anuală a Facultății de Arhivistică București, 15 Octombrie 2009, am prezentat comunicarea „*Arhivele și cercetarea monografică. Studiul de caz*”.
- Conferința Științifică de Comunicări „Repere ale istoriei naționale”, djan Arad, 16 octombrie 2009, am prezentat comunicarea „*Probleme ale istoriei românilor în presa de limbă maghiară din județele Covasna și Harghita*”
- Adunarea Generală a Asociației ASTRA, Șomcuta Mare – Baia Mare, 17 -18 octombrie 2009, am prezentat comunicarea *Continuitate și schimbare în activitatea despărțămintelor ASTRA*
- Simpozionul „25 Octombrie – Ziua glorioasă a Armatei Române. Momente din luptele purtate de armata română pentru eliberarea teritoriului național”, Cercul Militar Sf. Gheorghe, 23 octombrie 2009, am prezentat comunicarea „*Momente din activitatea Serviciului de Informații a Armatei Române*”
- Evocarea „*Sculptorul Gheorghe Rădulescu Gir – autorul Grupului statuar Mihai Viteazul din Sf. Gheorghe*”, în cadrul manifestării „Punte peste vremuri”, organizată de Fundația Mihai Viteazul Sf. Gheorghe, 23 octombrie 2009
- Adunarea Generală a Despărțământului Astra „Frații Popeea”, din Săcele –Brașov, 28 octombrie 2009, am prezentat comunicarea *Priorități actuale în activitatea despărțămintelor ASTRA*
- Zilele Justinian Teculescu, Covasna, 12 -13 decembrie 2009*

III. Expoziții

- Biblia în istorie și contemporanietate*, 27 -30 ianuarie 2009, prganizată împreună cu Asociația Națională pentru Conștiință și Libertate”
- Monumente ale culturii și spiritualității românești din județele Covasna și Harghita*, organizată cu sprijinul Direcției Județene Covasna a Arhivelor Naționale și Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni, 23 aprilie 2009

IV. Volume publicate

- Românii în mass-media maghiară din Harghita și Covasna*, Vol.II, (2006 -2009) Editura Eurocarpatica, Sf. Gheorghe, 2009
- Personalități ale orașului Covasna*, Vol.I, Editura Eurocarpatica, Sf. Gheorghe, 2009 (împreună cu Luminița Cornea și Ioan Luca)

V. Studii și articole în reviste de specialitate și volume, publicate de Dr. Ioan Lăcătușu

- Mitropoilitul Visarion Puiu – portrete în cuvinte de suflet*, în pregătire volum editat de Asociația „Visarion Puiu”, Roman
- Memoriile adresate de liderul țărănist Giță Popp conducătorilor comuniști, Gheorghe Gheorghiu Dej și Nicolae Ceaușescu, pentru redobândirea Basarabiei și a Bucovinei de Nord*, în *Sangidava*, nr. 3, 2009

- Publicistica românească din județele Harghita și Covasna*, în *Revista română de istoria presei*, Anul III nr. 1 (5), 2009
- Un proiect de anvergură: reeditarea integrală a volumelor, studiilor, articolelor și conferințelor lui Nicolae Iorga referitoare la Transilvania și la românii ardeleni*, în pregătire volum Ghimeș – Făget
- Biografia profesorului Grigore Tăbăcaru redactată de fostul său elev, învățătorul Nicolae Vleja din Covasna*, în pregătire volum Ghimeș – Făget
- Nicolae Iorga despre mitropolitul Andrei Șaguna*, în pregătire pentru volum Sibiu
- Pagini din presa maghiară din județele Covasna și Harghita, referitoare la Biserica ortodoxă din Arcul intracarpatic*, în *Acta Bacoviensia*, Anuarul Arhivelor Naționale Bacău, III, 2008
- Problematica romano-catolicilor din Moldova în presa de limbă maghiară din județele Covasna și Harghita*, în *Acta Bacoviensia*, Anuarul Arhivelor Naționale Bacău, III, 2008
- Probleme ale istoriei românilor în presa de limbă maghiară din județele Covasna și Harghita* (prezentat la sesiunea de comunicări organizată de DJAN Arad)
- Arhivele și cercetarea monografică. Studiu de caz – Direcția Județeană Covasna a Arhivelor Naționale* (în pregătire pentru „Hrisovul”)
- Caracteristici ale rețelei de localități urbane și rurale din județele Covasna și Harghita*, în volumul editat de Universitatea Transilvania, Brașov, 2009

VI. Volume apărute cu sprijinul și implicarea Centrului Eclesiastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan” și Centrului European de Studii Covasna-Harghita, în anul 2009, la editurile Eurocarpatica, Arcuș, România pur și simplu și la alte edituri

- Buletinul Ligii cultural-creștine „Andrei Șaguna”*, nr. 4/2009
- Un monument reînviat. Biserica ortodoxă „Sfinții Apostoli Petru, Pavel și Andrei”*, de Emil Pop și Valeria Pop, Editura Grai Românesc, Miercurea-Ciuc, 2009
- De meditat împreună*, de Pr. Ioan Tămaș, Editura ZAKA Edit, Sf. Gheorghe, 2009
- O călătorie cu Maica Domnului*, de protos. Varahiil I. Jitaru; ed. îngrijită și completată de prof. Ilie Șandru, Editura Grai Românesc, Miercurea-Ciuc, 2009
- Românii și provocările lor la începutul secolului XXI*, de Maria Cobianu-Băcanu, Editura România pur și simplu, București, 2009
- Biserica „Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil” din Zagon*, Centrul de Cultură Arcuș, 2009, (redactor, împreună cu pr. Nicolae Hagiu)
- Teroare în Ardeal, Vol. II*, de Constantin Mustață, Editura Roza Vânturilor, București, 2009
- Aeras Aurea. Fețele unui veac*, de Maria Stoica, Sf. Gheorghe, 2008
- Frunze, gânduri, stihuri*, antologie îngrijită de Ligia Ghinea și Maria Stoica, Sf. Gheorghe, 2009
- Strategia managerială de remodelare a instituțiilor de stat*, Ioan Cojocaru ș.a., Sf. Gheorghe, 2009
- Muntele bălai*, de Mihai Constantinescu, Sf. Gheorghe, 2009
- Ipostaze lirice*, antologie îngrijită de Maria Stoica și Ligia Ghinea, Sf. Gheorghe, 2009
- Descult printre cuvinte*, de Ionel Simota, Sf. Gheorghe, 2009
- Floarea de iasomie*, de Ștefan Danciu, Sf. Gheorghe, 2009
- Ultimul romantic*, de Baubec Izet, Sf. Gheorghe, 2009

VII. Prezentări și lansări de carte

- Cooperarea între state pentru prevenirea și combaterea criminalității transfrontaliere*, de Dr. Traian Chindea, Editura Promaris Print, Băile Tușnad, 2008
- Dreptul la singurătate*, de Angela Bîrsan, Editura Promaris Print, Băile Tușnad, 2008
- „De meditat împreună”*, de Ioan Tămaș Delavâlcele, Editura ZAKA Edit, Sf. Gheorghe, 2009, 19 aprilie 2009
- Arhivele covășnene – 55 de ani de activitate instituțională*, în cadrul programului Sesiunii științifice „Arhivele și cercetarea istorică”, organizată de către DJAN Mureș și Universitatea „Petru Maior” Tg. Mureș, Sovata, 7 mai 2009

Buletinul Ligii Cultural – Creștine „Andrei Șaguna”, nr. 4/2009, Editura Eurocarpatica, Sf. Gheorghe, redactor responsabil, Ioan Lăcătușu
Micromonografia „Biserica Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril” Zagon, Editura Arcuș, Arcuș, 2009, redactor Ioan Lăcătușu, împreună cu pr. Nicolae Hagiu
Agenda de telefon (roman), *O vizită neașteptată* (proză fantastică), *Vasilică* (proză umoristică), volume apărute la Editura Sigma, București, 2008, semnate de Sorin Teodorescu

VIII. Interviuuri

Mix TV Brașov, emisiunea „Matinal”, 9 aprilie 2009
Mix TV Brașov, emisiunea „Lumini și umbre”, trei emisiuni, în luna august 2009, reporter Vasile Șelaru
TVRM, 18 octombrie 2009, reporter Dr. Mircea Dogaru
TVR 1, Telejurnalul de seară, 1 decembrie 2009
Duna TV Budapesta, „Știri”, 1 decembrie 2009
Mai multe interviuri acordate reporterilor de la Radio „România Actualități”, Radio „Trinitas”, Radio Tg. Mureș, TVR 1, Antena 1 ș.a.

IX. Alte acțiuni culturale și comunitare organizate

Implicarea în desfășurarea manifestărilor organizare cu prilejul marcarii împlinirii a 15 ani de la înființarea Episcopiei Ortodoxe a Covasnei și Harghitei și ridicarea la rangul de Arhiepiscop a IPS Ioan Selejan
Organizarea „Serilor Filocalice” din Postul Sf. Paști, cea de a XI-a ediție, împreună cu Liga Tineretului Ortodox, filiala Sf. Gheorghe
Sprijinirea organizării cercului profesional al profesorilor de istorie din județul Covasna, 1 aprilie 2009
Sprijinirea desfășurării în orașul Întorsura Buzăului a Taberei de Cultură și Civilizație Românească „Acasă la noi”, Ediția a XIII-a, 17-24 iulie 2009, manifestare organizată de Despărțământul ASTRA „Mihai Kogălniceanu”, Iași
Donarea de cărți și publicații Bibliotecii Licului „Mircea Eliade” din Întorsura Buzăului și Școlii Generale Barcani
Participarea la elaborarea tematicii Expoziției Casei Memoriale „Romulus Cioflec” din Araci, din subordinea Muzeului Național al Carpaților Răsăriteni
Absolvirea cursurilor de managementul proiectelor culturale organizate de Ministerul Culturii și Cultelor de către Erich Broanăr Mihail și Monica Blaj
Derularea proiectului „Seara filmului documentar”, noiembrie – decembrie 2009
Sprijinirea desfășurării Festivalului de Colinde și Obiceiul de iarnă „Crăciunul la români”, 12-13 decembrie 2009, organizat de Fundația Culturală „Mihai Viteazul
Derularea acțiunilor din programul de asistență socială susținut cu sprijinul financiar al Episcopiei Ortodoxe a Covasnei și Harghitei
Sprijinirea cercetărilor istorice, sociologice, etnografice referitoare la cultura și identitatea românească din mediul multiethnic și pluriconfesional al județelor Covasna și Harghita;
Asigurarea bazei de date și acordarea asistenței de specialitate la elaborarea unor lucrări de licență, masterat, grad didactic și doctorat
Tehnoredcarea lucrărilor care apar la editurile *Grai Românesc*, *Eurocarpatica*, *România pur și simplu* ș.a.
Participarea la editarea, sub îndrumarea nemijlocită a P.S. Ioan Selejan, a revistei „*Grai Românesc*”, foaie de spiritualitate ortodoxă a Episcopiei Ortodoxe Române a Covasnei și Harghitei;
Organizarea săptămânală a întrunirilor de lucru a asociațiilor culturale și civice din cadrul Forumului Civic al Românilor din Harghita și Covasna
Redactarea unor memorii, apeluri, comunicate referitoare la prezervarea și afirmarea identității naționale în arealul multiethnic și pluriconfesional al județelor Covasna și Harghita

Colaborarea cu Centrul European de Studii Covasna – Harghita, în redactarea buletinelor bilunare ale „Revistei presei locale de limbă română și maghiară” și postarea acestora pe site-ul Forumului Civic al Românilor din Harghita și Covasna (www.forumharghitacovasna.ro)

Sprijinirea întocmirii proiectelor culturale ale asociațiilor partenere și înaintarea lor spre obținerea finanțării

Redactarea unor pagini speciale referitoare la problematica românilor din Covasna și Harghita, în publicații naționale și regionale precum: „Națiunea”, „Axa”, „Veghea”

Întocmirea de *recenzii și prezentări* de lucrări privind istoria, cultura și spiritualitatea românească din sud-estul Transilvaniei

Colaborarea cu Radio și TV „Trinitas”, cu publicațiilor locale și regionale și cu Redacției de știri pentru românii de pretutindeni „Romanian Global News”

Organizarea, începând din anul 1998, în fiecare an, în zilele de 30 noiembrie și 1 decembrie, a unor *itinerare religio-istorice* cu participarea tinerilor de la Seminarul Teologic Ortodox din Buzău, de la Filiala Ligii Tineretului Creștin Ortodox Român din Târgoviște, ASCOR Brașov, LTCOR Sf. Gheorghe, ASCOR București, ASCOR Sibiu ș.a. în parohiile ortodoxe din județele Covasna și Harghita; participarea la manifestările dedicate marcării Zilei Naționale a României;

Stabilirea și întreținerea unor *legături cu românii din românitatea apropiată și din diasporă*, implicarea unor personalități românești de peste hotare în problematica păstrării identității naționale a românilor din Covasna și Harghita

Marcarea unor evenimente importante din viața comunităților românești locale (aniversări, comemorări etc.);

Sprijinirea expoziției documentare „Punte peste vremuri”, organizată de Fundația Culturală Mihai Viteazul, în cadrul manifestărilor „Mihai Viteazul și Visul Unirii”, ediția XX, 23 octombrie – 2 noiembrie 2009

Participarea la Adunarea Generală a Despărțământului ASTRA Covasna –Harghita, 14 februarie 2009; În memoriam poetul Grigore Vieru

Participarea la manifestărilor din cadrul „Zilei Poliției”, IJP Covasna și IJP Harghita, 25 martie 2009;

Participarea la ședințele Comisiei județene de atribuire de denumiri, Prefectura Jud. Covasna și la cea similară de la Consiliul local Sf. Gheorghe;

Participarea la Ziua Jandarmeriei Române, Inspectoratul Județean de Jandarmi Covasna, 3 aprilie 2009

Participarea la Ceremonialul militar și religios prilejuit de sărbătorirea Forțelor Terestre ale Armatei Române și a Zilelelor Veteranilor de Război, Monumentul Ostașului Român din Sf. Gheorghe. 23 aprilie 2009

Participarea la Zilele Constantin Brâncuși, organizate de Grupul Școlar „Constantin Brâncuși”, Sf. Gheorghe, 21 mai 2009

Participarea la manifestările consacrate *Zilei imnului național*, Garnizoana militară Sf. Gheorghe, 29 iulie 2009

Participarea la sărbătorirea „Zilei Pompierilor din România”, IGSU „Mihai Viteazul” al județului Covasna, 11 septembrie 2009

Participarea la sfințirea Troiței ridicată în incinta Unității Militare din Sf. Gheorghe, cu ocazia Zilei Vânătorilor de Munte, 5 noiembrie 2009

Articole apărute în presa locală – 185

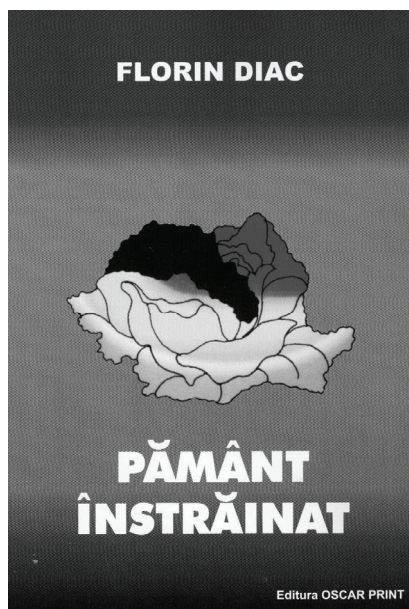
Articole apărute despre activitatea Centrului Ecleziastic de Documentare și a partenerilor – 69

Dr. Ioan LĂCĂTUȘU,
Erich-Mihail BROANĂR

Recenzii – Reviews

Pământ înstrăinat,

de Florin Diac, Editura Oscar Print, București, 2006

La Editura Oscar Print, București, în anul 2006, a apărut volumul ***Pământ înstrăinat***, de Florin Diac, lectura căruia ne-a prilejuit formularea câtorva reflecții. Este cunoscut faptul că anii ce au urmat Dictatului de la Viena din 30 august 1940, reprezintă o perioadă dramatică din istoria națională a României, ocolită pe nedrept de istorici, scriitori și de alți cercetători, în timpul regimului comunist. Este adevărat că, în perioada 1942-1946, au apărut câteva lucrări semnate de Silviu Dragomir, Atanasie Bran, Milton G. Lehrer, Emil Hațieganu (Anexa nr. 1). Abia după un sfert de secol, în urma intensificării propagandei maghiare de revendicare a spațiului transilvan, au apărut câteva lucrări pe această temă, purtând semnătura unor distinși cercetători, dintre care amintim: Mihai Fătu, Mircea Mușat, Ioan Ciolan, Nicolae Corneanu, Bodea I. Gheorghe, Suciș T. Vasile, Pușcaș I. Ilie, Constantin Voicu (Anexa nr. 2). De menționat că majoritatea acestor lucrări au apărut la edituri bisericești din București și Sibiu sau, în străinătate, în tiraje mici și cu o difuzare deosebit de restrânsă.

În climatul de libertate de după decembrie 1989, această problemă a fost readusă în dezbaterile publice, mai întâi în câteva publicații care abordau cu prioritate probleme

de istorie și cultură românească. Din păcate, cu timpul, multe dintre acestea fiind etichetate pe nedrept „naționaliste” și-au încetat activitatea (exp. „Românul”, „Vatra Românească”, „Deșteaptă-te Române” ș.a.). Dacă în regimul trecut, cenzura nu admitea editarea unor lucrări referitoare la această perioadă din istoria României, invocând așa-zisa prietenie româno-maghiară, în anii tranziției postcomuniste, subiectul a fost marginalizat invocându-se necesitatea de a privi înainte, spre viitorul comun din cadrul Uniunii Europene, fără a mai deschide rănilor trecutului. În acest timp, spre deosebire de noi românii, vecinii unguri și concetățenii noștri de etnie maghiară, au desfășurat și desfășoară o impresionantă activitate editorială și publicistică, având ca obiectiv demonstrarea apatenei Transilvaniei la Ungaria, invocarea „nedreptății” păcii de la Trianon, cu reluarea tezei revizioniste din perioada interbelică și a cunoscutelor accente antiromânești. În fața unei asemenea situații, nici de această dată reacția nu a venit de la instituțiile abilitate ale Statului Român, de la institutele de cercetare, mediile academice, sau de la marile edituri, finanțate cu generozitate din fonduri publice, ci de la unele instituții de cultură locale, în mod deosebit din județele ardelenice care au făcut parte din teritoriul vremelnic cedat Ungariei, sau de la câțiva cercetători și scriitori atașați de promovarea istoriei și culturii românești.

În contextul adoptării unor acte normative care urmăresc acordarea unor reparații cetățenilor care au avut de suferit în timpul regimului comunist, sau românilor basarabeni, bucovineni și a celor din Cadrilater, prin Legea nr. 189 / 2000, beneficiază de un modest, dar binemeritat sprijin material și persoanele care „au fost persecutate de către regimurile instalate în România cu începere de la 6 septembrie 1940 până la 6 martie 1945, din motive etnice”. Pe linia societății civile, după ce în anul 2003, la Cluj-Napoca, s-a înființat Asociația Românilor Refugiați, expulzați și deportați în urma Dictatului de la Viena din 30

august 1940, în anii următori s-au înființat și alte asemenea asociații, care în 2006, s-au reunit în cadrul Federației „Pro Memoria 1940-1945”, organizație nonguvernamentală care editează revista „Pro Memoria 1940-1945”, publicație trimestrială care apare la Cluj-Napoca

După înființarea Episcopiei Ortodoxe a Covasnei și Harghitei și a instituțiilor și asociațiilor culturale care funcționează cu binecuvântarea și sprijinul P.S. Ioan Selejan, s-a asigurat cadrul instituțional adecvat pentru cercetarea istoriei locale, inclusiv a temelor neabordate înainte de 1989. În acest context, menționăm apariția volumului de sinteze monografice „Românii din Covasna și Harghita” și a celor peste 20 de studii și articole din cuprinsul „Angvstiei”, anuarul Muzeului Național al Carpaților Răsăriteni și al Centrului Eclesiastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan”, între anii 1996-2007, și din alte publicații locale, materiale semnate printre alți de cercetătorii: Alexandru Moraru, Constantin Stan, Virgil Teodorescu, Vasile Lechințan, Violeta Pătrunjel, Dan Baicu, Alexandru Duță, Constantin Păduraru, Beatrice Dobozzi, Ramona Păcurar, Dorel Man (Anexa nr. 3). Toate acestea fac parte dintr-un proiect, care se va finaliza cu editarea unui volum consacrat calvarului românilor din sud-estul Transilvaniei, în anii care au urmat Dictatului de la Viena, fiind cunoscut faptul că în această parte de țară, în cei patru ani, care după expresia mitropolitului Nicolae Colan, au durat „cât patru veacuri”, intoleranța față de români a cunoscut accente de maximă intensitate.

Dintre lucrările apărute după 1989, pe această temă, printre altele, menționăm pe cele purtând semnătura unor nume precum: Raul Șorban, Petre Țurlea, Mihai Racovițan, Vasile Lechințan, Suciu T. Vasile, Dorel Man (Anexa nr. 4). De remarcat faptul că, autorii celor mai recente apariții cu acest subiect, au diversificat modalitățile de redare a temelor abordate, trecând de la metodologia de cercetare și discursul specifice științei istoriei, la formule aparținând de literatură, respectiv romane cu subiect istoric, lucrări memorialistice etc. Așa au procedat medicul Alexandru Vâlcu, în volumul *Relațiile româno-maghiare (dar nu numai)*, apărut la București în 2002, regretatul Mihai Filimon, fostul publicist de la „Informația Harghitei” în cartea „Însemnări de dincolo de hotarul pus între frați”, lucrare

apărută la Tg. Mureș, în anul 2004, în care este abordată problema taberelor de muncă forțată pentru românii din Transilvania de Nord-Est, prin folosirea informațiilor cuprinse în caietele de amintiri ale învățătorului Axente Boțianu din Dumbrava Mureșului (socrul autorului), iar în anul 2007, Ilie Șandru în romanul „*Drum spre viață*”, Tg. Mureș, 2007 și Mireca Tomuș în „*Aripile diavolului*”.

În aceeași categorie se înscrie și volumul „*Pământ înstrăinat*”, al profesorului Florin Diac, apărut în 2006, la Editura Oscar Print din București. Autorul este născut în satul Vidacut, județul Harghita. Datele publicate pe coperta a patra a cărții, ne redau biografia unui om împlinit profesional, care poate afirma cu satisfacție că, în pofida regimurilor politice trecătoare, punându-și viața în slujba binelui public, a reușit să creeze o operă complexă, care va dura peste timp. Într-o carieră de excepție, domnul Florin Diac a fost profesor de matematică, publicist, diplomat, inspector școlar, iscusit manager și erudit autor a unor lucrări monografice de referință despre istoria învățământului românesc. Din bogata sa activitate profesională, reținem două momente care vorbesc elocvent despre omul Florin Diac și despre percepția sa publică. Ne referim la alegerea, la începutul anului 1990, în condițiile istorice cunoscute, în funcția de Inspector Școlar General al Municipiului București și al Sectorului Agricol Ilfov și alegerea, în anul 1997, după pensionare, ca secretar general al Societății de Științe Matematice din România.

La acestea trebuie să mai adăugăm dragostea sa statornică față de meleagurile natale, în toți acești ani, în care destinul l-a purtat pașii prin Praga, București și alte locuri. Din această mare dragoste s-a plămădit și cartea de față, lucrare care după mărturisirea autorului „a fost începută în anul 1956 și abandonată după primele trei capitole”. Așa după cum am arătat, contextul istoric nu era favorabil apariției unor astfel de cărți. A fost reluată, în anul 2003, și „după o minuțioasă documentare”, efectuată pe parcursul a 3 ani, a văzut lumina tiparului. Mulțumind celor care l-au sprijinit moral și material în apariția cărții, autorul ține să precizeze că aceasta reprezintă „un omagiu adus țaranului român” care a trăit ocupația horthystă în satul „Fântâna Rece” ca martor al evenimentelor povestite.

Motivând resorturile intime care l-au îndemnat la scrierea cărții, Florin Diac arată că prin acest demers editorial „a urmărit să relateze veridic împrejurările și modul în care a fost ocupat un sat din Transilvania, în septembrie 1940, în urma Dictatului de la Viena, precum și consecințele acestei ocupări nedrepte”. Faptele narate – menționează autorul – sunt autentice, trăite în copilărie, dar numele personajelor și ale unor localități sunt fictive, cu excepția marilor râuri și orașe transilvănene, importante în localizarea evenimentelor din perioada 1940-1944, cuprinse în carte.

Deși afirmă că „nu a urmărit vreo formulă românească anume” și nici nu a avut „intenții novatoare”, cartea fiind scrisă „din inimă, din memorie și folosind documente istorice de prestigiu, cu scopul de a face cunoscut adevărul despre teroarea horthystă din Transilvania de Nord-Vest”, autorul reușește această performanță, prin modul ingenios de narare a evenimentelor și de redare a informațiilor istorice, prin glasul profesorului brașovean de istorie, Aurel Lungu.

„Minuțioasa documentare” s-au materializat practic, într-un adevărat manual de istorie a Transilvaniei, cu reliefarea milenarului contencios româno-maghiar, a acțiunilor revizionismului maghiar din perioada interbelică, dar și cu demonstrarea faptului că „Transilvania este pământ sfânt românesc”. Întreaga lucrare pune în evidență scriitura unui cărturar autentic, a unui autor a cărei operă se înscrie în tradiția prozatorilor ardeleni. Abordând un subiect sensibil, cartea captivează atenția cititorului prin calitățile sale, fiind caracterizată printr-o abordare echilibrată, cu respectarea adevărului istoric, fără a ocoli însă prezentarea marilor drame umane trăite în acei ani de românii ardeleni, hidoșenia intoleranței, dar și frumusețea omeniei, ca atribut care transcende etnia și confesiunea oamenilor, aflați în situații extreme.

Momentele trăite de autor în copilărie, împreună cu sfaturile și informațiile primite de-a lungul anilor de la cumnatul său Alexandru Mendrea, îi permit acestuia să reconstituie dramatismul acelor ani, din perspectiva românilor din Fântâna Rece, a căror viață a fost brutal și nedrept schimbată, ca urmare a Dictatului de la Viena. Cititorul are astfel posibilitatea să cunoască aspecte definitorii ale trăirilor sufletești ale principalelor personaje,

cât și configurația stărilor de spirit colective, dintr-o comunitate bulversată de evenimente istorice neprevăzute, aspecte care completează în mod fericit informația documentară.

Din multitudinea subiectelor abordate în volumul „Pământ înstrăinat” să amintim doar câteva: pregătirea minuțioasă de către Budapesta a acțiunilor întreprinse după aprobarea Dictatului de la Viena, menite să conducă la exterminarea românilor din teritoriile primite cadou de la Hitler și Mussolini; calvarul refugiaților români ardeleni obligați să-și abandoneze agoniseala de o viață și să ia drumul surghiunului; distrugerea principalelor instituții identitare românești – biserica ortodoxă și școala în limba română; consecințele aberante ale unei granițe care, printre altele, despărțea proprietarii de proprietățile lor funciare; frământările tinerilor înaintea luării unei decizii între încorporarea în armata austro-ungară sau trecerea frontierei pentru a se pune la dispoziția armatei române; rolul nefast al organizațiilor paramilitare maghiare, dar și al mișcării legionare; admirabila solidaritate a Țării cu românii ardeleni refugiați sau deportați, și în acest cadru, rolul benefic al Brașovului, în preluarea și încadrarea refugiaților și multe, multe altele.

Cartea dă răspuns la o problemă care a preocupat și preocupă încă istoriografia românească, și anume: care a fost contribuția autorităților instalate de ocupanții horthyști și a localnicilor maghiari din așezările ardelenice cedate Ungariei, în toamna anului 1940, la organizarea și desfășurarea acțiunilor samavolnice antiromânești. Dacă în majoritatea localităților vizate, aceste acțiuni au fost săvârșite, în egală măsură, atât de reprezentanții autorităților horthyste, în deosebi de feroșii jandarmi cu pene de cocoș la pălărie, spre cinstea lor, în satul Fântâna Rece, localnicii maghiari, nu s-au lăsat antrenați în morișca acțiunilor antiromânești. Este o lecție care ar trebui mai bine cunoscută de opinia publică română și maghiară, deopotrivă, mai ales acum, când împotriva mersului firesc al istoriei, se fac tot mai insistent auzite glasurile celor care doresc extinderea separatismului și impunerea unei autonomii anacronice, în inima României. Este și semnalul pe care autorul îl trage, în „Argumentul” din finalul volumului, în care se spune: „Cu toate acțiunile iredentiste și revizioniste care se mai desfășoară și în zilele noastre, cititorul poate

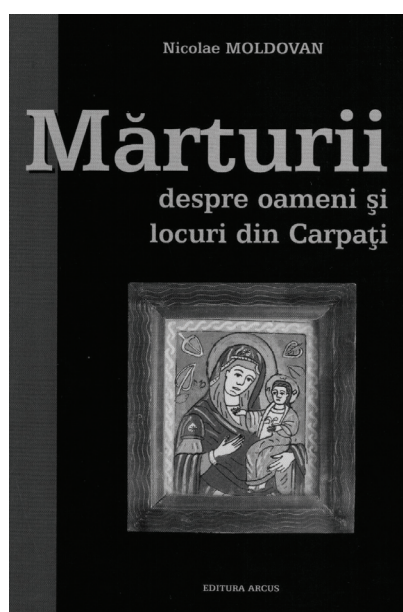
înțelege cu ușurință ideea centrală a cărții „Pământ înstrăinat”, potrivit căreia românii și ungurii din Transilvania nu se urăsc, s-ar înțelege foarte bine, dacă nu ar fi instigați și dacă toți acei care manifestă porniri dușmănoase ar fi izolați și sancționați în baza legilor în vigoare, iar cetățenii cinstiți din cele două etnii să nu se coboare la asemenea manifestări periculoase care lezează interesele bilaterale, de bună vecinătate dintre Ungaria și România” dar, adăugăm noi, și interesele pe

termen lung ale românilor și maghiarilor din România, membră a Uniunii Europene.

Sincere felicitări autorului și mulțumiri tuturor celor care au contribuit la apariția acestei interesante și necesare cărți, și bineînțeles, mulțumiri celor care au făcut posibilă prezentarea ei în acest cadrul, la Miercurea-Ciuc, în fața aștrilor din județele Covasna și Harghita, respectiv a truditilor de azi pe târâmul științei, culturii și spiritualității românești din Arcul intracarpatic

Dr. Ioan LĂCĂTUȘU

Mărturii despre oameni și locuri din Carpați,
de Nicolae Moldovan, Editura Arcuș, 2007

La editura Arcuș, a văzut recent lumina tiparului cartea *Mărturii despre oameni și locuri din Carpați*, de Nicolae Moldovan, ediție îngrijită de Dan Manolăchescu și Ioan Lăcătușu.

Profesorul și muzeograful Nicolae Moldovan, născut în anul 1921 în localitatea Vâlcele, jud. Covasna, în cei peste 50 de ani de activitate în învățământ și cultură, a publicat mai multe studii, articole și comunicări pe teme de etnografie și istorie locală, dintre care amintim pe cele privind: ocupații și meșteșuguri practice de-a lungul vremii în județul Covasna; meșteri populari și cei ai artei naive din județul Covasna; alimentația tradițională din zona Buzaielor; instalații tehnice populare din Bazinul Râului Negru; icoane pictate pe sticlă în decursul vremii pe

meleaguri covășnene; pagini din istoria pompiilor din județul Trei Scaune; personalități române de seamă aflate în stațiunea balneară Vâlcele în sec. XIX-XX. În cotidianul Cuvântul Nou a publicat articole referitoare la datini și obiceiuri tradiționale, la sărbătorile de iarnă și cele ale Paștilor, la troița monument votiv din Vâlcele, comoara din M-ții Baraolt, importanța istorică a studierii toponimelor ș.a. Majoritatea acestor articole și studii sunt incluse în prezentul volum, oferind o imagine despre truda cercetătorului istoriei locale și a culturii populare din localitățile Arcului intracarpatic.

Alte studii întocmite de Nicolae Moldovan cuprinse în cartea de față, se referă la probleme precum: monumente de arhitectură populară tradițională din Depresiunea Târgu Secuiesc și Sf. Gheorghe, istoria și evoluția porților secuiești, tipologia caselor țărănești din județul Covasna, obiceiuri vechi de nuntă în localitatea Vâlcele, păstoritul și oieritul în județul Covasna, magie, superstiții, prejudecăți, culese de cuprinsul județului Covasna, cimitirul mozaic din Vâlcele, A XXI Adunare Generală a ASTRA, oglindită în săptămânalul *Szekely Nemzet*, în anul 1883, monografia și istoricul localității și stațiunii balneare Vâlcele ș.a.

Toate aceste studii și articole, în funcție de tematica lor, au fost grupate în două capitole, respectiv *Pagini etnografice* și *Icoane istorice*, prefațate de câteva *reper biografice* semnate de Dan Manolăchescu, Ioan Lăcătușu, Ioan Drăgan, Doru Mureșan și de regretatul Ștefan Petraru. În final, sunt redată o serie de *ilustrații* referitoare la localitatea

natală Vâlcele, la familia Modovan, precum și la îndeletnicirile autorului, deoarece muzeograful Nicolae Moldovan, nu a fost doar un cercetător al etnografiei românești din zonă ci și un iscusit artizan, sculptor în lemn și pictor de icoane. De asemenea, sunt redată câteva din cele peste 10 ordine și medalii care i-au răsplătit întreaga activitate, printre care se numără distincțiile militare, medalia *Virtutea Oștășească* și Ordinul *Tudor Vladimirescu* cl. a V-a și Diploma de onoare PRO-URBE a

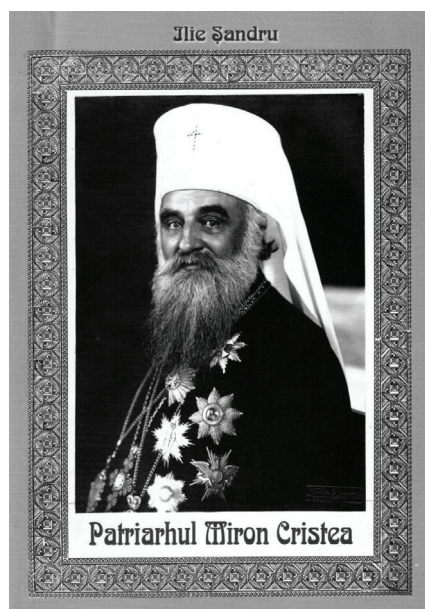
municipiului Sf. Gheorghe, acordată de Consiliul local, în anul 1998

Cronicar al vremurilor sale, Nicolae Moldovan este un povestitor deosebit, cu har și haz, un om preocupat de a depune mărturie despre locurile natale și despre oamenii cu care Dumnezeu l-a hărăzit să conviețuiască, în această binecuvântată parte de Țară, la sfârșit și început de secol și mileniu. În acest sens, volumul de față este o mărturie grăitoare.

Dr. Ioan LĂCĂTUȘU

Patriarhul Miron Cristea,

de Ilie Șandru, Editura Grai Românesc, Miercurea-Ciuc, 2008

O nouă apariție editorială dedicată Patriarhului reîntregirii neamului este volumul „Patriarhul Miron Cristea”, de Ilie Șandru, a apărut la Editura Grai Românesc a Episcopiei Ortodoxe a Covasnei și Harghitei, Miercurea-Ciuc, 2008, reprezentând de fapt ediția a doua văzută și substanțial îmbunătățită a lucrării „Un nume pentru istorie – Patriarhul Miron Cristea”, de Ilie Șandru și Valentin Borda, Tg. Mureș, 1998

Cartea s-a tipărit sub egida Episcopiei Ortodoxe a Covasnei și Harghitei, având binecuvântarea și purtarea de grijă a Prea Sfinției Sale Părintelui Episcop Ioan Selejan și sprijinul financiar al Mănăstirii „Sfântul Prooroc Ilie” din Toplița și a preoților din Protopopiatul Toplița.

Autorul volumului, profesorul, scriitorul și unul din principalii lideri ai societății civile

românești și a vieții culturale din zona Toplița și din județul Harghita, Ilie Șandru este cunoscut prin cele 10 volume de proză – document, istorie literară, publicistică, monografii și romane, cât și pentru numeroasele sale articole și studii apărute în presa locală, regională și națională – având ca teme principale, momente importante din istoria națională, promovarea culturii românești, a valorilor, intereselor și drepturilor românilor din Arcul intracarpatic, și nu în ultimul rând combaterea discursurilor și demersurilor iredentiste, nostalgice și separatiste ale unor lideri maghiari din țară și de pretutindeni.

Volumul, ce cuprinde 400 de pagini, este structurat în 22 de capitole care redau în mod cronologic informații despre locurile natale, familia, copilăria, adolescența, anii de studii ai patriarhului Miron Cristea, precum și principalele etape ale activității sale, până la Marea Unire de la 1 Decembrie 1918 – în viața bisericească, ca secretar arhiepiscopial și director la „Telegraful Român” din Sibiu și episcop al Caransebeșului – și în viața culturală, în cadrul ASTRA, a Muzeului Asociațiunii, a altor asociații culturale și a învățământului confesional în limba română, și după Marea Unire, în calitate de mitropolit-primat al României Mari, Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Înalt Regent al României și Președinte al Consiliului de Miniștri.

Lucrarea începe cu un cuvânt de binecuvântare al Preașfinției Sale Episcopul Ioan Selejan intitulat „Patriarhul reîntregirii neamului”, și se termină cu o Addenda care cuprinde articolele *In memoriam: Patriarhul Miron Cristea, Mănăstirea „Sfântul Prooroc Ilie” și*

Miron Cristea și românii din Covasna și Harghita, semnat de Ioan Lăcătușu. Așa cum subliniază Vlădica Ioan, cartea este nu numai un document memorialistic, ci și o provocare pentru tinerii teologi, mai ales din această parte de țară, pentru a continua „să se aplece, mai departe, asupra documentelor care se păstrează în mai multe arhive, dar și asupra „arhivei vii”, adică acei oameni care încă mai sunt printre noi și care l-au cunoscut pe patriarh.

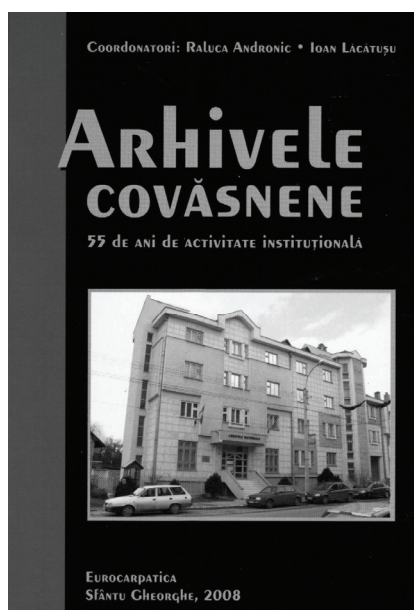
Un argument convingător îl reprezintă, în acest sens, **cele peste 40 de studii și articole despre viața și activitatea patriarhului Miron Cristea** apărute în perioada 1996-2008, în revista *Angvstia*, nr. 1-11, anuarul Muzeului Național al Carpaților Răsăriteni și al Centrului Ecleziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan” și în primele două numere, din anii 2007-2008, ale revistei

Sangidava, anuarul Centrului Cultural Toplița și al Fundației Culturale Miron Cristea.

Nu este deloc întâmplător faptul că ediția actuală a cărții, la care ne referim, apare în anul în care se împlinesc 140 de ani de la nașterea Patriarhului Miron, 80 de ani de la sfințirea frumoasei sale ctitorii, Mănăstirea „Sfântul Proroc Ilie” din Toplița, dar și 90 de ani de la Marea unire de la 1 Decembrie 1918. Cinstirea memoriei patriarhului Miron Cristea ne oferă posibilitatea de a pune în evidență contribuția marilor bărbați născuți în această parte de țară, la formarea tezaurului culturii și spiritualității românești, cât și datoria celor care conduc astăzi destinele României de a asigura un climat de normalitate în planul conviețuirii interetnice, fără enclave, separatism și izolaționism etnic.

Monica BLAJ

Arhivele Covăsnene – 55 de ani de activitate instituțională,
de Raluca Andronic, Ioan Lăcătușu (coordonatori),
Editura Eurocarpatica, Sf. Gheorghe, 2008

În organizarea Ministerului Internelor și Reformei Administrative, a Direcției Județene Covasna a Arhivelor Naționale și a Asociației Arhiviștilor și Prietenii Arhivelor Covasna, au avut loc, în ziua de 19 decembrie 2008, manifestările prilejuite de aniversarea a 55 de ani de activitate instituțională a filialei locale a Arhivelor Naționale.

Acțiunile susținute de tânăra colectiv și invitații săi au avut drept obiective evidenție-

rea principalelor evenimente din istoricul filialei locale, „omagierea celor care au trudit în această jumătate de secol pe tărâmul arhivisticii din județul Covasna” și „ceea ce trebuie întreprins pe viitor pentru împlinirea rolului important ce-i revine instituției în cadrul societății românești”, de depozitar al memoriei naționale. În spațiul destinat manifestărilor, un loc important l-a avut lansarea a două valoroase lucrări de specialitate: „Arhivele covăsnene – 55 de ani de activitate instituțională” și „Arta Bacoviensia – Anuarul Arhivelor Naționale Bacău”. Prima, rod al junilor arhiviști covăsneni Irina Bîzias, Adina Maria Crișan, Cristian Crișan, Botond Nagy și Marius Stoica, coordonați de Raluca Andronic și Ioan Lăcătușu, apărută cu câteva ore înaintea marcării evenimentului aniversar, la Editura Eurocarpatica din Sf. Gheorghe, reprezintă, într-adevăr, după cum afirmă și autorul prefeței lucrării „o fereastră deschisă deopotrivă către public și către colegii din sistemul Arhivelor Naționale”. Astfel, pentru cei din afara fenomenului arhivistic, lucrarea devine un interesant instrument ce favorizează contactul cu activitățile desfășurate într-o asemenea instituție: crearea arhivei, îmbo-

gățirea bazei sale documentare, prelucrarea fondurilor, conservarea și protejarea lor, valorificarea documentelor din fondurile proprii și, nu în ultimul rând, munca de îndrumare și control la creatorii și deținătorii de arhivă. Demne de atenție, atât pentru marele public, cât și pentru cercetători, arhiviști, istorici sunt și informațiile privind perioada secolelor XVII-XXI prezentate în trei dintre studiile constitutive ale lucrării: „Arhivele covășnene de-a lungul veacurilor” (secolul XVII – 1952); „Din activitatea instituțională a Direcției Județene Covasna a Arhivelor Naționale” (1953-2002) și „Arhivele covășnene în slujba comunității” (2003-2008). Pentru specialiștii în domeniu, adevărata deschidere a „ferestrei” o reprezintă studiul „Patrimoniul arhivistic” în cuprinsul căruia se prezintă baza documentară pe care o deține, la ora actuală, filiala Covasna a Arhivelor Naționale, constând din fondurile administrative, familiale și colecții personale, școlare, ale instituțiilor și asociațiilor de cultură, eclesiastice, judecătorești, notarilor publici, instituțiilor de ordine publică, economice (bresle, manufacturi, asociații meșteșugărești și industriale, corporațiuni și federații generale ale meseriașilor, întreprinderi industriale și comerciale, cooperative meșteșugărești și de consum), agricole și silvice, ale unor unități sanitare și de asistență socială, practic 583 de fonduri și colecții documentare, însumând 3.800 de metri liniari. Un fabulos tezaur al memoriei naționale.

Studiat și analizat cu competență științifică, poate contribui la combaterea argumentară a provocărilor de tip Lucian Baia et. comp. și la „cunoașterea unei epoci frământate, căreia mulți doresc să-i impună în posteritate o imagine deformată”, după cum realist afirma istoricul Petre Țurlea.

Autorii lucrării nu uită să-i omagieze și pe cei care au trudit și trudes, de peste o jumătate de veac, timp în care „arhivele nu au constituit o prioritate a societății românești”. În studiul „Personalul arhivelor covășnene” sunt trecuți în revistă directorii instituției, arhiviștii (consilieri, inspectori), arhivarii (referenți, restauratori), legătorii, secretarii, dactilografii, personalul auxiliar (îngrijitori, muncitori calificați, paznici), iar în finalul capitolului, în semn de înalt respect și prețuire pentru activitatea exemplară în formarea,

păstrarea și valorificarea arhivelor, sunt creionate în cuvinte calde, portretele directorilor Iosif Arvay (1953-1975), Vasilica Szasz (1973-1986) și Dan Vasile Baicu (1986-2006), demni înaintași și exemple de urmat pentru generația actuală a filialei. Implicarea arhiviștilor covășneni în viața științifică locală și națională, în viața comunității, este bine redată în studiul final unde sunt subliniate principalele activități desfășurate cu profesionalism de salariații filialei. Numai în ultimii cinci ani au publicat 8 volume și 328 de studii și articole (48 în reviste de specialitate și 280 în presa locală, regională și națională) și au participat la un număr impresionant de manifestări (sesiuni, reuniuni, simpozioane, dezbateri, mese rotunde) cu caracter științific, aniversar sau comemorativ cu tematică istorică sau privind teoria și practica arhivistică la care și-au adus o substanțială contribuție științifică și metodică.

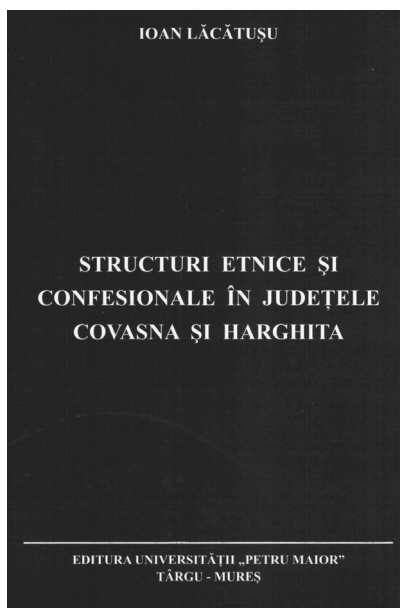
Însăși lucrarea de față este o dovadă a muncii tenace și responsabile a colectivului arhivelor covășnene, desfășurată pentru realizarea obiectivelor propuse și, în același timp, un raport demn dat comunității în mijlocul căreia trăiește. Traducerea sa, în rezumat, în limbile maghiară și engleză dovedește, odată în plus, transparența activității instituției și îndemnul adresat conaționalilor noștri și a celor din afara hotarelor țării de a apela cu încredere la fondurile și colecțiile aflate în depozitele sale.

Alături de celelalte publicații privind istoria instituției, lucrarea de față se poate constitui în cel de-al 584-lea fond al Arhivelor Naționale din județul Covasna, având în vedere problematica dezbătută și valoarea sa documentară. Felicitări colectivului de arhiviști și directorului său, dr. Ioan Lăcătușu, pentru noua apariție editorială și succese în activitatea viitoare!

A doua lucrare intitulată „Acta Bacovien-sia – Anuarul Arhivelor Naționale Bacău”, apărută la mijlocul lunii decembrie 2008, la Editura Magic Print din Onești, este rodul arhiviștilor băcăuani din DJAS și filiala locală a Asociației Generale a Arhiviștilor din România și a unor cercetători, arhiviști și profesori din țară, coordonați de domnul Vilică Munteanu, directorul DJAS Bacău și cercetătoarele Mihaela Chelaru și Cristina Tănăsă.

Vasile STANCU

Structuri etnice și confesionale în județele Covasna și Harghita,
de Ioan Lăcătușu, Editura Universității Petru Maior, Tg. Mureș, 2008

Noua carte a domnului Ioan Lăcătușu este rodul firesc „ori a unei munci istovitoare de ocnaș, ori a unui călugăr”. Cum călugăr nu este, după câte știu, înseamnă că este a ocnașului. Și cred aceasta cunoscând numărul impresionant de ani dedicați de autor pe șantierele cercetării: Cercetare arhivistică, Cercetare sociologică, Cercetare etnografică, Cercetare demografică, Cercetare istorică. Cercetarea este însăși modul de viață a autorului iar cunoașterea modul său de existență. Concretizarea lor: numărul impresionant de cărți, studii și articole, printre care și cea de față „Structuri etnice și confesionale în județele Covasna și Harghita”. Fire permanent iscoditoare, de intelectual rasat, conștient de rolul social și național pe care trebuie să-l joace, domnul Ioan Lăcătușu s-a aplecat spre cercetare și cunoaștere pentru împlinirea unui generos crez al său – binele neamului românesc și al oamenilor lângă care trăiește – materializat în crearea unui climat normal și armonios de conviețuire interetnică și interconfesională în această parte de țară. Cum îl vede realizat? Prin perseverență, tenacitate, chiar sacrificii personale în căutarea și descoperirea adevărului. Prin credința sa că numai cunoașterea adevărului istoric de toți partenerii sociali reprezintă reala punte de colaborare între români și maghiari. Iar prin pana sa adevărul istoric poate fi cunoscut. Iată geneza cărților sale.

Un exeget al cărților autorului, prof. univ. dr. Ilie Bădescu spunea despre această ultimă lucrare, că reia tradiția prestigioasă a monografiilor eminentului sociolog Dimitre Gusti și continuată de profesorul Ioan Chelcea „într-o viziune nouă, aceea a fluxului și refluxului etnopolitic într-o arie dată... prin care oferea dovezi irefutabile în privința justeții Tratatului de pace de la Trianon”. În acest sens țin să subliniez atât *actualitatea* cărții, în contextul resuscitării acțiunilor naționaliștilor maghiari anti Trianon și aplicării „precedentului Kosovo”, cât și *necesitatea* apariției sale pentru demontarea falsei teze a „românizării ținuturilor secuiești”, relansată după 1989, și atenționarea autorităților române asupra unor dintre cele mai nefirești și mai absurde fenomene dinlăuntrul unui stat: asimilarea majoritatilor de către minoritate prin transformarea zonei într-o enclavă etnică – așa-zisul „ținut secuiesc” – fapt ce impune din partea statului asigurarea unui cadru legislativ, instituțional și logistic care să le asigure românilor prezervarea și afirmarea identității naționale în zonă. Inedit, este faptul că precum afirmă Prea Sfinția Sa Ioan, Episcopul Covasnei și Harghitei „nu s-a mai alcătuit până acum o asemenea analiză a unui spectru atât de larg al societății din zonă, cu multiplele ei fețe și implicații...” care se vrea continuă Sfinția Sa „doar punerea în față a adevărului, realitatea văzută la lumina candeliei românești”. În acest sens, lucrarea umple un vid informațional, dovedindu-și încă o dată necesitatea apariției. Ea umple de asemenea un gol „și de perspectivă – după cum ne spune prof. Ilie Bădescu – reușind să disloce mitologia îngust-naționalistă a teoriilor „reducerii maghiare” și a caracterului compact al maghiarimii din secuime”.

Apărută în prestigioasa editură a Universității „Petru Maior”, din Târgu Mureș, în condiții grafice deosebite, lucrarea cuprinde *patru capitole*, urmate de o extrem de bogată bibliografie și o mai amplă anexă. În prefața lucrării autorul ne prezintă, obiectivele, ipotezele și metodologia utilizată, insistând mai cu seamă pe caracterul interdisciplinar în care a abordat subiectul, prin apelul la informațiile puse la dispoziție de științele cercetate și de

dialogul permanent între istoric – sociolog – demograf – economist – teolog – etnograf.

Pentru a ne familiariza cu subiectul lucrării și a crea cadrul noțional necesar înțelegerii raportului etnie-confesiune de către cititor, autorul ne prezintă în **primul capitol** intitulat „O perspectivă teoretică despre etnie și confesiune” o interesantă sinteză a principalelor concepții în domeniu elaborate de gânditorii români Constantin Rădulescu-Motru, Nichifor Crainic, Nicolae Paulescu, Lucian Blaga, Dumitru Stăniloae, Antonie Plămădeală, Ilie Bădescu, Ilie Moldovan ș.a. În partea a II-a a capitolului, prin intermediul unor reputați cercetători printre care Maria Cobianu-Băcanu, Achim Mihu, Horvath Istvan, Dan Dungaci, Codrina Șandru ș.a., ne prezintă noțiunile specifice, în evoluția lor din perioada 1850-2002, de etnie, etnicitate, granițe etnice, identitate etnică, națiune, naționalism, confesiune pe care le întâlnim pe parcursul celor 400 de pagini ale cărții.

În **capitolul al II-lea** intitulat „Comunități etnice și confesionale în Covasna și Harghita” autorul abordează cu instrumentele etnodemografului, metodele sociologului, minuțiozitatea arhivistului și analiza interdisciplinară specifică istoricului, raporturile dintre etnic și confesional reușind, *pe de o parte*, să-și aducă o contribuție valoroasă și originală la elucidarea lor și *pe de altă parte* să ofere o imagine veridică de ansamblu asupra evoluției lor în timp cât și asupra structurii lor actuale în comunitățile din arealul sud-est transilvan.

De reținut, faptul că sub aspect istoric, comunitatea secuilor a constituit în concepția medievală „o națiune”, în sensul de „stare privilegiată”, conform înțelegerii de la Căpâlna, din 16 septembrie 1437, cunoscută sub numele de „Unio trium nationum”. În contextul formării națiunilor moderne, după revoluția franceză de la 1789, bazată pe trăsături și caracteristici complexe, comunitatea secuilor nu s-a putut constitui ca o națiune separată, ci a devenit parte componentă a națiunii maghiare moderne, care în arealul sud-est ardelean reprezintă la ora actuală o minoritate națională.

Pornind de la acest adevăr autor cercetează problemele de larg interes regional, național și chiar european a identității secuilor în raport cu maghiarii, procesele de mobilitate interetnică și interconfesională, *translatarea*

de la identitatea secuiască la cea maghiară. În același capitol, autorul face referiri și la celelalte comunități etnice din zonă, țigani, evrei, germani, armeni, asupra cărora s-au manifestat fenomenele de maghiarizare sau excludere. Cuprinde, de asemenea, un studiu care tratează „chestiuni gingașe precum cele legate de asimilare sau de viață în familii etnic mixte”.

Capitolul al III-lea, intitulat „Procese și structuri demografice în județele Covasna și Harghita” începe printr-un foarte interesant studiu referitor la istorie și demografie în sud-estul Transilvaniei în perioada 1850-2002, în care autorul, după cum de altfel precizează în prefața actualului volum caută „reconstituirea evoluției unor fenomene demografice pe o durată de peste 150 de ani; consecințele unor evenimente politice, în primul rând a schimbărilor teritoriale, asupra dinamicii populației și a comportamentului demografic din estul Transilvaniei; evidențierea unor linii de demarcație, a continuității și rupturilor care s-au produs în perioada analizată; ...evoluții recente ale mișcării migratorii, amploarea și dinamica procesului de asimilare a românilor din zonă...” și alte aspecte demografice.

Dr. Ioan Lăcătușu reliefează consecințele politicii dure duse de statul maghiar în perioada 1867-1918, 1940-1944, 1952-1968, care au dus la dispariția unor comunități și la pierderea identității etnice și confesionale a mii de români. În același timp, prin contrast, autorul ne prezintă și „politica rezervată, binevoitoare, adesea exagerat și nepermis de îngăduitoare a administrației românești față de etnicii maghiari din zonă”. Este capitolul în care autorul, cu responsabilitatea cercetătorului, omului de știință, al cetățeanului conștient cutează să atragă atenția instituțiilor statului român asupra nefirescului și absurdului fenomen de „asimilare a majorității de către minoritate” în centrul României, ignorarea sa având consecințe tragice pentru statul român cât și pentru „majoritatea minoritară” din regiune.

Un studiu distinct al capitolului îl reprezintă recensământul populației și gospodăriilor din martie 2002, care a stârnit numeroase comentarii, la nivelul întregii țări, dar mai ales în ținutul harcovian. Rezultatele sale au dat răspuns unor obsesii precum „contorizare etnică”, „schimbarea compoziției etnice”, întreținute de mass-media locală, arătând în

același timp, efectele perverse ale unor demersuri politice de genul „legitimație de maghiar” conchide autorul.

În finalul capitolului tratând tema „Aspecte ale raportului dintre demografie și geopolitică în sud-estul Transilvaniei” autorul trage un viguros semnal de alarmă la adresa factorilor de decizie români: „Strategia identitară ofensivă și chiar agresivă, promovată de U.D.M.R. prin izolare și excludere, riscă să transforme minoritatea maghiară din zonă, dintr-o minoritate „inclusă” într-o minoritate „exclusă”, respectiv minoritate etnocratică. Situația populației de etnie română prinsă într-o asemenea enclavă devine catastrofală, fiindcă norma exclusivității etnice condamnă la o practică asimilaționistă rasială. Acest tip de evoluție poate fi favorizată și de diferența dintre elita maghiară, numeroasă, întinerită, unită și activă, și cea română, diminuată drastic prin exodul de după decembrie 1989, îmbătrânită și neunită”.

Din concluziile la care a ajuns autorul în urma cercetărilor, expuse în **cel de-al IV-lea capitol** aş sublinia următoarele: „Mișcarea naturală din Transilvania, respectiv natalitatea nu trebuie asociată neapărat cu majoritatea etnică a unui județ, ci mai degrabă cu un model demografic regional, care este rezultatul mediului geografic, al situației economico-sociale, culturale și religioase. În acest cadru, în perioada analizată, deși populația de etnie română a fost numeric minoritară, ea a făcut dovada unei vitalități viguroase, care, împreună cu sporul migratoriu din perioada 1968-1989, i-a permis să-și sporească ponderea în ansamblul populației celor două județe, și să atenueze pierderile substanțiale înregistrate în urma proceselor de maghiarizare”. Dar în viitor! Care sunt perspectivele păstrării cel

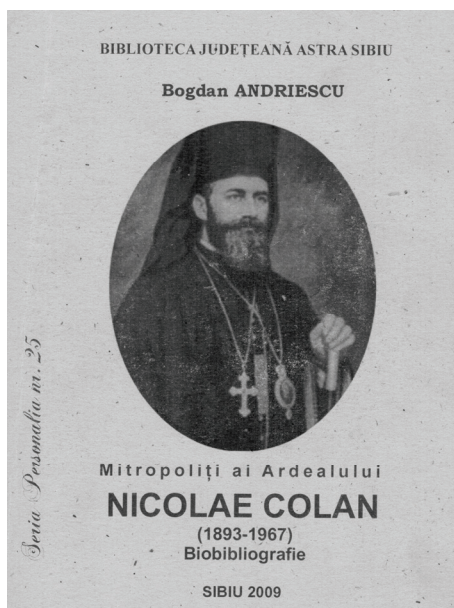
puțin a sporului natural, nemaivorbind de „sporul migratoriu românesc” în zonă?

A doua concluzie, pe care o subliniez, ar fi de această dată una optimistă, **caracteristică stare** pentru autorul lucrării. „Cunoașterea adevărului istoric referitor la interferențele etno-culturale româno-maghiare din sud-estul Transilvaniei, de-a lungul secolelor, *va putea constitui baza acțiunilor viitoare de scoatere a secuilor și maghiarilor de sub influența amplelor acțiuni de manipulare* la care sunt supuși în prezent de cea mai mare parte a mass-media de expresie maghiară și formarea percepției și autopercepției firești despre locul și rolul lor, cu zestrea culturală specifică, în acest areal din inima României”. În același ton optimist autorul afirmă: „Semnele vremurilor prezente ne arată că *a sosit timpul să construim punți și nu ziduri*”. Frumoasă zicere, incurabil optimism!

Bibliografia folosită de autor, întinsă pe 21 de pagini, este impresionantă. Informația documentară transmisă de autor este de o mare densitate, „detaliere, finețe, fiind un model greu de depășit” după cum ne spune și prof. dr. Traian Rotariu. Sunt citați 269 de autori, printre care marii specialiști în domeniu, și 449 de titluri de lucrări de specialitate, studii, comunicări și articole științifice din domeniile demografiei, sociologiei, etnografiei, istoriei, economiei și statisticii. Ne sunt prezentate zeci de mii de date, fenomene, noțiuni și informări, cartea devenind un document valoros și de referință, indispensabil pentru cercetările viitoare având ca temă structurile etnice și confesionale din sud-estul transilvan. Informația este completată de 103 pagini de „Documente privind realitatea socio-etnică și demografică” care vin să întărească afirmațiile autorului.

Vasile STANCU

Mitropoliți ai Ardealului. Nicolae Colan. Biobibliografie,
ediție alcătuită și îngrijită de Bogdan Andriescu, Sibiu, 2009

Biblioteca Astra din Sibiu a inaugurat în anul 2008, în cadrul Seriei *Personalități*, un ciclu de biobibliografii dedicate Mitropoliților Ardealului. Primul volum, din această serie, a fost dedicat mitropolitului Andrei Șaguna, urmând să mai apară alte trei biobibliografii ale mitropoliților Ioan Mețianu, Nicoleta Bălan și Antonie Plămădeală.

Volumul doi, din seria respectivă, apărut recent la Sibiu, este dedicat Mitropolitului Nicolae Colan, „*personalitate reprezentativă a românilor ardeleni în secolul al XX-lea, care se numără printre ierarhii cu cele mai mari realizări pe plan național – politic, organizatoric bisericesc, cultural și social din toată istoria Bisericii Ortodoxe Române*”.

Așa cum se subliniază în *Argumentul* volumului, alcătuit și îngrijit de Bogdan

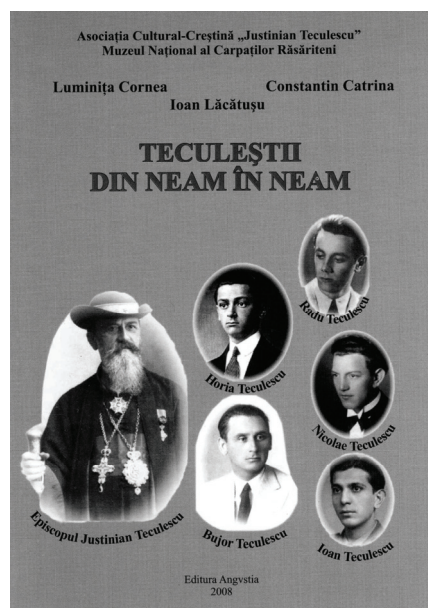
Andriescu, lucrarea valorifică bogatul material documentar și informativ al principalelor compartimente ale bibliotecii Astra, având următorul cuprins: *Argument, Biografie, Colecții speciale, Lucrări scrise/ editate de Mitropolitul Nicolae Colan, Cărți, studii și articole dedicate vieții și activității culturale – religioase a Mitropolitului Nicolae Colan și Anexe*.

Dimensiunea cărțurărească a mitropolitului Nicolae Colan este pusă convingător în evidență de titlurile celor peste 1350 de lucrări scrise sau editate de Vlădica Nicolae, născut la Araci, în 28 noiembrie 1893. Această impresionantă activitate editorială a fost desfășurată pe parcursul a aproape jumătate de veac (1919-1967) și cuprinde volume, studii, articole, recenzii, pastorale, predici, cuvântări, rapoarte, medalioane, portrete, cronici, necroloage, replici, telegrame omagiale, mesaje, ș.a.

La fel de relevant este și capitolul care cuprinde aproximativ titlurile a 750 de cărți, studii și articole dedicate vieții și activității politice și culturale – religioase a Mitropolitului Nicolae Colan. La acest capitol, pe lângă contribuția de seamă a teologilor și istoricilor din marile centre universitare, Cluj-Napoca și Sibiu, trebuie remarcată și modesta contribuție adusă Episcopia Ortodoxă a Covasnei și Harghitei și a Centrului Eclezialistic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan” – instituției de cultură aflată în subordinea noii Eparhii – la cunoașterea mitropolitului – cărturar Nicolae Colan, pe meleagurile sale natale și nu numai.

Erich-Mihail BROANĂR

Teculeștii din neam în neam,
de Luminița Cornea, Constantin Catrina, Ioan Lăcătușu,
Editura Angvstia, Sf. Gheorghe, 2008

Trei autori consacrați în mânăuirea condeiului, devotați actului de cultură și înzestrați cu o râvnă neobosită în căutarea și descoperirea valorilor autohtone perene, specifică profesioniștilor de înaltă ținută, au scotocit cu sârg prin rafturile bibliotecilor, prin cotloanele umbroase ale arhivelor, dar și prin suburbiile mai neumblate ale trecutului nostru transilvan, întorcând pe toate fețele peste un veac și jumătate din viața unei familii prestigioase, germinată la Covasna, în ideea de a scoate la lumină noi documente, pe cât posibil inedite, cu care să înalțe pe soclul zbruciumatei noastre istorii, ilustre portrete de personalități reprezentative ale trecutului, iar cititorului bibliofil să-i pună în față o carte sacră, ca un calendar cu sfinți și nume dedicate slujirilor alese, ce însumează imaginea de ansamblu al unui arbore genealogic luminat, cult, harnic, modest, dedicat cu toate fibrele ființei sale, luminării maselor și slujirii intereselor naționale, fie ele de natură socială, economică, politică, culturală sau religioasă.

În vremurile mai de mult trecute, unele dintre personajele acestei cărți au lovit strâns cu toiagul înțelepciunii, al credinței, dar și al răbdării și al suferinței umilitoare în stânca ostilă a dinastiilor străine, pentru a izvorî apă bună de băut turmei însetată de lumina cunoștinței.

Cele scrise până aici le socotesc un gând închinat cu adâncă plecaciune și o lacrimă vărsată la rădăcina însetată de atâtea nedreptăți trăite și aspirații neîmplinite a falnicului arbore teculescian.

Iar acum, inspirați de stilul literar al Sf. Ev. Matei, care-și începe Genealogia neamului lui Iisus Hristos în inedita formă: „Avraam a născut pe Isaac, Isaac a născut pe Iacob, Iacob a născut pe Iuda și pe frații lui” (Mt. 1,2), ne simțim ispitiți să abordăm același mod de expunere biblică și în prezentarea cărții „Teculeștii din neam în neam”, spunând: „Matei Teacă și Paraschiva au născut pe Ioan (viitorul episcop Justinian), Ioan a născut pe Septimia, Dorina, Horia, Ionel, Bujor, Draga-Vera și Olga. La rândul lor, aceștia au dat naștere altei generații (nepoților episcopului), după cum urmează: Dorina a născut pe Iustinian și Maria, Horia a născut pe Gelu și Radu, Bujor a născut pe Dan și Șerban, iar Draga-Vera a născut pe Iustinian I, ș.a.m.d. Volumul „Teculeștii din neam în neam”, începând de la Matei Teacă până la ultimul vlăstar, este clădit pe umerii a vreo șapte generații de oameni proveniți din aceeași seminție.

Înainte de orice, cartea este inaugurată de un scurt dar cuprinzător cuvânt de apreciere al P.S. Ioan Selejan, episcopul Covasnei și Harghitei, la adresa autorilor cărții, dar și la adresa personajului central, Episcopul Justinian Teculescu. De vreo 15 ani (1994), fiind un dârz și statornic bastion de apărare al românismului din Covasna și Harghita, P.S. Sa încurajează osârdia celor preocupați de cercetarea trecutului și valorificarea patrimoniului cultural-național local, creând pârgii și mijloace pentru promovarea actului de cultură și susținând prin toate mijloacele morale și materiale ca respectivele valori să ajungă la cunoștința marelui public. Printr-o frază-sinteză, P.S. Sa remarcă rolul responsabil deținut de Episcopul Justinian și interpretat cu desăvârșită autoritate, în cel mai fierbinte moment al istoriei noastre, când a fost investit în funcția de președinte al Comitetului de organizare a Marii Adunări Populare de la 1

Decembrie 1918 de la Alba Iulia. „În aceea calitate – subliniază P.S. Sa – Justinian Teculescu a adunat toate lacrimile și suspinele unui neam a cărui țară fusese sfărțecată multe veacuri și le-a pus pe altarul de jertfă al neamului nostru românesc de la Alba Iulia, unde, prin voința unanimă a românilor din toate provinciile românești, se va plămădi țara așa cum o dăruise Dumnezeu românilor” (p. 9).

Mai departe, în **Cuvinte lămuritoare**, autorii ilustrează strădaniile Asociației Cultural-Creștine „Justinian Teculescu” și a Muzeului Național al Carpaților Răsăriteni, care prin osârdia profesoarei Luminița Cornea și cu binecuvântarea P.S. Ioan, în anul 2006, au scos la lumină ediția a II-a a cărții de cuvântări și predici „Pentru neam și pentru Lege”, scrisă de episcopul Justinian și publicată pentru prima dată la Tipografia „Miron Neagu” din Sighișoara, în anul 1931. Cartea a fost elogios apreciată de presa vremii prin condeieri de prestigiu precum Iuliu Scriban, secretar de redacție la revista B.O.R. și profesor universitar de teologie, Grigorie Comșa, episcopul Aradului, membru al Academiei Române, precum și de către mulți alții. La zece ani de la înființare (1998-2008), trei membrii ostenitori ai Asociației (Prof. Dr. L. Cornea, Prof. Dr. C. Catrina și Prof. Dr. Ioan Lăcătușu), alcătuiesc acest superb volum, prin care stârnesc din tihna uitării numeroase personaje de mare calibrul din neamul Teculeștilor, investiți de societate cu însărcinări responsabile de amploare națională, pe care le-au onorat prin prestații excepționale, iar societatea la rândul ei, i-a răsplătit cu cele mai măgulitoare calificative, onoruri, medalii și decorații. De pildă, J. Teculescu, în calitate de episcop al Armatei Române, era ridicat la gradul de General de Brigadă. El nu era episcopul unei singure eparhii alcătuită din două județe, ci era ierarhul întregii țări, fiindcă oștenii armatei române – fiii săi duhovnicești față de care nutrea cele mai duiosase sentimente – erau fiii tuturor românilor uniți într-un singur stat la 1 Decembrie 1918. După un an și opt luni, în fruntea Episcopiei militare, imperativele timpului au hotărât că numai Episcopul Armatei ar fi în măsură să mențină ordinea și liniștea în Basarabia de sud, în cosmopolita Episcopie a Cetății Albe – Ismail, motiv pentru care conducerea bisericii l-a transferat în respectiva eparhie, unde va

păstori cu multă vrednicie și tact pastoral, în ultimii șapte ani și șapte luni ai vieții sale (1925-1932).

Urmașii episcopului Justinian n-au trăit în umbra ilustrului părinte, ci dimpotrivă au dat măreție acestui neam ce tinde să acopere prin ramificațiile sale un tot mai larg spațiu din peisajul atât de divers al culturii române.

Un talent superior ce particularizează ginta Teculeștilor, indiferent de profesia îmbrățișată, este – în opinia autorilor – cel de poet. Toți au fost mângâiați de aripa serafică a muzei poeziei și s-au cuminecat din potirul cu ambrozie a zeilor olimpici, dar și a seimizeilor (poetilor), inspirați de muze, care prin alura spirituală superioară s-au ridicat cu multe trepte peste dimensiunea obișnuită a personajelor de serie. Talentul poetic al Teculeștilor, unanim demonstrat și practicat, era ca o moștenire de familie transmisă „din tată-n fiu” (p. 282).

Anexe bogate, editate și inedite, sporesc farmecul cărții și stârnesc interesul cititorului dornic să intre în intimitatea familiei, să cunoască noi și noi personaje din stufosul arbore teculescian, afirmate în cele mai diverse și surprinzătoare sfere de activitate (scriitori, poeți, juriști, medici, militari, clerici etc.). Astfel, anexa nr. 1 redă Arborele genealogic al familiei episcopului J.T., însumând 29 de persoane, capi de familie, plus partenerii lor de viață (p. 55). În anexa nr. 2 este prezentată activitatea pastorală a episcopului Iustinian Teculescu după *Buletinul Episcopiei Cetății Albe – Ismail, pe anii 1929-1930*, cuprinzând: Circulare, Pastorale, Convocatoare, Sfințiri de biserici, Tabloul gratificațiilor decernate de ierarh unor preoți merituosi prin acordarea de ranguri onorifice, înființări și reînființări de parohii, cercuri protopopești, dări de seamă, conferințe, pastorale, etc., (p. 56-80). Anexele 3-7, cuprind cuvântări și predici rostite de P.S. Iustinian cu ocazia unor evenimente festive (p. 81-98), iar la anexa 8 sunt înșirate numeroase studii și articole dedicate vieții și activității Înalțului Ierarh, dar și aprecierea extrem de măgulitoare pe care intelectualii vremii au arătat-o față de cartea „Pentru neam și pentru Lege”.

Citim cu uimire și ni se tulbură mintea pe măsură ce ne adâncim în sufletul cărții, prin intermediul căreia facem cunoștință cu personaje de valoare națională, extrem de puțin cunoscute marelui public până acum,

Horia și Bujor Teculescu depășind orice închipuire, fiind lideri detașați față de restul plutonului în profesiile pe care le-au îmbrățișat.

Astfel, Horia Teculescu (1897-1942), fiul Episcopului Iustinian, licențiat în două nobile discipline de cultură precum Teologia la Sibiu, și Literele la București, este prezentat de autori drept un ilustru „profesor de Limba și Literatura Română, istoric literar, folclorist, talentat și pasionat conferențiar...” prieten apropiat și coleg de studii cu cele mai reprezentative personalități culturale din prima jumătate a veacului a XX-lea: Lucian Blaga, Nicolae Colan, (viitorul Mitropolit al Ardealului), Andrei Oțetea, D.D. Roșca, (toți academicieni) și foarte mulți alții. Pentru atenta purtare de grijă asupra desfășurării procesului de învățământ în școala pe care o conducea (Liceul „Principele Nicolae” din Sighișoara), Horia Teculescu a fost supranumit „Zeus”, iar lecțiile predate la catedră erau apreciate de către elevii săi ca „adevărate prelegeri universitare”. Autorii *Monografiei Târnava Mare* (Sighișoara, 1944), îl socotesc pe Horia Teculescu drept „cel mai mare cărturar” al vremii (p. 118), având una dintre cele mai bogate biblioteci din Ardeal, pe care Victoria, soția sa a donat-o după moartea soțului, Așezământului *Astra* din Sibiu (p. 150).

Cartea menționează colaborarea luminatului profesor cu foarte multe publicații ale vremii (p. 107-110), titlurile celor 56 de conferințe întocmite și susținute de către Horia Teculescu (p. 157-158), cuprinsul celor trei *Anuare* ale Liceului „Principele Nicolae” pe anii 1926-1927 (192 p.); 1927-1929 (355 p.); 1929-1933 (431 p.), dar și lista bogată a lucrărilor elaborate de Horia Teculescu: cărți, broșuri, Anuare, studii, articole, conferințe, cronici, etc., (p. 164-166).

Bujor Teculescu (1902-1978), la fel de prestigios și de laborios ca și fratele său puțin

mai vârstnic, s-a implicat cu toată ființa în problemele neamului din care s-a născut. Doctor în Drept la Paris, Profesor la Academia Comercială din Cluj, deținut politic, scrie *Amintiri din închisoare*.

Radu Teculescu (1924-1953), fiul lui Horia, poet, jurnalist, traducător.

Nicolae Teculescu (1921-1972), nepot de frate al episcopului, atașat total de ținuturile natale, devine medic balneolog, poet etc., „a pus bazele unităților de tratament balnear de la Covasna” (p. 13).

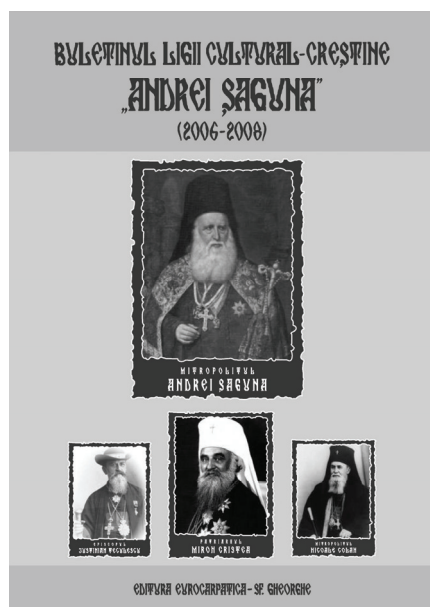
Ioan Teculescu (1913-1941), frate cu Nicolae Teculescu, absolvent al Academiei Comerciale din București și a Școlii de ofițeri de rezervă din Sfântu-Gheorghe, se înrolează în Armata Română cu gradul de sublocotenent și moare (11 iulie 1941), la mai puțin de 3 săptămâni după intrarea României în război, nu înainte însă de a trimite două scrisori emoționante familiei și soției Elisabeta, fiica generalului Dragalina, cu care se căsătorise abia de două luni. La 5 iulie 1941, cu șase zile înainte de a fi secerat de gloanțe la Pâhnești, jud. Fălciu, îi scie soției o scrisoare cu iz profetic, care din nefericire își va confirma sumbra presimțire, dar lasă în urma sa – după aprecierea autorilor – „cel mai frumos și patriotic testament al unui ofițer din Ardealul încă robit” (p. 285).

În finalul volumului, autorii redau un bogat inventar de diplome, acte și documente, aparținătoare unor membrii ai familiei Teculescu, dar și o *expoziție* sau un „Album de fotografii”, acoperind nu mai puțin de 70 de pagini. Fiind o carte cu neputință de prezentat într-o scurtă recenzie, poftim cititorul bibliofil să răsfoiască pe îndelete pagină cu pagină, pentru a pătrunde în intimitatea unei familii de intelectuali-cărturari din Transilvania, care, punând vârtos umărul la înlăturarea multor lipsuri existente, au marcat vizibil peste un veac și jumătate din istoria bătrânului, frumosului și iubitului nostru Ardeal.

Pr. drd. Petru PINCA

Buletinului Ligii Cultural-Creștine „Andrei Șaguna”, IV (2006-2008),
Editura Eurocarpatica, Sf. Gheorghe, 2009

O nouă tribună a societății civile românești din județele Covasna și Harghita

De curând, cu sprijinul Asociației Cultural-Artistice „Arcuș” – președinte prof. Petre Străchinaru, la Editura Eurocarpatica din Sf. Gheorghe, a apărut nr. IV al *Buletinului Ligii Cultural-Creștine „Andrei Șaguna”* – tribună a societății civile românești din județele Covasna și Harghita.

Apariția numărului IV/2009 al Buletinului Ligii Cultural-Creștine „Andrei Șaguna” reprezintă o nouă oportunitate de a introduce în circuitul public, sub forma unei baze de date reprezentând o „tribună a societății civile românești din județele Covasna și Harghita”, noi informații despre activitatea științifică, culturală, socială și civică desfășurată, în perioada 2006-2008, de către asociațiile, ligile și fundațiile culturale românești membre ale Forumului Civic al Românilor din Harghita și Covasna și de către unele dintre asociațiile partenere ale acestora.

Pentru asigurarea continuității s-a menținut, în linii mari, structura numerelor anterioare ale publicației, asigurând în același timp, cadrul necesar prezentării elementelor de noutate referitoare la unele proiecte și evenimente importante care au avut loc în perioada de referință, în viața comunităților românești din județele Harghita și Covasna.

Dimensiunea științifică și culturală a publicației este evidențiată de studiile și articolele publicate, majoritatea având ca temă

problematica identității românilor din Arcul intracarpatic, în istorie și în contemporaneitate și conviețuirea lor cu concetățenii maghiari. Studiile și articolele sunt semnate de cercetători, muzeografi, arhiviști, profesori, preoți din București, Cluj-Napoca, Piatra Neamț, Miercurea-Ciuc și Sf. Gheorghe: dr. Petronel Dobrică, dr. Maria Cobianu-Băcanu, Dr. Ioan Lăcătușu, drd. Vasile Lechințan, av. Ioan Solomon, cercetătorul Marian Nencescu, pr. Nicolae Hagiu, profesorii Vasile Stancu, Nicu Vrabie și muzeograful Gheorghe Radu. Un loc distinct, în cuprinsul buletinului, îl au materialele referitoare la marcarea a 200 de ani de la nașterea Mitropolitul Andrei Șaguna și, în acest context, cele privind actualitatea marelui mitropolit ardelean pentru românii din arealul sud-transilvan.

Având în vedere profilul publicației și importanța sa documentară, în paginile Buletinului, s-a acordat spațiul corespunzător prezentării „inițiativelor, demersurilor și acțiunilor” întreprinse de asociațiile culturale românești, majoritatea sub egida Forumului Civic al Românilor din Harghita și Covasna, pentru păstrarea și afirmarea identității culturale, confesionale și lingvistice într-un mediu multiethnic și pluriconfesional, eliminarea unor discriminări care vizau românii numeric minoritari în cele două județe și pentru stoparea unor proiecte autonomiste și separatiste promovate de unii lideri ai maghiarilor din zonă. Rod al consultării majorității liderilor asociațiilor românești din cele două județe, în fundamentarea și redactarea finală a acestor demersuri o importantă contribuție a adus-o avocatul Ioan Solomon, președintele Forumului Civic al Românilor din Harghita și Covasna. În paginile buletinului, sunt relatate două importante evenimente respectiv: adunarea reprezentanților românilor din județele Covasna, Harghita și Mureș, din data de 18 noiembrie 2006, de la Izvorul Mureșului și întâlnirea reprezentanților românilor din județele Covasna și Harghita, din primăvara anului 2008, de la Covasna, cu președintele Traian Băsescu.

Capitolul dedicat programelor principalelor manifestări științifice și culturale organizate de asociațiilor membre ale Forumului Civic al Românilor din Harghita și Covasna, a fost extins prin publicarea unor rapoarte și informări despre activitatea unor instituții și asociații partenere care au fost active, în ultimii ani, în spațiul public local, regional și național precum: Centrul Cultural „Miron Cristea” din Miercurea-Ciuc, Centrul Ecleziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan” din Sf. Gheorghe, Grupul Școlar „Constantin Brâncuși” din Sf. Gheorghe, Asociația Comunității Ortodoxe din Dobolii de Jos, Asociația Culturală „Plai Întorsurean” din Întorsura Buzăului, Liga Tineretului Creștin Ortodox din Sf. Gheorghe, Asociația pentru Muzeul Maria Dobârlău. Tot în acest capitol sunt publicat informații despre lucrările de licență, masterat, grad didactic și de doctorat elaborate cu sprijinul documentar, metodologic și, când s-a putut, logistic al Centrului Ecleziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan” și al Centrului European de Studii Covasna – Harghita, precum și lista cărților apărute la Editura Eurocarpatica și la alte edituri, apărute cu sprijinul și implicarea celor două centre.

În capitolul dedicat personalităților comunității românești din Arcul intracarpatic este publicat un eseu despre personalitatea Preasfințitului Părinte Episcop Ioan Selejan – păstorul sufletesc și liderul incontestabil al românilor din județele Covasna și Harghita. Așa după cum am evidențiat în nenumărate ocazii, un rol providențial pentru dăinuirea credinței ortodoxe și a românității în această parte de țară, l-a avut înființarea, acum 15 ani, a Episcopiei Ortodoxe a Covasnei și Harghitei și întronizarea în scaunul arhieresc a Preasfințitului Părinte Episcop Ioan Selejan. Pe lângă binecuvântatul rol de păstor sufletesc al încercaților săi credincioși, și neodihna punerii temeliei unui cadru instituțional și juridic de largă perspectivă, pe lângă revigorarea vieții bisericești în toate parohiile, construcția și reconstrucția bisericilor – multe aflate într-o avansată stare de degradare, a așezămintelor monahale, încadrarea parohiilor cu preoți și salarizarea personalului clerical și neclerical, Părintele Episcop Ioan este cunoscut și recunoscut pentru rodnică sa păstorie întru Slava lui Dumnezeu și în slujba Neamului românesc. Este menționată implicare Sfinției Sale în viața publică la nivel național, regional și local;

bogata agendă a participării la manifestări internaționale, numeroasele întâlniri cu personalități din țară și străinătate, dar și ipostazele inedite de factor de echilibru geostrategic, sfetnic al principalilor conducători ai țării, promotor al păcii interetnice și interconfesionale, manager, constructor, ctitorul unor instituții de cultură și spiritualitate românească, sprijinitorul și finanțatorul unor instituții și proiecte economice, culturale, școlare și sociale, mijlocitorul relațiilor cu reprezentanții administrației centrale la cel mai înalt nivel, inițiatorul unor parteneriate cu instituțiile administrației publice locale, ocrotitorul sărmanilor și multe altele. O sinteză despre ceea ce a însemnat și înseamnă Episcopia Ortodoxă a Covasnei și Harghitei, pentru destinul credincioșilor români de la izvoarele Oltului și Mureșului, va fi prezentată în Almanahul *Grai Românesc / 2009*, număr dedicat împlinirii a 15 ani de la înființarea Episcopiei Ortodoxe a Covasnei și Harghitei

În capitolul *Personalități* este redactat apoi un omagiu adus omului de cultură și spirit românesc Ioan D. Bucur din Miercurea-Ciuc, la împlinirea venerabilei vârste de 100 de ani, precum și scurte sinteze biografice ale personalităților care au primit premiul *Pro Comunitate Covasnae*, acordat de Consiliul Județean Covasna, respectiv pr. Gheorghe Rățulea și dr. Ioana Georgescu, premiul *Pro Urbe*, acordat de Consiliul Local Sf. Gheorghe, respectiv Sorin Rafiroiu, Gheorghe Zaharia, și prof. Stela Buda, precum și ale celor care au primit diploma de *cetățeni de onoare ai comunității românești din municipiul Sf. Gheorghe*, din perioada 2006-2008. Nu au fost uitate *personalitățile românești din zonă trecute la cele veșnice*, care au deținut importante rosturi în viața publică a județelor Covasna și Harghita: Nicolae Vleja, Constantin Stanca, Pr. Constantin Gane, Adrian Vlad Cășuneanu, Gheorghe Chiper, Nicolae Cărlănescu, Aurel Tărlungeanu, Emil Tănăsioiu, Nicolae Stan, Ioan și Magdalena Hancheș, Ioan Coveșan, dar și regretatului profesor George Pruteanu, prieten apropiat și susținător consecvent al intereselor și valorilor românilor din cele două județe. Deoarece, în ultimii ani, în numele conducerii Forumului Civic al Covasnei și Harghitei, au fost transmise unor intelectuali români din județul Covasna, la împlinirea unor vârste rotunde, scrisori de felicitare și de apreciere a activității depuse în slujba comunității,

sunt publicate aceste materiale în capitolul intitulat, ca de obicei „Mesaje de suflet”.

Nu lipsesc nici ecourile din mass-media ale principalelor evenimente, proiecte și manifestări științifice, culturale și civice organizate de asociațiile și instituțiile culturale românești din localitățile aflate la izvoarele Oltului și Mureșului, articole preluate din publicațiile locale și regionale redacția Buletinului aducându-le mulțumiri pentru interesul manifestat față de activitatea asociațiilor științifice, cultural-creștine și civice românești din Arcul intracarpatic și, pentru contribuția adusă la

cunoașterea activității acestora, de către importante categorii de public din cele două județe, din întreaga țară și nu numai.

Prin structura și conținutul său, numărul IV/2009 al Buletinului Ligii Cultural-Creștine „Andrei Șaguna” continuă problematica prezentată în numerele precedente (nr. I/1998, nr. II/2002 și nr. III/2006) propunându-și „să reprezinte o cronică fidelă a românității din această parte de țară, cu puținele sale izbânzii, dar mai ales cu numeroasele provocări, frământări, neîmpliniri și speranțe”.

Erich-Mihail BROANĂR

Un monument reînviat – Biserica Sfinții Apostoli Petru, Pavel și Andrei,
de Pr. Emil Pop, Prof. Valeria Pop, Editura Grai Românesc, Miercurea-Ciuc, 2009

Cartea cu titlul „Sfinții Apostoli Petru, Pavel și Andrei” a fost scrisă, nu întâmplător, de Pr. Emil Pop și soția sa Valeria Pop, profesoară de limba română. Cu binecuvântarea și sprijinul nemijlocit al Înalț Prea Sfințitului Ioan, în cadrul Editurii Grai Românesc din Miercurea-Ciuc, „cartea albastră” a ieșit de sub tipar cu un număr de 216 pagini. Volumul este structurat în trei mari capitole cuprinzând crâmpie istorice cu privire la destinul acestui monument reînviat, predici ținute de Pr. Pop la diferite sărbători bisericești și nu în ultimul rând portrete ale unor credincioși din Biserica Ortodoxă.

Cartea începe cu o paralelă între Înalț Preasfințitul Ioan și Sf. Ioan Iacob de la Neamț, sau de la Hozeva. Bunul Dumnezeu l-a învrednicit pe Înalț Preasfințitul Ioan de a așeza în raclă osemintele marelui sfânt și de a-i schimba veșmintele. În continuare, este prezentat destinul trist al Bisericii „Sf. Ap. Petru, Pavel și Andrei” din Miercurea-Ciuc, o biserică cu totul deosebită prin arhitectura sa, situată în centrul orașului. După o perioadă fericită de normalitate, începând cu anul 1940, Biserica a fost profanată, fiind transformată în grajd. Urmează o perioadă de bucurie când sfântul locaș își reia viața duhovnicească până într-o zi.... Singurătate.... Devine Biserică martir văduvită de clopote, icoane, scaune, tot... Abandonată, intră sub imperiul vegetației. Bucurie!!!! În anul 1990, Biserica strălucește din nou. Acum e pentru totdeauna!

La originea acestei Biserici, două suflete alese, doi oameni deosebiți: Preotul ctitor Isidor Vlad și Preotul Emil Pop, salvatorul ei.

Părintele Isidor Vlad originar din comuna Mihăileni, jud. Sibiu, omul legendă al depresiunii Ciucului de Mijloc, a ctitorit Biserica „Sf. Ap. Petru, Pavel și Andrei”, între anii 1928-1936. A slujit cu multă dragoste sfântul locaș, până în timpul ocupației horticiste, când a fost obligat să ia drumul pribegirii. A fost bun prieten cu marele scriitor Mihail Sadovenu care de multe ori îl însoțea în peregrinările sale prin Munții Harghitei. Pr.Isidor se înțelegea la fel de bine atât cu

oamenii cât și cu animalele sălbatice, vorbind la fiecare cu duhul blândeții și al dragostei, fiind astfel numit „Părinte al sălbăticiunilor” de către Pr. Romul Grecul. Demn de reținut este faptul că în romanul „Nicoară Potcoavă”, Mihail Sadoveanu a immortalizat chipul părintelui Vlad în enigmaticul personaj feminin prezbitera Olimbiada.

Pe de altă parte, îl întâlnim pe părintele Emil Pop, originar din comuna Subcetate jud Mureș. Copilăria i-a fost luminată de atmosfera plină de pioșenie și dragoste creștină din cadrul familiei. Mai târziu, o dorință tainică a tatălui s-a materializat, unul dintre fiii săi devenind slujitor al Bisericii strămoșești. După numeroase demersuri, încercări și intimidări, părintele Pop a reușit ca Sf. Biserică „Sf. Ap.

Petru, Pavel și Andrei” să fie reintrodusă în circuitul liturgic.

După frumoasele cuvinte de învățătură rostite de pr. Emil Pop în fața credincioșilor păstoriți de el de-a lungul anilor (aflate în cel de-al doilea capitol), în ultimul capitol întâlnim o serie de portrete ale unor credincioși deosebiți din Biserica noastră Ortodoxă.

Finalul cărții aduce în prim plan pe deoparte, imaginea Sf ap. Andrei, cel care ne-a încreștinat pe noi românii și pe de altă parte, bucuria pe care a trăit-o atunci demult Sf. Apostol dar și bucuria pe care a trăit-o și Părintele Pop: „Am aflat pe Mesia!”.

Volumul oferă cititorului o lectură folositoare despre o filă de istorie, cultură și spiritualitate românească și ortodoxă din Arcul Intracarpatic.

Monica BLAJ

Lista autorilor – Authors

Florian Banu

Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor
Securității București
Strada Matei Basarab, nr. 55-57, sector 3
Tel. 0374.189.161
Email: office@cnsas.ro

Corina Bărağan Sporea

Școala Generală Vama Buzăului, jud. Brașov
Tel. 0724.522.299
Email: corinasporea.baragan@yahoo.com

Monica Blaj

Centrul Ecleziastic de Documentare
„Mitropolit Nicolae Colan”
Str. Miko Imre, nr. 2, Sf. Gheorghe
Tel. 0267.313.534
Email: cohara_ro @ yahoo.com

Mircea Bodnari

Grup Școlar „Constantin Brâncuși”
Str. Libertății, nr. 5, Sf. Gheorghe
Tel. 0267.313.147

Erich Mihail Broanăr

Centrul Ecleziastic de Documentare
„Mitropolit Nicolae Colan”
Str. Miko Imre, nr. 2, Sf. Gheorghe
Tel. 0267.313.534
Email: cohara_ro @ yahoo.com

Nicolae Bucur

Universitatea Sapientia, Miercurea-Ciuc
Tel. 0266.314.657, 0752.070.425
Email: b.ioannicolae@yahoo.com

Constantin Burac

Facultatea de Arhivistică București din cadrul
Academiei de Poliție „Al. Ioan Cuza” București
Tel. 0722.238.005

Constantin Catrina

Str. Zizinului, nr. 87, B/34, Brașov
Tel.: 0268.532.570; 0723.651.655
Email: catmuz2000@yahoo.com

Traian Chindea

Universitatea „George Barițiu” Brașov,
Centrul de Studii Miercurea-Ciuc
Patinoarului, bl. 9, sc. A
Tel. 0266.312.728
Email: chindea.traian@yahoo.com

Maria Cobianu-Băcanu

Cercetător, București
Tel. 021.320.43.93
Email: mcobianu41@yahoo.com

Luminița Cornea

Colegiul Național „Mihai Viteazul”
Str. Kos Karoly, nr. 22, Sf. Gheorghe
Tel. 0267.314.571
Email: luminitzaprof@yahoo.com

Ioana Cristache-Panait

Cercetător, București
Tel. 021.413.19.78

Ana Dobreanu

Facultatea de Arhivistică,
Academia de Poliție „Al. Ioan Cuza” București
B-dul Iuliu Maniu, nr. 69A, sector 6
Tel. 0744.272.029
Email: ana_dobreanu_6@yahoo.com

Alexandru Duță

Galați

Gina Ghiață

Direcția Județeană Harghita a Arhivelor Naționale
B-dul Frăției, nr. 6, Miercurea-Ciuc
Tel. 0742.984.735

Ana Hancu

Muzeul de Istorie Mureș
Str. Horia, Nr. 24, Tg. Mureș
Tel. 0265.136.987

Ioan Lăcătușu

Direcția Județeană Covasna a Arhivelor Naționale
B-dul Grigore Bălan, nr. 12, Sf. Gheorghe
Tel. 0267.310.645, 0740.188.507
Email: covasna.an@mai.gov.ro

Vasile Lechințan

Direcția Județeană Cluj a Arhivelor Naționale
Str. Mihail Kogălniceanu, nr. 10, Cluj-Napoca
Tel. 0264.598.979, 0740.790.183
Email: lechintan_vasile@yahoo.com

Elisabeta Marin

Arhiva și Biblioteca Comunității „J. Honterus”,
Brașov
Tel. 0723.352.633
Email: elisabeta.marin@yahoo.de

Elena Miha

Tg. Mureș
Tel. 0265.136.987, 0747.049.902

Gelu Neamțu

Institutul de Istorie „George Bariț” al Academiei
Române, Filiala Cluj-Napoca
Str. Mihail Kogălniceanu, nr. 8
Tel. 0720.530.502

Aurel Pentelescu

Drumul Taberei, nr. 89, București
Tel. 021.440.06.89

Pr. Emil Pop

Parohia Ortodoxă Nr. 2 Miercurea-Ciuc
Tel. 0742.042.689

Eugen Pop

Inspectoratul Județean de Jandarmi Brașov
Str. Vasile Goldiș, nr. 1-3
Tel. 0749.678.203

Valeria Pop

Școala Generală „Liviu Rebreanu”
Str. Păionarului, f.n., Miercurea Ciuc
Tel. 0266.583196, 0266.311.479

Gavriil Preda

Universitatea de Petrol și Gaze
D-dul București, nr. 39, Ploiești
Tel. 0723.523.932
Email: gavriilpreda@yahoo.com

Radu Racovițan

Univesitatea „Lucian Blaga” Sibiu
Bd. Victoriei, nr. 5-7
Tel. 0269.214.468
Email: istorie@ulbsibiu.ro

Gheorghe Radu

Complexul Muzeal Județean Neamț
Piața Libertății, nr. 1, Piatra Neamț
Tel. 0233.216.808

Ioan Ranca

Str. Gheorghe Doja, nr. 31, Tg. Mureș
Tel. 0265.261.541

Alexandru Alin Spânu

Centrul de Studii Euro-Atlantice, București
Str. Ceahlăul, nr. 20 (domiciliu)
Tel. 0722.598.103, 021.221.56.57
Email: alinspanu@yahoo.com

Constantin Stan

Universitatea „Dunărea de Jos” Galați
Str. Bucegi, nr. 5, Buzău (domiciliu)
Tel. 0238.722.418

Vasile Stancu

Grup Școlar „Constantin Brâncuși”
Str. Libertății, nr. 5, Sf. Gheorghe
Tel. 0267.313.147
Email: bebestancu67@gmail.com

Petre Țurlea

Universitatea „Dimitrie Cantemir”, București
Splaiul Unirii, nr. 176
Tel. 0750.081.179

Gabriela Vulpe

Direcția Județeană Galați a Arhivelor Naționale,
consilier superior
Str. Constructorilor, nr. 1, Galați
Tel. 0236.436.114

